

تصویر ابو عبد الرحمن الکردي

فهرههنگی زارهکی

موکریان

له سهه ریته مای

باوه - ناب - زاراه - مهسهل

پهه - مهتهل - ریکهه دنده کان

و ...

سهلاح پایانیانی

ن

بہار

فہرہ نگہ زاروگی

موکریاں

فهرست نگه زاره کی

موکریان

سه لاج پایانیانی

دهنگای چاپ و بلاو کردنه وهی ره رهوه

۱۳۸۵

ناوی کتیب: فهره‌نگی زارمکی موکریان (برگی یه‌کم - ن)

دانه: سه‌لاح پایانیانی

پیتچن: کلبه‌ی گرافیک

چاپی یه‌کم: ۱۳۸۵ ی هه‌تاوی - ۲۰۰۶ ی زاییانی

تیراژ: ۲۰۰۰

شابک: ۹۶۴-۷۹۷۰-۱۶-۱+۹۶۴-۷۹-۷۰۰-۱۷X

selah.payanyani@yahoo.com

کلبه‌ی حقوق قانونی این اثر منحصرأ متعلق به مؤلف می‌باشد.

پیشکش به:

گه وره پیاوه دم پاراوه که ی موکریان
سهید وسین ره سوونی
تویژه ری ماندوویی نه ناس و به وره
نه حممه د به حری

و کۆرپه شیرینه که م

باران

وهک رۆله یه کی به ره ی داها ترو

پښت

- وهك سهرهنا / ۹
- نهحمه قازی
- «فهرهنگی زارهکی» له خولی ټیکنولوژی زماندا / ۱۳
- دوکتور نه میره سهره پوړ
- به بیانوی پښهکی / ۷۹
- سولاح پایانی
- پښانین / ۸۵
- ریزی نیشانه و پښه کورت کراوهکان / ۸۷
- فهرهنگی زارهکی موکریان (پیتی ن) / ۸۹
- چاوساگی نهلف بیی / ۲۸۷
- چاوساگی بابه تی / ۵۲۳
- سهرچاوهکان / ۵۲۹

وهك سه ره تا

نه حممه قازی

نه ونده هی فره هنگ و کومه لگا و تاک و کزی به شهر جزراوجور و رهنگاورهنگ و فره ره هند و خاوهن تایه تمه ندی و جیاوازی و شینواژن، زبانیش نه ونده جزراوجور و فره دهنگ و فره ره هند و خاوهن فویم و قه باره و پیکهاته ی جزراوجوره. زبان نامرازی به بیان و دربرین و تنگه یشتن و تنگه یاندنه. هه موو پیوه ندی به کانی نیوان تاک و کزی کومه لگا کانی جیهان به پارمته ی زبان دابین ده کزی و هه بویه شه زوریگ له تیورناسانی زبانوان ده لین له دهره وه ی زبان هیچ شتیگ له نارادا نیه و هه چی هیه زبان و بهس. زبان هه نه وه نیه که ناخاوتنی روژانه ی پی نه نجام دهری یا روژنامه و بلاوکه کانی پی دهنووسری. دهگل نه وانده دا زبانی هونه ری، زبانی موسیقا، زبانی سروشت، زبانی کؤد و رهمز و کتاپه و هه زاران دال و مه دللولی رهنگاورهنگ هه که به پی زهرورده له جیگی خویان دا ده کار ده کرین. نه و به هره و لینه اتوی پی به که زبان هیه ته ی بؤته هوی نه وه که له و سه رده مه وه که نیمنسان بوو به خاوهنی شارستانه ی و ژبانی وینه ناژه لی به جی هینشت، هه موو سه رنجی خوی بداته سه ر زبان و دهیان به زمی پی بگری. لیره وه زبانی شینر و هست و سؤز و عاتیقه سه ره لنده دا که به دهیان فرسه خ دورره له زبانی روژانه ی مه عیشه ت و نان پیدا کردن. نه زمونه تال و شیرینه کانی ژبان به درینا یی میژوو ورده ورده خهست ده بنه وه. ده پالتیورین و ده قالبی په ند و مه تل دا خبر ده بنه وه و

لټیکې دیکې زبان پښتېن. فکر و فلسفه و ناوړه مېندی به شپږمه پکې تر و زبانیکی تر دهگلې برده ننگی خوی ددوی و بهم جزړه دهیان شپږمې بهیان یا زبانی تاییه هر له زبانیکیدا سره مله دهن و دهگلې گوزهری زهمان هر په یک به لایه کدا دهر و او به شپږمې تاییه گمسه دهکا و پهره دهستینې و ده بیه گنجینه پکې گران بابی و خه زینه ی زبان دهوله مه ندر دهکا.

په پکې له و به شانه لقی زار او ده و په نده کانه که به وردی ده توانین بلین خلته (رسوب) ته زموون و بیر کردنه و را و بزچوون و فکر و فلسفه ی زبانی گل، چین به چین تیان دا ده که ویته سر په یک و بؤ دواړو به جن ده سینې و به ره کانی داهاتو ده توانن به شی کردنه و لیک دانه و ی شو په ند و مه تل و زار او نه له چن دین روانگه و «کومه ناسی، نابوری، سیاسی، بیرو پروا، داب و نه ریت و...» زانیاری پیویست له مه و رابردوی خویان و ده دست بینن.

نازانین ته مېنی شو په نده چنده: سته سال؟ سینسه سال؟ هه زار سال؟ یا زورتر؟ یا که م تر؟ که ده لن: که تیان مه که چه لاغ، کویره کانی یان مه که به باغ، شم په نده له دوو لایه نی کومه لایه تی و نابوری یه و رینوینی دداته بیسه رانی زبانی کوردی. له باری کومه لایه تی و رهوان ناسی یه و پیمان ده لن کچنکی هرزه و سووک و ناحالی مه که به خاتوونی مال و زوری ده سلات مه ده په و هوساری له سر دامه مال، چونکه له وانه په به پنی شو عیب و نیرادانی که هیه تی نه توانن خوږمه تی خوی و بنه مال، شو جزړه ی پیویسته بهاریزی. له باری نابوری شه و شو په نده زور روون و ناشکرا نیشان دده که زه حمت کیشان و سه رمایه ده کار کردن له سر زه مینه ی به رته سک و بی ناپنده کاریکی دروست نیه و تووشی زهر و زیانمان دهکا. کویره کانی ناوی که مه و له وشکه سالیش دا هله چه ری و شک دهکا. شه دم شو باغی له به ری دا چه قاندوونه و هه زار رهنجت ده گل کیشاو و شک ده بی و رهنج به خه سار ده بی. چه ند سال له مه و به ده وشکه سالی یه کانا دهیان باغی له و چه شنه وشک بوون و تیداچوون و خاوه نه کانیان تووشی زهر و زبانی زور هاتن. بهم جزړه ده بی بزانی که شو په ند و زار او و ریکه و نده زبانی په جزرا و جزرانه هر په کی له ذاتی خوی دا گه وهریک و پاراستن و کؤ کردنه و لیک دانه و یان کاریکی پیویستی فره نگی یه و ده بی نابوری پیویستیان لن بدریته و.

له و سالانه ی دوا یی دا که بزوتنه و ی فره نگی کورد ده قواره پکې گوره تر و به ستیننکی هه راوتردا به ره پینش ده چن، تاکوته را و لیزوله وی هیندی هه لسو وراوی

دلسوز و نيشتمان پەرور تن کوشاون پەند و مەتل و زاراوه و ئەفسانە و نەقل و نەزىلە و بابەتە فزولکلورى يەکان کۆ بکەنەوه و بەم جۆرد ئەر بابەتە تەيان لە فەرمازش بوون و تێداچوون رزگار کردووه. کاک سەلاحى پاينيانى يەکنىگ لەو بەرپزانەيه کە بە هەستيارى و دلسوزى يەكى بزوتنە لەم بەستينەدا، لە مەلەبەندى دەولەمەندى موکريان. هەولێ داوه و تا ئىستا دوو کارى بەرچاوى بە ئەنجام گەياندووه کە بریتين لە کانى مرادان (لە سەر بەند و ئاوازی موکريان) و ئەوى دیکەش ئەر بەرهمەيه کە ئىستا لە ژير دەستمان دايە. هەر چەند هېچ کام لەم درو بەرهمە، بە پەنى ئەودى کارى تاکە کەسین و هېچ تاکە کەسپکيش بە دەستى ئەنیا دەرەقتى کارى ئاوا گەوره نايە، بىن کەم و کوورى نین، بەلام هەر کام وەک دەسپىک و رچەشکپنى بايەخکين گەورەيان هەيه و بەتايەبى ئەم کتیبە تازەيه کە ئەم سەرەتايەى بۆ دەنووسرى کارىکى بەنرخە و دەمانخاتە بېرى کتاپ کوچەى مامزەستا و شاعىرى گەورەى ئىزان زەمىن، خوالىخوشبۆر ئەحمەدى شاملوو.

کاک سەلاح کە پێوەندى يەكى بەهيزى دەگەل جەمبۆرهى چين و نوێژە مام ناوهندى و هەزارەکان و دىساي وەرزیز و ئاژەلدار و رەنجەراندا هەيه و خویندەنەوه يەكى بەربلاویشى لە سەر ئەدەب و فەرەنگ و بابەتى فزولکلورى کوردى رەچاو کردووه، توانیویەتى دەلىکدانەوه و مانا کردنەوه و شاهیید هێنانەوه بۆ چەسپاندنى لىکدانەوه کانىدا سەرکەوتوو بى.

دەگەل ئەو هەشدا زۆر پەند و مەتل هەن کە تەعبىر و لىکدانەوهى جىاواز و جۆراوجۆر هەلدەگرن و بۆى هەيه نووسەر لە روانگەى خۆيهوه ئەوجۆرهى بۆچووبىن کە لىزەدا نووسىویەتى: کە رابوو ئەو جىاوازی بۆچوونە نابى بە هەلە بزانی بەلام پێویستە هەموو مەدلولەکان و مانا و لىکدانەوه کانى هەر پەندىک بخرىتە بەرچاو تا ئەم کارە پېرزە کەم و کووبى تێدا نەمىنن و ئەو هەش ئەرکى سەرشانى خوینەرەن و دلسوزانى فەرەنگ رەسەنە کەمانە و دەبن هەموو لایەک بە سەرئەوجەوه ئاوبى لى بدەنەوه.

«فهرههنگی زاره‌کی» له خولی تیکنولۆژی زماندا

دوکتور ئەمیر حسەن پوور

دیارتمانی شارستانییه‌ته‌کانی رۆژه‌لاتی نزیک و ناوه‌راست
زانستگای تورانتۆ، کاناڤا

وشەی زاره‌کی له سه‌ردیڤری فهرههنگی زاره‌کی موکریاندا، به‌ره‌می کاک سه‌لاحی پاپانیانی له فهرههنگه‌ کوردی‌یه‌کانی دی جوێ ده‌کاته‌وه. وه‌نه‌بن سه‌رچاوه‌ی فهرههنگه‌ کوردی‌یه‌کانی تر ته‌نیا زمانی نووسراو یان مه‌تنی نووسراو بن.^۱ ده‌کری بڵێن بنچینه‌ی زۆربه‌ی فهرههنگه‌کان ژبانی زاره‌کی‌یه. تا ئێسته‌ فهرههنگیکی زمانی نووسراوی کوردی داننه‌دراوه. بۆ وێنه، عه‌بدولڕه‌حمانی زه‌بیحی له به‌رگی یه‌که‌می قامووسی ژبانی کوردی‌دا ده‌نوسن:

۱- له نووسراوه‌دا، مه‌به‌ستم له «فهرههنگی کوردی» یه‌که‌زمانی یان کوردی-کوردی‌یه؛ وه‌ک «فهرههنگی خال»، «قامووسی ژبانی کوردی»، «فهرههنگی کوردستان»، «هه‌نبانه‌ بۆرینه» و «فهرههنگی هه‌رمان». دیاره‌ فهرههنگه‌ دوو زمانی‌یه‌کانیش فهرههنگی کوردین، «هه‌نبانه‌ بۆرینه» هه‌م کوردی-کوردی‌یه، هه‌م کوردی-فارسی‌یه.

«گهشت و گهیل له گهلن ناوچهی کوردستانی نێزان و عێراقدا، چاوپێکهوتن و هاوئشینیی، گفتوگۆ دهگهڵ کهسانی سه‌ر به گهلن تیره و هۆز و عه‌شیره‌مه‌کانی کورد، ده‌سمایه و سه‌رمایه‌ییکی زۆر و زه‌به‌ندی بۆ نه‌و قامووسه‌ی له‌ خه‌یالدا‌نی خۆمدا بۆ زمانێ کوردیم ره‌چاو کردبوو پێکه‌وه‌نا»^۱

به‌لام هه‌ل‌وا‌ردنی سه‌ره‌چاوه‌ی زاره‌کی و نووسراو ئه‌رکێکی هاسان نه‌یه. نووسه‌ری هه‌ر فهره‌هه‌نگیک، زمانی زه‌مه‌کی یان زمانی مانی به‌ شیوه‌ی زاره‌کی و به‌ مندا‌لی فێر ده‌ین و دوا‌ی زمان کردنه‌وه‌ فێره‌ نووسین ده‌بن. دوا‌ی فێره‌ نووسین بوونیش، زۆربه‌ی دوان و لێدوان به‌ شیوه‌ی زاره‌کی‌یه‌ یان تیکه‌ل‌او‌یکه‌ له‌ زاره‌کێتی (شفاهیت، orality) و نووسیارێتی (کتابت، literacy)^۲ بۆ وینه‌ قامووسی زبانی کوردی وشه‌ و شایه‌د و نموونه‌کانی هه‌م له‌ ده‌قی (متن، text) نووسراو دینێته‌وه‌ و هه‌م له‌ سه‌ره‌چاوه‌ی زاره‌کی. ئه‌و مه‌ته‌ن زاره‌کی‌یا‌نه‌ش یان په‌ندی پێشینیان و به‌یت و باو و گۆزانی - که‌ زۆربه‌یان نووسراونه‌وه‌ و چاپ کراون (به‌لام به‌ نووسرا‌نیان له‌ زاره‌کی‌ بوون که‌وتوون) - یان زه‌ین و بیر (خه‌یالدا‌ن) و فکری نووسه‌ری قامووسه‌، که‌ وه‌ک کوردی زمانیک، بۆچوون و هه‌ستکردن و په‌ی‌برینی خۆی کردۆته‌ پێوانه‌ی هه‌ل‌وا‌ردنی وشه‌ و شایه‌ده‌نیانه‌وه‌ و مانا کردنه‌وه‌.^۳ ئه‌و هه‌سته‌ زمانی‌یه‌ به‌شیک له‌ ژبانی زاره‌کی‌یه‌ به‌لام خه‌یالدا‌نی ئینساننێکی خوێنده‌وار ناتوانن له‌ جیهانبینی نووسیارێتی دانه‌برێ. له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا ده‌کرێ نووسین و کو‌تن، خوێنده‌وه‌ و بیستن، یان خوێنده‌وار و نه‌خوێنده‌وار لیک جو‌ی بکه‌ینه‌وه‌، هه‌یج په‌ڕژینیک ناتوانن لیکیان بکه‌اته‌وه‌.

۱- قامووسی زبانی کوردی، به‌رگی ۱، به‌غدا، کۆری زانیاری کورد، ۱۹۷۷، ل ۶

۲- وشه‌ی «نووسیار» (نووس + ار) به‌ پێوانه‌ی «هه‌رسیار» (هه‌رس + ار) یان «وتار» (وت + ار)، به‌ مانای «نووسین، شتی نووسراو» هاتوه‌

Taufiq Wahby and C.J. Edmonds, *A Kurdish-English Dictionary*, Oxford University Press, 1966.
به‌لام «هه‌نبانه‌ بۆرینه»، «نووسیار» به‌ «هه‌ت‌خۆش» [ف] خطا‌وه‌ مانا ده‌کاته‌وه‌. له‌و نووسراو‌مانا «نووسیارێتی» (نووس + ار + هتی) له‌باتی (Literacy) ده‌کار دینم.

۳- بۆ وینه‌، زه‌مبجی بێجگه‌ له‌ شایه‌ده‌نیانه‌وه‌، له‌ ئه‌ده‌بی نووسراو و له‌ سوننه‌تی زاره‌کی، خۆی رسته‌ ریک‌ده‌خا بۆ ئه‌وه‌ی «شینوه» و جو‌ری به‌ کار هێنایی وشه‌یه‌ک له‌ رسته‌ی کوردی‌دا پێشان بدا.
[قامووسی زبانی کوردی، عه‌بدوله‌حممانی زه‌مبجی، به‌رگی ۱، ل ۹۹-]

مه بهستم له و تنه لېرواينه به قامووسی زبانی کوردی و بهرهمه کانی دی دا شهویه که جینگهی فرههنگی زارهکی موکریان له گۆره پانی فرههنگ نووسی کوردی دا بدز مهوه. له گهل شهودا چه مکی زارگۆتن و زارهکی ماوهیه که له کهلتوری کوردی دا دهکار هاتوون.^۱ کاک سلاخ به هینانه وهی وشه زارهکی له پال فرههنگدا، ری وشوینی نوینی بۆ فرههنگ نووسی کوردی داناره. به لام نیسته که ههول بهرگی فرههنگی زارهکی بـلاو ده بینه وه دهکری پیرسین: فرههنگی زارهکی چییه؟ زارهکیتی چییه؟ فرههنگی نووسراو چون ده توانی زارهکی بـ؟ پیوهندی به کانی زارهکیتی به نووسیاریتی چین؟ یان شهو فرههنگه تا چ رادهیه که له فرههنگه کانی دی دابراه؟

پیش شهوهی وهلامی شهو پرسیارانه بده مهوه، پپوسته بلیم^۲ که له فرههنگی زارهکی موکریان دا زارهکیتی و نووسیاریتی تیکه لاون. له گهل شهودا فرههنگ نووس به مه بهست زمانی زارهکی تۆمار کردوه، به شیک له وشه کان و ماناکان و دهکار هاتنinan له باوه و مه تل و په ند و مه سل و ژاراه کاند له زمانی نووسراودا تۆمار کراون - شهگر چی به ناته وای و نیوه چلی. سه رباقی شهو تیکه لایوییه، فرههنگه که به لای زارهکیتی دا ده شکته وه.

تیکه لایوی زارهکیتی و نووسیاریتی، جیاواز بوون و یهک بوونیان، و کۆکی و ناکۆکیان، چ له کۆمه لگدا و چ له فرههنگه دا، زۆر کیشهی زمانی، زمانه وانی، فکری، سیاسی و ئیده ئۆلۆژی دینه گۆژی. من لهو نووسراوه دا، حه ول ددهم چه ند لایه نیکي شهو کیشه نه شی به که مه وه.

۱- وشه «زار گۆتن» له لېکۆلینه وه کانی کوردی یه کیتی سۆفیت به مانای «شفاهی» فارسی یان «شفوی» عه ربی دهکار هیندراوه. بۆ وینه بـروانه: ژۆردیخانن جهلل، «سترائن زار گۆتا کوردایه تاریقی». [شوکور مسته فا و شهوهر قادر محهممه هیناویانه سه ر ریتووسی کوردی شه مرز و فرههنگیان بۆ کردوه. به غدا، چاپخانه ی کۆبی زانیاری کورد، ۱۹۷۷] له فرههنگۆکی شهو کتیه دا، که کورمانجی- سۆزانییه، وشه «زار گۆتن» ئاوا مانا کراومه وه: «زار گۆتن» ده ماو ده م (شهو ی). هه روه ها وشه «زار بـزار» له فرههنگۆکیدا به «ده ماو ده م» مانا کراومه وه. له چاپی نووه می شهو کتیه نا که له سالێ ۲۰۰۴ له سه نت- پیتۆزبورگ بـلاو بۆته وه، وشه «زار گۆتن» له سه ر بـیری کتیه که نا شه ماوه و له باتیان نووسراوه «سترائن کوردایه تاریقی» (Stranê Kurdaye Tariqî) له هه مان کاتدا، جهللن جهلل، له کتیبی «زار گۆتا کوردی سووریانی» که به شه لفوینی کوردی- سه ربیلی له سالێ ۱۹۸۵ له نێروهانی بـلاو بۆته وه، وشه «زار گۆتن» به مانای فۆلکۆر ده کار دینه.

۲- ده موئی لێره نا سه رنجی خوینه ره وه رابگیشم بۆ وشه «بلیم». من که شهو رسته یه م ده نووسی له باتی شهوهی بنووسم «پپوسته بنووسم...» «پپوسته بلیم...» هاته سه ر قه له مه کم. «کوتن» دیاره یه کی زارهکی به به لام تیکه لای نووسینه و له کانی نووسینه دا، بـن شهوهی ده کم ده ربـن. وشه کان دینه سه ر زارم.

تەلەف. ژبانی زارەکی و دابراڤانی گەورە میژوو

لەگەل ئەوەشدا دەست پێکردن یان سەرەتا کانی قسە کردن تا نایستە روون نەبۆتەو، پەسپۆراڤانی ئەو بۆسە پێیان وایە تەمەنی زمان - لێدووان بە وشە و رستە - لە نێوان ۲۵ تا ۵۰ هەزار سالە. بەلام تۆمار کردنی زمان بە نووسین، واتە بە ئەلفووبی، تەمەنی زۆر کەمترە و دەگەرێتە ۵۵۰۰ سال لەوێ پێش کە بۆ هەوێل چار لە شارستانی سۆمێر، کە لە باشووری عێراقی ئێستەدا بوو، دەستی پێکرد. سەرەلانی نووسین بە هەنگەوت نەبوو، و بەرەمی بەکاوەخۆی گۆراڤانگی گەورە میژوویی بوو کە نزیکەی دە تا دوازدە هەزار سال لەوێ پێش وەرپێکەوت. دیرینەناسی بە ناوبانگ خۆردن چایلد نێوی ئەو گۆراڤانەی ناوە شوێرشێ ئیۆلیتیک یان شوێرشێ کشتوکالی، کە رینگە خۆش کرد بۆ سەرەلانی چینی کۆمەلایەتی، و لە گۆروانی خۆیدا، نزیکەی شەش هەزار سال لەمەوبەر شوێرشێ شاریتی وەرپێخست.^۱

نووسین، هەر لە سەرەتای سەرەلانی، بوو بە گزەرە پانێکی خەبات لە کۆمەلگە پەکاندا، کە لەبەر نابەرەبەرایی و ناکۆکی چینیایەتی و جینسیتی (نیزامی پیاووەزنی) و ئایینی، خەلک لە یەکتەر دابراپوون و دەوڵەمەند و هەژار، پیاو و ژن، کۆیلەدار و کۆیلە، شا و بەندە، و دەسەلات و بێدەسەلات بە کۆکی و ناکۆکی دەژیا. لە ولاتە رۆژاواوەکان، لیکۆلێنەو و لیکدانەو سەبارەت بەو دابراڤانە نزیکەی دوو سەدەیی بەردەوام، و لە نیوسەدەی رابردودا هەنگاوی خێرا بەرەو تێگەشتنی ئەو دیاردانە هەنگراوە. لە میژووی کوردستاندا، کێشەی زارەکی بوونی کوردەواری و نەبوون یان کەم بوونی نووسین بە زمانی کوردی لە پێنج سەدەی رابردودا لەگۆڕێدا بوو و چەند شاعیری زوو وەک حاریسی بێلیسی و ئەهمەدی خانی بە کورتی باسیان کردووە و حاجی قادری کۆیی زۆرتر بەرەنگاری بوو. بەلام لەگەل ئەوەشدا دیاردە میژوویی پێوەندی بەرینی بە دەوڵەت رۆنان و نەتووە رۆنان هەیە، کەم کەس وەدرا لیکۆلێنەوێ ئەو بابەتە کەوتوو، ئەو بۆسە یەكجار بەرینە و لێرەدا من تەنیا چەند لایەتیک هەڵنەبژێرم کە پێوەندی بە فەرەهنگی زارەکی موکریان و کێشەی زارەکی هەیە.

۱- بۆ باسی «شوێرشێ کشتوکالی» و «شوێرشێ شاریتی» و پێوەندی یان بە پەیدا بوونی چینی کۆمەلایەتی، دەوڵەت و نووسین، برۆان: انسان خود را می‌سازد، و. گوردون چایلد، ترجمە می اسد پیراسەر با مقدمە می گلین دانیل، چاپ ۲، تهران، پیام، ۱۳۵۶.

نووسین: دابرائی گهوره

له باسی دووبه ریتی زاره کی/نووسپاری دا، بۆچوونیک ههیه که پهیدا بوونی نووسین وهک دابرائیتکی گهوره له کۆمه لگه، له میژوو، له فکر، له کولتور و له کهسایه تی دا هه لده سه نگیڤن^۱. نووسین، به گوێره ی ئه و بۆچوونه، له کوته یه کجار جیاوازه و ده کړئ له یه کتریان جوئ بکه پنه وه و له بهرام بهر یه کتریان دابننن و وهک دووبه ریتی به کی دژ به یه کیان دابننن.

جیاوازی به کانی نووسین و کوته یان خویندنه وه و گوێگرتن زۆر. بۆ وینه لیدوان به نووسین دیارده یه کی تیکنۆلۆژی به، به لām نووسین به بن نامرازی تایبه تی وهک بن نووسین (قه لām، نامرازی هه لکۆلینی دار و بهرد و شتی وا)، لن نووسین (کاغه ز، بهرد، چهرم، پاپیروس، سوا له، دار، زپ، زپو، ئاسن و هند) و تن نووسین (چه وهر، مه ره که پ، رهنگ) سه ر ناگرئ. له کولتووری زاره کی دا، هه ر کاتنکی بهانه ئی (نه گه ر قهید و بهندی کۆمه لایه تی و سیاسیه نه بن)، له تاریکی و رووناکی دا، ده توانن قسه بکه ی و گوئ راگرین. نووسین، وهک هه ر تیکنۆلۆژی به کی دی، پتووستی به لیزاننن هه یه - واته لیزانینی ده کار هینانی نامرازه کان. هه روه ها، نامراز له کۆمه لگه ی چه نایه تی دا، کیشه ی مالکیه ت دینته گۆرئ. که سیک، نه گه ر نووسینیش بزانی، به لām کاغه ز و قه له می نه بن ناتوانی بنووسن. هه روه ها، نه گه ر وشه به ها ته سه ر زار هه لده پرووژئ و ته نیا له بیرو بیژه ر و گوئ دیزدا ده مینن، نووسین به ها ته سه ر کاغه ز و چه رم و بهرد پتووستی به جیگه و رینگه ده بن و راگرتن و هینان و بردن و بلۆ کردنه وه ی ده بپته کیشه یه کی سیاسیه و ئابووری، خوینه ره وهش نه گه ر دهستی نه گاته ئه و تیکنۆلۆژی به ئیتر ناتوانی خوینه ره وه بن.

جیاوازیکی تر ئه وه یه که ئه وانه ی ئه ندامی ساغیان هه یی به مندالی لیدوانی زاره کی فیژ ده بن، بن ئه وه ی به نه مه درسه و ماموستایان هه بن. به لām فیژبوونی نووسین و

۱- وشه ی دووبه ریتی له باتی dichotomy ده کار دینن. مه بست له دووبه ریتی یان دووبه ریتی کردن ئه وه یه که دیار دیمیک (وهک پتوهندی گرتی زمانی) به دوو دیارده ی لیک جیاواز و ته و دژ به یه ک (نووسین و کوته، خویندنه وه و گوئگرتن) دابهش بکړئ و به سترانه وه یان به یه کتر بهشار دیتوه. وشه ی کولتور له زمانه ئوروپایه یه کان وهر گیراوه (culture) به ینگلیسی ده کوته ی کالچر) و له فارسی دا «فه رهنگ» ی بۆ دانه ووه وهک «فه رنگ عامیانه». به لām «فه رنگ» له فارسی دا مانای «آموزش و پرورش» به یه (جاران «وزارت فه رنگ» هه بوو) و له هه مان کلتا به مانای «قاموس» به یه ده کار ده میندڤئ. له عریبی دا، وشه ی «ثقافة» و له کوردستانی عێراق «رۆشنییری» به یان بۆ «کولتور» دانه ووه له کورمانجی کوردستانی تورکیه وشه ی «چاند» ده کار دینن. بۆ دوور بوونه وه له ئازادی وه وشه ی خواراوی «کولتور» ده کار دینن.

خویندنه وه پښوېستی به چهند سال تن کوشان ههیه و شهوش دیاردهیه کی شابووری و سیاسیه و له سهره تاي په پيدا بوونی نووسین تا نیسته به شینکی زوری خه لک (ژن، لادیی، چینی کریکار، کزیله، که مایه تی به بن دهسه لاته کان) له و شینه لیدونه بن بهش کراون^۱ بؤ وینه له گڼل شهوش دا زمانی عه پهبی، له نووسین دا زور دهوله مهنده، شه ورؤ نزیکی ۶۰ ملیون خه لکی عه پهبی زمان نه خویندنه وارن.

ههر له و کورته باسه دا دهرده که وئ که نووسین نه نیا بونیادیکی ټیکنولوژی نیه و زیاتر له گشت ټیکنولوژی به کی تر، له هه مان کات دا بونیادیکی فکری، کولتووری، ټیډه نولوژی، شابووری، سیاسی و کومه لایه تی به. بؤ وینه، نووسین پیوه ندی لښنان به زه مان و مه کان ده گزې و ریگه دما که تا راده په ک له قیدوبه ندی زه مان رزگاری بن. به لآم شه رزگاری به خوی به ستراوه شه به قیدوبه ندی زه مان و مه کان (شه باسه له خواره وه زورتر شی ده که موه).

۱- نزیکی ۵۵۰۰ سال دواي داهيتانی نووسين، هېشتا له زورپه و لاتانی دنیا، ژن زورتر له پیاو نه خویندنه وارن. له کورستان دا، زورپه و ژنان هېشتا نه خویندنه وارن به تاي به تی له گونده کان دا. حاجی قاسری کوی پتر له سده سال له موه به کوی:

بؤچی فهرمووی ته نه بییی شه مین:
نیر و من له حمیه سه قرقی نیه
«اطلبوا علمکم ولو بالصبین»
گر مه لا نه بی فهرموور دینی نیه
[دپوانی حاجی قادری گوپی، لیکزلینه وه و لیکدانه وه ی سهرار حمید میران و که ریم مسته فا شارمه ز، ۱۹۸۶، ل ۱۸۷-۱۸۶]
نزیکی نیو سده دواي حاجی قادر، پای کوبرای عه زپمی، ماموستای مهرسه ی کچان له کوماری کوردستان دا، له و تاریکنا کوی:

«... داخه که م شه ملی مه هباب شه که چه نه و جه و اتانعی خویان به د بهخت و بی سواد ده که ن، ده لښن رؤله جووتی گوره و ی بهنه یا کلاوی بدروو یا خنیر ده لښن شه من کچی خوم بؤ مهرسه نایم بن شه دعب ده بن. نایا خانمانی عه زیز ده بن بن شه ده بی نیمه چ بی شه و که مانعی که شه فکر میان کردوه زور له ریگی راستی به دور که و توبه وه و لښان حالی نه بوه، مه سه له شه من شه خسی خوم زور له مه جلیسان گویم لښ بوه هر وهخت که نیمه ده بیین ده لښن نه وانه مه لیمه کان و به چاویکی زور که م ته ماشای نیمه ده که ن.»
[کوردستان، ژماره ۲۷، ۵۱ خا که ملته وه ۱۳۲۵، ل ۲-۳؛
«رینوسه که م گزوبوه و سوخته م لښ زیاد کردوه»]

له گڼل شهوش با به ریوه به رای ته کومار خویندنه واری ژنانی هان دما، داب و نهریتی پیاوهرانه ی شاری مه هباب به ره هلمستی ده خسته ریگی دهرس خویندنی ژنان، نیو سده دواي کوماری کوردستان، له نه ماره متی نیسلا می نه فغانستان، رابه رای ته ده ول ته تالیه بان ژنانی به په کحاری له خویندن بن بهش کرد.

له لیدوانی زاره‌کی‌دا، و‌ته‌ر و بی‌سه‌ر یان بیژەر و گوینگر ده‌بنی له یه‌ک زه‌مان و مه‌کان‌دا به یه‌که‌وه بن ده‌نا ناتوانن بدوین. ئه‌و به‌سه‌رانه‌وه به زه‌مان و مه‌کان له‌به‌ر ئه‌وه‌یه که زمان به ده‌نگ ده‌رده‌ب‌دری و ده‌نگیش (به بنی نام‌وازی راگه‌یاندن) مه‌ودایینکی که‌م ده‌ب‌ری. و‌یده‌چه‌ن ده‌نگی ئینسان، ئه‌گه‌ر به‌ره‌زیش بن و له چیا‌دا ده‌نگ نه‌داته‌وه، ناتوانن له مه‌ودایینکی دوورتر له هه‌زار هه‌نگاو ت‌به‌به‌ری. قسه، یان هه‌ر ده‌نگینکی به سه‌ر زاردا بن، مانی له نه‌مان‌دا به - هه‌ر ئه‌وه‌نده که‌وته سه‌ر زار ت‌ده‌چه‌ن و ته‌نیا له یادی بی‌سه‌ردا شویننیک به‌چه‌ن دی‌لی.

نووسین ئه‌و به‌سه‌رانه‌وه‌ی لیدوان به زه‌مان و مه‌کان تیک‌ده‌دا و به په‌چ‌اندنی ئه‌و پی‌وه‌ندی‌یه به سه‌ر زه‌مان و مه‌کان‌دا زال ده‌بن. نووسین، قسه‌کردن له تیدا‌چه‌ونی شانی رزگار ده‌کا و ژیا‌نکی په‌رده‌وامی ده‌باتی. ئه‌گه‌ر قسه‌کردن بیژەر و بی‌سه‌ر ک‌ز ده‌کاته‌وه؛ نووسین، نووسه‌ر و خوینه‌ره‌وه لیک‌جو‌ی ده‌کاته‌وه، به‌لام به‌و لیک‌دا‌به‌رینه‌دا ریگه‌ده‌دا له هه‌ر زه‌مان و مه‌کانیک‌دا خ‌پ‌یان بکاته‌وه. ب‌و وینه‌ز‌ور به‌یت‌بیژ به‌یتی مه‌م و زین‌یان ب‌و‌ز‌ور گو‌ی‌د‌یزان کو‌ت‌وو‌ه که‌چی هه‌ر کو‌تن و کو‌تنه‌وه‌یه‌ک به‌پ‌یاری نه‌مانی خ‌و‌ی داوه. به‌لام نه‌حه‌دی‌خانی سن سه‌ده له‌مه‌وبه‌ر مه‌م و زین‌ی به نووسین هه‌لبه‌ست و به‌دری‌ژی‌یی ئه‌و سن‌سه‌د سا‌له‌ ز‌ور که‌س، له زه‌مان و مه‌کانی جیا‌وازدا، به بنی دیت‌تی نووسه‌ر، ئه‌و به‌ره‌مه‌یان خویند‌وته‌وه. ده‌ک‌ری بل‌یین که‌خانی و خوینه‌ره‌وه‌ی مه‌م و زین‌ه‌که‌ی، به یاره‌متی تیک‌ن‌ۆ‌ل‌ۆ‌ژی نووسین، چه‌بری زه‌مان‌ییان تیک‌شکاند‌وه. به تیک‌دان‌ی ئه‌و ته‌نگانه‌یه به سه‌ر مه‌کان‌دا زال بوون.

ئه‌وانه‌ی که نووسین وه‌ک دا‌به‌رائینکی گه‌وره‌دا‌ده‌نین، ئاکامه‌ قوول و به‌رینه‌کانی نووسیارین‌یی‌یان لیک‌دا‌وته‌وه. لێ‌ره‌دا به‌کو‌رتی چه‌ند ئاکامینکی په‌یدا بوونی نووسیارین‌یی باس ده‌که‌م (دوا‌یه ره‌خنه له تی‌ۆری دا‌به‌رائی گه‌وره‌ ده‌گرم).^۱

۱ - نووسین جینگه به سوننه‌ت (ترادیسین) و سوننه‌ت‌خوازی لێژ ده‌کا و شک کردن له داب و نه‌ریت په‌ره‌پ‌ی‌ده‌دا. چ‌ۆن؟ نووسین به‌دائیمی کردنی قسه، ریگه‌ده‌دا به‌ب‌ینا‌چه‌ونه‌وه، ورد بو‌ونه‌وه، ش‌ی‌کردنه‌وه، لیک‌ۆ‌ل‌ینه‌وه و شک کردن. زمانی زاره‌کی

۱ - ب‌و ره‌خنه‌ی تی‌ۆری دا‌به‌رائی گه‌وره‌ (Great Divide Theories) و د‌ترمین‌یس‌می تیک‌ن‌ۆ‌ل‌ۆ‌ژیک به‌روانه:
Ruth Finnegan, *Literacy and Orality: Studies in the Technology of Communication*, Oxford, UK, 1988.

تاقه‌کس له گروپ و جفات دا کۆ ده‌کاته‌وه و هانی ده‌دا که سوننه‌ت ره‌چاو بکا، جفات بپاریزی و وه‌دوای ده‌سه‌لاتی جفات و سه‌رۆکه‌کی بکه‌وی.

۲ - نووسین جیاوازی ده‌خاته‌ نیوان بڕوا و حه‌قیقه‌ت. له‌ ژبانی زا‌ره‌کی‌دا، بۆ‌چوون و بڕوای جفات و تاقه‌کس (سه‌رۆک و رابه‌ر و پیر و مه‌زن) سه‌ره‌چاوه‌ی زانسته، به‌‌لام نووسین رینگه‌ خۆش ده‌کا بۆ‌ ئه‌وه‌ی که دۆ‌زینه‌وه‌ی حه‌قیقه‌ت له‌ به‌‌رژه‌وه‌ندی تاقه‌کس و له‌ بارودۆ‌خی تایبه‌تی یان په‌سترا‌نه‌وه‌ی تاقه‌کس به‌ گروپ و جفات جو‌ی ببه‌سته‌وه و ئه‌ستیدال کردن جینگه‌ی ده‌ربه‌رینی بڕوا و بۆ‌چوون بگره‌یه‌وه.

۳ - به‌ په‌یدا بوونی نووسین، می‌ژوو نووسین که‌وته‌ رێ و ئه‌فسانه و می‌ژوو لیک جو‌ی بو‌ونه‌وه. ئه‌گه‌ر باسی رابردوو به‌ شینوه‌ی زا‌ره‌کی، زۆ‌تر بۆ‌چوونی خ‌س‌و‌وسی و فه‌ردی بیه‌زه‌ره، می‌ژوو نووسین به‌ کۆ‌ کردنه‌وه و لیک‌دانه‌وه‌ی به‌‌لگه‌ی جزا‌رج‌ز له‌ سنووری بۆ‌چوونی خ‌س‌و‌وسی ته‌‌ده‌په‌رێ و گه‌یرانه‌وه‌ی رابردوو ده‌بسته‌ دۆ‌زینه‌وه‌ی راستی.

ئه‌و بۆ‌چو‌نانه‌ له‌ نووسرا‌وه‌یه‌کی گو‌دی (Goody) و وات (Watt) له‌ ژیر سه‌ره‌دیه‌ری ئاکامه‌کانی نووسیاره‌تی له‌ ۱۹۶۳‌دا به‌‌لا‌و بۆ‌وه و له‌ جینگه‌ی دیش‌دا و له‌ لیک‌ۆ‌لینه‌وه‌ی جزا‌رج‌زدا ئاکامی ته‌‌راس کراوه.^۱ له‌‌گه‌ل ئه‌وه‌ش‌دا، تیه‌ری دا‌برانی گه‌وره‌ ره‌خنه‌ی زۆ‌ری له‌‌گیراوه، هه‌یش‌قا له‌ باسی زما‌نی زا‌ره‌کی، می‌ژووی چاپ، می‌ژووی خو‌ندن و خو‌ندنه‌وه، تیک‌نۆ‌لۆ‌ژی ئه‌لیک‌ترۆ‌نیک، و ئه‌نترونیته‌دا به‌‌ره‌وی زۆ‌ره.

به‌ کورته‌ی تیه‌ری دا‌برانی گه‌وره‌ ده‌‌لێ: نووسین تیک‌نۆ‌لۆ‌ژی‌یه‌کی وه‌‌ها به‌‌هه‌زه‌ که‌ په‌یه‌وه‌ندی ئه‌نسان به‌ زمان، فکر کردنه‌وه، ته‌‌گه‌یه‌شتن، و کۆ‌مه‌لگه‌ به‌‌یه‌‌کجاری ده‌‌گۆ‌رێ. نووسین دا‌برانه‌یه‌کی گه‌وره‌یه‌ له‌ می‌ژووی به‌‌شه‌ردا. نووسین جیهانی‌بینی فه‌رد و کۆ‌مه‌لگه‌ ده‌‌گۆ‌رێ. نووسیاره‌تی و زا‌ره‌کته‌ی دوو جیهانی‌بینی که‌‌یه‌ک نا‌گه‌رنه‌وه، نووسین وشه‌ له‌ شته‌ جیا ده‌‌کاته‌وه؛ ئه‌سته‌ له‌ رابردوو و له‌ دا‌هاتوو جیا ده‌‌کاته‌وه؛ وشیا‌ری فه‌رد له‌ وشیا‌ری جفات دا‌ده‌‌به‌‌رێ؛ عه‌قل له‌ عاتیفه‌ هه‌‌لده‌‌به‌‌رێ؛ زانسته له‌ ئه‌فسانه و جادوو جیا ده‌‌کاته‌وه؛ مانا له‌ ده‌‌روبه‌ر دا‌ده‌‌به‌‌رێ.

1 J. Goody and I. Watt, "The consequences of literacy", *Comparative Studies in Social History*, Vol. 5, 1963, pp. 306-45

خشته ی ۱: دابراڼی هڅوره - زاره کیتی و نووسیاریتی

زاره کیتی (کوټن)	نووسیاریتی (نوسین)
بمسترانه وی فکر به دهریبه	فکری موجه رد (جیا بوونه له دهریبه ر)
بمسترانه وی فکر به سوننت	فکر کړنډوه به نژمرون و ډوزینه وه
بیر کړنډوه ی عاتیفی	بیر کړنډوه به معننق
گپړانه وه	لښکډانه وه
چانور	زانست
جفات	فهر د
بیستن (دهسه لاتی دهنگ)	دیتن (دهسه لاتی دهنگ)
دهسه لاتی گوئ	دهسه لاتی چار
جفاتیتي (به کړمئل فکر کړنډوه)	خوینتی (له خودا فکر کړنډوه)
زیهني بوون	عیني بوون
نهبووني دهولت و بوورؤکرامی	بووني دهولت و دهزگای دهولتی
تابیه تیتي	گشتیتي
نیسته	رابړدو/باهاتوو
زمان: رسته ی کورت و ساکار	رسته ی ټیکل و ناغوز
نمفسانه	میژوو
زمان	مهگان

تیژری دابراڼی هڅوره بهر نه نجامه دهگا که ژيان و کولتووری زاره کی سهره تایي و ساکار و دواکه ورتوو و ته نانت کومه لگه ی زاره کی وه حشیه، به لام نووسین پیشکوتن و شارستانیتي به دیاری دینن.

له ره خنهی تیژری دابراڼی هڅوره دا دمتوانین بلننن که ټیکنالوژی نووسین، له گال نه وه ش دا که ژيانی به شوری به شیوه یه کی بنچینه یی گۆری، هیزیکی سهر به خړ و موته ق نیه، نووسین له فورماسیونی ثابووری- کومه لایه تی جزراجور (کزیلایه تی، دهر به گی، دهسمایه داری، سزیالیستی) دهکار هیندراوه و له هر کام له و نیزامانه دا دهووری جیاواز و تاییه تی هه بووه. بز وینه خوینده واریی گشتی نه نیا له کومه لگای دهسمایه داری

(ئەۋىش تەنبا لە ئوروپايى باكور و رۇژاۋا دۋاي شۇرشى سەنئەتى) و سۇسىيالىستىدا بەدىھات و خويندەۋارى گىشتى و يەكجارەكى ژنان (۱۰۰٪) لە ۋلاتە سۇسىيالىستىيەكاندا - كە ئىستە نەماون - ۋەدىھات.

ھەرۋەھا، لە نىۋ ھەر فۇرماسىيۇنىكىدا، پىئوھندى نووسىيارىتى و دەسلەت تابىھىتى خۇى ھەيە. مۇتەلق نەبوۋى ھىزى نووسىن بەۋ مانايەيە كە نووسىن سەربەخۇ لە ھىزە كۆمەلەيەتىيەكانى تر ھەئناسوۋپى. نووسىن ھىزىكە لە نىۋ كۆمەلىك ھىزى تردا - دەسلەلەتى چىنى كۆمەلەيەتى (دەرەبەگ، چووتيار، دەسمايەدار، كرىكار)، دەسلەلەتى چىنىستى (دەسلەلەتى پىاۋ لە نىزامى پىاۋ مەزنىدا)، دەسلەلەتى رەگەز (لە كۆمەلگەى فرەرەگەزىدا)، دەسلەلەتى دىن، دەسلەلەتى دەۋلەت و ھتە. نووسىن پىئوھندى ئەۋ ھىزانە دە گۇرپى و ئەۋ ھىزانەش لە پەرسەى خەباتى نىۋ خۇياندا، نووسىن دەگۇرپ. كە ۋا بوو نووسىن ناتوانى ئاكامى يەكسان و يەك جۇر و نەگۇرپى لە ھەر بارودۇخىكىدا ھەيىن و لە ھەر كۆمەلگەيەكىدا ئاكامەكانى دەگۇرپى.

نووسىيارىتى، خۇى لە خۇىدا، ناتوانى لە گىشت بېرگەيەكى مېژۋوپىدا، فەكر و بۇچوۋن و سىياسەتى شەك كەردن و رەخنە گەرتن لە دەسلەت ۋەپى بخا. نووسىيارىتى رىگە دەدا و رىگە خۇش دەگا بۇ فەكر كەردنەۋى مەنتىقى و شى كەردنەۋە و پىنداچوۋنەۋە و تىببىنى بەكارخۇ. بەلام ھەر تاقە كەسىك و ھەر ھىزىكى كۆمەلەيەتى دەتوانى نووسىن بۇ مەبەستى خۇى دەكارىيىنى. بۇ ۋىنە نىزامى پىاۋمەزنى بۇ دوۋپات كەردنەۋە و بەرھەم ھىنانەۋەى دەسلەلەتى پىاۋ، نووسىن دەكار دىنى، بەلام ژنان، ئەگەر خويندەۋار بىن و وشىيارىيان ھەيىن، دەتوانن لە گۇرپەھانى نووسىندا بەرەنگارى نىزامى پىاۋمەزنى بىن. ئەۋ وشىيارىيە، كە ئىستە بە نىۋى فېمىنىسىم ناسراۋە، ھەۋەل جاز لە سەدەى ھەژدەھەم بەۋلاۋە لە ئوروپايى رۇژاۋا سەرى ھەئىنا ئەك لە رۇژەلەت (ۋاتە لە چىنپا بگەر ھەتا ئىزان و ئىمپەراتورى عوسمانى و باكورى ئەفرىقا). لەگەل ئەۋەشدا نووسىيارىتى لە چىن و ژاپۇن و كۇرپارا بگەر ھەتا مەراكىش لە نووسىيارىتى ئوروپا كۇنتر و بەرىنتر بوو، فېمىنىسىم، ۋاتە زانست و وشىيارى و سىياسەتى رەزگارى ژنان، لە ئوروپايى رۇژاۋا ھاتە دىنيا. ئەۋەش لەبەر ئەۋەى بوو كە لە ئوروپايى رۇژاۋا، فۇرماسىيۇنى دەرەبەگايەتى بەرەۋ نەزى دەۋىشت و نىزامى نوۋى دەسمايەدار خەرىك بوو لە ژىر سەۋەتە بېتە دەرئ. دەكرى بلىيىن ئەگەر لە ئوروپا كۆۋلتورى نووسىيارىتى بەتابىتە كۆۋلتورى چاپ لە ئارادا نەبوۋا، فېمىنىسىم لە داپك نەدەبوو، بەلام لە ھەمان كاتدا دەكرى بلىيىن ئەگەر ۋەرگەرانىكى گەۋرەى مېژۋوپى (سەرھەلدانى نىزامى دەسمايەدارى) لە ئوروپا لە ئارادا

نه‌بووېا (بزوتنه‌وې فکري و کولتوري و سياسي‌ه‌کانې شاخري سه‌ده‌ي هه‌شه تا ناخري سه‌ده‌ي هه‌ژده که پښې ده‌لښن ده‌وري روشنفکري)، کولتوري نووسياړيتي نه‌يده‌تواني پرژده‌ي فيمينستي وه‌ږي‌بخا.

کورتي بکه‌مه‌وه، نووسين له ماوه‌ي ۵۵۰۰ سال ته‌مه‌ني خړي‌دا، له خزمه‌ت به‌رژه‌وه‌ندي چيني به‌ده‌سه‌لاتي کږيله‌دار و ده‌ره‌به‌گ و سه‌رمایه‌داردا بووه و نه‌وانه‌ي به‌ره‌به‌ره‌کاني نه‌و ده‌سه‌لاته‌يان کردووه (چيني چه‌وساوه، ژنان) نه‌وه‌نده‌ي بډيان کرابڼ له خه‌بات‌دا چه‌کي نووسينيان ده‌کار هښاوه، نووسين ده‌توانن هه‌م له خزمه‌ت راگرتن و پاراستن و به‌ره‌هه‌م هښانه‌وه‌ي باري باودا بڼ و هه‌م يارمه‌تي بدا به‌تيگداني نه‌و باره و هښانه‌ ناراي دنياپه‌کي تر تيوري داېراني گه‌وره‌ پڼوه‌ندي ديالکتیکی نيوان عييلت و مه‌علول ده‌کاته‌ پڼوه‌ندي‌په‌کي يه‌ک لايه‌نه: نووسين ده‌ميته‌ عييلته‌ي گشت‌ غږاڼيک به‌لام خړي به‌ره‌مه‌ي هيچ عييلته‌يک نه‌ي^۱ لږه‌دا، بډ شي‌کردنه‌وه‌ي پتري نه‌و باسانه‌ ديمه‌ سه‌ر بابته‌ي ژياني زاره‌کي به‌تايه‌به‌تي نه‌ده‌بي زاره‌کي.

ب) زانستي زاره‌کي

چه‌مکي نه‌ده‌بيات، هه‌م له رږژه‌لات هه‌م له رږژاوا، له نووسين‌دا له‌نگري هاويشتوره و نه‌ده‌بيات و نووسين وه‌ها تيکه‌لار بوون که پيمان‌وايه نه‌ده‌مبيات ناتوانن زاره‌کي بڼ. ته‌نانه‌ت نه‌وانه‌ي که بډوايان به‌بووني نه‌ده‌مبياتي زاره‌کي هيه، په‌رژيني پتو له نيوانيان‌دا هه‌لده‌به‌ستن. له ولاته رږژاوايي‌په‌کان، دواي شه‌ږي جيهاني دوهم، ليکډلڼه‌وه و ليکدانه‌وه‌ي زور سه‌بارت به‌جياوازي‌په‌کانې نه‌ده‌بي زاره‌کي - به‌تايه‌ت هژنراوه - و نووسراو کراوه. رووف هينگن (Ruth Finnegan) نه‌و باسانه‌ له چوار‌خال‌دا کورت ده‌کاته‌وه. (شاهيده‌ کورديه‌کان من لڼم زياد کردوه):

۱ - مه‌تنې نه‌ده‌بي زاره‌کي، به‌پنچه‌وانه‌ي مه‌تنې نووسراو، وه‌ستاو و نه‌گډږ و په‌کجاره‌کي نه‌ي، و ده‌گډډري و گډرانه‌کي به‌ستراوته‌وه به‌کوئن و بيژه‌ر. هه‌ر جاريک به‌يتيک ده‌کوئري، مه‌تنیکی تازه‌ داده‌هيندري. بډ وينه‌ هه‌م و زين‌ي خاني په‌کجار داندرأ و

۱ - بډ نه‌و چه‌شنه‌ ره‌خانه‌ بروانه:

Michael Warner, "The public sphere and the cultural mediation of print", in W. Solomon and R. McChesney (eds.), *Ruthless Criticism: New Perspectives in U.S. Communication History*. 1993, pp. 7-37.
James Collins, "Literacy and Literacies," *Annual Review of Anthropology*, Vol. 24, 1995, pp. 75-93.

هاته سەر کاغەز و شێتەر ناگۆڕێ (بێجگە لە هەڵی دەست‌نووسین و چاپی)، بەلام بەیتی مەم و زین هەر جارە ی دیتە سەر زاری بەیت‌بێژ مەتینکی نوێیە و بە هاتە سەر زار دەفەوتی.

۲ - لە ئەدەبی زارەکی دا، دانان و داهینان و هەلبەستن لە کوتن/گێڕانەوه جیا ناکرێتەوه. بۆ وێنە، بەیت‌بێژ یان جەیران‌بێژ، بەیت و جەیران لە کاتی کوتن دا دادەهێنن و دادەنن. یەوه دەلێن هەلبەستن - لە - کوتن دا (Composition-in-Performance). بە پێچەوانە، لە داهینانی نووسراودا، نووسەر بێ ئەوەی نووسینەکی بۆ کەسی تر بخوێنێتەوه یان پیش ئەوەی کەسی تر مەتنەکی بخوێنێتەوه، لە پیش دا بەرەمەکی دەنووسن، لە کاتی نووسین دا پێی دا دەچێتەوه، دەگۆڕێ، و هەلی دەفرتێنن و دایدەبرێ تا ئەواوی دەکا.

۳ - لە ئەدەبی زارەکی دا، ئەگەر هەلبەستن - لە - کوتن دا یە، فێربوونی ئەو هەلبەستە و ئەو کوتنە بە شیوەی لەبەرکردنی وشە بە وشە ی مەتنەکە سەرناگرن. بۆ وێنە بەیت‌بێژ دوای بێستنی بەیت‌بێژی نوێ، بەیت‌بێژی فێر دەبن و لە کاتی گێڕانەوه ی دا وشە و بەند و رووداوی لێ زیاد و کەم دەکا. ئەگەر داهینەری ئەدەبی زارەکی، لە کاتی کوتن دا بەرەمەکی هەڵدەبەستن، دیارە دەوری لەبەرکردن کەم‌تر دەبن.

۴ - لە ئەدەبی زارەکی دا، چەمکی راستی و رەسەنی لە ئارادا نیە. ئەگەر مەتنی زارەکی تەنیا لە کوتن دا بەدی دێ و ئەگەر هەر کوتنێک مەتینکی تازە یە، پێوانە ی راست بوون و رەسەن بوون چیە؟ ئەگەر لە ئەدەبیاتی نووسراودا حەول دەدرێ بۆ هەلاواردنی زمان و مەتنی راست/رەسەن لە چەوت/ناپەرسەن، لە ئەدەبیاتی زارەکی دا هەر مەتینێک دەبێ وەک راست و رەسەن هەلبەستە نەگێندرێ.^۱

لەگەڵ ئەوەش دا، ئەو جیاوازی یانە و زۆر جیاوازی تر لە نێوان ئەدەبی زارەکی و نووسراودا بەدی دەکەین، وا هەیه لێکەهەلبێرانی داهینانی زارەکی و نووسراو وەک دابڕانێکی گەورە چاو لێ دەکەن و پێوەندی و ویک‌چوون و تیکە‌لاوی ئەو دوانە لە داهینان و

۱ - بروانە کتێبی رووف فینگن.

Ruth Finnegan, *Literacy and Orality: Studies in the Technology of Communication*, Oxford, UK, 1988, pp 88-89

راگه یاندن و وه رگرتن (بیستنی مهنتی زارهکی و خویندنه وهی مهنتی نووسراو) دا بهدی ناگن. بۆ شهوهی شو باسه و رهخنه گانی شی بگه مهوه وینه یه که له ژبانی شه دهبی زارهکی له کورده واری دا دهخمه بهرچاو.

سوننهتی زارهکی له ناوینهی نووسین دا

هارلد ئینیس (Harold Innis) که پهی وابوو تیکنۆلۆژی نووسین و دهسه لات پهیدا کردنی سوننهتی نووسین به سهه سوننهتی زارهکی دا، ریگهی له فکری رهخنه گرانه گرتوه، نزیکهی نیو سهده له وهی پیش کوتی:

«ئینه هیچ میژووی قسه کردن یان سوننهتی زاره کیمان نیه بیزجه له وهی که له ریگهی وشه نووسراو یان چاپ کراودا به لیتی بزمان ده رکه وتووه.»^۱

وا دیاره، ئینیس و زور لیکۆله رهوهی تر، شاگایان لینه بووه که له سوننهتی زارهکی دا، زور لایهنی هونهری زارهکی به شیوهی زارهکی باسی لیکراوه. بۆ وینه له و کۆمه لگه یانه که قهت سوننهتی نووسراویان نه بووه یان سوننهتی زارهکی یان به سهه سوننهتی نووسراودا زال بووه، باسی داهینان، فیزبون، راگه یاندن، وه رگرتن، راستی و چهوتی، رهسه نی و ناپه سه نی له سوننهتی زارهکی دا کراوه و ته نانهت به سه رهاتی بهیت بیژ و خوش خوان و گۆرانی بیژان ده گنپنه وه.

1. Harold Innis, *The Bias of Communication*, Toronto, 1971, p. 9.

ئینیس (۱۸۹۴-۱۹۵۲)، مامۆستای زانستی شاپووری سیاسیی له زانستگای تورانتو، پهی وابوو که تیکنۆلۆژی راگه یاندن دهوری سه رهکی ده گنپنێ له پارشتنی پێوهندی زه مان و مه گان. شو پێوهندی یهش (زه مان و مه گان) به نۆرهی خۆی بناغه ی بو نیاده کۆمه لایهتی یه گان دا ده پرژێ.

ئینیس پهی واو بوو له راگه یاندن یان تواندنی زارهکی و رووبه روو، بیژور و بیسهه ده وتاوشن وه لایه یه کتر بده نه وه، شو توانایی یه (وه لام دانوهی بوو لایه نه) مه رجیکی پنیسته بۆ فکری رهخنه گرانه. له راگه یاندنی نووسراو یان چاپ کراو و ته نانهت راگه یاندنی زارهکی رادیۆ و تلفزیۆن دا، خویندنه وه ی یا بیسهه ناتوانی وه لایه نووسه یان بیژور بانه وه. له راگه یاندنی میکانیزه (mechanized communication) وهک چاپ، رادیۆ و تلفزیۆن، دواندن یهک لایه نه یه - په یام له نووسه و بیژوره را بۆ خویندنه وه و بیسهه ده روا به لام ریگهی وه لام دانوه نیه. شو پهی وابوو ده بی هاوسهنگی و هاوتایی هه یی له نیوان توانی زارهکی و توانی میکانیزه، نزیکهی بیست سال پیش ئینیس، شاعیر و شاتۆنوووسی شو ر شگێر برتۆلت بریشته (۱۸۹۸-۱۹۵۶) رهخنه ی له رادیۆ گرتوو و کوتبووی که رادیۆ لیدوانتیی یهک لایه نه یه و شو نامزانه گریگه دهی ریگه بنا به توانی بوو لایه نه.

له كورده‌واری‌دا كه سوننه‌تی زاره‌کی به سەر نووسیاریتی‌دا زال بووه به‌یته‌كان هم به له‌هه‌ی كورمانجی و هم به سۆزانی به‌شیکى هه‌ره گرینگی نه‌ده‌بی زاره‌کی پێكدێنن. سوننه‌تی زاره‌کی له باسی به‌یت‌بیژان، به‌سه‌رهات و پایه‌ی هونه‌ری‌یان، به‌یت فێربوون و به‌یت كوتن ده‌وله‌مهنده. بۆ وینه‌ حيكایه‌ت و به‌یت و باویكى زۆر سه‌باره‌ت به به‌یت‌بیژى هه‌ره گه‌وره‌ عه‌لى به‌رده‌شانی كوتراوه. له‌و بواره‌دا، به‌ره‌مه‌مێكى هه‌ره گرینگی سوننه‌تی زاره‌کی به‌یتی هه‌له‌كه‌تى و خه‌رناله. ئه‌و به‌یته باسی به‌یت بیستن، به‌یت كوتن و به‌یت فێربوون ده‌كا. من لێزهدا، به‌ پشت‌به‌ستن به‌و به‌یته كه به‌ره‌مه‌مێكى زاره‌کی‌یه، نه‌و باسانه‌ی له پێش‌دا كردومه زۆرتر شی‌ده‌كه‌مه‌وه.^۱

به‌ستراوه‌ به‌ زه‌مان و مه‌كان

هه‌روه‌ك له پێش‌دا باسم كرد، له لێدوانی زاره‌کی‌دا، بیژهر و بیسه‌ر یان نێزه‌ر و مه‌رگه‌ری په‌یام ده‌بن له یه‌ك مه‌كان و زه‌مان‌دا بن ده‌نا ده‌نگیان به‌ یه‌كتر راناگا و ناتوانن یه‌كتر بدوینن. به‌یتی هه‌له‌كه‌تى و خه‌رناله ئاوا ده‌ست پێ‌ده‌كا:

«هه‌له‌كه‌تى و خه‌رنال به‌یت‌بیژى مه‌جید خانی بوون؛ نه‌وان هه‌یچیان
به‌یتی سولتان نه‌حه‌مدی بێنارێ‌یان نه‌ده‌زانی، نه‌یان بیستبوو. مه‌جید خان
كو‌تی: ده‌بی چن له هه‌ر كو‌نیه‌کی هه‌یه به‌یتی سولتان نه‌حه‌مدی بێناریم بۆ
وه‌ده‌ست خه‌ن. مه‌جید خان به‌یتی سولتان نه‌حه‌مدی بێناری له ره‌واندزی
بیستبوو. سه‌ت ته‌من پوولی سه‌ی دانێ. هه‌له‌كه‌تى و خه‌رنال نێیازیان وابوو
په‌نه‌ شارهبان. ئه‌ی له‌به‌ر هه‌فاری شارهبان!»

لێزهدا، مه‌جید خان، سه‌رباقی ده‌ست‌رۆیشه‌توویی، ده‌ستی نه‌ده‌گه‌یشه‌ به‌یتی
سولتان نه‌حه‌مدی بێنار له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئه‌و به‌یته ته‌نیا له‌ بیرى به‌یت‌بیژدا هه‌یلانه‌ی كردبوو، و
به‌یت و به‌یت‌بیژ لێگ جوێ نه‌ده‌بوونه‌وه، و به‌یت‌بیژه‌كه‌ دوورده‌ست بوو. مه‌جید خان،
له‌به‌ر ئه‌وه‌ی كه تێكنۆلۆژی تۆمار كردنی ده‌نگ له‌ ئارادا نه‌بوو، یان ده‌بوو به‌یت‌بیژه
ره‌واندزی‌یه‌كه‌ بدو‌زێته‌وه و بانگی بكا یان به‌یت‌بیژێكى تر په‌یدا بكا كه به‌یته‌كه‌ بزانی.

۱- ئه‌وه‌ندی من ئاگام لێ‌بن ته‌نیا مه‌تێنکی «به‌یتی هه‌له‌كه‌تى و خه‌رناله» تا ئێسته‌ ب‌ل‌او بووبێته‌وه نه‌رمیه
كه‌ مام نه‌حه‌مدی لوتفی گه‌ی‌راوێته‌وه و كا‌ك قادری فه‌تاحی قازی ب‌ل‌اوی كر‌م‌ۆته‌وه.

[منظومه‌ ق‌ردی شور محمود و مرزبگان، انتشارات دانشکده
ادبیات و علوم انسانی تبریز، دی‌ماه ۱۳۴۸، ه‌مس ۱۲-۴]

چازانی و حیرفه‌ییتی

هه‌روه‌ها، وادیاره که به‌یت، وه‌کوو هه‌له‌بست له ئه‌ده‌بی نووسراودا، به‌ره‌مینگی چازانی‌یه و به‌یت‌بیزیش، وه‌ک شاعیر له ئه‌ده‌بی نووسراودا، کاریکی شاره‌زایانه و چازانانه ده‌کا و ده‌بی لیهاتوو بێ. جه‌ماوه‌ری گوئی‌دیرانیش به‌و چازانی‌یه ده‌زانن و قه‌دری ده‌گرن:

«برایمی کا مه‌لا خه‌لکی په‌سوئی بوو، هه‌لکه‌تی و خه‌رنال هاتن میوانی
وی بوون، کوتیان: بۆ وه‌ده‌ست خستنی به‌یتی سولتان نه‌حه‌مدی بێنارئ
ده‌چین بۆ شارهبان. برایمی کا مه‌لا کوتی: نه‌نگۆ (تا) ده‌گه‌نه شارهبان خه‌رجی
هه‌یه، ماندوو بوونی هه‌یه، دووره. وسوو شایه‌ر هه‌یه له شنۆیه، به‌یتی
سولتان نه‌حه‌مدی ده‌زانن. وای ده‌زانن نه‌گه‌ر له شارهبانیش وای نه‌زانن
هه‌لکه‌تی و خه‌رنال نه‌گه‌ر وایان زانی، هه‌ستان وه‌پێکه‌وتن بۆ شنۆیه.
له رێبه پرسیاریان ده‌کرد له خه‌لکی، پێیان کوتن: وسوو شایه‌ر کچی
هه‌یه، کوپی نییه، جووت‌به‌نده‌یه، مه‌زراکه‌ی له بن سێ‌بیان دایه. سێ‌بیان
له پشت شنۆیه‌یه، ناوه‌ڕۆی دیته‌وه شنۆیه. نه‌وه له‌وئ خه‌ریکی جووت و
گاهه.»

هه‌روه‌ها ده‌رده‌که‌وئ که دانیشتوویه‌کی په‌سوئی، گوندیکی نزیک شنۆیه، ده‌یزانی
که وسوو شایه‌ر، به‌یتی سولتان نه‌حه‌مدی ده‌زانن. دوايه به‌پته‌که ناوای له‌سه‌ر ده‌پوا:

«هه‌لکه‌تی و خه‌رنال هاتنه تاجیناوا. له‌وئ پرسیاریان کرد، کوتیان: هاها!
ئه‌و جووته‌ی له‌و به‌نده‌نه‌یه نی وسوو شایه‌ره. نیکی خه‌ریلانه‌ش بوو،
ردینیشی هه‌بوو. هاتن، لینی نی‌زیک بوون، کوتیان:

پییاییکی به‌جه‌وه‌ری
زۆر مه‌رد و موزه‌فه‌ری
ناگادارت بێ خالقی بانی سه‌ری
دیباره ره‌هه‌ر و ته‌ته‌ری
له‌بزت شیرنه، وه‌ک گه‌وه‌ری

له قىيامەت نەبى چاۋ لەبەرى
قەسەتت بىن ئاۋى كەوسەرى
نەرمى. ھەر دەلنى فەنەرى
پىنموايە تۆ وسوۋ شايبەرى.

فەللاھەتى لەو سەھرايە
خۇشت دى دەنگ و سەدايە
ئاگادارت بىن دواز دە نىمامى دەشتى بەغدايە
دەلنى بۆ مىوانان پەزىرايە
كاك وسوۋ روو زەرد نەبى لە دىنيايە.

كاپەكت رەشە و يەكت سوورە
زۆر پىياۋىكى بىن قسوورە
نىوت لە مىر و بەگلەر مەنشوورە
بەيتان دەلنى بە سەت جوورە
دلم جۇشى غرت وەكوو كوورە
قابىلى مەجلىسى شا و فەغفوورە.

ئاگادارت بىن رەھمانى
ئەگەر ئابەلەدى و نازانى
نىمەت بىين بە قوربانى
پىياۋىكى لەبەر دلانى
مەخسۇود حاسىل دەكەي بە ھاسانى
ھاتوپنە كىن تۆ بە مىوانى
ئەگەر راھانگىرى و بىتوانى.

نىك بازىن، نىك سەقرىن
لەبەر وەسقات دەمرىن
نىشەللا قەدرت رادەگرىن
نۆكەرىت دەكەين تا دەمرىن.

سابیرین، ده‌کەین تەمنا
 ئەوی دایناوێ دۆنیایە
 کەسی کە نییە، ئەو خۆلایە
 دەردمان بە کەس چاری نایە
 بە تۆ هەڵدەکێ ئەو چرایە.

لەو قسەکانی هەلکەتی و خۆنلێرا وادەردەکەوێ کە وسووشاپەر و مستایە، دەنگ و سەدای خۆشی هەیە، نێزی لە میر و بەگلەر مەنشوو، قابیلی مەجلیسی شا و فەغفورە و بەیتان دەلنی بە سەت جوو، بەلام سەرباقی ئەو پایە بەرزە لە هونەری بەیتدا هەببوو، بۆ بەرێ چوون دەبوو کاری کشتوکال بکا. تەنانەت بەیتبێژیکی پایەبەرزێ وەک وسووشاپەریش بە کارە هونەری یەکێ بەرێ ناچن و دەبن خەریکی جوت گابن.

دیارە لە سوننەتی نووسیاریتیشدا، کەم وا هەبوو کە شاعیر بە شیعەر کوێ بەرێ بچن. تەنیا چەند شاعیریک کە لە بارەگای شایەکان یان دیوێخانێ دەربەگەن یان لە تەکیە و خانەقا و مەدرەسە ئایینی یەکاندا بەرێ دەچوون دەرکێ وەک هونەرمەندی حیرفەیی چاویان لێ بکێ. تەنانەت لە کۆمەڵگەی دەسایەداریدا، کە ئەو پێوەندی بە دەربەگەنەیی نێوان هونەرمەند و هونەرخواز تێکدراو و بازار ناوێزی کەری نێوان هونەرمەند و هونەرخواز، زۆربەی شاعیران حیرفەیی نین و ناتوانن بە شیعەر کوێ بەرێ بچن.^۱ لە کۆمەڵگەی عەشیرەیی و دەربەگی کوردستاندا، بەیتبێژی وا هەبوو کە بە شێوەیێکی حیرفەیی بەرێ چووبن. بەیتبێژی وەک رەعییەتی ئاغای بوو، بەلام لە باتی جوتیاریتی و باج و پێتاک و بێگاری، بە هونەری خۆی خزمەتی ئاغای دەکرد. مامزەستا هێمن لە باسی بەیت و بەیتبێژی موکریاندا دەلن:

دووبیرم دێ ئەو سەردەمە کە من مەندالێکی سەر بە کۆچکە و
 دیوێخانەشین بووم و هینشتا شوێنەواری شەڕ و گران و هەژاری و نەداری
 لە ولاتەکەمان هەر مابوو، لە ناوچەی موکریان هەر ناخایەک دانگە مەکتێک،
 کۆنە دیوێخانێک، قوڵە بارگەینێک، کەچە زینێک، پیرە تازینێکی
 هەبایە، خۆشخوانێکی رادەگرت، کە شەوانە لە دیوێخان بەیت و باوی بۆ

۱- بۆ باسی پرۆسەی گۆڕانی پێوەندی دەربەگەیتە لە ژبانی هونەری و سەرەلانی پێوەندی دەسایەداری لە نێوان هونەرمەند و وەرگری بەرەمی هونەری لە ئوروپادا بێوان: [آرنولد هاووز، تاریخ اجتماعی هنر، جلد سوم، فصل ۶].

بۆلۈ، لە دەختى نووستندا حىكايەتى بۇ بىكا، لە شايبىدا داووت و رەشەلەكى
بۇ بىگىزى، لە سەنگەردا تانووتى لىبىدا، لە راودا لەسەر تەمال پايزە و
نازىزەى بۇ بۆلۈ، ڧران باويته دژمنى و بەندان بە دوستى ھەلبۆلى و تەنانەت
لە پاش مردنى شىنى بۇ بىگىزى.

تا ناغا دەست پړويوتر، تا دى ناوەدان تر و گەورەتر، تا ديوەخان بە
بينەبينەتر، تا نەسپ رەسەن تر، تا زىن و لغاو و رەخت و ريشمە پەرداختر، تا
تاژى چەن تر و دەمگەرم تر بان، خوشخوانيش وەستاتر و شارەزاتر: تىر و
پرتر و كۆك و پۇشتەتر دەبۇ.

دىسارە خوشخوان وەك ھونەرمەندىك چاوى لىنەدەكرا و رىزى
لىنەدەگىرا، بەلام لە كوينا و گزىر و سەركار و پاكار و بابنۆكەر و غولام و
چاپەز و بەردەست ماقولتر بوو، ھەقى بوو لە ديوەخان لەسەر چۆك دابىنىش،
خەنجەر بچەقنىن و نانیشكى وئىدا و جا كوئن بۆلۈ، خوشخوان لە حوزوورى
ناغا نانى دەخوارد و دەگەل مام مىرزا لەسەر يەك سىنى دادەنىشت و
بەراموخور نەبوو.

خوشخوان بە كۆرى مائى حىساب بوو، دەيتوانى بچىتە نەندەروون،
لە ژوورى نووستندا حىكايەت بۇ ناغا بۆلۈ تا خەو دەيبانەو، خوشخوان
تەنانەت ڧۇرانى و بەيت و باوى بۇ ناغاژن و خىزانى ناغا دەگوت،^۱

لە بەيتى ھەلگەتى و خرنالدا را دەردەگەوئى كە وسوو شايبەر بەيت بىزى ھىچ
ئاغايىك نەبوو و بە جووتبەندەى بەرئى چوو و رەنگە داھاتىكى كەمىشى بە بەيت كوئن
ھەبوو، وا ھەبوو كە خوشخوان و بەيت بىزى ئاغاش كوئەزەوبىكى درابىتنى و بە لاكلى
داھاتىكى كەمى وەدەست كەتبىن، ھەروەھا، ديارە كە ھەلگەتى و خرنال بەيت بىزى ئاغا
بوون، بەلام نازانين تا چ رادەينىك حىرفەىى بوون، وسوو شايبەر لە وەلامى ھەلگەتى و
خرنالدا دەلن:

قەستەم بە وەى نەبەديە

ھىچ كەس لە كوئىنى وى نىيە

ئەو كەرىمە و ئەو رەببىيە

۱- ھىمىن موكرىيانى، «پىنشەكى»، لە ئۆسكارمان، تحفة مظفریہ نە زمانى كوردى موكرى، بەعدا، چاپخانەى
كۆپى زانبارى كورد، ۱۹۷۵، ج ۱۱، ۷-.

نەم دەوگەم مېھمانىيە
 يان شىتەم، غەلەم نىيە
 يان دەستيان لە دلى داوم پەرييە
 يان پىيان كوتووم لە غەبىيە
 مەن قەت ميوانى وام نىيە
 نەگە بېمەن، دەزانی چىيە
 نىويانگەم بىستوون بە نەسەحيە
 يەك خرنالە و يەك ھەلگەتییە.

نەورۆكە خالەم بىن خالە
 سەرم دىشىن، گەرووم تالە
 ھىزى نەژنوم نىيە و زمانم لالە
 نەورۆكە خەيالەم غەبدالە
 يەكيان ھەلگەتییە و يەك خرنالە.

ھەركو پىكەو ھەلگەتییە
 تەنگەپشتوون، زۆر چازان
 ھەك تەپرى تەپىشقى عاسمان
 وا ماندوو، وا سەرگەردان
 پەرەگەندەى چۆل و بىابان
 تەحسیر دەگەن تا دەتوان
 ھەركو پىياوى مەجید خان.

نەو ساھەتە خالەم بىن ئىختیارە
 مەن نامەوئى نەو كار و بارە
 بە ميوانان مەنتبارە
 خزمەتو دەكا نەو جوتیارە
 نىكيان مەستە و يەك غومارە
 نىشەللا پىكو دى كار و بارە.

وسوو دەئى: ئەمەن ساجەبى ئىمانم
دېيارە ئەمەن عەبدى پادشاى پەھمانم
شەو و رۆژى سەرگەردانم
مەن شاىەرم، زۆر چازانم
عەلى بەردەشانى دەورانم
بەيتى سولتان ئەھمەدى بېنارى ئەمەن چاڭ دەزانم.

شەقەى بالى پۇرى سىيىيە
شەمالە، شەنى شەنگەبىيە
دەنگى بازە و قاۋەى مراۋىيە.

ھىلانەى ھەلۇ دېيار نىيە
لە جىگەى سەخت و بەننىيە
رىگەى ھەموو كەسىڭ نىيە
ئەگەر دەپرس ئەسەھىيە
بەيتى سولتان ئەھمەدى بېنارى لە كە مە بە مۇرەتەبىيە
پاش و پىشى بەيتم نىيە.

ئەمەن مەلام، راتامىنم
ئەو بەيتەو چاڭ بۇ دەخوينم
چاڭو بۇ رەھەمەل دىنم
تۈۋىكى ۋاۋ بۇ دەچىنم
بە ئەللا ئەللاى رادەژىنم
ئىشەللا سولتان ئەھمەدو بە دەست دىنم.

مۇتەزىرى رەھمەتى پاشەپۇژم
بۇ پاشەپۇژ رەھمەت چاڭە
كارو پىنمە بۇيە پىنمەلەن كاكە!
بەۋەى كەم مەن ھەمەرى خوداى ناكە
كە پادشاىەكى مەن باكە.

به بن ته قسیر و بن قسور
من به یتو بو ده کم مه نشور
بو مه جلیسی سولتان و قه غفور.

بوو ده لیم به یت نه ی جانانه
بوو به یته بوون به دیوانه
غهرین، دلوو پهریشانه
نهو به یته چون نی کوردانه
قابیلی شاهو سولتانه.

تاریف ده کم به موخته به ری
چون نی کوردی ساحیب جه وه ری
له زه مان دا پره ونه ری.

که میک دنیا وه رگه راوه
نهو کو فک وگو و به ندوباووه
نه لعلان چیغیان به لاوه ناوه
نه لعلان له کن که س ده کری ته واوه.

نهو رو تا ده که وینه شه وی
من ره حمت گوییم له نگو ده وی.

نهو و تاردی وسوو شایه زور لایه نی نه ده بی زاره کی روون ده کاتوه. وسوو هر
له سه ره تاوه ده زانی که میوانه گانی دوو به یت بیژی به ناوبانگن. تی که یشتوون. زور
چازانن. وهک تهیری ته ییشقی عاسمانن. هه روه ها، وسوو شایه خوی هونه رمه ندیکه که
عاشقی هونه ردکه به تی. کاری کشت وکالی پی خوش نیه و به راشکاوای ددلی. من نامه وی
نهو کار و باره.

وسوو شایه چازانی خوی به راشکاوای باس ددکا و ددلی. من شایه رم. زور
چازانم. عه لی به ره ده شانی ده ورا نم. نهو هه لسه نگاندنه. نهو ده رده خا که له نه ده بی

زاره‌کی‌دا، وه‌ک ئه‌ده‌بی نووسراو، داهینه‌ری باش و خراپ، چازان و لینه‌زان و ناسراو و نه‌تاسراو هه‌یه. ئه‌گه‌ر له ئه‌ده‌بی نووسراودا، نیوی گه‌وره‌ی وه‌ک نه‌حه‌مه‌دی خانی. فیرده‌وسی و فضولی هه‌یه، له ئه‌ده‌بی زاره‌کیش‌دا، هه‌لی به‌رده‌شانی له تروپکی هه‌ره‌به‌رزی هونه‌ردا هه‌لنیشتووه.

کێشه‌ی راستی و چه‌وتی و چاکی و خراپی

مه‌تنی نووسراو، که نووسینی ته‌واو بوو و پلاو بۆوه، چاک بێ یان خراپ، پرۆسه‌ی داهینانی ته‌واو ده‌بێ. بۆ وینه، که مامۆستا هۆران هه‌له‌به‌ستی زیندانی نه‌ژده‌هاکی دانا و خستیه‌ سهر کاغه‌ز، ئه‌رکی داهینانی ته‌واو بوو.^۱ به‌لام له هونه‌ری زاره‌کی‌دا، هه‌یج به‌ره‌مه‌یک ته‌مه‌ن‌دریژی نووسراوی نه‌یه.

ئیمه‌ نازانین کێ به‌یتی سولتان نه‌حه‌مه‌دی بیناری داناوه و ناسزانین به‌یتکی باش بووه یان خراپ (تا ئیسته‌ ئه‌ر به‌یته‌ تۆمار نه‌کراوه). به‌لام و سوو شایه‌ر ده‌لێ: به‌یتی سولتان نه‌حه‌مه‌دی بیناری نه‌من چاک ده‌زانم. و له‌ر قسه‌یه‌ واده‌ده‌که‌وێ به‌یت‌زانی‌ش چاک و خراپی هه‌یه. به‌لام ئه‌ر چاک و خراپی‌یه‌ خسه‌له‌تیکن که له‌ کوته‌ن و کوته‌وه‌دا ده‌رده‌که‌رن. ئه‌گه‌ر ئه‌وه‌ و بێ، چاکی و خراپی به‌یتیک به‌ ناوه‌ڕۆک و فۆرم‌که‌په‌وه نه‌به‌ستراوه، له‌ ناوه‌وه‌ی‌دا نه‌یه و له‌ ده‌ره‌وه‌ی‌دا یه، واته‌ له‌ پرۆسه‌ی کوته‌نی‌دا ده‌رده‌که‌وێ. له‌ خوێندنه‌وه‌ی هه‌له‌به‌ستی زیندانی نه‌ژده‌هاک‌یش‌دا ده‌کری خراپی بخوینینه‌وه، چ به‌ ده‌نگی به‌رز، چ به‌ بێ‌ده‌نگی. به‌لام لێره‌دا چاک یان خراپ خویندنه‌وه ئه‌رکی سهر شانی خویننه‌ره‌وه‌یه. دانه‌ری زیندانی نه‌ژده‌هاک کاری خۆی ته‌واو کردووه و هه‌ر خویننه‌ره‌وه‌یه‌ک، به‌ گوێزه‌ی هه‌لوێستی خۆی، ده‌بخوینینه‌وه و مانای ده‌کاته‌وه.

له هونه‌ری زاره‌کیش‌دا، بیسه‌ر-بینه‌ر ته‌نگ‌ه‌یشتن و مانای خۆی له‌ مه‌تنی کوته‌راو وه‌دی‌دینی به‌لام بیژه‌ر و بیسه‌ر له‌ به‌ک زه‌مان‌دا مه‌ته‌که‌ و مانایه‌کانی ده‌خولقین و مه‌ته‌نه زاره‌کی‌یه‌که‌ له‌ کاتی کوته‌ن/بیستنه‌دا ده‌خولقیندری. ده‌کری بلێین که هه‌ر جار به‌یت‌بیژیک به‌یتی هه‌م و زین بلێ له‌گه‌ل جاری پێشوو جیاوازی ده‌بێ و هه‌ر کوته‌نیک مه‌ته‌نیکێ تازه‌ ریک‌ده‌خا. که‌ وا بوو، سه‌یر نه‌یه ئه‌گه‌ر پێوانه‌ی چاکی و خراپی و راستی و چه‌وتی، به‌ گوێزه‌ی کوته‌ن و بیستن و بارودۆخی بیستن (جینگه‌ و ریگه‌ و گوێ‌دیزان) بگۆردری.

۱- عبودوللا گۆزان، دیوانی گۆزان، کۆ کردنه‌وه‌ی مه‌حه‌مه‌دی مه‌لا کهریم، به‌عدا، چاپخانه‌ی کۆری زانیاری عێراق، ۱۹۸۰، ل ۲۶۹-۲۶۸.

سەرباتی نەو ستاوەیی بەرھەمی زارەکی، لە قسەکانی وسوو شایەر وا دەردەگەوتی کە چاکی و خراپی، پێوانەی تاییەتی خۆی ھەیە. بۆ وێنە، بەیتی سولتان نەحمەدی بینار وەک شەقە ی بالی پۆری سپی یە / شەمانە، شەنی شەنگەبی یە / دەنگی بازە و قاوەی مراوی یە. ھەر ھەا دیارە زۆر بەیت بیژ و گۆئ دێر دەستیای ناگاتە ئەو بەیتە، کە وەک ھیلانە ی ھەئۆ دیار نییە / لە جێگای سەخت و بەندی یە / رینگای ھەموو کەسێک نییە پێوانە یەکی تری بەرز بوونی ئەو بەیتە، کوردی بوونە کە یەتی: ئەو بەیتە چوون نی کوردانە / قابیلی شاھ و سولتانە.

ھەر ھەا، بەیتە کە بە مۆرە تەبیی لە لای بەیت بیژ و دەست دەگەوتی و بەیت بیژە کەش باش و پێشی بەیتی نیە و لە کوتن دا رانامینی، چاکی رەعمەل دینی و چاکی دەخوینی. وسوو شایەر ئەو ھەش دەردەخا کە چۆنیتی بەیت، چاکی و خراپی، تا رادە یەکی بە ستراوە تەرە بە گۆئ دیزان و بارودۆخی کوتن / بیستن. وا دیارە بەیتکی قابیلی شاھ و سولتان بێ و بۆ مەجلیسی سولتان و فەغفور بکوترئ، دەبێ بەیتکی باش بێ. کە وا بێ ئەگەر لە ئەدەبی نووسراودا، مەتن (بۆ وێنە زیندانی ئەژدەھا ک)، سەربەخۆ لە نووسەر و خوێنەر ھە، بە ھاتنە سەر کاغەز سنووری دادە پیژرئ، لە ئەدەبی زارەکی سنووری مەتن (واتە ھەواکە ی، ریک و پێکی، ماناکە ی، بەندەکانی...) لە پێش دا بە یە کجاری دیاری ناکرئ و لە پێوەندی نیوان بەیت بیژ و گۆئ دێر و دابەش بوونی دەسەلات لە نیوانیان دا دابین دەکرئ و ئەو پێوەندی یانەش ھەموو کاتن لە گۆرپان دان.

ھەلبەستن - لە - کوتن دا

لە درێژە ی بەیتی ھەلکەتی و خرنال دا بۆ مان دەردەگەوتی:

«وسوو شایەر کوتی: شەوئ ھەتا چرا نەکوژیتەو پێوانیم. جا شەوئ نەگەر چرا کوژاوە، بەیتە کە ی پێ کوتن: بە چوار شەوان بۆی تەواو کردن. نەگەر بەیتە کە تەواو بوو لێی پرسینەو: بیست و ھەشت بەندیان لێ زیاد کردبوو. زۆریش بەرئ و جێ لێیان زیاد کردبوو. وسوو شایەر نەگەر وای دی، زۆری پێخۆش بوو: کوتی: ھەک لە چاوی منو کەوئ!

وسوو شایەر دوو کچی بوو، نیویان زینەب و گۆلتاز بوو: پێیخۆش بوو بیاندە بە ھەلکەتی و خرنال، بەلام کچەکان قابیل نەبوون.»

نه‌گەر له ئه‌ده‌بی نووسراوا، ده‌ست تیۆهردان - زیاد و که‌م کردن یان ته‌نانه‌ت به هه‌له‌ نووسینه‌وه یان به هه‌له‌ چاپ کردن - وه‌ک تاوان چاوی لێ‌ده‌کړئ، له‌و به‌یته‌ ده‌ده‌که‌وئ که ده‌ست تیۆهردان له مه‌تنی زا‌ره‌کی‌دا شتیکی‌ ئاسایی‌یه. به‌لام ده‌ست تیۆهردان له ئه‌ده‌بی زا‌ره‌کی‌دا - له‌و به‌یته‌دا زیاد کردن ییست و هه‌شت به‌ند - ده‌بن به‌ وئ‌وجی‌ بن.

دیاردە‌ی هه‌لبه‌ستن-له‌-کو‌تن‌دا (Composition-in-Performance) له‌ لێ‌ک‌دانه‌وه‌ی سو‌ننه‌تی زا‌ره‌کی به‌تایبه‌تی گێ‌ترانه‌وه‌ی ژان‌ری وه‌ک به‌یت زۆر با‌وه. له‌ لێ‌ک‌دانه‌وه‌ی به‌یتی کوردی‌دا، د. مایکل شایه‌ت، بۆ هه‌وه‌ل چار له‌ تیزی دو‌کتورا‌که‌ی‌دا با‌سی ئه‌و دیارده‌یه‌ی به‌ وردی‌ کردوه.^۱

له‌ هه‌لبه‌ستن-له‌-کو‌تن‌دا یان دانان-له‌-کو‌تن‌دا که «تیۆری فورمولی زا‌ره‌کی» (Oral-Formulaic Theory) وه‌ک خسه‌له‌ت یان تایبه‌تی هونه‌ری زمان‌ی-زا‌ره‌کی‌ دایه‌نه‌تی، دانان یان هه‌لبه‌ستن له‌ کو‌تنه‌وه‌که‌ی جیا‌واز نیه‌ و له‌ پهنش کو‌تن‌دا ده‌ست به‌ی‌نا‌کا، به‌شیک له‌و با‌سه‌ ئه‌وه‌یه که چۆن به‌یتی‌کی چه‌ند هه‌زار دێ‌ری به‌ بن نووسین له‌ بیر به‌یت‌بیژ ده‌مین‌ی و چۆن ده‌ی‌گێ‌تره‌وه‌؟ تیۆری فورمولی زا‌ره‌کی ده‌لی به‌یت‌بیژ بۆ فی‌زبوون و گێ‌ترانه‌وه‌ی مه‌تنی‌ وا درێژ له‌ فورمول که‌لک وه‌رده‌کړئ. فورمول‌یش کۆمه‌له‌ وشه‌یی‌که که یه‌ک کیش و وه‌زنیان هه‌یه و یه‌ک ئیده و فکر راده‌گه‌یی‌نی و دو‌پانه‌ ده‌بیته‌وه.

د. شایه‌ت له‌ لێ‌کۆ‌لینه‌وه‌ی خۆی سه‌باره‌ت به‌ به‌یتی مه‌م و زین سنی جۆره‌ فورمولی ده‌ست‌نیشان کردوه و به‌ر نه‌جابه‌ گه‌یشتوه‌ که له‌ ۱۹ مه‌تانه‌ی که وه‌ده‌ستی که‌وتوه‌ فورمولی زا‌ره‌کی هه‌یه. منیش له‌ به‌یت‌کان و ته‌نانه‌ت له‌ حه‌یران و قه‌تار و پاییزه‌ش‌دا که له‌ به‌یت کورته‌ترن فورمولی زا‌ره‌کیم زۆر دیوه. بۆ وینه، له‌ ۱۸ مه‌تانه‌ی پاییزه‌دا که کاک نه‌حه‌مه‌دی به‌حری کۆوه‌ی کردوون، ئه‌و فورمولانه‌ به‌دی‌ ده‌کړین:

- مه‌تنی ۱ - ئا‌غام ئه‌وه سه‌دایه‌که پای‌زیم گه‌یومتی
- مه‌تنی ۲ - نه‌رئ ئا‌غا سه‌دایه نه‌وئ پیره‌پای‌زی له‌سه‌ری داوم
- مه‌تنی ۳ - ئه‌وه سه‌دایه‌که پیره‌پای‌زیم له‌ بن گونی دئ

1. Michael Chyet, "And a Thornbush Sprang up Between Them: Studies on "Mem u Zin". A Kurdish Romance Ph.D thesis, University of California, Berkeley, 2 Volumes, 1991.

- مه‌تنی ۴ - ده و مره بابە سەدایە پیرەپایزیم گەبوەتی
- مه‌تنی ۵ - ناغا ناغا ئەورۆ سەدایە ئەوئ پایزیم گەبوەتی
- مه‌تنی ۱۶ - ئەو سەدایە کە دە پیرەپایزئ لەسەری منی مآل وێرانی دەداو.
- [ئەحمەدی بەحرئ، پایزە، ۱۳۷۲]

بەلام من پێموایە کە «تێزری فورموولی زارەکی» ناتوانی دینامیسمی داھێنان و فێربوون و کوتنی بەیت باش لێکبەدەنەو. لەگەڵ ئەوەشدا ئەو تێزری یە کە میلەن پێری (Milman Parry) و ئالبەرت لۆرد (Albert Lord) نژیکی پەنجا ساڵ لەوێ پێش پێشنیاریان کرد زۆر باوە، رەخنە یەکی زۆریشی لێ گیراوە. بۆ وێنە بڕوانە کتێبی رووف فینگن.

ئەوانە ی بەیتیان کۆ کردۆتەو، کورد و غەیرە کورد، زۆرتەر لە فکری تۆمار کردن و نووسینەوێ مەتەنەکاندا بوون و زانیاری سەبارەت بە بەیتبێژ و چۆنیتی بەیت کوتن و بەیت فێربوون و لایەنی تری ئەو ھونەرەیان تۆمار نەکردووە. سەرباقی ھە بەعزە کۆکەرەوێ ئەو ھونەرە زانیاری کەم و کورت و تێبینی بەکەلکیان بۆ کردۆتەو. بۆ وێنە ئۆسکار مان، لێکۆڵەرەوێ ئەلمانی کە لە ساڵی ۱۹۰۲ بەیتی کۆ دەکردووە، نووسیویتی:

«... ھەوای ئەو بەیتانە بۆ مەمانان زۆر یەكچەشنە. بەیتبێژ لە بەندە درێژەکاندا وشەکان زۆر بە پەلە بە ھوای یەكدا دەلن. لە بەندە کورتەکاندا لەبەر یەکیان دەکێشینتەو. پاشان زۆر ھونەرەندانە، پێش کۆتایی بەندەکە، کە ھەمیشە درێژ و بەھیز دەنۆین، لەنگەر دەکۆن و کۆتایی یەكەش بە نەرمی و بە لەرە یەکی خۆش ھەواوە. وەك دوا ھەناسە، دەردەبێ.

دەلنی بیرێ تێژی ئەو پیاوانە بە کوتنی بەیتەکانەو بەستراوەتەو. رەحمان کە بەیتەکانی بۆ دەگوتم ئەگەر بە دەنگ بەیتەکانی نەگویتا نەیدەتوانی بیرێ خۆی بخاتە سەر دێر بە بێری شیعەرەکان. دیارە زۆر شتیشی لە خۆیەو دە بەیتەکان داوێشتن، بەلام زۆر کەمتر لەوێ کە ئەمن دەپێشدا بیرم لێ دەکردووە.»^۱

۱- ئۆسکار مان، زاراوەی کوردە موکریەکان: «سەرمتا» Oskar Mann, *Die Mundart der Mukri-Kurden*, Berlin, 190۴ وەرگێزانی بۆ کوردی: کاک جەعفەری حوسێن پوور (ھیندی)

له و قسانه‌ی ئۆسکارمان را دهرده‌که‌وئ که رحمانی به‌یت‌بیژ به‌یته‌کانی به‌شیوه‌ی هه‌لبه‌ستن- له- کوژندا گێژاوه‌ته‌وه. به‌لام مام نه‌حمه‌دی لوتفی، که به‌یتنکی زۆری بو کاک قادری فه‌تاحی قازی گوته‌وه، له‌به‌ر ته‌مه‌نی زۆری (پتر له هه‌شتا سال) نه‌یده‌توانی به‌یته‌کان به‌هه‌وا بلی و سه‌رباقی ئه‌و که‌مایه‌سی‌یه‌ له‌ ورده‌به‌یت‌را بگره‌ هه‌تا به‌یتی درێژی وه‌ک «به‌یتی سه‌عید و میر سه‌یوه‌دین به‌گ» که به‌ چاپ کراوی ۳۷۵ لاپه‌ره‌یه‌ [قادر فه‌تاحی قاضی، «منظومه‌ کُردی سه‌عید و میر سه‌یف‌الدین بیگ»، نشریه‌ دانشکده‌ ادبیات و علوم انسانی تبریز، ۱۳۴۵] به‌ ریک‌وه‌پنکی گێژاوه‌ته‌وه.^۱

۱- کاک قادری فه‌تاحی قازی زیاتر له‌ گشت لیکۆله‌وه‌هه‌کان سه‌ولی داوه‌ زانیاری سه‌باره‌ت به‌ به‌یت، به‌یت‌بیژ، به‌یت کوژن و به‌یت تۆمار کردن کۆ بکاته‌وه. بۆ وێنه‌ به‌روانه‌ «سه‌را‌غاز»ی ئه‌و کتێبانه‌: قادر فه‌تاحی قاضی، منظومه‌ کُردی سه‌هر و وفا (۱۹۶۶ = ۱۳۴۵)، منظومه‌ کُردی به‌رام و گلندام (۱۹۶۸ = ۱۳۴۷)، منظومه‌ کُردی سه‌هرمه‌مۆد و سه‌رزنگان (۱۹۷۰ = ۱۳۴۸)، و منظومه‌ کُردی لاس و خه‌زال (۲۰۰۰ = ۱۳۷۹)، گه‌شتیان له‌ انتشارات دانشگاه تبریز.

کاک قادر و کاک نه‌حه‌مه‌دینی ئه‌نێسی، له‌ دوو زه‌مانی جی‌هاو‌زا، به‌یتی شینخی سه‌نه‌ان‌یان له‌ مام نه‌حمه‌دی لوتفی به‌یستوه‌ و نووسیه‌یانه‌ته‌وه‌ به‌لام ئه‌و دوو مه‌تانه‌ ته‌وا وه‌ک په‌ک ناچن. کاک قادر له‌ باسی ناته‌بابی ئه‌و دوو مه‌تانه‌ ده‌نووسێ:

... به‌یتخوان عادت نارد بیهتا را همیشه با آواز بخواند: پیا است که در این حالت با وسایل معمولی [کاغذ و قلم] ثبت و ضبط بیت امکان‌پذیر نیست، از این رو به‌یتخوان مجبور است بر خلاف معمول آنرا برای کاتب بدون آواز بخواند همین امر موجب میشو که بعضی از مصراعها از حالت نظم خارج و تبدیل به نثر شود همچنین بی‌آهنگ خواندن بیت که خلاف رسم و شیوه‌ همیشه‌ی به‌یتخوانان است شاید در اختلاف نسخ و روایتها نیز بی‌تأثیر نباشد.

منظومه‌ کُردی شه‌خ سنان، ۱۳۴۶، ص ۳۴

ئوه‌ی کاک قادر باسی ده‌کا دیاره‌ی هه‌لبه‌ستن- له- کوژن‌دایه، به‌لام به‌یت‌بیژ ئه‌گه‌ر به‌یتنک به‌هه‌واش بگێژێته‌وه و ئه‌گه‌ر به‌ شریشت تۆمار بکێژێ نێسان هه‌ر گێژانه‌وه‌یه‌یک له‌ گێژانه‌وه‌ی تر جی‌هاو‌ز ده‌سن. کاک قادر له‌ جێبه‌کی دیدا له‌ باسی نووسینه‌وه‌ی به‌یتی لاس و خه‌زال ده‌لی:

مرحوم مام احمد لطفی بیت را بطور عادی، بدون تکرار کردن عبارات، برای من بیان می‌کرد و من آن را روی کاغذ می‌آوردم، مطالب را با سرعتی می‌نوشتم که ایشان مجبور به تکرار کردن جمله‌ها نشوند و در دل می‌گفتم که میباید رشته‌ کلام از دستش خارج شده‌ خلی به‌ سیر طبیعی دانستان برسد. زمان یادداشت این منظومه حدود ده‌ روز و هر روز قریب سه‌ ساعت بوده‌ است. وقتی که قسمتهایی از منظومه‌های یادداشت شده‌ را برای مام احمد خوانده‌ام گاهی ایشان مصراع‌هایی یا بندهایی به‌ تقریرات قبلی خود می‌افزودند، در حالی که اگر آنها را هم اضافه‌ نمی‌کردند، خلی در منظومه‌ بوجود نمی‌آمد...

قادر فه‌تاحی قاضی، منظومه‌ کُردی لاس و خه‌زال، انتشارات دانشگاه تبریز، ۱۳۷۹، صص به‌یست - سه‌یست و یک

نەدەبى زارەكى و زىيانى ئابوورى

وسوو شاھىر كارەكەي خۇي، جوت كىردن، وەلانا، دوو رېبوارى نەناساراي بۇ ماوھى چوار شەر و رۇز لە ماله خۇي راگرت، و بەرھەمىكى ھونەرىي خۇي - بەيتى سولتان نەحمەدى بېنار - پېشكەشى ئەوان كىرد. وسوو شاھىر داواي پارە و خەلاتى نەكرد و تەنيا چارەپرانى رەحمەتى پاشە رۇز بو: مەن رەحمەت گۇيىم لەنگۇ دەوئ. لىزەدا دەرەكەوئ كە لە كۆمەلگەي دەرەبەگى كوردستان دا، ھونەر (بۇ وىنە بەيت و گۇرانى) كالا (commodity) نەبوو. كالا ئەر بەرھەمەپە كە ئال وگۇر بىكئ بە بەرھەمىكى تر، جا يا راستەوخۇ (بارىك جۇ بدري بە گىسكىك) يان بە نىونجى گەرى پارە (بارە جۇيەكە بە پارە بفروشرى و گىسكەكە بەو پارەپە بىكردى). بەرھەمى كارى ئىنسان بۇ ئەرەي بېتە كالا دەبى بەكار بى، واتە نىيازىك پىك بېتىن و لە ھەمان كاتدا دەبى بۇ ئەرە بىشى كە پىك بىگۇرپىتەو.

كالاي وسوو شاھىر بەيتى سولتان نەحمەدى بېنار بوو. ھەلەكەتى و خىئال - يان لە راستىدا مەجىد خان - نىازيان بەو بەرھەمە بوو و ساحىبى ئەر بەرھەمە، واتە بەيت بىز، دەيتوانى بە پارە بەرھەمەكەي بفروشرى يان بە بەرھەمىكى دى بىگۇرپىتەو. بەلام كىپارەكان نە پارەيان بە بەيت بىز دا، نە شتىكى تر كە نىيازىك پىك بېتىن. ھەلەكەتى بە وسوو شاھىرى كوت:

لەگەل تۆمە ئەي سەردارە

پىكت ھىنائىن كار و بارە

لە قىيامەت نەبى خەجالتەتبارە.

نىمەت رووسوور كىرد لە دنيايە

تۇش رووسوور بى رۇزى دوايە

روو زەرە نەبى لاي خودايە.

ھەتا بۇين و بىمىن

لەو دنيايە خۇ رابۇتىن

لە ھەموو مەجلىسك نىوت دىن

رەحمەت گۇيىت بۇ دەستىن

بار و بارخانەمان تەواو.

وسوو شاهپر، وهك ساحېپ يان ماليكى كالا، بهرهمهكې به خورايى دا به وانهى
 كه نياز يان بهو بهرهمه هېوو. كه وا بوو، بهرهمهكې نه بوو به كالا. له كوردستاني
 دهره بهگى دا، به تايپه تى له گونده كان دا، له گېل نه وهش دا پيوه ندى كالايى تا راده يه كى كه م
 هېوو، زور بهى بهرهمه (له بهيت و گوراني را بگره هه تا رزن و گنم و گوښى و پيواز) بو
 پيگه مېنانى نيازى بهرهمه مېنر دهكار ده مات نهك بو ئال وگور له بازار دا.
 سامونستا هېمن له باسى بنكهى كومه لايه تى و پيوه نده چينايه تى به كاني
 بهيت بيژه كان دا ده لن:

دچونكه خوش خوانه كان زور به يان دلته پ و قسه خوش و دلپاك بوون،
 خه لك خوشيان ده ويستن. خوش خوان له دى دا هر ناحه زيكى هېوو، نه وېش
 مه لاي گوند بوو. كه م وا بوو دانوويان پيگه وه بكونئ، مه لا وشكه كان،
 خوش خوانه دلته په كانيان خوش نه ده ويست. ناويان نابوون چا وهش، به
 چاوى سووك چاويان لى ده كړن. تا مه لا ته شريفى له ديوه خان بوويابه
 خوش خوان ده بوو قروقاپ دانېشن و مته قى نه كا. خوش خوانه كان له بهر
 ماموستايان دانه ده نواند و نه وائېش به چه كى خويان، به چه كى زمان، به چه كى
 شېعر، به گزيان دا ده چوونه وه و فريان پيدا ده دان و بهيت و بالوره يان بو
 ريگه ده خستن و لاسايان ده كړنه وه...

له مزگه وتى گوندېش شه وانى زستان پاش نويژى خه وتنان نه و
 شاه پرانهى كه هر بو دلى خويان ده يانگوت و خوش خوانى ناغا يان له كن
 كه مایه سى بوو، يا نه و شاعره لا وانهى هېشتا رووى مه جلبسيان نه بوو، بو
 كوپ و كالان و بو پيرانى دلته په ده يانگوت تا شه و راده شكا و خه و لابه لاي
 ده كړن. نه وانه پاداشيان ته نيا رحمت له دايك و بابت يا دم خوش بوو.
 بلوړنه گنيو و نايه ژمنى واش هېوون كه ناهنگى ره سنى نه و بهيت و بهند
 و باوانه يان ده زانى و بويان ده گيرانه وه.

له شاره كانېش شه وانه خه لك له قاوه خانهى كز ده بوونه وه و تا شه و
 درنگ ده بوو بهيت بيژ و حيكايه تخوان ده يخافلان دن. قاوه چى نه و
 هونه رمه ندانهى به كرى ده گرت بو نه وهى قاوه خانه كهى رمين پهيدا بكا...

شاه پرى گه پوكېش هېوون كه به هار و هاوين و به شيكى پايز
 خه ريكى كار و كاسبى و جووت و كا بوون. كه شه و دريژ ده بوون و كارى

مەزرایە کەم دەبوو وئ دەگەوتن و بە ماله ناغایاندا دەگەپان و لە ھەر مانیک چەند رۆژیک دەمانەو و کۆری بەزمیان دەپازاندەو و شاباش و خەلاتی باشیان دەستاند. باشترین شاہر ئەوانە بوون، تەنانتە سنووریشیان دەپەپاند و گەرمین و کویتستانیان دەکرد...

سەرەژنی واش ھەبوون کە لە ومختی ناساییدا بەیت و ھەبرانیان بۆ مەجلیسی ژنان دەگوت و لە شینگایان بە ناھەتگیکی زۆر پرسیار بە مردوویان ھەندەگوت.^۱

ئۆسکارمان کە لە ھاوینی ساڵی ۱۹۰۲ لە سابلاغی خەریکی لیکۆلینەو بوو و چەند بەیتی لە زمانی رەحمان بەکر تۆمار کرد نووسیویتی:

«جینی نواندنی ھونەری گوتنەوێ ئەو بەیتانە دیوہخانی کەسانی نێوہەدەرەوہیہ کە ھەز دەکەن بە دەنگی بەیتبێژان شەوانی خۆیان رابوێرن، جلوبەرگی شانازی (خەلات) [نێستا «خەلات» ھەر بە مانای جلوبەرگ نیە و بە ھەموو چەشنە دیارییەک دەگوترێ] بەو بەیتبێژانە دەبەخشن. لە دیئەکان بەیتبێژ لە پاداشی بەیت گوتندا بە جەمیک پلۆیش رازییە. زۆر جارن لە شارەکان دەبیندرێ کە «قاوہخانەکان»، کە ھەر چایان ھەیە، لەبەر ناپۆرەیی خەلک جەمیان دی؛ ھەموو کۆ دەبنەوہ ھەتا گۆی بۆ بەیتبێژیک ھەنخەن کە بە ھەنگەوت رینی دەوێ کەوتووە»^۲

ئەر پێوہندییە ئابووریانەیی نیوان بەیتبێژ و گوێگر کە سەدەیک لەمەوپیش لە موکریاندا لە ئارادا بوو، گشتی پێوہندی دەرەبەگییانە بوو. پێوہندی نیوان ئەر شاغایەیی کە خۆشخوان رادەگرت و بە خەلات دان و بە شینووی تر بەپێوہی دەبا، پێوہندی ئازادی نیوان دەسمایەدار و کریکار نیە. لێرەدا، خۆشخوان بەستراوہتوہ بە شاغا و لەوانەپە

۱- لەگەڵ ئەوہشدا ژنان لە گشت ھونەریکی زمانی-زارەکیدا چالاک بوون، زۆربەیی ئەوانەیی لەو ھونەرەندا ناسراون پیاو بوون. ئەوانەیی ئەدەبی زارەکییان کۆ کردوێت زۆرتر پیاو بوون و لەبەر پێوہندی نابەرەبەری ژن و پیاو و ژێردەست بوونی ژن رێگەیان نەداوہ ھونەری ژنان تۆمار بکەن. لە ھەمان کاتدا، روانگی پیاوانەیی لیکۆلەرەوش بەشیک لە نیزیامی پیاومەزنییە و بەرھەستیکە لە رێگە نان بە دەنگی ژن.

۲- ئۆسکار مان. زاراوہی کوردە موکرییەکان: «سەرمانە»
[Oskar Mann, *Die Mundart der Mukri-Kurden*, Berlin, 1906]
وەرگێڕانی سەرمانی کتێبەکە لە ئelmanی بۆ کوردی لە لایەن کاک جەعلەری حوسێن پوور ھەیدی.

چاوه‌پوانی لن‌بکړئ که پېنځه له کاري خوش‌خواني خزمه‌تې دېش به ټاغا بکا و به بڼې پرسي ټاغا پهل نه‌بزيوئ. ته‌نانت کاتيک به‌يت‌بيژ له مالي جووتياران به پلاو و شورباو پاداش وهرېکړئ، هېشتا به‌رهمه‌کې له کالايه‌کي ساکار تن‌نه‌پريوه. نه‌گړ به‌يت‌بيژنيک له قاوه‌خانه‌يک به پاره يان به خه‌لات به‌يت بلئ، به‌رهمه‌کې ده‌بيته کالايه‌کي ساکار، به‌لام هېشتا له خولي ټابوړي دهره‌به‌گي‌دا ده‌مينيته‌وه.

به‌يت‌بيژ کاتيک ده‌ک‌وپته خولي ده‌سمايه‌داري که هيزي کاره‌کې، واته کاري چازانانه‌ي به‌يت کوټني، بېيته کالا و به فروشتني ټو کالايه، کالاي دي بکړئ و زېده‌بايي (surplus value) پېنگ‌بيټن^۱، واته به قازانچي فروشتني کالايه‌کې، هيزي کاري تر بکړئ و کالاي تر به‌رهم بيټن و ټوه‌نده‌ي دي قازانچ بکا. را دياره هېچ به‌يت‌بيژنيک - له رابرو و ئيستا - بؤي هه‌لنه‌که‌وتوه زېده‌بايي کز بکاته‌وه. ته‌نانت ساحيبي قاوه‌خانه‌ش، به راگرتن يان به کړئ‌گرتني خوش‌خوانيک خؤي له قهره‌ي ده‌سمايه‌داري ده‌دا، به‌لام نابيته ده‌سمايه‌دار. قاوه‌خانه‌چي خوش‌خواني بؤ ټوه به‌کړئ ده‌گرت که موشته‌ري په‌پدا بکا، و نه‌گړ به فروشتني به‌يت‌خواني و به فروشتني چا و قه‌ننه پاره‌ي وه‌گير که‌وتبا و قازانچي کړدبا و ټو قازانچي بؤ به‌پړيوه‌بردني خؤي و مالياتي ده‌کار هېنابا هېشتا نه‌ده‌ک‌وته ناو پړوه‌ندي ده‌سمايه‌داري.

زاره‌کي بووني هونه‌ره زمانه‌ي‌که‌ان - به‌يت، چيروک، گوزراني... - ريگه‌ي نه‌ده‌دا که به‌رهمه‌ي هونه‌ري له مه‌کاننيکي به‌رين (شاريک، ناوچه‌يک، ولاتيک) و له زه‌ماننيکي دريژدا بفروشرئ و زېده‌بايي پېنگ‌بيټن. رحمان به‌کر خه‌لکي گوندي حاجي هسه‌ن‌ي لاي ميان‌دواوي برو و جاروبار ده‌چووه سابلاغئ و به خه‌لات وه‌گرتن له قاوه‌خانه‌کان به‌يتي ده‌گرت.

تومار کړدني ده‌نگ به قه‌وان له سالاني ۱۸۸۰ له شمريکا ده‌ستي پېن‌کړد و هوه‌ل گوزراني کوردي له سالي ۱۹۰۲ له لاپه‌ن ليک‌زله‌ره‌وه‌يکي ټلعاني له‌سر قه‌وان تومار کړا.^۲

۱- زېده‌بايي ټو به‌بايه که به هؤي کاري کړيکار پېکدئ، به‌شينک له به‌بايه به شپوه‌ي حق‌دست له لاپه‌ن ده‌سمايه‌دار دهرئ به کړيکار و به‌شه‌کي دي نمېته زېده‌بايي که ده‌کاته قازانچي ده‌سمايه‌دار.

۲- په‌کتيک له گوزراني‌په‌پانه له‌و سي‌دي‌په (CD) يا بلاو کراومه‌وه:

Music! 100 Recordings. 100 Years of the Berlin Phonogramm-Archiv. 1900-2000. Edited by Artur Simon and Ulrich Ulegner.

له سالي ۱۹۰۲، ټيک‌ټول‌ژوي ده‌نگ تومار کړدن به قه‌وان هېشتا په‌پدا نه‌بيوو و لووشان (Felix von Luschan) گوزراني‌په‌کوردي‌په‌کاني له‌سر سيلمندر تومار کړدوه.

ئەو چەند گۆرانیە کە هینشتا ماون بۆ کرین و فرۆشتن تۆمار نەکران. تۆمار کردنی دەنگ، وەک نووسین، بیژەر و بیسەری لە زەمان و مەکاندا لێک جیا کردووە. بەیت لە بەیت بیژ و بەیت بیژ لە گۆی دیز جیا بوونووە. ئەگەر میکانیزە کردنی نووسین واتە چاپ، رینگەى خوش کرد کە لە ناخەری سەدەى هەژدەهەم بەولاولە لە ئوروپای رۆژاوا، جەماوەری خوینەرەو (reading public) پەیدا بێ، میکانیزە کرانی دەنگ جیگەى خوش کرد بۆ پێکھاتنی جەماوەری گوینگر (listening public). لەو بارودۆخەدا، لە رۆژاوا پێوەندى نێوان بیژەر-بیسەر کەوتە خولى دەسمایەدارى. ئادام سمیت ئابووری زانی ناخەری سەدەى ۱۸، کورتبوی مۆسیقا چالاکی یەکە کە خۆى لە هیچ شتیکی دانیمىدا ناوەستینی و دەرنههینی یان نابێ بە کالایەکی شیاوی فرۆشتن کە دواى ئەوێ وەدەیات دەوامی هەبێ.^۱ بەلام تۆمار کردنی دەنگ، مۆسیقا و هونەرە زارەکی یەکانی کرد بە بەرھەمی بەدوام کە شیاوی فرۆشتن بێ.

لەگەڵ ئەوەشدا، گرامافۆن لەهوان زوو گەیشته کوردستان، ئابووری دەسمایەدارى بەکارهەخ و بە شێوەیەکی ئالۆز تێی هەلھوو. مامۆستا هێمن نورسیویتی:

«پەیدا بوونی گرامافۆن لە قاوەخانەى شار و دیوەخانەى ئاغا جینی بە خوشخوان لیژ کرد. گۆشەى مژگەوتى دێ و زەماوەند و شایى دینەت نەبێ چیان بە دەستەووە نەما. هونەرەندە گەورەکان لانهواز و بێنەنوا مانەو، چونکە زۆربەیان پشتپەرق و دەستەوستان بوون، تووشى نەدارى و هەژارى و سەرگەردانى و پەڕیشانی هاتن. هەر یەکە دەربایەک هونەریان دەگەڵ خویان برده بن گۆ. شاگردە لاوەکان دەستیان لە فێربوون هەنگرت، وەدووی کار و کاسبی و ژیان کەوتن.

پاش پەیدا بوونی رادیۆى باترى لە لادێ، فۆلکلۆرى ئەدەبى کوردی بە جارێک کەوتە مەترسی یەو.

میژووی ئەو گۆرانی گرینگ تۆمار نەکراوە. لە ساڵى ۱۹۰۸، دوو تاجەری سلیمانی لە مۆسکۆ، سندووقى گۆرانی واتە گرامافۆن و چەند قەوانیکیان کەری و هینایانە شاری سلیمانی.^۲ هەر لەو سالەدا، لەوبەری سنوور، لە ئێران و لە توریز و شارە گەورەکان

1 Adam Smith, *The Wealth of Nations*, Book 2, Chapter 3, 1776.

۲ - ئەکرەمى مەحمودى سالحى رەشە، شاری سلیمانی، بەرگی دووم، ۱۹۸۹، ل ۲۸۴

سنفقه ناوازه و قهوان پهیدا بېوړ. ^۱ له گڼل شوه شدا له روسیا موسیقای کوردی تۆمار کرابوړ. تا سالی ۱۹۲۷، گرامافون و قهوان ته نیا موسیقای گهلانی تریان له کوردستان بلأو ده کردهوه.

به کرانه وهی بازاری دنگ و پهره گرتنی دواى شېرى جیهانی هومل، له تاران و به غدا و نیستامبول و قاهره، کومپانیه رزواوایی په کان کارخانه ی قهوان رونیان دامه زړاند و له گورانی بیژ و شامیرژهنی باش ده گهران بز تۆمار کردنی دنگ. نه و کومپانیانه، به پاره یه کی کهم دنگی گورانی بیژه کانیان ده کړی و به فروشتنی قهوان زیده بابیان پنگده هینا. بز وینه، کومپانی شؤدیون (Odeon) له به غدا، له سالی ۱۹۲۸ پیشنیاری ۲۰۰ روپیه ی دا به مه لا که ریم بز پنچ قهوان، به لام ته نیا په ک قهوانی تۆمار کرد و نرخى هر قهوانیکى له ۲۰ هه تا ۲۵ روپیه دانا، هه روه ها، کومپانی به یدافون (Baidaphon) ۱۰۰ روپیه ی به هه مده ی نه فهدی دا بز تۆمار کردنی پنچ قهوان، به لام نرخى هر یک له قهوانه کان له ۲۰ هه تا ۵۰ روپیه داندرا بوو. کومپانی هیز مه سترز ئویس (His Master's Voice) قهوانیکى گورانی په کانى مه لا که ریمى پنگه هینا بن نه وهی پاره ی بداتن. هه سهن جه زراوى گپړاوییه نه وه که کومپانی هیز مه سترز ئویس بز هر قهوانیک دو دینارى دده با خوی و به گورانی بیژه کانى دی.

تیکنؤلؤی چاپ، له نوروپای سه رمایه دارى تازه پښ گرتوودا، کښه ی مافى نووسر (droit d'auteur په فرانسې و Copyright په ښنگلیسى) ی هینا گورئ. نووسر خاوه نى به ره مې فکرى خوی بوو به لام مافى بلأو کردنه وهی به چاپخانه یان کومپانی په کی بلأو که روه ددفرزشت و خوشی به شیکى له داهاتى کتبه که ی وه ده ست ده کوت. تیکنؤلؤی قهوان کښه ی مافى گورانی بیژى هینا گورئ.

نه گهر، به یت کوتن و خوش خوانى له به یت بیژ و خوش خوان جوئ نه ده کراوه، و هه لکه تى و خړنال ده بوو وه دواى به یت بیژ بکه ون، قهوان بز هومل جار ده سلا تى گورانی بیژى کوردی به سر به ره مه که ی دا لابر د و رایگو یز ته وه بز کومپانیه ده سمایه دارى په کان - شوهش له بارودخی نه بوونى قانونى مافى نووسر و مافى گورانی بیژ. سه رباقى نابه رابه رى ده سلا تى کومپانی په کان و گورانی بیژه کان، و نه بوونى قانونى مافى نووسر له تیران و له عیراقى سالانى ۱۹۳۰-۱۹۲۰، کومپانی په کان به ټیمزا کردنى بربارنامه مولکیتى فکرى (intellectual property) گورانی بیژه کانیان به نرخیکى هه رزان ده کړی و به په کجاری ده یانکرد به ملکى خویان. بز وینه نوینه رى کومپانی

۱- عبدالله ناهید، خاطرات من، به اهتمام احمد قاضى، ۱۳۶۲، ص ۳۹.

پولیفون (Polyphon)، حەبیب حەکاکی بەغدادی، ئەو بێربارانامەی لە ساڵی ۱۹۲۸ لە گەڵ سەید عەلی نەسفەری کوردستانی (سید اصغر شەهابی) نێمزا کرد.^۱

لێزەدا پێویستە بۆمان وێڕای ئەوەی کە ئەو نەوێکی زارەکی نەبوو کە لە چوارچێوەی بەریتانگی پێوەندی دەرەبەگایەتی دا دەخولاوه. ئەوەی نووسراوی کوردی، کتێب، گۆلار و رۆژنامەش لەو چوارچێوەدا لە تورکیە عوسمانیە لە ساڵانی ۱۸۸۹ تا ۱۹۲۲ و لە کوردستانی عێراق لە ساڵی ۱۹۱۸ بەولاوه سەری هەڵنا. لە کوردستانی عێراقدا، سەرکوت کردن و سانسۆری دەوڵەت لە سەرەتاهە پێشی پەرەگرتنی چاپەمەنی کوردی دەگرت، بەلام بەرھەڵستی لەو گرینگتر پێوەندی شایبوری دەرەبەگایەتی بوو کە رینگە نەوێدا بەرھەمی نووسراو، بە چاپ بوون و بڵاو کردنەوەی، بێتە کالایە هەروەها، ئەو نێزامە رینگە گرێبۆوە لە ریکلام (ناگەھێی تجارەتی) کە لە شایبوری دەسەڵاتی هەبوو، سەرچاوەی سەرەکی داھاتە لە ئامرازێ وەک رۆژنامە، گۆلار و رادیۆ و تەلفیزۆن. جەمال نەبەز لە ساڵی ۱۹۵۷، سەبارەت بە بێدەرەتانی نووسەری کورد لە ناوھەڵبەستێ سەدەیی بیستەمدا، ئەو تێبینییانەی نووسیوە:

«کە واتە لە کوردستان ماوەی چاپ و چاپگەری نیە. لەبەر ئەوەی کوردی بێسەرنەمان کە بە هەزاران کۆپەرماوەری و ترس و شەونخوونی نامیلکەیک نەهێشتە بەرھەم نەبێن روو بکاتە (بەغدا) و لەوێش ناچار بێن لە چاپخانە (مەعارف) لە چاپی بدا. چونکە هەتا ئەو دواوەی پێشی کوردی هەر لەوێ دەست نەکەوت. چاپخانە (مەعارف)یش بە هۆی نیش زۆری و بێباکی یەوێ چەند مانگێک ئەو کەسە لە (بەغدا) نەهێشتەوێ یان نەوێندە هاتوچۆی بەغدا یان ئەکا تا نووسراوەکە (۱۰) قات و (۱۵) قات لەسەری نەکەوێ. ئەو حەلە چاری نامینی ئەچن نرخیکی وا زۆری لەسەر دانەن کە زیانی تیا نەکات. لەوێدا ئەبێن کتێبەکانی بۆ نافروشنی و نەکەوێتە ژێر باری قەرزەمە. بە کورتی کاریک بەسەر ئەو نەگەشتە دێ ئەگەر زۆر بەزات و چاواکەم نەبێن ناتوانن جاریکی تر لایەریەک لە چاپ بداتەوێ.

ئەمە هەتا ئێرە بەزێم چاپ کردن بوو. ئەمەجا بێبێنە سەر بەزێم بڵاو کردنەوەی ئەو چاپ کراوەی کە وا بەم دەردی سەریە پێکھاتووە: ئەبێن ئەو

۱- ئەو بێربارانامەی بە فارسی نووسراوە و محەممەد حەمە باقی وێڕای بڵاو کردنەوەی مەتەنە فارسییەکە، کوردوێتە کوردی: محەممەد حەمە باقی، سەید عەلی نەسفەری کوردستانی، ۱۹۹۸، ل. ۶۸

کەسە ھەر ئەوەندە کتێبەکەى لە ژێر چاپ ھەرچوو دەستبەجى
تەنگوچە ئەمەى بۆلۆ کردنەوێ دیتە بەر دەم. بە راستى بۆلۆ کردنەوێ چاپ
کراو لە کوردستانا لە چاپ کردن گرانتر ئەبێ ناسانتر نیه. چونکە ھەندێ جى
ھەر بە جارى کتێبخانەى تیا نیه. لەبەر ئەوە زۆر جار کتێبەکان بەسەر ورگى
خاومەنەکیان ئەمینیتەو و ھەندێ جارىش ناچار ئەبێ بیداتە دەست کەسانى
نەوتو کە پارەکەى بۆ بخۆن و مایەى بکەن بە مایەى پیاو فرۆش. جا ئەو ھەلە
نەگەر نووسەر زۆر بۆلۆ و لێ بۆردوو ئەبێ بە تەواوێ زەوقى نەشکى و
ورە بەر ئەدا و نیتى لەباتى تۆبەبەک سەد تۆبە ئەکا کە تا ماوێ کتێب چاپ
نەکاتەو.

[خۆبۆندەواری بە زمانى کوردی، بەغدا، چاپخانەى النور، ١٩٥٧، ل ٢١-١٨]

گۆفاری گەلاوێژ کە یەکێک لە گۆفارە ئەدەبى یە گرینگەکانى ناوچە بوو نەیدەتوانى
بە ئابوونە و بە فرۆشى تاقە ژمارە خەرجى خۆى دەربێتى و چارەى ئەما نێوى ئەو
کەسانەى ئابوونەیان بۆ ماوێنکى زۆر نەدابوو بۆلۆ بکاتەو. لەو بارووزخەدا، دیارە
«مانى نووسەر» نە مانای ھەيە نە ئەگەر لە قانوندا ھەبویا کەس گوێی دەدايە.
«مانى نووسەر» و بێر و قانونى «مولکیەتى فکرى» بە پەیدا برونى دەسمايەدارى لە
ئوروپا ھاتە گۆبێ.^١

مامۆستا محەممەدى خاڵ لە پەشتى جزمى سێھەمى فەرھەنگى خاڵ ئەوێ نووسى:

بۆ ناگادری

کەس لە پێش منا راھەى و تەى کوردی بە کوردی نەکردوو، راھەى
ھەر و تەبەکم کە کردوو ھى خۆمە و دەستکردى خۆمە، بەلکوو ھەموو
راھەبەکم تەئلیفیکى سەرەخۆبە بۆ خۆى، بۆ کەس نێە ئەو راھانەم وەرگیرن
لە فەرھەنگى خۆیان بە بێ ناو بێرنى فەرھەنگى خاڵ، واتە بۆ ھەموو
راھەبەکم کە وەرئەگیرى ئەبێ بەتایبەتى نیشان بدرى کە لە فەرھەنگى خاڵ
وەرگیراوە، وەک فەرھەنگى فیرۆزئابادى کە کردوویەتى بەرامبەر بە
فەرھەنگى صحاحى جوھرى.

[سلیمانى، چاپخانەى کامەرانى، ١٩٧٦]

١- بۆ زانیاری سەبارەت بەو میژوویە پروانە:

Ronald Bettig, "Critical Perspectives on the history and philosophy of Copyright", *Critical Studies in Mass Communication*, Vol. 9, No. 2, June 1992, pp. 131-155.

لێزەدا، مامۆستا ئەبووستوو «مافی نووسەر» ی خۆی بێسەلمێنی و تەنیا حەول دەدا
 کە بەرھەمی فکری خۆی، واتە ھەر لە ھەرھەنگی کوردی- کوردی و دانانی سوننەتییکی
 مانا کردنەوێ کوردی بە کوردی، وەک فکریکی ڕەسەن، رابگێتێ. ئەو داوای نەکردبوو
 کە ھەرھەنگەکی وەک «مافی نووسەر» بە شێوەی قانونی، مۆر بکێرێ و داھاتی لێ
 چارەوان بکا. داخوازی یەکێ مامۆستا لە چوارچێوەی پێوەندی ئابووری پیش
 دەسماپەدارێ دایە کە وەک و سەروو شاھەر داوای ئەمەک ناسین، بە ئەمەگ بوون و
 ڕەحمتەخوازی دەکا.

«بەرێز سەید ئەسغەری شەھابی کوڕی بەرێز سەید نێزامەدینی
 سەلەواتناوایی لە گەڵ بەرێز حەیم حەکاکی بەغدادی نامادە بوون.
 بەرێز شەھابی ھەر لە نیستاوێ کە شەشی مانگی ئابانی ساڵی ١٣٠٧
 ھەتاوی - ١٩٢٨/١٠/٢٧ - یە، تا ماوەی یەک ساڵێ تر کە دەبێتە شەشی
 مانگی ئابانی ١٣٠٨ ھەتاوی - ١٩٢٩/١٠/٢٧ - لە سەری پێویست دەبن
 ١٠ قەوانی دووروو بە دەنگ و ئاوازی کوردی، بۆ بەرێز حەیم حەکاکی پێر
 بکاتەو؛ بەرامبەر بە ٧٠ تەمەنی دراوی برەودار، ھەر وەھا پابەندی ئەوەشە
 ئەگەر لە ماوەی ئەو یەک ساڵە دیاری کراویدا، تا ١٠ قەوانی لە دەنگ و
 ئاوازی کوردی بۆ حەیم پێر نەکردووە، ئێتر مافی ئەوەی نییە لە جێگەی تر و
 بە نامیزیکی تر، نە لە ئێران و نە لە دەرەوێ ئێراندا ئاوازی کوردی بچێرێ.
 ھەموو خەرجی و مەسرووفاتی بەرێز شەھابی، بە چوون و گەڕانەوێ و
 ماوەی ١٠ رۆژ مانەوێ لە تاران پێویستە لەسەر گیرفانی بەرێز حەکاکی
 بێت. ھەر دوو لاش پابەندی ئەم بڕیارنامەیە دەبن و ھەر لایەکیان سەرپێچی
 ئەم بڕیارنامە نووسراوەیان کرد، دەبێ ٧٠ تەمەن بدات بە لایەنەکی تر.
 مانگیک دوای ئەم بڕیارنامەییەش، ھەر کاتی نامیزی دەنگ تۆمار کردنەکی
 بەرێز حەکاکی نامادە کرا و بەرێز شەھابی ھەر جۆرە کەمەرخەمی یەکی لە
 ئاواز چڕینی کوردی دا بۆ پێر کردنەوێ ئەو قەوانگە لە نواد: دەبێ ٩٠ تەمەن لە
 گیرفانی خۆی بدات بە حەکاکی. نیستاش پێشەکی بەرێز حەکاکی، ٢٥ تەمەنی
 ئەو ٧٠ تەمەنی مافی کارە ی بەرێز شەھابی داو و پاشماوەکە ی تری لە
 کاتی پێر کردنەوێ قەوانەکان بە ئاوازی کوردی، دەدات.

عێ مانگی ئابان - ساڵی ١٣٠٧ ھەتاوی

بەرامبەر: ١٩٢٨/١٠/٢٨ زابین»

به گزیده‌ی شو بریارنامه‌یه، سهید عه‌لی نه‌سفر دهبوو له ماوه‌ی یک سالدا ۱۰ قه‌وان پر بکاتوه که به لانی که‌مه‌وه دهبوو به بیست گزانی و نه‌گر نه‌یتوانیا له ماوه‌ی سالنیکا شو گزانی‌یانه تمارا بکا له مافی گزانی کرتن له جیغه‌ی تر و به نامیریکی تر نه له نیران و نه له دهره‌وه‌ی نیران بیه‌ش ده‌کرا. کۆمهانی‌یه‌کان له هه‌مان کاتدا ریگه‌یان نه‌ده‌دا ئیستگه‌ی رادیویی گزانی قه‌وانه‌کان بلأو بکه‌نه‌وه.

ده‌کرێ بلێن، ده‌نگی سهید عه‌لی نه‌سفر، چۆنیتی ده‌نگه‌که‌ی (ده‌نگی خوش و به‌ ناوبانگ) و چازانی‌یه‌که‌ی، به‌ فرۆشرانی به‌ کۆمهانی پولیفۆن بوو به‌ کالا. سهید عه‌لی به‌ گزیده‌وه‌ی گزانی‌یه‌کانی به‌ پاره، به‌ پێچه‌وانه‌ی وسوو شایهر، به‌ ره‌مه‌که‌ی کرد به‌ کالا. به‌ لأم نه‌یتوانی به‌ کرپنی کالای تر و فرۆشتنی، یان به‌ ده‌کاره‌یتانی شو پاره‌یه‌ بز به‌ ره‌م هینانی کالای دی و وه‌ده‌ست که‌وتنی زیده‌بایی بکه‌ویتنه‌ خولی ده‌سمایه‌داری. به‌ لأم ده‌کرێ بلێن کۆمهانی پولیفۆن، به‌ کرپنی هیزی کاری سهید عه‌لی، نه‌ویش به‌ نرخ‌ی هه‌رزان و به‌ پاران کردنی مافی بلأو کردنه‌وه‌ی شو ده‌نگ، به‌ شیوه‌یه‌کی ده‌سمایه‌داری زیده‌بایی پێکه‌ینا.

ده‌ست په‌ن کردنی به‌رنامه‌ی رادیویی به‌ زمانی کوردی (له‌ عێراق ۱۹۳۹، له‌ نیران ۱۹۵۹)، وه‌ک په‌یدا بوونی گرامافۆن و قه‌وان، نیازی به‌ موسیقای کوردی پێکه‌ینا و چه‌ند گزانی‌بیزیک وه‌ک مووچه‌خۆری رادیوی ده‌وله‌تی دامه‌زران. به‌ لأم په‌یوه‌ندی دهره‌به‌گیانه‌ له‌ به‌ره‌مه‌هینان و بلأو کردنه‌وه‌ و وه‌رگرتنی موسیقا به‌رده‌وام بوو به‌ره‌مه‌هینان و بلأو کردنه‌وه‌ و وه‌رگرتنی زانیاری (information) و رابواردن (entertainment) ئیسته‌ له‌ سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی ۲۱دا خه‌ریکه‌ ورده‌ورده‌، نه‌ویش ده‌شاردا خه‌راتر له‌ گونده‌کان، به‌ره‌م په‌یوه‌ندی ده‌سمایه‌داری ده‌پۆن؛ کالایی بوونی زانیاری و رابواردن بازاڕیک (market) پێکه‌دینن که‌ نیو‌بۆی نێوان دانهر (گزانی‌بیز، هونه‌رمه‌ندان...) و وه‌رگر (خوینه‌ر، بیسه‌ر، بینه‌ر) ده‌کا (به‌روانه‌ باسی خشته‌ی ۲). شو نیو‌بۆی‌یه‌ ده‌سمایه‌دارانه‌یه، به‌ کالایی بوونی به‌ره‌مه‌که‌ و کالایی بوونی هیزی کاری به‌ره‌مه‌هینه‌ر ده‌ست په‌ن ده‌کا و له‌ ریزی ده‌ره‌به‌گی‌یانه‌ی راگرتن و به‌خۆ کردنی (patronage) خوش‌خووان و گزانی‌بیز و شایهر دور ده‌بێته‌وه. به‌ لأم، سه‌رباقی شو گۆرانه‌ گرینگه، هیشتا دابرا‌نیک‌ی شیوه‌ی رۆژاوا له‌ نێوان فۆرماسیۆنی ده‌ره‌به‌گی و ده‌سمایه‌داری کوردستاندا به‌دی نا‌کرێ، نه‌وه‌ش له‌ کاتنیکا کۆولتۆری زاره‌مکی به‌ هۆی تیکنۆلۆژی تازه - به‌تایبه‌تی ئینتێرنێت - به‌ره‌و ئاسۆیه‌کی نادیار و نه‌ناسراو ده‌روا.

له‌ کاتنیکا که‌ گرامافۆن و رادیو و به‌ دوا‌ی شو دا تلفزیۆنی ساتلایت جه‌ماوه‌ری

بیسەر و بینهری پښکهنښا، ښترنښت له وانه یه شهو جه ماوهره پرش وبللو بکاته وه و به شپوه یه کی دی ټیکیان بخته وه. شهوگر شپوه ی به ره هم هښانی خوژبوی و نا کالایی له نیزامی دهر به کی دا باو بوو، ښترنښت له وانه یه شپوه ی نویی شهو پتوه ندی یانه، له بارودخی نویی دا، وهر پښخا.

ب. زاړه کښتی و نوو سیاریتی: کښه یه کی سیاسی و ئیده ټولوژی

مه به سټیک له لیک دانه وه ی پتوه نده کومه لایه تی و ښاووری به کانی هونه ری زاړه کی شهو یه که ره خنه ی داپرانی هوره به رهو ټالوژی و قولایی به رم. زانستی روژاوا ټیپینی گرینگ و زانیاری زوری سه بارت به ژیانی زاړه کښتی/نوو سیاریتی هه لهنپوه. به لام به شی هره ره خنه گرانه ی شهو زانستی به کاتنکی ره خنه له دوو به ریتی زاړه کښتی/نوو سیاریتی ده گری، خوی له دوو به ریتی به دا ده مینښته وه، به دهوری خوی دا ده سوو پښ، سه ره ده ری لن ناکا و نه نانت سه ری له ده شپوئ. با شهو باسه بریک شی بکه مه وه.

دوو بڼوچون سه بارت به داپرانی هوره

با له پښ دا پند او نه وه یه کی ټیزی داپرانی هوره بکه م. شهو بڼوچون یان ټیزی به زاړه کښتی و نوو سیاریتی لیک جیا ده کاته وه و ده یان کاته دوو دیارده ی لیک هه لپراو و دژ به یه که وها که به ریک ناتوانی بښته به ره که ی دی: سوننه تی زاړه کی، زاړه که یه و سوننه تی نوو سراو، نوو سیاریتی به، زمانی نوو سراو به رزه و زمانی زاړه کی نزمه، زمانی نوو سراو به هیزه، زمانی زاړه کی لاوازه، زمانی نوو سراو راسته، زمانی زاړه کی چه وته، زمانی نوو سراو پښکه و توویه، زمانی زاړه کی دواکه و توویه، زمانی نوو سراو دهوله منده، زمانی زاړه کی هه ژاره، نووسین زمانی دهر برینی بیري قول و ورده، ټاخافتن زمانی دهر برینی بیري ساکار و ټاسایی به، نووسین زمانی زانیایی به و په یقین زمانی نه فامی به (نه فامی = نه خویننده واری): ښینسانی نه خویننده وار کویره و کومه لنگی زاړه کی دواکه و توو و سه رتهایی و نه گزړه، شهو بی نوو سراو شهو په ری که ماله و شهو بی زاړه کی که مایه سی به. زمانی نوو سراو زمانی شار و شارستانی به، زمانی زاړه کی ټامرازی ژیانی لادینی و عه شیرهی و سه رتهایی به.

شهوانه ی که به ره په ری داپرانی هوره و دوو به ره کښتی به که ی ده دهنه وه باسی

پێوهندی به‌ڕینی ئێوان دوو به‌ر ده‌کهن و پێداده‌گرن له‌سه‌ر تێوه‌چوون و نیکه‌هلچوونی ئێوان هه‌ر دوو لا. بۆ وینه، له‌ باسی بیرى موجه‌پرده‌دا، ده‌کری بڵیین که وشه‌ یان چه‌مکی موجه‌پرده‌ تایبه‌تییى زمانى نووسراو نیه‌ و له‌ زمانى زاره‌کیش‌دا هه‌یه‌. له‌ سونته‌تى زاره‌کیش‌دا نه‌وپه‌ر-زمان‌یان تێپه‌ر زمان (metallanguage) هه‌یه‌. مه‌به‌ست له‌ نه‌وپه‌ر-زمان، ده‌کار هه‌تانی زمانه‌ بۆ وردبوونه‌وه‌ له‌ زمان و شی‌کردنه‌وه‌ی زمان. بۆ وینه له‌ په‌ندى پێشینیان‌دا، باسی قسه‌ کردن، ده‌وری قسه‌ کردن له‌ ژيان‌دا و لێدوان و نابه‌رابه‌رى ده‌سه‌لات کراوه‌:

«قسه‌ یا له‌ شیت ببیسه‌ یا له‌ مندانى.

قسان له‌ قه‌ده‌ر ده‌موله‌وست بکه‌.

قسه‌ زۆر کوترا بێ‌تام ده‌بن.

قسه‌ نه‌گه‌ر هات قووت نادریته‌وه‌.

قسه‌ هه‌زارن، دوویان به‌کارن.

قسه، قسه‌ی دینى.

قسه‌ که‌وته‌ زاریکی، ده‌که‌وینه‌ شاریکی.

قسه‌خۆشى عه‌مه‌ل‌سه‌گ!

قسه‌ی پال‌وه‌ هاسانه‌.

قسه‌ی هه‌ق تاله‌.

زمان درۆ ناکا.

ده‌نگی هه‌یه‌ و ده‌نگی نییه‌.

سه‌رى بێ‌زمان ده‌بن گلى‌دابه‌.»^١

ی‌ان له‌ به‌یتی هه‌لعه‌تى و خه‌رنال‌دا له‌ باسى به‌یت و به‌یت کوتن‌دا، نه‌وپه‌ر-زمانى وه‌ک موده‌ته‌ب، پاش و پێش نه‌بوون، رانه‌مان و کوتن به‌ سه‌د جوور ده‌کار هاتوه‌، هه‌روه‌ها، ژيانى مۆسیقایى زاره‌کی نه‌وپه‌ر-زمانى خۆى دان‌اوه‌. بۆ وینه‌ نامرازى مۆسیقا (دووزله‌، بلویر، دووته‌له‌، شمشال و...) ژانرى (genre) مۆسیقا (گۆرانى، چه‌یران، لاوک، قه‌تار...)، هه‌وا (ئای‌ئای، خاوه‌کەر، نه‌وا...)، و ته‌نانه‌ت دابی گێژانه‌وه‌ و... وه‌ک گه‌ر په‌لاوژه‌.

١- ئه‌م په‌نانه‌م له‌ سه‌رچاوه‌یه‌ وه‌رگرتوون: قادر فتاحى قاضى، امثال و حکم گۆدى، جلد ١، خه‌رداد ١٣٦٣، به‌خش دووم، آبان، ١٣٧٥، انتشارات دانشگاه تبریز.

ههروه‌ها، ده‌کری بلنن که جی‌اوازی نه‌ده‌بی زاره‌کی و نووسراو یه‌کجاره‌کی و موئله‌ق نیه. بۆ وینه، رووداوی شه‌ری دمدم (شه‌ری شاعه‌باس له دژی خانی برادۆست له سالانی ۱۶۱۰-۱۶۰۹) به شینوهی نووسراو له کتییی عالم‌آرای عباسی به فارسی تۆمار کراوه. نووسه‌ر، اسکندربیگ ترکمان، خۆی شه‌ره‌که‌ی به چاوی خۆی دیبۆ. له کورده‌واری‌دا، شه‌ری دمدم به شینوهی زاره‌کی و به‌تابیه‌تی به ژانری به‌یت گێڤ‌دراوه‌توه. هه‌م به سۆزانی هه‌م به کورمانجی، و له هه‌مان کات‌دا، به هه‌لبه‌ستی نووسراویش تۆمار کراوه. هه‌روه‌ها، له سه‌ده‌ی بیست‌دا، ئه‌و حیکایه‌ته وه‌ک رۆمان، چیرۆکی هونراوه‌وه و شانۆ له یه‌کیتی سوڤیت و ئێران و عێراق و وڵاتی تر گێڤ‌دراوه‌توه.^۱ یاخۆ هه‌م و زین له پێش‌دا مه‌تنی زاره‌کی بووه و خانی کردوویه‌ته مه‌تنی نه‌ده‌بی نووسراو و به دوا‌ی خانی‌دا کراوه‌ته مه‌تنی شانۆیی و سینه‌مایی.

ده‌کری ره‌خه‌ی دووبه‌ریتی زاره‌کیتی و نووسیاریتی درێژه‌پێ‌ده‌م به‌لام هه‌ر له‌و کورته‌باسه‌دا ده‌رده‌که‌وی که ئه‌و ره‌خه‌یه وه‌ک تیزی دابرا‌نی گه‌وره خۆی تووشی موئله‌ق کردن بووه. ئه‌گه‌ر لایه‌نگرانی دابرا‌نی گه‌وره جی‌اوازی دووبه‌ره موئله‌ق ده‌کن، ره‌خه‌نگران، ویک‌چوونی دووبه‌ره‌که وه‌ها موئله‌ق ده‌کن که له‌وانه‌یه باوه‌ر بکه‌ین جی‌اوازی‌یه‌ک نیه له نێوان نووسین و کوئنه‌دا.

به‌دیلی ئه‌و دوو بۆ‌چوونانه، روانگه‌ی دیالیکتیکی که به‌ره‌ی دژ به‌یه‌ک لیکه‌له‌نابری و کۆکی و ناکۆکی‌یه‌کانیان له ژپانی دیارده‌یه‌ک‌دا به‌دی ده‌کا. له‌و روانگه‌وه، نووسیاریتی و زاره‌کیتی هه‌م جی‌اوازن و هه‌م ویک‌ده‌چن و ئه‌و جی‌اوازی و ویک‌چوونانه پێوه‌ندی ئالۆز له‌گه‌ڵ نێزامی کۆمه‌لایه‌تی-ئابووری و دابه‌ش بوونی نابه‌رابه‌رانه‌ی ده‌سه‌لات داده‌زرینن. بۆ وینه، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌ش‌دا چه‌مکی موجه‌ڤه‌د یان نه‌و‌په‌ر-زمان هه‌م له سوننه‌تی زاره‌کی‌دا هه‌یه و هه‌م له سوننه‌تی نووسیاریتی‌دا، ئه‌و دوانه هاوسه‌نگ و به‌رابه‌ر نین. بۆ وینه ئه‌گه‌ر ته‌واوی زاراوه‌ی موسیقا له سوننه‌تی زاره‌کی کوردی و تورکی و عه‌ره‌بی و فارسی‌دا کۆ بکه‌ینه‌وه، نه له باری چۆنیتی‌دا نه له چه‌ندیتی‌دا، ناگاته راده‌ی فهره‌نگی زاراوه‌ی موسیقا له زمانی ئه‌لمانی، فه‌رانسه‌یی، ئی탈یایی یان ئینگلیسی. دیاره‌ لێزه‌دا، مه‌به‌ستم زاراوه‌ی موسیقایه که به دوا‌ی په‌یدا بوون و په‌ره‌سته‌ندنی چاپ

۱- بۆ کورته‌باسیکی رووداوه‌که و مه‌تنه زاره‌کی و نووسراوه‌کانی بـروانه: ئوردوو خانی جەلیل، داستان‌های فارمانیه‌تی خانی له‌په‌زیرین - دمدم، ناماده‌ کردن و مرگ‌خانی جه‌مشید حه‌یده‌ری، گزینگ، ژماره ۱۲، هاوینی ۱۳۵۷، ل ۲۱-۳۵.

Amir Hassanpour, "Dîrdîm", *Encyclopædia Iranica*, Vol. 7, 1996, pp. 404-405.

له ئوروپای رۇژاوادا دانسدا. ئىوئىش، واتى ئىستىدلال، روانگىيەكى ئوروپا-تەۋەرى (Eurocentrist) نىيە^۱ له ئوروپاش ھەر ۋا بۈۋە. لەۋىش، دۋاى پەيدا بۈۋى چاپ و پەرەگرتى خۈيىندىن و لىكۈلۈنەۋى نۆيىۋا (مۆدىرن) كە بە سەرھەلدانى دەسمايەدارى دەستى پىنكر، ئەۋپەر-زەمانى نووسراو ۋەپىش ئەۋپەر-زەمانى زارەكى كەوت - له مۇسقىقار بگرە ھەتا كشت و كالت و ھەلسەفە و ئابۋورى. نووسىن بە شىۋەى چاپ، بىلاۋ كەردنەۋى كىتەپ، گۇفار و رۇژنامە و نامىلكە دەرھەتى ۋا بۇ زانست و پەرەپىندانى زانست دەرەخسىنى كە له ژيانى زارەكى داپان دەرپى.

نووسىن رىگە دەدا بە كۇ بۈۋنەۋى زانست - كۇن و نۆي، خۇمالى و ھەندەران، روانگى ۋن و پىاۋ، چىنى دەسەلاتدار و ژىردەست - و لىكەدانەۋە و شى كەردنەۋە له رادەپەكى ۋا كە له ژيانى زارەكى دا پىنگنايە. بەلام نووسىن، ھەرەكەت لە پىشدا باس كرا، ھىزىكى سەرەخۇلە دەسەلاتى سىياسى و كۆمەلەپەتى نىيە. چۇن؟

بۇ شى كەردنەۋى ئەۋ بىبەتە، دەگەرپەۋە سەر بەپىتى ھەلەكەتى و خىرنال. لىزەدا، دوو كەكەكى ۋسۈو شاپەر بەرەبەرەكانى باۋكىيان دەكەن كە دەپەۋى، بە بىن مەيل و ئىزنى خۇيان، بەمىردىيان بىدا، ئاشكرايە ژنان، ھەم لە كوردستان و ھەم لە ۋلاتى دى، لە دۇى ژىردەستى خۇيان خەباتيان كەردۈۋە (بۇ ۋىنە بە رەدۈۋەگەۋن لە بەپىتى خەج و سىپامەند و لە ژيانى ژنان لە كوردەۋارىدا) و تەننەت باسى زۇلمى پىاۋانىيان كەردۈۋە. بەلام فېمىنىسىم، واتى زانست سەبارەت بە نىزامى پىاۋمەزنى، سافى ژنان، بەرابەرى، عەدالەت و گۇرپىنى ئەۋ نىزامە، تەنبا لە ئوروپاى رۇژەلات ئەۋىش لە ئاخروئۇخىرى سەدەى ۱۸ پەيدا بۈۋ. سەرھەلۈننەى فېمىنىسىم نىزىكەى پىنج ھەزار سال دۋاى داھىنەنى نووسىن بە ھۇى گۇرپاننىكى گرىنگى مېژۋىي بەدىھات: بۇرۇتەۋە فەكرى و سىياسى و كۆمەلەپەتىيەكانى دەۋرى رۇشنگەرى (The Enlightenment) كە لە نىۋەى دۈۋەمى سەدەى ۱۷ تا ئاخىرى سەدەى ۱۸ دىرۈلەى ھەبۈۋ^۲ لە دوو سەدەدا، كە سەرەتەى

۱- ئوروپا-تەۋەرى ئەۋ روانگىيە كە مېژۋو و سىياسەت و كۈۋلتورى ۋلاتى غەپرى ئوروپاىيە بە سەئەى مېژۋو و سىياسەت و كۈۋلتورى ئوروپا و رۇژاۋا ھەلەسەنگېنىن و جىباۋازى و تەبىئەتتىن كۆمەلگەى ئاتوروپاىيە نابىنى.

۲- سەرىم پان دەۋرى رۇشنگەرى لە ئوروپاى رۇژاۋا لە ئاخىرى سەدەى ھەققەۋە دەستى پىنكر و ھەتا ئاخروئۇخىرى سەدەى ھەژدە دىرۈلەى ھەبۈۋ. لەۋ ساۋمەيدا بۇرۇتەۋەى فەكرى و سىياسى و كۈۋلتورى و كۆمەلەپەتى دۇى نىزامى دەربەگى بەردەۋام بۈۋ و سىياسەت و ئىدەتۈلۈزى چىنى نۆيى بورژۋازى جەنپى خۇش كەرد فەكر و سىياسەتى بىمۇكراسى، ناسىۋنالىسىم، فېمىنىسىم، راسىۋنالىسىم، ئەمپىرىسىم، لىبىرالىسىم و ئىندۈىدالىسىم و رىپۇرمى دىنى لەۋ سەرىمەدا كۈرۋا و پەرەى پەيدا كەرد.

سەرھەلدانی نیزامی دەسمایەداری بوو، ژنان - ئەویش تەنیا ژنی ئەرستوکرەت و چینی تازە پێهەلگرتووی بورژوازی - دەرکی خۆیندن و نووسینیان بەسەردا کرابوو. نووسین و کۆللتوری نووسین بە درێژایی میژوو پیاوانە و پیاومەزانە بوو. جیهانبینی یەکە ی دژی ژن بوو، و ژێرچەپۆکەیی ژنانی بابین دەکرد. بەلام نووسین مەرجیکی پێویست بوو بۆ گورانی زانستی رزگاربخوازی ژنان (فیمینیسیم). ژنان دەبوو بە چەکی نووسین لە دژی سیاسەت و سوننەت و زانستی پیاومەزانە خەبات بکەن. ئەو خەباتە، تەنیا بە کرانەوێ دەرگای نووسین، سەرنەدەگەوت. مەرجیکی گرینگی تۆرکە لە ئورووپای ئەو زەمان پێکھات گۆرانیکی گرینگی میژوویی بوو کە رێگەی دا ژن بپێتە هینیکی کۆمەلایەتی نوێ. نووسین نەیدەتوانی لەخۆیوە بەردی بناغەی زانستینکی دژی کەونەدنای پیاو-تەوەرە داڕێژێ. ئەو گۆرانە گرینگە چ بوو؟

ئەگەر بروانینە میژووی داھینانی تیکنۆلۆژی راگەیاندن (بروانە زەمان و مەکان و تیکنۆلۆژی یەکان لە خشتە ۱۲دا)، بۆمان روون دەپێتەو کە هەوێل شۆرشی ھەرە گەورە ی تیکنۆلۆژی، نووسین و چاپ بوون کە لە ئاسیا (پەکیان لە رۆژاوی ئاسیا و ئەوی دی لە رۆژھەلاتی ئاسیا) دەستیان پێکرد داھینانی نووسین و چاپ لە ئاسیا لەبەر ئەوەی نەبوو کە خەلکی ئەو قارەبە لە خەلکی دی بەھۆشتر بوون. ھۆیەکانی دەگەرپێتەو سەر پێداویستی یەکانی شۆرشی گشتوگال و شۆرشی شارنشینیی کە ئەوانەش لە ئاسیادا دەستی پێکراو. ئەگەر لە زانیاری یەکانی خشتە ۲ وردبینەو، دەردەگەوێ کە تەراوی دەستکەوتە گرینگەکانی راگەیاندن ھەتا سەدەی ۱۵ لە ئاسیا و ئەفریقای باکوور بوو و لە سەدەی ۱۵ بەولایە ھەر چی شۆرشی گەورە ی تیکنۆلۆژی یە لە رۆژاوا (ئوروپا و ئەمریکای باکوور) دەستی پێکردوو. ئەو راگۆنێزانە میژوویی یە لە رۆژھەلات بۆ رۆژاوا ھەلکەوت نەبوو و دەتوانین سەرچاوەکەی لە گۆرانی کۆمەلایەتی-ئابووری سەدەکانی ۱۵ و ۱۶ بەتایبەتی سەدەی ۱۷ و ۱۸ لە ئوروپای رۆژاوا دا ببینین. لە بەرگی سەدەکانی ۱۶-۱۵، رێژی دەربەگی (فیژدالی) سەدەکانی ناوەراست بەرەو نوشووست دەڕۆی و رۆنێسانس^۱ و ریفۆرماسیۆن^۲ و دەسمایەداری تیجارەتی لە دژی ئەو نیزامە وەخۆ

۱- رۆنێسانس (Renaissance) مانای وشەکە «ژیاڵەوێ» و لە میژووی ئوروپادا، سەردەمی سەدەی پازدە ھەتا ھەفدەم، لە ھونەر و ئەدەبیات و فەلسەفە و زانستدا گۆرانینکی و پێکھات کە رێگەی خۆش کرد بۆ سەربەرەو ژێر چوونی جیهانبینی دەربەگی و سەرھەلدانی نیزامی بورژوازی-سەرمایەداری. لە سەردەمدا، بۆچوونی زانستی سەبارەت بە ئەر و ئاسمان و سروشت فەلسەفی تومانیستی (گرینگ بوونی ئیشتان و مافەکانی و کەسایەتی و ژبانی) و سەرمەنای

کوتببون. له ناکامی نهو گوزانه گرینگه دا له سده کانی ۱۸-۱۷ دا دهوری رزشنگری دهستی پېن کرد و جیهانبینی چینی نویی بورژوازی (دهسمایه دار)، جیهانبینی دهره بگی وه لانا. له ناخری سده ی ۱۸ دا، چینی نویی بورژوازی له نامریکا، هولند، فرانسه و ټینگلستان دسه لاتې دهولته ی وهرگرت. چاپ و رزژنامه و گوزار دهوریکې گرینگیان له گوروان و دامه زرائی دسه لاتې نهو چینه کومه لایه تی یه دا گنړا. به لام له چین و کوره، که چیگه ی له دایک بوونی چاپ و کاغه ز بوو، نهو ټیکنولژي یه نه ی توانی کومه لگه یه که به رهو دهسمایه داری وهرې بخا. ده کرئ بلتین، له نوروپا چاپ نیزامی دهسمایه داری پېنکه نه هینا. به پنجه وانه، دهسمایه داری بوو که چاپی کرد به مهیدانگی خبات بؤ خولفاندنی دنیای خوی.

گوزانیکې هره گرینگ دواي داهینانی چاپ، شورشی سمنه تی له نوروپا بوو (سده ی ۱۸ و ۱۹) که کومه له شورشی گوره ی له دنیای راگیانندن وهرې خست و هیشنا دریژه ی هیه. له ناخروئوخری سده ی ۱۹ دا، راگیانندنووسین و دنگ به تل (ټیلیگراف و تله فون)، تومار کردنی دنگ (فونوگراف)، وینه گه ری و وینه ی بزوین (سینه ما) بوو به سره تاي گرینگ به تاییه تی له پیوه ندی نیوان نووسین و کوتن و له نامرائی راگیانندن. دنگ که جاران نه یه توانی مه کان بېرې، لیزه وپاش به قهوان و به تل به سر مه کان دا زال دهو و و له سره تاي سده ی بیست دا ټیلیگرافی بې تل نهو دسه لاتې دابین کرد.

شورشینکی گوره ی ټیکنولژي له ناوه راستی سده ی بیستم دا، داهینانی

«بیری نه نیویډوالېسم (گرینگی تاقه کس و بهر ژومندی به کی) و فکری دهولته نادیني، سره لمفانی نه دمیات به زمانی «نه ته و می» و بزچوونی نوئ له نارشپتکت و موسیقا و نیگارگری و هونره کانی تر - به تاییه تی له نیټالیا - دهستی پېن کرد و دریژه ی هه بوو. له باری نابووری په ووه، دهسمایه داری تیجارتی، سفه ری دهریایی و داگیرکرائی ولاتانی دی (نمریکا و نامیای خوارو و نغریقا) له لایه نیټالیا، پرتغال، سهانی، هولند و ټینگلستان له تارادا بوو.

۲- ریفورماسیون (Reformation) بزووتنه و میکی دینی دوی دهره بگیایه تی و دوی مه زه بی کاتولیک بوو که له نیوه ی هوملی سده ی ۱۶ دهستی پېن کرد و له نیوه ی دوومې نهو سده یی دا پرزوتستانیسمی پیکه هینا. نهو بزووتنه و له پیش دا له نلمان دهستی پېن کرد و زوو ټینگلستان، سکاندیناوی، فنلاند و هولند ی داگرت. نهو بزووتنه و می له دوی فساد و زولم و زوری کلیسای کاتولیک راپه ری و کلیسا و ناب و نهریتی نایینی به گویره ی پینلو یستی به کانی بورژوازی دیموکراتیزه کرد. مارتین لوتر (۱۵۲۶-۱۲۸۶) راپه ریکی هره گرینگی نهو بزووتنه و بوو، ټینجیلی بؤ هوه ل جار وهرگنرا سر نلمان ی و بهو کاره زمانی په مخشانی نه دمی نلمان نارشت و له خبات له دوی کلیسای کاتولیک له ټیکنولژي چاپ که هارکات له گال راپه پیکه کی په پنا بوو کله کی وهرگرت.

کامپیوتیر و مانگۆله برو که دواى ماوه‌یى کورت ئىنترنىتى وه‌پى‌خست. ئىسته، ئىنترنىت ته‌واى تىکنۆلۆژى‌یه‌ راگه‌یاندنه‌کانى دى تىکه‌ل کردوه - نووسین و کوتن، رادیۆ، تلویزیۆن، سینه‌ما، ته‌لەفون، تیلیگراف، رۆژنامه، گۆزار، کتیب و نووسین به‌ دهست و به‌ چاپ و ته‌نانه‌ت ده‌بیته‌ کتیب‌خانه و مه‌جلیسى کۆمه‌لایه‌تى و سیاسى و مالباتى. ئىنترنىت به‌سترانه‌وى دهنگ و رهنگ به‌ زه‌مان و مه‌کان ده‌شویۆن. راگه‌یاندنى زاره‌کى چى تر، وه‌ک رادیۆ یان تلفزیۆن، یه‌که‌لایه‌نه (له‌ بێژه‌ر بۆ بێسه‌ر) نیه‌ و بێژه‌ر و بېسه‌ر له‌ هه‌ر جێه‌ک بن (له‌ عاسمان و له‌ ژیر ئاو) ده‌توانن بدۆین. هه‌روه‌ها، هه‌رکه‌سه‌ى تىکنۆلۆژى ئىنترنىت و کامپیوتىرى له‌به‌ر دهست بێ، ده‌بیته‌ چاپ‌گه‌ر و بۆلوکه‌ره‌وى رۆژنامه و کتیب.

سه‌فه‌رى چاپ له‌ ئه‌لمان به‌ره‌ و لاتانى تر سه‌فه‌رىکى یه‌که‌سه‌ره‌کى و یه‌که‌دهست و یه‌کاویه‌ک نه‌بوو. چاپ وه‌ک لافاوێک هوله‌ند و ئىتالیا و فه‌رانسه‌ و ئىنگلستانى داگه‌رت، به‌لام له‌ ئیمپراتورى عوسمانى تووشى که‌ندوکۆسپ بوو. سولتانى عوسمانى دوو فه‌رمانى ده‌ربېرى و ده‌کاره‌یتانى چاپى له‌ نۆو کۆمه‌لگه‌ موسولمانه‌کان دا قه‌ده‌غه‌ کرد (سالانى ۱۲۸۵ و ۱۵۱۵). به‌لام کاتێکى به‌ره‌ه‌ستى سیاسى له‌سه‌ر رینگى چاپ وه‌لاچوو، ئه‌و تىکنۆلۆژى‌یه‌ هیشتا ئه‌و توانایى‌یه‌ى نه‌بوو که‌ پێوه‌ندى ده‌سه‌لات (ئىستېباد له‌ ده‌وله‌ت، دین، مالبات و کۆمه‌لگه‌) تىکه‌دا و پێوه‌ندى نوێى له‌ باتى دامه‌زرىنى. ئه‌گه‌ر بگه‌رێینه‌وه‌ سه‌ر باسى فیمینىسم، پێویسته‌ بلیم فه‌کرى به‌رابه‌رى ۆن و پیاو به‌ هۆى گۆزار و رۆژنامه‌کان له‌ ئاخروئۆخرى سه‌ده‌ى ۱۹ گه‌یشه‌ نۆو رووناک‌بیرانى کوردی ئیستامبول و له‌ گۆزاره‌ کوردی‌یه‌کانى ۱۹۲۲-۱۹۰۸ (روژ هه‌ر، هه‌تاو هه‌ر، ژین) دا ره‌نگى داوه‌ و له‌ سالى ۱۹۱۹ هه‌ول ریکخواه‌ى ۆنى کورد دامه‌زرا. به‌لام سه‌رباقى هه‌شتا سال باس کردنى کێشه‌ى ۆن له‌ چاپه‌مه‌نى کوردى دا، هیشتا فیمینىسم وه‌ک بزووتنه‌وه‌یه‌کى فه‌کرى و سیاسى و فه‌لسه‌فى و کۆمه‌لایه‌تى جێى خۆش نه‌کردوه‌. هیشتا نه‌خوێنده‌وارى له‌ ئاسیا و ئه‌فریقا دا به‌وه‌ تىکنۆلۆژى گه‌یشه‌تۆته‌ ئه‌وه‌بېرى پێشکه‌وتن، به‌لام پێوه‌ندى‌یه‌ کۆمه‌لایه‌تى‌یه‌کان پێ داوه‌ گه‌رن و کۆل ناده‌ن و تىکنۆلۆژى خۆى له‌ خۆى دا و به‌ته‌نى ناتوانن به‌ره‌نگارىان بێ.

خىشتمە ۲: داھىنئانى تېكىتۇلۇۋى راگەياندىن

سەل	تېكىتۇلۇۋى راگەياندىن	جەڭگە
۵۰/۱۰۰ سەل لەمە پېش	قەسە كىرىن	؟
۲/۵۰۰ سەل پېش زايىن	نوسىن لەسەر سوۋەت	ئاسىيا (سومېر)
۲/۵۰۰ سەل پېش زايىن	نوسىن لەسەر پاپېروس	ئەفرىقا (مىسر)
۱/۵۰۰ سەل پېش زايىن	كاغەز	ئاسىيا (چىن)
۱۵۰ زايىنى	كىتېپ (بە چەرم)	ئاسىيا (چىن)
ئاخىرى سەدى دوھەم	ھەۋەل كارى چاپ	ئاسىيا (چىن)
۶۰۰ زايىنى	باش كىرىنى چۆنىتى كاغەز	ئاسىيا
۱۰۴۰ زايىنى	چاپ بە ھەرفى بزوین - سوۋەت	ئاسىيا (چىن)
۱۴۰۰ زايىنى	چاپ بە ھەرفى بزوین - فلز	ئاسىيا (كۆرە - چىن)
۱۴۵۰ زايىنى	چاپ بە ئارپىشتى ھەرف - گۆتتېنبرگ	ئوروپا (ئەلمان)
سەلانى ۱۵۰۰	پەرمەندىنى خېرايى چاپ	ئوروپا
۱۶۲۲-۱۶۰۵	رىفۇرماسىيۇن (چەن كىرىنى دىن)	ئوروپا
۱۶۳۸	ھەۋەل چاپخانىە لە كۆلۇنى يەكان	ئەمىرىكاي باكۇر
۱۷۰۴	ھەۋەل رۇۋنامە لە كۆلۇنى يەكان	ئەمىرىكاي باكۇر
۱۷۳۱	گۇلار	ئوروپا
ئاخىرى سەدى ۱۷		
ئاخىرى سەدى ۱۸		
	ئەۋرى رۇشىنگەرى	ئوروپاي رۇۋاۋا
	پەيدا بوۋنى جەمەۋەرى خۇشەرمەۋە	ئوروپاي رۇۋاۋا
	پەيدا بوۋنى بازىرى زانىبارى و رابواردن	ئوروپاي رۇۋاۋا
	شۇرپى ئەمىرىكا	ئەمىرىكاي باكۇر
	(۱۷۲۶ سەربەخۇيى لە ئىنگىلىستان)	
	شۇرپى فەپانسە (۱۷۸۹)	ئوروپا
	شۇرپى سەنئەتى	ئوروپا - ئەمىرىكا

خىشتمە ۲: داھىنئانى تېكىنئولۇزى راگەيانندن (ماوھ)

سالى	تېكىنئولۇزى راگەيانندن	جىنگە
۱۸۳۰ ۋ ۱۸۱۱	ملىشىنى چاپ (ھىزى ھەلم)	ئەمىرىكا
۱۸۲۵	ھەمۇل ئاۋانئىسى ھەمۇل دان	ئوروپا
۱۸۳۴	تېلىگراف (مۇرس)	ئوروپا - ئەمىرىكا
۱۸۴۶	ماشىنى چاپى رۇتارى	ئەمىرىكا
۱۸۷۶	كابللى توقيانئوسى ئەتلىس	ئوروپا - كانادا
۱۸۷۷	ۋىنە گرتن (فۇتوگرافى)	ئەمىرىكالى باكۇر
۱۸۷۹	كارمبا	ئەمىرىكا
۱۸۸۸	تۇمار كرىنى دەنگ (فۇتوگراف)	ئەمىرىكالى باكۇر
۱۸۸۹	سىنەما	ئەمىرىكا - ئوروپا
۱۹۰۱	تېلىگرافى بىئەل (ماركۇنى)	ئەمىرىكالى باكۇر
۱۹۱۹	ھەمۇل ئىستىگى رادىئو	ئەمىرىكالى باكۇر
۱۹۲۳-۲۶	تېلېفون	ئوروپا - ئەمىرىكا
۱۹۲۵	تېلىگرافى رادىئوى	ئەمىرىكالى باكۇر
۱۹۲۷	ھەمۇل فىلىمى بەنگار	ئەمىرىكا
۱۹۳۶	كامېرۇتېر	ئەمىرىكا - ئوروپا
۱۹۵۷	مانگۇلە (مېھۇتتىك)	يەككىتى مۇقىت
۱۹۸۳	ئىنتېرنېت	ئەمىرىكا

شىر ۋ قەلەم: زارەككىتى ۋ نووسىن ۋ دەسەلەت

نووسىن ۋ تېكىنئولۇزى يەككىتى تىرى راگەيانندن لە كۆمەلگە يەكدا پەيدا بوون ۋ دەكار دىن كە لە بارى ئابوورى، كۆمەلەيتى ۋ جىنىسىتى يەوۋە نابەرابەر ۋ ناكۆك بوون. لەو بارودۇخدا نووسىن ناتوانى بىنلايەن بىن. بۇ ۋىنە ژنان، چىنە چەوساۋەكان ۋ خەلكى ھەزار بە درىژايى مېژوۋى نووسىن لەو شىۋە راگەيانندن بىن بەش كراون ۋ ئىستەش لە

پیاوان و له چینه دهسه لات داره کان وهدوا که وتون. به لآم لیژدها، زورتو باسی پیژهنندی نووسین و دهسه لاتنی دهولتهی و نه ته وه دهکم.

هم له روزه لات و هم له روزه او، پیژهنندی نیوان نووسین و دهسه لاتنی دهولتهی له کۆنه وه به دوانه ی شیر و قه لّم باس کراوه. بۆ وینه نه حمه دی خانی سینسه سال له مه وینش باسی مه حرووم بوون و مه حکووم بورنی گه لی کوردی به دهست دهولتهی عوسمانی و سه فه وی کرد. خانی (۱۷۰۶-۱۶۵۰) که له جهنگه ی گه شه یی نیزامی دهره به گی کوردستان ده ژیا، پیی وایوو گه لی کورد له بهر نه بوونی شیر و قه لّم ژیرچه پۆکه ی دوو زل دهولتهی عوسمانی و سه فه وی بووه:

انواع ملل خدان کتیبین کرمانج تنی د بی حسین^۱

خانی پیی وایوو که عوسمانی و سه فه وی ته نیا ئیمپراتوری شمشیر نه بوون و دهسه لاتیان هم به شیر ده کار هیناوه، هم به قه لّم، گه لی کورد بۆ شه وی له مه حکوومی و مه حروومی رزگاری بووبا، ده بوو ورده دهولته کوردی په کان - واته شه ماره کان - له ژیر ئالای پاشایه کی کوردا په یک بگرن و شاعیرانیش دهست بهر نه قه لّم. خانی خۆی بۆ شه وی قه لّم سی گه لی کورد بهرز بکاته وه، شیعری ده کوته، فهره نگۆکیکی عه ره بی- کوردی دانا و کتیبی هم و زینی نووسی. به لآم مه بهستی خانی ته نیا زۆر و بۆر کردنی قه لّمی کوردی نه بوو. مه بهستی له نووسین گه یشتنی کورد به دهسه لاتنی دهولتهی بوو، جا بۆیه له باتی کوردی کردنی له یلی و مه جنوون یان ویس و رامین روی له شه ده بیاتی زاره کی کرد و به یتیکی هه لێژارد که کوردی بوو و له گه لانی هاوسن، یان له دوو زمانه دهسه لات داری عه ره بی و فارسی وهر نه گیرابوو.

دوو سه ده دوا ی خانی که بیری نه ته وه و نه ته وه پرونان له ناو کۆمه لێک کوردی ئیستامبول و چهند بازاری تر په یدا بوو، حاجی قادری کۆبی پیژهنندی نووسین و شه ده بی زاره کی و نه ته وه ی به شیشه په کی راشکاوه هینا گۆژی. شیعری حاجی قادر به چه مکی وه که زمان، نووسین، کتیب، ده فتهر، جه ریده، کاغه ز، قه لّم و ته رجوه رازا وه ته وه:^۲

۱- احمد خانی، هم و زین، مسکو، ۱۹۶۲، ل ۲۵.

۲- شه ره کانی حاجی قادر له دوو کتیبه وهر گرتوون: نهلف) [مه سه دی مه لا که ریم، حاجی قادری کۆبی شاعیری قوناغیکی نوێ به له ژبانی نه ته وه ی کورد، به غدا، ۱۹۶۰] ب) [دبوانی حاجی قادری کۆبی، لیکۆلینه وه ی سه ربار حمید میران و که ریم مسته فا شه ره ز، هه ولێر، ۱۹۸۶].

میله‌تی بنی کتیب و بنی نووسین غهیری کوردان نییه له رووی زه‌مین...

□

هر کورده له بهینی کوللی میله‌ت بن به‌هره له خویندن و کیتابه‌ت
بی‌نگانه له ته‌رجومه‌ی زوبانی نه‌سراری کتیبی خه‌لکی زانی
یه‌کسه‌ر عوله‌ما درشت و وردی نه‌یخویندوووه دوو حه‌رفی کوردی

حاجی پیوه‌ندی شیر و قه‌له‌می به راشکاو‌ی روون کرده‌وه:

به شیر و خامه ده‌وله‌ت پایه‌داره نه‌من خامه‌م هه‌یه، شیر نادیاره
نه به‌یдахی هه‌یه نه ته‌پل و کووسی نه‌مه‌نده‌ی پی‌کره‌ی بیچاره نووسی
وه‌زیغه‌ی خۆم به‌جن هینا ته‌مامی به شیر‌ی ده‌وله‌ته میله‌ت نی‌زامی
نه‌وا خۆی کرده «مه‌دی» حاجی قادر نه نادرشای هه‌یه، نه شاه‌ی نادر

له جن‌یه‌کی دی‌دا ده‌لی:

شیر و قه‌له‌م شه‌ریکن له‌م عه‌سه‌ره‌دا شیرم قه‌له‌م‌تراشه و کالانی‌یه قه‌له‌م‌دان

حاجی قادر که وه‌کوو خانی، به‌ربه‌ره‌کانی ژێرچه‌پزکه‌یی گه‌لی کوردی ده‌کرد، مه‌به‌ستی ته‌نیا نووسین له یز نووسین نه‌بوو. به‌پنجه‌وانه‌ی خانی، که هینشتا ده‌ستی نه‌گه‌یشته‌بوو به زانستی نوئ‌باو (ئو زانستی‌یه له ئورووپاش تازه ده‌ستی پێ‌کرد‌بوو)، حاجی قادر مه‌به‌ستی نووسین و وه‌رگێرانی زانستی نوئ‌ به‌تایبه‌تی زانستی رۆژاوا بوو و وێ‌رای ئه‌وه، دانانی نه‌ده‌بیکی کوردی به‌پێ‌ز و به‌هێ‌ز. ئه‌وه‌ش به‌شیک له پڕۆژه‌ی دا‌پشته‌نی قه‌واره‌ی نه‌ته‌وه‌ی کورد و سه‌لماندنی مافی دامه‌زراندنی ده‌وله‌تیکی کورد بوو. ئه‌ویش وه‌ک خانی، که شێوازی ئه‌ده‌بی له فارسی و عه‌ره‌بی و تورکی عوسمانی وه‌رگرت، ده‌یه‌ویست ناوه‌روکی ئه‌ده‌بی کوردی خوا‌زراو نه‌پێ‌. ئه‌ده‌بی کوردی ده‌بوو له ئه‌ده‌بی تورکی عوسمانی، فارسی و عه‌ره‌بی جیا‌واز بێ و له به‌رامبه‌ریان‌دا قوت ببێ‌ته‌وه. به‌لام ئه‌ده‌بی نووسرا‌وی کوردی نه‌ له باری چۆ‌نیتی‌یه‌وه، نه‌ له ئاستی چه‌ندینی‌دا وه‌ک سنی ئه‌ده‌بیاته ده‌سه‌لات‌داره‌که ده‌وله‌مه‌ند نه‌بوو. جا بۆ‌یه حاجی، وه‌ک ناسیۆ‌نالیسته رۆمانتیکه‌کانی ئوروپا، به‌لام له بارودۆخی جیا‌وا‌زا، په‌نای برده سونته‌تی زا‌ره‌کی.

بەلام كەم رېگىدەكەوئى كە پىئوھندى زارەكىتى/نوسىيارىتى لە چوارچىۋە پىئوھندى يە ئالۋزەكانى دەسلەتدا لىكبدىتەوھ. تەعەسوبى نوسىيارىتى ھىشتا زالە و پىئوھندى نىوان ئەدەبى زارەكى و نوسىيارى بە شىۋەيەكى يەكلايەنە و ساكارانە لىكدەدرىتەوھ. بىز وىنە، لە وتوويزىكدە لە گۇفارى ناويىنە (ژمارە ۳۵-۳۴، سالى ۱۳۷۶، ل ۱۳-۱۲) ئەو باسە كراوھ:

«ئەدەبىياتى شەفاهى دىزى يا زوو چ خەفەت بخۇين، چ نەخۇين ئەمرى و قەھرەن روو بە ئەدەبىياتى كەتەبى ئەچن، ئەويش مودەتتەكە، وردەمورده خۇي ئەدا بە دەستى ئەدەبىياتى وىتەيىيەوھ. رىگاي نىيە، تەنيا رىگايە بۇمان ماوھ ئەوھىيە كە ھەر چى ئاستى خويندەوارى زياتر بىن، قەرھەنگى شەفاهى كەم دەكات، ئەگەر تا ئىستى قەرھەنگى شەفاهى زال بوو لەبەر ئەوھىيە كە نەخويندەوارى بە سەر خويندەوارىدا زال بووھ ئەمە راستەقىيەنە، بەلام ئىستى بە گۇيرەي نامارىك كە دايىانە كوردستان ۸۰٪ خويندەوارە، نازانم راستە يا درۆ، بەلام ئەمە بۇخۇي ئەمبىتە ھۇي ئەوھ كە ئەدەبىياتى شەفاهى خۇيۇخۇ كەمكەم لەناو بچن، يانى لە سىنەوھ دىتە بان كاغەز كە وردەورده ئەغۇرئى بۇ شىتەكى تر. گۇپان پەيدا ئەيىن، ئەمە ھىچ خەفەت و پەژارەيەك بۇي نىيە، تەنيا ئەو شتانەي كە پىئويستە ئەبى بىيانپاريزىن. بەيتە شەفاهىيەكان كەمكەم دىننە بان كاغەز و كەمكەم دىنە بان ئەوار، زىندووي ئەكەنەوھ بە ھۇي كاغەزەوھ، ئەدەبىياتى شەفاهى حوسنى نىيە، ھەندئى شت ھەيە روايەتىيە لە سىنەوھ بۇ سىنەوھ گۇيزراوھتەوھ و يا ھىكايەتتەك ھەبووھ، قەرھەنگيان خىستۇتە جۇلان و نىشانەي ئەوھىيە كە فرە خويندەواريان نەبووھ، بە راي مەن ئەمە كەمايەسى قەرھەنگىيە، كەمال قەرھەنگى نىيە، ئىستى كىتەب ھەيە، جاران خەلك شىعريان لەبەر ئەكرد، ئىستى كەم كەسەك شىعر لەبەر ئەكات، چونكە بە ئەندازەي پىئويست كىتەب ھەيە، كام شىعري گەرەكە كىتەبەكەي دىننى شىعەرەكەي نەخوينتەوھ، ئەمە رەوشتى كۇنە، رەوشتەكەل مودىرن ئەيدا بە كامپيوتىر، ئەدەبىيات نەشى بە رەيى مەن زەبەتى كەين، نەشى كۇي بەكەينەوھ، دابەش و شىكەينەوھ، پەراۋىزى بۇ بنووسىن، گشتى بخەينە سەر دىزى نووسراو، ئەمىنيتەوھ، چونكە ئەوھى كە ھەلگى شىعري شەفاهىيە عومرى درىژ نىيە، ھەر نامىننى، رۇژى ئەمرى،

به‌لام ناسه‌واره‌که نابیی بمرئ، نه‌شن مان‌گار بن، نه‌شن نه‌ده‌بیاتی شه‌فاهی
به‌رهو نووسراو ببه‌بن، هر چی زووتر شه‌م کاره نه‌نجام بده‌بن
بردو و مانه‌ته‌وه.

لیزه‌دا، تیکن‌لۆژی راگه‌یاندن - نووسین به‌تایبه‌تی و وینه‌یی‌تی و نامرازی
مۆدیرنی وه‌ک کامپیوتیر - سه‌ربه‌خۆ له‌ پێوه‌ندی ده‌سه‌لات و جیا له‌ زه‌مان و مه‌کان
وه‌ک لۆگۆمۆتیوی میژوو وه‌پێ‌که‌وتوو و که‌س نا‌هاریزی و که‌س نا‌توانی ره‌گه‌لی
نه‌که‌وێ. شه‌ده‌ب و سوننه‌تی زا‌ره‌کی به‌ره‌و مردن ده‌پۆن و ته‌نیا نیشه‌نه‌ و ناویکی لیبیان
به‌مێنی له‌سه‌ر کاغه‌ز و له‌ نیو کامپیوتیره‌. زا‌ره‌کی‌تی، که‌مایه‌سی و کۆنه‌خوازی‌یه‌ و
نووسیار‌یتی، که‌مال و مۆدیرن‌یتیه‌.

ئه‌و بۆچوونه‌، هاوژینی زا‌ره‌کی‌تی و نووسیار‌یتی و به‌سترانه‌وه‌یان به‌ یه‌کتر ئینگار
ده‌کا و شه‌وه‌ نابینی که‌ ته‌نانه‌ت له‌و کۆمه‌لگایانه‌ی نووسیار‌یتی به‌ سه‌ر زا‌ره‌کی‌تی‌دا زاله‌ و
کامپیوتیر ولاتی داگرتوو، خه‌لک هه‌شتا قسه‌ ده‌کن، حیکایه‌ت ده‌گێرنه‌وه‌، و تیکن‌لۆژی
مۆدیرنی وه‌ک ته‌له‌یفوونی ده‌ستی به‌ هانای قسه‌ کردن هاتوو، و ژووری قسه‌ کردنی
سه‌ر ئینترنێت گوتن و نووسینی تیگه‌ل کردوو و قسه‌ کردن به‌ سه‌ر سنووری مه‌کان‌دا
زال بووه‌ و نامرازی مۆدیرنی وه‌ک فیلم و رادیۆ و تلفی‌زۆن به‌ بن ده‌نگ هه‌لناکه‌ن.

پ. فه‌ره‌نگی زا‌ره‌کی کوردی

له‌ سه‌ره‌تای ئه‌و نووسراوه‌دا، کۆمه‌له‌ په‌رسپاریکم کرد: فه‌ره‌نگی زا‌ره‌کی چی‌یه‌؟
زا‌ره‌کی‌تی چی‌یه‌؟ پێوه‌ندی‌یه‌کانی زا‌ره‌کی‌تی و نووسیار‌یتی چی‌ین؟ ئه‌و فه‌ره‌نگه‌ تا چ
را‌ده‌یه‌ک له‌ فه‌ره‌نگه‌کانی دی دا‌ب‌را‌وه‌؟ ئێسته‌ دوا‌ی لیک‌دانه‌وه‌ی سوننه‌ت و ژبانی
زا‌ره‌کی‌تی و نووسیار‌یتی، ده‌گه‌رێمه‌وه‌ سه‌ر با‌سی فه‌ره‌نگی زا‌ره‌کی و هه‌لسه‌نگاندنی
فه‌ره‌نگی زا‌ره‌کی موکریان.

ئه‌و با‌سه‌ی تا ئێسته‌ کردوو مه‌رنگه‌ ئه‌وه‌ی روون کردبێته‌وه‌ که‌ لێدوانی زا‌ره‌کی و
راگه‌یاندنی زا‌ره‌کی دیارده‌ی ته‌واو ئالۆزن و پێوه‌ندی قوول و به‌رینیان به‌ ژبانی ئابووری
و کۆمه‌لایه‌تی و سیاسی کۆمه‌لگه‌وه‌ هه‌یه‌. تیگه‌یشتن و لێک‌لێنه‌وه‌ و لیک‌دانه‌وه‌ و کۆ
کردنه‌وه‌ی سوننه‌تی زا‌ره‌کی‌ش ئه‌رکیکی هاسان و ساکار و بن‌لایه‌تانه‌ نیه‌.

له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا له‌ به‌عه‌زه‌ زمانیکدا ده‌کری فهره‌نگی تیروته‌سه‌ل به‌ په‌شکخین ه‌وه‌ی مه‌تنی نووسراو دابندرئ، له‌ بارودۆخی زمانی کوردی‌دا کۆ کردنه‌وه‌ی وشه‌کان به‌ بن‌ه‌له‌چۆرانی زمانی زاره‌کی سه‌رناکه‌وئ. له‌و باسه‌ی ژووره‌ ره‌نگه‌ ئه‌وه‌ روون بووبیت‌وه‌ که‌ زمان دیاره‌یه‌کی زیندووه‌ و ده‌گۆپدرئ و ئه‌و گۆپانه‌ش ه‌م له‌ کوئن/بیس‌تندا و ه‌م له‌ نووسین/خویندنه‌وه‌دا و له‌ تیوه‌چوونی ئه‌و دوانه‌دا وه‌دی دئ. ه‌روه‌ها، زمان ته‌نیا کۆمه‌لیک وشه‌ی لیکه‌ه‌له‌پراو و سه‌ربه‌خۆ نیه‌ و فهره‌نگه‌کان به‌ شیوه‌یه‌کی ده‌ست‌کردی، زمان له‌ وشه‌دا کورت ده‌که‌نه‌وه‌.

زمانی زاره‌کی و نووسراو ه‌م به‌ په‌کتره‌وه‌ به‌ستراوه‌وه‌ و ه‌م سه‌ربه‌خۆن و چۆنیته‌ی ئه‌و پێوه‌ندی‌پانه‌ش به‌ستراوه‌ته‌وه‌ به‌ بره‌گی میژوویی. بۆ وینه‌ دوا‌ی په‌یدا بوونی رادیۆی ترانزیستۆر و کرانه‌وه‌ی مه‌درسه‌ له‌ گونده‌کاندا، پێوه‌ندی زمانی نووسراو و زاره‌کی به‌رین‌تر بوو. ئیسته‌ که‌ پێوه‌ندی شار و دئ له‌ گۆرپانی بن‌وچانه‌ی - به‌ ه‌ۆگه‌لی ئابووری، سیاسی، شه‌ر - زمانی زاره‌کی و نووسراو زۆرتر تیکه‌له‌و ده‌بن. زۆریه‌ی خه‌لک، چ له‌ شار چ له‌ گوند، له‌ زۆریه‌ی ماوه‌ی ژیا‌نی خۆیاندا به‌ زمانی زاره‌کی ده‌دوین و زمانی زاره‌کی - به‌ سه‌ربه‌ستی له‌ زمانی نووسراو و به‌ تیکه‌له‌وی ئه‌و زمانه‌ - وشه‌ ورسته‌ و مانا و گوته‌ی خۆی داده‌هێنن. ئه‌و چالاکی‌یه‌ی زمانی زاره‌کی له‌ گشت زمانیکدا به‌دی ده‌کری. ته‌نانه‌ت له‌ زمانی فارسی‌دا که‌ که‌له‌پووری نووسراوی زۆر ده‌وله‌مه‌نده، زمانی زاره‌کی وشه‌ و وتاری خۆی داده‌هێنن. بۆ وینه‌ فرهنگ لغات زبان مخفی (مه‌دی سمائی، ته‌هران، نشر مرکز، ۱۳۸۲) وشه‌ و عیباراتی کچ و کوپی گه‌نجی تارانیه‌ی که‌ له‌ نێو خۆیاندا به‌ زمانیکه‌ی نه‌هێنی ده‌دوین کۆ کردۆته‌وه‌. ه‌روه‌ها، چین و توێژ و گروهی جۆراوجۆر ورده‌زمانی خۆیان ده‌خولفینن - بۆ وینه‌ زمانی زیندانیان، له‌ چین، پێشی شوێشی ۱۹۴۹، ژنان زمانیکه‌ی نه‌هێنیان دانابوو و به‌ شیوه‌یه‌کی جیاواز له‌ نووسینه‌ی چینی ده‌یاننووسی‌یه‌وه‌.^۱

ئه‌و ورده‌زمانانه، ئه‌گه‌ر تۆمار نه‌کری‌ن، به‌ گۆرپانی پێوه‌ندی‌یه‌کانی ده‌سه‌لات، فه‌رامۆش ده‌بن و ده‌فه‌وتین. ه‌روه‌ها، زمانی نووسراو ژانری جۆراوجۆری ه‌یه‌ و چین و توێژ و گروهی جۆراوجۆر ده‌کاری دینن و به‌عه‌زه‌ وشه‌ و شیوه‌ی ده‌ربهرین له‌ گشت شوین

1. "Secret language among Chinese women discovered", *Women Envision*, No. 75, November 1999, p. 4.

و برگه‌یک‌دا ده‌کار ناهیندیرین. هم له زمانی نووسراودا هم له زاره‌کی‌دا پرۆسه‌ی سانسۆر و دابیزتن له‌ئارابایه.

به‌ره‌ه‌لستیکی گرینگ له دانانی فه‌ره‌نگ‌دا - چ نووسراو چ زاره‌کی - هه‌لبژاردنی وشه و مانا کردنه‌وه‌یه‌تی. له‌پیش‌دا باسی هه‌لبژاردن ده‌کم. هه‌لبژاردنی وشه ئه‌رکیکی سیاسی و ئیده‌ئۆلۆژی‌یه. ئه‌گه‌ر زمان دیاردیه‌کی ته‌واو ئالۆزه و په‌تیه‌ندی قوولی هه‌یه به ده‌سه‌لاتی سیاسی، ئابووری و کۆمه‌لایه‌تی (جینسیتی، چینه‌یه‌تی...) و خوشی کانگایه‌کی ده‌سه‌لاته، هه‌لبژاردن و کۆ کردنه‌وه‌ی وشه ناتوانی ئه‌رکیکی بێ‌لایه‌ن بێ. من بۆ شی کردنه‌وه‌ی ئه‌و باب‌ه‌ته‌تیا باسی کۆ کردنه‌وه‌ی وشه له روانگی سیاسه‌تی ناسیۆنالیستی ده‌کم.

پیش‌په‌یدا بوونی بیر و سیاسه‌تی ناسیۆنالیستی و ته‌نانه‌ت له سه‌ره‌تای سه‌ره‌لدانی‌دا (ئاخری سه‌ده‌ی ۱۹ تا سالا‌نی ۱۹۲۰)، شاهیر و نووسه‌ر و رۆژنامه‌نووس و گشت خۆپنده‌واری کرد و شه‌ی وه‌رگیراو له زمانی تر - وه‌ک عه‌به‌بی، تورکی و فارسی - یان، ده‌کار ده‌هینا. زمانی زاره‌کی هه‌موو کاتێ ئاماده‌ی خوازتنه‌وه‌ی وشه له زمانی تر به‌تایبه‌تی زمانی گه‌لانی هاوسن - هه‌رمه‌نی، ئاسۆری، عه‌به‌ب، فارس و تورک - بوو.

له سالا‌نی ۱۹۲۰ به‌ولاوه، قسه‌کردن و نووسین به‌ کوردی له زۆربه‌ی ناوچه‌کانی کوردستان قه‌ده‌غه‌ کرا (تورکیه له سالا‌نی ۱۹۲۵ به‌ولاوه، ئێران له سالا‌نی ۱۹۳۰ هه‌تا ۱۹۴۱). له‌و دوو ولاته‌دا، ده‌سه‌لاتی ده‌وله‌تی به‌ ته‌واوی زه‌برۆزه‌نگی خۆی (به‌ ئه‌په‌تش و پۆلیس و زیندان) و به‌ زه‌بری چاپ و ئامرازی راگه‌یاندنی گشتی وه‌ک کتێب و رۆژنامه و گۆڤار و رادیۆ و فیلم له‌ دژی زمانی کوردی و زمانی غه‌یری فارسی وه‌گه‌ر که‌وت. به‌شیک له‌و سیاسه‌ته‌ زمان‌کوژی‌یه‌ پڕۆهاگانه‌ له‌ دژی کوردی بوو. حه‌ول ده‌برا که‌ کوردی بگه‌ن به‌ له‌هجه‌ یان گویشی فارسی، که‌ به‌ کاری نووسین و کاری فکری و ئامرازی راگه‌یاندنی گشتی نایه.^۱ له‌ تورکیه، ئه‌و زمان‌کوژی‌یه‌ گه‌یشه‌ ئه‌وه‌په‌ری زه‌برۆزه‌نگ. ئه‌گه‌ر

۱- ساق‌کیا، مامۆستای زانستگای تاران له به‌رنامه‌ی «مه‌رزه‌ی دانش» (سنوورمه‌کانی زانست)ی رادیۆ ئێران له‌ سالی ۱۳۲۹ کو‌تی:

به‌ دلایلی در روزگار ما کوشش میشود که برخی از گویش‌ها مانند پشتو، بلوچی و کُردی شمال عراق را در نوشتن به کار برند و برای آنها رفته‌رفته ابیات خاصی پدید آورند نوشته‌هایی که تا کنون به این گویش‌ها نشر یافته پراز واژه‌های بیگانه است و تقریباً در آنها هیچ واژه‌ی فرهنگی و دولتی که ویژه‌ی گویش باشد دیده نمی‌شود.
[صاق‌کیا، ده‌گویش‌های ایرانی، مجله‌ی رادیو ایران، شماره‌ی ۵۲، دی‌ماه ۱۳۲۹، ص ۸]

خویندهواری کورد له رابردوو، به بڼه زهبروزنگ زمانى فارسى و عه‌په‌بى فیز ده‌بوو و زمانى خۇشى ده‌پاراست، ئیسته ده‌بوو زمانى خۇى قه‌رامۆش بگا. زمانى فارسى له ئیزان و زمانى تورکى له تورکیه بیون به نامرازى سه‌رکوت کردنى گه‌لى کورد و زمانه‌که‌ی. تنیا له عیراق (له ۱۹۱۸ به‌ولاهه) و له په‌کیته سؤفیت (له ۱۹۲۱ به‌ولاهه)، کوردان نازادى نووسین و قسه کردنیان به زمانى کوردی هه‌بوو. لهو دوو ولاتانه دوو سیاسه‌تى جیاوازه‌سه‌بارته به زمانى کوردی و به فهره‌نگ نووسینه‌ی کوردی ره‌چاو کرا.

له کوردستانی عیراق، بزوتنه‌وه‌ی ناسیوناالیستی (کوردایه‌تى) پرۆژه‌ی په‌تى کردنى زمانى کوردی به‌پێوه برد. له پێشدا، وشه‌ی خوازراوى عه‌په‌بى و تورکى‌یان له کوردی وه‌ده‌ر نا، به‌لام زۆر تخوونى وشه‌ی خوازراوى فارسى نه‌ده‌بوون. بۆ به‌پێوه بردنى ئه‌و به‌نامه‌یه، ده‌ستیان برده داوینى زمانى زاره‌کى، به‌تایبه‌تى زمانى گونده‌کان و خه‌لکى نه‌خوینده‌واری لادى، که زۆر که‌م تینگه‌لاوى تورک و عه‌په‌ب بیون. به‌لام له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا بزوتنه‌وه‌ی په‌تى‌گه‌رى به بڼه‌ پشته‌به‌ستن به زمانى زاره‌کى و ئه‌ده‌بى زاره‌کى سه‌رنه‌ده‌که‌وت. کۆ کردنه‌وه‌ی ئه‌و که‌له‌پوره وه‌پشته گۆی خرا. زمانى کوردی له عیراقدا، له به‌رامبه‌ر چه‌پای به‌رزى ئه‌ده‌بى عه‌په‌بى‌دا، نزمایى ته‌پۆلکه‌یه‌کیشى نه‌بوو. جا رۆشنییری گورد بایه‌خیان به‌که‌له‌پوروى ده‌ست‌نووسى کوردی دا که زۆرتر دیوانى شیعەر بوو، و حه‌ولیان دا له پێشدا ئه‌وانه چاپ بکه‌ن و بیسه‌لعتن که کوردیش ئه‌ده‌بى نووسراوى هه‌یه. له په‌کیته سؤفیت، که رینگ نه‌ده‌درا به ناکۆکى و قینه‌به‌رى نپۆگه‌لان، زمانى کوردی به‌و چه‌شنه‌ی که قسه‌ی پێده‌کرا (له‌هه‌جى کورمانجى) و له‌سه‌ر بنه‌چینه‌ی ئه‌ده‌بى کلاسیک (مه‌کته‌بى خانى) به بڼه‌ په‌تى کردنى توندوتیژ، بوو به زمانى خویندنگا و چاپه‌مه‌نى و رادیۆ. له فهره‌نگ کوردی‌په‌کانى سؤفیت، وشه‌ی خوازراو و خۆمالى وه‌ک په‌ک ته‌ماشاکراوه، چونکه وشه‌ی خوازراو، دواى وه‌رگیوانى، ده‌بیته وشه‌ی خۆمالى. هه‌روه‌ها، سه‌رباقى ئه‌وه‌ی سیاسه‌تى زمانى دژى په‌تى کردن بوو حه‌ولیکى زۆر درا بۆ کۆ کردنه‌وه و ب‌لاو کردنه‌وه‌ی که‌له‌پوروى زاره‌کى و ب‌لاو کردنه‌وه‌ی به‌ره‌مه‌ی ئه‌ده‌بى نووسراو.^۱

له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا، ئه‌و دوو سیاسه‌ته - په‌تى کردن و په‌تى نه‌کردن - جیاوازیان زۆره، هه‌چ کامیان په‌کده‌ست و په‌کده‌نگ نین. بۆ وینه، له بزوتنه‌وه‌ی په‌تى کردنى

۱- سه‌بارته به‌و سیسه‌ته برولنه ئه‌. له قیلچینسکى، «هه‌راره‌ی په‌که‌مین گونفرانسى کوردناسى سونییه‌تى سالى ۱۹۲۲ له ئیریغان و زمانى ئه‌ده‌بى په‌کگرتوى کوردی، له ئه‌نومر قادر محهممه‌، چهند وتاریکی کوردناسى، سوید، بنگه‌ی چاپه‌مه‌نى رۆژ، ۲۰۰۱، ل. ۲۷-۲۰.

کوردستانی عیراق و ئیتران دا، هیئی شهوون و سهره پز به دی ده کړی. بز وینه ماموستا هینم له گهل شهو شدا وشه ی په تی. به تاییه تی ئی زمانی زاره کی، ده کار دینا، دژی په تی کردنی سهره پزیانه بوو.^۱

سیاسه تی په تی کردنی سهره پزیانه زمانی کوردی کز کردووه. زور به ی روشنبیرانی ناسیونالیست حول ددهن به هر شپوه یک بن وشه ی عه به یی و تورکی و فارسی ده کار نه هینن. وا هه به له وه رگیزانی رسته یه کدا، مانا که ی ده گز بن له بهر شهو ی وشه ی بیگانه ده کار نه هینن. شهو سیاسه ته خو له قه ره ی ره گه زه رستی و شوقینسی نه ته وه یی ددا. بز وینه، کوردی عیراق که ده وله تیکی عه به یی سهر کوتی کردوون، وشه ی خوازراوی عه به یی فبرئ ددهن و زمانه که وه بهر لیشاوی وشه ی فارسی ددهن له بهر شهو ی که پخیان واپ زمانی کوردی و فارسی خزن و ره چه له کیان نارایی یان هیندوونوروپایی به. که فارسی وه فریا نه که وت، وشه ی عه به یی قسانوون فبرئ ددهن و وشه ی مه غولی یاسای له جیگه داده نین. کوردی ئیتران که ده وله تیکی فارس زمانیان هه بووه، وشه ی فارسی به عه به یی و تورکی ده گز پنه وه. فشاری فارسی فبرئ ددهن و زهخت ضحطی عه به یی له باتی ده کار دینن. کوردی تورکیه ش هر چی وشه ی داتاشراوی سالانی ۱۹۴۰-۱۹۳۰ ی به درخانی یه کانه وه ک وشه ی ره سنی کوردی له باتی وشه ی خوازراوی تورکی داده نین، به لام پیکهاته ی ریزمانی تورکی به لیشاو له که لین و کولینی بیژینگی په تی گه ری یه که یان دا ده پز یته خورای (بز وینه سهر دپری کتینی روهات، د فولکورا کوردی ده سهرده سته که ژنان له باتی سهرده سته که ژنان د فولکورا کوردی ده). مه لای جزیری، نه حمده ی خانی، هارسی بتلیسی و شاعیرانی کلاسیکی تر، کوردی یان له زمانیکی زاره کی کرده زمانیکی نووسراو بن شهو ی زمانه که په تی بکن. شهوان بن شهو ی دزایه تی زمان و شهده بی فارسی و عه به یی بکن، ده یانه ویست زمان و شهده بی کوردی بیخته ریزی شهو زمانه مه زنانه. شهوان وشه و عیبارت و مانا و قزپمی شهده بی یان له عه به یی و فارسی وه رگرت و شهده بیاتیکی نوی یان خولفاند.

په تی گره سهره پزیه کان زمانی کوردیان ته واک کز و هه ژار کردووه. شه گره فهرهنگی زمانی ئینگلیسی پرده له وشه، که له سدان زمانی دنیا وه رگیزاون، شه گره فهرهنگی فارسی پرده له وشه ی عه به یی و تورکی و یونانی و هیندی و فهراتسه یی و

۱- بز لیکمانه وه ی شهو سیاسه تانه، به تاییه تی زمانی ماموستا هینم بر واه:

Jafar Hasanpoor, *A Study of European, Persian and Arabic Loans in Standard Sorani*, Sweden, Uppsala University, 1999.

ئینگلیسی و رووسی و زۆر زمانی تر، زۆربەى فەرھەنگە کوردیەکان، وشە خاوازاوەکانى ئەدەبیاتی کلاسیکی کوردی لە بێژینگى پەتیگەری دەدەن. بۆ وێنە ئەو وشانە لە شیعەری ئالى، شاعیری پایەبەرزی کلاسیکدا دەکار هاتوون:

حازر - حوجرە - حوسن - ھەقیقەت - ھەلقە - ھیکایەت - عووجب - عوریان -
عوزار - عوقدە - عومر - عەسر - عەیب - عەیش - عیبادەت - عیشق - عیلم -
عینایەت - غارەت - غایب - غوربەت - غوفران - غولام - غەرەمەت - غەریق -
غەواس

[دەپوانى ئالى و فەرھەنگى ئالى، مارف خەزەندار، بەغدا، ١٩٧٧]

بەلام ئەو وشانە و زۆر وشەى وا، کە بەشیک لە زمانی کوردین، لە فەرھەنگى کوردستان (گیوی موکریانى، ئامادە کردنى د. کوردستان موکریانى، ١٩٩٩)دا تۆمار نەکراون یان بە گۆڕینی ھەرف (غ - خ) و دەست تێوەردانى تر لە فەرھەنگەکاندا و ن بوون. تەنانت لەو دوو فەرھەنگەدا کە لە باری چەندیتى وشە دەولەمەندن (واتە قامووسى زبانی کوردی و فەرھەنگى ھەرمان) بەشیکى زۆر لە وشە خاوازاوەکانى ئالى تۆمار نەکراوە، بۆ وێنە:

ئابادی - ئاتەشین - ئاحاد - ئارایش - ئاشیان - ئاغاز - ئاغوش - باتین
(باطن) - بەشارەت (بشارت)...

ئەو شە سەرپاکی ئەوێ کە دانەری قامووسى زبانی کوردی، عەبدولرەحمانى زەبىحى دژی پەتیگەری سەرەپۆیانە بوو.^١ ئەو دابىژتنەى وشەى خاوازاو، زمانی کوردی کز و ھەژار دەکا.

بەلام پەتیگەرە توندوتیژەکان ھیچ بەشیکى زمان ناھاریزن. تەنانت دەنگ و ھەرفى زمانی کوردیش ھەر خەنجەرى کوردپەرورەى دەدەن و سەرى دەنگى ھەک ح - ع - غ - ق ھەلەقەنن، لەگەڵ ئەو شەشدا ئەو دەنگانە لە زمانی زارەکیدا زۆر باون و کەس بە بیگانەیان دانانن. لەو شە توندوتیژتر تیکدانى ریزی ئەلفوبى کوردی بە

١ - ئەمیری ھەسەنھووڕ. ھەربێنکی زمانی کوردی بەربەندامەلى كەرىمى. ژبان و بىسەرھاتى عەبدولرەحمان زەبىحى (ماموستا عولما)، گۆتتېزگە سوید چاپمەنى زاگرووس، ١٩٩١، ل ٢٦٢-٢٢٦.

(ء - ب - پ - ت - ج - چ - ...). دانەری فەرھەنگی ھەرمان بۆ ئەوەی لاسایی لە ئەلفوبێی عەرەبی نەکا، ریزی ئەلفوبێیەکی تیکداو و سەریکی که نایشتن پریسکی لێ بەستوو و ئەوەندی بۆی کراو فەرھەنگەکی بێ سەرەوبەرە کردوو.^۱

تەنانت لە داتاشینی وشەدا، ھەستی نەتوویی و ڕەگەزی لەسەر بەرژەوھندی زمانی کوردی دا زāl دەبن. پێویست نیه وشەێ وەک قەلەم، کاغەز، کتێب و قانون فری بدین و وشەێ داتاشراوی وەک پێنووس، تێنووس، پەرتوو و یاسا لە جیکەیان دابندرین. ھەرھەما پێویست نیه لەباتی موحەررەر (abstract) وشەێ وەک دەرھەستیان لەباتی نیستیدال/احتجاج وشەێ مشتومر دھکارینین.^۱ وشەێ وەک ھەقیقەت، واقعیت، مەنتیق و فەلسەفە، لە ھەر زمانیک وەرگیرا، نیستە بەشیک لە زمانی کوردین.

ئەگەر ئەو سیاسەتە درێژەیی ھەبن، زمانی کوردی بەرگی لافاوی وشە و زاراوھی کولتوری و زانستی رۆژاوا ناگرێ. ئەویش لەبەر ئەوەی نیه که زمانەکان ناتوانن وشە رۆبێن. گشت زمانیک پێکھاتە و دھزگای وشە رۆنانی ھەیه، بەلام ھیچ زمانیک نیه که باروونۆخی میژوویی زمانی ئینگلیسییان عەرەبی بۆ دووھاتە بێتووه. تەنانت زمانی وەک عەرەبی، سویدی، ئیتالیایی و یۆنانیش دەرھەستی زمانی ئینگلیسی نایەن و زمانی وەک فارسی و عەرەبیش بە زەحمەت خۆیان لەو لافاوھ دورو خستوتووه. زمانی فارسی خۆی لە پەتیگەری سەرەبۆیانە پاراستوو، بەلام ئەو رۆشنبیرە کوردانەێ شاگایان لە زمانی فارسی و عەرەبی ھەیه بەربینگێ زمانی کوردی بەرنادەن و ئەو نایین که سیاسەتی کوودپەرورێ لە دژی بەرژەوھندی زمانی کوردی وەخو کەوتوو. نیستە، لە چوارچێوھی ئەو سیاسەتەدا، ئیدی کەس دەر بەستی وەێ نیه که زمانی کوردی مەبەستی ئالۆزی فکری و تیۆری پێدەر دھبدری یان نا. وای لێھاتووھ که وشەێ رەگەز که لە باتی (race)، عیرق و نیراددا پەسند کرابوو (وەک رەگەزی رەش، رەگەزی سپی)، نیستە بۆ وشەێ gender (جینسیتی) دھکار دھیندری و دملێن رەگەزی مە و رەگەزی نیر و رەگەزی پیاو. ئەوھش زۆرتر لەبەر ئەوھیه که زمانی کوردی پاک و خاوەن بھینی و وشەیکە بە رەچەلەک عەرەبی وەک جینسیتی زمانی کوردی گلاو نەکا!

۱ - علی نانووازدە، فەرھەنگی کوردی ھەرمان، بەرگی یەکم (نا - ب)، تاران، ۱۳۸۰، ل ۲۳-۲۱. ئەوھ فەرھەنگیکێ باشە و ھشوین قامووسی زبانی کوردی کەوتوو. ھەرھەما فەرھەنگی کوردستان (گیوی موکریانی) تارامیک ریزی ئەلفوبێی کوردی تیکداو.

۲ - بەختیار سەجادی و محەممەد محەمودی، فەرھەنگی زاراوھی ئەدەبی، سلێمانی، دھزگای چاپ و پەخش سەردەم، ۲۰۰۲. دانەرانی ئەو فەرھەنگە حەولیکێ باشیان داو بۆ ھەلبژاردن و داتاشینی زاراوھی ئەدەبی بە زمانی کوردی.

تەمەسسوی پەتیگەری لە زمان و ئەدەبی زارەکی دا بەدی ناکرێ. ئەو لە
 فەرھەنگی زارەکی موکریان و لە بەیتەکان دا بە راشکاوی تۆمار کراوە. دیارە کە زمانی
 زارەکی لای ٥٠-٢٠٠ سال لەمەوپێش دوورەپەریز بوو و پەتی تر مابوو و زمانی زارەکی
 شار تەواو تیکەلاری زمانی رسمی و دەستەلاتدار بوو.

مەبەستی من لەو باسە ئەوە نیە کە پەتی کردن دەبن بە یەكجاری وەلابنێن. ئەو
 نووسینێکی من زمانی پەتی کراو دەکار دێنێ و تەنانەت چەند وشەم داتاشیوە
 (زارەکی، نووسیار پەتی، ئەو پە- زمان)، مەبەستم پێ داگرتنە لەسەر ئەوە: پەتی گەری
 سەرەپۆیانە، فەئ دان و وەدەر نان و توو پ هەلەدان و رەجم کردنی^١ وشە کوردی
 خوازاو، دژایەتی کردنی زمانی کوردی. ئەو هەش بۆ هەر فەرھەنگ نووسیکی زمانی
 کوردی - زارەکی یان نووسراو - کێشە یەکی گرینگە. دەکرێ بەر سێن
 سیاسەتی فەرھەنگی زارەکی موکریان لەمە پ کێشە ی وشە ی خوازاو چۆی و
 لە داھاتو دا چۆن دەبن؟

لە بەرگی هەولێ فەرھەنگی زارەکی موکریان دەردەکەوێ کە سیاسەتی دانەر
 پەتی گەری سەرەپۆیانە نیە. بۆ وێنە وشە ی وەگ ئەحوال، ئیجازە و ئیشالە کە لە عەرەبی
 وەرگیرا و لە قامووسی زبانی کوردی و هەنبانە بۆرینە دا تەوون بەلام لە فەرھەنگی
 کوردستان توو پ هەلەدان، لە فەرھەنگی زارەکی موکریان دا مانیان کردووە. بەلام بێر یان دان
 لەسەر تێ-ھاویشتنی وشە ی وا، لە فەرھەنگی کە سیاسەتی رەگەز پەرستانە ی
 ئەبن، کاریکی زەحمەت نیە. ئەو جۆرە وشانە لە میژە ها تەوونە نیو زمان و خۆمالی
 بوون. زمانی زارەکی، بە تاییەتی لە شار، پەرە لە وشە ی خوازاو و ئەو
 پڕۆسە ی، لە بەر نەبوونی خۆیندن بە زمانی کوردی و بە زۆر هۆی تر، درێژە ی هە یە.
 ئەگەر زمانی نووسراو لە پەتی گەری دا تێو دەچوو و تێدە دەچن، زمانی زارەکی لە
 وشە خوازی دا تەوون بۆتەو. ئەو وشە خوازی یەش هەر لە گۆرە پانی چەمکی فکری و
 زانستی دا نیە و گشت لایەنی ژیان دەگرێتەو. بۆ وێنە فەرھەنگی زارەکی موکریان چ لە
 وشە ی خوازاوی کێشان کە ماوە ی ١٥-١٠ سالە خەلکی مەھاباد دەکاری دێن، دەکا؟
 دیارە وشە ی کێشان کوردی یە، بەلام مەبەستی من ئەو کێشانە یە کە خەلکی مەھاباد لە
 کشیدنی فارسی یان وەرگرتوو و مانای تێ کردنی چینی هە یە. من کە لەو شارە گەورە
 بووم، قەت لە کەسم نەبێستبوو وشە ی کێشان بەو مانایە دەکار بێن. تێ کردن بە مانای
 شتی (خۆراک، چا، ئاو...) لە دەفریک (شا کا شێ پادان، سە ماوەر...) هەلگرتن و لە دەفریکی

١- وشە ی دەرجە لە فەرھەنگی کوردستان، هەنبانە بۆرینە و فەرھەنگی خاڵ دا نەھا تەو.

دی (پیاڵه، دهوړی، ئیستیگان...) کردن له کۆنهوه له زمانی کوردی دا هه بووه و ههچ پنیو یست نیه له باتی وی وشه ی کیشان بخوازی. به لام بۆ خه لکی سابلان، که له و به ری که لکی به گزادان (جیگه ییکه له پهنج کیلومیتری باکووری مه هاباد) کس به کورد دانانین وا هه لوه دای وشه ی کیشان بوون و دهستی له هه لئاگرن؟ سیاسی فه ره هه نگی زا ره کی موکریان سه باره ت به و دیارده زا ره کی به چی به؟

کیشه یه کی تر له گشت فه ره هه نگی که دا، له ت و کوت کردنی زمانه بۆ شه و ی شه و دیارده ئالۆزه بکریته کۆمه لیک وشه ی له یه ک هه لپراو که به شیوه ی ریزی ئه لفوبی، یه ک به دوا ی یه کدا قه تار ده کرین. له کاتی که دا بۆ دانانی شه و چه شنه فه ره هه نگانه شه و تیکدانه ی زمان پنیو یسته، ده بن له بیرمان بن زمان وه ک تاقه وشه ی لیک دا پراو ده کار ناهیندری. له فه ره هه نگی زا ره کی موکریان دا زیاتر له فه ره هه نگی کانی دی، حه ول دراوه وشه کان له رسته و حیکایه ت و شاهید و گیرانه وه ی جوړا و جوړدا ژیا نی ئاسایی خویان بنوین.

شه و بۆچونه سه باره ت به زمان (زمان ته نیا کۆمه له وشه ی لیک هه لپراو نیه) له کۆ کردنه وه ی زمانی زا ره کی دا میتۆدی تاییه تی داوا ده کا. فه ره هه نگی زا ره کی موکریان حه ولی داوه «پیره پیاو و پیریژنی مه نگه ر و گه ورک و محال» وه ک بیژهر ی باوه پرسی کراو بکاته داوه و شاهید. له و بۆچونده دا، ره سه نایه تی پنهانیه و زمانی مندالان، گه نجان، یان زمانی زا ره کی شار بایه ی پهن ندری. هه روه ها، سه رچاوه ی شه و زمانه، چ پیره پیاو و پیریژنی گوئد بن، چ گه نچ و مندالی شار، ناخپه ران نابن ته نیا وه ک شاهید چاویان له بکری.

راستی به کی شه و یه که کۆ کردنه وه ی زمان ته نیا کاریکی زمان ناسیانه نیه و فه ره هه نگی نووس هه ر هه نگاویک هه لگری خۆی له قه ره ی ده سه لات و دابه ش بوونی نابه رابه رانه ی ده سه لات ده دا. له وه لامی پرسیا ریک (چۆن له زمانی خه لک وشه کۆ ده که یه وه؟) که له سالی ۱۹۷۸ له مامۆستا زه بیحی م کرد، نووسی:

دکاری کۆ کردنه وه ی وشه به م جوړه ی خوا ره وه نه نجام ده ده م:

- A / ناشکویه خۆم هیندیک وشه ی کوردی ده زمانم.
- B / له سه رچاوه کانی که باسم کردوون که لک وه رده گرم.
- C / له و مه لیه ندانه که که پراوم که لی وشه ی تر فیربووم.

له وانه ش بگه رپته وه هه میشه خه لکی که لی ناوچه ی کوردستان ده بینم و وشه یان له و ره ده گرم، به لام به راستی، وشه کۆ کردنه وه له زمانی خه لکی، به تاییه تی خه لکی ساده و نه خوینده وار و نیمچه خوینده وار، زۆر

دژواره، چونکو له ولاتمان فاسيله ی نښوان خویندهوار و نه خویندهوار (هیچ نه‌بڼ له بهر چاوی نه‌خویندهواره‌که) که‌لیکه. کابرای نه‌خویندهوار لای وایه خویندهوار هم‌موو شتیک ده‌زانی یا ده‌بڼ بزانی. بویه کاتی وشه‌یه‌کی سهرنج‌راکښ له دم کابرایه‌کی ساده ده‌رده‌چنی و بؤ نه‌وه‌ی چاک‌تری تن‌بگه‌ی لښی دووپاته ده‌که‌پته‌وه. کابرا دم‌وده‌ست له دلی خوی‌دا وای داده‌نی که ده‌ته‌وی گانته‌ی پڼ‌بگه‌ی. ده‌نا چؤن تۆ که خوینده‌واری و (هم‌موو شتن ده‌زانی) وشه‌یه‌کی که لای نه‌و هیچ نییه، تۆ نایزانی و له‌وی ده‌پرسپته‌وه؟ هر چه‌نیش زیاتر تن‌بکۆشی و هوول بده‌ی تن‌بگه‌پڼنی که به راستی تۆ نه‌م وشه‌یه نازانی و مه‌به‌ستت نه‌وه‌یه فیزی بیی. کابرا زیاتر وا ده‌زانی گانته‌ی پڼ‌ده‌کی و زیاتر ده‌می خوی داډروئ. سهره‌رای نه‌وانه هم‌مووی. من له‌بهر موقییه‌تیکي کومه‌لایه‌تی تایبه‌تی که بؤم روخساوه کومه‌لنکی زوری خه‌لکی جوربه‌جور ده‌ناسم که له خه‌لکی دیکه هاسان‌تر به ده‌ستمه‌وه دین. وه‌لامی پرسیارم ده‌ده‌نه‌وه، نه‌گر چی گه‌لن جار تووشی نه‌وه هاتووم کابرا پڼ‌ده‌لئ: «قوربان جا نه‌وه چیه، چؤن جه‌نابت شتی وا نازانی؟» یاخو زه‌رده‌خنده‌یه‌کی دیتن و بڼ‌ده‌نگ ده‌بڼ. به‌م حاله‌شه‌وه نه‌گر له خه‌لکی ناوچه‌یه‌کی موعه‌پیه‌نی کوردستان وشه‌یتکم بیست و له وانه بوو که نه‌یزانم و نه‌مبیس‌تڼ، له چه‌ند که‌سینکی دیکه‌ی خه‌لکی نه‌و ناوچه‌یه ده‌پرسه‌وه، کاتی بؤم ده‌رکه‌وت و دلنیا بووم که وشه‌یتنکی رایجی ناوچه‌یه‌که و خه‌لک له قسه‌کردنا به کاری دینن نه‌و جار فیشینکی بؤ دروست ده‌که‌م و له شوپنی خوی هه‌لیده‌گرم، پاشان هوول ده‌دم له شینعری شاعیرانی کؤن. قسه‌ی نه‌ستق و مه‌ته‌لی کوردی‌دا بیدۆز مه‌وه. هه‌روه‌ها تن‌ده‌کۆشم بزائم که له چ ناوچه و مه‌له‌بن‌دینکی دیکه‌شا به کار دیت یان نا؟ نه‌سل و سهرچاوه‌ی نیشتیقای بیدۆز مه‌وه. وتم که کۆ کردنه‌وه‌ی وشه له دم خه‌لکی نه‌خوینده‌وار کارینکی دژواره، به‌لام له‌ویش گران‌تر و دژوار‌تر، کۆ کردنه‌وه‌ی وشه له خه‌لکی خوینده‌واره، چونکو کابرای خوینده‌وار به ناره‌زووی خوی و له باری سهرنجی خویه‌وه مانات بؤ لیک‌ده‌داته‌وه و تووشی (تناقض)یک ده‌بی سهرت لڼ‌ده‌شینوی و له‌وانه‌یه وشه‌یه‌کی ره‌سه‌نی کوردی به جاریک سهری تیندا بچن، له خواره‌وه نمونه‌یکتان عه‌رز ده‌که‌م: له مه‌له‌بن‌دئ که پڼی‌ده‌لڼن بان سیروان و ده‌که‌ویتنه ده‌ورو به‌ری چۆمی سیروان‌ی به ناوبانگ، مه‌لایه‌کی

تىڭەيشتو بە ھۇي دۇستىكى مۇشتەركمانەۋە كۆمەلنى وشەي بۇ ئاردا بوم
 كە گەلىكىيان لاي خۇم تۇمار كرابوون، سەرەراي نەۋەش من ھاتم و كۆمەلە
 فېشېكى تاييەتېم بۇ ھەموو وشەكانى ساز كرد، چونكوو لەو باۋەردام كە
 نەم ناۋچەپە (بان سىروان) دەگەل مەلئەندى 'ژاۋەرۋى نەۋدىۋى سنوور لەو
 شوپانەن كە وشەي كوردى رەسەنايەتى خۇي تېدا پارازتوۋە، ھەر ۋەكوو
 'ھەرومان' نەك ھەر رەسەنايەتى وشە بەلكوو شىكى كۇنى گەلنى وشەي بەر
 جۇرەي كە لە دەۋرۋەرى بىلاو بىوونەۋەي ئىسلامەتدا ھەيانبۋە
 رايانگرتوۋە، لە ئاۋ ئەو وشانەدا كە نەمبىستېوون وشەي 'بانگەشە' بوو كە
 سامۇستا بە 'دەنايە' يەنى 'تېلىقات' propaganda ماناى لىزىدابىۋە.
 خوالىخۇش بوو سامۇستا 'گېۋىش' ئەو وشەيەي بە دوو شىكى 'بانگەشە' و
 'بانگەشە' ھەر بەو مانايەي نوۋسىۋە، كە تەماشاي سەر و شىكى وشەكەم
 دەكرد لەۋانە نەبوو تازە داتاشراۋ بى تا ماناى پروپاگەندە بدات، چونكوو
 مەفھۇمى پروپاگەندە خۇي تازە ھاتۇتە ئاۋ كۆمەلگا و زمانى كوردىۋە و
 ناچىتە ەقەۋە وشەيەكى كۇن ئەو مانا تازەيەي ھەبى، بەلام لەو باۋەردەشدا
 بووم كە ئەو سامۇستايەي وشەكەي بۇ ئاردا بوم لەخۇرا نەينوۋسىۋە
 و بىگومان لە مەلئەندى 'بان سىروان' بەكار دېت، بەلام بۇ چى؟ و بە
 چ مانايەك؟ نەۋەيان جىنگاي دوۋىلى بوو. ئەو جار كەۋتە سەر و
 كارى (تەجىزەي) وشەكە بە لاي خۇمەۋە بۇم دەرگەۋت كە لەم كەرتانە
 پىكەھاتوۋە: [بانگ + ۱ - ئاش + ە - ئە / ۱] كە ھاۋاماناي 'ئاشبەتال'، لە
 ۋاقىجدا مەدلوۋلىكى پروپاگەندەشى ھەر تېدايە، ئىتر بە دۇنيايى تۇمارم
 كرد و لە بەرگى دوۋەي قاموسا (ب) كە ھەر ئىنسا لە بەر دەستەمە
 نامادەي دەكەم بۇ چاپ، دەيىبن.

۱ - «نامەي كاك ئەمىر ھەسەنپۇر بۇ سامۇستا زەبىجى و جۋابى سامۇستا بۇ كاك ئەمىر» لە على
 كەرىمى، ژيان و پەسەرھاتى ھەيدولۇمجان زەبىجى (سامۇستا ەۋلەما)، گۇتتېرگ، سوئىد، چاپەمەنى زاگۇرس،
 ل. ۱۹۹۱، ۲۸۵-۳۸۶. لەو باسەي سامۇستا زەبىجى دەرەكەۋى كە پېۋەندى نۇزان شارستانى و گوندى و
 خۇيئەمۋار و نەخۇيئەمۋار - لىزەنا دەبى ئۇن و پىاۋ و گەۋرە و مىنالى لىزىد بگەم - پېۋەندى يەكى
 بەرابەر نىيە و ئەو ئابەرايەي پەش لە كۇ كىرەنەۋەي وشە و لە گشت لايەنى نەرمەگىنوۋسى باۋا راھگ
 ەناتەۋە، ھەروەھا ديارە كە سامۇستا زەبىجى، سەرباقى ئەۋەي شامىدى زۇرى بۇ ماناى جۇراۋجۇرى
 رەشەكان ھىناۋەتەۋە، بۇ دانانى قاموسە مەزەنەكى ۋەدراي تاقە وشە كەۋتوۋە و مېتۇرەكەي لە كۇ
 كىرەنەۋەي زمانى كوردى پەرسىن و لىكەنەۋەي تاقە وشە لە سەرچاۋەي «باۋە پەن كراۋە» بوۋە، من لەو

باسی من لیردا زورتر زمانی زاره‌کی‌یه، به‌لام له و قسانه‌ی ماموستا زه‌بیچی‌ده‌ده‌که‌وئ که بپیار دان له‌سه‌ر وشه‌ی نووسراویش کاریکی ناسایی نیه. شیوه‌یه‌کی کۆ کردنه‌وه و تۆمار کردنی زمانی زاره‌کی که له دابی باو باش‌تره شه‌ویه که له کۆ بوونه‌وه‌ییکی ناسایی دا (له مالتیک، له مه‌زرایه‌ک، له گۆشه‌ی قاره‌خانه‌یه‌ک، یان ه‌ر جێ‌یه‌کی دی) باسیکی زمان بپته‌ گۆڕی و ه‌ر که‌سه‌ی ه‌ر چی ده‌یزانی ه‌له‌ی بپریژی و کۆکه‌ره‌وه جیاوازی بیژماران له باری ته‌مه‌ن، چینه‌یه‌تی، شاریتی و لادیتی، جینسیتی (ژن و پیاو)، ناوچه (محال، بلباس...) و شتی وای له‌به‌ر چاو بن و تۆماری بکا. دیاره شه‌و شیوه‌ کاره‌ پپووستی به‌ کات و فره‌غه‌تی زۆر ه‌یه.

زمانی زاره‌کی چی‌یه؟

له‌و باسانه‌ی نا ئیسته‌ کردوومن، ده‌رده‌که‌وئ که زمانی زاره‌کی یه‌که‌ده‌ست و یه‌که‌ده‌نگ و یه‌ک جۆر نیه. زمانی زاره‌کی کوردی، چ له‌ موکریان چ له‌ ناوچه‌کانی دی، به‌ گوێزه‌ی پپوه‌ندی کۆمه‌لایه‌تی- نابووری (شار و لادئ، کۆچه‌ریتی و نیشته‌جینی، ده‌ره‌به‌گیتی و ده‌سمایه‌داری)، چینی کۆمه‌لایه‌تی (جووت‌به‌نده و شاغا...)، جینسیتی (ژن و پیاو)، ته‌مه‌ن (مندان، گه‌نج، گه‌وره‌سال)، خوینندن (خویننده‌واریتی و نه‌خویننده‌واریتی)، یان توێژی کۆمه‌لایه‌تی (ه‌لا، فه‌قن، دووکاندار...) ده‌گۆڕدري. ه‌روه‌ها، به‌ په‌یدا بوونی رادیۆ و تلفیزيژن، زمانی زاره‌کی تایبه‌تی شه‌و نامرازانه‌ په‌یدا بووه و شه‌و زمانه‌ش شینواز و ژانری جۆراوجۆری خۆی ه‌یه (چیرۆک، شانۆ، ه‌وال، لیک‌دانه‌وه‌ی ه‌وال...) و سه‌رباقی تیکه‌لار بوونی له‌گه‌ل نووسین‌دا، تایبه‌تی خۆی ه‌یه.¹ ئیسته‌ش ئینترنیت و ژووره‌ جۆراوجۆره‌کانی، ته‌له‌فونی موبایل و کۆ بوونه‌وه‌ی گشت نامرازه‌کانی نووسین و فیلم و رادیۆ و تلفیزيژن له‌ یه‌ک نامرازدا - واته‌ ئینترنیت - زمانی زاره‌کی ده‌گه‌یشته‌ قوناخیکی نوێ. ده‌کړی به‌رسین فره‌هنگی زاره‌کی موکریان شه‌و ئالفۆزی‌یه‌ی زمانی زاره‌کی به‌ گشتی و زمانی زاره‌کی کوردی به‌ تایبه‌تی چۆن ده‌خاته‌ ناو دوو به‌رگی کتێبه‌که‌؟

* نووسراوه‌دا پینشیار ده‌که‌م شه‌و بۆچونه‌ سه‌باره‌ت به‌ زمان و فره‌هنگ نووسین بگۆڕدري و له‌ کۆ کردنه‌وه‌ی زمانی زاره‌کی‌دا له‌ میتودۆلۆژی میژووی زاره‌کی (oral history) که‌ک و مرگرت.

فهرهنگه که به ئو ریگه یه دا ده روا که کتاب کوچی نه همه دی شاملوو خوشی کردوه. ئوه به ره میکی به کجار به نرخه که به داخوه ناتهواو ماوه توه. به لام، به بۆجرونی من، بۆ پرۆزه ی کاک سهلاح چند تهنگانه ییک دینیتته گۆری. له سهردیری کتیه که ده رده که ئی که شاملوو حهولی داوه زمانی کوچه و کۆلان - ئو زمانی که که م تر دیتته سهر کاغز - تۆمار بکا. دیاره ئوه زۆرتر زمانی کوچه و کۆلانی شاره و رهنگه زۆر تریش شاری تاران. به لام شاره کان کوچه به کوچه و مهلبه ند به مهلبه ند جیاوازن و ئو جیاوازی یانه ی له پیش دا باسم کرد له هر کۆلانی و بهر چاو ده که ون. له فهرهنگی زاره کی موخریان یش دا، ئو ریبازه و بهر چاو ده که ئی - زمانی زاره کی به ک ده ست - به لام لیره دا زمانه که، زمانی خه لکی گونده و ئویش ئی خه لکی به ته منه ی باوه پین حراو. مه به ست له و باسه ئوه نیه که کاک سهلاح ریبازی فهرهنگه که بگۆری. به لام پینو یسته له سه ره تاوه و له دریا یی ئو پرۆزه دا، سنووری زمانی زاره کی فهرهنگه که دیاری بکا، هر چهنده ئو سنوورانه په رژی نی قایم و قول نه بن.

ریگ خستنی ناوه روکی فهرهنگه که

فهرهنگی زاره کی موخریان وه که فهرهنگی نووسراوی کوردی و زمانی تر، وشه کان به ریزی ئه لغویی تۆمار ده کا، به لام وه که کتاب کوچه مانای هر وشه به ک به گویره ی ریزمان (زاراوه، ریگ وهنده کانی رسته یی و ئامال رسته یی) و چۆر و چه شن و ژانری فۆلکلۆر (باوه، مه سل، ده رمان، جینۆ، په ند، کایه و گۆرانی، دوعا و...) ده هونیتته وه. دیاره ئو میتۆده فایده ی خۆی هه یه، به لام ده کړی ناوه روکه که به شینوهی تریش ریگ بخری. بۆ وینه ده کړی بۆ ساکار کرانی ناوه روکه که و بۆ لا بردن یان که م کردنه وه ی ژماره کان، ژیردیزه فۆلکلۆری به کان (باوه، کایه...) لایبردرین و تنیا له ژیر مانای وشه و زاراوه و په ندی پیشینیان دا کۆ بکړینه وه یان به گویره ی زمانی ژن و پیاو، مندال و گوره، شار و گوند و پیاوه ی کۆمه لایه شی تر دابهش بکړین. هر کام له و میتۆدانه ره چاو بکړی، ده کړی وشه کان و رسته کان به پیرستدا به پیاوه ی دی ریز بکړین.

لیزه وه پاش که فهرهنگ و نووسراوه ی تر به شینوهی ئیلیکترۆنیک بلآو ده بنه وه، پینو یسته ئو فهرهنگه ش هر له ئیستاوه بۆ وه ده ست خستنی له ریگی ئیلیکترۆنیک و ئینترنیتته وه ئاماده بکړی. زانیاری سه باره ت به وانیه که زمانه که یان کۆ کراوه توه

- دهنگ و رهنگ و بهسه رها تیان - دهبن تۆمار بکړئ و بدریته دهستی خوښه روه و بیسه. نه گهر زمانی زاره کی، زمانیکی زیندوه دهبن بزاین کن پنی دموئ، چنن، بۆ چی و له کوئ؟ ناخپه ران چ له زمان دهکن و زمان، وهک دیار دمه کی سه ربه خق، چ له ناخپه ران دهکا؟

نه وانه ی به شپوه ی سونه تی گورانی و بهیت و باویان کز کردوته وه، زانیاری زور کم سه بارهت به بیژه ر، شپواز و برگه ی کومه لایه تی و میژوویسی کوئن و نواندن، و بارودوخ ی ژبانی بیژمه ریان تۆمار کړیوه.^۱ له کز کردنه وه ی بابته ی زمانی (وشه به تاییه تی)، فرهنگ نو سه کان باسی نه و که سانه که زمانیان تۆمار کړاوه ناکن. له و میتوده دا، نامانچ کز کردنه وه ی مه تنه، به لام نه مه تنه له زمان و مه کان و له ژبانی داهینه ران و دهکار هینه رانی داپراوه و به و داپراوه مانا که شی ته نیا له خزی دا و له پیوه ندی له گهل مه تنه کانی دی دا داده مینن.

مانا کردنه وه: سیاست و دهسه لات

نه گهر هه لپژاردن و دابیزتنی وشه کرده وه په کی ئالوزه و پیوه ندی به بۆچوونی فکری و سیاسی و ئیده لموزی یوه هه په، مانا کردنه وه و شی کردنه وه له سیاست دا له ننگه ری خستوه. زمان خزی کانگاپه کی دهسه لات و هه به دهسه لات به ستراوته وه و هه سه ربه خزی له دهسه لات. وشه ی زمانی کوردی، وهک گشت زمانی تر، به لای چین و توپزی دهسه لات داردا شکاوه ته وه. زور به ی وشه کان دژی ژنن و بن خوږمه تی به ژن دهکن و ژیرده ستی ژن به ره هه نیننه وه. هه روه ها بن خوږمه تی به جووتیار و خه لکی هه زار و که مایه تی دینی و قوم ی له وشه کانی زمانی کوردی دا ده رپراوه. بۆ وینه وشه ی ژن و جووله که هه ر کامه ی چه ند مانایان هه په که په کیکیان ترسه نؤک و خوږی په ی. له گهل نه وه شی دا، فرهنگ نو سه دهبن گشت مانایه کی گشت وشه و رسته په ک تۆمار بکا، پیویسته به زمانیک مانایان بکاته وه که په یامه زنانه، ره گه زه رستانه، چینایه تی یانه و نه ته وه رستانه نه بن. بۆ نمونه ی بۆچوونی وا شاهیدیک له حاجی قادری کوپی دینمه وه:

۱- له کورستان ی تیران، کاک قادری فعاتی، قازی زانیاری زور گرینگی سه بارهت به بهیت پیژان و بهیت کوئن و بهیت فیزبوون تۆمار کړیوه. له په کیستی سؤقتیش که بهیتی کوردی زور کز کړاوه ته وه زانیاری سه بارهت به بهیت پیژمکان تا رادیه یک تۆمار کړاوه. له کورستان ی عیراق، له ۱۵-۱۰ سالی رابړودوا به سه رها تی گورانی بیژمکان زور تر له جاران نو سه راوته وه و بلاو بۆتوه.

«جووه چ قه‌دری هه‌یه له نینو کوردان غه‌یری لیدان و جۆین و تنه‌ل‌دان
 حاله‌تی ژێرده‌ستی هه‌ر وایه نوکه‌ری کاری چاکی بۆ نایه^۱

بێزه‌دا بن‌خۆبه‌متی به‌ که‌مایه‌تی جووله‌که‌ که‌یشتۆته‌ راده‌ی زه‌برۆزه‌نگی زمانی و
 سیاسی و نوکه‌ریش له‌ روانگه‌ی کۆمه‌لگه‌ی ده‌ره‌به‌گی‌یه‌وه‌ وه‌ک ئینسانێکی نزم و په‌ست
 چاوی لێ‌ده‌کری. دیاره‌ حاجی قادر لێزه‌دا وشه‌کانی وه‌ک فه‌ره‌نگ‌نووس مانا نه‌کردۆته‌وه‌
 و مه‌به‌ستی من له‌ هه‌تانه‌وه‌ی ئه‌و شاهیده‌ ئه‌وه‌یه‌ که‌ لایه‌نێک له‌ بۆچوونی کۆرده‌واری
 سه‌باره‌ت به‌ که‌مایه‌تی‌یه‌کان و خه‌لکی هه‌ژار پێشان بده‌م. بۆ پێشان‌دانی ته‌عه‌سۆبی
 چینه‌یه‌تی و جینسیستی (پیاومه‌زنانه‌)، چه‌ند نمونه‌ له‌ هه‌تانه‌ بۆرینه‌ دێنمه‌وه‌
 (ئه‌و فه‌ره‌نگه‌ کۆردی-کۆردی-فارسی‌یه‌):

- ۱ - بۆره‌پیا: پیاگی ره‌مه‌کی و سه‌ره‌ناس.
- ۲ - ئاغایه‌تی: ئاغاتی، مه‌زنایه‌تی، گه‌وره‌یی.
- ۳ - حیز: (۱ ترسۆک، ۲ ژنی سووک، ۳ پیاوی چاوباز.
- ۴ - هه‌شه‌ری: ژنی که‌ زۆر تینوی گانه‌.
- ۵ - هه‌که‌دار: هه‌شه‌ری، ژنی تینوی گان.
- ۶ - ئالۆش: ئاره‌زوو کردنی نێر. (ف) کنایه‌ از ژی شه‌ه‌رێ.
- ۷ - ژنباز: پیاوی که‌ هه‌ز له‌ زۆر ژنان ده‌کا، داوین‌ته‌.

له‌ نمونه‌ی (۱) و (۲) دا، بۆره‌ پیا و ئاغایه‌تی له‌ روانگه‌ی چینی ده‌سه‌لات‌داری
 کۆمه‌لگه‌ی ده‌ره‌به‌گی مانا کراونه‌ته‌وه‌ و له‌ نمونه‌ی (۳) و (۴) و (۵) و (۶) دا بۆچوونی دژ
 به‌ ژن و پیاومه‌زنانه‌ ژن وه‌ک ئینسانی ئه‌سیری مه‌یلی جینسی داده‌ن، به‌لام له‌ نمونه‌ی
 (۷) دا پیاو ته‌نیا هه‌ز له‌ ژنان ده‌کا. مه‌یلی جینسی ژن گه‌وره‌ کراوه‌ و سه‌رکۆت کراوه‌، به‌لام
 ئی پیاو ئاسایی‌یه‌.

حیز که‌ بۆ ژن و پیاو ده‌کار دێ، ماناکه‌ی بۆ ژن ژنی سووکه‌ به‌لام بۆ پیاو پیاوی
 چاوبازه‌. هه‌شه‌ری بوون و هه‌که‌داری هه‌ر بۆ ژنه‌ و سووکایه‌تی‌یه‌ به‌لام پیاوی ژنباز که‌
 هه‌ز له‌ زۆر ژنان ده‌کا سووک نیه‌. له‌و مانا کردنه‌وه‌دا، بۆچوونی سیاسی فه‌ره‌نگ‌نووس
 سه‌باره‌ت به‌ پێوه‌ندی ژن و پیاو ده‌رده‌که‌وی. پتۆیسته‌ ئه‌وه‌ زۆرتر روون بکه‌مه‌وه‌ که‌

۱ - دیوانی حاجی قادری کۆبی، ۱۹۸۶، ل ۲۶۵-۲۶۲.

زمانه‌که خۆی دژی ژنه و وشه دژی ژنه‌کان و مانا‌که‌یان ده‌بن تۆمار بکړن. به‌لام
 فره‌ه‌نگ‌نوس ده‌توانی و ده‌بن وشه‌کان به زمانیکې که پیاو‌مه‌زنانه نیه مانا بکاته‌وه.¹ بۆ
 وینه په‌کیک له مانا‌کانی ژن، خو‌یری‌یه و په‌کیک له مانا‌کانی پیاو، نازایه. له‌گه‌ل شه‌وه‌ش‌دا
 فره‌ه‌نگ‌نوس ده‌بن شه‌و مانایه تۆمار بکا، نابین خۆی له لیک‌دانه‌وه‌ی مانای وشه‌کانی
 زمانی کوردی، شه‌و دوو وشه‌یه - پیاو و ژن - به‌و مانایه ده‌کار بینن. بۆ نمونه، له
 فره‌ه‌نگی زاره‌کی مو‌کریان‌دا رسته‌ی له سو‌ار‌چا‌کینی نیه نه‌سپه‌که‌ی هه‌لی‌گرتو‌وه. ئاوا مانا
 کراو‌ته‌وه: تازه‌ کاره‌که وا ها‌تو‌وه ده‌نا له نازایه‌تی و پیاو‌ه‌تیانی نیه. لێره‌دا
 فره‌ه‌نگ‌نوس وشه‌ی پیاو‌ه‌تی و نازایه‌تی وه‌ک ها‌وامانا ده‌کار ه‌یتاره.

ئه‌ر‌کی‌ گر‌ان

دانانی فره‌ه‌نگی ریک‌وپیک و تیزو‌ته‌سه‌ل ئه‌ر‌کی‌کی په‌ک‌جار گر‌انه که له نا‌قه‌تی
 که‌س‌دا نیه. کۆ‌کردنه‌وه و تۆمار‌کردنی زمانی زاره‌کی پێ‌ویستی به‌ ده‌ز‌گایه‌کی به‌رین
 هه‌یه که خه‌ل‌کی خو‌ینده‌وار و نه‌خو‌ینده‌وار تینی‌دا ها‌و‌کاری ب‌ک‌ن. به‌لام نه‌ ده‌ز‌گا و
 ئیم‌کاناتی وا هه‌یه، نه‌ زه‌مان و زه‌مانه‌ راده‌وه‌ستن که ده‌رفه‌تی وا پێ‌ک‌بن. راستی‌یه‌که‌ش
 ئه‌ره‌یه که زۆر پ‌رۆ‌ژه‌ی وا، چ له کوردستان و چ له ولاتی تر، به‌ هیممه‌تی تا‌قه‌که‌س
 وه‌پ‌ک‌ه‌وتوون و به‌شه‌ون‌خوونی و له‌خۆ‌بر‌دوویی به‌ ئاوات گه‌یش‌توون. به‌هه‌سه‌نگاندنی
 من، به‌ر‌گی هه‌ولنی فره‌ه‌نگی زاره‌کی مو‌کریان به‌ره‌میکی به‌که‌لک و ریک‌وپیکه‌ که
 که‌لپنیکي گه‌وره له زمانی سه‌ر‌کوت‌کرا‌وی کوردی پ‌ر ده‌کاته‌وه. کاک سه‌لاح لېه‌اتوویی و
 چا‌زانی خۆی، هه‌م له زمانی کوردی و هه‌م له هونه‌ری فره‌ه‌نگ نو‌وسین‌دا، له لاهه‌ر‌ه‌کانی
 شه‌و کتێبه‌ ده‌ر‌پ‌ریوه.

ه‌وا‌و‌کردنی شه‌و پ‌رۆ‌ژه‌یه‌ ماوه‌یه‌کی زۆر و ئیراده‌یه‌کی به‌هیزی پێ‌ویسته و
 هیوادارم دانه‌ری شه‌و به‌ره‌مه‌گرینگه‌ درێژه به‌و خه‌باته‌ بدا و ه‌وا‌وی بکا. له‌گه‌ل شه‌وه‌ش‌دا
 ه‌وا‌ره‌ی فره‌ه‌نگه‌که‌ نا‌ر‌ی‌ژ‌را‌وه، درێژه پێ‌دانی ده‌بن وه‌ک پ‌رۆ‌ژه‌یه‌کی پێ‌دا‌ه‌و‌ونه‌وه،
 فێ‌ربوون، چاک‌کردن و ساخ‌کردنه‌وه‌ چا‌وی لێ‌بکړی. پێ‌ویسته خو‌ینه‌وه‌ به‌شداری له‌و
 پ‌رۆ‌ژه‌یه‌دا بکا - به‌ نار‌دنی باب‌ه‌ت، پێ‌شنیار دان، ره‌خه‌ن گرتن و رێ‌نو‌تینی کردن.
 ئومێد‌م شه‌وه‌یه‌ شه‌و نو‌وسرا‌وه‌ی من به‌توانی گرینگ و بایه‌خی فره‌ه‌نگی زاره‌کی
 مو‌کریان و کولتووری زاره‌کی روون بکاته‌وه.

1. Amir Hassanpour, "The (re)production of patriarchy in the kurdish language", in Shahrzad Mojab (ed). *Women of a Non-State Nation*, 2001, pp. 227-263.

به بیانوی پیشه‌کی

نازانم، بۇ یەكەم جار، كهنگن و له كوئ و چزن بوو فرهنگه به‌وه‌جه‌كه‌ی كوچه‌ی شاملووی ناودار سهرنجی منی بۇ لای خۇ راكیشا. به‌لام وهك شه‌وپزم له‌بیره‌هر شه‌وهختی به‌دلما هات شتیکی له‌گوین شه‌و گه‌لاله‌ بگم.

ده‌ستیگم كه‌وته شه‌ولا و ده‌ستیگم كه‌وته شه‌ولای: كوچه شه‌وهنده‌ی ده‌ستی له‌سهر دانینی و ههر چه‌ندی خودا حه‌زئ ده‌كا به‌پیز و شه‌منیش سه‌د هینده‌ بن‌پیز، شه‌و شه‌مسال و حیه‌گه‌می دینه‌خودای به‌كێك له‌سه‌راوه‌كانیه‌تی، شه‌تو چی؟ سه‌راوان و بناوان دوو به‌رگ شه‌مسال و حیه‌گه‌می كاك قادری فه‌تتاهی قازی و برز به‌دۆلندا.

لیزوله‌وئ كه‌لگه‌له‌ی ئیشه‌گه‌م دركانده، یه‌ك ده‌یگوت: شه‌وه به‌رده‌عازه‌به‌یه و زپت ده‌دا! شه‌وی دی ده‌یگوت: شه‌وه کاری گروپی‌یه و ده‌گه‌لی ده‌رنابه‌ی! ئی واش هه‌بوو ده‌یگوت: بۇ خۆت به‌خیزییه‌وه حه‌وت زه‌مانه له‌و کاره‌ی بوومه‌وه! کورتی بېرمه‌وه لینیان کردمه هه‌شتی پاک و نزی پیس و کردیانمه هینی نیوه‌زه‌پ. شه‌ما وه‌ك ده‌لین شه‌گه‌م مۆز هه‌یه مۆز خۆریش هه‌یه، گه‌م نه‌بوون شه‌و گه‌لی دۆست و براده‌رانه‌ی كه‌ به‌ لاگیری مادی و مه‌عنه‌وی خۆیان له‌ده‌راوانیان په‌راندومه‌توه و گۆپالیان له‌خیزی هینامه‌ته‌ده‌ری.

جا ریش نه‌گه بوو به ریش، ده‌بین شانه‌ی بۆ هه‌نگری. بۆ دابین کردنی که‌ره‌سه‌ی کاره‌که، وه‌کو هه‌موو کاریکی لیکۆلینه‌وه‌یی، دوو ریم له‌به‌ر بوون. یه‌که‌م: لیکۆلینه‌وه‌ی کتیب‌خانه‌یی و دووه‌م لیکۆلینه‌وه‌ی مه‌یدانی.

پیاو نه‌گه‌ر به‌ که‌می نه‌زانی به‌ زۆریش نازانی، ماله‌ هه‌موو ئه‌و که‌سانه‌ ئاوه‌دان بێ چ به‌ کتیب و چ به‌ وتار و نووسراوه - له‌ گزواره‌کاندا - هه‌ر کام گۆشه‌یه‌کیان له‌ که‌له‌پووری نه‌توایه‌تی گه‌له‌که‌یان له‌م به‌شه‌ی کوردستان - موکریان - تۆمار کرد. به‌لام به‌ راستی له‌بۆ کاریکی ئه‌وتۆ ئه‌رمنده‌ی ئێدا نه‌یه‌ نه‌گه‌ر بلایی به‌ حه‌قی ئه‌و زه‌واده‌ی. له‌ چه‌ندیی کاره‌کان بترازی، مه‌سه‌ده‌ری نه‌نووسراوی بابته‌کان، نه‌هێنایی شاهید بۆ باش‌تر وه‌رگرتنی چه‌شنی ده‌گار کردنیان و دیاری نه‌کرانی چوارچه‌وه‌ی جوغرافی کاره‌کان و... وایان لێ کردم هیندیک به‌ دێدۆنگی یه‌وه‌ تێیان فکرم و به‌پاریز و جاروبارمه‌ش به‌ پرسه‌وه‌ ده‌کاریان بکه‌م.

ده‌گه‌ل لیکۆلینه‌وه‌ی مه‌یدانی چه‌م کردوه‌؟

یه‌کێک له‌ تایبه‌تمه‌ندی به‌هه‌ر به‌رچه‌وه‌کانی ئه‌و چه‌شنه‌ بابته‌انه‌ (زاراوه، مه‌سه‌ل و...) ئه‌وه‌یه‌ که‌ زاده‌ی لادین، زاده‌ی ژیانی ئابووری سوونته‌تین. جا که‌سێک که‌ خۆی ده‌و قالمه‌قالمه‌ی هاوی به‌ مه‌رچیک کاره‌که‌ی باوه‌ر پێکراو ده‌بین که‌ یا بۆخۆی ده‌ چه‌رگه‌ی شینوه‌ ژیانی گۆزیندا بێ یان نه‌گه‌ر فرچه‌کیشی پێوه‌ نه‌گرتبێ ئه‌وا حه‌کمه‌ن ده‌بین پێوه‌ندی یه‌کی قایم و نه‌هه‌راوی ده‌گه‌لدا بووبێ. نامه‌ه‌وێ به‌و قسانه‌ شاخ و بال وه‌بابه‌تی به‌رباس بخرم و بیکه‌مه‌ نه‌خشی باله‌الی! به‌ سه‌رنج‌دان به‌وه‌ی که‌ زاراوه‌ و مه‌سه‌ل و... له‌ نێو خه‌لکی دا به‌رپمێن و گۆته‌وه‌یان تایبه‌ت به‌ چین و توێژیکی دیاریکراو نه‌یه‌، فێر بوونیان چ له‌ باری راویژ و چ له‌ باری چۆنیه‌تی ده‌گار کردنه‌وه‌ وه‌ک ئاو خواردنه‌وه‌ی وایه‌! به‌لام بۆزینه‌وه‌ی سه‌رچه‌وه‌کان و هه‌لنانی ورده‌کاری یه‌کانیان ته‌نیا له‌ ده‌ست ئه‌و ناقدانه‌ دێن که‌ باسیان لێکرا. ئه‌وه‌تا زاراوه‌ی جزایه‌تی پیاوی وه‌ک مامۆستا هینمی هه‌تله‌ کردوه‌:

هینشتا دوور نه‌بووم له‌ هه‌نگورد کێژم ده‌هاتن له‌ شه‌ و گورد

[تاریک و روون، باری هه‌نگورد]

نه‌گه‌ر ئه‌و له‌ شه‌ و گورد هاتنه‌ی ده‌گه‌ل ژماره‌ (١٩٨٣) ره‌به‌ریه‌ک‌نێن ده‌زانن که‌ مامۆستا له‌ کوینی له‌ هه‌رزێ داوه‌!

جا رهنگه خوښه‌ری به‌ریز بلنئ نهرئ کاک سه‌لاح سللو له تزا! خو ماموستا لادینیی بووه و بۆ زمان‌زانه‌یش، به تایبته موکریانئ، شوخی پیناکرئ و مه‌مانان هر توزیشی ناشکینن؟! به‌لنئ راسته، به‌لام هوی هته‌له برونئ ماموستاش ده‌گه‌ریته‌وه سه‌ر نه‌و تایبه‌تمه‌ندی‌یی بابه‌ت‌گه‌لی به‌رباس و پیو‌ستی ناسینی سه‌رچاوه‌کانیان. قیری نه‌به‌دی وه ناموزای ده‌گه‌وئ. هه‌تا نه‌زانی ریشه‌ی نه‌و مه‌سه‌له‌ی ده‌کرئ دایه، چونی لیک‌ده‌ده‌یه‌وه؟ نه‌گه‌ر به‌روواله‌تی بابه‌ت‌ه‌کان بکه‌ی که گوتیان بۆ ده‌لنئ فلانی شاونئ فاپالنیوئ نه‌ر مه‌کوخیکت دیتی و ده‌لنئ: پالوینه شتی که له‌و حاله‌ی و له‌و ره‌نگه‌ی! نه‌گه‌ گوتیان ناوی دانوان به‌خودا کردن له‌کوینه هاتوو به‌ریک خو ده‌چیره‌وه ده‌به‌ی و ده‌لنئ: نه‌وه له‌و نیستلاحانه‌یه که مانا به‌ده‌سته‌وه ناده‌ن و ده‌بن وه‌ک وشه‌ی نا‌ناشنا فیزیان بی! کهوت لن ده‌بیته زپه‌که‌و و ناو له‌ناوه‌پۆ ده‌رکانت لن ده‌بیته ناو ده‌ناوه‌پۆ کردن و...

کتییی به‌رح‌زور له‌م بابه‌ته‌وه، چ له‌بارئ دروستی تو‌مار کران و چ بۆ لیک‌دانه‌وه - لانی که‌م مانا باوه‌کانیان - ، سه‌د له‌هه‌زار باوه‌پین‌کراوه و بۆ نه‌وه‌ی ده‌بن ده‌ستی خاتره‌جه‌میی بۆ باوینی پاش نه‌ستۆیان. قسه‌شم بۆیه‌ وای نهرن و لام و شه‌رحه‌کانم له‌سه‌رینچاوه‌ی بابه‌ت‌ه‌کان هه‌لینچاوه. زاراوه‌کان به‌چه‌شنئ مه‌سه‌ده‌ری نووسراون، ده‌گه‌ل مانا کردنه‌وه‌کان له‌هر جیه‌کی پیو‌ست بووبن دیاری کراوه که داخوا به‌بارئ موسبه‌ت‌دا ده‌کار ده‌کرئ یان مه‌نفی یان به‌هرتک باردا. نه‌وه‌ندی کراوه بۆ بابه‌ت‌ه‌کان له‌نهر و شتیر و به‌یت‌ریاوان شاهی هیندراوه‌ته‌وه و حه‌لم داوه له‌شاهی دی ده‌ست‌کرد خو به‌پاریزم.

دارپشتی کاره‌که

هر وه‌ک چۆن فک‌ره‌که‌م له‌فه‌ره‌نگه‌که‌ی شاملووی ره‌حه‌متی وه‌رگرتوو، چه‌شنئ ته‌دوینه‌که‌شم هر له‌سه‌ر داروپه‌ردووی کاری گۆرین بووه. بابه‌ت‌ه‌کان به‌پنی نیزامی نه‌لف و ببنی سه‌رینچاوه‌کان و ته‌وه‌ره‌کان گونجاون. ئینجا سه‌رحه‌می نه‌و که‌ره‌ستانه‌ی که سه‌رچاوه و ته‌وه‌ره‌یه‌کی هاوبه‌شیان هه‌یه له‌ژیژی سه‌رینچاوه‌که به‌پنی ناوه‌رۆک ته‌رگه‌ترگه‌ کران. بابه‌ته سه‌ره‌کی‌ه‌کان نه‌مانه‌ن: ١ - باوه‌ ٢ - داووده‌رمان ٣ - لیک‌دانه‌وه‌ی خه‌ون ٤ - کایه و گزانی ٥ - مه‌ته‌ل ٦ - زمان خه‌له‌تینه ٧ - په‌ند

۸ - داپ ۹ - دوعا ۱۰ - سویند ۱۱ - مه‌سهل ۱۲ - جینو ۱۳ - فر ۱۴ - ریکه‌ونده‌کانی
رسته‌یی و نامال‌رسته‌یی ۱۵ - زاراو ۱۶ - ریکه‌ونده‌کانی تر.

سهره‌رای شه‌وش ناین له‌بیرمان به‌چن که‌ئو تر‌گه‌تر‌گه‌کردنه‌نگۆږ و تا‌سه‌ر‌نیه‌ و له‌
زۆر جینیان وا‌هیه‌هر کام له‌که‌ره‌سه‌ی‌ئو یا ه‌زو تا‌قم و ته‌ر‌گه‌یه‌، بۆخۆی وه‌کوو
سه‌رینه‌چاوه‌یه‌کی نوێ له‌سه‌رووی ب‌ره‌ که‌ره‌سه‌یه‌کی تر دابه‌ره‌زی که‌ چار ناچار ده‌بن به‌
یه‌ک یا چه‌ند یا هه‌مووی‌ئو باب‌ه‌ته‌فه‌رعی‌یانه‌ دابه‌ش بکری. بۆ وینه‌ئو
سه‌رینه‌چاوه‌یه‌که‌ له‌ تا‌قمی «ریکه‌ونده‌کان»ی‌ئو، ده‌گه‌ینه‌ ده‌ستاو که‌ بۆخۆی مانای
لیک جوێ‌یه‌ (ب‌روانه‌ ژماره‌کانی ۱۲۸۱ و ۱۲۸۲) ده‌بینین که‌ هه‌ر کام له‌و مانایانه‌ خاوه‌نی
هه‌ندیک ریکه‌وه‌ند یا زاراوێ‌ ترن که‌ به‌ ناچار هه‌ر تا‌قمیک له‌ئوانه‌ له‌ ژیر سه‌ردن‌یری
بابه‌تی خۆی، ژیری چاوه‌کانی‌ئو مانا تایبه‌ته‌ له‌ ده‌ستاو کۆ ب‌بنه‌وه‌. به‌م بۆنه‌وه‌
هه‌مووی‌ئو مه‌سه‌لانه‌ی که‌ وشه‌ی‌ ئاویان به‌ مانای مو‌تل‌ه‌ق نیندا‌هاتوه‌ له‌ تا‌قمی
مه‌سه‌له‌کانی مو‌تل‌ه‌قی ئاردا‌هاتوون و نه‌واوی‌ئو چاوه‌گانه‌ی که‌ به‌و وشه‌یه‌ ساز کراون له‌
تا‌قمی زاراو‌ه‌کانی‌ئو دان.

ده‌سپنکی هه‌ر تا‌قمیکی تازه‌ که‌ به‌م چه‌شنه‌ له‌ ژیر فلانه‌ یا فیساره‌ سه‌رینه‌چاوه‌
فه‌رعی‌یه‌دا پ‌نکه‌هاتوه‌ له‌م نیشانه‌گه‌یه‌ — رایه‌ و له‌م نیشانه‌گه‌یه‌ش —
ده‌ب‌ریت‌وه‌. خالیکی دیکه‌ که‌ ئو تیکه‌ل بوون و لیک‌دا‌برانه‌ دیاری بگا سه‌رنج‌دانه‌ به‌
ژماره‌ دانانی که‌ره‌سه‌کانی ک‌ت‌ن‌ب. هه‌ر که‌ره‌سه‌یه‌ک له‌گه‌ر باب‌ه‌تی سه‌ره‌کی‌یه‌ دوو
نیشانه‌ی تایبه‌تی هه‌یه‌. یه‌که‌م ئه‌وه‌ی که‌ جۆری فۆنت و قه‌له‌مه‌که‌ی جیاوازه‌ (درشت و
ناو‌به‌تاله‌). دووه‌م ئه‌وه‌ی که‌ ته‌نیا یه‌ک ژماره‌ی هه‌یه‌. هه‌ر وه‌ک که‌ره‌سه‌کانی‌ئو (به‌
ژماره‌ی ۷۴۵) ئاوڤ (به‌ ژماره‌ی ۱۶۱۴) و ئاور (به‌ ژماره‌ی ۱۴۸۹) و... که‌ره‌سه‌کانی تر دوو
ژماره‌یان هه‌یه‌: یه‌کیان سه‌ره‌کی (که‌ ژماره‌ی ره‌دی‌فه‌) و ئه‌وی دیش له‌ نێوان دوو که‌وانه‌
() دایه‌ که‌ سه‌ره‌چاوه‌ یا خالی ئیش‌تقاقی که‌ره‌سه‌ پ‌نشان ده‌دا. بۆ وینه‌ وه‌ک ئاو خوارنه‌وه‌
ئاوایه‌ (۹۹۶) ۱۰۱۰، که‌ ده‌ری ده‌خا سه‌ره‌چاوه‌ی‌ئو ژماره‌ ۹۹۶ واته‌ ئاو خوارنه‌وه‌یه‌ و
یه‌کی‌ک له‌ زاراو‌ه‌کانی‌ئو. [ک‌چ‌ه‌/ئ‌ه‌]

بابه‌ت‌گه‌لی‌ک‌یش که‌ دواتر وه‌گیرم که‌وتن، پ‌ته‌کانی (a, b, c, ...)م له‌ ته‌نیش‌ت

دانان.

کۆتایی

سەرەرای ھەموو حەول و دەولەکان بۆ ھەبە خۆتەری زیت و بەپرسیار لە زۆر جێیان چاوی بەوێ بکەوێ کە جینگە مەسەل و رینگە وەندەکانی رستەیی و ئامال پستەیی ئالوگۆر بووبن. ھارتا یا دژە مانایەک لە قەلەم کەوتبێ. بابەتەکان بەگشتی و ئەوانەیی حالەتی تەمسیلێان ھەبە بەتایبەتی، جەغزی مانایان زۆر لەوێ ھەراوترە کە ئاماژەیان پێکراوە و...

جا بە قەولی کاک نەحمەدی شاملووی رەحمەتی کە لە زمان دای دۆنی چینی دەنوسن: ئەگەر بێریار بواپە ئەوەندە راوەستم ھەتا کارەکم کەم و کووچی نەمێنێ و عەیبی لە روو ھەلگیرێ، ئەو کتێبە قەت قەت خلاسی نەدەھات. بەلام ئەر کارە خلاسی نەھاتووە و بەرایی پرۆژیکە درێژخایەنە.

سەلاح پایانیانی

مەھاباد - خەرمانی ١٣٨٤ی ھەتاوی

پي زانين

پيشينه دهلين گا به تنن جووتی ناکا. بن گومان نه گهر دوست و برادر دهلستان دهگل نه دابامن، کاره که نه دهگه پشته حاسلاتی و به چارنکی لیمان کاله جوش دهکرا. سهرتا سپاس بز هه موو شو داپیر و باپیرانهی که سهرم هینساندن، خودا سهریان نه هیتشینن. له سهرووی هه موان مامه وسینه و قاله شین، زوریان پهنه زدارم، قهرزیش کون دهبن و نافه وتن. نه وان سیحه بچاکه بوون و نیمهش بن نه مهگ نین و پهنه زانین. قهرلش بن و خودا راست بینن، ناو و به سهرهاتی شو که سانه و نه واری بهیت بیژانی موکریان دهکینه نامیلکه یهک و وهک پاشکزی نه م فهرهنگه بلاری دهکینه وه.

هیندی شو دنیا بهش سلوا و سپاس بز ریزدار نه هه مده بهری که هر چی هه یه هونه ری جه نابیان. به دهسته واری بابتهی کزکراو دامنه یه، بهرگیکی کتیبی ناماده ی چاپ به ناوی فهرهنگی زاووه ی موکریان پهنه خشیتم و کاره که ی وا بز هاسان کردمه وه، بوومه حازرخوری بهر سنبهری. کورت و کرمانجی کاری کاری خاتوونن و نیو نیوی مهیموونن. هیوادارم نه م کتیبه به شیک له وه مووه چاکه ی شو زاته گهره یه ی قهره بوو کردبیته وه. بهر بز کاک سه لاهه ددینی ناشتی یه کیک له و بره که سانه بوو کاره که می به دهله مه یی بینن و هان دهری سهره کی من بوو. رهنگه نه گهر جه نابیان هانی نه دابام ته واریک شلهم دابایه. دهگه لکوه له تایپی کاره کهش بووینه وه، ریزداریان نه رکی

پیداچونو نه وهی که ورته نه ستو و له زور جتیان له بزچوون و رینمونی جوان و دلسوزانهی که لکم وهرگرت. زهحه ته کانی له بیر ناکه م و خانه ی به خانه ی خودای یی.

ماموستا نهحه مدی قازی که له گهرمه ی کاری وهرگیزان دا بوو، کاری خوی بز من وه لا نا و ده گهل زهحه ته ی پشه کی به که به کاره که ش دا هاته وه. منه تباری چاکه بییم.

هه زاران دروود و هه زاران سلاو و سباسبش بز ماموستای پسرپر و کارزان جه نابی دوکتور نه میری هه سه ن پوور که سه ره پای پرکاریان ده گهل مان له سه ره خو بوو و جگه له نووسینی نهو پشه کی به تیروته سه له، له بنی دنیا به را به تلیفون و نامه و ئیمیل چاوساغي من بووه.

ماموستا قانری فهتتاحی قازی هه چی به یتی کوکراوه ی هه ییوو، دایه دهستم و بز شاهیدی نه زم و نه سران کارمی راست هینا. کاک سواره ی فتووحی، نه مین گهردیگلانی و رحمان به ییگی پوور مه تلکی زوریان بز ناردیم. مه هه ندیس جه وادی هه نسوورپوور به هه لوپستی کوردانه ی خوی ژبانی منی به و باره ی دا خست که به ره میکی نه وتوی لب بکه ریته وه. نه دمانی به پیزی دوری دووه می شوپای شاری مه هاباد، له سه رووی هه موان کاک فهتتاحی قازی، ریزدار مه هه ندیس ئیبراهیمی سولتانی شاره داری شار زوریان جامینی من له بهر بووه. کاک میرزا مه نالی شافعی سه ره رچی زور سه فه رانمان بووه. کاک ره حیمی نه مینی دهستی ده گهل داین هه تا خه جاله تی نهو دوست و براده رانه نه بین، له خودام ته له ب و ته مه نایه نانی که من نه خوا؛ هه موو شتی زور بی، دهر د و به لا نه بی. خیزانم، سه یزاده له یلای نوورانی به و په ری له خو بردوویی خوشترین روژانی روژگاری له سه ر تایهی بنه مای گهر سه کان دانا. چاکه و پیاوه تی دوکتور کامرانی شاتری و کاک نازادی سپراچی ده گهرانه وه نایه، خودا وهر بیان بینیته وه.

ریزی نیشانه و پیته کورت کراوه کان

باوه پ	◇
په ند	⊕
جنیو	φ
داب	⊞
داووده رمان	⊗
دوعا	⊠
ریکه وهنده کان	☆
ریکه وهنده کانی رسته یی و نامال پسته یی	≈
زاراوه	○
زمان خه له تینه	◆
سویند	♠
فر	●
کایه و مخورانی	⊞
لیکدانه وهی خه ون	⋈
مه ته ل	§
مه سه ل	⋈
۱ - له جیاتی «یا» ماتووه . ۲ - بیری شیعر و به ندان لیکمه لداویری.	/
سه رچاوه ی بابته یا نه قل و نوکته یه کی به دوا دا دی.	=
نیشانه ی جوئی بوونه وهی بابته کان لیکتره.	
دژه مانا	≠
برواننه ...	بر

نابروو

٩

(ناب + روو. ١) رهونهقی روو، ورشه و گمشی دهموچاو. ٢) له حاله تی مهجازی دا به مانای سه‌ربلیندی و شه‌رهف و نامووس و حه‌یایه، نه‌گه‌رچی مه‌عنای دووه‌هم مه‌حازه، به‌لام نه‌م وشه‌یه له کوردی دا هه‌ر به‌م مه‌عنایه به‌کار ده‌هینزنی و هه‌یچی تر. [٥مه‌وس]

زاراوه

نابروو (١)

○ نابروو بران

٢ (١)

بـین جورمه‌ت بوونی که‌سینک بـین‌ئه‌وه‌ی (فاعیل)ی کاره که دیاری کرابـین.

[٥مه‌وس]

○ نابروو براو

٣ (١)

که‌سینکی ریبوا کرابـین.

○ نابروو بردن

٢ (١)

ناو زرانندن. به‌ده‌نگی زل و بیری ورد / نابرووی زۆله‌کوردانی برد.

[سنه‌کوردستان / ٩١]

ه‌ه‌وه‌ل مانگی سه‌فه‌ری / سـیـزده‌ی سـیـزده‌به‌ده‌ری / دوازده له شه‌ه‌ریوه‌ری / بیست

و یه‌ک له تازه‌ری / هه‌ر هینده‌ی کوتم جوانه / خه‌ریک بوو نابرووم به‌ری.

[کامی مرغان / ١٠٢]

پەند

ئابروو بردن (۴)

⑤ ئەگە ئابرووی خۇت خۇش دەۋى، ئابرووی خەلگىشى مەبە. ۵ (۴)

مەسەل

ئابروو بردن (۴)

✧ ئابرووی ھۆزىگ دەبا رىش بۆزىگ ۶ (۴)

يەكى خراپ بە كىردەۋە يەكى ئالەبار جەماھەتتىك بە خۇيەۋە بەدناۋ دەگا. «سووك سېى زىانە لە پەممۆ تۆزىگ / ئابرووی ھۆزى دەبا رىش بۆزىگ»

[بىئىر كوردستان]

✧ بىزنىكى گېرونى ئابرووی مىنگەلىكى دەبا ۷ (۴)

بىر = ۶.

✧ خۇش ھاتى و خۇش رابىردى، داۋوددەلىنگىت ئابرووی بىردى ۸ (۴)

كارەكەت جوان بوو ئەما فلانە شتەت لىتى تېگەداي. «مەنپەرەكەت قەسى لە سەر نەبوو ئەما كەۋشەكانت تېكىدا»

✧ گويز ئابرووی ھەزارى بىردۆ / بىردوۋە ۹ (۴)

(ھەتا پار و پىزار گويز ھەر بە ھەزار دەفرۇشترا، ئىستا ئەۋىش ھەر بە كىلۋىيە.)
| ھەزار گويز كەمە و چ نە.

✧ مانگا يەكى رىغن ئابرووی گارانىكى دەبا ۱۰ (۴)

بىر = ۶.

زاراۋە

ئابروو بردن (۴)

○ ئابروو و ھەيا بردن ۱۱ (۴)

سووك و چىرووك كىردن

○ ئابروو و نامووس بردن ۱۲ (۴)

ھەيا بىنەھىشتن. «بلى كاگەمىر و كاگەشىخ تىمىرستون و ئابروو و نامووسى ميانا بىردوۋە»

[كاگەمىر و كاگەشىخ - ھەمدى ۵۶ غاى]

| بىر = ۱۱.

○ نابرووی به هزار سالی که سنی بردن ۱۳ (۴)

به یه گجاری نابروو بردن.

○ نابرووی ولات بردن ۱۴ (۴)

مایه ی ریسوا بوون به هوی نه نجامی کارنیک / نیشان دانی ناکارنیک / کرده وه یه کی ناپه سندن.

○ نابروو بلاو بوون ۱۵ (۱)

«چلون نابروومان بووه بلاوه / نیختیارم ده مست کهتی ماوه»

[تشرحه ۵۹۱]

| بر = ۳۲.

○ نابرووبه ره ۱۶ (۱)

که سیکي بېته مایه ی ریسوا بوون. «زور جار ده مگوت برا ئیوه شهرم له له قه ب و ناوتان بگن، ئیوه به خه یال هه لېزاردی هه ره زانای ئەم میلله تهن که ده بێ خه لکی ره مه کی چاوتان لې بکا و لې تان فېره نه خلاق بێ که چي ئیوه نه وه نده سووکن و نه وه نده نابرووبه ره...»

[چېشتی معنور / ۵۲۰]

مه سه ل

نابرووبه ره (۱۶)

✱ پاشمبه ره نابرووبه ره ۱۷ (۱۶)

(پاشمبه ره بریتی به له دوامین منداڵ). | ده ئین ئاخیر منداڵ هار و هاج و هه راشه .
✱ تۆبه ره تاجی سه ره .

○ نابروو پێ نه هێشتن ۱۸ (۱)

«رۆژه گیان بێ ده فته ری حه یاتی لې برین و که مه تر خه می تالانی کردین»

[ههواره ره / ۷۲]

| بر = ۱۳.

○ نابروو تکان ۱۹ (۱)

ناو زړان. «هر دار به شانه و هر سر شكانه / هر خوځښت رڼانه و نابروو تكانه»
[سنگړستان ۸۸۱]

○ نابروو تګاو ۲۰ (۱)

سووک و چرووک. ښووی ژور له حېبیه و شتی و نابرس. «ګورد نه تګاو و
نابروو تګاو و ریسوایی میژوو یو پولیسی رهاخان مایه وه»
[پښتې ۹/۵۸۵]

○ نابروو چوون ۲۱ (۱)

سووک بوون له بهر چاری خه لک. «میرحه ج ګوتی: چوون ده ګرتی پیاو داوای ژنې له
ګرمانجې پکا و همماي ژنایې یو توګه ری پښتې ګرتی؟ نه و ګسه باسی سره و نابروو
چوونی تڼیاده»

[په پښتې ګرمانجې، حېبیه و پښتې]

«ده ګوت له نه بهرم ی ژنیک پیاو له سر ګیرابوو. سواری ګرمانجې ګردبو و
ماله و ګرمانجې پښتې ګیرابوو، ګرمانجې سرمن دده، ژنه به لانا دې و توند دده ستا
قایم ده ګا و ده لې: نه پرې نهمغا نابروو پښتې»

○ نابرووی به هزار سالی چوون ۲۲ (۲۱)

نابروو یو نمان. «نه ګه نه من له بهر خاتری تو نه پښتې، ده نېرم له سندووسی پښتې وه
سرباز و تو پښتې / به خولای نه من نابرووی به هزار سالم چوون له نېو عیلاته»

[په پښتې له روګه و ده، سندووسی ۷۰۶]

کایه و ګورانی

نابروو چوون (۲۱)

نابرووی چوون / حېبیه و چوون / حېبیه و ګه ی (یا) چرمی قوونی له بیر چوون
(رنگه چمندان، چمندان بوونې) | نه ګه متالیک کارنکی به جوړنکی
لن قوما، پاتولی هاتبا خوارې، پای لن بیاوه... ره فقه کانی لنګر لښان له هغه
دده و نه و بندانان ده ګوت وه. دیاره نه و ګورانی نیه و زور تر وه قوماننکی له فقه
ده چې ګه مېمستی ګالته پښتې ګرمانجې و ګه مېش و ابوه ګرمانجې و مېش نه و بندانان
ګوتنې لیجې نه ګرمانجې و به شین و ګرمانجې خوی ده ژوورنې نه ګوتنې وه.

په‌ند

نابروو چوون (۲۱)

⊗ نهو ناوه‌ی مه‌خۆوه نابرووی پینوه بچن ۲۴ (۲۱)
پر = ۸۱۱.

مه‌سه‌ل

نابروو چوون (۲۱)

* ئی بزنی سالدده‌ری دوازده‌ی مانگن به دهره‌وه‌یه، مه‌پر نه‌گه جارنکی ۲۵ (۲۱)
وه‌سه‌ر پشتی گه‌را ده‌لین نابرووی چوو
خه‌لکی هه‌موو گیانیان عه‌یه کمیش نابینن و باسی ناکا، نهو شته چکۆله‌ی
نیمه‌ش ده‌هۆلی بۆ هه‌لگیرا و بۆیان کردینه ئالا.

○ نابروو رژان ۲۶ (۱)

تووشی سه‌رشۆری بوون. «خوین رڤا، رۆله کوژرا، که‌له پڤا / خوین رژان خوشه‌گه
نابروو نه‌پڤا».

[سه‌گوردستان / ۱۱۶]

۱ پر = ۲ و ۳ و ۲۱.

○ نابروو ده‌ قوونی سه‌ی دابوون ۲۷ (۱)

بین نابروو بوون.

○ نابروو نه‌مان ۲۸ (۱)

«دابکی ده‌لن کوینم ده‌به‌ر که‌ن که‌که‌م ده‌گه‌ل نهو شه‌یتانه‌ی نابرووی نه‌ماوه».

[به‌ینی شیش هه‌رخ و حاتوون نهنی. سه‌خه‌ه]

۱ پر = ۱۹

○ نابروو له‌ ماله‌ باب به‌جی هیشتن ۲۹ (۱)

(۱) کچینی له‌ ده‌ست دان پیش شوو کردن. (۲) بی‌حه‌یا و بی‌شهرم بوون.

○ نابروو لن هه‌لگیران ۳۰ (۱)

نابروو تکان، حه‌یا نه‌مان. «ده‌لن مه‌تله‌ت چی‌به‌؟ ده‌لن قوربان نابرووم

لن هه لگيراوه، مه تلەبی من خاتون نهستی به / نه گهر نه ویم ده ده نی ده چه وه

بهر مەری به. [به پنی شیع فەرچ و حاتون نهستی، کتو حه / ۵۰۱]

○ ئابرووی که سنی ده قوونی سه رۆ کردن ۳۱ (۱)

بێ نه زیحه تی بێ کردن. | بر = ۱۳.

○ ئابرووی که سنی کردنه ئابرووی پیواز فروش ۳۲ (۱)

(مبهست له پیواز فروش نهو چه چه مه پمشکانه بوون که به گویند ریژان پیوازیان، بو

فروشتن، به دییان دا ده گیرا و به بێ حه یایی ناوبانگیان کردوه.) | بر = ۱۳ و ۳۱

○ ئابرووی که سنی گرینه وه ۳۳ (۱)

پیش به ئابروو چوونی که سیک گرتن. «له هه زارت که وێ کا که / با پیت بنازی نه م

خا که / ئابرووی کوردت گرینه وه / دهستی زۆرداری برینه وه»

[بێ گوردستان / ۱۰۴]

○ به ئابروو ۳۴ (۱)

به حه یا. «وێستوه ره زۆر گاریک دایێ هه زار له بێ گار زه گار بێ و به گیان داریکی

به ئابروو حه ساو بکری.»

[بێ گوردستان / ۴]

به بێ ئابروو.

○ بێ ئابروو ۳۵ (۱)

نهوی په کی به ئابروو نه که وێ. «هه مێدم بیه پیاوێک... خه لک و خوا خوشیان بوێ و

نه لێن پیاوێکی بێ ئابروو.»

[چێشێ مێسور / ۱۰]

○ بێ ئابروو کردن ۳۶ (۱)

ئابروو بردن. «نه حه ده کوێر کوئی: پتو له من، هه تیوێکی خوێری له و لای دا دێ میری

شه منی ده بێ نه من بێ ئابروو بکا.»

[کتو حه / ۵۵۵]

○ سێ حه ب ئابروو ۳۷ (۱)

بر = ۳۴.

ناتهران / هاتهران پاتهران

۳۸

قەمى بىن سەرەوبەرە. مەر لە قەمى ناتهران پاتهران تازابەم

ناتەش

۳۹

لە کوردی و فارسی دا هەبە. ناتەر، ناتەرش، ئاور. ئەگەرچی ئەم وشە بە لە هەندى
ناوچەى کوردوستان بە کار دێت بەلام زیاتر لە وشەى تێکەلاودا دەبیندرى.
[مەبوس]

رێگەوێندەکان

ناتەش (۳۹)

☆ ناتەش بازى

۴۰ (۳۹)

هەندانى فێشەكە شێتە و تەقەمەنى رەنگاۋرەنگ لە جێز و ناھەنگدا بۆكەیف و
خۆشى.

مەسەل

ناتەش بازى (۴۰)

✱ ناتەش بازى بە دەستى خائى ناكړى

۴۱ (۴۰)

كار كەرەستەى دەوئى و [كار] بە عام لە سەر تێرئى دەكړئ. ! ئەو مەسەلە بەم
جۆرانەش دەكار دەكړئ. بە زگى خائى و ناتەش بازى؟ ناتەش بازى بە
قنغى / كونگى خائى ناكړئ.

ناتەگ

۴۲

(۱) داوێنى كەوا و كورەك و مرادخانەى و كوردی و چاكەتى فەرەنگى لە لای
پێشەو، شاقەل. (۲) لای خوارمەوێ شاخ و كێو. سوارەكان بە ناتەگى شاخەكەو، بۆون.
(۳) ژێركراسى ژنانە

[مەبوس]

«نه‌مانند دارت بن حسمن و حوسینسی عدلی نه‌بوو تالیب. نه‌گهر شه‌هیدن له
کهر به‌لایه / هزره‌تی نه‌لیاس و نه‌لیاسه نه‌گهر ده‌لین له تاته‌گی به‌حرئی دایه».

[به‌پنی مهم و ریی، نه‌همدی لوتلی]

«بیم به‌قوربان تاته‌گ که‌واکت / فه‌راموشیم دئی به‌ده‌سته براه‌کت».

[کافی مرغان، ۲۹۱]

۴) داوینسی زین که‌ده‌کوینته ژیر رانی سوار. ۵) داوینسی گیان‌دار. «ول‌غیان هم‌مووی
ستی سانه / شتی خمزالی و تاته‌گ کاله / وه‌کوو بال‌دار خاوه‌ن باله».

[به‌پنی سه‌عبد و میر مه‌سوده‌ین، نه‌همدی لوتلی، ۱۶۵]

باوه‌ږ

(۴۲) تاته‌گ

◊ نه‌گه چاوی په‌کینکی چاوپیس‌کاری لڼ‌کردی کوتیک له‌تاته‌گی دادره، بی‌سووتینه و
«زوروه‌که‌ی (به‌سوتووی په‌ړووپال ده‌لین) به‌ناوی داده».

۲۳ (۲۲)

رڼکه‌وه‌نده‌کانی رسته‌یی و نامال‌رسته‌یی

(۴۲) تاته‌گ

≈ ده‌ستم به‌تاته‌گت / لایه‌کی تاته‌گت نه‌شمانيوو

۲۴ (۲۲)

ژن به‌په‌کینکی ده‌لین نه‌گه‌خوی یا‌که‌سینکی دی به‌مال و سامان هه‌ل‌کیشن و
نه‌زهری چاوپز‌دانننې یڼ. «نه‌رق خاتوو تاپش قدم‌ریکه‌گسکی سانه‌مه‌ت دزیوه‌هر
سه‌راسوټی په‌کمان ناگه‌ی؟ - که‌چې بلنم چی له‌وه‌تی شو په‌لوه‌مان ماشینی کړیوه‌ ناهنن ومانن
که‌وپنوه‌م. - تیرا دمستم به‌تاته‌گت نه‌شمانيوو! هر به‌م شینوه‌یه و به‌گوریننې چی‌ناو بو
سینه‌م که‌سپش ده‌کار ده‌کړی. دمستم به‌لایه‌کی تاته‌گی نه‌شمانيوو!»

زاراوه

(۴۲) تاته‌گ

○ تاته‌گ درټز بوون

۲۵ (۲۲)

(هر باری مه‌ننې هه‌یه.) I راوټزی به‌حه‌ده‌باننې قوون خاوین بوون. هه‌تا
ساحمې نه‌و دایک و بابی یڼ. قعت تاته‌گی له‌وه‌ی درټز ترسان. واته‌وه‌زعی له‌وه‌ی
باش‌تر نابڼ.

○ له نيو شان دهرهينان و ده ناتهگ كړدنهوه

(۲۲) ۴۶

هر وهك خويه تى و زياد بوونيك ده گورنى دانيه ،قاله چكول بن خه بهر نسي مام وسين
دوو خوورى ديشى بو زياد كړدوى. بهدى دموى دانيه. كوره خو سالى ته وسال كوشم ده پيدا
نمېو. دهقن قهرارى كوشانم ده گول نه كړدوى. نوه مام وسنه و ديارى. هر له نيو شان
دهردينى و ده ناتهگى ده كاتهوه. | هاوتاي له دريژايى دهرهينان و ده پانايى
كړدنهوه. له ردپن دهرهينان و ده سميل كړدنهوه.

○ نويز له سر ناتهگ كران

(۲۳) ۴۷

به پياوچاكانى ده نين. | هاوتاي بهر مال له سر تاو گه پان.

ناجووچ و ماجووچ / ناجوول باجوول

۴۸

(۱) ده هرهمنگى معين دا هاتوه: «په ناجووچ و مهنجووچ ناوى دوو هوزه كه له
تهورات و قورثانى پيروزدا باسيان كراوه. له قورثان دا هاتوه نه وانه خه لكچى
گنده لن كه پادشاهك به ناوى زولفرنه ين (دوو شاخ) بو بهرگرى له په لاماريان بو
سر هوز و گهلانى دهور و پشت، ديوارى بهرينى له پيش هه لچنيون. وږده چن نه م
دوو وشه په ناوى دوو هوز له هوزه كانى دانىشتوى چينى باكوورى بووېن. حشيمه تى
په نجووجه كان پتر له حوسهت هزار كهس بوون و پديتا پديتا ولاتى چينيان داگير
ده كړد و به كه يفى خويان پاشاكانى نه و ولاته يان نال وگور كړدوه. خه لكى
پرش و بلاوى مغلولىستان ده گول وه حشى په خوجينى په كانى روژناواى چينى كه
راسته وخو له ره په لكى «يوجانگ» يا جووجه كان بوون و نيسا به «وه حشى په كانى
ناسان» نيودپز كراون، له باكوور و روژناواړا بگره هه تا ده گانه سره ده دى چينى هيچ
كويان نده په پراست، هه تا ديواره كوى چينى كشا. (۲) ده كښى زمان ناسى دوكتور
«خاننهرى» دا به و زمانه قهراردادى په ده كوترى كه له نيو كهس يا تافيك دا باوه و
خه لكى لنى حالى بابن. له موكر يانيس له و زمانه هه به غايه تيكى نه و نيوهى له
سر نه ماموستا «زمبجى» له پيشه كى قامووسه كى دا ده فهرموى: «له كومه لكاي
مه هابا تا به تا بيه تى له ناو تافره تا نا جووره زمانىكى لاپره سنى باو بوو كه دهنگى (ز)
با (سگ) يان له هه موو كه رتيكى وشه په ك زياد ده كړد و به ره وانى گف وگويان
پن ده كړد و ناويان نابوو: نه زه توژو يا نه سكه توسكو.

نيستاش له نيو شايهر و چاو ه شان دا زمانىك هه به. ده بينى په كيان قسيكى

ده کانهوی دی لهو بهری پینی ناجوانه، دهآنی: لیانی غهور مهسه که (قسهی ناحهز مه که)، گزه بسنهوی خیت دمیوه (کابرا حالی بین خه جالته دمیوه)، نه ری کهورهی نه مه رزین؟ (نالی نه خوین)، شهریتی نه مه رزین؟ (جای نه خوینهوه)، به خوای زهینه (به خوای جوانه)، دمیانی لیانی پین به کهم زین نمن بوم؟ (بلایی قسهی پین بلیتم بوم ساز نمن)، لیتهی بهوته (سستی جوانه) و...

ریکه وهنده کانی رسته یی و نامال رسته یی

ناجووج و ماجووج / ناجوول باجوول (۴۸)

≈ دهآنی ناجووج و ماجووج / ناجوول باجوول

۴۹ (۴۸)

به مال یا مندالی بین سه ره بهرهی دهآنی.

ناخ

۵۰

(۱) بو دهر برینی بیزاری ده کاری ده گن، هاوار. ناخ له داحت، ناخ. ۲) خوزیا، بریا. ناخ خورگه له مردنا به مهی شوراوم.

[جوار بیه کانی مه پیم]

ریکه وهنده کانی رسته یی و نامال رسته یی

ناخ (۵۰)

≈ ناخ بو قو... یکی په رداخ، بیبهی بو وه تاغ، لییدهی به چه خماغ

۵۱ (۵۰)

هه تیومه تیوی قوشمه هه تاواناویکی به سه ر زاریان دا دی.

په ند

ناخ (۵۰)

⊗ له دواي جووان مهآنی ناخ

۵۲ (۵۰)

خو به شتیکه وه تهنگاو مه که نه که به نه سییت نه بووه، فکری خو ت نه دهر فتهی له کیس چووه نالوز مه که.

○ ناخ له سەر ناخ هه لکێشان

۵۸ (۵۰)

حسرهت خواستی له رادیهدهر له سوێی کمینک یا شتیک. «ناخ له سەر ناخی
نهما سهد جاران ناخ له سەر ناخی / نهم دوو ماچم دهس قهرزن به کیان له ژێر
پهرهنگۆلهی ده گواران / نهوی دیکه له ژێر پهرهنگی ده سه نجاخی.»
[حهیران، وێسێ شمه]

☆ ناخ و تۆخ

۵۹ (۵۰)

ناه و نالهی زیاتر له جاریک.

○ ناخ و تۆخ لێ بران

۶۰ (۵۹)

(۱) وێگهوتن و تێهه لدرانی زۆر. «ههیندهیان کوتاین ناخ و تۆخمان لێ بران.» (۲) حواردنی
زۆر. «ههوشۆ ههیندهمان تێ ناخی ناخ و تۆخمان لێ بران.»

○ ناخ و تۆخ لێ برین

۶۱ (۵۹)

لێدان و کوتانی زۆر. وه کوو هه پرمش ده کار ده کری. «به خودای رهوت نه بی نه وه نه دهت
ده کوته ناخ و تۆخت لێ ده پرم.»

☆ ناخ و داخ

۶۲ (۵۰)

ناه و نالهی تیکه له به نیمچه گریان و کپرو زانهوه و زیاتریش له جاریک.

○ ناخ و داخ پێ مان

۶۳ (۶۲)

رهنج به خسار بوون. «... له نیوهی رقی دا به جی ما و له سوێی نهو نیوه و نیوه چلی به
هه ناخ و داخی پێ ما.»

[شه پهمانه، ۶]

○ ناخ هه لکێشان

۶۴ (۵۰)

له خهمان ناخ و داخ کوته. «مال له هه ریوان. دل له ده رویشان / مردن خوش تره
له ناخ هه لکێشان.»

[کافی مرادان، ۶۹]

۶۵ (۵۰)

○ به ناخ و داخانهوه سه‌رنامهوه

به سه‌هومییدی و حمسه‌ته‌وه مردن. ده‌جهل تو کیت هیتشت. کیت پامال
نه‌کرد / له‌شی کیت به داخ کوی زووخال نه‌کرد / کیتیه مه‌جنوونت نه‌برده
شاخان / نه‌تکوشت ناخری به ناخ‌وداخان،
[تاب]

۶۶

ناخر

(۱) ئه‌جمام و دواپی کار. (۲) دواړوژ. (۳) بو سه‌رکونه کردن. «چاکه، جا ناخر کوا نموه کاری
کردن» به. (۴) دواپین. * هه‌وه‌ل.

باوه‌ر

ناخر (۶۶)

۶۷ (۶۶)

○ هه‌وه‌ل شام و ناخر شام.

له شامی به‌وه‌له‌د بووین، هه‌شر له‌وی ده‌کری و ده‌چینه‌وه وی. = حاجی مه‌لا عه‌لی
ئاغای لاچینی بوو، هه‌موو ملکه‌که‌ی فروشت کوتی ده‌چمه شامی.

مه‌سه‌ل

ناخر (۶۶)

۶۸ (۶۶)

✕ ناخری پیری جو به تیری

به پیری تووشی لی‌قه‌ومان و ده‌ست‌تنگی بوون.

۶۹ (۶۶)

✕ ناخری عومره و هه‌وه‌لی کارنی

(۱) به پیری ده‌ست به کاریک کردن. «کوا تازه پتیک دتی وه‌سلی نه‌و یاره / ناخری
عومره و نه‌وه‌لی کاره».

[مه‌۷ عه‌هور]

۷۰ (۶۶)

✕ تاژی نه‌گه‌ر زوری تی‌به‌رده‌ی ناخری له‌راو ده‌که‌ویی

(تاژی به‌راوی زور، ده‌غمل دمی.) | هه‌ر شتی هه‌دد و سنووریکسی هه‌یه.
|| هاوتای هه‌موو شتیک به‌خوئی و خویش به‌مانا. کاسه نه‌گه‌پر بوو له‌سه‌ری
ده‌پژئی. ۷۲.

✱ ژن ههزار مه کړی هه به ناخريان گريانه

۷۱ (۶۶)

ژن نه وې به مه کړان بوی بکړی نه وه ده یکا دهنه دست ده کا به گرياني که له راستی دا نه ویش هر مه کړه.

✱ سیرمه ش زوړی له بهر یه ک بکیشیوه ناخري ده پستی

۷۲ (۶۶)

هممو شتیک حه دد و نه دازیکي هه به. || هاوتای ۷۰.

✱ سهت سالی بکه ی بیگانه په رستی ناخري دینی نشوستی

۷۳ (۶۶)

نه وې پشت ده خزم و روو ده بیگانه ی کا قهت پې ناگا. دهر که س بکا بیگانه به خویش / کردی به سهر یا خوّل به ده سستی ویش / بیگانه وه کوو بوت بیه رستی / ناخري و عاقیبت دینی نشه سستی.

[۷مه مه فور]

I بهم جوړه ش دئ: نه وې بکا بیگانه په رستی. ناخري دینی شکه سستی.

✱ قه تار پېشنه نگی که ر بې، ناخري به تو پېنی ده چی

۷۴ (۶۶)

له کاتیک دا ده گوترې که سیکي نالایق جلوه ی کار یا ده سلاتی به ده سته وې بې. = وه زیری به غدا به دهر کابرایه کی کویری کرد باز ی بوی بگری: دهنه نا له و ولاته ی نه مین. کابرا به کوړه که ی کوت: روّله باز له پایزی دا که رمین و کویتانی ده کا، له و حه فته ی دا بومان نه گیرې په ره وازه دهبین. به لن کابرا کویره و کوړه چوون ده سپه وه. کوړه کوتی: نه ها بابه پۆلنک هاتن. کوتی: کوړم پېش قه تاره که یان چی؟ کوتی: بابه شمقاره. کوتی: نا راو به تاله. روژه وودوا پۆلنکی دی هاتن، کوتی. بابه پېش قه تاری نه وانه شالووره. کوتی: با راو به تال بې. بؤ سبه یین کوتی. بابه پېش قه تاریان 'چېر ه گوو خوره یه'. کوتی: بابت به قوربانت بې 'هوی ه وهر نه ورپویه' راو خوشه. ده ستیان به راوی کرد، قهت تا قیان دهر نه چوو.

رېکه وهنده کانی رسته یی و نامال رسته یی

ناخر (۶۶)

= ناخري شهړان ناشت بوونه وه یه

۷۵ (۶۶)

له کاتی رازی کردنی شهړکه ر بؤ ناشت بوونه وه ده کوترې.

= ناخري غممان بې

۷۶ (۶۶)

بؤ سهره خوشی به سحهب مردووی ده لن.

≈ ناخري هر بسته قهبريگه و دوو گهزه جاو، نهویش نه گه خدا به نه سبیت ۷۷ (۶۶)

کا

(بویه ده لَین نه گه خدا به نه سبیت کا، چونکه ئی وایه دمسووتن، ئی وایه ده ناوئی دا ده خنکئی و... | گهز نامرازئیکی پیوانه و بهم شیوه یه ساز کراوه: دارئیکی باریک و شووشیان داوه ته دست دهمته پیاوئیک نهویش له سهرئیکی داره کهوه دهستی به پیوان کردووه. هر بستیگی هاویشتو و رسته یا شیوه رسته به کی کوتووه: ده رتی - له رتی - له کوئی بووی؟ - له چۆمی - کن پری؟ - جۆلا - بۆ چی؟ - بۆ جاوی - سهر دَر - بن دَر - تیره بقر - تیره بپر، لهو حاسته ی پریویانه و بووه به گهز ئیک.) | یه کئیک ده یلن نه گهر باسی به تمعاحی و قرنیسی و دهست پیسی که سئیکی بۆ ده کری. واتا بۆ کوئی دهبا؟

≈ ناخري هر قهبري تهنگه ۷۸ (۶۶)

«عومرئیکی توو پرده هاته، بن که لک و بن سه باته / ناخري فهبري تهنگه نهو ی که تورت و لاته»

[۵، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵]

« ده یکوئ بآلوئول هر کس زوئمی لن کردبا چی پین نه ده کوئ، ده چۆ سهر قهبران ده یکوئ: ناخري هر دنیه وه ئیره. | هاوتای چ شا بی و چ گه دا بی بهشت هر گهزه جاوئیکه.

≈ شهده و دوو پاره و گول گول / ناخري ده چنه بن گل ۷۸ (۶۶)

مادامئیکی هه مووی گیای مردنیین، نهو هه مووه خۆ رازاندنه وه و خۆ تیفیغه دانه بۆ چه؟

≈ هه وه ل له تو ناخر له وی ۷۹ (۶۶)

به و که سه ی ده لَین نه گه سلّوی یه کئیکی پنبیه. «کا ره سوو زۆری لن ده پرسی و سلّوی ده گه یاندی. - هه وه ل له تو و ناخر له وی» (مه بهست سلّوه که یه)

زاراوه

ناخر (۶۶)

○ ناخر خیر بوون ۸۰ (۶۶)

(۱) پیاوئی که کاروبار و ژیا نی به چاکی و خوشی دوا یی بیت. (۲) وه کوو تهوس و به نیشانه ی رازی نه بوون. له کار و کرده وه ی که سئیک نیگه ران بوون. «ناخیری خیر بن».

(۳) کەسنى كە دوايى تەمەنى بە دىن داری بەریتە سەر. «سەرى دانا لە سەر رۆی تۆ بە شوئى زولفى تودا چوو / وە فایى تاخرى خیر بى دەمىكە بى سەروشوتنە».

[وفايى]

باوه

تاخرخیر (۸۰)

○ هەوێل مەرى مىگەل ئەگە نێرى بېنىن. مىگەلە كە تاخر خیر دەبىن. ۸۱ (۸۰)

دوعا

تاخر (۶۶)

☞ تاخر و ئالېمەت خیر / بەخیر بوون ۸۲ (۶۶)

دوعای ژنانە. دە چاک و خوشیش دا هەر دە یلێن. پیاو دە ئین ژن هەر ئەو دوعایە یان بە کار دى، هەر بۆیە بە ئیمانەت داری پەو دە کاری دە کەن. «ژنان دوعایە کيان هە بە دە ئین تاخرت خیر بى، ئەمەن تاخرم خیر نیه، خەلک هەروا ناخۆشیان دە وێم، لە مێژە چەتە ییم وە لاناوە کى پروام بى دە گا».

[سەرا / ۷۱]

○ تاخر وەخیر گەپان ۸۳ (۶۶)

پ = ۸۰.

○ تاخرشەپ بوون ۸۴ (۶۶)

(۱) کەمىنگ كە لە دوايى تەمەنى خۆى و لە گاتى پىرى دا دەستى كەردىتە كاری پىچەوانەى دىن. «پىرى تاخر شەپ وە تەنت فروشت / ئاپرووت گۆپ پەو بە پلّاو و گۆشت».

[سۆكوردستان، ۱۶۶]

(۲) بۇ دوعا ئى كەردنىش دە یلێن. «رەبى پىرۆن بە رۆژىك بەرى و باران بى / قەبر هەلقەت كەرى گاڤان بى / ياسىن خوێنە كەت و رچىكى لەپ بى / بەردى ئەلحەدەت تەپالەى تەپ بى / رۆژى قىامەتەن تاخرت شەپ بى».

[كاسى مرادان / ۱۰۸]

- ناخری عومر بوون و ترتره‌ی قوون بوون ۸۵ (۶۶)
- به پنجه‌وانه‌ی عاده‌تی پیشوو، جوولانه‌وه به باری چاکه‌دا. «مامه سینه‌م دملن قوریانی ده‌کم. - حجاب وه‌نکاهی وا هر نه، به هوس ناخری عومر-تی و ترتره‌ی قوونیتی.»
- تری ناخر کهندن ۸۶ (۶۶)
- (۱) مردن یا له مردن نیزیک بوونه‌وه. «هرق کا خدر هر دیار نن؟ - کا خدر تری ناخری کهندوو. نموه سن مانکه له لاق په‌پوه، ۲) شکستی په‌کجاره‌کی خواردن له کاریک‌دا. «هرق کاکه رحمان ده‌گهل مه‌رداری په‌چی کرد؟ - جا چی کرد وه‌نکلا تری ناخری کهند، مه‌پر قرانی کرد قمت سه‌رتکی بو نمواوه.»

رنگه‌ونده‌کان

ناخر (۶۶)

- ☆ ناخر باز ۸۷ (۶۶)
- کوترینک که ده‌گهل نیزیک بوونه‌وه له نیشن به ته‌قله‌لیدان هه‌لده‌سه‌ستپته‌وه.
- ☆ ناخر به‌ر ۸۸ (۶۶)
- دوایین به‌ری وینجه و که‌وه‌ر، ئی وینجه‌ی دینوه‌ره‌شی پین ده‌لین، ناگاته‌گول کردن و کورته بالایه.

☆ ناخر زهمان

۸۹ (۶۶)

دوایین قوناغی ژبانی نهم دنیا به.

باوه‌ر

ناخر زهمان (۸۹)

- ◇ نه‌گر خوشه‌ویست چوو مه‌عراجن تماشای کرد به‌رخیکی پیسه که چند میگه له مه‌ری مشن و هر دمشیقاراند. خوشه‌ویست فهرمووی جوهره‌نیل شه‌وه چیه؟ کوسی: یا خوشه‌ویست شه‌وه نومه‌تی ناخری زهمانین نه‌گه دنیا به بخون هر قاره‌یان دئی.
- ◇ نه‌گه ئیستر زا ناخر زهمانه. = له "کانی سیوئی" (دئی به‌کی ناوچه‌ی گهورکی مه‌هاباد) ۹۱ (۸۹)
- یمستر زاوه.

◊ خه‌لکی ناخر زمانن ماله‌که یان هه‌موو حه‌رامه و هه‌مووشی ده قویری ده‌که‌ن (قویره‌کاری زۆر ده‌یین).

◊ له ناخری زهمانی دا هه‌ر چی سنجهره په‌یدا ده‌یته‌وه ۹۲ (۸۹)

رینگه‌وه‌نده‌گانی رسته‌یی و نامال‌رسته‌یی

ناخر زهمان (۸۹)

= ناخر زهمانه ۹۲ (۸۹)

دوایین قوناغی ژیلانی ئەم دنیا په ناخر زهمانه. دەس‌پێ‌کردنی ئەو دەوره‌یان به وه‌دی‌هاتی هیندیک نیشانه‌ی سه‌یره‌وه به‌ستۆته‌وه. به‌م پێیه ئەو دیاردانه‌ی که به لای پێشینیانه‌وه پەسند نه‌بوونه (سه‌ر و که‌له‌ رووت کردن، سینگ و به‌روک ناوه‌ل‌لا‌کردنه‌وه‌ی ژنان و...) به نیشانه‌ نا‌شکرا‌ک‌ل‌ن‌ی ئەم دە‌ورانه له قه‌ل‌م ده‌در‌ئ‌ی و به دیتن یا بیستنی شتیکی ئە‌و‌تۆ ده‌ل‌ئ‌ین ناخر زهمانه. «ده‌ی‌ته‌ قی‌ره‌ی حاجیا‌غا: ئە‌ی هاوار ناخر زهمانه! نیشانه‌گه‌ی ها‌تۆ‌ته‌دی، من‌ال‌ی ده‌م‌رووت و هه‌ر‌زه‌گاری خۆم... له رووم وه‌رده‌گه‌ر‌ئ‌ته‌وه و لاشی وایه ئە‌و له من نا‌گادار‌تر‌ه.»

[ما‌هه‌ - ما‌هه‌ ۲۲]

= پێغه‌مبه‌ری ناخر زهمان ۹۵ (۸۹)

هاواری ده‌که‌نن. یا پێغه‌مبه‌ری ناخر زهمان. «پێغه‌مبه‌ری ناخر زهمان / به‌ تۆن هێنا شاده و ئی‌مان / و شتر له لات هاته زمان.»

[سێ‌هه‌نگ‌سۆر]

☆ ناخرو‌تۆ‌خر ۹۶ (۸۹)

دوا‌یی کار‌ئ‌یک یا شتی‌ک. «زستان ناخرو‌تۆ‌خر‌ئ‌ئ‌ی.»

☆ ناخری و نا‌قی‌به‌تی ۹۷ (۸۹)

سه‌ره‌نجام. هه‌ر.

ناخه‌رت ۹۸

روژی قیامت. هه‌ستانه‌وه‌ی پاش مردن.

زاراوه

ناخړهت (۹۸)

○ دیدار / لیک دیدار ناخړهت بوون

۹۹ (۹۸)

په کتر نه د پته وهی دوو کس به هوی نهمان یا بڼه روښون چوونی لایه ک. «کا که
مهم ده ئی: پټیان بلتی گردنم نازاد بکن / ده ولت زیاد و مالی ناوا / له تو دیدار
ناخړهت بووم / له هائی دایک و بابم مه خسوودم نه بوو ته واوه.»

[په پټی مهم و زین، سترحه]

«بابان ویران خوځم، زمانم په برین چټی، خو کس به له دیی به چل پلهی حومانی
نیه / نهم نهو په لېم بو له لاسی گرت؟ ده ترسم له لاسی پیمده به
دیدار ناخړه تی په.»

[په پټی لاس و حه زال، نه سمه دی لونی / ۹۲]

ناخنین

۱۰۰

پر کردن، تن په ستاوتن، بهو جوړه ی لؤکه یا خوری ده خړیته ناو لینه و دوشه گ یا
کل و پهل ده خړیته ناو همبانه وه. «کولانه ی مریشکه کان چاک باخنه.» همر تټسا گلو پنه که
داختم و دست ده کم به نان کردن»

[قاموس]

زاراوه

ناخنین (۱۰۰)

○ به چیلکه پووشکه ده کونگی که سیک ناخنین

۱۰۱ (۱۰۰)

به جه فمگ وه کوو هه رشه ده کار ده کړی. «کوره له خوټ که ری، نموه غدري پټ دملین به
خودای به چیلکه ی پووشکت ده کونگی داخنی.»

○ دم ناخنین

۱۰۲ (۱۰۰)

بن دهنګ بوون «هه ری بو تاویکی نهو دمت ناخنی؟»

○ کا ده پیستی سهری که سیک ناخنین

۱۰۲ (۱۰۰)

هه رشه په

○ گوئی ناخنین

(۱۰۰) ۱۰۳

بین دمنگه لڼ راگردن له بلس وخواسیک، مهسه له یه ک یا رووداونیک. دهری یا بهزیی چی
پتومهیناوی؟ به خودای جارتی گوئی خوی لڼ ناخنیوه. دهری ده تيم خوشکن شتیکی به گرین؟
کچې شتی چی؟ نه خه وه لکلاهی پیاو پڼ ناووستی. گوئی لڼ باخنه رجعت له دپت.

رنگه وهنده کان

ناخنین (۱۰۰)

☆ ناخنیوهه

(۱۰۰) ۱۰۴

هر به معنای ناخنین هاتووه به لام بؤ شو جوړه شتانه ی که ماوه یه ک له ناو
ده فردا بیښنه وه. دحسینی پهری هممو ساتن چل پښته پهنیری داخنیوهه. دلهو سال دوو
کوپه شیرزمان ناخنیوهه نوم.

[نادرست]

☆ تی ناخنین

(۱۰۰) ۱۰۵

ناخنین له سهررا بؤ خوار.

مهسهل

تی ناخنین (۱۰۵)

(۱۰۵) ۱۰۶

✕ مانگا نه که کونگی در ا به به لم تی ناخنین چا (ک) نابن

(به لم: کلوشی هرزن، شو به شعی گیا که له گنم و جودا ده یکتون و ده بیته کا.)
| ۱ | له کاتیکدا ده کار ده کرنی که کاریک یا قسه یه ک که نه ده بوو بین، بووه و
کمس یا کسانیک حه ولی داپوشین و نه درکانی ده دن، نه گهرچی تازه کار له کار
تسرازه. (۲) بریتی به له ره چاوگردنی ریگا چاره ی نادرست. | بهم جوړه ش
دی: وشر قونگی ده در ا، به لیمان ده زاری داخنی.

رنگه وهنده کانی رسته یی و نامال پرسته یی

تی ناخنین (۱۰۵)

(۱۰۵) ۱۰۷

≈ ده لئی عیسا گرتوویه و مووسا تیی ناخنیوه

به ښسانی زور قتلوه ده لڼ.

زاراوه

تى ناخنين (۱۰۵)

○ تى ناخنين

۱۰۸ (۱۰۵)

له مانای مهجاری دا له رووی گالته یا دلگرانی یهوه بۆ زۆر خواردن. هه‌وێ ده‌رک ده‌رق
بۆ هه‌نهمی تى داخنى.

☆ هه‌لاخنين

۱۰۹ (۱۰۰)

۱) كه‌له‌كه‌ كردنى شت به‌ سه‌ر يه‌كا، قه‌له‌په‌چن كردن. ۲) پهر كردنى ده‌فر يا
هه‌رچىكه‌ وه‌كوو ده‌فر بى له‌ ژي‌ررا بۆ سه‌ره‌وه. * تى ناخنين.

[لاپه‌وس]

ناخوڤ

۱۱۰

جى‌گايه‌ك له‌ ناو پى‌نگه‌ و تاو‌له‌دا، به‌ خشت يا به‌رد و قوڤ هه‌له‌ده‌به‌ستن. وه‌كوو
قوولكه‌يه‌ك واپه‌ كه‌ هه‌ندى له‌ زه‌وى به‌رز بى، ئاليكى بۆ ولاغ تى ده‌كه‌ن، ده‌كرى
ريزىك به‌ ته‌نشت يه‌كه‌وه‌ هه‌له‌به‌ستري‌ن يا يه‌كى دري‌زووكه‌ هه‌له‌ده‌به‌ستن و چه‌ند
ولاغى له‌ سه‌ر به‌سته‌نه‌وه‌.

[لاپه‌وس]

مه‌سه‌ل

ناخوڤ (۱۱۰)

* ناخوڤى بۆ هه‌موو كه‌رىكى هه‌له‌نا به‌ستن

۱۱۱ (۱۱۰)

هه‌موو كاريك بۆ نه‌وه‌ى ناين سه‌رمايه‌ى فكري و ماددى بۆ دابىنى.

* كابرا نه‌سپى نه‌بوو ناخوڤى بۆ هه‌له‌ده‌به‌ست

۱۱۲ (۱۱۰)

يه‌ستا پى‌شه‌كسى كاره‌كه‌ى جى‌به‌جى نه‌كراوه‌ چاوه‌روانى ئاكامه‌كه‌يه‌تى. = كابرايه‌ك
قهرزى له‌ سه‌ر يه‌كىكى بوو، هه‌نده‌ چوو بوو هه‌راسى پى‌هه‌لگر بوو، هه‌ر نه‌يده‌دايه‌.

كەرىنگى يېنىپ كەلگەن ئاۋس بو، دوو ئاخۇرى ھەلبەستىن زىيى كىراي قەرزدار
 كوتى: دوو ئاخۇرت بۇ چىن؟ كوتى: ئەۋە ئى كەلگەن كەي و ئەۋە يانېش ئى حاشكە كەي.
 مېردە كەي ھاتەۋە كوتى: كۆرە دەستەم بە دامتەن ئەۋە چىپە توۋشى ھاتوۋىس؟ خۇ
 بەستە جاشك دە زىگى دايكى دايە ئاخۇرى بۇ ھەلبەستەۋە، يېنە پوۋلە كەي دەيە
 ! ھاۋتاي نە رىسراۋە، نە پىچراۋە! جۇلا شەققە شەققىتى / جۇلا شەققە دىي.

✧ ھەۋە ئى ئەسپە كەي بىكەرە دوايە ئاخۇرە كەي ھەلبەستە

۱۱۳ (۱۱۰)

ھەتتا موقەددەماتى كار پىكەنە ھىنى بىر لە ئاكامە كەي مەكەۋە ! ھاۋتاي دەپىش دا
 جىن رىبە كەي بىكەۋە دوايە رىبە كەي بېھقىنە.

✧ لە ئاخۇرىش دەلەۋە پى و لە توربىنىش دەخۇا

۱۱۴ (۱۱۰)

(ھالەتى تەۋسى ھەيە.) | بە دوو سەرە لە قازانچى يە. مەسەل بەم جۇرەش
 ھاتوۋە: لە توۋرە كەش دەخۇا و لە ئاخۇرىش دەخۇا. | ھاۋتاي ۋەك كەرى نىۋ
 جۇگە لە ھەرتك لايان لەۋە پان.

زاراۋە

ئاخۇر (۱۱۰)

○ ئاخۇر بەرز

۱۱۵ (۱۱۰)

بە پۇزۇتۇز بوون.

○ ئاخۇر چەۋر

۱۱۶ (۱۱۰)

سامان دارى نان بەدە.

○ ئاخۇر گۆپىن

۱۱۷ (۱۱۰)

گۆپىز تەۋە لە جىن يەك بۇ جىن يەك دى. | لە گىن برايم تاھاي بۇم نەدەھات ئاخىلاچ ئاخۇر

كۆرى ھاتە تېرە.

○ ئاخۇر لى گۆپان

۱۱۸ (۱۱۰)

نەمانى سەرچاۋەي گوزەرانى خۇش بۇ كەسپك كە بە مەتەخۇرى بەرىدە چىن. بە
 بارى مەننى دا دەكار و ھالەتى تەۋسى ھەيە.

○ پىرزاخۇر بوون

۱۱۹ (۱۱۰)

لە لەۋە ترسانى مالات بە ھۇي زۇردە بەر كرانى.

○ گوتلیک فیره ناخوړ بوون ۱۲۰ (۱۱۰)

(۱) فیره حیزی و داوین پیسی بوون. (۲) عادت گرتن به سرچینی کردن ده گهل زن.
I هاوتای ۱۹۰۰.

○ گوتلیکی دوو ناخوړان ۱۲۱ (۱۱۰)

پر = ۱۱۴.

○ له ناخوړی خو لای / شای له وهران ۱۲۲ (۱۱۰)

(۱) به که یف بوون. (۲) به بین زه حمت و کویره وهری به ریچوون. (۳) قه له و بوون.
(۴) نه ووی به همسو ته عامیک رازی نه یی. دچاکه ته لمان بو ناپه سر سفری. - لپی گپتی
نیکسپته به گورو روڼاچې؟ نه و له ناخوړی شای له وهر اوه.

ریکه وهنده کان

ناخوړ (۱۱۰)

☆ میرناخوړ ۱۲۳ (۱۱۰)

نه ووی به سر ته ویله ی خان راده گا. به توکمر و به عمر بهر و به کلفهت و به میرناخوړ
و به بهر ده ست و کار داری خوی گوت زیندیناغا.
[به پتی سعید و میر سیدوین. نه حمدی لوتلی / ۶]

ناخوړان بخوړان ۱۲۴

تیکه ولیکه. کس به کس.

ناخوړان زاخوړان ۱۲۵

کس به کس نه بوون. I هاوتای ۱۲۴.

نادار ۱۲۶

شونه وار.

زاراوه

ئادار (۱۲۶)

○ ئادار بە سەر پادارەوہ نەمان ۱۲۷ (۱۲۶)

ئالۇز و تىگىل بوون. خرا بوونى شتىك لە بنەرەتەوہ. ەھەورى چىگىنى ئالەبار وەھا
تەرت و تونا بووگە ئادارى بە سەر پادارىەوہ نەمان.

[شەخەتە ۱۴]

○ ئادار بە سەر پادارەوہ نەھىشتن ۱۲۸ (۱۲۶)

تىك و پىپك دان. ەنەيدان ئادار بە سەر پادارى ئەو دەربارەوہ / چونگە دەيگوت نايەلم
ئادارى كورد پادارى كورد.

[۴ رىكە ۵ رەون ۱۲۴]

ئادار ۱۲۹

شەشمەين مانگى سأل بە حىلبى سورىانى و سىيەمين مانگە بە حىلبى رۇمىي،
ئاخر مانگى زستان بە حىلبى نەورۇز (۲۱) رۇزى ئەم مانگە وەبەر خۇى ئەدات
[قاموس]

مەسەل

ئادار (۱۲۹)

✱ مانگى ئادارى، بەفر ببارى ەھتاگونى دارى، خۇ ئاگرى ەھتا ئىوارى ۱۳۰ (۱۲۹)

تاوويان خۇشە و بەفر زوو دەچىتەوہ.

ئادەم ۱۳۱

بەكەم ئىنسانى سەر زومى و مىردى دايگە ەھوايە.

مه‌ته‌ل

نادهم (۱۳۱)

- § دنیا به چهرخ و فه‌له‌ک ده‌گه‌پئی / به‌رانه و دایکی مه‌پئی ۱۳۲ (۱۳۱)
- نادهم
- § سی‌حه‌بی وه‌لده و له دایک و باب به‌وه‌له‌د نم‌بووه ۱۳۳ (۱۳۱)
- نادهم
- § لی‌ره‌پا تا مازنده‌ران / بیرسن له ناقل به سهران / به‌رخ می‌یه و دایک به‌ران ۱۳۴ (۱۳۱)
- نادهم

رینگه‌وه‌نده‌کان

نادهم (۱۳۱)

- ☆ باباده‌م ۱۳۴ (۱۳۱)
- پر = ۱۳۱. ده‌لو ده‌وری هه‌تا نه‌و زه‌مانی / له باباده‌می هه‌تا نوشیره‌وانی / له
نوشیره‌وانی هه‌تا جمعه سولتانی / هیچ که‌سم نه‌دیوه وه‌ک هیر سیوه‌دین
به‌گی / نان‌بده، سه‌غی، بده‌توه‌نانی،
[به‌پئی سه‌عید و هیر سیوه‌دین. له‌حه‌دی لوتلی]

☆ بنیاده‌م

b ۱۳۴ (۱۳۱)

ئینان. نادهمی.

مه‌ته‌ل

بنیاده‌م (b ۱۳۴)

- § سه‌رئکی هه‌یه و دوو ده‌ست و پا / خولان ده‌خوا وه‌کوو ده‌عبا / هه‌ستی ۱۳۴ (۱۳۴b)
- به‌رئ دا ده‌پوا
- بنیاده‌م

مهسهل

بنیادهم (b۱۳۴)

- * بنیادهم وهک میشه ی وایه d۱۳۲ (۱۳۲b)
- راست و خواری تندیاه و هموو جووری لئ هه‌لده کهوئ.
- * کەس شەیتانی بە چاوی خۆی نەدیوه، شەیتانی بنیادهمی بنیادهمه. c۱۳۴ (۱۳۴b)
- * له بنیادهم هه‌لده کهوئ یهک به ههزار f۱۳۲ (۱۳۲b)
- مهسهل ئاواش ده‌کار ده‌کری: له هیچ شتیکی یهک به ههزار نی، له بنیادهمی نه‌بی، بنیادهم یهک به ههزاره.
- ده‌لئین ره‌زا شا'ش وایه، کەس ناوێری چاوی لئ بکا، نه‌ی هه‌زار، بنیادهم یهک به هه‌زاره.

[مه‌زاره]

نادهمی ۱۳۵

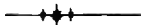
بەشەر.

مهسهل

نادهمی (۱۳۵)

- * نادهمی ته‌یری بی‌باله ۱۳۶ (۱۳۵)
- ئێسان هەر سەعاتی له جێیه‌کی به. ده‌لئین نادهمی ته‌یری بی‌باله / له چۆل و چیا وێڵ و عه‌بداله / گا له پێده‌شته، گا له ده‌م یاله / رۆژی دوور و لات، رۆژی له هاله.
- * نادهمی / ئێنسان شیری خاوی خوار دووه ۱۳۷ (۱۳۵)
- ده‌گه‌ل حه‌یوان خائی هاوبه‌شی هه‌یه، یو به‌قایه نابن و... || بر = ۳۶۱۴ a.

[مه‌زاره]

ناده‌میزاد ۱۳۸

بەشەر، نه‌و گیان‌دارانه‌ی له ناده‌م که‌وتونه‌ته‌وه.

مه‌سه‌ل

ئادەمیزاد (۱۳۸)

- ✱ ئادەمیزاد لە دین دەبێ و لە خوێن نابێ ۱۳۹ (۱۳۸)
- ئێسان وا هەیه دینی خۆی لە بیر بکا، بەلام تەمەسۆویی خزمایەتی وەلا نانی.
- ✱ ئادەمیزاد وەگ داسە، هەتا بیسووی تێژتر دەبێ ۱۴۰ (۱۳۸)
- تەئسیر وەرگرتنی ئێسان دەگەینی کە ئەومەندی دنیای دەی و بیبزیوی پتر دەهاریووی.

ئادی و بوودی ۱۴۱

قەسە هێچە کە و پوچە کە. | هاوتای هاوەران پاتەران. هەلەقە هەلەق.

ئارا دەگەڵ کەس / شتیک نەبوون / نەهاتن ۱۴۲

دۆستایەتی و نێوان خوێش. «خەبەری سیامەندی؟ - جا خەبەری چی. هێنەمان ئارا دەگەڵ
پەگ نەه. «ئەو پۆ ئێستگە کە بەلادا دەخە؟ - وەئەلەهێ هێنەم ئارا دەگەڵ چا نێ.»

ئارا و قارا لێ هەلگیران ۱۴۳

نارەحەت بوونی زۆر بە هۆی ژان و ئێش و نەخوێش یا خەم و پەژارە و خەیاڵاتەو.
«ژانی دەدانە ئارا و قارای لێ هەلگیرتووم.»

ئارپە لێ بوونە جەریە ۱۴۴

سەر لێ شێوان. تووشی دەردمەری بوون

١٤٥ نارد

دهغل و دانهوتلهی هاردراو.

داووده‌رمان

نارد (١٤٥)

❖ نه‌مه مندانی چکوله بوقه‌ی گرت دایک یا خوشک یا کمینکی، نه‌ختیک نارد ١٢٦ (١٤٥)
ده بنی کاسه‌یه‌ک ده‌کا و مندالهی وه‌دوای خوی ده‌دا، نه‌گه‌ریش ساوا بوو له‌کونی
قایم ده‌کا، جهوت ده‌رکان ده‌کا؛ مرته‌قن له‌خو دمبری و کاسه‌که‌یان بو رادیلن، هه‌ر
مالهی توزیکی نارد بو تی‌ده‌کهن. پاش نه‌وه‌ی ناردی جهوت مالانی کو کرده‌وه، له
مالی ده‌یگریته‌وه و ده‌یکانه نه‌نگونکی چکوله چکوله و به‌کوله‌که یا دیواری مانیان
داده‌دا. هه‌ر مندالیک ناوا سوالی بو بکری دهرد و عه‌لمی لی‌دمبری.

کایه و گورانی

نارد (١٤٥)

☞ نهمن ده‌خوم ناردی ههمبانی / نه‌تو بغو گووی پوور نامانی / نه‌و دنی‌یه ١٢٧ (١٤٥)
به‌من ناوه‌دان بن و به‌تو ویران / نهمن ده‌خوم گوللیران / نه‌تو بغو
گووی گا و گیران / نهمن ده‌خوم بریشکان / نه‌تو بغو نه‌سپن و
رشکان / له‌سه‌ر به‌ردیکی پانه / خودا بتکا بی‌نیمانه / له‌سه‌ر به‌ردیکی
ته‌ر ته‌ر / خودا بتکاته‌سه‌له‌مه‌ر
|| دوو مندال به‌رانبه‌ر به‌یه‌ک داده‌میشتن نه‌و به‌مندانه‌یان ده‌کوته‌وه. دیاره‌ نه‌وه
زۆرتیری به‌به‌ره‌وه‌بووه. نه‌وی به‌زیبا ده‌بوو دنی به‌وی به‌خشبا.

مه‌ته‌ل

نارد (١٤٥)

§ ناردنه‌ ناشی نه‌دیوه / داره‌ ته‌شویی نه‌دیوه / کراسه‌ ده‌رزی نه‌دیوه ١٢٨ (١٤٥)

— سم —

مه‌ته‌ل به‌م جوورمه‌ش هاتوه: داری ته‌شویی نه‌دیده / ناردی ناش
نه‌دیده / کراسی ده‌رزی نه‌دیده

§ ناردی بیزراوه / هیله گی نه دیتراوه ۱۶۹ (۱۶۵)

.. بهر

§ زاری له پستی / بوخوی له بهردی / هیزی له ناردی ۱۵۰ (۱۶۵)

.. تاشی ناوی

§ مردووی به پنیوه / پهروی به قوونیهوه ۱۵۱ (۱۶۵)

.. که گندووی نارد

مه سهل

نارد (۱۶۵)

× ناردی خوراسانی و تری همه دانی ۱۵۲ (۱۶۵)

کوئی به سهر کوئیهه؟ = زن و پیاویک له خوراسانی بوون. ژنه دمت پیس بوو. ناردی له مائی بریوو، پیاوه گوریسی گه یشته هینچکان و له ژنه ی وه جواب هات: ژنه کوئی: چت لئ و مشیرم پیاوه که خه تایی نهو کونه فرتوله ی خوشکته! کابرا کوئی: جا نهو بلئی چی؟! کوئی: وه لئلا حسل! چون بلئی چی؟ دئله حبیلیس له همه دانی رۆژئی ههر ده تری، ده گهل تری ویش نارد که لیره کهم ده کا! کابرا هینای تمندووری نیل دا، رۆبۆ تاوه ی و له سهر کولانه ی داپنا و دوو هیلکه ی وئ گیرا. ژنه کوئی: بیسیلا! نهوه شیت بووی پیاوه که؟! کوئی: بۆ شیت بووم خه ریکم هیلکه ورۆنی ساز ده کهم. کوئی: نه خر کوا ناوړت؟ کوئی: مالت نه شیوئ نهو تمندووره م ناوا نیل داوه هینتا ده لئی کوا ناوړت؟ ژنه کوئی: جا نه خر پیاوی چاک ناوری تمندووری به هیلکه ورۆنی بانی چی؟ پیاوه ش کوئی: نه دی به قوربانت بم ناردی خوراسانی به تری همه دانی چی؟! || هاوتای همهزه به همیاسی چی؟ تر به ته ورداسی چی؟ چی به سهر چیهوه؟

× سیرد نه گه له ژنی له بیانوو بوو ده لئی: نه گه ناردی داده بیژی ۱۵۳ (۱۶۵)

قوونی / قوونان ده بزیوی

له بیانوو بوون و به هانه یی گرتن. وپیاو نه گهر له زن له به هانه یی / کاره کانیشی عاقلانه یی / پئی ده لئی نه گهر نارد داده بیژی / خوت بۆ با ده ده ی؟ تو مه گهر گنژی؟

زاراوه

نارد (۱۴۵)

○ نارد ده بهره دوی خو کردن ۱۵۴ (۱۴۵)

(بهره دؤ : کووپه‌ی گه‌وره‌ی چمند هه‌نگل : دوی تینه‌که‌ن .) | له خو تیک‌دان.

زه‌ره له خو دان. قه بو خو یا خزم و کمس ساز کردن || هاوتای ۱۵۷

○ ناردی خو دابیژتن و که‌یه‌کی خو رشتن ۱۵۵ (۱۴۵)

کار مه‌یهر بوون. « کوتم نه‌وه وینه‌ی کتی‌یه ؟ قسه‌کی ب‌ری، چاوی له چاوم کرد و

کوتمی : هه‌تیوه شه‌یتانه ناردی خوت بیژنه‌وه، که‌یه‌کت هیشته‌وه، له چاوانت را ده‌زانم

ناشقی...»

[هاوارمه‌ره / ۱۶۸]

[هاوتای ۲۵۳۹ .

○ ناردی نیو دروان ۱۵۶ (۱۴۵)

پرش و ب‌لاو. « له‌شکری شاو‌پ‌ردی خوی نه‌گرت و رای کرد و هه‌ر که‌سه له‌و رۆژه‌دا

بی‌وهه دزی گای خوی و وه‌ک ناردی ناو د‌ر‌کانیان لی‌هات.»

[چیشنی محبوس / ۱۲۰]

○ خۆل ده دوی خو کردن ۱۵۷ (۱۴۵)

ب‌ر = ۱۵۴ .

○ له نیوان دوو به‌ردان ناردیکی ورد ویستن ۱۵۸ (۱۴۵)

(۱) له کمس‌یک له بی‌انوو بوون. (۲) عه‌زم جه‌زم کردن و سوور بوون له سه‌ر شنیک.

(۳) له شه‌ر و کیشه‌دا له قازانجی خو گه‌ران.

نارداوی

۱۵۹ (۱۴۵)

نه‌وی گیانی به‌نارد بووین.

مه‌سه‌ل

نارداوی (۱۵۹)

✱ نارد به نارد، ده‌ست نارداوی ۱۶۰ (۱۵۹)

به قه‌رز دان مه‌تی پ‌ن ناوی. نه‌وی ناوا‌ی قه‌رزنی ده‌کا ده‌یلن وانه وه‌ک نه‌ویه

نارد به قهرز بدهی و نارد وه رگریه وه لهو نیوهی دا دهست به نارد دهی و نیله نلا.

نمدی منه ته کی ده کوئی دایه؟

* قهرز به قهرز دهست ناردای ۱۶۱ (۱۵۹)

پر = ۱۶۰.

* سهی سپی ده ته کینتی ده ئن رنگه ناردای بی ۱۶۲ (۱۵۹)

زۆر نه داره. | هاوتای پۆ نانی ره سهی ده که وێ. سواتی له قوونی سهی ده گا.

| پر = ۱۶۴ و ۲۳۶۶ و ۲۵۷۹.

زاراوه

ناردای (۱۵۹)

○ شانی خو ناردای کردن ۱۶۳ (۱۵۹)

تۆمهت به خو کردن، کاریکی نه کردوو خسته ئهستوی خو.

○ کلکی مشک ده ماله که سیک دا ناردای نهبوون ۱۶۴ (۱۵۹)

بریتی به له و به پری هه ژاری و نه داری که سیک. | هاوتای مانی له که رویشک نیی

تاجی نایگاتی. نیومانی کورسی به و چوارینی سه به. | پر = ۱۶۲.

☆ ناردایژ ۱۶۵ (۱۵۹)

۱) کاری فری دان و هاتنه دهی نارد له نیوان دوو به رداشی شاشه وه. ۲) لیواره

به رداش له گه ران که نارد ده هاویژنه ناو قوئکه.

زاراوه

ناردایژ (۱۶۵)

○ ناردایژ ۱۶۶ (۱۶۵)

گفت و لغت، دم و راویژ. ده مهی به پتان به پینبۆژیکی ناردایژ خوش بوو.

☆ ناردکیش ۱۶۷ (۱۶۵)

نامرازیکه وه کوو بیل و حاکمناز.

☆ نارد مالک ۱۶۸ (۱۶۵)

[نارد + مال (مانیسه وه) + نک]. نامرازیکه، توپه ئی په رۆ و پال، پاش ته واو بوونی

کاری نالش و راوهستانی، ده‌ور و به‌ری به‌رداشه‌کانی پین ده‌مائه‌وه و خاوینی
ده‌که‌مه‌وه. «له ناوچه‌ی محال چونکه زور جار که‌وله به‌رخ‌ی نیوناخن ده‌گن. که‌وله
به‌رخ‌یشی پین ده‌لین».

[سه‌لج‌ه‌ننی]

☆ نارد و روڤ ۱۶۹ (۱۲۵)

میوانی، چیشتی‌که له نارد و روڤ ساز ده‌کری، خواردنی ژنی زه‌یستانه.

☆ نارد‌ه‌باره ۱۷۰ (۱۲۵)

به‌شه ناردینک که تاشیر بو هه‌ر بارینک که‌میک‌ی به‌خوشی خوی به‌ناشه‌وان
ده‌به‌خشی.

☆ نارد‌ه‌برنج ۱۷۱ (۱۲۵)

برنج‌ی هار‌اوه.

☆ نارد‌ه‌بیژ ۱۷۲ (۱۲۵)

شتی زور ورد هار‌ابینه‌وه.

☆ نارد‌ه‌توو ۱۷۳ (۱۲۵)

تووی وشک کراوی هار‌دراو.

رێکه‌وه‌نده‌کانی رسته‌یی و ئامال‌پسته‌یی

(نارد‌ه‌توو ۱۷۳)

≈ وه‌ک نارد‌ه‌توو ۱۷۴ (۱۷۳)

بو شتی شیرن و به‌تامی ده‌لین. «شیرینی ده‌لینی نارد‌ه‌تووی / داد‌به‌ستو ده‌گه‌ل
ره‌سووی / به‌دندووکی پتوه‌بووی».

[ره‌سووی‌ی‌ی‌ه‌ری]

☆ نارد‌ه‌جو ۱۷۵ (۱۲۵)

هار‌اوه‌ی جو.

☆ ئارده شىئە

(۱۳۵) ۱۷۶

ھەۋىرى زۆر شل و ئاۋەكى.

داب

ئارده شىئە (۱۷۶)

۱۷۷ (۱۷۶) ۱۷۶ رۇزىك پىش بووك گوينستەۋە برازاۋا دەچىتە مانە بووك و ھەتا سېجەينەكەى
لە وئى دەمىنېتەۋە. لەۋ ماۋەيەدا دوو سىن قوشمەى مالى بووكى ھەر بە دۋايەۋە
دەبن - جاروبارمىش خەلگى لاۋە - ھەتا ئەگەر بۇيان ھەلگەۋى ئارده شىئەى دە
قوۋىنى ھەلسون. ئەۋە جوورېك سووكايەتى يە و زۆرى ھەللا لە سەر ساز بوۋە.

☆ ئارده ئۈۈكە

(۱۳۵) ۱۷۸

(۱) ئاردى كە لە ناۋ قوۋۇلگەى ئاش دەمىنېتەۋە. «كاسە بۇيە لازمە تا ئارده ئۈۈكى دەر
بدا / سەۋلى بۇيە لازمە نەك جۇگەلەى بېبا بە تاۋە»

[۱۷۶]

(۲) جۇرى بەفرە، كلوۋى وردە كە دەستى لىن بىدرى ۋە كوۋ جوۋرەكانى تىرى بەفر
دەست تەر ناكە و بە ھاسانىش تۇپەل ناپىن.

[۱۷۷]

☆ ئارده مشار

(۱۳۵) ۱۷۹

وردەى دار. پرەى مشار. پرەى دار.

☆ ئارده ئۆك

(۱۳۵) ۱۸۰

ھارۋەى ئۆك.

☆ ئارده ۋا

(۱۳۵) ۱۸۱

پەئوۋنە، شۇرۋاى ئارد و گەنم.

☆ ئارده ۋارە

(۱۳۵) ۱۸۲

ئارده بارە.

☆ ناردی بهاروو

۱۸۳ (۱۲۵)

ناردی نهو گمنه‌می که به‌هاران داده‌چیندرنی و جگه له نان هه‌رشته و شتی واشی
لین‌دی.

مه‌سه‌ل

ناردی به‌هاروو (۱۸۳)

✱ ناردی به‌هاروو به‌هموو نانگی لینی

۱۸۴ (۱۸۳)

هاچه‌ر فه‌رانسه‌یه، بۆ هیچ کاری دانامینن. دزۆر عالم، زۆر کورد، شاعیر، ئیتیر وه‌ک
ناردی به‌هاروو بۆ هموو شت ده‌بوو.

[جینشی مجنور ۳۹]

☆ ناردی هه‌شته‌رخان

۱۸۵ (۱۲۵)

«هه‌شته‌رخان حاجی تهرخانه که به‌رووسی «ناسته‌رخان» یی ده‌لین، نه‌ویش
شارنگی به‌نده‌ری به‌ که له‌ لیواری چۆمی «قۆلگا»، له‌ لیواری رییای «خه‌زه‌ر» و
باشووری رۆژئاوای «کراسنی‌یار» هه‌لکه‌وتوو. عه‌بدوللا موسته‌وفی سه‌باره‌ت به‌
چۆنیه‌تی نێودێر بوونی «ناردی هه‌شته‌رخان» ده‌لن: «سالی ۱۲۸۸ی کۆچی مانگی،
قاتی و قری هموو ئێرانی داگر تێوو... مه‌زنده‌ی نان که له‌ سه‌ره‌تای ۱۲۸۷دا له‌ یه‌ک
مه‌نی حه‌وت شابی هه‌وراز نه‌ده‌چوو مه‌نی گه‌بشته «قرا» یگ، له‌ زستانی سالی
۱۲۸۸دا نرخی نان بوو به‌ مه‌نی پێنج قرا» (واتا پاژده‌ شازده‌ به‌رابه‌ری مه‌زنده‌ی
ناسایی خۆی) هه‌تا چاریان ناچار ده‌سته‌وداوینی عرووسان بوون و به‌م چه‌شنه‌ و
ره‌نگیی بۆ یه‌که‌م جار ناردی رووسی هاته‌ ئێران و چونکه‌ رێگای هات‌و‌چۆیه‌ که‌ی به‌
«حاجی تهرخان» دا بوو به‌ ناردی حاجی تهرخان (هه‌شته‌رخان) نێوانگی ده‌رکرد.»

[کۆچ / ۲۱۴، ۲۱۵]

☆ به‌ره‌نارد

۱۸۶ (۱۲۵)

پێنج شش کیلو نارد ده‌بین. «ناچه‌ تاشی حه‌وتاشان (دمه‌ر مالی یا‌ئمه‌ری دابوو) هه‌تا
نێواری دوو به‌ره‌ ناردان دانا‌هێتی.»

۱۸۷ نارهزوو

(۱) نیشتیای خواردەمەنی. بە سأل گۆشتی نەخۆم نارهزووی ناکەم. (۲) نیشتیای دیتنی کەسێ. نەرق نەو. بۆ بوویە گۆلەکەرێزە بە خودای لەمێزە نارهرووت دەکەم. (۳) ئاوات لەمێزە بە نارهزووی ئەو کتێبەم. (۴) وستی هەر شتیک بە خەیاڵ، مەیل، نیشتیای، تاسە، هیوا.

باوەڕ

نارهزوو (۱۸۷)

○ ئەوی پتوانی دەرزێ دە گێزەلۆکی هاوێ هەر نارهزوویەکی بیکادیتە دی. ۱۸۸ (۱۸۷)

رێکەوه‌نده‌کانی رسته‌یی و ئامال‌رسته‌یی

نارهزوو (۱۸۷)

≈ تەماح و نارهزوو دە ئینساندا پیر نابن. ۱۸۹ (۱۸۷)

≈ جۆگە بە نارهزووی خۆی دەپوا ۱۹۰ (۱۸۷)

کار بە زۆری جوور نایە و نابن پیتوابن هەموو شتیک دەبن بە دلی تۆ بن. دەنیا بە کەیفی تۆ ناگەرێ، جۆگە بە نارهزووی خۆی دەپوا چۆنی پێن خۆشە وا دەکا. جا ئەتۆش پیت خۆش دەبن یا ناخۆش کەیفی خۆتە.

رێکەوه‌نده‌کان

نارهزوو (۱۸۷)

✧ نارهزووکردن ۱۹۱ (۱۸۷)

هەست کردن بە نیشتیای شتیک یا کەسێکی تر.

ناره‌قی / ناره‌قه ۱۹۲

تراوتیکە لە ئەنجامی گەرمای ماددی، سروشتی یا دەستکرد، یاحۆ کارمەساتیککی نەفسی (وێکوو توورە بوون)، یا ماندوو بوونی لەش: لە کۆمەڵی گریمانە (غده) کە لە ناو پێستی لەش دان و ژمارەیان دەگاتە دوو ملیۆن، لە کۆنە وردبیلەکانی پێستی

لش دیته دەر. له کاتی نهخوشتی دا نمین ناروقی لمش و دکوو ناو بن رمنگه، ناروقی هر جینگایه کی لمش بونیکي تابه تی هه به که ده گهرینه وه سهر وجودی نرشی کیمیایی (نمید = حامض) له ناو ناروقه دا. ۹۹٪ ی ناروق شاره و باقی مادده ی کیمیایی معدمنی و نمدامی به که له ههمووان گرینگ تر بووره یه. نینسانی مالتی له سه عاتینکا ۳۰ - ۴۰ گرام ناروق ده کات، ناروق کردن ده بینه هوی پاک بوونه وه ی خوین له خلّت و خال. ناروقه، عهرق.

[۱۸ موس]

باوه

ناروقه (۱۹۲)

○ له وهختی قمبر هه لقمندن دا نه که ناروقه ی بکه ی له شیش پیس بن خاوین ده بیه ۱۹۲ (۱۹۲)
(هینه خیره).

مه سه ل

ناروق / ناروقه (۱۹۲)

✕ ناروق / ناروقه نه پژی شیرنی ناچیزی ۱۹۲ (۱۹۲)
بن حه ول و ده ول به ناکام ناگی. | هاوتای دهستی ماندوو له سهر زگی تیره.
نه کیشی رمنجن نابینی گهنجن. خودا بو کس ده کولانه ی ناکا.

زاراوه

ناروقه (۱۹۲)

○ ناروقه له سهر شتیک کردن / رشتن ۱۹۵ (۱۹۲)
رمنج و زه حه مت کیشان و خو ماندوو کردن. هکا حه معد وای فوجاندوو به حه زره نی
قادیسش تمهتکی له چنگ نابه ته دهر. - وه لکاهی نامه قیشی نیه. هیندی ناروقه له سهر
رشتوو مه که خودا برانته.

○ ناروقه به شتیکه وه کردن / نه کردن ۱۹۶ (۱۹۲)

کویزه وه ری دیتن یا نه دیتن بو کارئی. ههچ کس دئی نه و مامه ی منی نه به خودای
هه چی دایلی لژیکا دهستی ناگیرنه وه. - جا بو ده گیرنه وه نیدی هیندی ناروقه پتوه کردوو...

- ئارەقە ئېشەك بوونەو / نەبوونەو ۱۹۷ (۱۹۲)
- خەسەنەو / نەخەسانەو. «دیواری خەسەرەگەم دانا ئېستا ئارەقەم ئېشەك نەبېئو زگی دا و رووخا»
- ئارەقە بە گەسیک کردن ۱۹۸ (۱۹۲)
- (۱) خەجالت و تەریق کردنەو. (۲) ترساندن و توقاندن. (۳) پارە ئەستاندن لە کەسێ بە نیو زۆر و نیو خواهیشت.
- [مەوس]
- ئارەقە کردن ۱۹۹ (۱۹۲)
- خەجالت بوونەو
- ئارەقە لە گوێزینگی کەسیک تکان ۲۰۰ (۱۹۲)
- زۆر ماندوو بوون. هەندە هەلاک بوو ئارەقە لە گوێزینگی دەتکا»
- ئارەقە لێ سارد بوونەو ۲۰۱ (۱۹۲)
- باپەر بوون. بە لەشی گەرم و ئارەقاویی یەو چوونە بەر هەوای ئازاد و نەخۆش کەوتن. «ئەسپەگەت زۆر رەتاندوو نەختیکی بگێرە با ئارەقە لێ سارد نەبێتەو»
- ئارەقە ی رەش و شین دەردان / دەر کردن ۲۰۲ (۱۹۲)
- زۆر ماندوو بوون بە ئێش یا قە و کاری فیکری یەو.
- بێ ئارەقە رزگار بوون ۲۰۳ (۱۹۲)
- بێ زەحمەت و کۆیرمەری و ماندوو بوون لە جێ یەگ / کارێک / قوناغیک رزگاری هاتن.
- گیان / بەدەن وەسەر ئارەقە گەژان ۲۰۴ (۱۹۲)
- بەر = ۹۶۸.
- نیو چاوانی کەسیک ئارەقە کردن ۲۰۵ (۱۹۲)
- کار کردن. ماندوو بوون. حالەتی تەوسی هەبە و بە باری مەنەیی دا دەکار دەکری.

رێکەوه‌نده‌کان

ئارەق / ئارەقە (۱۹۲)

☆ ئارەقاوی ۲۰۵ (۱۹۲)

ئەوی گیانی بە ئارەقە تەر بووین.

☆ نارەق گیر ٢٠٦ (١٩٢)

(١) پارچە لبادیکە لە ژێر زینەوه له ئەسپ دەکری و نارەقی هەڵدەمزی.

(٢) کراسیکی ئەنکە لە بن لیاسی دیمەر دەکری

☆ نارەق چن ٢٠٦ (١٩٢)

کلاونیکە لە کەتانی سپی.

☆ مرده نارەق ٢٠٦ (١٩٢)

نارەقی دیمی مەرگ.

٢٠٧ نارەق

(١) خواردنەوهەکی ئالکۆل دارە، ٧٠ - ٥٠٪ ئالکۆلی تێدایە. خواردنەوهی، پیاو

سەرخۆش دەکا. (٢) جەوهەری هەندێ گژ و گیایە کە بە شیوەی تاییەتی و بۆ

مەبەستی جیا جیا نەگیرئ.

[ئاموزس]

زاراوه

نارەق (٢٠٧)

○ بە بێ نارەق مەست بوون ٢٠٧ (٢٠٧)

کاری سووکە سووکە کردن. «باسی وی هەر مەکە بە بێ نارەق مەست».

رێکەوه‌نده‌کان

نارەق (٢٠٧)

☆ نارەق خۆر ٢٠٧ (٢٠٧)

نەوی نارەق دەخواتەوه.

باوه

ئارەق خۇر (۲۰۹)

○ ئەۋكەسەي ئارەق خۇر بى، مېزى مىنئالە ساۋاكەشى گىلاۋ دەپىن و ۋەھەر كەس كەۋى
۲۰۹ (۲۰۹)
لە نوئىزى دەبا.

☆ ئارەقى جاترە

۲۱۰ (۲۰۷)

ئەۋ ئارەقەي لە جاترە دەگىرى.

داۋودەرمان

ئارەقى جاترە (۲۱۰)

❁ بۇ ژانە زگ يە كاۋىيە كە. ۲۱۱ (۲۱۰)

❁ بۇ دل ھەلەنگوۋىتى دەنالى. ۲۱۲ (۲۱۰)

ئارايىش

۲۱۳

(۱) رازاندنەۋە. (۲) جوان و رېكۋېت كىردى شىتېك ياكەسىن. (۳) خىل و نەسپايى
جوانى بە خۇۋە كىردى.

[لامبوس]

زاراۋە

ئارايىش (۲۱۳)

○ ھەۋت قەلەم خۇ ئارايىش دان ۲۱۴ (۲۱۳)

خۇ جوان كىردى ژان بە ھەۋت جۇرە داۋودەرمان: (۱) خەنە. (۲) رەنگ. (۳) كىل.

(۴) سوۋارو. (۵) سېياۋ. (۶) خال. (۷) مىل.

○ خۇ ئارايىش دان ۲۱۵ (۲۱۳)

خۇ جوان كىردى، خۇ رازاندنەۋە (بۇ ژان).

رېښه‌وېنده‌کان

نارايېش (۲۱۳)

☆ نارايېش کردن ۲۱۶ (۲۱۳)

پر = ۲۱۳ .

نارایا ۲۱۷

(۱) گورج، چالاک و توندوتول. (۲) ساغ و بېن عېب. (۳) نمداسی له‌ش.

دوعا

نارایا (۲۱۷)

☞ نارایا و رزگاری ماله خودای بوون / نېموون ۲۱۸ (۲۱۷)

دوعای دایکانه، نه‌گه له عه‌ولادی رازی بوو بوی ده‌کا و دمنای لئی ده‌کا. «رؤنه نارایا و رزگاری ماله خودای بیه»

سویند

نارایا (۲۱۷)

✦ به‌و قورنانه‌ی / قورخانه‌ی نه‌گه مەردی نارایا لڼ ده‌گه‌رېته‌وه... ۲۱۹ (۲۱۷)

مەردی نارایا سویند به قورنانه‌ی ناخوا و لئی ده‌گه‌رېته‌وه.

مه‌سه‌ل

نارایا (۲۱۷)

✧ نارایا جارنیک دهمری، ترسه‌نوک روژئی جارنیک ۲۲۰ (۲۱۷)

ترسه‌نوک به هر نارە‌حەت و گرفتیک، دهمری و ده‌ژینه‌وه

✧ حیز و نارایا ینک‌هاتن، هر دوو وهک یک / سه‌ربه‌سه‌ر هاتن ۲۲۱ (۲۱۷)

نیسانای باش نه‌گه ده‌گه‌ل نیسانای هیچه‌که و خون‌ریله هه‌سان و دایشتنی

پښ، ده چيټه ريزی وی. «چاکی کوټې په ننگه چاک بایه هاموشوی نو خوټېرې یې نډه کړد. حېز و نازا پښکھانن هره دوو...»

رېکه وهنده گانی رسته یی و نامال پرسته یی

نازا (۲۱۷)

= نازا نازا ۲۲۴ (۲۱۷)

بو دنده دانی منډالی تازو پښ گرتوو ده یلنن هه تا له سره پښ راومستی و زوو پښ هلگری.

زاراوه

نازا (۲۲۲)

o نازا نازا کردن ۲۲۴ (۲۲۲)

سهره تاي پښ گرتنی منډال. «کورده گوی نازا نازای ده گاه»

= نازا له قولاغی / له وهنده ی ۲۲۴ (۲۱۷)

(قولاغ : بهنگی حه یوانی ون بوو که ده بی شوان نیشانی بډا.) | نهرنده ی نامین. خلاص ده بی. «کاکه همنگوینی شانم هه به پانی زوو خوت ده گه پښی چاکه، دنا نو ناجوول باجوولانه پښ بران هه تا نیوارق نازا له قولاغی.» | هاوتای تاپو بسوون. لیس دران.

= نازای نمدام / به دهنم کاوه کاویتی ۲۲۴ (۲۱۷)

هاوتای ۲۲۴ b. | بر = ۱۵۲۷.

= نازای نمدام / به دهنم ده لئی ده زاری ماران دایه ۲۲۴ (۲۱۷)

هیندم گیان دیشی. | بر = ۲۲۴ a.

= نازای قسان، کولهواری دهستان c ۲۲۴ (۲۱۷)

بر = ۶۷۰.

کټن تازیانه / دهویرنی بلنی لهل = ۲۲۵ (۲۱۷)

کټن زاتی ههیه قسان بکا. «به راستی مل هوړنیک بوو دوزمنی گهل / له بهر نه و نه بده ویا کهس بلنی: لهل.»

[۶ رېک و روون : ۲۲۴]

زاراوه

تازا (۲۱۷)

○ گهردن تازا بوون / نه بوون ۲۲۶ (۲۱۷)

د کوټی: و هغه لټم دیدار ناخوږت بوو نه گه ماوه گهردنی تازا بټی نه گه نه شعاهه گهردنی تازا بټی.»

[به پټی میسر و و هغه. نه حه ده لوتلی]

|| پر = ۲۲۷.

○ گهردن تازا کردن / نه کردن ۲۲۷ (۲۱۷)

بو چاوپوښی کردن له مافی ماددی یا معنوی ده کوټری. «کاکه همم ده لټی پټیان بلنی گهردنی تازا بکهن: ده ولعت زیاد و مالی تاوا.»

[به پټی هم و ریس. نشو حه]

باوه

گهردن تازا کردن (۲۲۷)

○ نه گهر زوو گهردنی مردوو تازا بکهی خهونی پټوه نابینی. ۲۲۷ (۲۲۷)

○ خو تازا کردن ۲۲۸ (۲۱۷)

خو نه ترس پټشان دان. کارنکی وا کردن که خه لک ههست به جهره زهیی بکهن بوهره دانه شه هینده خو تمان لټی تازا هه که.

[لامبوس]

○ وهک گويزی نازا بوون / لن هاتنه وه ۲۲۹ (۲۱۷)

(گويزی نازا نهو گويزه به نه گه بن ناره حه تی و به نازایی له توئلک دیتسه دهر.
 * ۱) کویره گويز: ۲) گويزی خانمان: که خانم به کاوه خو و به دهرزی کاکلی
 دهر دینن.) ۱ ساغ و سه لیم بوون / بوونه وه.

رینکه وهنده کان

نازا (۲۱۷)

☆ نازایانه ۲۳۰ (۲۱۷)

وه کوو نازایان.

☆ نازایه تی ۲۳۱ (۲۱۷)

نه ترسان، غیره ت.

☆ نازایی ۲۳۲ (۲۱۷)

(۱) نازایه تی: ۲) زرگاری و نازادی.

مه سەل

نازایی (۲۳۲)

* جاری وایه هه لاتن نازاییه ۲۳۳ (۲۳۲)

شهر نه گه بوو به خوترینه دهمین لمبری هه لئی. ۱ مه سەل ناواش ده کار ده کری:
 جاری وایه هه لاتن ده سی کردنه وه په.

* کوپنک به بابی کوت که رویشک له گیشه که مان دا هیلانه ی کردووه، بابی
 کوتی نه وه له نازایی تاجیه که مانه!

رینکه وهنده کانی رسته یی و نامال رسته یی

نازایی (۲۳۲)

= گهردن نازایی ۲۳۵ (۲۳۲)

«سه عید بۆ گهردن نازایی ده چیتته کن حاسیبه خانن».

[به پیش سه عید و میر ششموه بن، نه حه دی لوتلی]

|| بر = ۲۲۶ و ۲۲۷ .

۲۳۶ (۲۳۲) ≈ مهر د نازایی / نازایه تی

گیرهت و نازایه تی. نووسینی نمو کتیبی مهر د نازایی من نه و ماله نهو پیریزن و پیره
پیاوانه تاوه دان بی. | مهر د نازایی.

زاراوه

نازایی (۲۳۲)

○ به گهر د ن نازایی شتیک به خشین ۲۳۷ (۲۳۲)

به جه لآی و به دلّه خو شتیک به کمسن به خشین. به گهر د ن نازایی بنه تووی نمو سالم
داوه تی. به. له قهرزه گه دووسه تی هه روا به گهر د ن نازایی داوه نهوه به خوم.

۲۳۸ نازاد

رزگار، سه ربست.

زاراوه

نازاد (۲۳۸)

○ له حموت دهوله تان نازاد بوون ۲۳۹ (۲۳۸)

بو ئیسانی بن عاقل ده کار ده کری. مه لپا قسه ی لن ناغیری له حموت دهوله تان نازاده.

۲۴۰ نازار

(۱) ئیش و ژان. (۲) نه خوشی لن وه گر. (۳) نه خوشی گرانی نادهمیزاد. = له دی به کی
نازار هاتبوو، پیریزنیکش تهغه کورنکی بوو، کوتی: روله برؤ خو بشاره وه لیره، نازاره.
رؤی، چمند فسلک چوو ده نه شک و تیکیه، شه وی مه فزیک هات، کوره دهنگی
دا، کوتی: دنیوی؟ درنجی؟ چکاره ی؟ کوتی: نه دیوم و سه درجم، نه من نارام
نه لعانیش هسته برؤ له معامله ته تی خوت دانیشه نه تو نیوت تیدا نیه و نامری.

مه سەل

نازار (۲۴۰)

✱ چەرگ نازاری ههیه بێزاری نیه

۲۴۱ (۲۴۰)

به عهولادی ده‌لێن. پیاو رقی له عهولادی هه‌نده‌ستی ئه‌ما رقی ئێ هه‌لناگری.

رێکه‌وه‌نده‌کانی رسته‌یی و ئامال‌پسته‌یی

نازر (۲۴۰)

≈ بێ‌نازار بی

۲۴۱ (۲۴۰)

فرۆشیار له‌ ولایه‌ی کێریار یا رێبواریک‌دا ده‌لێن که، وه‌کوو ماندوو مې‌بووی و سلاو،
پێی بلێ: به‌ بازار بی. یان «بازارت بی» ته‌ویش جواب ده‌داته‌وه: «بازارت نه‌بی».

زاراوه

نازار (۲۴۰)

○ نازار له‌ سه‌ر بوون

۲۴۲ (۲۴۰)

فێ‌دار بوون. «هه‌ممه‌ند نازاری له‌ سه‌ره‌ و چی بێ‌ ناگرێ».

رێکه‌وه‌نده‌کان

نازار (۲۴۰)

☆ نازار دان

۲۴۳ (۲۴۰)

عه‌زیه‌ت دان، ئێش‌گه‌یاندن به‌ که‌مبێک‌ چ به‌ لێدان و چ به‌ قسه‌.

☆ نازاره‌ باریکه‌

۲۴۴ (۲۴۰)

نه‌خۆشی سیل.

☆ نازاری سیل

۲۴۵ (۲۴۰)

ده‌رده‌ باریکه‌، له‌ سیه‌لاک‌ ده‌دا و جار ده‌گه‌ل‌ جاری نه‌خۆشی له‌ر و لاواز ده‌کا.

☆ سالی‌ نازاری

۲۴۶ (۲۴۰)

سالی‌ ۱۳۳۶ی کۆچی که‌ مه‌هاباد کۆلیرای تێ‌که‌وتوو. = کابرا ده‌چوووه‌ جووتی له‌
رێکه‌‌خوکی‌با و به‌‌ئهمی‌ هه‌ت‌اباوه‌ له‌ حاسه‌ خۆی ده‌گه‌راوه‌ و گایه‌‌کانی‌ داده‌‌کرده‌وه‌.
ده‌یانکوت: بۆ هاته‌یه‌وه‌؟ ده‌یکوت: ده‌مهم.

۲۴۷ به نازاز و کهږم / کهږم

به هيچ کوللو وه چېنک، به هيچ جور. دهرچمندي دمبری دا شلوکوت بووې به نازاز و
کهږم دهگلمان نههاته ردهایه.

۲۴۸ نازاوه

(۱) حالتی شینوای و پشوی شار یا ولایتیک که هر کهسه بوخونی حباب
بې و هر چی وستی بیک، بې نهوې گوڼ بداته قانون (۲) هرا و هوریا و
به گز په کا چوونی مالن له مالتیکدا. (۳) به گز په کا چوونی خه لکی شونیکي دیاری
(بازار، مال و...) (۴) به لبه شویی و فیتنه و ناشووب به گشتی.

زاراوه

نازاوه (۲۴۸)

- نازاوه تی خستن ۲۲۹ (۲۴۸)
- ساز کردنی هه نلا و ههنگامه له جینگایه ک.
- نازاوه خستنه وه ۲۵۰ (۲۴۸)
- ساز کردنی نازاوه.
- نازاوه نانه وه ۲۵۱ (۲۴۸)
- دنه بووه کمر تاغا لاگری شهر و نازاوه نانه وه نه بوو نه بدموېست دوزمن و خوینه حوی بو تاغای
په پدا بڼه.

[شپه نامه / ۲۵۶]

پر = ۲۵۰ و ۲۵۴.

رنکه وهنده کان

نازاوه (۲۴۸)

- ☆ نازاوه چی ۲۵۲ (۲۴۸)
- نوی نازاوه ی ده گپرنی.

☆ نازواه گنیر

۲۵۳ (۲۴۸)

نازواه چی.

زاراوه

نازواه گنیر (۲۵۳)

○ نازواه گنیران

۲۵۲ (۲۵۳)

هه‌لایساندنن فیتنه.

ناسته‌م

۲۵۵

که‌مووسکه، به‌حال.

رینکه‌وه‌نده‌کانی رسته‌یی و نامال‌پرسته‌یی

ناسته‌م (۲۵۵)

به‌ناسته‌م / حاسته‌م و دوو به‌لا

۲۵۶ (۲۵۵)

نه‌ختیک، که‌مووسکه‌یه‌ک. به‌حاسته‌م و دوو به‌لا ویی که‌وت و ویی نه‌که‌وت. | هاوتای به
حال و دوو به‌لا. به‌ناستایه‌ک(ی).

ناسک

۲۵۷

غزال، ماز. ده‌به‌ن خۆم هه‌راسان پکه‌م نه‌من بیدار بم شه‌وئ / هه‌تا گوئیم له
هاسکه‌ی ناسک بئ و له قاسپه‌ی که‌وئ.

[به‌پنی نه‌سه‌دی شه‌گ. نه‌سه‌دی لوتنی]

مه‌سه‌ل

ناسک (۲۵۷)

✱ بینچووی مه‌یموون له‌به‌ر چاوی دایکی ناسکه

۲۵۸ (۲۵۷)

هه‌ر که‌سه‌ مندالی خۆی پین له‌ مندالی هه‌موو که‌س جوان‌تر و شیرن‌تره | هاوتای
جووشک بینچووی خۆی ده‌ باوه‌ش ده‌گری ده‌لن: تو‌خه‌ی نه‌رم و تو‌له‌که‌م!

رَنگه‌ونده کالی رسته‌یی و نامال رسته‌یی

ناسک (۲۵۷)

هک ناسک = ۲۵۹ (۲۵۷)

بۆکچ یا ژنی زور جوان و خوش رهوت ده‌گوتری «عاشقان پاک دلیان
ناسک / مه‌عشووقه‌یان هک ناسکه»

[مۆلکئور]

«خاتوون پهریخان... ده‌ست و په‌نجدی به‌ حاستم له‌ تاو ده‌نگاوتی... راده‌وه‌ستا
هک ناسکی گهردن کئیل له‌ سهر به‌رده‌ تاتی»

[به‌ینی براهستۆک - قادر قادرپور]

زاراوه

ناسک (۲۵۷)

○ ناسکی ماندوو گرتن ۲۶۰ (۲۵۷)

به‌ گۆز و لاواز و فەقیردا چوون، زولم له‌ نینسانی له‌ خۆ بی‌هیزتر کردن. ۱ هاوتای
گورگی شەل و کوێزان بوون.

○ ناسکی نه‌گیراو به‌خشین / فرۆشتن ۲۶۱ (۲۵۷)

۱) قه‌ولی له‌ ده‌ست نه‌هاتوو دان، قه‌ولی مفت دان. ۲) کلاو له‌ سهر نان، زیریگ
بوون. ۱ هاوتای ورچی نه‌کوژراو فرۆشتن. چۆله‌که‌ له‌ حه‌وا فرۆشتن (ده‌گه‌ل
مانای دووه‌هم) و ۹۶۷.

○ ناسکی نه‌گیراو کڕین ۲۶۲ (۲۵۷)

۱) کلاو چوونه‌ سهر. ۲) کڕین یا به‌ قه‌ول وه‌رگرتنی شتێک که‌ ده‌ست که‌وتنی رۆر
دژوار یا دووره‌ نه‌قل بین.

ناسمان ۲۶۳

حه‌وا، به‌رزایی که‌ نه‌ستیره و مانگ و رۆژی لێوه‌ دبیدرین. عاسمان.

باوهر

ناسمان (۲۶۳)

- ۲۶۴ (۲۶۳) ◊ بۇ ناسمانى تاقە رىنگايەك ھەيە ئەۋىش ئەۋ رىنگايەيە كە خۇشەۋىست پىنى دا چۆتە مېراجى.
- ۲۶۵ (۲۶۳) ◊ ناسمان ھەۋت تەبەقەيە. بە بىن سوۋچ وتاۋان خۇم / لە سەر چى لىت گرتووم فېن / دوو چار بەۋ چاگە چىكۆلەي / بە ناسمانى ھەۋتەمىن / ھەر كەس لە قەۋل بازگەشت بىن / ۋەك جوو پەنجەي بىن شىن.
- [۴۱ى مەلەن / ۸۷]
- ۲۶۶ (۲۶۳) ◊ ناسمان شىو شىۋە: ئەگە رۇزى تىن كەۋت رۇز دەگىرى.
- ۲۶۷ (۲۶۳) ◊ ئەۋ مارانەي ناتۆپىن ۋ دەبەنە ھەژدىيە، لە ناسمانى را زىنجىريان بۇ دادىلن ۋ ھەلىان دەگىش بۇ جەھەندەمىن. (بە زىنجىرە كان دەلىن كەپرە).
- ۲۶۸ (۲۶۳) ◊ مار ئەگە گەۋرە بوو لە شەرافەتى ھەزەرەتى مەھمەد (دىخ) ھەلدە كىشىرى بۇ ناسمانى.
- ۲۶۹ (۲۶۳) ◊ ھەموو كەس لە ناسمانى ئەستىرەيەكى ھەيە ئەگە ھانە مەردىن ئەستىرەكەي دەگوژىتەۋە.

مەتەل

ناسمان (۲۶۳)

- ۲۷۰ (۲۶۳) § ناسمانى سەۋزە ۋ ئەرزەكەي سوۋرە ۋ ئىنسانەكانى رەشن
- شوۋى
- ۲۷۱ (۲۶۳) § ئاقىلدارەي ئاقىلت پىۋە! / پىرۋزەيە ۋ سى شىتى پىۋە
- ناسمان، مانگە، ئەستىرە
- ۲۷۲ (۲۶۳) § چادىرى ھەۋلا رەشى / دىنباي داپۇشى
- ناسمان
- ۲۷۳ (۲۶۳) § دوۋىيە ۋ نابى بە سى
- ناسمان
- ۲۷۴ (۲۶۳) § دىۋە رەشى ناسمانە / چاۋى پر لە گىريانە
- ھەر
- ۲۷۵ (۲۶۳) § كەرى كەس نەبەزاندوۋ / گۆمى كەس نەشەقاندوۋ / دارى كەس نەچەقاندوۋ
- شەپان، ناسمان، لافىش

§ گا قوولە ی مەیدانی / کلک هەلدینی هەتا ئاسمانی a ٢٧٥ (٢٦٣)

- دوو کەل و تاور

سویند

ئاسمان (٢٦٣)

♣ بەو ئاسمانە شینە ی b ٢٧٥ (٢٦٣)

تایبەتی منداڵ و میرمنداڵانە.

ریکەوه‌نده کانی رسته یی و ئامال‌پسته یی

ئاسمان (٢٦٣)

≈ ئاسمان پڕووخنی بە سەر (فلانە شتە ی) دا دەرووخنی c ٢٧٦ (٢٦٣)

زۆرە. ئاسمان پڕووخنی بە سەر زین / مپووە - دا دەرووخنی.

≈ ئاسمان دوور و زەوی بسەخت d ٢٧٧ (٢٦٣)

چ دەره‌تان نیه.

≈ ئاسمان کۆلە کە ی دەوئی e ٢٧٨ (٢٦٣)

قەسە کە ت زۆر لە راستی بە دوورە. ئە گەر ئەو قەسە یی تو راست بێ وە ک ئەو هە بەئێ ئاسمان کۆلە کە ی دەوئی.

≈ ئاسمان کون بوو و فلانی پێدا هاتۆتە خوار ئی f ٢٧٩ (٢٦٣)

شایی بێ جی و بە خۆزایی بە کەسێک بوون. «بایم پێم خەنی بپوو، وە ک دنیا یان دا بێتێ لە نێو بازاری وە دووی خۆی دە دام. وە پەدە زانی ئاسمان کون بوو و ئە منی بئو هاتۆتە خوار ئی.»

[مەررا ٩]

≈ ئاسمان و ریسمان g ٢٨٠ (٢٦٣)

(١) قە. کار یا شتی سەر و بنی پیکه‌وه نەنووسی. (٢) وە لامیک پێومندی بە پرسیار هەو نەین. (٣) حالە تی دوو شتی جیاواز لە بە کتر. «تو هە تە تیغی دە بان و من هە مە تیغی زبان / فەرقی ئەم دوو تیغە هەر وە ک ئاسمان و ریسمان.»

[شەح ١٠]

≈ بچێتە هەو ئی / حە ییوقی ئاسمانی... h ٢٨١ (٢٦٣)

پ = ٣٠٣.

- ≈ بهرد له ئاسمانی بهرینتهوه خه تایی (فلانی به) ۲۸۲ (۲۶۲)
- بۆ نیشان دانی ئهوه پیری بهد فیه پری و لاساری کهمیک ده گوتری.
- ≈ بهردیک له ئاسمانی بهرینتهوه وه سه ری (فلانی) ده که وئی ۲۸۳ (۲۶۲)
- هیند چاره په شه.
- ≈ هرز و ئاسمان خو لیک دا خه تایی... ۲۸۴ (۲۶۲)
- پر = ۲۸۲.
- ≈ هرز و ئاسمان خو لیک دا... ۲۸۵ (۲۶۲)
- حوکم و پین داگری به له سه رته نجام نه درانی کارنیک. ده که هرز و ئاسمان خو لیک دا ناهینم پرۆ به وه.
- ≈ سه گ به ئاسمانی ده وه پری ۲۸۵ (۲۶۲)
- بۆ که سیک ده کار ده کری که به خراپه باسی ئینانیکی باش و بین غل و غمش بکا.
- ≈ له ئاسمانیت لێ ده که پام له عهرزیم وه ده ست که وتی ۲۸۶ (۲۶۲)
- له میزه به دواته وه م و وه گیرم ناکه وی.
- ≈ ماره یی که چه مام و کوپه مامان له ئاسمانی پر او ته وه ۲۸۷ (۲۶۲)
- (باوه ریکی کونه بۆ وه رمین خستنی زما وهندی ئاموزایان ده گهل یه کتری، به مه بهستی پاراستنی توو و ره چه لک که سه رچاوه که ی بابه نه ک دایک.)
- [کوچه / ۲۶۰]
- || له وه ختی زما وهندی جووته ی ئاموزایان دا ده گوتری.
- ≈ نه مزانی نه عهرز قووتی دام و نه ئاسمان هه ئی کیشام ۲۸۸ (۲۶۲)
- (۱) بۆ نیشان دانی شه رمه زاری و خه جاله تباری زۆر. (۲) نه گه ر بۆ سیه م کس ده کار کری مانای ون بوونی له نه کاو ده گه ئینی. «وه ک بسم الله له جندۆ که بکه ی، قهت تاقه مامۆستایه ک نه ماوه... نازانم ئاسمان هه ئی کیشان، عهرز قووتی دان؟»
- [چینینی مهنسور / ۳۸]
- ≈ کهس له ئاسمان بۆی ناباری ۲۸۹ (۲۶۲)
- به بن زه حمه ت کیشان کس پین ناگا. «خو شه و عاله مه هیه چی له ئاسمانی بۆی نه بار یوه / هه ر کهستی به ری و شوینیک عه تایی خو لای دیوه.»
- [به بی سه عد و مه ر سه مده دین. نه حمه دی لوتفی / ۸۹]
- ≈ یا خو لای / خودای عهرز و ئاسمانان! له کهس نه گوژی حالان ۲۹۰ (۲۶۲)
- به تهنه ر به یه کیک ده ئین قسه ی ناحهز و حه لله ق مه لله ق بکا.

زاراوه

ناسمان (٢٦٣)

○ ناسمان به نيو لينگدا ديار بوون ٢٩١ (٢٦٣)
زور دريژ و تهزه بوون. هاوتای خووجی بنی عهلق.

○ ناسمان رووخان ٢٩٢ (٢٦٣)
دنیا خرا بوون. «دياره دايک و بابم بهو خه بهره زور تيگ چوون، به لآم هر چونيگ بوو
ددانيان به جهرگی خويان داگرت و کهوتنه دلغوشي دانه وهی من، رو له دنيا سهری به
پووش نه گيراوه، خو هموو کس ناپيته نه فسر، بو پيت وایه ناسمان روخواه»
[منه پیاو ٢٢]

1 هاوتای پردی قیامت پسان. قیامت رابوون.
○ ناسمان له بهر چاو تاریک بوون ٢٩٣ (٢٦٣)

○ نه ستیره به ناسمانه وه مان ٢٩٤ (٢٦٣)
1 له راده به دهه تووره بوون. ٢ همت کردنی نیش و توفی زور به هوی زمربک.
بریتی په له بهینهی زوو. «وه نه بن کچ که نه چوو به رمالات بهه سیته وه، نه خیر...
هیشتا نه ستیره به ناسمانه وه هن هله دهستی و ماستی جمک له مهشکهی گاوس
ده کا و وه بهر گورمانی ده دا»

○ تیر تیرین ده گهل ناسمان کردن ٢٩٥ (٢٦٣)
بو مندانای بزور و به دهه پری ده کار ده گهن. «وو مندانای هن تیر تیرین ده گهل ناسمان

ده گهن» 1 هاوتای ١٨٨٩ a.

○ ته شقی عمرز و ناسمان شکان ٢٩٦ (٢٦٣)

گورانی ههوا له نیوهی هاوین به رهو فینکی و له نیوهی زستان به رهو گهرمی. «گوری
راوچی شهوی یازدهی ربه نندان هیشتا نه بیتوانیه بگه ریته وه، باوکی ده سته وه ستاو
به خیزانی ده ئی: نه گهر شهوی رابردوو هیچی لن نه هاتین خه فته مه خو تازه چی
لن نایه. تاخر نه مشو ته شقی عمرز و ناسمان ده شکتی و شکو له ناسمان دینه خوار.
هر واش ده بن»

[سره]

○ بهری ناسمان لن تاریک بوون a ٢٩٦ (٢٦٣)
بن هیوا بوون. سهری جهوت کتو لن ویکهاتن.

- ٢٩٧ (٢٩٣) ○ به قهت عمرز و ئاسمان (ان)
- زور و زهوند. | هاوتای به قهت نهستییهی ئاسمانی. به قهت خیزی قهراغ چۆمی.
وهک خیزوخۆلی.
- ٢٩٨ (٢٩٣) ○ به قهت عمرز و ئاسمان (ان) له کهسینگ رازی بوون / نهبوون
- نهوپه‌ری رازی بوون / نهبوون. به قهت عمرز و ئاسمان له برازایه‌م رازی.
- ٢٩٩ (٢٩٣) ○ تۆز به‌ری ئاسمان گرتن
- هه‌ستانی ته‌پوتۆزی زۆر. ده‌ده‌م به‌ردی مه‌یدانی / لییده‌ن تۆپی ئیسه‌فه‌هانی / تۆز
گرتی به‌ری ئاسمانی / مه‌ردچاک تیی‌دا ده‌گرن مانی / بۆ روژی ناخر زه‌مانی.
- [به‌پنی ده‌م. ده‌ده‌ی به‌پتان]
- ٣٠٠ (٢٩٣) ○ ته‌یر له ئاسمان راگرتن
- زۆر ده‌نگ خوش بوون. «شاگردی گفتار: نه‌ی لوتی باشی! کامه‌تان فیتری سیهر و
مه‌گرن / نه‌پۆ ده‌نگه‌، سه‌به‌ینی زوو زوو به‌زمی بگرن / له‌ ته‌شقی عاسمان ته‌یران
رابگرن.»
- [به‌پنی گدی و شیسر. نه‌سه‌دی لوتی]
- ٣٠١ (٢٩٣) ○ جووته له ئاسمان دان
- توو‌ره‌ بوونی به‌ ده‌م جینوانه‌وه‌. «... خۆیان به‌ پاره و پوڵ به‌ دوژمسانی گورد و
گوردستان فروشتووه‌ نووکی قه‌له‌می منیان وه‌ک نه‌فیزه‌ تێپاچوو‌ه‌؟ جووته‌یان له
ئاسمان دا.»
- [سۆگوردستان ١١]
- ٣٠٢ (٢٩٣) ○ چنگ له ئاسمان / په‌ر په‌رۆچکه‌ی ئاسمان دان
- په‌ر = ٣٠١.
- ٣٠٣ (٢٩٣) ○ چوونه‌ په‌ر په‌رۆچکه‌ی ئاسمان
- ١) بۆ نیشان دانی نه‌وپه‌ری بین‌باوه‌ری که‌سینگ به‌ که‌سینگ تر ده‌کووتری. به‌چینه‌
په‌ر په‌رۆچکه‌ی ئاسمانی به‌قی یه‌ناکه‌م. ٢) ده‌سه‌روه‌ نه‌چوون. «له‌نی گه‌وره‌ی گوێیه‌تی
ده‌یکۆزم نه‌گه‌ر به‌چینه‌ په‌ر په‌رۆچکه‌ی ئاسمانی ده‌یکۆزم...»
- [هاوارمه‌ره‌ ١٨٩]
- ٣٠٤ (٢٩٣) ○ هاوتای کراسی قورئان ده‌به‌ر کردن و باوه‌ر یه‌نه‌کردن. ٣١٢٥ و ٣١٥٨
- چه‌په‌ له ئاسمان کردن
- له‌ دووره‌وه‌ هه‌ر و گیف کردن.

○ دروۍ عمرز و ناسمان (ان) کردن ۳۰۵ (۲۶۲)

بُو دروړنی له زه‌برې ده کار ده‌کن. = دوو کس له زینوی شخې تووشی به‌ک هاتن. یه کیان له یه کیانی پرسی چ کاره‌ی؟ کوټی: وه‌للا خودا دایناوم نو دروږیان. ده کوټی: به خودای د‌نا نه‌میش کارم نه‌وه‌یه. به‌لې نوونه ره‌فیبی و چوونه مالنکی داوه‌تیاڼ بوو. یه کیان کوټی: نه‌ها قووره له ناسمانی هات! هم‌وو عالم سه‌تی بوو. ره‌فیه‌که‌ی کوټی: رهنګه هه‌لو تووتک و شتی وای هه‌لگرتیښ. نان ومان خورا و وه‌ده‌ر که‌وتن. یه کیان کوټی: بابه‌ن من ره‌فیه‌تیه‌تی تو ناکم. کوټی: بُو؟ کوره کوټی: مالت به‌ سن‌چه‌په‌ی قوړی گیرئ، له‌ سر نه‌و هم‌مووه دروۍ‌یه حرزی را‌کوږا گه‌یشتی حاسمانی!

○ راخه‌ری که‌سینګ عمرز و پیڅه‌وی ناسمان بوون ۳۰۶ (۲۶۲)

رووت و ره‌جال. ترسی له چاودا مردووه. شا به‌ گاوڼ ناگرئ، نانی نه‌و جه‌می هه‌بی له جه‌می دی ناپرسئ، راخه‌ری عمرز و پیڅه‌فی ناسمان، که‌رکول و بارسووک.
[خاږه‌ره‌ره‌ ۹۱]

○ زیره‌ی که‌سینګه‌یشته ناسمان ۳۰۷ (۲۶۲)

زیراندنی زوړ توند به‌ هوۍ پښ‌گه‌یشتی ئیش و نازار. نه‌و که‌سه‌ی نه‌پیارې به‌رداشی زه‌مان / نه‌و که‌سه‌ی زیره‌ی نه‌گه‌یه ناسمان.
[نانه‌ی خودای]

○ گه‌یاندنه ناسمان ۳۰۸ (۲۶۲)

برندنه‌ سهری پله و پایه‌ی ماددی و معنه‌وی که‌سینګ به‌ پښ‌ه‌ل‌کوټی زوړ. خودا نه‌کا پیاو بکوټته‌ سهر زار و زمانان. هه‌ولئ وات گوره‌ ده‌کن ده‌تگه‌به‌ننه ناسمانی: نه‌وجار له‌ سهر‌پا ده‌هرزیت ده‌کوټن.

○ له‌ جه‌وت ناسمانان نه‌ستیره‌ګ شک نه‌بردن ۳۰۹ (۲۶۲)

به‌ده‌خت و چاره‌ریش بوون، بښ‌کس‌وکار بوون، گهر له‌ ناسمان نیته نه‌ستیره / خوټ به‌ پیاوه‌تی تاره‌ق بسپیره.
[بښ‌کوټستان ۲۵۱]

رینګه‌ونده‌کان

ناسمان (۲۶۳)

☆ ناسمانه ۳۱۰ (۲۶۲)

(۱) میچی به‌رز. (۲) مه‌لاشووی زار، ناسمانه‌ی دهم

☆ ناسمانی

۳۱۱ (۲۶۲)

نابی، شینی له رنگی ناسمان.

☆ په‌راوړی ناسمان

۳۱۲ (۲۶۳)

ناسو

ناسن

۳۱۳

هاسن، همن، حسن. 'پوورداد' ناوړتایی نهو وشه‌یهی به 'نه‌ینگه' داناوه و 'زبا' به 'هه‌نوسه‌فنه'. هه 'زبا' به تمیشت وشه ناوړتایی په‌کوه پرسه‌گیکی داناوه. دوکتور 'ممین' له زمان 'بارتوله' را 'نه‌یه‌هه' ده‌گیرته‌وه. به‌لای منه‌وه نه‌وی پوورداد نیزیک‌تره له راستی. نه‌گرچی من وای بو دمچم که 'نمسه‌نگه' به ملای 'به‌رد' نه‌و وشه ناوړتایی په‌بن که 'ناسن' و 'سه‌نگ' ی‌لن که وتیته‌وه. په‌هله‌وی په‌که‌ی به رای زوران هه 'ناسن' ه. ده‌نگی اس، له وشه‌ی ناسن و لک و پوپه‌کانی دا س‌ی ته‌واو نیه. به‌لکوو ده‌نگیکه له نیوان س‌ی کوردی و س‌ی عه‌رمی، پیوستی به لیکولینه‌وه هه‌یه.

[۵۵۵]

باوه‌ر

ناسن (۳۱۳)

○ نه‌گر په‌لکه نانیک، کوته ناسنیک یا قورناتیک له بن سمیری ژنی زاو دابتن نال تخوونی نابن.

۳۱۴ (۳۰۸)

مه‌ته‌ل

ناسن (۳۱۳)

§ ناسنی جله‌وداری / دار له سه‌ر داری

۳۱۵ (۳۱۲)

- نسی

§ نه‌ولای دار و نه‌ولای دار / نیو ناسنی جه‌وه‌ردار

۳۱۶ (۳۱۳)

- نسی

§ بان له بان داره / ناسن جله‌وداره

۳۱۷ (۳۱۴)

- نسی

- § ۳۱۸ (۳۱۳) باله‌خانه گۆشتنى / پىلپىلكانه‌ى ناسنى
- نەسب و ئاۋرەمىگى
- § ۳۱۹ (۳۱۳) چەرم و ناسن و كردۆلە / وىنى دەخەن رەشى دوولاً / سەر گەورە كردى بە
قوولە
- § ۳۲۰ (۳۱۳) دار لە دارە / ناسنى جەلەودارە / بەنى ھەوسارە
- نەشى
- § ۳۲۱ (۳۱۳) دار لە دارى / پەتك لە ھەوسارى / ناسن لە زارى
- نەشى

مەسەل

ناسن (۳۱۳)

- × ۳۲۲ (۳۱۳) ناسن بە ھوو / فوو / پوو نەرم نابى
۱) كاری گران بە زەحمەتى كەم پىكناپە. ۲) جارى وايە بۇ نیشان داسى كاری
چەتوون ونامومكىن دەگوتىرى. ناسنى سارد بە فوو نەرم نابى / بە ترانیش ھەمام
گەرم نابى.
- [۷۰۰ مەلۇور]
- ! ھاوتای گەر بە ولأمان ئاو ناخواتەم. وشر بە قاپوچگان ئاو نادىرى.
- × ۳۲۳ (۳۱۳) ناسن لە جىنى تەر ژەنگ دىنى
جىگای خراپ ئىنسانى خرا دەگا. ! ھاوتای خەنجەرى بىن كالان ژەنگ دىنى.
- × ۳۲۴ (۳۱۳) ناسنى گەرم بە فوو سارد نابىتەو
بىر = ۳۲۲.
- × ۳۲۵ (۳۱۳) پشتم سەفین بىن. تف لە ناسنىش دەگەم
ئىنسان ئەگە لە بارى ماددى و مەعنەوى پەو دەبىن بىن لە ھىج كار و گىرفتىكى
دلنامىنى.
- × ۳۲۶ (۳۱۳) دلۆپە، ناسنىش / بەردىش گون دەگا
۱) كاری بەردەوام باگەمووسكە يەكیش بىن بە ئاكام ھەر دەگا. ۲) پرتە و بۆلە ناخىرى
ئىنسانى وەگيان دىنى
- × ۳۲۷ (۳۱۳) شىرى لە گاسنى، ھەموو رۆژى بىپىسنى، ھەر دەچىتەو سەر ناسنى
ئەوى لە نەسل و بنەرتەرا خراپ بىن بە ھىج شتىكى باشارى ناكىرى. ! ھاوتای
دۆلى فەسۇس تاجى رەش كووزى لى پەيدا نابى. گيا لە سەر پىنجى خوى شىن
دەبى.

رېښه‌وېنده کاني رسته يې و نامال رسته يې

ناسن (۳۱۳)

۳۲۸ (۳۱۳) = ناسن

(۱) رهق، سهخت. (۲) بې روحم و دل رهق. وشه ي (وهک) يا (ده لئې) ده پېش دا دې
«سني وهک ناسن وايه» «سرم بې سرگهر داني / روحم بې به قورباني / ده لئې ناسن و
پولايه / روحمې تېدا نيه گياني.»
[کافي مرغان / ۱۵۶]

۳۲۹ (۳۱۳) = ناسن و پولايه

راوړيزې به لېغراق تری ناسن «نه نگو نه وان قونگره و قه لاتان باوښه سر ملي ده هته /
به توو يقی خولاوه ندی موو بېن له يوو ده شکېم قه لات و قونگری ده پولايه و ناسنه.»
[کافي مرغان / ۱۵۹]

۳۳۰ (۳۱۳) = قسه ي (من) له که لئې پولايه و به ناسن جوش ناخواته وه

قه قايم بوون. «مير حوسين له خه و هه ستا سهرې هه لئېا و کوتي: سو سمن نه وه
هاتي؟ قسه ي من له که لئې پولايه، به ناسن جوش ناخواته وه. شيرتم گردو بخو ي
دوخېم نه کاته وه نخووني نه که وم.»
[به پني لاس و شه زل. له حه ده ي لوتني / ۱۶]

۳۳۱ (۳۱۳) = يه کيان ناسنه، يه کيان پولايه

به دوو که سي خو به زل زان ده لئې. ! هاوتاي هر دووک پووتن.

زاراوه

ناسن (۳۱۳)

۳۳۲ (۳۱۳) ○ ناسن سارده کوت کردن

پر = ۳۳۳.

۳۳۴ (۳۱۳) ○ ناسني سارد کوتان

کاري بې که نک و به خوړايی کردن. «نه و که سي ده يوو نه د پړي د پړا / يو ناسني سارد
ده کوتي له خوړا.»
[ده غورور]

|| هاوتاي ۳۳۲

۳۳۵ (۳۱۳) ○ کاله ي ناسن يو شتيک / که سيک هه لېه ستن

بريني ريگايه کي دوور و دريژ له دواي شتيک يا که سيک. که وته شوين کاريکي
چه نوون. «يه کوو به پړي ده که موه يو گهر مين، نه وي دېکه و به پړي ده که موه يو

كويتستانى / قاسيد حەوت كآلەى ئاسن بەردى، حەوت گۇچانى پۇلا بىشكىنى، ھىچوو
بە سۇراغى ھىچانوو نەزائى،

[بەشى براپىتىگ . غلە دەرى]

رىگەۋەندەكان

ئاسن (۳۱۳)

☆ ئاسنگەر

۳۳۵ (۳۱۳)

ئەو كەسەى ئاسن لە كوورەدا سوور دەكاتەۋە و ئامرازى جۇرەجۇرى (گاسن،
پىمەرە، ئال و ...) لىن دروست دەكا. «لە سەر دوكانى ئاسنگەرى جووتىگ رگىنى
دروس دەگرد، دانە لقاۋىكى حەۋىز مروارە،»

[بەشى قىزچ مومسان . ئىسوخە ۱۶۲۶]

☆ مەيدانى ئاسنگەران

۳۳۶ (۳۳۵)

شونىك لە بازار كە كۆمەلى ئاسنگەرانى لىيە.

رىگەۋەندەكانى رستەيى و ئامال رستەيى

مەيدانى ئاسنگەران (۳۳۶)

≈ مەيدانى ئاسنگەران

۳۳۷ (۳۳۶)

۱) جىگاي ھائوزوبلۇز. ۲) ئەو جىي ئەگە دىنگەدەنگ و زمانەنەى زۇرە، بەتابەتى
دىنگى تەقە و كوتەى ئاستەۋالە لىيىن. وشەى (ۋەك) يا (دەلىى) دەپىشدا دىى.
دەرىق تەو تەقەتەقەو لەچە؟! دەلىى مەيدانى ئاسنگەرە.

≈ مەيدانى ئاسنگەرەنە ھەر دەيگىرەۋە

۳۳۸ (۳۳۶)

ھەر ۋەك گوترا مەيدانى ئاسنگەران گاسن و پىمەرە و ئال و شتى ۋاى لى ساز
دەكرا، بەو پىيە كەس نەيتوانىۋە پىى لىن بېرى و حەتمەن سالى چەند جارانى رى
تى كەتۋوۋە. جا ئەگە يەك دەگەل يەكەن بەشەر ھاتبا ۋەكوو ھەر شە كوتۋوۋە.
| ھاۋاتى دەتېنمەۋە.

☆ ناسنگه‌ری ۳۳۹ (۳۳۵)
کار و پیشه‌ی ناسنگه‌ر.

مه‌ته‌ل

ناسنگه‌ری (۳۳۹)

§ پیستی هه‌یه مووی نیه / خواردنی هه‌یه گوی نیه / پشووی هه‌یه
رووحی نیه ۳۴۰ (۳۳۹)

— کورده‌ی ناسنگه‌ری

☆ ناسنه‌واله ۳۴۱ (۳۱۳)
شیره و بره‌ی ناسن.
☆ ژه‌نگاسن ۳۴۱ (۳۱۳)
ژه‌نگی ناسن.
☆ گاسن ۵۳۴۱ (۳۱۳)
بر = گاسن، پیتی = گ.
☆ گووراسن ۵۳۴۱ (۳۱۳)

(۱) خۆلەمیشی پیکه‌وه نووساوی رەق و سنده سنده‌ی ناو تەندووڕ. (۲) ناسنی ناخالیس. (۳) خشی له خەمیردا سووتاو (خشتیک که بووبیته جۆش).

ناس و په‌لاسی ۳۴۲

رووت و ره‌جال. «وا نیمه به‌گوردی ته‌ره‌فی خۆم که نه‌ناسم / رووی دیاره له بن په‌رده وه‌کوو ناس و په‌لاسه».

[ته‌دب]

(ناس به‌رد + په‌لاس کۆین) کینایه له رووت و قووته. نه‌دار و په‌ریشان. ناس و په‌لاس تازا له‌ومنده‌ی. یانی سویند به‌ ناس و په‌لاس (رووتی و قووتی) هیچ مه‌یست له ناس و په‌لاس نه‌وه‌یه هه‌نده رووت و نه‌دار. به‌رد (ناس) سه‌رین و کۆین (په‌لاس) رایه‌خ و پیخه‌فیتی.

[ناسروس]

زاراوه

ناس و په لاس (۳۴۲)

- به سويندان دا به ناس و په لاس دا چوون ۳۴۲ (۳۴۲)
- ياني سويندي خوارد (به رووتی و ره جالی خوی) که ناگای له فلانه کار يا شت نيه
[فاسوس]
- دنه ميرخان به ناس و په لاس دا ده چوو و به فر و فېل و درو و ده له سهی خوی و غولام
و نوکه ر نيشان ددها و...
- [نسخه ۳۱۰]

- به سويندانه وه ناس و په لاس بوونه وه ۳۴۴ (۳۴۲)
- سويند خواردنی زور، به سويندانه وه شين ورهش بوونه وه. | پر = ۳۴۳
- دمه بهر که سينگ دا بوونه ناس و په لاس ۳۴۵ (۳۴۲)
- داوا کردنی کارينک يا شتيک له که سينک به پارانه وه و لالانه وه. دمه بهری دا بوونه ناس و
په لاس جوابی هر نه دامه وه.

ناسووده ۳۴۶

- (۱) حه ساوه. (۲) بن خه موخه فته. (۳) بن قه وېره. (۴) بن گير وگرفت و دوور له
ناړه حه تی. دچا بوو مرد. بوخوی ناسووده بوو.

مه سهل

ناسووده (۳۴۶)

- ✕ زمان لن گهړی سهر ناسووده يه / سلامه ته ۳۴۷ (۳۴۶)
- دبريا هيندهی له سهر نه پويشتام. راسته که ده لن نه گهر زمان لن گهړی سهر
ناسووده يه... فرمانده کوتی: يو خوم له گه لت ديم و له وني پاره که ت تسليم ده کم.
- [نسخه ۲۰۱]

رېښه‌وېنده کاني رسته يي و نامال رسته يي

ناسووده (۳۴۶)

= ناسووده و بهر همت ۳۲۸ (۳۴۶)

بين غم و خهفت.

= ناسووده و نار همت ۳۲۹ (۳۴۶)

به تهر يو گوزهراني بهروالته خوش و له راستي دا ناخوش ده کار ده کړي. دېم وانن
کس له دنيا به دا وگ توي يو گوزهراني. - کوره نه ي چي ناسووده و نار همت: وگ شاي
ده گوزهراني.

زاراوه

ناسووده (۳۴۶)

○ ناسووده بوون ۳۵۰ (۳۴۶)

(۱) له کول بوونه وي گيروگرفت. دگوتی: مه ترسه به گوري يابم / ټولته نه ستينم
ناسووده نابم.

[سنگورستان]

(۲) ماندوو حسانه وه. (۳) رهحمت بوون. ټاو هاتنه وه.

○ ناسووده کردن ۳۵۱ (۳۴۶)

(۱) گيروگرفت له کول کردنه وه. (۲) بار سووک کردن و حساندنه وي ماددي و
معنه وي کميک. (۳) کوشتن و له ناو بردن. مېهن ناسووده کښ. (۴) رهحمت
کردن. ټاو هېتانه وه.

رېښه‌وېنده کان

ناسووده (۳۴۶)

☆ ناسووده يي ۳۵۲ (۳۴۶)

(۱) حالته يي گيروگرفت. (۲) سه رسووکي و بين قهره وېر يي. (۳) ناراسي و
بين شهروشيوري

[قامپوس]

زاراوه

ناسوودهیی (۳۵۲)

○ نانی ناسوودهیی / به ناسوودهیی نه خواردن ۳۵۳ (۳۵۲)

ده عذاب و کویره و هری همیشه یی دا بوون. «نهو کاک محممه ده چاره پشه ش هه تا ما
نانی ناسوودهیی نه خوارد.»

۳۵۴ ناسهوار

نیشانه کی ماددی که له کسین، خیزانن، عمشیره تن یا نه ته و هیهک و گیان دارانی
تر ده میته و به لنگه ی بووینانه.

دوعا

ناسهوار (۳۵۴)

☒ ناسهوار بران ۳۵۵ (۳۵۴)

بۆ ئیشان و مالات ده کار ده کری. مئستا نه وه بۆ زموت نابن یا خودا ناسهواروو بری
- گشه کش رهیی تسهوارت بری -

زاراوه

ناسهوار (۳۵۴)

ناسهوار بران / نه مان ۳۵۶ (۳۵۳)

بران و نه مانی پاشماوه ی ره چه له ک. ... ئیستاش خۆیان به عوسمانیان فروشته و
هاتوون کوردی بۆ بکوژن و ناسهوارمان بپرنه وه. جا له چاوی منوو کهوتی ده ست
هه ئینن. وره یان ئن بتارینن. کس به زه یی به زه رزادا نه یه ته وه.

۳۵۷ ناسی

دهزگایه که گهنم، جو و دانه و نلای تری پین دهه‌بارن و ده‌یکه‌ن به نارد، یا بو
مه‌به‌ستیکی تر وردی ده‌کهن.

[فاموس]

باوه‌ر

ناسی (۳۵۷)

○ چه‌زهرتی فاتمه ده‌ستاری ساز ده‌کرد، شه‌یتان ناشی بو دروست ده‌کرد، پییان ۳۵۸ (۳۵۷)
زانی، غاریان دا نه‌گه بیگرن، بویان نه‌گیرا و هه‌لات. نه‌گه چوونه سهر ناشی پییان
چاک بوو، هه‌رایان کردتی‌یه چی ماوه؟ کوتی: راسته و ناو، ناوی تنی هه‌لبه‌ستن و
راسته‌ی بگرن.

مه‌ته‌ل

ناسی (۳۵۷)

§ ئه‌و لام دیوار، ئه‌و لام دیوار / تیی‌دایه سه‌گیکی هار ۳۵۹ (۳۵۷)
- ناسی
§ بانی له شاخانه / ناوی له چۆمانه / خواردنی له ماله‌نه ۳۶۰ (۳۵۷)
- ناسی
§ چوومه سهر هه‌ردیکی / روانیمه وه‌ردیکی / داریک به‌چه‌پوک / ده‌یدا له ۳۶۱ (۳۵۷)
به‌ردیکی
- ناسی

ئو مه‌ته‌له به‌م جوورمه‌ش ده‌گوتری:

چوومه سهر به‌ردنی / روانیم له زه‌ردنی / دارنی به‌چه‌پوک / به‌ربوو
له به‌ردنی
§ داری ته‌شوئی نه‌دیده / ناردی ناشی نه‌دیده ۳۶۲ (۳۵۷)
- ناسی
§ دوومبه‌ران به‌ دوومبه‌ران / ناشی له سهر دوو قۆله‌ران / به‌دهوری پیر و ۳۶۳ (۳۵۷)
پیغممبه‌ران
- ناسی

زمان خه له تیښه

ناش (۳۵۷)

♦ سوارې هات له ناشه وه، سټ تووره کي به پاشه وه، په کيان گوو بوو، په کيان موو بوو، په کيان توو بوو، له قه م دا له گوو، ده ستم برد بو موو، قه پم گرت له توو
زمان خه له تیښه جوړنک به زینه ی زاړه کي په له نیوان دوو یا جهند کس دا و به رسته یه کي وهک: ده مئا نه که پیاوی دوو جار، سټ جارن نه وهی له سر بهک بلنوه، ده سټ پین ده کا.

په ند

ناش (۳۵۷)

⊕ جوخین مال به، ناش مال مهبه ۳۶۵ (۳۵۷)
بو حق و مالی خوت ده سر کسه وه مچوو، نه ما چاوت له مالی خه نک مبی
جوخین گمنی خوته نه ما ناش گمنی خه لکه.

مه س هل

ناش (۳۵۷)

× ناش نه که له بنه وړا خرا نه بی چا(ک) گردنه وهی هاسانه ۳۶۶ (۳۵۷)
گرتی بنه رتی چارمه ر کردنی چه توونه. | هاوتای جوگه نه که له بنه وانی
هه لته دیری چاک بوونی هاسانه.
× ناش نه وهنده ی دیني ناشه وان بیقر تیښی / بیقه پیښی ۳۶۷ (۳۵۷)
پر = ۴۴۷.
× ناش به ناو ده گه پئی نه ک به فوان ۳۶۸ (۳۵۷)
کار خه ج و زه حه تی ده وی و به قسان چ ناکرتی. | هاوتای همام به تران گهرم
دانایه.
× ناش به تران / دوعایان / فوان ناگه پئی ۳۶۹ (۳۵۷)
پر = ۳۶۸.

✱ ناش به توره به / به توره ده گهری ۳۷۰ (۳۵۷)

«سوفی تا ئیستا مات بووه، متقی له بهر هه‌لنه‌ستاوه. هه‌ستا سه‌رچه‌وکان و کوتی: کاکه گیان! ناش به توره به، با نه‌وړۆ ژیر باری حاجی بم...»
[هاوارمه‌ره ۱۳۹]

✱ ناش بێ گهنم ناگهری ۳۷۱ (۳۵۷)

(۱) هیچ کەس کارێک بێ مەبەستێکی تایبەتی ناکا. (۲) پێک‌هاتنی ئیش خەرجی بێ دەوی.

✱ ناش ده خه‌یالێک‌دا و ناشه‌وان ده خه‌یالێک‌دا ۳۷۲ (۳۵۷)

بڕ = ۴۴۸.

✱ ناش کاری خۆی ده‌کا، چه‌قنه‌ دم و ددانی خۆی ده‌شکێنی ۳۷۳ (۳۵۷)

کار به‌روپێشه، یه‌ک له‌ خۆرا چه‌مه‌چینی زیادی ده‌کا و که‌شیش گویی بێ نابزوی.
«ناش هه‌ر کار ده‌کا گهنم دادێتی / چه‌قنه‌ش سه‌ری خۆی بۆ ده‌شکێنی.»
[مه‌مور ۷۴]

✱ ناش گرتنت له‌ چی و نه‌لیاس بانگ کردنت له‌ چی؟! ۳۷۴ (۳۵۷)

به‌که‌سیکی ده‌لێن نه‌گه‌ دوو کاری دژ به‌ یه‌ک ده‌کا. | هاوتای نه‌وه‌ت له‌ چی و نه‌وه‌ت له‌ چی؟! لێدانت له‌ چی و سووتانت له‌ چی!?

✱ ناش له‌ خه‌یالێکی و ناشه‌وان له‌ خه‌یالێکی ۳۷۵ (۳۵۷)

بڕ = ۴۴۸.

✱ ناش له‌ میزێن بێ هه‌ر ده‌میژی ۳۷۶ (۳۵۷)

کەس یا شتیەک که‌ کار یا رووداوی خراپی لێ‌به‌وه‌شێته‌وه‌، با پێوه‌شی دیار نه‌بن، دره‌نگ یا زوو ده‌ریده‌خا. «به‌ قسه‌ی ئه‌م و نه‌وه‌س هه‌لنه‌تیزتی / ناش له‌ میزێن بێ روژێک ده‌میژی.»

[مه‌مور ۷۴]

بڕ = ۴۳۵.

✱ ناش ناگهری خه‌تای گهنم ده‌گهری ۳۷۷ (۳۵۷)

کاتێک ده‌یالێن که‌ سووچ و خه‌نا به‌ ناراست خرابێته‌ نه‌ستوی که‌سیک یا شتیکی تر.
! هاوتای بیانووی تری نانی جۆیه. خه‌وی نایه‌ بیانووی کێچه. بووکه‌ نه‌یده‌زانی هه‌له‌په‌ری ده‌یکوت: هه‌ساره‌ که‌ خواره‌.

- ✧ ئاش ھەتا بىرازى نەكەى گەنمى ورد ناکا ۳۷۸ (۳۵۷)
- ئىنسانى خراپ ھەتا نەيكوتى نايەتە سەربار. | ھاوتاي ۳۷۹
- ✧ ئاشى بىراز نەكەى ئاردى ورد ناکا ۳۷۹ (۳۵۷)
- بېر = ۳۷۸.
- ✧ ئاشى درۇيان بە فوو دەگەپى ۳۸۰ (۳۵۷)
- درۇ کردن ھاسانە و ھەموو شىش بە قە جى بەجى دەبى. | ھاوتاي قە
خەرجى ھەتتاگى. قە بىزەگاتە. قە کردن نە زەگاتى دەوى و نە بەرات.
- ✧ ئاشىك فېرە مىزىن بى قەت چا(گ) نابى ۳۸۱ (۳۵۷)
- بېر = ۳۷۶.
- ✧ ئاشى نەزانان ھەر خودا دەگىپى ۳۸۲ (۳۵۷)
- نەزان ئەگە كارى دەچىتە پىش بە روحى خودايە نە نە ئاقلى خۇى. | ھاوتاي
خودا ھىلاتەى بۇ دەمبای کوپر دەگا.
- ✧ ئەگەر ئاشى دروست گرا يا دانى دە يا ئاوى لى بېرە ۳۸۳ (۳۵۷)
- كار نەيكەى. ئەگە کردت پياوانەى بکەى. سەرگۇنەى كەسىكى پىن دەكەن ئەگە كارى
لەبەر دەست راناپەرى.
- ✧ ئەمەن لە ئاشى دىمەوۋە ئەتو خەبەرى ئاشىم بۇ دەگىپەوۋە ۳۸۴ (۳۵۷)
- ئەوۋە ئەتو باسى دەكەى. ئەمەن زۇر لە توى چاتر لىن ھالىم. | بېر = ۲۲۸۹.
- ✧ ئەموى لە ئاشى بىن شانى ئارداوى دەبى ۳۸۵ (۳۵۷)
- ھەموو كارىك خەرجى ھەيە و جاروبار دەبىن چاۋەروانى زەرەر و زىيانىشى بى.
| ھاوتاي پياو بچىتە ماسيان قوونى تەپ دەبىن و ۴۴۶.
- ✧ ئى خاسمان مام ئەلىياس بوو ئەویش دە كۆرەگەى ئاشى رىيا ۳۸۶ (۳۵۷)
- شاىى دىنايەيان بە يەكەن بووۋە ئەگەرچى ئەویش كارى درىوى لى روو داوۋە.
| ھاوتاي ۳۹۵.
- ✧ باران بىبارى ئاشى دەگەپى، باران نەبارى جووتى دەگەپى ۳۸۷ (۳۵۷)
- (ئاشەكە ئاشى ئاۋە.) | گوزەرانى خۇشە: لە ھەر ھەل ۋەمەرجىكدا قازانچ و
بەھرەى خۇى دەبا.
- ✧ پياۋى ژن دار ۋەك تى چىنى ئاشە ۳۸۸ (۳۵۷)
- (تى چىن: گەنمى كەمى ناۋ باراشان. كىلرا كىلە يەك، دوو كىلە گەنمى پىن دەبوو.

نهوانی تر سن چوار باریان پښ دهبوو. ده یگوت: بابه نه من تن چینیکم پښه محتمله
مه کمن. زور جازان ریسان داوه و زور جارانش راگیران کردووه. | کلبزای
ژنداریش جاروباره خالی شپړه و جاری واشه باشه. | مه سل بهم جورمش
دی: پیاوړی ژندار وهک تن چینی ناشه، جاری وایه لټی دهکا جاری وایه لټی ناکا.

* خودا غه زه ب له داری بگری ده یگاته چه قمنه ی ناشی ۳۸۹ (۳۵۷)

پر = ۴۱۶.

* روژت دیته وه نوره ناشت بیته وه ۳۹۰ (۳۵۷)

قهیدی ناکا نهو کاره ی بو من جی به جی مه که کارت پښم ده بیته وه.

* سه ناشی ده لسته وه، ناشه وان قوونی سه ی ۳۹۱ (۳۵۷)

پر = ۴۵۱.

* کوپر ده بی کوپر بی، له دیوانان دیوان دپر بی، له ناشان نوره پر بی ۳۹۲ (۳۵۷)

(دیوان دپړشه وی دپر به دیوان دهنا.) | کوپر ده بی زیت و وریا و به کار بی.

* گویم له دهنگی ناشه و هیچ ناردیک نابینم ۳۹۳ (۳۵۷)

به وهی ده لښ نه که قسه بی کرده وه دهکا. | هاوتای بوته ناشه که ی گورین.

تغی هیه و ناردی نیه. وهک ناش گرمه ی دی و ناردی نیه.

* له جهوت ناشان درمیکي نارد نیه، داوای ناغایه تی دهکا ۳۹۴ (۳۵۷)

به ته وسوه به هه ژاری پر موده ده لښ. پر = ۵۵۱.

* له هممووان چاک تر مامندوله بوو نه ویش ده کوره که ی ناشی ده پر یا ۳۹۵ (۳۵۷)

پر = ۳۸۶.

* مالی بی میوان ناشی ناو لښ پراوه ۳۹۶ (۳۵۷)

مالی بی میوان چول وهوله و بهر که تی لښ هله ده گیرئ. زور تر خانه خونی بهر موروی
میوان ده لښ.

* مشک نه یزانیوه هم میانه چوته ناشی ۳۹۷ (۳۵۷)

به فشه بو کمسک ده کار ده کرئ که بو وه دهست هینانی شتیک (وهک پوول) له
رنگی فیل و نه له که وه چو بیته شوینیک، به لام به سهر هواروی خالی دا بکه وی و
مه بهسته که ی پښک نه به. هاتبوو پوونکی لښ گیر بکا. زانبا ی له مال نیه نه ده مات. مشک

نه پزانیوه...

رنگه‌ونده کانی رسته‌یی و نامال‌رسته‌یی

ناش (۳۵۷)

ناش به تال = ۳۹۸ (۳۵۷)

رسته‌یه که هدر کاتی ناش دانی نهما بۇ هارین، ناشه‌وان به دمنگی به‌رزی وه کوو
هاوار ده‌یلن و خه‌لکی ناگادار ده‌کا تا هدر کمس باراشی هه‌بی بیبا بۇ هارین.
[فاموس]

زاراوه

ناش به تال (۳۹۸)

○ ناش به تال (لی) کردن ۳۹۹ (۳۹۸)

واز له کار هینان و به‌جی هینستی به نیوه‌چلی. نه‌ورۆ ته‌والو زاراوه‌یه‌کی سیاسی‌یه و
بۇ نه‌و تاقم و رینگه‌راوانه ده‌کار ده‌کرئ که خه‌باته‌که‌یان به نیوه‌چلی ده‌برنه‌وه.

= ناش دۆله ۴۰۰ (۳۵۷)

نه‌گه باری یه‌کن لی کرا ناشه‌وان هه‌را ده‌کا: ناش دۆله، واته ناشیری دی با یی.

زاراوه

ناش دۆل (۴۰۰)

○ ناش دۆل بوون ۴۰۱ (۴۰۰)

هه‌ل هه‌لگه‌وتن و ده‌رفعت ره‌خسان. || هاوتای گه‌لین به‌تال بوون. چاریکه و
نه‌وجار بوون. دار پیر ده‌بی چاریکی باز له سه‌ر ده‌نیش. به‌خت روو تی کردن.

= ده‌لئی / ده‌لئی چه‌قهنه‌ی ناشی ۴۰۲ (۳۵۷)

دمنگه دمنگی زۆر. هه‌را هه‌را به‌کی بوو ده‌تکوت چه‌قهنی ناشی.

= ده‌لئی / ده‌لئی گوئی گهنم و چه‌قهنه‌ی ناشی نه‌دیوه ۴۰۳ (۳۵۷)

به یه‌کینکی ده‌لین نه‌گه خوی ناشی ده‌کا. || هاوتای ده‌لئی تاران / ته‌وویزی گوئه
گهنمی نه‌دیوه.

۲۰۴ (۳۵۷) ≈ ده‌لئی له ناشی هاتۆتموه

بەر = ۴۵۶.

۲۰۵ (۳۵۷) = وهک ناشی

زۆر خۆر. «تازیه‌کانم زۆر باشن / له نان خواردن وهک تاشن».

[بێرگۆرمان / ۲۰۴]

۲۰۶ (۳۵۷) = وهک ناشی گرمه‌ی دئی و ئاردی نیه

قسه‌ی بێ کرده‌وه ده‌کا.

۲۰۷ (۳۵۷) ≈ وهک ناشه‌ کۆنی مه‌حمه‌شه‌ی

(مه‌حمه‌شه‌: دئی‌یه‌که‌ له‌ نێوان مه‌هاباد و نه‌غه‌ده‌). | به‌ جێگای وێران ده‌گوتری.

۲۰۸ (۳۵۷) ≈ وهک ناشی به‌تال

شوینی چۆل‌وهۆل و ساردوس‌ر و وێران. «عه‌شقی ساده‌ ساره‌ بێشک هه‌ر وه‌گه‌و
تاشی به‌تال / هه‌ر زه‌ی له‌رزانه‌یه‌ ده‌رویش ته‌خاته‌ به‌زمی حال».

[عە]

| هاوتای ۴۸۶.

۲۰۹ (۳۵۷) ○ تاش به‌... گه‌پان

بریتی‌یه‌ له‌ زۆر و زه‌وه‌ندی. «... به‌ تگای ئێمه‌ به‌ سه‌د و یه‌ک هه‌زار «تعه‌ن» یوو به‌
پیش‌تویژ، جگه‌ له‌ سه‌رفتره‌ و... بۆ خوشت ده‌زانی سه‌رقه‌له‌مانه‌ تاشی پێ ده‌گه‌پتی.
ده‌پۆ بابی بابم هه‌ر قانون وه‌رگه‌په‌».

[چه‌په‌ستی‌گۆل / ۱۳۲]

«... هاتن و بوونه‌ میوانی مامێر، گوشت به‌راز و مریشک و پلاو، تاشی پێ ده‌گه‌پا».

[چهنه‌ستی‌مێسور / ۱۸۹]

۲۱۰ (۳۵۷) ○ تاش به‌ گۆپال گه‌پان

بەر = ۴۱۲.

۲۱۱ (۳۵۷) ○ تاش له‌ ناو که‌وتن

(۱) بێ‌کار مانه‌وه‌. (۲) هیز و توانا له‌ ده‌ست دان. (۳) پە‌ک که‌وتن / له‌ کار که‌وتن.
(۴) بێ‌ده‌نگ و بایس بیوون. «داخیم ته‌وه‌یه‌ هاووه‌ ته‌نم زۆری نه‌زانه‌ / به‌م ده‌رده‌وه
ته‌تلیمه‌وه‌ ناو که‌وتوه‌و تاشم».

[رێسەر]

«مال چوونکی هه‌را و هوربای که‌م بووه‌ / هه‌ر ده‌لئی تاشه‌ و ناوی که‌وتوه‌وه‌».

[مه‌ ۷ مه‌طوور]

| هاوتای له‌ گورد که‌وتن (ده‌گه‌ل مانای ۲). ۴۱۴.

- **ناش لمبر که سیک گه‌ران** ۴۱۲ (۳۵۷)
 زیده له نمندازه تووره بوون. | هاوتای ناش لمبر گویایی که سیک گه‌ران و ۴۱۲ و ۴۱۹.

- **ناش لئ کردن** ۴۱۳ (۳۵۷)
 بر = ۴۱۲.

- **ناش نانه‌وه** ۴۱۴ (۳۵۷)
 ساز کردنی ناش. «خاله همه ناشی چاک ده‌ننه‌وه».

زاراوه

ناش نانه‌وه (۴۱۴)

- **ناش نانه‌وه** ۴۱۴ (۴۱۴)
 ساز کردنی گیره و کیشه و گرفتاری بو که سیک.

- **ناشی ناو لئ بر‌او** ۴۱۵ (۳۵۷)
 بر = ۴۱۱.

- **ناشی که سیک به‌رمین بوون** ۴۱۶ (۳۵۷)
 بازاری که سیک به ره‌واج و گهرم بوون.

- **بوونه چه‌قنه‌ی ناش** ۴۱۷ (۳۵۷)
 پر کار بوون، زور هاتن و چوون. «دلت پوته چه‌قنه‌ی ناش، دایمه هه‌لده‌بزی و خو له ناش دانه / نه‌و که سه‌گو له میدانن ده‌باهه ده‌رتی نه‌گه به چه‌وسه‌له و به وچانه».
 [به‌شی لاس و خه‌رآل: نه‌سه‌دی لوتلی / ۶۹]

- **به‌رمین بوونی ناش** ۴۱۸ (۳۵۷)
 چوونی دانی زور بو هارین.

- **به‌گویال ناش گنیران** ۴۱۹ (۳۵۷)
 بر = ۴۱۰ و ۴۱۲.

- **جه‌والی به‌تال بردنه ناش** ۴۲۰ (۳۵۷)
 کار نه‌زانین یا کاری بین‌قازنج کردن.

○ دانه‌ریزه کردنی ناشی ۴۲۱ (۳۵۷)

له جیاتی ئارد گنم هینان و بیرار هانتی.

☆ دهومناشی ۴۲۲ (۳۵۷)

کیشه‌ی نه‌فامانه، دهومناشی.

زاراوه

دهومناشی (۴۲۲)

○ دهوم به ناش ین کردن ۴۲۳ (۴۲۲)

له کمسینک له بیانوو / له شهر بیوون. «کوره، باوکم، برام دهوم به ناشی چم پی ده‌که‌ی؟ تو خۆت تماعی ماسی ناو ده‌ریا که‌وتۆته سهرت، واز له من یینه.»

[پسکینی: ۵۴]

= دوو ناشیپر پینکه‌وه چوونه ناشی، له رێبه قه‌یان لێ په‌یدا بوو. په‌کیان ده‌یگوت: ده‌پیش دا نهم لێ ده‌که‌م، نه‌وی دیان ده‌یگوت: نه‌خیر با نۆره‌ی من یی. هه‌روا به‌ شهره‌ دندووکه‌ رویشتن هه‌تا گه‌یشتنه‌ ده‌ومینک. په‌کیان که‌ زۆری رق هه‌ستابوو کوتی: ده‌جا با شهره‌ که‌مان دوور نه‌خه‌ینه‌وه، و مېزانه‌ نه‌و ده‌ومه‌ نه‌، بزانم چۆنی لێ ده‌که‌ی! قسینک لهم و قسینک له‌وی تیروپریان نیک هه‌لئا.

○ سه‌ر بوونه‌ ناش و قوون بوونه‌ ماش ۴۲۴ (۳۵۷)

پرکار بوون، تووشی گیروگرفتیی زۆر بوون.

○ سه‌ر له‌ ناش سپی نه‌کردن / کردن ۴۲۵ (۳۵۷)

یین نه‌زموون نه‌بوون / بوون. ... ده‌ترسم جرجال نزییک یی، که‌ه‌کتی به‌ شیتیم مه‌زانن.

نه‌و سه‌رم له‌ ناشی دا سپی نه‌کردوو.

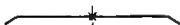
[خواره‌به‌ره: ۱۲۸]

! له‌ دنیا حالی بوون / نه‌بوون.

○ فیچقه‌ کردنی ناشی ۴۲۶ (۳۵۷)

کون ده‌ دۆلّاش بوون و ده‌ره‌په‌رینی ئاو له‌ کونه‌که‌.

- کرانی ناش ۴۲۷ (۳۵۷)
لیک‌خشانی به‌رداش به هوی هاتنه خواری دانی که‌م‌تر له پنیوست
- که‌سینگ له ناش کردن ۴۲۸ (۳۵۷)
لیدن و نه‌زیت دانی زور. دجا نموه رووخی خوت بو کوئی دمه‌ی خو بنگری له ناشت ده‌کا.
- که‌مه‌ره کردنی ناش ۴۲۹ (۳۵۷)
خاو بوونی دان و جووتن و قه‌لت‌ویر کردن.
- له ناش زور پنیوون و له ریبه په‌له کردن ۴۳۰ (۳۵۷)
درمگ وه‌خو که‌وتن و ناخری کار وه‌په‌له که‌وتن. له ناشی زورت پنیووه له
رئی / وه‌په‌له که‌وتووی زوو بگه‌په جی.
- هاوتای له گانی زور پنیوون و له ریگا په‌له کردن.
○ له ناشی خواره‌وه لی‌نه‌کردن و له ناشی سهره‌وش جی‌نمبون ۴۳۱ (۳۵۷)
به‌کمی رازی نمبون و ده‌ست به زوریش نه‌گه‌یشتن. نه‌رقی نموه حه‌یز زینکی هه‌ر
وه‌گیر نه‌گه‌وت؟ کوره‌ نه‌مه‌نگلا هه‌تا له سهر نه‌و تخلصی بن قه‌ت سی‌جهمی زن و مانی نابین. له
ناشی خواره‌وه لی‌ناکا و له ناشی سهره‌وش جی‌ی نه‌ه. | هاوتای به‌ خواری رازی نه‌ه و
له سهریش جی‌گای نه‌ه.
- له ناشی سهره‌وه لی‌کردن ۴۳۲ (۳۵۷)
لووت بلیند بوون، به زور شت رازی نمبون.
- له حه‌وت ناشان ده‌نگه‌ جو‌په‌ک شک نه‌بردن ۴۳۳ (۳۵۷)
زور هه‌زار و نه‌دار بوون. | هاوتای له حه‌وت ناشان دره‌مینگ ناش شک نه‌بردن.
- له سه‌ت ناش(ان) لی‌کردن و له په‌کینگ نه‌مالینه‌وه ۴۳۴ (۳۵۷)
(۱) قه‌ی هاتهران پاتهران کردن. (۲) وازی وازی بوون له کاران. سه‌د خهرمانان
گه‌رام به‌ ده‌ستی خالی / سه‌د تاشم لی‌کرد هیچم نه‌مالی.
- [هه‌ت]
○ هاوتای نه‌گه‌ وه‌سه‌ری کرد بو‌خوشی نازانی ده‌لی چی (له‌گه‌ل مانای ۱). هه‌ر
ده‌مه‌ی هه‌واپه‌ک بوون (له‌گه‌ل مانای ۲).

- میز تنی ناش ۴۳۵ (۳۵۷)
کرانه‌وه‌ی کونی به‌رداشی زیره‌وه و دان پیناچوون بو خواری له بایی نارد
| بر = ۳۷۶.

رَنکِه‌وَه‌نَدِه‌کَانِی رِستِه‌یی و نَامَالِ رِستِه‌یی

مِیزَتَنی نَاش (۴۳۵)

≈ وَک نَاشی هَر لَه مِیزَتَنی یَه ۲۳۵ (۴۳۵)
هَا خَرَا بِن و هَا خَرَا نَبِن. || هَاوَتای لَه پِلَه / پِل / تِر بَه‌نَد بُوون.

- وَک نَاش گِرْمَه هَاتِن ۲۳۶ (۴۳۷)
نَازا بُوون لَه کَارَی (کَارِیک کِه هَلِوَوِرَان و دَاوَوِرَانی لَه گَهَل بِن).
○ هَر کِه سَه لَه نَاشِیک لِن کِرْدِن ۲۳۷ (۴۳۷)
قَه‌ی یَه کُتری نَه‌سَه لَمَانْدِن، تَنِکِه‌وَلِیکَه بُوون.

- ☆ نَاش بَگیر ۲۳۸ (۴۳۷)
تَالَان کِرَانی نَاش.
☆ نَاش وَه‌سَتَا ۲۳۹ (۴۳۷)
وَه‌سَتای نَاش نَانَه‌وَه و نَاش چَاک کِرْدَنَه‌وَه.

- ☆ نَاشه کُون ۲۴۰ (۴۳۷)
نَاشی کُون و لَه‌مِیزَنَه و لَه کَار کِه‌وَتُوو، کَاوَلَش. هَبَه‌ؤَت داری خَیوَه‌تَن / هَه‌لِیان دَه‌دا
فَه‌پَرَاشان / چَه‌نَدَم جَن‌زَوَان دَه‌گَهَل کِرْد / قُووَزَبِن و کُونَه نَاشَان.
[مَک‌مَک‌سَر]

رَنکِه‌وَه‌نَدِه‌کَانِی رِستِه‌یی و نَامَالِ رِستِه‌یی

نَاشه کُون (۴۴۰)

≈ پِیاوِی وَا لَه نَاشه کُونَانِیش وَه‌گِیر نَاکِه‌وِی ۲۴۱ (۴۴۰)
بُو تَارِیفی کَمَسَن دَه‌یَلِن، حَالَه‌تَنی جَه‌فَمَنگی هَه‌یَه.

زاراوه

ناشه کون (۴۴۰)

○ ناسه کون ۲۲۲ (۲۴۰)

زاراوه‌ی کایه‌ی پشکیلانه. دگونه چال‌یشی پښ ده‌لین و بهو شونیمه‌ی ده‌لین
ده‌پیش‌دا ماته‌ی تینا بووه.

☆ ناسه‌وان ۲۲۳ (۲۵۷)

به‌رئومبه‌ری ناس.

باوه‌ړ

ناشه‌وان (۴۴۳)

○ نه‌وی سالیکی ناسه‌وان پښ، دهمې حه‌وت سالان مجیوری مزگه‌وتی پښ ده‌نا
نجاتیې نابڼ (چونکه توزی ناسی ده‌مانینه‌وه و گه‌نمی همموو کسه‌ی ده‌گه‌له).

مه‌سه‌ل

ناشه‌وان (۴۴۳)

✕ ناسه‌وان چ دوست و چ دوژمن ۲۲۵ (۲۴۳)

نه‌وه‌ی به پوول جن‌بجی پښ، منعت هه‌لگرتی ناوی.

✕ ناسه‌وان هم‌میشه شانی نارداوی‌یه ۲۲۶ (۲۴۲)

پر = ۳۸۵.

✕ تاش هر نه‌وه‌نده‌ی دیننی ناسه‌وان بېقه‌پیتنی / بېقرتیتنی ۲۲۷ (۲۴۳)

خه‌رج زورتر له ده‌خل و داهاته. «خه‌رج گرانه. ده‌ریناهیتنی. که‌لوپهل خوینتی ده‌کا.
ده‌ست گورته، ساحب خیزانه، تاش هر نه‌وه‌نده‌یه ناسه‌وان بېقه‌پیتنی.»

[سروده / ژباړه‌ی ۴۷]

«ناسه‌که‌مان هر نه‌وه‌نده دیننی / کاکي ناسه‌وان خوی بېقرتیتنی.»

[مه‌۷ مه‌هور]

✕ تاشیر ده‌خه‌یالیکي‌دایه و ناسه‌وان ده‌خه‌یالیکي‌دا ۲۲۸ (۲۴۳)

تاشیر خودا خودایه‌تی زوو لڼ‌کا و بېرواته‌وه. ناسه‌وانیش له خودایه‌تی باری

و مېاري رانه گا. هر كسه له سر كار راستي خويه تي. «خه يائي ناش و ناشه وان

جوڼ يه / هيچيان نازانن دانيان له كوڼ يه. » پر = ۳۷۲ و ۳۷۵. [پېرمنېرد]

✕ ناوان سهگ خواردی و ناشه وانیش نهوی لسته وه ۴۴۹ (۲۴۴)

پر = ۴۵۱.

✕ نهو په لوی له ناشپړه له ناشه وان نیه ۴۵۰ (۲۴۴)

کاتیک ده پلنن په کیک له کاریک به په لې و لا پنه کې به کاوه خو. واته نه من وه ک

تو په لڼم نیه.

✕ سه ناشی ده لیسته وه. ناشه وان قوونی سهی ۴۵۱ (۲۴۴)

بو که سیک یا که سانیکی ده لین که بژیویان به ده ست که سیکي نهدار و هه ژر وه بېن

که نه ویش به زه حمت و کوزېر وه وری زور په پیدای ده کا. «ده لین سهگ چوو ناشی

لسته وه / په گنکی تر چوو پاشی لسته وه.»

[مه ۷ شه فوور]

پر = ۳۹۱ و ۴۴۹.

✕ سې شت جیې به قایه نین. کهری باغه وان و مریشکی ناشه وان و ۴۵۲ (۲۴۴)

کچوله ی مالان

کهری باغه وان هر روژه ی په ک ده بیا و به هموو له وړیک فېره. مریشکی ناشه وان

داسی هموو که س ده خوا و له هموو باراشیک چینه ده کا. کچوله ی مالانیش هر

د مې له مالیک و ناحاملن و تهر بیه تی هه لئاگری. بو کچ یا ژنیکي وا ده کار

ده کړی که له وها همل و مېرچیک دا ژیا بېن.

✕ هر چی له ناشی بوو ناشه وان نیه ۴۵۳ (۲۴۴)

پر = ۵۲۴.

✕ هموو که س به مشکی پیډه که نی مشکیش به ناشه وانی ۴۵۴ (۲۴۴)

بو که سیک ده موترنی له سر حالی خوی را قوما به خه لکی ده کا.

✕ یا ناچېته ناشی یا نه که چوو ناشه وانی ده کووژنی ۴۵۵ (۲۴۴)

نهوی به زوری و به نله دلی کاریک و مستو گری و ناخیری کاره که ش شتیکی وا بکا

قارانج سهری مایه ی بخوا.

رنکه وهنده کانی رسته یی و نا مال رسته یی

ناشه وان (۴۴۳)

≈ ده لینی ناشه وانه ۴۵۶ (۲۴۴)

توزاوی = «برایم یک بوو له نیو مهنگوران. دزی ده کرد، شینخ محممه د

کوئی: برائمی بکن به ناشهوان. برایم زور قه خوش بوو. شیخ نه گه وه پرز دمیوو
ده یکوت بچن برائمی بانگ کن. روژینکی ناردی له دووی. کوئی: برایم له گه خو
نه تو ناشهوانی نه دی چونه قهت توزای نی؟ کوئی: قوریان نه وهی خوشمویست
ناشه کی ده بهر دهستی دهنیم هه تا لئی ده کا تخوونی نایم: نه وهی ناخوشیمویست
هیندهی درشت ده کهم توزی نیا! ۱ هاوتای ۴۰۴.

≈ (وهگ) مریشکی ناشهوان ۲۵۷ (۲۲۳)

بریتی له ئینانی ورگنی مفته خور.

زاراوه

ناشهوان (۴۴۳)

☉ به قهت همه ناشهوان لئ حالی بوون / نهمبوون ۲۵۸ (۲۲۳)

نه زانین و ناحالی بوون. «تاواله کانی خومان که به قهت همه ناشهوانیش له عیلم و
شهرع ناگن، به ریش و کهوا و سیواکهوه ئی وایان هه به میلیاردیتر».

[چه بکس ئیل / ۱۲۲]

ههر به قهت همه ناشهوانی لئ حالبه.

☐ که لاشی مام ناشهوان له سهر زگی خو لابردن و له سهر زگی یه کی ۲۵۹ (۲۲۳)

دی دانان

خه تا یا ئهرکی خو خسته ئهستوی ئهه و نهه. «تو پیت رهوا دیم ئهه کاره
جوانه / نهقلی که لاشی مام ناشهوانه».

[سهه ۷ مهه فور]

= دوو کس ده چنه ئاشی. شهویان به سهر دا دئی و له ناشهوان میوان ده بن. یه کیان
کارینکی لئ واقع دهن. کابرای ناشهوان ئاگای لئ ده بن ده لئ هه تا چرایه که ی
هه لده کهم لیم ده گۆری، لینگه که لاشینکی دمست ده داتن یه و له سهر زگی کابرای
دادهن. هه تا چراکه ی هه لده کاتهوه کابرای خه تابار که وشه که ی له سهر زگی خو ی
هه لده گری و له سهر زگی ره فیه که ی دادهن!

☆ ناشی ناو ۲۶۰ (۲۵۷)

نهو جوره ئاشی که به ناو ده گهری و لهو به شاننه پیک هاتوو: ۱) دۆلاش (دۆل ئاش)
دارینکی ئهستووهر، درنژایی یه که ی به جینگه ده گۆری. نیوی ئهه داره دۆل ده کری یا

دەكۈلدىرى يانى دۇلاش جۈگەلەي دارە. (۲) سېرە: ئەو چوار پىنج دارەي بۇ
 گېزىنەمەي خىشتوخال دە جۈگەي دەچەقىن. (۳) تەمبەو: پەرەي ئاش كە لە دار
 ساز دەكرى. (۴) بىتە: شىشىكى ئالسى درىژ و پانە لە بەرداشى بىنەو دىتە دەر و
 دەچىتە ناو (تەوەرە) وە و بەرداشى سەرەو دەسورنىتەو. بىتە لە ژىرەو لە
 سەر بەردىك بە ناو 'بەردەسماتە' دەسورنى. (۵) بەرداش كە ئەویش بۇخۇي دوو
 جۇرن: الف) بەردى ژىروو ب) بەردى سەروو. بەرداش بە عام لە 'داشكستان' ساز
 دەكر. (۶) تەوەرە: ئەو ئالسى خېرەي كە بە سەرى بىتەوەرە و بەرداش لە سەرى
 دەگەر. (۷) بايژە: شىشىكى تەختە دەكەمىتە ژوور بەرداشەكەمە، دانى تى دەكەن
 لە وىرا دەپۇتە كۈنى بەرداشى سەرەو و لە نىوان دوو بەرداشەكان دا ورد دەين.
 (۸) كەويژە: ئەو دار يا تەنەكەيەي كە باراشى پىندا دەچىتە نىو بەرداشەكان.
 (۹) چەقەنە: دارىكە بە سەرى بەرداشى سەروودا رايەل كراو. مەوداي لەگەلنى
 بىتىكە، بىزمارىكى لى دراو و ئەو بىزمارە شۇر بۆتەو بۇ سەر بەرداشى سەرەو
 و بەحال وى دەكەو. كەويژە لە سەر چەقەنەيە، بە چەقەنە كەويژە دەلەرزىتەو
 و دانەكەي راناگرى و وردە وردە بۇ نىوان ھەر دوو ك بەرداشى بەرى دەكا.
 (۱۰) قۇلكەي ئاش: ھەوزى پىش دەمى بەرداشەكان كە ئاردەكەي دەچتى.
 (۱۱) دۇزەقە: ئەو جىيەي ئاوى پىندا دەچىتە دەر.

باوەڕ

ئاشى ئاۋ (۴۶۰)

◊ ئەو جىگايەي ئاشى ئاۋنى لىيىن تەيمەمومى لى دروست نىە.

۴۶۱ (۴۶۰)

مەتەل

ئاشى ئاۋ (۴۶۰)

§ ئەسپە رەشەي بەر تاۋان / دەخوا چل مەن دان

۴۶۲ (۴۶۰)

- ئاشى ۵۰

§ زارى لە پىشتى / بۇخۇي لە بەردى / ھىزى لە ئاردى

۴۶۳ (۴۶۰)

- ئاشى ۵۰

§ لە دەرەو دەكوزرى و لە ژوورى رووحى دەشتە دەرئ

۴۶۴ (۴۶۰)

- ئاشى ۵۰

☆ ناشی ناور

۴۶۵ (۳۵۷)

ناشی نه‌ورویی که به کارما کار ده‌کا.

ریک‌ه‌نده‌کانی رسته‌یی و نامال‌رسته‌یی

ناشی ناور (۴۶۵)

≈ ناشی ناور

۴۶۶ (۳۵۸)

نازا و به‌کار (همم یو خواردن و همم یو خه‌رج کردن) / وشه‌ی وده‌ک' یا 'ده‌لئی'
ده‌پیش‌دا دئی. ده‌لیم یه‌که و غه‌مم دوو / له‌ت‌له‌ت له‌جهرگم هه‌لیوو / بوومه‌گئیردی
تازه‌سوو / یه‌کسر هه‌وام لئی بلیند بوو / جا قورټ وه‌سر بئی «قادر» / نه‌وه‌دو‌ست
نه‌بوو هه‌لیوو / لیم بوو به‌ناشی ناوری / هه‌چی هات زوو توره‌ی بوو.

[مشترک‌نور]

☆ ناشی با

۴۶۷ (۳۵۷)

جۆره‌ناشیکه‌له‌ولاتانی ده‌رموه‌هه‌بووه.

[لاموس]

زاراوه

ناشی با (۴۶۷)

○ ناشی به‌با به‌که‌سینگ نانه‌وه

۴۶۸ (۳۶۷)

راوه‌دوونانی که‌سینگ.

کایه و گۆرانی

ناشی به‌بای (۴۶۸)

☞ دارنکی به‌کولانه‌ی‌دا دینن. نه‌فه‌ریک به‌دزی ئا‌فتاو‌یک ناو دما و ده‌چنه
سه‌ربانی؛ نه‌وانی ژوو‌ریش ده‌لین وه‌رن «ناشی به‌بای» دروست ده‌که‌یین. دینس
گور‌ی‌س‌ن‌کی ده‌دازه‌که‌ی سه‌ر کولانه‌ی ده‌خن و نه‌و سه‌ریشی له‌سه‌وه‌ت‌ن‌کی
ده‌به‌ستن و یه‌کی فه‌قیرحال، یا نه‌وه‌ی به‌و کایه‌ی نه‌زان، ده‌سه‌وه‌ته‌که‌ی ده‌بنی و
سه‌وه‌ته‌که‌ی دمو‌ور‌ینن. به‌سو‌ورانی سه‌وه‌ته‌که‌گور‌یه‌که‌شی باده‌درنی و خ‌بر
ده‌به‌ت‌مه‌وه. ورده‌ورده‌سه‌وه‌ته‌که‌ده‌گاه‌ه‌نیزیک به‌ری میچی له‌و ده‌خته‌دا کابرای

۴۶۹ (۳۶۸)

سەربانی بە ئاقتاوە کە ئاوی دە سەووە تە کە دە کا و ئەوانی خوارنیش سەووە تە کە
بەردە دەن. سەووە تە کە بە پیچەوانە دەسوورن سەووە و ئاو بە کونەکانی سەووە تە دا
دەپڕژی و خەنکە کە لە قاقای پینکەنین دە دەن. هەتا گوریس خاوە دەبێت سەووە
سەووە تە کە هەر دەسوورێ.

☆ ناشی قاوہ

۴۷۰ (۳۵۷)

مە کینە یەکی بچوو کە لە مالاڵان ئالەت و بەهارات و قاوہی بۆدراو و ئەو جۆرە
شتانە ی پێ دەهارین. بە دەست بادەدرێ.

[هەبوس]

○ ناشی کێژوہ

۴۷۱ (۳۵۷)

ئەو ناشی ئەگە باری زۆر هێناوە. وە ک کێژوہی ئاردی هێناوە. حەوالە کە ی بێند و
زۆر بە کار بوو. شەوی وابووہ بیست بار، سی باری و شترانی هێناوە. لە "سەدرابات" ی
نیزیک "مەهلبات" یە کێکی لێ بووہ. لە "سەدرابات" سێ ناشی دیکەش هەبوون:
ناشی شیخ رەسوول، ناشی فەتاح پلشای و ناشی سەگان (کەس باراشی لێ نەدە کرد
و سەگان دەیانلستەوہ). ۱. بە دوو مەلایان دە کار دە کری: ۱) هەژدەر هەژدەر قسە
کردن و نۆرە ی کەس نە دان. ۲) زۆر بە پەلە خواردن.

☆ ناشێڤ

۴۷۲ (۳۵۷)

ئەو کەسە ی باراش دەباتە ناشی بۆ هارین.

مەسەل

ناشیڤ (۴۷۲)

✱ ناشێڤ دە خەیاڵیکی دایە و ئاشەوان دە خەیاڵیکی دا

۴۷۳ (۳۷۲)

بڕ = ۴۴۸.

× نمو په‌له‌ی له تاشیره له ناشه‌وان نیه (۲۷۲) ۲۷۲
پر = ۴۵۰.

☆ ناواناش (۳۵۷) ۴۷۵

هه‌قی لڼ‌کردنی باراش که ناشه‌وان ده‌یتین. جاری وا بووه بیتیک (له بیست
ته‌نه‌کان یک ته‌نه که) ی هه‌لگرتووه و هم‌شپوه پازدیک، دوازدیک و .

☆ باراش (۳۵۷) ۴۷۶

(۱) ده‌غل (گه‌نم، جو و په‌رش) که ناماده کرابن تا بینیره ناش و بیکمه‌نم نارد. (۲)
مجاز: الف) نه‌ومنده ده‌غله‌ی که به یک جار ده‌چینه ناش و ده‌کرپته نارد. ب) نه‌و
ده‌غله‌ی که چوته ناش و کراوه به نارد جا یا له ریگایه و یا که هاتپه‌نوه مائی هیشا
به‌تال نه‌کراین. بچن له مائی کوتخاتوفیق مشتق نارد قهرز کن تا بارشه‌که‌مان ده‌کرپته‌وه.
[مردوسی]

مه‌سه‌ل

باراش (۴۷۶)

× مردووی خه‌لک باراشی ناشه (۲۷۶) ۴۷۷

نه‌وه‌نده‌ی سی‌ه‌ب مردوو غمی مردوویه‌تی کوا خه‌لک وابه؟

ریکه‌وه‌نده‌کانی رسته‌یی و نامال‌رسته‌یی

باراش (۴۷۶)

≈ له باراش / زمه‌ه‌پی نمو سأل ناخوا (۲۷۶) ۴۷۷

که‌له‌لایه و له مردنی نیزیک

ریکه‌وه‌نده‌کانی تر

باراش (۴۷۶)

☆ باراش لڼ‌کردن (۲۷۶) ۴۷۸

بردنی باراش بو ناش. باراش هارین.

زاراوه

باراش لى کردن (۴۷۸)

- باراشى خۆ له هه‌موو ئاشىك لى کردن ۴۷۹ (۴۷۸)
- (۱) زیره‌ك و وریا بوون. (۲) خۆ له گه‌ل هه‌لومه‌رجى زه‌مانه رىك‌خستن. | هاوتای
خه‌رمانى خۆ به هه‌موو بایه‌ك شكاندن / هه‌ل‌او‌يشتن (له گه‌ل مانای ۲).
- گه‌ده‌باراش ۴۷۹ (۴۷۸)
- زۆرخۆر. | هاوتای هۆل‌مان‌زل.

☆ به‌رداش

۴۸۰ (۴۵۷)

بیر = ۴۶۰.

باوه‌ر

به‌رداش (۴۸۰)

- ئه‌و كچ و ژنانه‌ى له‌م دنایه‌ گواره ده‌ گوێبان نه‌كه‌ن، له‌ دنایى دى به‌رداشیان ۴۸۱ (۴۸۰)
- ده‌ گوێ ده‌كه‌ن.

☆ تۆزاش

۴۸۲ (۴۵۷)

تۆزى ئاشى، تۆزى ئاش كه‌ له‌ له‌شى ئاشه‌وان و خه‌لكى دىكه‌ ده‌نیشن.

☆ دۆل‌اش

۴۸۳ (۴۵۷)

بیر = ۴۶۰.

☆ كا‌ول‌اش

۴۸۴ (۴۵۷)

خانوێك كه‌ بۆ ئاش ساز كرابین.

مهسهل

كاولاش (۴۸۴)

× كاولاشى خۆت له قەسرى خەلكى خوش تره

۲۸۵ (۲۸۲)

ئەشتى ئىخۆت بىن، بىن مەنە. | ھاوتای خۆلى قوون تەندوورى خۆت
بغۆى نەك پلاوى خەلگى. ناننى ئىشكى خۆت له پلاوى خەلگى خوش تره.
گۆشتى رانى / گۆنى خۆت بغۆى له مەنەنى قەسابى چاتره.

زاراوه

كاولاش (۴۸۴)

○ كاولاشى

۲۸۶ (۲۸۲)

خانوى تەنگەبەر و نەوى. «ھەر چى كۆلان و شەقامە / دەلىيى كاولاشى بەسامە»
[۴، ۱، ۲۰۰]

| ھاوتای رەشەخانوو و ۴۰۸.

ئاشق

۴۸۷

ئەوين دار، دۇلدار.

مهسهل

ئاشق (۴۸۷)

× تەبرى گول ئاشق بە دارى ژەقنەمووتە

۲۸۸ (۲۸۷)

ھەر شەئى له تاي خۆى دەگەرى، پىس له پىسى دەھانى. | ھاوتای مېش له
شتى پىس دەنىش. | مەسەل بەم جورومش دى. دەعبای خوين تال له دارى
ژەقنەمووتى دەنىش.

× مەر دەلى: بەھاران شوانم شەل بىن، ھاوینان ئاشق بىن، پايىزان
چەيا بەخۆ بىن

۲۸۹ (۲۸۷)

بەھاران گەرانى پىن خوش نىه و دەبەھوى بىچەقېنەھە. ھاوینان خېرى بەكەنەھە و له
بىندانى دەن بۆ سەرچاھە و جىنى فېنك. پايىزايىش لەمەر شەولەھەر

رېښه‌وېنده‌کانی رسته‌یی و نامال‌رسته‌یی

ناشق (۴۸۷)

≈ ناشقه و ماشقه ۴۹۰ (۴۸۷)

(۱) عاشق و معشوق، دووکس زوریان په‌کتر خوش بوی یا زوریان ده‌گمل په‌گدی ببینن. (۲) وشه‌ی (وه‌ک) یا (ده‌لئی) ده‌پیش‌دا دی. دوه‌ک ناشقه و ماشقه‌ی وان، به‌بن په‌کتری هه‌لناکهن، (۳) نیره و مینه‌ی مار له‌حالی لیک‌هالان‌دا. دباسکت ناویرانی گهردنی پکه‌م، بلّین نه‌وه ناشقه و ماشقه‌ی ماران وا بوونه‌وه ناملاسه.
[په‌پنی لاس و جهرال، نه‌جسه‌دی لوللی / ۴۲]

باوه‌ر

ناشقه و ماشقه (۴۹۰)

○ هه‌رکس له‌ناشقه و ماشقه‌ی ماران په‌کې پکووژئ نه‌وی دی له‌دووی نابیتوهه؛ جا یا‌خوی پین به‌گوشت ده‌دا یا پټوه‌ی ده‌دا. = شوانیک مه‌ری ده‌برده‌کویستانن، نه‌گه تمه‌شای کرد مارنیک نه‌وه له‌سه‌ر پشنی به‌رانیک پاپوک‌ی حواردوته‌وه. هات نه‌گه بیکووژئ، ده‌ستی گټراوه. مه‌ری ده‌نگ دا و چاویشی له‌ماره‌ی غافل نه‌کرد هه‌تا مه‌ر گه‌یه جن هه‌واری. په‌ک له‌بندمنن گورانی ده‌کوت. شوانه‌چاوی لښووه‌ماره به‌ده‌نگی کابراپه‌وه چوو. شوانمش به‌دوای‌دا. مار چوو ده‌گوزه‌ناوی کابراپه‌وه. شوانه‌توپه‌وانه‌ی زاری گوزه‌که‌ی نا و هه‌رای کابرای کرد. کابرا هات و شوانه‌حال و نه‌قله‌که‌ی بؤ گټراوه. کابرا کوتی هه‌ی رحمت له‌دایک و بابتا خو‌نمن نه‌وه چمندانه‌سأله له‌ترسی نه‌و ماره‌سه‌گ‌دینه‌ی ولّتی خوّم به‌جن هیتوهه. کوتی: چوّن؟ کوتی ناشقه و ماشقه‌ی بوون، په‌کیانم کوشت و نه‌وه‌شيان نه‌وه که‌له‌گایه‌یتم لښ‌ده‌کا. سووکیتی گوزه‌که‌یان له‌سه‌ر ناوړ دانا.

≈ ناشقی نیلاهی / خودایی ۴۹۲ (۴۸۷)

نه‌وین‌داری پاک و دوور له‌رنگ و فريو. ... نه‌گه قه‌بری مەم و زینانیاں داوه له‌پشتین به‌ره‌وژیر هه‌ر که‌سه ده‌قه‌بری خو‌ی‌دا بوو، سه‌ره‌وه‌شيان پټکه‌وه نووسابوو؛ جا قه‌بره‌کانیان پر کرده‌وه و کوتیان بابه‌ته‌وانه ناشقی نیلاهلین.
[په‌پنی مەم و رین، نه‌جسه‌دی لوللی]

≈ ناشقی رووت ۴۹۳ (۴۸۷)

نه‌وین‌داری رووت و ره‌جال که‌تەنیا نه‌وینی هه‌یه و به‌س.

≈ ناشقی سموداسەر ۲۹۲ (۲۸۷)

(۱) ئەوین داری شهیدا و دیوانه. (۲) ئەوین داری بین پاک و نه ترس.

۴۹۵ ناشکرا

به رچاو، روون.

رێکەوه‌نده کانی رسته یی و نامال رسته یی

ناشکرا (۴۹۵)

≈ به عالمی ناشکرا که له گایه تی / درۆ کردن ۲۹۵ (۴۹۵)
زۆری و ناحقی / درۆ کردنی به رچاو.

رێکەوه‌نده کانی تر

ناشکرا (۴۹۵)

☆ به ناشکرا ۲۹۷ (۴۹۵)

(۱) بین بێچ و بێنا. (۲) بین دەر و دانا. (۳) به دمنگی بهرز. (۴) بین داپۆشین و پەردە به سەر دادان.

مه سه ل

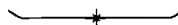
به ناشکرا (۴۹۷)

✕ بانگی محهممه دی به ناشکرا خوشه ۲۹۸ (۴۹۷)

کار به دزی و فزی و ترس و له رزه وه فایده ی نیه.

✕ مانگا به دزی که له ده گرتی، به ناشکرا ده زتی ۲۹۹ (۴۹۷)

ئەوی به نهینیش بکرتی ناخیری ناشکرا هەر دهین. مەرقی کاکه ئەو سەرت و حورنەو له جیه با تێمهش بزانن قه راره کن دمهوازن. مانگا به دزی که له ده گرتی و به ناشکرا ده زتی.

☆ ناشکرا بوون (۲۹۵) ۵۰۰

(۱) روون بوونه‌وی مه‌سه‌له‌یه‌ک. (۲) ده‌رکه‌وتنی نه‌ینی. بو‌ره‌ مه‌ردی خونی به‌ رَپه‌که‌م
پیشان بده. با زوو بیشارمه‌وه دمنآ روژ هه‌ئێ نیم ناشکرا دمنآ.
[مهاپه‌ت]

رَپه‌وه‌نده‌ گانی تر

ناشکرا بوون (۵۰۰)

☆ لَیک ناشکرا بوون (۵۰۰) ۵۰۱

(۱) ده‌رکه‌وتنی چه‌قیقه‌تی دوو کەس، دوو دمه‌ست یا زیاتر بۆ یه‌کتر. مه‌ر شه‌بعی دا.
دۆست و دوژمن لَیک ناشکرا دمنآ. (۲) یه‌کتر ناسینه‌وه‌ی دوو یا چه‌ند کەسن. «پاش
نوه‌ی تَیک‌خوین لَیک ناشکرا بوون».

☆ ناشکرا کردن (۲۹۵) ۵۰۲

(۱) ده‌رخستی نه‌ینی. (۲) دامالینی په‌رده له‌ سه‌ر کاریکی تا شه‌و گاته‌ کەس
نه‌ یزانیین. «پیرۆژ دهنآ: له‌تو دایۆ؟ درنجی؟ هه‌ر چی هه‌ی خۆم لێ ناشکرا گه‌».
[مهاپه‌ت]

(۳) روون کردنه‌وه‌ی مه‌سه‌له‌یه‌ک. «کەس به‌ جَنگای چاپخانه‌کە نه‌ده‌زانسی. خوله
ناشکرای کرده»
[کامبوس]

رَپه‌وه‌نده‌ گانی تر

ناشکرا کردن (۵۰۲)

☆ پین ناشکرا کردن (۵۰۲) ۵۰۳

ناشکرا کردنی مه‌سه‌له‌یه‌که به‌ هۆی کەسینکه‌وه‌ که‌ ناگای لێ هه‌یه‌: جا به‌ هه‌ول و
تەقەلا. یا به‌ هه‌ر شیوه‌یه‌کی تر یێ. به‌ زه‌بری تَیلا دزَپه‌یان به‌ خدری ناشکرا کرده.
[کامبوس]

☆ ناشکرایي (۲۹۵) ۵۰۴

روونی و پینچه‌وپمنايی، پین نه‌ینی.

ریکه‌ونده کانی تر

ناشکرای (۵۰۴)

☆ به ناشکرای

۵۰۵ (۵۰۴)

«... دوزمنی نه ته‌وهی نمیرخان بووه و داوای ره‌وای نه‌و سهرداره مه‌زنه‌ی گوردی به
لا‌ساری، سهرپچی و نه‌نانه‌ت نمک به حه‌رامی و له ری ده‌رچوون دان‌اوه به
ناشکرای جیتیو داوه.»

[په‌رۆک]

زاراوه

ناشکرای (۵۰۴)

○ ناشکرای لی‌گوتن

۵۰۶ (۵۰۴)

ده‌رخستی نه‌ینی مسه‌له و کارینک، که دوو یا چه‌ند کس بیزانن، له لایه‌ن
یه‌کینک له خو‌یا‌نه‌وه. «ناشکرای لی‌بلی با به خو‌ی‌دا بشکته‌وه.»

[ه‌امروس]

ناغا

۵۰۷

(۱) له‌قبه‌یکه به دوا‌ی ناوی خاوه‌ن ملّک و سه‌رۆک عه‌شیره‌ته‌کانه‌وه ده‌ندری
«س‌اپه‌رنا‌غای مهن‌گور، حه‌مه‌دا‌غای مامه‌ش.» (۲) بۆ ئی‌حترام ده‌خه‌رتنه‌ پیش ناوی
ده‌وله‌مهنده‌کانی ناو‌شاران. «ناغا مه‌رزا ره‌حه‌متی شافعی»

[ه‌امروس]

مه‌سه‌ل

ناغا (۵۰۷)

✕ ناغا نه‌گه‌ رو‌نی دایه‌ی ده‌ شاقه‌لتی‌که

۵۰۸ (۵۰۷)

کاتیک ده‌یلین که له یه‌کی به‌ده‌سه‌لات چاوه‌روانی یارمه‌تی بکری به‌لام بۆی هه‌یه
په‌شیمان بیه‌وه. «هه‌تا قه‌ولی پیدای خو‌نی بکه‌هه‌ن. به‌خودای شه‌وی به‌سه‌ردا‌ین چاوت
بیه‌ناکه‌وی. به‌قه‌ولی پێشینیان ناغا نه‌گه‌ رو‌نی دایه‌ی ده‌ شاقه‌لتی‌که.» [مه‌سه‌ل ناواش
ده‌کار ده‌کری. «ناغا نه‌گه‌ر رو‌نی دایه‌ی شاقه‌لتی‌ بۆ بکه‌وه.»

- × ۵۰۹ (۵۰۷) ئاغای ئاغەلی کوئغای سەلمانی، دە مائینی دا نیه زەوادی نانی
فەقیر و ئەداری بە دەعیە. | ھاوتای دە مائینی دا نیه دانەیی بېرویشی، بە یی
دەرییی چۆپی دە کیشی. کەوشی رەش سېرەیی دی. زگ لە برسان قووڤەیی دی.
سۆرانی سپی سەلتە با بردوو، قیتە قیتیتی لە برسان مردوو. بە رۆژ دە گەڤی بە
کەتانی، بە شەو دە چتەو بە کورتانی. پۆزی ھالی، جیبی خالی.
- × ۵۱۰ (۵۰۷) ئە گەر رەعیەت با سەرگۆنلکی ھیچ ئاغایەکی نە دەبەرێو
بە ئینسانی بە دەفەر و نە ھاوای و گێرەشیوین دەلێن. = سەمید تەقە بارگین یک لە
کۆکەیی بوو لە زستانی بەدەر لە ھیچ کۆی گیر نە دەبوو. دە بکوت لە ھیچ جێ یەکی
ریخی خۆم نە بێرێو تەو!
- × ۵۱۱ (۵۰۷) بھنوێن بە جلی گایە، پتیم بلین ژنی ئاغایە
بۆ کچ یا ژنیک دە کار دە کری روالەت فیدای قازانج دە کا. ئە گە لە زمان کەسێکەو بە
یەکی دی بگوتری حالەتی تەوسی ھەبە. ھکاری بە وەیی نە چ دەیی و چ نایی، ھەر تۆی
نەوی لە سەر بێ بھسە، بھنوێن بە جلی گایە پتیم بلین ژنی ئاغایە.
- × ۵۱۲ (۵۰۷) بە گوللە و دەرمانی بایزاغای شەق لە کەندالی
بەر = ۵۱۷
- × ۵۱۳ (۵۰۷) بەو جۆرەیی خەلیل ئاغایە بکا، نە پێشتەمەنی دەمینی نە دوو تەمەنی
دەلێن خەلیل ئاغایە ک بوو زوو زوو بیانووی بە رەعیەتە کانی دە گرت و جەریمەیی
دە کردن. جەریمە کەش یا دوو تەمەن بوو یا پێشتەمەن (دەبوو یا دوو تەمەنی با یا
پنج تەمەنی). بەلێ وای لێھات دوو تەمەنی و پێشتەمەنی لە ولاتی بەرا. | ئیستا
ئە گە کەسێک دەست بە ئەستادن یا کۆ کردنەوێ شتیک بکا ئەو مەسەلەیی
دە کار دە کەن.
- × ۵۱۴ (۵۰۷) جلیت ئاغای و ئۆکەری نازانی / پێ ناوی
لە کاردا لێھاتوویی و کاروانیی کەس گرینگە نە ک ئەسل و ئەسەب و پلە و پایەیی
کۆمەلایەتی.
- × ۵۱۵ (۵۰۷) شەرتی شوانی بە گا..یی ئاغازن چی؟
کاتیک دە گوتری کە کەسێک شەرتیک یا مەرجیک وای بۆ جێ بە جێ کردنی کاری
کەسێکی تر دیاری بکا کە ھیچ دەخلی بە سەر کارە کەوە نەین.
- × ۵۱۶ (۵۰۷) گۆزەیی سوور و ناوی شەوئی، ئاغای و کەرامانج ریکناکەوئی
بۆ دوو شتی دژ بە یەک (جیاواز لە باری پلە و پایەیی کۆمەلایەتیو). | ھاوتای

کمنگر و قوماش نابنه وئلداش. باسی جیاوازی چینایه تی نیوان ناغاوت و رعمیت
(کرمنج / ده کا).

✧ گولله و دهرمانی بایزاغای شەق / تەق لە کەندالی ۵۱۷ (۵۰۷)

کاتیک ده گوتری کەسینک لە کاری کەسینکی تر دا دەست بە کەرەسنە ی ئیشە کەرە
نە گری یا ناگاداری لێ نە کا. «دلی ناسووتی بە مالی خالی / گوللی بایزاغا و شەق لە
کەندالی».

[۷-مەزموور]

✧ مەن ئاغا و ئەتۆ ئاغا، کێ بەرە شەرەمان بۆ راخا؟ ۵۱۸ (۵۰۷)

ناکری هەموو هەر پووت بن، دەبن یە ک لە بە کێی قبوول بکا. «کە مەن ئاغا بێ، تۆیش
وە ک ئاغا / بەرە شەرەمان کێ بۆ راخا».

[بەرەمبەر]

! مەسل بەم جوورانەش هاتوو: ئەمەن ئاغا و ئەتۆ ئاغا کێ و لاغە کەمان ئاو دا.
ئەمەن ئاغا و تۆ خان، کێ راخا جێمان. ئەمەن ئاغا و ئەتۆ ئاغا، کێ جێمان /
جێگامان بۆ راخا. ! هاوتای ئەتۆ میر و ئەمەن میر، کێ بکەینە گزیر؟ ئەمەن پووت
و ئەتۆ پووت دەریناھێنن.

✧ مەنجهل بوو بە مەنجهلۆکە، ئاغازن بوو بە جندۆکە ۵۱۹ (۵۰۷)

لە دەست دانی مأل و سامان دەبێتە هۆی ناخەز بوون لە لای خەلک. ! هاوتای
مەنجهل بوو بە تیانچۆکە، چارشینو بوو بە دەسڕۆکە، خانم بوو بە جندۆکە.

✧ نانی ئاغا یان بۆ نۆکەرەن مەنتی نیە ۵۲۰ (۵۰۷)

نایتیک کە بە رەنجی شان و پیل پەیدا بێ، بێ مەنتە. «میر بە قوربانت بێم خۆ نانی
ئاغا یان لە بۆ نۆکەرەن مەنتیان نیە / هەر نانی خۆت بە فکەر / ئەمەگی نۆکەری
قەلەندەر بە فکەر نیە / ئەتۆ گولیک بووی لە وانی نەفرین».

[دەبێ برا بستی، لێخۆخە]

✧ نۆکەری بێ خەلات و بەرات تانجی سەری ئاغا یە ۵۲۱ (۵۰۷)

چونکە بە خۆرای کاری بۆ دە کا و بێ جیرە و موحاج.

✧ نۆکەری ماله خۆت بە و ئاغا ی جێ یان / هەندەران ۵۲۲ (۵۰۷)

(۱) ئەگەر بۆ مأل و مەدائتە حەولێ بەدی موحاج بە دەستی ئەم و ئەو نابێ کە خۆی
لە خۆی دا ئاغا یە تی. (۲) ئەوەندی خزمەتی میوان بکە ی رۆژی حوی لە مألان
سەد هیندەت خزمەت بێ دە کرێتەو.

- × نه شمرع ده گهل مه لای، نه عورف ده گهل ئاغا(ی) ۵۲۳ (۵۰۷)
 به شمرع باشاری مه لا ناکړی و به قانون ده گهل ئاغا ده رنابه ی.
 × هر چی سمیلي سوور بوو / بن هم مزغا نیه ۵۲۴ (۵۰۷)
 رواالت همووی شتیک نیه. دهموو راوچی په ک نیساغا نیه / هر چی ریش سوور
 بن هم مزغا نیه.
 | هاوتای ۴۵۳.

رېکه وهنده گانی رسته یی و ئامال پرسته یی

ئاغا (۵۰۷)

- ≈ ئاغایه کی به مالم ۵۲۵ (۵۰۷)
 بؤ ئاب و تاب پندان به قه له هه وه لی رسته دا ده کوثری. د نه خه جه رگاسی کردبووم.
 له میز بوو لی داخدار بووم. له پشت مالم کرت. جا ئاغایه کی به مالم کوتام نه ماما کوتام.
 ≈ ئاغازنی عمده به گ ۵۲۶ (۵۰۷)
 کچ یا ژینگ که ناکار و کرده وهی له پله ی کومه لایه تی خوی به رزتر بن. وشه ی
 (وه ک) یا (ده لئی) ده پیش دا دی. | هاوتای ده لئی کچی شا کویره ی ته ورژی یه.
 ≈ ئاغا ده بیه خشن، کوئغا نایبه خشن ۵۲۷ (۵۰۷)
 ره بر په کیان نین ده گهل: شه پر که ر لیک ده بیوونه وه. به پړیوان که ر ده ستیان
 هه لته ده گرت.
 ≈ په ر به سه ری قادر اغای ۵۲۸ (۵۰۷)
 (قادر ئاغاکوری هم باساغای دیو کړی یه. گواپه سالی ۱۳۲۵ ی کوچی مانگی له
 گوندی ئپنده رقاش ی نیزیک شاری مه هاباد کوچی دواپی کردووه. قادر اغا به
 ناوبانگ ترین ئاغای دیو کړی یان بووه. دایم دوه رهم هزار سواری په ر به سه ری
 له بهر ده ستدا بووه. ده لئین قادر اغا تاو سیکي زوری راگرتووه و په ری ئو تاو سانیه ی
 ده سه ری پیاوه کانی چم قاندووه.) بریتی یه له مندانی نازدار. | وشه ی (وه ک) یا
 (ده لئی) ده پیش دا دی. | هاوتای له سه رچاوه ی سته ی را هاتن.
 ≈ تووتنی خوش و ئاغای که ر ۵۲۹ (۵۰۷)
 کاتیک ده گوثری کم سیکي زرینگ به هوی ساویلکه بوونی کم سیکي تر دهر فنه ی
 لن بېنی و که لک له مال و دارایی ئو وه رگرئ. ه چاکی بؤ هینا به خت و
 نیقبالی / تووتنی خوش و ئاغای ناحالی.

- ئاغای داس له سه پان شیرموه ۵۲۳ (۵۰۷)
- نەوی بوخوی چەت دە کاری خو بخا.
- ئاغای گەسی نە کێل و بەردە پەقان ۵۲۴ (۵۰۷)
- هەر بە نیو ئاغا بوون. | پر = ۵۰۹.
- قادر ئاغایی ۵۲۵ (۵۰۷)
- گوئی نەدان بە تەشریفات. | هاوتای رادان. گوردانە. بە رانگەو.

ریکەوێندەکان

ئاغا (۵۰۷)

- ☆ ئاغابانوو ۵۲۶ (۵۰۷)
- ئاخەبانوو. جامانە.
- ☆ ئاغاژن ۵۲۷ (۵۰۷)
- ژنی ئاغا، ناوێکە دواى ئەو لە قەمە دەکەوێ. «ئاغاژنە فات»

☆ ئاگیانە ۵۲۸ (۵۰۷)

باجیکە دەربەگ و خاوەن ملک لە ناوچەیەکدا کە خۆیان ملکیان تیندا نەین. بەلام دەستیان بە سەر مەلەبەندەکاندا برۆا، لە جووتیرەکان و خەلکی لادینی دەستیان.

[هەبوس]

زاراوە

ئاگیانە (۵۴۸)

- ئاگیانە ۵۲۹ (۵۴۸)
- نەوی لە ئاغا دەوێشتەو. مەم فیز و ئیفا دە ئاگیانە بو تو نەهاوتوو.
- [هەبوس]
- ئاگیانە گوزەراندن ۵۵۰ (۵۴۸)
- تێپەر کردنی رۆژگار بە شیوەی ئاگیان. چاک بو گوزەراند. «حدر لەوەتای هەبە هەر ئاگیانە گوزەراندوو»

☆ ئاغايەتى

۵۵۱ (۵۰۷)

(۱) مەزنايەتى، گەورەيى. ئاغايەتى ھەر لە خۇي جۈانە، (۲) مەلکدارى، سەرۋكايەتى
عەشیرەتان، دزەمانى ئاغايەتى بە سەر چوۋمە | بېر = ۳۹۴.

☆ باباغى / ماماغا / كاكاغى / خالاغا

۵۵۲ (۵۰۷)

ۋشەي بانگ كىردنە بە تەناسۋىي خىزمايەتى و عومر و تەمەن. لە ماناي
(ھەقىقىي) پىشدا دەكار دە كىرىن.

ئافتاۋە

۵۵۳

دەفرىگە بۇ دەست و چاۋ شۈشتن و تارەت پىن كىردن، مەسىنە.

مەتەل

ئافتاۋە (۵۵۳)

§ سوۋرى سەر سەقەت / دايدىلگە نىۋ دۆزەقەت / تەر ناكامەشكە رەقەت
۵۵۲ (۵۵۳)

مەسەل

ئافتاۋە (۵۵۳)

* ئافتاۋە و لوۋلىنە كارى يەك دەكەن، بارمەتە نانپان خىسابە ۵۵۵ (۵۵۳)

(لوۋلىنە لە گل ساز دە كىرى و دەگەل ئافتاۋەي ھەر يەك كار دەكەن بەلام ئەگەر دە
بارمەتە يان نىي يەك گرانە و يەك ھەرزان.) | (۱) دوو كەس يا دوو شت كارپان يەكە
و وىك دەدەچن، بەلام بايەخى يەكپان پىترە. (۲) پياۋى بەجەۋھەر، لە رۇزى خۇي دا،
سەر بوۋنى خۇ دەنۋىتىن.

* پياۋى بىنۇن، ئافتاۋەي بىن

۵۵۶ (۵۵۳)

(ئافتاۋەي بىن، ئاۋى راناگىرى، پياۋى بىنۇنىش مالى بىن خىر نايىتەۋە.) | ھىچپان
بەكار نايەن

زاراوه

نافتاوه (۵۵۳)

- **نافتاوه به که سیک هه ننه گرتن** ۵۵۷ (۵۵۳)
(زۆرت له زمانى ژانده ده گوترى و حاله تى جنيوى ههيه.) که سیک به هه ننه گرتن. هه تى بى له خۆرا نه پۆتته سه رم. به خودای ناftاوه شى پى نه ناکرم.
- **نافتاوه له دوو / دوا که سیک هه نگرتن** ۵۵۸ (۵۵۳)
(له ومختى پى گرتنى دوو که سى دا ده کار ده کرى (ده بى) ده گه له.) که سیک که م تر بوون له بارى سیفه تیکه وه. ده خه ريجان چى. وه نلاهی ده بى سه تى وه ک که وه دى ناftاوه ی له دوو هه نگرتن.
- **نافتاوه هه نگرتن** ۵۵۹ (۵۵۳)
کارى ناو هه بوون و چوونه پى شاو. هه بى نووى ناftاوه هه نگرتن له مه جلى سى وه ده ره که وت.
- **نافتاوه هه نگرى که سیک بوون** ۵۶۰ (۵۵۳)
نۆ که رى که سیک بوون. حاله تى ته وسى هه یه.

ریکه وه ننده کان

نافتاوه (۵۵۳)

- ☆ **ناftاوه دار** ۵۶۱ (۵۵۳)
خزمه تکارىک له دیوه خانى میران و ناغا یان. بۆ هه نگرتنى ناftاوه و ناو به ده ستى خه لک دا کردن ته رخا ن کرابوو.
- ☆ **ناftاوه و له گه ن** ۵۶۲ (۵۵۳)
(۱) ناftاوه له عه بى کانزا مس. زه رد... له گه ن که ده ستى له سه ر ده شۆرى. بۆ ته وه ی ناوه که نه رۆتته سه ر نه رز یا فه رشان. که که مه م بانگ دى نى: به نه گینه خه منا کم. که لى ک ده رفکرم / ناftاوه و له گه نى پینه ده س نو بۆزى کى مه باره ک هه نگرتم.

[به سى هه م ورى. نه خمه]

۵۶۳ نافریده

(په هله‌وی: نافریده‌گ.) خهلق کړاو، دروست کړاو، ماخلووق. ثم وشه به له قالبی
ئیمی مه فمبول دا له موکریان و سلیمانی و سته به کار دیت، به لّام مه سده‌ره که ی
له بیر چوته‌وه و به هوی فیعلی موساعیدی (کردن) مه سده‌ریکی نیکه‌لی
لن دروست کړاوه، به لّام له له هجه ی باکووری دا (نافراندن) هه‌یه.

[ناموس]

رېکه‌وه‌نده‌گان

نافریده (۵۶۳)

☆ نافریده کردن

۵۶۲ (۵۶۳)

له نمبوونه‌وه دروست کردنی شتیک.

سویند

نافریده کردن (۵۶۴)

♦ به‌و خودابه‌ی نه‌گه هم‌موانی نافریده کردووه.

۵۶۵ (۵۶۴)

۵۶۶ نافرین / نافریم

(ناوېستای: نافرینه، نافرېقه‌مه. په هله‌وی: نافرین.) زور چاکه، باشه. بؤ نه‌م
مه‌بسته‌نه به کار دئ. ۱) په کیک کارینکی کردن و به لای په کینکی یا چنده‌که‌سینکی
تروه باشی کردن، بؤ دهربرینی رازی بوونی خوین و هان‌دان و دلخوش کردن
نه‌و، پنی ده‌لین. ۲) بؤ دهربرینی ناپرازینتی له کرده‌وه و ره‌فتاری که‌سنی یا له کارینکی
کردوویه، به راوینزی سهر سورمانه‌وه ده‌کوترنی.

رېکه‌وه‌نده‌کانی رسته‌یی و نامال‌رسته‌یی

نافرین (۵۶۶)

≈ نافریم همه‌که‌ریم

۵۶۷ (۵۶۶)

زورتر بؤ مندل و به باری باش و ته‌شردا ده‌کار ده‌کری.

مهسهل

نافه رین (۵۶۶)

✱ نافه ریم مامه تېرې، هه رزان فروشی گران کړې ۵۶۸ (۵۶۶)
 بؤ که سیک ده کار ده کرنی له سات و سه و دایان ناشاره زایه و زهره دنی ده کا.

۵۶۹ ناقل

(۱) هوش، قام، تن گه یشتن. «رؤله ناقلت بن» (۲) وشیار، تن گه یشتو، زانا. «ماشه لاکوری
 من ناقله» (۳) نارام، بن قره وېره، بن هه ست و خوست. «مالینه ناقل دانېشن»
 [قاموس]

«رؤستم توورم سپی پر کرد له جؤ، به کورینکی چکؤله ی کوت برؤ نه وه ی وه سر
 ره خش نی که بزائم چؤنی هه لده گری؟ زال نی بابی کوتی: رؤله! زه مایی نه وانه
 هه ممو کارینک به ناقل ده کرنی، وه ک تو نین هه مل پېوه نین. هه تیو هه وای کرد
 ره خش نی راکینشا و سه ری ده تووره که که ی کرد.

دوعا

ناقل (۵۶۹)

☒ خودایه له سر حومرم هه لنگری، له سر ناقلمی دانینی ۵۷۰ (۵۶۹)
 له سر به رسالی ده یلین.

مهته ل

ناقل (۵۶۹)

§ ناقل داره ی ناقلت پنه / پرؤزه یه و سنی شتی پنه ۵۷۱ (۵۶۹)
 - ناسان، مانگ، ناسنره

§ ناقل داره که ی ناقل بگیره / له نیو مه لان دا کامیان به شیره ۵۷۲ (۵۶۹)
 - شه مننه کوپره

§ بېرسن له ناقل به سهران / به رخ مئی به و دایک به ران ۵۷۳ (۵۶۹)
 - نادم

- § ۵۷۳ (۵۶۹) جامی چل کلیل میحرابی ناوه / هر کس بیزانی ناقلی تهواوه
- ماسی
- § ۵۷۵ (۵۶۹) ساجه له ته به به حمواوه / هر کس هه‌لی دا ناقلی تهواوه
- کورنجه
- § ۵۷۶ (۵۶۹) سه‌ری خره و بنی بلاوه / نه‌گهر ناقل بی ده‌لنی کلاوه
- کسور

مه‌سه‌ل

ناقل (۵۶۹)

- × ۵۷۷ (۵۶۹) ناقل به ئیشاره، بِن ناقل به نه‌مقیزه
ئینانی ناقل زوو تِن ده‌گا ئه‌ما ئی بِن عاقل نا. ده‌عقیبی غه‌ره‌ز ناگه‌م و دوژمن به
که‌سی نیم / نادان نه‌مقیزه‌ی ئه‌وئی، دانا به ئیشاره‌ت،
- [۵۸]
- ! هاوتای ئه‌و که‌سه که‌سه، حه‌رفێکی به‌سه،
× ۵۷۸ (۵۶۹) ناقل به‌گه‌وره و چووکهی / چکۆله‌یی نیه
هاوتای گه‌وره‌یی به‌ئه‌قله‌ نه‌ک به‌سأل، ده‌وله‌مه‌ندی به‌دله‌ نه‌ک به‌مال.
- × ۵۷۹ (۵۶۹) ناقل / ئه‌قل تانجی زی‌پینه له‌سه‌ر هه‌موو که‌سی نیه
هه‌موو که‌سی ناقل نیه.
- × ۵۸۰ (۵۶۹) ناقل له‌دای (ک) و بابی چاتره
کانیک ده‌گوتری که‌که‌سێک کاری بِن عاقلانه‌ بکا یا ناحه‌ز بجووئێته‌وه. ده‌شلین
دایک و باب هه‌میشه‌ ده‌گه‌لت بِن به‌لام ناقل هه‌ر ده‌گه‌لته.
- × ۵۸۱ (۵۶۹) ناقل / ئه‌قلنی مندالی و قوونی قرزالی / تری گهندالی
مندال نه‌فامه و لێ ناگیرێ.
- × ۵۸۲ (۵۶۹) به‌ردێکی شیتیک ده‌بیرتی باوێ به‌سه‌ت ناقلان نایه‌ته‌ ده‌ر
کاری خرابی بِن عاقل به‌سه‌د ناقلان راست نابێته‌وه. به‌ردێک که‌نه‌زان بیخاته‌ ناو
تاو / ده‌رنابه‌ به‌سه‌د عاقلی به‌ناو.

[بیرمه‌سرد]

«ده‌لین هه‌ر شتیک شیت بیخاته‌ بیر / ده‌رنابه‌ته‌وه به‌سه‌د پیاوی زی‌ر»

[مه‌ ۷ نه‌ه‌وور]

- × (پیاوی) تمبهل ناقلی چل وهزیری ههیه ۵۸۳ (۵۶۹)
- کاتیک ده‌لین که تمبه‌لیک فکر و نخشی چاک بکیشن (هه‌ل‌ب‌ت هه‌تا بوخوی تووشی نه‌زیت نه‌ین).
- × جوانی بی‌ناقل گولی بی‌بونه ۵۸۴ (۵۶۹)
- که‌مال و جه‌مال ده‌ین ریک‌که‌ون.
- × دریژ ناقلی ده چوکی / نه‌ژنوی دایه ۵۸۵ (۵۶۹)
- کاتیک ده‌یلین که یه‌کی که‌له‌گت و له‌س‌ر‌لاقی کاریکی بی‌ع‌اقلانه بکا. = بووک و خسوویه‌ک نه‌و ر‌ژ‌گاره ده‌چوو و ده‌پراوه ده‌گ‌ل یه‌کتری ده‌یانکوتا. بووکه یه‌کی باریکه‌له‌ی دریژووکه بوو، خسووش یه‌کی قول‌ه‌بنه. بووکه ده‌یکوت: نه‌من دریژم، سه‌روی نازم / نه‌وه‌ک قول‌ه سی‌ح‌ر‌بازم. خسوو ده‌یکوت: نه‌من خرم، ده‌سکه گولم / نه‌وه‌ک دریژ که‌م ناقلم.
- × ژن ناقلی ده‌کوشی دایه، نه‌گه هه‌ستا بی‌لیی ده‌ر‌ژنی ۵۸۶ (۵۶۹)
- ژن ناقلی ناته‌واوه و کاران نی‌ح‌اسی ده‌کا.
- × کوتیان جوعه بو‌وا ناقلی؟ کوتی له‌هه‌ر خه‌ساری پهن‌دی ۵۸۷ (۵۶۹)
- مه‌سل به‌م جور‌مش هاتوو: له‌بالوولیان پرسی چونه‌وا ناقلی؟ کوتی: هه‌ر ناقلی له‌خه‌ساری. | بر = ۵۹۱.
- × که‌سی ناقلی له‌زگی دایکی ده‌رنه‌هیناوه ۵۸۸ (۵۶۹)
- نه‌قل به‌پنی زهمان و نه‌زموون په‌یدا ده‌ین.
- × هه‌تا ناقل هات فکر بگاته‌وه، شیت له‌تاو په‌ر‌پ‌وه ۵۸۹ (۵۶۹)
- بو‌که‌سینک ده‌کار ده‌کری وازی‌وازی یین و کاران به‌ساوه‌ساو بکا.
- × هه‌تا شیتینگ نه‌بین ناقلینگ به‌ر‌تی ناچن ۵۹۰ (۵۶۹)
- ده‌ین یه‌ک هه‌مین له‌رووی نه‌زانی خوی‌ه‌وه ده‌رفه‌ت بر‌ه‌خ‌سین هه‌تا یه‌کی ناقل بی‌ت‌وزیته‌وه. | مه‌سل به‌م جور‌مش هاتوو: هه‌تا که‌ریک نه‌بین ناقلینگ نازی.
- × هه‌ر ناقلی له‌خه‌ساریک ۵۹۱ (۵۶۹)
- نیشان ده‌بین له‌هه‌ر خه‌سار و شک‌ستن په‌ندیک وه‌ر‌گری و نیدی دوو‌پانه‌ی نه‌کاته‌وه. «هه‌له‌و له‌بیر چوون جار و باریکه / ده‌لین هه‌ر عه‌قلی له‌خه‌ساریکه»

- × هەر کەس نانیکى خوار دىن ئاقلنى لە تىنگى ھەيە ۵۹۲ (۵۶۹)
- ھەموو کەس بەشى خۆى دەزانن. | ھاوتای خەلک گىای بە کىتوئە نمخواردوو.
- × ھەرمەنى دەلتى: کورد ئاقلنى ھەوئەئى بە گونم، ئاقلنى دوايەى بۆ من ۵۹۳ (۵۶۹)
- کورد لە پىشدا کاران بىن لىکدانەو ھەکا و ھەر خۆ پىندا دەدا ئەما بۆ دواجار
ئەوھى بۆ دەبىتە تەجرەبە.

رێکەوئەندەکانى رستەيى و ئامال رستەيى

ناقل (۵۶۹)

- ≈ ئاقلت بى ۵۹۴ (۵۶۹)
- بگامە دەئى چى. سۆفى سائە دەلتى: ئەمن نانى ناخۆم. دەلتى چۆن؟ دەلتى وەلکلا نان بە
قوزووە نەگرتى پەم خۆش نە! سەید و سەرتىک رادەموشەنتى و دەلتى: ئەو دەلتى چى
سۆفى؟ نابى ئاقلت بى؟!
- ≈ ئاقلنى / ئەقلنى مندائىگى نە ۵۹۵ (۵۶۹)
- (بۆ دووھەم کەشیش دەکار دەکرى.) | بى ئەقلە و چ نازانى.
- ≈ ئەگەر ئاقلیان بەشى دەکرد ئەو لەوئى نەبوو ۵۹۶ (۵۶۹)
- لە ئاقل چى بىن نەبراو.
- ≈ ئەوئەندەى ئاقل رىيە دەدا ۵۹۷ (۵۶۹)
- ئەوئەندەى ئەقل بىر دەکا. ەبە مەسلەحەت و تەگبىر و را / تەگبىریان لى کرد ئەوئەندەى
عەقل رى بەدا.

[بە پى سەید و بىر سۆمەد بىن، لە ھەمدى لوتلى]

| بىر = ۶۲۰.

- ≈ ئەوئەندەيان بە گەرى کوتبا ئاقل دەبوو ۵۹۸ (۵۶۹)
- نەسبەتەن ھەلناگرتى و قەى چاکى ناچى دەگوئەو.
- ≈ بريا ئەو ئاقلنى دە بىن / کەوشى (قلانى) دايە دە سەرى تودا بایە ۵۹۹ (۵۷۰)
- لە کاتى پىنگگرتنى دوو کەس بە مەبەستى رەسەرخستى لایەک، لە بارى
عەقلەو، دەگەرتى. ەبە راستى ئەو کابرايە وەکەس ناچى. بريا ئەو ئاقلەى لە پىنى
ئەودايە لە سەرى مە دابا.

[ھاوار سەرە ۲۸]

≈ بە ئاقلنى تۆ ۶۰۰ (۵۷۰)

بە فکرى تۆ، بە نەزەرى تۆ. ەبە ئاقلنى تۆ دەگەل ئەو ھەتوئەى چ بکەين؟

≈ به ناقلی من / ناقلم / باقلم ۶۰۱ (۵۷۰)

له کاتی پرس پښ کردن و فکر و راویژدا کلبرای پرس پښ کراو بو هه وهایی رسته
ده کاری ده کا. ... نه وی دیکه پان کوئی: جا نه گهر مهسه له بی و له نیمه داهاتښ به
ناقلی من هه چی بی خړه وه کو،

[مهاږت]

≈ جعیل ناقلی ده چاوی دایه ۶۰۲ (۵۷۰)

هاوتای جعیل کویره. | بر = ۶۱۸.

≈ چمند ناقل و ته وای ۶۰۳ (۵۷۰)

(بو سېهم کسېش دی.) | به تشر به که سیک ده گوتری کار یا قسه کی
پښ عاقلانه ی لږ روو بډا.

≈ عیسانی کمر پښ ناقله ۶۰۴ (۵۷۰)

هاوتای ۶۰۳.

≈ خودا / خولا ناقلینک بډا به مندالت ۶۰۵ (۵۷۰)

حالتی جنبوی مه به و یانی ناقلت نه.

≈ خودا / خولا ناقلینک داتښ پښی به پښی ۶۰۶ (۵۷۰)

بر = ۶۰۵.

≈ خودا / خولا یا بتکوژی یا ناقلینک داتښ ۶۰۷ (۵۷۰)

هاوتای ۶۰۵ و ۶۰۶.

≈ سه لا له ناقلت ۶۰۸ (۵۷۰)

... ائیم پرسین: مهسه له چیه؟ ناخر وه کو بیستوبمان نه گهر هه ساوکیتاوی له نارا دابا
نیمه مانان نیتسه ده بوو نه گهر له دوور هه هندهم بوینا به. سهرم لهم کاره ده رناچی؟
گوتیان: هه سه لا له ناقلت! خو نیتسه عه داله تی خوا نه بیه خشیوین و...

[۱۵-۵۹/۵۹ و ۶۰]

| بر = ۶۰۳.

≈ گریانم دی به نه قل، بو ئینسان / عیسانی پښ ناقل ۶۰۹ (۵۷۰)

به ته سوهه بو کسینک ده کار ده کری که له سونگی کهم نه قلی خو به وه. په بیتا په یتا
تووشی گرو گرفت پښ.

≈ له سهر هیللانه چوله کی، ناقلت به گونانم شینته کی ۶۱۰ (۵۷۰)

به کسینکی ده لږ نه که کاری پښ عاقلانه ده کا.

زاراوه

ناقْل (۵۷۰)

○ ناقْل بَر دَنهوه بهر خُو ۶۱۱ (۵۷۰)

له کاتي سهرکونه کردن و نسعت کردن کسيکدا ده گوتري.

○ ناقْل پَرين ۶۱۲ (۵۷۰)

تين گه يشتن و قبول کردن کارينک يا مهسه له يهک بهو جوره ي که باسي ده کهن يا بهو چه شنه ي که پياو خوي تين گه يشتووه و يو خه لنکي باس ده کا. ناقْل نا پيري نمو پياوه شتي وا بکا. هر چوتنکي ناقْل پري وا بکا. بهم جوره ي ناقْل ده پيري. ناقْل وای پريوه نومه ي مه کهن. هيچ ناقْل نه يدميري نم کاره وا بتي.

[هيوس]

○ ناقْل بوون ۶۱۳ (۵۷۰)

۱) بوونه خاوهن هوش، هوش هاتنهوه بهر، هست کردن و تين گه يشتن، پين زانين.
۲) تمبين گرتوو بوون، دست کيشانهوه له کارينک، وار هينان له کردهوه يهک. شيرتو
نير ناقْل بووم چيدي قوماز ناکا - هر چي هه پيوو به رايژ دؤراندی تيسا بومان ناقْل بووه
[هيوس]

○ ناقْل به تال بوون ۶۱۴ (۵۷۰)

۱) پين ناقْل بوون. ۲) نهماني هوش به هوي ناشق بوون. دورده ورده دي گزه ي بای
شمال / جار جار دهرده خاگونا و خهت و خال / خري گو و قويتاس، باز بهندي لال /
ناگاي له خو نيه. ناقْل بووه به تال / له عيشقي سه عيد بووه به عه بدل.

[به يني سه عيد و مير شيسه دين. نه همدی لوقلي ۴۷]

|| هاوتاي ۶۲۹ (له گهل ماناي ۱). ناقْل ناته واو (له گهل ماناي ۱).

○ ناقْل پَر کردن / نه کردن ۶۱۵ (۵۷۰)

پر = ۶۱۲.

○ ناقْل پين شکان / نه شکان ۶۱۶ (۵۷۰)

سهرده ر لين کردن / لين نه کردن. له شتيک تين گه يشتن / تين نه گه يشتن.
فامين / نه فامين (يو منال). ... رهشيد بهو قورعانه ي مهردي نازاي لين ده گه پريتهوه
خه تام نه بوو. منال بووم. هه ليان فريواندم. ناقْل پين نه شکا.

«هیندیک کوتیان: خیر، به عمرزی دا نه پړۆیوه، نه و لاغە بآئنده یه و بآنداره /
هیندیکیش له جن جن ناقلیان پین ده شکا، ده یانگوت نه وه جینگای کولکه بزماره،
[به پنی سه عید و سر سینه و دی، نه جمه دی لونی / ۲۴۳]

○ ناقل تهغیر / تهغویر بوون ۶۱۶ (۵۷۰)

«نه وه دایکی ده یگوت: روژه میرمه مه ی به له ک چاوه / نه وه بو ده له ی وه حشی بووی،
به نکت کیشاوه / ناقلت تهغویر بووه، هوشت له کنه خوت نه ماوه...
[به پنی سه م و رین، جمه دی به پنا]

! پر = ۶۱۷ و ۶۲۴.

○ ناقل تینکچوون ۶۱۷ (۵۷۰)

(۱) شیوانی ناقل، له دهستچوونی همستی تن گه یشتن و سه ره دهه کردن له کاران،
لیکنه کردنه وه ی چاکه و خراپه، (۲) کینایه له شیت بوون، حهرفان،
[هاسوس]

○ ناقل ده چاودا بوون ۶۱۸ (۵۷۰)

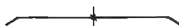
قهزاوه و حوکم کردن له رووی روالهت، «حه لکی نه و زهمانی ناقلیان ده چاوی دایه».

○ ناقل ده چوک دا بوون ۶۱۹ (۵۷۰)

بین عاقل بوون، پر = ۵۸۵.

○ ناقل ری دان / ری نه دان ۶۲۰ (۵۷۰)

پر = ۵۹۷.

○ ناقل سووک ۶۲۱ (۵۷۰)

که م ناقل. | هاوتای سه رشیت، جرشیت، ۶۲۸ و ۶۲۹.

مه سه ل

ناقل سووک (۶۲۱)

✕ ناقل سووک باری گرانه ۶۲۲ (۶۲۱)

له سۆنگه ی که م نه قلی، خوی تووشی چه رمه سه ری دنی

○ ناقل کردن ۶۲۳ (۵۷۰)

(۱) تمهین کردنن کسینک (به قسه یا هر کارینکی معنهوی که بیشینن. یا به لیدان و ین گه یاندنن زهره ری مادی) (۲) دلبین کردنی متالان و ین دمنگ کردنیان به لیدان یا هره شه و گوره شه.

[۱۵۰۰۰]

|| هاوتای بۆ باب / بابی خو ناقل کردن (له گمل مانای ۱). بۆ جهوت پشت ناقل کردن (له گمل مانای ۱). بۆ بابه لباب ناقل کردن (له گمل مانای ۱) و بۆ دنیا ته مبین کردن (له گمل مانای ۲).

○ ناقل گوران ۶۲۴ (۵۷۰)

پر = ۶۱۷.

دوعا

ناقل (۵۷۰)

☞ خودایه ناقلم لئ نه گۆری ۶۲۵ (۵۷۰)

له سه ره رمالی ده یلین.

○ ناقل گرتن ۶۲۶ (۵۷۰)

پر = ۶۱۲.

○ ناقل له کنه خو نعمان ۶۲۷ (۵۷۰)

(۱) شیت بوون و ناقل کهم بوون بۆ ماوه یه کی کورت له سوئی شتیک یا به هوی تووره یی و قه لسی یا به هوی دیتن یا بیستنی شتیک. (۲) خه رقان (بۆ پیر). «به هاری بردت غمه / زه نیم دا ممله که تان کوستانان گرتیان ته مه / له بهر غمی ده یاری / ناقلم له کنه خو نه ما / گۆلی ده دیم ده دیتن / سه رم لئ ته جه جوب ده ما.»
[بندی به هاره. درویش رحمانی هه مره کوور]

○ ناقل ناته واو بوون ۶۲۸ (۵۷۰)

پر = ۶۲۱.

○ ناقْل ناچیزه ۶۲۹ (۵۷۰)

پر = ۶۲۱.

○ ناقْلی خو خورد کردهوه ۶۳۰ (۵۷۰)

پر = ۶۱۱.

○ بو باب / بابی خو / بابه لباب ناقْل کردن ۶۳۱ (۵۷۰)

«... بهن دیزئیکی پر بکن له میوژ و خورما و گمزۆ. بئین لیره ی دانئین، نانیش دابئین
بو مه جلسی، نه گهر زانی چی تئدایه نهوه یا شیخه یا شه پتانه، نه گهر نه یزانی بو بابی
ناقْل ده کهین.»

[بهایی شیخ هارح و حاتوون نمشی، تسمه جله / ۵۵۷]

ا پر = ۶۲۳.

○ بو حهوت پشت ناقْل کردن ۶۳۲ (۵۷۰)

هاوتای ۶۲۳ و ۶۳۱.

○ شیتی ناقْل گئی ۶۳۳ (۵۷۰)

نێسانی بهروالمهت شیت و له بنه وهبر.

○ کهم ناقْل بوون ۶۳۴ (۵۷۲)

هاوتای ۶۲۱، ۶۲۸، ۶۲۹ و ۶۱۴.

☆ ناقْلانه ۶۳۵ (۵۷۰)

وه کوو به کینکی ناقْل.

☆ ناقْل مه مند ۶۳۶ (۵۷۰)

ساحبی نهقل، هژئیکی هینده جوان و ناقْل مه مند دیوه بو تو ده نالی،

[مهاپهت]

☆ ناقْلینی ۶۳۷ (۵۷۰)

(۱) تی گه یشتوویی، وریایی، (۲) چاک، چاکه، هژۆر ناقْلینی کرد که دهنگی مه کرد، دهنا لیبان
دهبوو به شهر، تم نیشی ناقْلینی بووه

[لامپوس]

۶۳۸ ناگا

(۱ خهبر. ۲) زانا و تن گهشتوو.

مهسهل

ناگا (۶۳۸)

X تیر ناگای له برسی نیه ۶۳۹ (۶۳۸)

دهوله مهسند ناگای له حالی فهقیر نیه. «پیاوی تیر ناگای له برسی نیه / به مال نه خوړتی
هیچ ترسی نیه.»

[پرمهسند]

«نه گهر قسهی حق له من ده برسی / تیر ناگای نیه هه رگیز له برسی.»

[مه لا مهوور]

I هاوتای زگی تیر ناگای له زگی برسی نیه.

X خواردن ناگای له برانی نیه ۶۴۰ (۶۳۸)

له جوابی کهمیکدا ده گوتری به سه رسو پرمانه وه گلنی له ته واو بووسی شنیک ده کا.
«نهو ههموووه برینجهی دپنمهوه کس نازانی چی لی دتی؟ .. وه نکلا خو راست ده گه ی. خواردن
ناگای له برانی نیه.»

رینکه وهنده کانی رسته یی و نامال پرسته یی

ناگا (۶۳۸)

= ناگات له دمت / زمانت بی ۶۴۱ (۶۳۸)

بفامه ده نیی چی. قسهی جوان بکه. «... هه ره له جینگای خوڼ نه پراندم: ناگات له زمانی
خوت بی مندالی دوینی.»

[مپسه پیاو / ۱۲۹]

= خودا لهو سه ره ی ناگاداره / ناگای لینه... ۶۴۲ (۶۳۸)

ره ددی بی له تو مهت و قسهی ناراست ده دمنه وه. «خودا لهو سه ره ی ناگاداره نه من بهو
کاره هه به مشرتابه.»

= دل ناگای له دلانه ۶۴۳ (۶۳۸)

کاتیک ده گوتری که دوو کس نییه تیکی باشیان به رامه ره به یه کتر له دل دا بی یا
کارینکی باشیان له یه ک کات دا سه بارهت به یه کتر نه منجام دایی.

≈ کەس ناگای له دلی / دەردی کەس نیه ۶۲۴ (۶۳۸)

کاتیک دەگوتری کە کەسێک، دەرد و غمێکی وای هەست خەلکی ئەو حۆرە ی کە
پنۆستە تێی نەگەن. «هە ی داد و بێداد کەس دیار نیه / کەس له دەردی کەس
خەبەردار نیه.»

[مێرکەشەر]

زاراوه

ناگا (۶۳۸)

○ ناگا بوونەوه ۶۲۵ (۶۳۸)

وه خەبەر هاتن له خەو، له بێهۆشی وشیار بوونەوه.

○ ناگا کردن / نەکردن ۶۲۶ (۶۳۸)

هەست پێ کردن، پێ زانین. «دەیکوت هەر چی دەمار له ئەشی دایە هەمووی ناگا دەکا.
ئەشی هێندە سەر بووه ناگاری پێوه نێی ناگا ناکا.»

[مەرووس]

○ ناگا له دم / زاری خۆ نەبوون ۶۲۷ (۶۳۸)

بێ لەبەرچاوتری هەلومەرج قەه کردن.

○ ناگا له خۆ پران / نەمان ۶۲۸ (۶۳۸)

(۱) هۆش له خۆ نەمان. (۲) سەرەست بوون. بە تەشر بە کچ یا زینیک دەگوتری له
سۆنگە ی حەزلی کردووی و شتی وا بێگۆی بووین. «ئەوه ناگا له خۆ پراوتکە.» «تێستا
ئەوه بۆ جواب نەدەوه هە ی ناگا له خۆ پراو.»

○ ناگا له مەحموودی بێ زەواد نەبوون ۶۲۹ (۶۳۸)

نەویەری بێ خەبەری له یاس و خواستێک. «ئێن مەحموودی بێ زەواد خودایە، بۆیە
کردنی ئەم قەسە بە ناش نازانن. || هاوتای دەگوێی گادا نووستن. عیلم و گومان
نەبوون. ۶۵۲.

○ ناگا له قوونی خۆ نەبوون ۶۵۰ (۶۳۸)

بە تەشر بە ئێسانی کەم هۆشی دەئێن.

○ ناگا له مردنی خۆ بوون (و) ناگا له کاریک نەبوون ۶۵۱ (۶۳۸)

بێ خەبەری مۆتەق له کاریک یا مەسە لە یەکی دیاری کراو.

- ناگا و خمبه‌ردار نه‌بوون ۶۵۲ (۶۳۸)
 بن‌خمبه‌ر بوون. «وه‌نلاهی وه‌ته‌نلاهی. ناگا و خمبه‌رداری نه‌و کارهی سیم»
 ۱ جاری واشه (روح) ده پیشی دا دی. «رووحیشم ناگا و...»
 ○ دل ناگا کردن ۶۵۳ (۶۳۸)
 بر = ۶۴۶.

رنگه‌وه‌نده‌کان

ناگا (۶۳۸)

- ☆ ناگادار ۶۵۲ (۶۳۸)
 (۱) خمبه‌ردار. (۲) پاریزگار. «خودا ناگادارت بی»
 ☆ ناگادار بوون ۶۵۵ (۶۳۸)
 به باس و خمبه‌ر و کاروبارنیک زانین.
 ☆ ناگادار کردن ۶۵۶ (۶۳۸)
 خمبه‌ردار کردنی که سیک له کار و باس و خواستیک.
 ☆ ناگاداری ۶۵۷ (۶۳۸)
 خمبه‌رداری.
 ☆ ناگاداری کردن ۶۵۸ (۶۳۸)
 ناگا لی بوون.
 ☆ ناگا لی بوون ۶۵۹ (۶۳۸)
 چاوه‌دیری کردن، سه‌رافه‌تی کردن.
 ☆ ناگا لی هم‌بوون ۶۶۰ (۶۳۸)
 ناگادار بوون.

۶۶۱ نالیک

جمله کا و جوی یدکم. «برایم نه‌تو مه‌ترسن، نه‌من مه‌جلم لی گه‌یوه‌ته مه‌جلی
 ده نیوه‌پژویه / ده بجوو خو وه‌سه‌ر نه‌و جانوو‌ماینه‌ ناوئی، مه‌ترسنی هه‌وت شه‌و و
 رۆژانی به‌سه‌ر سه‌هۆئی رابکوئی / جهمینکی نالیک بده‌یه‌ی هه‌ر ناهینتیقه‌وه
 نسکویه»

مهسهل

تالیک (۶۶۱)

✕ نهسپی چاک تالیکی له خوی زیاد ده کا ۶۶۲ (۶۶۱)
پر = ۱۸۶۸ .

زاراوه

تالیک (۶۶۱)

○ تالیکی دوو کهر(ان) پښ بهش نه کران ۶۶۲ (۶۶۱)
دهست و پښ سپلکه بوون و کار له دهست نه هاتن. دتممشای سهره پنهان داوه نه
دهست کن. نهغه وه آکلامی تالیکی دوو کهرانی پښ بهش ناکړی.
○ نهسپی کهسیک فیره تالیک بوون ۶۶۲ (۶۶۱)
پر = ۱۲۰ .

نال ۶۶۵

مهو جوو دیکي خه پانی یه و له ناو کورده واری دا باوه ریان وایه که دهوړی ژنی
زه یستان و منداله کی ده دا و هدر دهرغه تی وه گیر که وت هدر دوو کیان یا هدر
کامیکیان که بوی بلوی ده بانکووژی.

[لغویس]

باوه پر

نال (۶۶۵)

○ نال نیشیای له جهرگ و دلی ژنی یه و بو وی دی. - ده لښ سانیکی کلیرایه ک
دبویه تی یه کی زه لام به خوی و به تمشیکه وه نه دهر کی ماله زه یسانیک دینه دهر.
کابرا ناپه شوکڼ و هرای ده کاتڼ ده لن: سه به نه وه بو کونی دبه ی؟ بیسه وه سهر
جنی خوی. زه لاهه سوو کینکی ده گهر ښه وه.

۶۶۶ (۶۶۵)

- ◊ ئال ئەوجەرگ و دلەي ئەگە دەيدىزى دەياتە سەر نىزىك ترين چۆم و ئاو. بۇيە ئەگە ۶۶۷ (۶۶۵)
- يەككىك پىنى زانى ئال ھاوتە سۇراخى زن و ماله كەي دەس بەجى دەين دەست داتە خەنجەر و تەنگ و بچتە سەر ئاوى گۆرىن. ئال لە وى خەرىكى شووشتەوى جەرگ و دلەكەيە و پىش ئەوئەي بە ئاوينى دادا لى دەستىندىتەو.
- ◊ بۇوئەي ئال لە زنى زەستان ئەدا شووژنى لە بەرۆكى مەلۇتەكە دەدەن و چەقۇي نىوكېر لە بن سەرى دادەنن، قورئانكىش لە زوور سەرى زە دادەنن. ۶۶۸ (۶۶۵)
- ◊ يەككىك ئەگە بە غىرەت ىن و بتوانى شووژنى دە بەرۆك ئالى كوتنى تازە دەبىتە دىلى وان و دايمە خەمەتيان دەكا. = زۆر كەس دىويانە ئەگە ئال گىراوہ. دەلەين ئەگە پىيان دەكوت بچۆ بۇ پووشكان زۆرى بىنە و زووش وەرەوہ. دەرۋىي. گونى نىۋارى بە خۇي و بە قولىك پووشكە لەو لاي را دەھاتەوہ. ئەگەرىش كوتبات درەنگ وەرەوہ و كەمى بىنە؛ دەس بەجى بە كۆلىك پووشكەوہ دەھاتەوہ. دەلەين زە باشۋىك بە ئاوى شەمى (باشۋىك تايغەيەكن) پىنج شەش كورى لە سەر حەوتوۋ دەمرن. لە ئاخىر مىندالى دەبىتەوہ ئال دىتە زگى. ئەوئەش نايكاتە نامەردى و نەغد شووژنىكى لە بەرۆك قايم دەكا. قەدەرئىكى زۆر رايدەگرئى. ئاقىيەت رووحى پىنا دى و شووژنەكەي لە بەرۆكى دەكاتەوہ. ئال پىنى دەلەين: شەمى لەو دىنبايەي چت بۇ خۇت نەزانى! دەلەين: چۈن؟ دەلەين: چاكە ئەتو بۇ دەرمانى جوانەمەرگىت لى نەپرسىما ھەر چى شەمى داد و بىنادى دەكا ئال گونى پىن نابزوئى و ون دەين.

مەسەل

ئال (۶۶۵)

- × بە قەسە ئالى زەنگان، بە كەردەوہ رىخ لە لىنگان ۶۷۰ (۶۶۵)
- بە وەي دەلەين ئەگەر ھەر قەسە ھەيە. مەسەل بەم جۇرەش دى: لە قسان ئالى زەنگانە. لە كاران رىخ لە لىنگانە. | ھاوتاي قەسە تىلكەي ھونەر چۆلەكە و ۰۳۲۴.

رىكەوہەندەكانى رستەيى و ئامال رستەيى

ئال (۶۶۵)

- = ئال و شەوہ نەتباتەوہ ۶۷۱ (۶۶۵)
- بە ئىلانى ترەسغۆك بەتاييەت بۇ مىنيەي دەگوترى. واتە دلت نەتوقى. نەخورنى. | بر = ۶۷۲.

زاراوه

نال (۶۶۵)

○ نال بردنوه ۶۷۲ (۶۶۵)

مردنی ژنی زه‌یستان یا منډاله‌کې له دواى زانې تا چهند روژنې. نال بردنوه.

○ نال بوونهوه ۶۷۳ (۶۶۵)

کول بوونی دډان به هؤى خواردنې ترشى.

داووده‌رمان

نال بوونهوه (۶۷۳)

✽ خواردنې گهلای دارقه‌یسی بو دهرمان کردنې دډانې نال بووه وه ک په کساته‌ی وایه
و دس به‌چې چاکې ده‌کا. ۶۷۴ (۶۷۳)

○ نال بوون بوون ۶۷۵ (۶۶۵)

هاتنه گه‌یشتنې میوه / ناو تنی گه‌پران و نزیك بوونهوه له گه‌یشتن.

○ نال ووال بوونهوه ۶۷۶ (۶۶۵)

به خؤدا شکلموه و ته‌ریق بوونهوه.

○ نالې ۶۷۷ (۶۶۵)

نهورى له ژنې بترسې و ده‌سه‌لاتې بداته چمنگ. ویده‌چې ههمان نال بېن که ژن به
شووژن گرتویه‌تی و به که‌یفې خؤى رايداوه. ده‌فسه‌کانم ره‌قس چوونکه حه‌قن،
شارستانې له حاست ژن زور تالین و به بې‌نیزنې نه‌و قامک له ناو نانین،

[هارونه، ۱۴۷۷]

= هارونه ره‌شید پیاوې نارد نه‌گه به ولاتان دا بوى بگه‌رین و نه‌وانه‌ی ه‌نالی‌س
سه‌روونه‌سپان لې بستېن. پیاو رویشتن، چې وای پنبه نه‌جورا به سې چوار ره‌وه
نمسه‌پوه هاتنه‌وه. نمسه‌نمسه هینده زور بوو به هاربه‌ند نه‌یده‌کېشا. هاروون زوری
پېن سه‌یر بوو. کوتی: نه‌و سې چوار روژه‌ی چې واتان دیوه نه‌گه بو گېرانه‌وه بېن؟

کوتیان: وه نلا قوربان چت لن ومشیرین، ژنیکمان لهو حاله ی و لهو رهنګه ی دیوه
خودا دایناوه یو تو. کوره کوتی: سیر سمیرا خودا غه زېږو لن ګری: سوور و زبیده (
سپته زبیده، ژنی بووه) ګونی لن ین سه گمان پڼوه دهنی! کوتیان: قوربان به قهراری
خوت دوو نهمپت لن ده که وئی.

○ نالی کال ۶۷۸ (۶۶۵)

میرمنال. «کچنګی جوتکه ته ی نالی کال دمعت و ده چوو.»

رېکه وهنده کان

نال (۶۶۵)

☆ نال وګوړ ۶۷۹ (۶۶۵)

(۱) ګورینه وه ی شتیک به شتیک له جنسی خوی. «جنگاکانتان نال وګوړ که نه،
(۲) نال وګوړی شتی جیاواز. «نال وګوړی بهرور. نال وګوړی بازه رګانی، (۳) داکمندنی بهرګ
و ئی خاوین دبه ر کردنی. شمه که کانت نال وګوړ که.»

☆ نال ووالا ۶۸۰ (۶۶۵)

پارچه ی رنگاوره نګ.

☆ نال ووتیر ۶۸۱ (۶۶۵)

سودا و معامله، ګرین و فروشتن. «خه لیفه چوار کوری ګه وری هه بیون که یو
نال ووتیر. ګه رمین و ګوستانیان ده کرد.»

[چیننی معنور ۹۳]

نال ۶۸۲

(۱) پارچه ی شاش یو ورد دایژتن. «نالایژ. (۲) به یداغ. (۳) قه لهم «نال اګرت به دس
خورشیدی خاور / نووسیا یو لای به هروزی سهروه.»

[به ینی حورشیدی خاور]

باوه

نال (۶۸۲)

○ مردووی غریب دهنی نالای له سه ر بچه قینی. «...ئیدی لهوه زیاتر زینده گانیم ۶۸۲ (۶۸۲)

نده و یست خودا بوی بناردمایه دهردی مردن و مو فاجایه / له پلهی جونبیان و چل
پلهی عومانیان بناشتمایه / نهو حله بییانگو تایه: غمریبه، نالایه کیان له سر
هه لبدامایه. [به پشی لاس و جه زال، به حه دی لوتی: ۱۳۰۱]
«لوتیکی بیجارنی له گنننننی مرد، وارشیان له دهوهری کرد و نالایان له سر
چه قاند.

دوعا

نالآ (۶۸۲)

☐ وهبر نالآی پیغه مبهه ره کو تن / نه کهو تن ۶۸۲ (۶۸۲)
(وشه ی 'یاخودا'، 'یا ره بی' و... ده پیش دا دئی.) «دهر ده لئی: به کر نه توو به کره
شه پتانی، قسه ی چاکت به زاری دا نایه / ره بی زه لیل بی له چاوان، نه کهو به بهر نالآی
حه زره تی ره سوو لو تلابه.»
[به پشی مسم و ری، نه حه دی لوتی: ۷۱۴]
! هاوتای وهبر شفاعته پیغه مبهه ره کو تن / نه کهو تن. پیغه مبهه شفاعت بو
کردن / نه کردن.

ریکه وهنده کانی رسته یی و نامال پرسته یی

نالآ (۶۸۲)

= نالآو پیتلای پین ناوی ۶۸۵ (۶۸۲)
مشت و مری ناوی و له وهی که م تر نایفر و شم. ه... ده یگوت: تاخری قیحه نی دوازه
هه زاره / نالآو پیتلای پیتا نایه ته وه به حساب و گاره / بلئی فته که م تری نادم یه ک
تاقه پاره. [به پشی سه عید و میر سه یسه دی، نه حه دی لوتی: ۲۴۲]
= نه گهر چاک بایه نالآی له سر ده چه قی ۶۸۶ (۶۸۲)
نیشننننکی باش بویه به چاکه باسیان ده کرد و علامه تیکی ده بوو.

زاراوه

نالآ (۶۸۲)

○ کردن به نالآ / به نالآی روم ۶۸۷ (۶۸۲)
ناشکار کردن، نابروو بردن. «به خوندی نه وهی به سر وی ها تووه به سر مه مایان ها تبا
بووان ده کردینه نالآی رومن.» ! هاوتای به بووک بردن.

رېښه‌وهنده‌کان

نالآ (۶۸۲)

☆ نالآبووک a ۶۸۷ (۶۸۲)

سهره‌مقستى چیت و هه‌ریر و هه‌ر قوماشیکى دیکه، که کچولان ده‌یکمه‌نە جل بۆ
بووکى منالان. نالآبووک.

[ناموس]

رېښه‌وهنده‌کانى رسته‌یى و نامال‌رسته‌یى

نالآ بووک (۶۸۲)

≈ ده‌نئى چیلکه‌یه نالآبووکى لى‌هالآوه b ۶۸۷ (۶۸۲)

ب = ۲۵۳۷ a

نالآتوون ۶۸۸

زیر:

مه‌سه‌ل

نالآتوون (۶۸۸)

× نالآتوون به‌مه‌ک، پیاو به‌چاکه a ۶۸۹ (۶۸۸)

بى‌غەل‌وغەشى زیر به‌مه‌ک و لى‌پیاویش به‌چاکه‌کردن ده‌رده‌که‌وى.

نالکە‌ی مردن ۶۹۰

سەروحه‌دى گيان دان گيانه‌للا.

۶۹۱ نالقه

عارمې به. (حلقة، ناوه. ۱) هر شتيكي خړې وه کوو «دایره» که ناوه پراسته که ی به تال یی. دار یا تمل یا شیشی ناس که وه کوو دایره داهینداریته وه و نهو سهر وه سهره که ی که پشیتنه وه یه ک. (۲) ننگوستیله ی زېږ، زڼو یا پلاتین به یی نه قیم که لم دواینه دا بوته باو. کوږ و کچ پاش نه وه ی بوونه ده زگیرانی یه کتری ده ده ستیانی ده که ن. (۳) کو بوونه وه ی خه لک له ده وری که سنی یا شتی: نالقه ی زیکر له ته کیه ی شیخ بابا.

[لاموس]

مه ته ل

نالقه (۶۹۱)

- § رهشی رهش بهراز / دندووی نالقه گاز / چل که زی کراس ۶۹۲ (۶۹۱)
- § زهردی زهردان / له بن بهردان / نالقه ی شیران / گونی نامهردان ۶۹۳ (۶۹۱)
- § مریشکه په شی نالقه ده گوئ دا / مائی نعاوه سهر نه کا پندا ۶۹۴ (۶۹۱)

- چادر

- تله ننگ

- چنل

فر

نالقه (۶۹۱)

- تووشی کاک ... (ناوینک) بووم / دیتم یه کجار داماو / بیست و دوو تمه نم
بؤ بژارد / له سهر چوک دامهیناو / کیم نالقه ی قووی کرد / کوږ یکم
لی دهرهیناو / نه که باوه ری ناکم / نهو کاکه به. (ناوینک) ناوه

۶۹۴ (۶۹۱)

زاراوه

نالقه (۶۹۱)

- نالقه / نالقه بهستن ۶۹۵ (۶۹۱)
- به دهوره راوهستان، دهوره دان، دهوره ننگاوتن، راوچی نالقه بان له دهوری ناسکه که بیست و نه پنه پشست دهر باز یی.

- نالقی یهک بوون ۶۹۶ (۶۹۱)
 ناواقای یهک بوون، ده گز یهک رۆچوون، مهجه که لیک تر نوند کردن. «ده قیانووس و
 شای مهردان / نالقی یهک بوون له مه پیدان»
 [به پشی سابل، حاجی سانه توره]
- نالقی گابه راژاندن ۶۹۷ (۶۹۱)
 پر = ۷۰۰.
- نالقی کهسینگ / شتیگ دان ۶۹۸ (۶۹۱)
 گمارو دان، ده ور لښ گرتن، پر = ۶۹۵.
- نالقه له گوئی ۶۹۹ (۶۹۱)
 (۱) گوئی له مست، (۲) بمنده، غولام.
- دهست به نالقی گابه گرتن ۷۰۰ (۶۹۱)
 چوونه حج و بوون به حاجی، «دهیرانی وهره له گانیه شوبری» / بۆم بلین به دایکی
 کوپه دهیرانی؛ / نهوه نه نوژدان بگا و نه رۆزووان بگری / نه گهر بعداتهوه به کوپه
 دهیرانی؛ / وه بزانی دهست به نالقی گابه ده گری.
 [کاسی مرادان / ۱۸۲]
- قسهی کهسینگ کردنه نالقی گوئی ۷۰۱ (۶۹۱)
 ده گوئی گرتنی قسهی کهسینگ و عممل پښ کردن.

رێکه وهنده گان

نالقه (۶۹۱)

☆ نالقه تیز ۷۰۲ (۶۹۱)

گیایه کی دهشته کی یه، زۆر بهرز نابیتهوه، ههمیشه تمنانهت له ژیر به فریش دا شینه،
 ساقه تی نیو سانیمه تر نهستور دهبی و قهقهه، له شکانه وهدا شیر ی لښ
 ده تکی.

داوود دەرمان

ئالقه تیز (۷۰۲)

❖ بۇ ۋە كار خستنهۋەي زگىي گىراۋ دئۇپ يا چىمد دئۇپىك لە سەر قەند و شتى وا
 ۷۰۲ (۷۰۲) رۇ دەكەن و دەيخۇن.

☆ ئالقه داغ ۷۰۴ (۶۹۱)

درووشمى ئالقه يى كە بە گونى مەر و مالىهۋەي دهنين.

☆ ئالقه ريز ۷۰۵ (۶۹۱)

۱) زنجيرۈكەي دەرگە داخستن. ۲) ھەر جوورە ئامرازىكى تر كە بەم شىۋەيە بۇ
 داخستى دەرگا لە كانزا دروست كرايى. شكلى ھەر چۈنىك دەيى بىن.

☆ ئالقه ريز كردن ۷۰۶ (۶۹۱)

داخستى دەرگا بە ھىنانى ئالقه ريز لە تايەكى دەرگاۋە بۇ تايەكەي تر. «دەرگەكەي
 ئالقه ريز كە»

☆ ئالقه زوونە ۷۰۷ (۶۹۱)

ئالقه ي ددانە دارى كانزا كە زمانەي تىنبايە و بۇ داخستى قايشى پشت و كەوش و
 بەرەزىن و... بە كار دەھىنرى.

☆ تى ئالقان ۷۰۸ (۶۹۱)

گىر كردن.

☆ تىك ئالقان ۷۰۹ (۶۹۱)

تىك ترنجان. تىك گىران.

ئالتۇز ۷۱۰

۱) حالەتى تىك ھالۋى و تىك ئالقانى ھەۋداكلى ماشەرە بىن و كەلەھ دەزوو و...

دەم مەشرە ھىندە ئالتۇزە بە كەس ھەنئەگى. ۲) سەر و پىرچى شەنە نە كراوى ژن و پىياو.
 ۳) كارى دژوار و گران كە سەر مەدرى لى نە كرى. ۴) خالەتى پىياوى تووړە و تۆسن.
 توند مىجاز. ۵) پەرىشان و خالەتى پەشۇكاوى و شىواوى لە مروۇف دا. ۶) نالەبار
 بوونى وەزعى ھەوا.

باوھ

ئالتۇز (۷۱۰)

◊ ئەگەر گۆرەوى دەمىن سەرت نىي خەونى ئالتۇز دەمىنى. ۷۱۱ (۷۱۰)

مەسەل

ئالتۇز (۷۱۰)

* لە سەر رىيان بنووى خەونى ئالتۇز دەمىنى ۷۱۲ (۷۱۰)
 ئەوئى بە خەلگەو مەندوويە رووچەن دە غەزەب دايە.

زاراۋە

ئالتۇز (۷۱۰)

○ سەر قۇزى بىن ئالتۇز / ھالتۇز ۷۱۳ (۷۱۰)
 ئەمى بە روالەت و لە سەر مەو خۇ چاك دىمىنىن و لەمبە مەب و پىسە. زاراۋە بەم
 جۇرمش ھاتوۋە: سەر قىتى بىن ھالتۇز. ۱ ھاوتاي سەر سوورى بىن ھەمبەنە. سەر
 لووسى بىن پىس. سەر مەو ھەرى ھەرى: بىنەو بە قوونى كەرى.

رىكەو ھەندە كان

ئالتۇز (۷۱۰)

☆ ئالتۇران ۷۱۴ (۷۱۰)

بىر = ۷۱۷.

☆ ئالتۇزاندەن ۷۱۵ (۷۱۰)

ئالتۇز كەردن. ھەشە كەيان لىن ئالتۇزاندەن. كەپ مەشرە كە ئالتۇزىنى.

☆ نالۆزاو ۷۱۶ (۷۱۰)

(۱) چلۇنايەتى ھەموو شتىكى ۋە كوۋبەن، مو... كە ئالۆز بوۋىن. (۲) چلۇنايەتى كارىكى
گرىۋگۇلى تى كەوتىن، شتىكى بە سەر ھاتىن بە ھاسانى جى بە جى نەين و
سەر ھەرى لى نە كرى. (۳) خالى ئىنسانىكى توۋرە بوۋىن، رقى ھەلىستانى ھەمماشاي
نەم پىاۋە ھىمەنە چۇن ئالۆزاۋە.

[۱۵مۇس]

☆ نالۆز بوۋن ۷۱۷ (۷۱۰)

(۱) تىكخاقلانى داۋى بەن و دەزۋو. (۲) تىكچوۋنى رىكۋىنكى سەر و پرچى بە شانە
داھاتوۋ. (۳) توۋرە بوۋن. (۴) بەرھەلىست و نارەھەتى ھاتنە پىش، جى بە جى نەبوۋنى
كارىك. ھىشەكەمان لى ئالۆز بوۋە.

[۱۵مۇس]

زاراۋە

(۷۱۷) نالۆز بوۋن

○ گىرە نالۆز بوۋن ۷۱۸ (۷۱۷)

(ئەگە بىنە نەسۋورا سەرە بە سەرى دا دىتەۋە، سەر بە سەرى يەكەۋە دەنەين و
لىك دەھالەين بەۋەى دەلەين گىرە نالۆز بوۋن). I بەرھەلىست و نارەھەتى ھاتنە
پىش، پر = ۷۲۳.

☆ نالۆز و پالۆز ۷۱۹ (۷۱۰)

نالۆز و پالۆز.

☆ نالۆزكان ۷۲۰ (۷۱۰)

نالۆز بوۋن.

☆ نالۆزكاۋ ۷۲۱ (۷۱۰)

نالۆزاۋ.

☆ نالۆز کردن ۷۲۲ (۷۱۰)

(۱) شیواندن و گری و گنۆل خسته ماشه ره یهن... (۲) شیواندن و تیکداننی سه ر و
 پرچی شانه گراو. له مانای مجازی: الف) تووره کردن و رق هه لساندنی کمسیک.
 ب) ته گهره و چهت خسته پیش جی به جی کردن کارنیک و دژوار کردنی.
 [میوس]

ا پر = ۷۱۵.

زاراوه

نالۆز کردن (۷۲۲)

○ گیره نالۆز کردن ۷۲۲ (۷۲۲)

بشیوی ساز کردن. «هه لای 'پشتمپ' یان به پهن خاوسی هینابووه 'قۆزلووچه' ی کوتیان گیره ی
 نالۆز کردوووه.» پر = ۷۱۸.

☆ نالۆزی ۷۲۴ (۷۱۰)

(۱) تیکنالای و تیکنالقای (یو موو، بهن، دهزوو...). (۲) تووره یی و توسنی، تونده
 میجازی، رق هه لستای. (۳) پشیوی و شیوای.

زاراوه

نالۆزی (۷۲۴)

○ نالۆزی نانهوه ۷۲۴ (۷۲۴)

بشیوی ساز کردن. گیره شیوینی. «هینان نارد ه لای سه قز که مابه یین بم و تا گادار بم
 عه شایر نالۆزی نه نینه وه.»

[چیننی میوس]

☆ نالۆزی و پلۆزی ۷۲۶ (۷۲۴)

(۱) ناژوه و هه را و هوریا. (۲) شیوانی چلۆنایه تی کۆمه ل، نارنکی. «دنیا به کی نالۆز و
 پلۆزم»

[میوس]

۷۳۷ نالوو

دوو لووی پچووکن به شکلی بادام، لهو لا و لای گهرووی ئادهمیراد، نیشان نه‌وه‌یه
گرم‌وله‌ی سپی (کریات البیضاء) بۆ خوین ساز ده‌کهن.
[دوو شاخه.]

داووده‌رمان

نالوو (۷۳۷)

- * نه‌وی که‌سکی به دوو شاخه‌ی چووبی دهمت به هه‌چ نالوویه‌ک دابینن ۷۲۸ (۷۳۷)
ده‌چینه‌وه پاشن.
* نیستکلی تێ ده‌گرن. بر = ۲۴۴۳. ۷۲۹ (۷۳۷)
* هتدێک خا که‌معد له سه‌ر جامیک رۆده‌کهن، قامکی لێده‌ده‌ن و دوو شاخه‌که ۷۳۰ (۷۳۷)
ده‌دین.

جنیو

نالوو (۷۳۷)

- φ نالوو پێهتێان ۷۳۱ (۷۳۷)
دوات ده‌گم تالووت پێهتێه.

رێکه‌وه‌نده‌کان

نالوو (۷۳۷)

- ☆ نالوو که‌وتن / نالوو هاتن ۷۳۲ (۷۳۷)
هه‌ستانی بادامه‌ی گه‌روو له‌ بن چمه‌.
☆ نالوو هه‌ل‌دانه‌وه ۷۳۳ (۷۳۷)
ده‌ست پێداهه‌نێان و دامالینی نالوو له‌ دیوی ده‌ره‌وه‌را بۆ نیشان دانه‌وه‌ی
ئاوساوی به‌که‌ی و چاک کردنه‌وه‌ی.

[تاسوس]

☆ نالویشه ۷۳۴ (۷۳۷)

نالوو هیشه.

۷۳۵ ناله کۆک / ناله قۇق

گيايه کی به هاری به، هر زوو له پمنا رنوو به فران سه در دینسی، له شنگ دهچن، به لام گه لای پان تره و تووکن، بستیک بهرر ده بیته وه، گولیکسی زهردی ههیه، ره گی کهم له زهوی ده چیته خوار، بنیکی خری ههیه، ده خوری.

[قاموس]

= به فر ناردی ده گه ناله کۆک میردی پین بکا. ناله کۆک خه بهری نارد وه: ده بین له سه رم راومستی هه تا کاکم دیته وه. چله خه لاس بوون و هه لای کرده پای وه عده ی و به فر گه لین گه لین بوو. ناله کۆک کوتی: کاکم هاتوته وه، نه و جار بنیری میردی پین ده کهم. به فر کوتی: ناله کۆکه ی پرچنه / چۆر چۆره م کهوته بنه / چ بکه م له مال و ژنه؟

مه سه ل

ناله کۆک / ناله قۇق (۷۳۵)

* دیاری شوان ناله کۆکه / ناله قۇقه ۷۳۶ (۷۳۵):

هر که سه له قه ده ر توانای ماددی و مه عنه وی خوی ده توانی دیاری بدا.

رێکه وه نده کان

ناله کۆک (۷۳۵)

☆ ناله کۆکه مشکانه ۷۳۷ (۷۳۵):

جۆرێک ناله کۆکه، بنی وه ک مشک خره.

۷۳۸ ئامان

(۱) قاپ و قاچاغ، ئیربار. (۲) ده غیل. «حه مه تال ده آتی: سه یه د هه تار ئامان / پیم نیه خه نجه ری ده بان / که لاکت بخه م له راسته ی مه یدان.»

[به پنی حه مه تال، سه یه د حوسنيس رسموونی]

(۳) وشه ی پمنا بردن.

رېځه‌وېنده کاني رسته يې و نامال رسته يې

نامان (۷۳۸)

- ≈ نامان و توبه 2 ۷۳۸ (۷۳۸)
- پر = ۷۳۸ (مانای ۲).
- ≈ به نامان و بریا ۷۳۹ (۷۳۸)
- به هزار پارانوه و خوژگه، به هيچ کوللو و وه چېنک. «به نامان و بریا په شيعاني هر ماني ناکه».
- ≈ زمان نامان ۷۴۰ (۷۳۸)
- زمان وريا به. «تو خولاکي پيم بلې نه و فسيه چ يوو کردت؟ له دله خوم دا ده مکتو: زمان نامان ده بې نه و سوږه له گهل من بهيته ژير خاک».
- [سرو. زماره ۲۷]
- ≈ کچي / کوره نامان و ده غيل... ۷۴۱ (۷۳۸)
- بو پين داگري له سر نه کردني کار يا قه په ک له هوه نې رسته دا ده گوترې.

زاراوه

نامان (۷۳۸)

- نامان پي هه ټينان 8 ۷۴۱ (۷۳۸)
- هاوتاي گوچ پي هه ټينان. وهرهم پي هه ټينان. ده ماني کوولي کردن.
- نامان وه رووحي که سيک هينان 8 ۷۴۱ (۷۳۸)
- پر = ۷۴۵.
- ته پلي نامان ليدان ۷۴۲ (۷۳۸)
- نوي کردن و خو به دسته وه دان. «له بدر تو چاره نووسي شووم و به دفعې / نه وي قهت لتي نه دم ته پلي نه مانه».
- [۴ ربک و روښ]
- || هاوتاي تفنگ شوږ کردنه وه.
- دهر و نامان لي بران ۷۴۳ (۷۳۸)
- بو قهله وي زور ده گوترې. هوا قهله و بووه هر دهر و ناماني لي سرواه. | هاوتاي وه ک خه شه / ره شکه لي هاتن. وه ک کووري سر و ينجه / کووري فوودراو لي هاتن. ده دهر که وه نه هاتن.

- وه ئامان هاتن ۷۴۴ (۷۳۸)
 بۆ نیشان دانی ئاستى ئارزىچە تى لە كەمىك دە گوتىرى. دلە چىنگ ئەو قې پېۋەرىسوانە
 وئامان هاتووين، قې پېۋەرىسوانە ئامانئان پىن ھەنگرتووين، | ھاوتاي وەزالە هاتن.
 ○ وه ئامان ھىنان ۷۴۵ (۷۳۸)
 چارز كىردن، ئارزىچە كىردنى زۆر.

۷۴۶ ئامۇزا

كۆر يا كچى مام، مامۇزا، پس مام.

باوہې

ئامۇزا (۷۴۶)

- ئەگە تىرىك بەاويشتىر تە جى يە كى نەدىو و كەمىك بىنگىۋى، خوینی گوزاۋەى لە
 ئامۇزای تىرھاۋىزە كە دە كەۋى.

مەسەل

ئامۇزا (۷۴۶)

- ✕ تىرى نەبەدى وه ئامۇزای دە كەۋى ۷۴۸ (۷۴۶)
 ئامۇزا نىزىكە و دە كىشان دا دەمى دە گەل پى. | پى = ۷۴۷.
 ✕ چەقەل مەنشورە ئامۇزای سەيە ۷۴۹ (۷۴۶)
 بۆ ئاسايى نیشان دانی خراب بوۋى كەمىك دە گوتىرى كە خىمىكى نىزىكى خراب
 پى.

رىكەۋەندە كانى رستەيى و ئامال رستەيى

ئامۇزا (۷۴۶)

- = خوینگر و خوین نەستىن، برا و برا، ئامۇزا و ئامۇزا، ئەۋى دى ھەموۋى ۷۵۰ (۷۴۶)
 گرى پەرۋىە
 لە خىزمان ئەۋانە بەكار دىن.

رېښه‌وېنده‌کان

ناموزا (۷۴۶)

☆ ناموزا ۷۵۱ (۷۴۶)

کور یا کچی ناموزا، بناموزا.

☆ بن ناموزا ۷۵۲ (۷۴۶)

مندالی ناموزا.

نامور ۷۵۳

به کيکه له دوو پارچه گهوره کانی نامرازی (جوت) له کور دوستان. نيره‌قه، هه‌وجار.
 هم نامرازه له دارنکی دريژی راست (باسک يا باسکيش)، که کونه دارنکی
 ره‌خته و سه‌ختی 'دمنده'ی به سه‌روه‌یه و گاسنی ده‌خرینه سه‌ر، دروست کراوه.
 دارنکی باریک تر 'پاشباره' به قیتی ده دمنده کوتراوه و همیش ده‌سکینکی پچووکی
 (ده‌سته‌دوو، ده‌ستو) ری‌ده‌خړی.

[نامورس]

هه‌سه‌ل

نامور (۷۵۳)

X نه‌گهر ناموورت نه‌دزییښ شانت به‌قور ناین ۷۵۳ (۷۵۳)

(ومختی خوی نامور زور ده‌دزا.) | دیاره نیشانه‌ی کردنی کارنکت بڼوه دیتراوه
 بویه پنی تاوانبار کراوی. | هاوتای گووی ویشک له خوربا به قونی که‌سه‌وه
 نانوسن.

X خالم داله سووره‌یه، ده‌نا نیر و نامورم به قایشه‌وه هه‌نده‌گرت ۷۵۵ (۷۵۳)

(په‌رکور ده‌لن: نه‌گه له جووتیریم ده‌دا به قایش و گاسن و گاجووته‌وه
 هه‌لده‌گرت، بلان لال بم خالم داله سووره‌یه.) | که‌سم به پشته‌وه نیه، خزم و
 که‌سه‌که‌م چ نین دمناکاری گه‌وره گه‌ورم ده‌کرد.

زاراوه

ناموور (۷۵۳)

○ رژد بوونی ناموور ۷۵۶ (۷۵۳)

قیت بهسترانی ناموور به نیره وه که له سۆنگه‌ی دا تمنا نووکی گاسن عهرز ده‌گری
و باشی ناکئێن. گای نه‌وی‌گیش رژدی ده‌کا. سه‌رمژانه‌که‌ی ده‌کونی دوايه ده‌که‌ن
چاک ده‌بین. «ناموور رژده».

○ مال بوونی ناموور ۷۵۷ (۷۵۳)

ناموور ته‌خت ره‌حه‌رزی ده‌خشن و نایه‌ری. گای بێندگیش مالێ ده‌کا.
سه‌رمژانه‌که‌ی ده‌کونی پێشه‌وه ده‌که‌ن چاک ده‌بین.

نامین ۷۵۸

(عه‌ره‌بی، له عیبری وه‌رگیراوه.) وشه‌یه‌که پاش دوعا و پارانه‌وه له خوا ده‌یێن،
مانای: دوعاکه قبول که، مه‌به‌سته‌که پێکبێه.

[ناموس]

مه‌سه‌ل

نامین (۷۵۸)

✱ هه‌موو دوعایه‌ک بۆ نامینییه ۷۵۹ (۷۵۸)

هه‌ر چه‌ول‌وده‌ولێک بۆگه‌پشتن به‌ ئامانجیکه.

نانیشک ۷۶۰

(۱) ئه‌و جمگه‌یه‌که باسک و قوڵی ئادمیزاد تێک‌ده‌کاته‌وه، ئه‌و شوینه‌ی ده‌ستی
ئادمیزادی لێ ده‌نوشتیه‌وه. (۲) ئه‌و شوینه‌ی له قوڵی که‌وا و چاکه‌ت و ... نانیشکی
چۆغه‌که‌ی پێه‌ی لێ‌درلوه.

[ناموس]

مەسەل

ئانىشك (۷۶۰)

✧ خوشكى بەردى ئانىشكى

۷۶۱ (۷۶۰)

خوشك بۇ برا ھەر ئارەجەتى يە. - دەلەن پياۋىك پوور و دايك و خوشك و ژنەكەي
لە گەل بوو. گەيشتە چۆمىك، وىستان بېرەنەو، پوورى لە كۈل كىرد، دايك و
خوشكى ھەر يەكەي لە بن ھەنگلىك نا و ژنەكەي لە سەر شابی دانا. لە ئاودا شل
بوو؛ پوورى تىن ھاويشت و كوتى: پوورى سەرت بە تەندوورنى، دواپە خوشكى
تىن ھاويشت و كوتى: خوشكى بەردى ئانىشكى؛ ئەوجار دايكى تىن ھاويشت و كوتى:
دايە لە من بەلایە؛ ژنەكەشى پەلاندەو و كوتى: ژنى مال و حالنى منى.

✧ ميوانى خوشكى رۆن لە ئانىشكى

۷۶۲ (۷۶۰)

زۆر تر لە كاتى ميوان بوونى برا لە خوشك دەكار دەكرى و مەبەست خۇشەوبىست
بوونى برا لە لای خوشكە و كاتىك ميوانى دەپىن چىشتى چەور و خۇشى بۇ ساز
دەكا.

رىنگەۋەندەكان

ئانىشك (۷۶۰)

☆ ئانىشكە

۷۶۳ (۷۶۰)

(۱) لوولە و گونچ بە شكلى زاۋپەي قايىمە يا كەوانە، لە سەر سووچى لوولە زۇپا يا
گۈنگەي ئاو و ئەو جورە شتەندە، بۇ ئەۋەي سەرى بۇ لاپەكى تر ۋەچەر خىن، بە
كار دەبرى. (۲) ئامرازى ئاشە، دارىكى دوو لكە بە خوانكەي ئاشەۋە، 'بىن' ئاش
بەرز و نزم دەكاتەۋە.

[ئامروس]

ئاو

۷۶۴

بە زمانى پەھلەۋى (ئاپ. ۱) ماددەيەكى شلى بىن بۆبى بىن تام و رەنگە، زۆرى لە
شۈنەيلىكدا كۆ بىتەۋە شىن دەنۈننى. لە بەشيك «ئۆگىزىن» و دوو بەش
«ھىدرۇزىن» پىك ھاتوۋە. لە ۱۰۰ دەرەجە گەرمایى دا دەكونى و دەبىتە ھەم و لە

دەرهمجی - - دا دهیبهستی. سنی بهشی رووی زهوی ناو دایبوشیوه و له ههواشدا به شیوهی «ههلم» ههیه و که ههواى سارد کرد دهیته باران و بهفر و تهرزه و دیته خوار. ژیاى نادهمیزاد و گیاندارانى ترى سهر زهوی به ناو بهنده. گهلى شتى وهک خوئى و شهکر و... له خوئا دهتوینتیهوه. نهو ناوهی به رووبار و چۆم و کانیاواندا دى گهلى ماددهی تیندا تهاوه تهوه و تۆز و خوئیکى له ههوا دا ههیه تیکهلى بووه. ههروهها میکروبیى تیندايه. بویه لهوانهیه خواردنهوهی، پیاو تووشى گهلى نازار و نهخوشى بگا. ناوی خواردنهوه دهین پیاوتوترى و به دهرمانى تایبهتى میکروبه خراپه کانی بغهوتینترى.

[کامپوس]

باوه

ناو (۷۶۴)

◊ ناو (به تایهت کانی و چۆم) خیزی ههیه و تهگه شهوهرنگانی بچی سهرى جن دار دهی. سیحهی ناوی جلکی سى دمهردایه و ئاسمانى به نیو لینگاندا دیاره. « کاک ئهسهدهی قادری » له زمان «عوسمانى میرزا قهرمانى گنیرایهوه» «نامین گولینگى خیزانى حمه رهسوولى ههمزه گولینگى خهلى گوندی» گهزەلینى «مههاباد» شهو درمگانی دهچى له چۆمى ناوی بینى بۆ مهشکهى. له سهر ناوی تووشى دهحبابهکى دى پرچى له نهژنوپانه. «نامین» دهلى: به خودا و رهسوولانت سویند دهدهم، دىوى؟ درنجى؟ شەياتینى؟ - دهلى چونکه به خودا و رهسوولانت سویند دام پیت دهلیم، نهمن سیحهی ناویم، لهوشاوه ههقت نى به شهو بى بۆ ناو بردن، نهگهر هاتیشى دهین بلئى: سیحهی دهراو و کانیاو / ناوی دهبهم بۆ ناوهدانیاو.

(۷۶۴) ۷۶۵

◊ ناوی دهسوئیژى گوناخى پین ههلهدهرى.

(۷۶۴) ۷۶۶

◊ ناوی شهو نهچیتهوه ناو کانی شکایهت له خودا دهکا. دهپانیاو مئرى ههر ناوتکى شهوهمنده بوو دهیبردهوه کانی و لهو سهر ناوی تازهی دینا: تاخر تۆ بهو ههواره ههلهدهگهپى ناوی شهو بۆ دهبهیهوه؟ قوربان! فهقى نایشتى دهلى ناوی شهوئى نهچیتهوه ناو کانی شکایهت لای خودا دهکا.

(۷۶۴) ۷۶۷

[چىنى مچىور / ۵۰۰]

◊ ناوی شهوینان بۆ مهشکهى دادهنا ههتا مهشکه جوان بژى

(۷۶۴) ۷۶۷ a

- ◊ ناوېک حموت پشکه لآن ده گه له خوی بهرې؛ پیس نابې. ۷۶۸ (۷۶۴)
- ◊ نهوی به ناوی بخنکې شهید. ۷۶۸ (۷۶۴)
- ◊ بابه قه قاتار، چا کینکه له خوراسانه، ناوېکی لینه هر چی لنی بخوا ته وه کۆخه رښه ی
لن دمېرې و قه تیش مار پیوه ی نانا. ه گهر دشی چهر خه مه داری مه له که / ناشی شیخ
بابه قه تاري گهره که / دپته دهر ناوې له سایه ی داران / چاره بو کۆخه پرښه و بو
هاران. [سټورستان]
- ◊ بو نهوی که خه ونی ناخوش وه دی نه په و به تال بې له سر ناوې خه ونه که بگېره وه. ۷۷۰ (۷۶۴)
- ◊ پیاوی ژن مردوو، پیش ژن هینانه وه، دمېن دوو تونگه ناوان به سر قمبری ژنی
پنښووی دا بکا، دنا ژنه له داخان قمبره کی ناوړ ده گری
◊ کوشتنی پهره سلیرکه حه رانه، چونکه نه گهر هه زره تی ئیبراهیم ده ناوړ هاویشتر به
دندووی کیښه وه ی ناوی بو کوژاندنه وه ی ناوړه که کردوو. ۷۷۱ (۷۶۴)
- ◊ مندال نه که چلووگیر بوو یا چله ی چوو، دمېن چل جامان به جامی "چل کلیل" ی ناو
پیدا کړی. ۷۷۲ (۷۶۴)
- ◊ مندال نه که چلووگیر بوو دمېن شانیکې داری ته پر نه کړاوی چل جبار بو ده ناوې
هه لکشی و به سهری دابینی. ۷۷۳ (۷۶۴)
- ◊ مندال نه که چلووگیر بوو دمېن هیلکېکی بو به تال که ی و چل جارانی پر به
توینلکه کی ناو پیدا که ی. ۷۷۴ (۷۶۴)
- ◊ مندالی ساوا به ناوی سارد ده شون هه تا پته و بې. ۷۷۵ (۷۶۴)
- ◊ مشکه کوپره بهو روژگاره ی له خوره ی ناوې ده سوورپته وه. ۷۷۶ (۷۶۴)
- ◊ مهر له بې ناوې په پووله ی ده کا و ره شاونی هه لدینی. ۷۷۷ (۷۶۴)
- ◊ واش هه په مهر له ناوی سارد ده ردی هه لینی. = "ساله ورچه وان" ده یکوت لمبر
مه ری مه لا حه ولای ماسوی بووم. مهر زوری دمرد. یستا مهرم ورنه گنیرابوو،
سواریک له سهر تیره می "گورانه ری" په پیدا بوو؛ بریک ده مهره که ی فکری و
کوتی: کاکي شوان مهره کت نه خوشه. نمیش کوتم: نه ری وه لالا زوری دمهری.
کوتی: نه که چوو په وه به سه حب ماله کت بلې نهو مهره ده ردی له ناوی سارد
هه ليناوه، نه یکه ینینه ناوی گهرم خه لاس دمېن. کوتی: نیواری مهرم برده وه و به
مه لا حه ولام کوت. مه لا په ک سه حات باری کرد؛ نیدی چه قوم له ملی مه ری نمانا.
◊ ههر سالیک ناوی چوم که بکا بو زیاد کردنی خبری بو ده که ن؛ دمنانا، پیاوچا کیک
ده ناوه که ی هه لنده کیشن. = ده یکوت سالیکې چومی "ته ته هو" زوری که م کردبوو، ۷۷۹ (۷۶۴)

خه لکی "گه زه لئین" سهیدی تکیان هینا دوو سن جارانیان له ناوی ته ته هووی هاویش
و ده ریان نه ناوه. ده بانگوت چونکه سهیده و عمو لادی پیغمه بهره خونا روحمن ده کا.
خودا وراستان پاش دوو سن رۆژان چۆم وا زیاهه کە ئی دهمرد خه لک هرووژ میان بو
سهیدی کرد، تیتۆلیان به به رهوه نه هیشت (به متفه رک هه لیان ده گرت).

داوود ده زمان

ئاو (۷۶۴)

- * ناوی بکهی گوله پیغمه به ره ی بو به ردی گورچله ی ده زمانه. ۷۸۰ (۷۶۴)
- * ناوی سوور سوور و رۆکه ی (وه ک به لالووک ی وایه) بپالئوی و ده چاوی که ی بو
چاوه می شه ی په کاویه که. ۷۸۱ (۷۶۴)
- * نه که کوللو ده هات خه لک ده چوونه "حاجی ملیمان" و ناویان دینا و له ده وران ده وری
زه ویکه ی حه رزیان بو ده ناوه و ناوه که یان وی ده گبیرا. خه زایی به پیل ناوه که یه وه
ده هاتن، له ویش ده گهل کوللو وان تیک ده گیران و قرانیان تی ده خستن. ۷۸۲ (۷۶۴)
- * نه که گوینچه ناوی تی چوو به ردی که ی به گو ی یه وه ده نین و به به ردی که ی دیکه ش
به رده که ی ده کو تن و ده نین: "مۆمژا ناوی گوینچه کم هه لئمه. ته پاله ناوی
گوینچه کم داماله." ۷۸۳ (۷۶۴)

لێک دانه وه ی خه ون

ئاو (۷۶۴)

- ڤ ناو روونا کایی یه: نه گه ر روون یی باشه، نه گه قوروا یی خه راپه. ۷۸۴ (۷۶۴)

کایه و گۆرانی

ئاو (۷۶۴)

- 🔸 تمبه نه ی به غدا یه / ناوی ترومپایه / گۆزه نه ی خات زیبا یه ۷۸۵ (۷۶۴)
- منال به مندالی تمبه نه ی ده نین: جا چ تمبه نه ی کار ی و چ تمبه نه ی ده رسن.
= پادشای به غدا یه سن کچی بوون. کوتی په که ی مه سه له یه کتان یی دادینم و
هه ر که سه له قده ر ناقلی خوی به میردی ده ده م. مه سه له ی هه مو ل، کچی گه وه
جی کرد (حه لی کرد) و دراهه وه زیری ده ستی راست، نیونحی دراهه وه زیری

دەستى چەپ. لەوى چووكيانى پىرسى: رۆلە پياوى خراب بە چى چا (ك) دەبى؟
 كوتى: بە ژنى چاك. كوتى ئەى ژنى خراب؟ كوتى بە كەس ئەويشى دا بە كالرايە كى
 تەمبەل و بىن كارە، كالرا پىسايى دەبنە خۆى دە كرد. رۆژ ھەتا ئىوارى لەبەر تاوى
 تەخىل دىبوو، دەيانكوت ھەستە پىچۆ بەر سىبەرى دەيكوت: چا ئەمن بۇ خۇ
 ھەزبەت دەدەم، خۇ خودا شىنى نە كىردووم، سىبەر زوو يا درەنگ بۇخۇى دەگاتى.
 بەلنى ژنە وردە وردە فىزى دەرىى كرد ھەتا بوو بە تاجرىكى وا نىوبانگى دە شارى
 بەغدايە گەرا. مەعموور گىرتيان كوتيان شت ھىناو ە گومرگت نەداو. كوتى: ھەتا
 پاشاى نەبىم تەمىنگى نادەم. بەردىانە كىن پاشاى. ھىندە ئاقل بوو شا ھەر دە زارى
 دەفكرى. ژنە بە گىرائى مېردە كەى زانى، نىقابى پىوشى ھانە بارە گايە، نىقابى
 لادا، كوتى: بابە ئەو تەمبەلنى بەغدايە سەرى بەو رۆژەى گەيوە! پاشا ئافەرىنى
 پىن وتىن و ھەرتكانى لەوى ھىشتەو.

§ شەرئەت

۷۸۶ (۷۶۶)

كايەى ئاو بە پەكدا كىردنى بە جام و تونگە و شتى وا، يا لە ئاو چۆم و گۆم لە كاتى
 مەلە كىردىنا.

مەتەل

§ ئاو (۷۶۴)

§ ئاو بخواتەو دەمرى

۷۸۷ (۷۶۶)

- تار

§ ئاو لە ئاقتاو ە / رۆژ لە رۆژ ئاو / گەر ھەنپەنى ئەقلىت تەواو

۷۸۸ (۷۶۶)

- دەس ئۆتە

§ ئەو لای گەلە، ئەو لای گەلە، نۆو ەراستە كەى فېنگى دئە

۷۸۹ (۷۶۶)

- شەرى ئاو

§ بە با شل دەبى، بە ئاو توند دەبى

۷۹۰ (۷۶۶)

- دەس ئۆتە

§ بە شەو و بە رۆژ دەروا و قەت نانوى

۷۹۱ (۷۶۶)

- تار

§ تەندوورىكە ئاورى تىدا / بىن ئاورە كەى قابى تىدا / نۆو ئاوو كەى مارى تىدا

۷۹۲ (۷۶۶)

- جەرا

§ دە تەندوورى كەوى ناسووتى، دە ئاوى كەوى تەر نابى

۷۹۳ (۷۶۶)

- § ۷۹۲ (۷۶۲) دەر و لاقى نيه، ده خورئ گۆشتى نيه
- ۷۶۰
- § ۷۹۵ (۷۶۴) دهشتى ئاوه، ناوى تهن دووره
- سعادته
- § ۷۹۶ (۷۶۴) ده گاته همموو شتيكى؛ همموو شتيكى ده خوا؛ گه يشته خوى دهمرى
- ۷۶۰
- § ۷۹۶ (۷۶۴) دهوران دهوران، ههردهمهى دهورى / دوو ئاو له جامى ههريه
له رهنكى
- ۷۶۰
- § ۷۹۷ (۷۶۴) رهشى رهشان / ده يهينمه نيو حهوزان / ده يهينمه دهر ناوى
له دوو دهخشان
- سوورمه
- § ۷۹۸ (۷۶۴) سايه قهى سامال، ههورى فهرهنگى / دوو ئاو له يهك جام، ههريه
له رهنكى
- ۷۶۰
- § ۷۹۹ (۷۶۴) چوومه سهر كانيه كى ئاو نا، ده ستم شووت چاو نا، رۆژه لات تاو نا
- گارا چوومو پست سهر كاس. به شهو. هه ۷۶۴ پاره كى سئوى يشته
ژوانسى. هه نه هات. دهشتى لىشى شهو. به لام چاوى ههريه
بوو. پاره كى په بنا بوو. وهك رۆژ ده درموشا، به لام رۆژيش سبوو.
- § ۸۰۰ (۷۶۴) خهنجهرى ليدهى كون نابى، ناوى پيدا كهى تهپ نابى
- سبه روبا
- § ۸۰۱ (۷۶۴) فهخفهورى ناوى دوو رهنكه، به ساردى شله و به گهرمى توونده
- ۷۶۰
- § ۸۰۲ (۷۶۴) ههتا تهپ بوو ناوى ده خواتوه
- وهكازى ههردهمى مووسا
- § ۸۰۳ (۷۶۴) قفلئ ئاوه، كليلى داره، پاك رۆيى و پيس به دواوه
- وهكازى ههردهمى مووسا
- § ۸۰۴ (۷۶۴) كاي سوور ده ئاويىم نا تهپ نه بوو
- ۷۶۰
- § ۸۰۵ (۷۶۴) گۆشتى له دهر، پيىستى له ناو / بهردى خارا دهكا به ناو
- سبهك شوره
- § ۸۰۶ (۷۶۴) له نيو ئاودا زيندووه
- سئوى
- § ۸۰۷ (۷۶۴) ماسى به حره ناو نيه، شهرح دهكا مهلا نيه، حوكم دهكا قازى نيه
- ده نه

§ مزگه‌وتی چهرم و گوشته، میجرابی ناوه / همرجینی رووی تی‌کا
قیبله‌ی ته‌واوه

- جه‌زده‌لی وینسی له رگی به‌هنگدا / متناقل له رگی نابکی‌دا

§ مزگه‌وتی چهرمه، میجرابی ناوه / نه‌گهر هه‌لی‌ده‌ی ئاقلت ته‌واوه

- ماسی

§ هه‌تا دار بوو ناوی ده‌خوارد، نه‌گه بریان پیاوی ده‌خوارد

- وه‌کاری جه‌زده‌تی هه‌وسا

په‌ند

ئاو (۷۶۴)

⊗ ئاو بێبا له پردی نامهردی مه‌په‌روهه ۸۱۱ (۷۶۴)

له هه‌ج هه‌ل‌ومه‌رج و بارودۆخێکدا تखوونی نابیاو مه‌به‌ده‌له‌ پردی نامهرد مه‌په‌روهه /
چهرده‌ رووت کا با له‌م به‌ره‌وه.

[به‌رینه‌سێره]

«ئاو بێبا مه‌چۆ سه‌ر پردی نامهرد / چش با به‌نگینی به‌ سه‌د ئیش و ده‌رد.»

[مه‌لا مه‌هورر]

۱ هاوتای ۲۴ و ۸۱۵ و ۱۵۱۴.

⊗ ئاو نه‌گه هات بزانه سه‌رچاوه‌که‌ی کوپیه ۸۱۲ (۷۶۴)

ده‌گه‌ل هه‌ر کس تی‌که‌وتی بیناسه و بزانه کس‌وکاری کپیه.

⊗ ئاوی بگره ده‌تباته ئاوه‌دانی ۸۱۳ (۷۶۴)

ئه‌و جی‌ی ناوی لێ‌بین ئاوه‌دانیشی لێ‌یه. «هه‌ر شوپێن که ئاو گرێی ئاوایه / دێحه‌کار
کێلان ره‌نجی به‌ بایه.»

[به‌رینه‌سێره]

«ئاو هه‌ر کوپیه‌ی گرت ئاوه‌دانه / زۆردار دیویکی به‌گرتی وێران.»

[به‌رینه‌سێره]

۱ هاوتای ۸۱۷ و ۸۳۶.

⊗ کان‌یه‌کی ئاوێتی خوارده‌وه به‌ردی تی‌ماوی ۸۱۳ (۷۶۴)

چاکه به‌ چاکه جواب ده‌وه و بێ‌ئهمه‌گ مه‌به. «ده‌یکوت: میرا پیاو کان‌یه‌کی ناوی لێ
پخوا ته‌وه‌ عه‌جایب ده‌لێی به‌ردی تی‌خراوه‌؟ / ئه‌و و لا‌غه له سه‌ر ته‌رکیب و ره‌نگی
خۆی نه‌ماوه.»

[به‌پێی سه‌مه‌د و جه‌ر سێ‌سێمه‌د بێ. نه‌حه‌دی لێ‌نی / ۲۵۶]

«تاوت خواردوهه جارتیک له کانی / بهردی تنی مه‌خه خو تو ئینسانی.»

[۷مه مەمور]

⊗ بده له ئاو / هەرد، مەده له پردی نامەرد ۸۱۵ (۷۶۴)

بڕ = ۸۱۱.

⊗ کانیه‌کی ئاویکی لێ ده‌خۆیه‌وه به‌ردیکی لێ فری‌ده ۸۱۶ (۷۶۴)

ئەوی سی‌ه‌ب چاکه‌ بوو، چاکه‌ی بده‌وه هەر چەند کەمبش بێ.

مه‌سه‌ل

ئاو (۷۶۴)

✕ ئاو ئاوه‌دانی‌یه ۸۱۷ (۷۶۴)

«هەر شوێنێ که ئاو گرتی ئاوايه / دێمه‌کار کێلان ره‌نجی به‌ بایه.»

[پێره‌مه‌رد]

✕ ئاو نه‌گەر زۆر ماوه‌ بۆگه‌نیو ده‌بی ۸۱۸ (۷۶۴)

به‌ کۆر و کچی قه‌یره‌ یا که‌سیکی به‌ میوانی زۆر له‌ جێ یه‌ک ده‌مێنیه‌وه ده‌کو‌تری.

! هاوتای گۆشت نه‌گه‌ زۆر ماوه‌ بۆگه‌نیو ده‌بی.

✕ ئاو به‌ ئاوه‌دانی‌دا ده‌پروا ۸۱۹ (۷۶۴)

به‌ یه‌کیک ده‌ئێن نه‌گه‌ ئاوی زۆر ده‌خواته‌وه. واتا زگت ئاوه‌دان و تیره‌ بۆیه‌ هینده‌ی

ئاو وی‌ده‌گیرێ.

✕ ئاو به‌ جوگی خۆی‌دا ده‌پروا ۸۲۰ (۷۶۴)

هەر شتی ده‌چینه‌وه‌ سه‌ر نه‌سل و به‌ره‌تی خۆی. ! هاوتای گیا له‌ سه‌ر پنجه‌ی

خۆی شین ده‌بی.

✕ ئاو به‌ هه‌وراز هه‌لناگه‌رێ ۸۲۱ (۷۶۴)

بۆ به‌ نه‌گونج زانیسی کارێک ده‌کار ده‌کری. «وه‌کی نه‌تۆ ده‌ئێی قه‌ت نابێ، ئوکوا به‌ هه‌وراز

هه‌لده‌گه‌رێ؟»

✕ ئاو بێ باران زیاد نا‌کا ۸۲۲ (۷۶۴)

به‌ بێ‌ناها‌ت پاشه‌که‌وت نابێ. ! هاوتای خه‌رجه‌ت تو‌ بێ و ده‌خه‌لت ده‌.

✕ ئاو ده‌پروا خه‌ز به‌جی ده‌مێنی ۸۲۳ (۷۶۴)

ناحه‌ق ده‌پروا و حه‌ق ده‌مێنی. «پیاو له‌ دۆستی کۆن نابێ واز بێنی / ئاو ده‌پروا هەر زیخ

به‌جی ده‌مێنی.»

[۷مه مەمور]

! مه‌سه‌ل ئاواش دی: ئاو ده‌پروا خه‌ز له‌ جیی ده‌مێنی.

✧ ئاۋ دەزانى پەنير لە كوئىيە

۸۲۳ (۷۶۲)

بۇ ديارى كردنى خەتبار لە رووى نيشانهيه كهوه ده گوتري. = ده نين كاپرايه ك لە مه جليسن دا بيسته پەنيريان لى دزى، ئەو لا پيسته، ئەولا پيسته، نەيدەوه. مه لايەك لە نيو مه جليسن بوو، پرسيان پين كرد. مه لا چاۋىكى گيڤا، ئەگە تەماشاشا دە كا ئەوه يە كيگ ليگدا ليگدا داۋاي ئاۋ دە كا! مه لا رووى دە كاپراى سىحەب پەنير كرد كوئى: ئاۋ دەزانى پەنير لە كوئىيە!

✧ ئاۋ دەلنى: بە دەسته خۆم چم كرد لە خۆم

۸۲۵ (۷۶۲)

كاپرا كچىكى بوو، كچه بناۋانى بوو، بۆيە هەر داۋاكارىكى هە بىوابە ئەوهى لى دە كرده بىناۋو دەيكوت: دەين پيم بلنى ئاۋ ئەگەر دە كوئى دەلنى چى؟ هەر چى هاتباش بەو پەلپەي پى بە عەرزيۋە رەق دەبوو. بەلنى هەر چەندى هاتن هەر بەو دەستورەى رۆيەوه هە تا واى ليھات كچه غمى رى نىشت و لە بابەى كهوتە فيئلى و بە هەر جوورىكى پىن جۋابى مسەلەكەى لى راكيشا. كچمش هيچ سى و دووى لى نە كرد و گوورچىكى قسەكەى بۇ دۆستەكەى بردهوه. كۆرە كه پىخوداى ناردن بۇ مائە كچەى كاپرا تەواۋ قسەكەى لە زارى نەھاتبەو دەرى كۆرە هەللى دايع. قوربان! ئاۋ دەلنى: بە دەسته خۆم چم كرد لە خۆم! ئەگەر بۇ خۆم لە بن داران نە نىشتام، كوا ئەورۇ ئەو تينەى دەبوو ئەگە ئاۋا لە من بكا. بابى كچەى دەگەل ئەو قسەى بيست دەس بە چىن سەرى زمانى خۆى گەست. كوئى: ئەدى ئەمن بە دەسته خۆم چم كرد لە خۆم، ئەگەر ئەمن بە زارى خۆم ئەو قسەم بە كچه كەم نە كوتبايە هە تا دنيا دنيايە كەس بۆى چىن نە دەبوو، تازە قورى خۆمە و دەين بيشيلم.

✧ ئاۋ راۋەستى بۆگەنيۋ دەين

۸۲۶ (۷۶۲)

ئىنسان ئەگە كارى نە كرد سووك دەين.

✧ ئاۋ رىي خۆى دە كا ئەوه

۸۲۷ (۷۶۲)

(۱) ئىنسانى ناقل گرفتى خۆى چارە هەر دە كا. (۲) هەر كەس لە سەر كارىك سوور پىن ئاخىرى بە ئاكام دە كا.

✧ ئاۋ قازىيە

۸۲۸ (۷۶۲)

بۇ داکوۋانى كيشەى حەدد و سنوورى مەك دە كار كراۋە. | بې = ۱۰۸۱.

✧ ئاۋ نيۆقەدى شاخ دەشكىننى

۸۲۹ (۷۶۲)

حەول و تىن كوشان هەسوو كارىك دە كا.

- × ئاۋ و ئاۋەدانىيان كوتوۋە ۸۲۰ (۷۶۶)
- بېر = ۸۱۷ .
- × ئاۋى بەپتۈە سەد دەردى پتۈە ۸۳۱ (۷۶۴)
- بېر = ۹۹۷ .
- × ئاۋى پايزان بىدە بە غازىزان ۸۲۲ (۷۶۶)
- ئاۋى پايزى لى ئاۋى ھەموو ۋەختىك پەسەندترە.
- × ئاۋى زالم سەر بەرەو ژوور دەپوا ۸۲۳ (۷۶۴)
- «خو! ھەنئانگى چىم نەبىستۈۋە، بەلام كاكە گىيان ئاۋى زالم سەر بەرەو ژوور دەپوا،
نەوان پىچان واپە تاۋانبارى.»
- [مىرزا]
- ۱ بېر = ۸۳۴ .
- × ئاۋى زۆردار سەرەو ھەوراز دەپوا ۸۲۴ (۷۶۶)
- پىاۋى بە دەستەلات ھەموو شىكى لى دەست دى. «داشتەمر» چۆل بوو «كەوتەر»
ھەروا / ئاۋى زۆردار سەرەو ژوور دەپوا.
- [جىندى]
- = نىروود كوتى مووسا نەمن بۇ لايەكى دەپۇم ئەتۇ بۇ لايەكى، ئاۋ ۋەدۋاى كىنھەمان
كەوت ئەۋى دى پىچتە سەر دىنى ۋى. نىروود دە ھەورازى ھەلبۇو ئاۋ ۋەدۋى
كەوت. ۱ مەسل ئاۋاش ھانتۈۋە: ئاۋ بەرەو ھەوراز ۋەدۋى زۆردارى دەكەۋى.
۱ ھاۋتاي ۸۳۳، ۸۴۲ و ۸۴۵ .
- × ئاۋى لىژى، گۆشتى گىژى، گانى درىژى ۸۲۵ (۷۶۶)
- ھەر سىك پەسەندى.
- × ئاۋى بگرە دەتباتە ئاۋەدانى ۸۲۶ (۷۶۴)
- ۱ ھاۋتاي ۸۱۷ و ۸۳۰ .
- × بە مەيلى خودا ئاۋ رادەۋەستى ۸۲۷ (۷۶۴)
- تونانى خودا بىن سىنورە. «كەسىك خەيالىك گەر بكا قەستى / بە مەيلى خودا ئاۋ
رادەۋەستى.»
- [بەپتى سەمىد و سىر سىرەدىن. نەجمەدى ئونلى / ۲۱]
- × جانۋويەكى شىبرى گامىشى بخوا، دە ئاۋى دا دەنۋى ۸۲۸ (۷۶۶)
- بە كەسىك دەگوتى كە بە ھۋى گەورە بوون و پەرۋەردە بوون لى زىر دەستى
ئىنسانىكى خرابدا خوۋوخدەى خرابى ئەۋى ھەلگرتىن. «جەرەبىك وشتىركى

دهفروشت. کابرای کربار کوتی: چ عهیی ههیه؟ کوتی. به خودای فلانی! بملکی ده ناوی دا دهنووست. کابرا کوتی: ههیهووا! یه قهزا بی جا نه وهش بوو به ههیه؟ وشتره ی برد و باری لئ نا و له ناوینی دا، وشتر ده نیرینهی ناوی دا نیخی خواردا

✧ جه رپه له ریی ناوی دهشکنی ۸۳۹ (۷۶۲)

پر = ۸۴۹.

✧ چیشتی کولیو ناوی ساردی تن ناگهن ۸۲۰ (۷۶۲)

به کسینک ده لئین که له جنگه ی برانه وهی کار یا فسه یه کدا به ته مای نیک دانه وه یه تی.

✧ خوین نابیتته ناو ۸۲۱ (۷۶۲)

جه رگ بو جه رگی خزم ناگا ده کا و له رۆزی خوی دا ته عه سووبی خوی دهنوین.

✧ دهستی زۆر ناو به کیوان هه لده با ۸۲۲ (۷۶۲)

پر = ۸۳۴.

✧ رووت چ باکی له ناوی؟ ۸۲۳ (۷۶۲)

کابرا نه گه چی نه ی، چی هه یه غه می له دست دانی هه ی؟ = ده یکوت خه لک هه ممو ی له ترسی عرووسی ره ی بوون. کابرای ده وله مهن د له تاو ملک و ماله که ی بئی روینتی نه بوو. به کی فقیر ماله که ی هه موو خه ر کرده وه و له کۆلنی نا! کوتی فووت دهم فقیری به کاری نه ورۆم نه یه ی به کاری که نگیم دئی؟

✧ رهشی به رتاوی سپی نابئی به ناوی ۸۲۴ (۷۶۲)

زۆر تر به کسینک ده لئین له هه مام درهنگ دیته دهر و دم و چاوان زۆر ده شوا.

✧ زۆردار ناوی سه ره و زوور / سه ره ولئێ ده روا ۸۲۵ (۷۶۲)

پر = ۸۳۴.

✧ زهوی بلیند ناوی ناخوا ته وه ۸۲۶ (۷۶۲)

تینسانی قۆرد هه ماع به شی پین نابری

✧ کانی ده یی له خو وه کانی یی ۸۲۷ (۷۶۲)

کابرا نه گه بوخوی پیاو نه بوو، بوخوی جه وه هری کارینکی نه بوو، به خه لکی چ نا کرئ. || هاوتای کانی به ناو تن کردن نابیتته کانی.

✧ کوتیان هه ق ناو راده وهستی ۸۲۸ (۷۶۲)

به خاله تی ته نکید بو هه ق بوون یا دروست بوونی را و قه ی کسینک ده گو ترئ.

» ناپاستی هه تا نه یینی به چاو / نه گه ر کوت هه ق راده وهستی ناو.

- ✱ کورې مه له وانی ده ناوئی دا ده خنګنې ۸۴۹ (۷۶۴)
 نهوی خه ریکی کارینکی یه کسره بڼ، هر بهو کاره ی ده چن. | هاوتای ۸۳۹ و ۸۵۲.
- ✱ کهر به ولامان ناوئی ناخواتمهوه ۸۵۰ (۷۶۴)
 کاری به تمای خه لک و راسپاردان به هیچ کوئی ناګا.
- ✱ که نان گیرا ناو که ناو گیرا جاو ۸۵۱ (۷۶۴)
 نه که نان ده گه روو گیرې نهوه ناو چاره ی ده کا؛ نه که ناو ده گه روو بگیرې چاره ی جاوه و وهندی مردنې به.
- ✱ گوزه ی ناوئی له ریی ناوئی ده شکنې ۸۵۲ (۷۶۴)
 پر = ۸۴۹.
- ✱ گوزه ی سوور ناوی خوښه ۸۵۳ (۷۶۴)
 (گوزه به تازه یی رنگی سووره.) | شتی تازه له بهر چاوان شیرنه. زورتر ژن به ژنیکې ده لن نه که تاریفی بووکی تازه ی بو ده کا.
- ✱ له جنی په کی ناوی به چیتنې نانوی ۸۵۴ (۷۶۴)
 نینسانیکې خوپاریز و موختاته. | هاوتای ۸۸۴ و ۹۶۱. = وهک گورگی له خشمی ده چیتنه پینش.
- ✱ لهو جنی په ی ناو هه یه زهوی نیه، لهو جنی په ی زهوی هه یه ناو نیه ۸۵۵ (۷۶۴)
 نهوی لازم و مه لزوومی په کن ناګه نه په ک و به باریک دا کار له نگ هر ده بڼ.
 | پر = ۲۴۸۷.
- ✱ ماسی له ناو بیته دهر دهمرې ۸۵۶ (۷۶۴)
 بو که سینک ده گوتړی مانه وهی به سترایتومه به بوونی کهس یا شوینیک. | هاوتای ماسی به بڼ ناو ناوی.
- ✱ ماله میروان به تنوکه ناویک ویرانه ۸۵۷ (۷۶۴)
 نینسانی هه ژر به چوک ترین زهره ریک ره به ده که وئی.
- ✱ مالی بڼ میوان ناشی ناو لڼ پراوه ۸۵۸ (۷۶۴)
 پر = ۳۹۷.
- ✱ مردوو و زیندوو به ناو پا(ک) ده بیتومه ۸۵۹ (۷۶۴)
 قاپ و قاچاغ و حاجت و... نه که به ناوئی شوران خاوین ده بڼه وه.

- ✱ مریشکی برسی خەو بە خەرمانی ئاوبردۆوه دەبینی ۸۶۰ (۷۶۲)
- بۆکەشیک دەکار دەکری که لە سۆنگە ی بێ بەش بوون لە شتیک خەیاڵ و ئارەزووی
گەرە گەرە دەکا. | هاوتای بێ دەری دوو گەزە جاوی دەخەو دی.
- ✱ هەتا سەرچەرەمە که ئاو نەبێردوو ۸۶۱ (۷۶۲)
- هەتا دەرفەت هەبە و کار لە کار نەترازاوه شتیک دەکری دواپە هەزار هاوار بە
پوولیک. = دۆمە چەرمی دە ئاوی نابوو. هەموو رۆژی. دەگەل خودا رۆژی بە حەقی
دە کردووه. چەخیشکی کۆرە کە ی دە کوتا دەیکوت: نەهینی چەرەمە که ئاو بیبا. واهات
سەرچەرەمە ئاو بەردی. عەلەم کوتیان: خودا دەیزانی دۆمە کۆرە ی بە شەقان
دە گوژی. کابرا کوتی: وە ئالا بایشی ناکەم. ئەمن شەری وەم بوو چەرەمە که ئاو نەبیا.
- ✱ هەموو خوڕپەرە ک ئاو نیە، هەموو چەندراویک جاو نیە ۸۶۲ (۷۶۲)
- رەنگ و رۆلەت تەنیا لایەکی مەسەلە یە و ناکری تەنیا بە هۆی جوانی یا ناخەزی
قەزاوێتی لە سەر بکری، هەر وەک چۆن ناکری دل بە هەموو خوڕپەرەکی خۆش
کە ی و لە هەموو چەندراوێکیش بێ نەمێو.

رێکەوه نەدە کانی رستەیی و ئامال رستەیی

ئاو (۷۶۴)

- ≈ ئاو رووناگایی یە ۸۶۳ (۷۶۲)
- لە کاتی رۆژ و قەلپ بوونەوه ی لیوانە ئاو و شتی وا بە سەر فەرش و سفەرە ...دا
دەگوتری. «هەک دەست خۆش نەبێ، تێستا ئەو لیوانە ئاوه ی بۆ وەرگێرا؟» - خودا نەکا. ئاو
رووناگایی یە.
- ≈ ئاوی بێنە و دەستان بشۆ ۸۶۴ (۷۶۲)
- خەلاس و براوه، هیچی دیکە. «بە هەر دوو کەمان چرایە ک و چادانیک و دوو پیاڵە ی
رووکیش و ئاو خۆرەوه یەکی گۆلێنە و ئاوی بێنە و دەستان بشۆ.»
- [تەرجەمە: ۶۲]
- ≈ ئای / ئە ی لەبەر سە یزادە لێنێ، دانە کە ی دەخوا و ئاوه کە ی دێنێ ۸۶۵ (۷۶۲)
- بۆ ئێسانی نەوسن دەکار دەکری.
- ≈ ئەو هەویرە ئاوی زۆر دەبا ۸۶۶ (۷۶۲)
- ئەو مەسەلە، ئەو کارە زۆری بە بەرەوه یە و قەهەندە گری. «کوتی: نا، رۆلەم!

ھەسەلەت بى. راھەستە با چوار پەلى قسەكەم ۋە غەرزى كەۋى. پاشان ئەو ھەۋىرە
ئاۋى زۆر دەبا...»

[ھېررا / ۱۸۹]

≈ ئەۋە چۆرىك ئاۋى كۆيە دەيباتەۋە ۸۶۶ (۷۶۶)

ئەۋپەرى ئامەرزۇبى بۇ ئىنجامى كارىك. ئەۋە چۆرىك ئاۋى كۆيە دەيباتەۋە بۇ مائى
بەتەتە.

≈ بۆتە پوور سىلۇرتى، دە ئاۋىياندا دەگا دەيكوت توۋنىمە ۸۶۷ (۷۶۶)

بۇ كىسىك دەكار دەكرى كە سەرەراي ئەۋەي كە بۇخۇي دە مەسەرى
كارىك / شىكىدايە دىسانىش ھەر ھاۋارى بۇي دى. قىساب بۇ كۆشت، مېۋەفۇش
بۇ مېۋە...

≈ بوو بە ئاۋى جۇمى ۸۶۸ (۷۶۶)

(تەنيا بۇ چاي دەكار دەكرى.) | سارد بۆۋە.

≈ تامى ئاۋى جۇمى نىە ۸۶۹ (۷۶۶)

(بۇ چىشت و شووتى و كالەك و شتى وا دەكار دەكرى.) | بىن تامە.

≈ تامى ئاۋى ساردى نىە ۸۷۰ (۷۶۶)

بىر = ۸۶۹.

≈ جا ئەۋ چ مەنزورۇرتى "حاجىلىكەند" ئاۋ دەيبا ۸۷۱ (۷۶۶)

(حاجىلىكەند گوندېكى رۇزھەلانى مەھابادە.) | بۇ ئىنسانى تىر و پىر و داراي
دەكار دەكەن.

≈ حاجەتى ئاۋى ۸۷۲ (۷۶۶)

«خەلقى چىزىرى ئەۋا لە سەربانان بوون كۆ بە كۆ ئەگەر حاجەتى ئاۋىت ھەپە،
دەس ئۆبۇزى خۆت ھەلگەرە بۆۋە».

[بەلى مەم و زىن، ئەھمەدى لوتلى]

| بىر = ۸۷۹.

≈ خۇ ئاۋ نىە بۆت ھەلىنچىم ۸۷۳ (۷۶۶)

بۆت لە كۆى بىنم؟ ئەۋەي ئەتە داۋاي دەكەي لە دەستىم نايە. سىن دانە رۇزە تەنگى
پىن ھەلىنچىم، تىللان و بىللان، دايكە مىق و بابە مىق، ئەمەن مىشېنەم دەۋى. كۆرە تەخر بۆت لە
كۆى بىنم خۇ ئاۋ نىە بۆت ھەلىنچىم.

≈ خۇ كەپتە ئاۋ نىە ۸۷۴ (۷۶۶)

ئەۋكارە ۋەختى دەۋى و يەكدا بە دوو پىك نايە.

≈ خو گوزه نیه ده ناویتی هه لدهم ۸۷۵ (۷۶۲)

پر = ۸۷۵.

≈ دنیا ناو بیبا له جیتی خوئی نابزوئی ۸۷۶ (۷۶۲)

تممه له، که تره خمه.

≈ ده لئی / ده تکوت کاسه ی قهره چیان ناو بردوو یه ۸۷۷ (۷۶۲)

هه را هه را و زه نا زمانه کی زور. «بوو به چه ققه و شیره شیر تک ده تکوت کاسه ی

قهره چی ناو بردوو یه.»

[جینشی معمر / ۱۲۱]

≈ ده لئی / ده تکوت سیخه بی ناویتی یه ۸۷۸ (۷۶۲)

(بو دوو هه م که میش ده کار ده کرنی.) | ده لئین سیخه بی ناویتی زور دریزه و به رگی

سی ده به ردا یه. پر = ۷۶۵. | بو که سیک ده کار ده کرنی سه رتا پا سه ی پو شینی.

≈ کاری ناو ۸۷۹ (۷۶۲)

تنگاو بوون. «بابی کو پیره غو ئی نسعه تی کو پره که ی کرد: رۆ له! نه که ر کاری ناوت هه بوو

دوژمنی قه سه سه ریشته له دوو بی ده ست به ناو بگه ی نه و دوا یه رکیف لیده.»

[سۆزگۆشور]

مه ته ل

کاری ناو (۸۷۹)

§ مردوو زیندوو ی ده فرینن ۸۷۹ (۸۷۹)

- کاری ناو

≈ له سه ر ناویتی ۸۸۰ (۷۶۲)

به ره واجی. «سه ر له سه ر ناویتی چلی ده کا.» | هاوتای له حه وای. به غار.

≈ له من خوین نایه له تو ناو ۸۸۱ (۷۶۲)

هه ر تکمان وه ک یه کین و ده سه رته وه ناچم. | هه ره شه ی شه پری یه. ... وه ک

به رازی بره ک به گزیان دا دیم. جا چو ن خو له من خوین نایه له وان ناو.

[هاوارمه ره / ۲۷۱]

≈ ۸۸۲ (۷۶۶) **وهک ناو**

«فارسی، تورکی، عارەبی، کەلدانی و کوردی بە ھەر دوو زاراوەی کرمانجی و سۆرائی
وهک ناو دەزانێ.»

[بەینێتی مەنسور / ۱۵۷]

پڕ = ۱۰۰۷.

≈ ۸۸۳ (۷۶۶) **وهک ناوێ بە ناوێ دا بەکە**

بۆ نیشان دانی ئاستی شوێن لە سەردانان و شوێن وەرگرتنی شتێک دەکار دەکری.
«دەگەڵ ھەبەکم خوارد وهک ناوێ بە ناوێ دا بەکە ئەنھاوا ژانی سەرم شکا.»

≈ ۸۸۴ (۷۶۶) **وهک رێوێ وایە ئەو جێی خوورە ی ناوێی لێ بێ خۆی لێ نادا**

پڕ = ۸۵۴.

≈ ۸۸۵ (۷۶۶) **وهک کەلەکی سەر ناوێ**

ئەوی لە سەر رەنگێک نامێنێ و ھەموو دەم چاوەڕوانی ئال و گۆڤر و خرا بوونی
لێ دەکری. «دینا کەلەکی سەر ناوێیە.»

≈ ۸۸۶ (۷۶۶) **وهک گۆزە یەکم ناوی سارد پێ داگەن**

(بە گۆڕینی جێ ناو بۆ سێھەم کەمیش دەکار دەکری.) ! واژم و پرا، ئەو
تامە زۆری یە ی ھەمبوو، لە پڕا شکا. ! ناواشی دەکار دەگەن: دەتکووت گۆزێکیان
ناوی سارد پێ داکردم.

زاراوە

ناو (۷۶۴)

○ ۸۸۷ (۷۶۶) **ناو بردن**

پڕ = ۹۶۴ و ۱۱۷۰.

○ ۸۸۸ (۷۶۶) **ناو بردە**

ئەو مألە ی بە خۆرای لە دەست چووین.

○ ۸۸۹ (۷۶۶) **ناو بە ناورد کردن**

رۆمرکانی یە کجارەکی شەر و ھەنللا و ناتەبابی. «خەج کوتی ئەمن دەسەلاتی خۆم
دە دەست خۆم داوە، بێجە لە جێگا یەک مارەم پکە تاو بە ناورد دەکری.»

[بەینێتی حەج و سامەند]

○ ۸۹۰ (۷۶۶) **ناو بەردانەو**

لە ئەستێل یا ھەر شوێنێکی تر کە ناوی تێدا کو بووبێتەو، ناو روانە ی شوێنێکی

- ۸۹۵ (۷۶۴) **ټاو به سمر جن په کدا سوار / نير بوون**
 بليندتر بوونی ناستی ټاو له ناستی جن په ک. «ناش ده بن له جوگه بهره زير بڼ، يانی
 جوگه ی ناش به سمری دا نير بڼ.»
 [سروه / زمهری ۱۴]

- ۸۹۶ (۷۶۴) **ټاو به لغاوه ی / لپچی که سیک (یا گیان دارنیک) دا هاتنه خوار**
 (لغاوه: داپراوی هم لا و نمو لای دهم، لڼوی خواړه وی گیان دار که نه ختیک له
 حاله تی خوی زیاتر شوې بڼه وه، لڼواری شت.) || نیشیای زور بو شتیک چوون.
 || هاوتای ۱۳۹۷.

- ۸۹۶ (۷۶۴) **ټاو پشت**
 (له پشتیک (ټاوی پشتیک) گووران. ته نیا بو برایان ده کار ده کری.) || «ته ټو غمی
 چته؟ برای ټاو پشت له ماتیبه.»

- ۸۹۷ (۷۶۴) **ټاو پڼ ده گوزه نه کران / رو نه کران**
 پر = ۹۱۰ و ۹۱۲ و ۹۵۸.

- ۸۹۸ (۷۶۴) **ټاو تن زان**
 (۱) مه سده ری تیکه لاه. پر بوونی دهم له ټاو. به دیتی که سڼ که شتی ترش بخوا یا
 باسی شتی ترش و چیشتی خوش بکا. (غودده) کانی ټاو دهم دارووزین و ټاویان لڼ
 دهرده په پری. «نموهنده ی باسی مزرو که هر چی له مه جلیسه که بوون دهمیان ټاوی تن زان»
 [میریس]

(۲) تری که تازه دی ټال ویول بڼ. (۳) ټاوی که له پاک کردن پیواز له چاو دی.

- ۸۹۹ (۷۶۴) **ټاو له چاوزان**
 ټاو تن زانی چاو، چاو ټاو کردن.
 ○ ۹۰۰ (۷۶۴) **ټاو له دم زان / گه پان**

مه سده ری تیکه لاه. (۱) ټاو که وخته زار، لمبر خواړدن شتیکی ترش یا چاو
 پیکه وتی که سڼ که شتی ترش ده خوا یا باس کردن شتی ترش. (۲) نیشیا چوونه
 خواړدنیک، حه ز له شتی کردن.
 [میریس]

- ۹۰۱ (۷۶۴) **ټاو تن گه پان**
 پر = ۶۷۵.

- ناو خوځش کردن ۹۰۲ (۷۶۴)
شيله وگرم کردنى ناو.
- ناو دانېشتن ۹۰۳ (۷۶۴)
نيحال بوون. «نورؤ دوو دننه رؤژه ناوېكى رپوون داده نېشتى».
- ناو ده ناوېنگ / ده سكاوېنگ دا كوټان ۹۰۴ (۷۶۴)
(ناوېنگ نوېستايى هاغنه، په هله وى هاغن. ده فرېكه له زهر د دروست ده كړى و له مالان، داووده رمان، قاومالته... و نهم جووره شتانه ي ټيټا ده كوټن.) || كارى بېن سمر كړدن. «... لايان وايه كوڅش و همول داني پياو يو له تنگانه زرگار بوون، يو بهر و ناسووده يى چوون ناو له ناوېنگ دا كوټانه.»
(حابه - ناوه ، ۱۰۹)
- ناو دېن كه سيك كړدن ۹۰۵ (۷۶۴)
پر = ۹۲۹ .
- ناو ده بېژېنگ كړدن ۹۰۶ (۷۶۴)
كارى به خوړايى و بېن سمر. «پاره ي به خشنده و ناوې ناو بېژېنگ / وهك پشكوپه بگرېته ناو چنگ.»
(پرمېنرد)
- ناو ده ده فرېك وهردان ۹۰۷ (۷۶۴)
(يو همموو ده فرېك ده كار ناكړى، يو وېنه يو ته واو بوونى ناردى ناو جه وائل له فيملې (ته كلندن) كه لك وهرده گيرى.) || هاوتاي ته فقه له بېن ده فرېك هينان / هاتن.
- ناو ده چاو وهردران / وهردان ۹۰۸ (۷۶۴)
(زؤرتر وشى (ده لى) يا (وهك) ده پېش دا دى.) || خه و ره وېنه وه / خه و ره وانښنه وه. || هاوتاي حوت ناو ده چاو وهردران / وهردان.
- ناو ده كوون كړدن ۹۰۹ (۷۶۴)
پر = ۹۲۹ .
- ناو ده گوول / گوولان نه كړدن ۹۱۰ (۷۶۴)
(له زمان ژنانه وه ده گوټرى و حاله تى ته وسى هه يه.) || بريښي به له هيچ كار نه زانين / نه كړدن. || هاوتاي ۸۹۷ ، ۹۱۲ ، ۱۱۴۳ .
- ناو ده گون / گونان گه پان ۹۱۱ (۷۶۴)
بزووتى همتى نيزينه تى. «تازه نلوى ده گونان گه پراوه ده رسي چى و شى چى؟»
|| هاوتاي بانو هه لگرتن. بون دار بوون. ۱۱۴۴ .

○ ناو ده گوزهدا و تاو له کولانهوه دیتن ۹۱۲ (۷۶۴)

هیچ کار نه کردن / نه دیتن. بین نه زموون بوون. | هاوتای دهست و پی سیلکه
بوون. دهست به خمنه بوون. دهست له رهش و سپی نه دان. پشت رهق بوون.
ته وریزی بوون و گوئه گنم نه دیتن.

○ ناو راوهستنی که سینگ رانه وهستان / ناو راوهستان و رانه وهستانی که سینگ ۹۱۳ (۷۶۴)

حوول و تن گۆشانی زۆر و بین وچان. «ناو راوهستنی نه تو رانه وهسته» (نازا به و کاره که
راپه رینه) «ناو راوهستنی رسوو رانه وهستنی»

☆ ناو رژان / رشتن. ۹۱۴ (۷۶۴)

باوه پ

ناو رژان (۹۱۴)

◇ نویزی شیوان رشتنی ناوی گهرم خراپه، نه گهریش رژا ده بی بیسمیلایی ده گهل
بکری، دهنا جندۆ که دهست دموه شینن. ۹۱۵ (۹۱۴)

دوعا

ناو رژان (۹۱۴)

✧ یا خودا نهو ناوه یو کس نه رژی ۹۱۶ (۹۱۴)

نه گهر کس یا که سانیگ په پتا په پتا تووشی به لایه ک بن و سهریان لئی دهر نه چن
ده یینن. منو ماله فمقره به سانیکی چوار که سیان به تسادووین مردن. یا خودا نهو ناوه یو
کس نه رژی. | بر = ۹۲۲.

مه سه ل

ناو رژان (۹۱۴)

✧ ناوینکی برژی به پیسی، سه تان برژی به پاکسی ههر له دواي ۹۱۷ (۹۱۴)

پیسسه که ی ده روا

سه ت کاری چاک بکه ی ده گهل کارینکی خراپت کرد ههر سه تیان دهنه وه هیچ و

خه لک هدر باسی خرابه که ی ده کمن. | هاوتای کراسیتی بدې به پیسی سه تان
بدې به پاکي. هدر له دواي پیسه که ی ده پړوا.

✕ ناوی رڼاو کو نایته وه

۹۱۸ (۹۱۴)

نه وی له دست چوو گه رانه وی بؤ نیه (همل، شاپروو...) | هاوتای ناو که به
جوگه نا رویی ناگه پته وه. تیر له که وان دهر چوو ناگه پته وه. نان نه که له ت بوو
په کتر ناگه پته وه. ده ست که شکا جینی خوی ناگه پته وه. کار له کار توازان.

✕ ناوی ژن و میردان له جی په ک رڼاو

۹۱۹ (۹۱۴)

کرده وه و نه خلاقی ژن و میرد وه ک په ک ده چن. | مسلسل هم جوړه ش ده گوتړی:
گلی ژن و میردان له جی په کی هه نگیراوه / هه لقه نندراوه.

✕ گه وړه ناوی دهر پښی چکو له پینی ریده خا / لاقی لڼ هه لنده خلیسکي

۹۲۰ (۹۱۴)

چوو که چاو له گه وړه خوی ده کا و ناکاری نه وه لنده گر پته وه. دته و کاته مالت کړا به
پنځوست / گه وړه ناوی رشت چوو که پینی ریخت.

[۷مه نومبر]

رېکه وه ننده کانی رسته یی و نامال پرسته یی

ناو رڼان (۹۱۴)

= ناوینکی وا نه پړاوه خوشه وه بڼ

۹۲۱ (۹۱۴)

۱) کار یا هه لیه کی وا رووی نه داوه هه روا سووک و ساکار قهرمبوو بگر پته وه (۲) داب
و رهمینکی وا دانه که و توه به ناسانی له به ین بچن.

زاراوه

ناو رڼان (۹۱۴)

○ ناو بؤ رڼان

۹۲۲ (۹۱۴)

بؤ بوونه باو. ده نامان و زامان بؤ لای دراوی ناچن. جار جاریش وه ک عمرزم کردی
ده مری ده بن. چاوی عهرزی نابینن. پرېکیش پیر بووه. بلیم چی تازه واهاتوه.
ناوینکه بؤی رڼاوه.

[دواړه مه ۱۳۲۱]

○ ناو خراب رڼان

۹۲۳ (۹۱۴)

خراب عاملان. دتازه توه به تو چاک نابن توه کی خراب رڼاوه.

○ ناو (وا) رژان ۹۳۶ (۹۱۴)

باو بوون، رسم و نهریت. «ناو وا رژاوه هر پیاو یو ژنان / قهراریان بسووه و

هاووننه ژوان.»

[به‌ی سیمبد و میر سیمبدین، مجموعه دیوانی، ۲۸]

○ ناو رشتن و پین ریخستن ۹۳۵ (۷۶۶)

کاری خراب کردن و حشار دانی.

○ ناو ری گهوتن / رینیشتن ۹۳۵ (۷۶۶)

هاوتای ۱۰۳۷. (ده گهل مانای ۱).

○ ناو شکان ۹۳۵ (۷۶۶)

که‌لمبر که‌وتنه نهو جوگه‌یهی که ناوی پینا به‌ردراوه‌تموه سهر کشت‌وکال و
رؤیشتنی ناوه که به لایه کی ترا. «کوره به سهر نهم جوگه‌یهنا پیرۆ به‌انه ناوه‌که
له کوئی شکاوه؟»

[قاموس]

○ ناو شگلندن ۹۳۵ (۷۶۶)

لادانی ناوی که به‌ردراوینته‌وه بو سهر کشت‌وکال، بو لایه کی دیکه.

[قاموس]

○ ناو له بهرد پیداکردن ۹۳۶ (۷۶۶)

خاراو له کاردا و نازا بو همتانندی بژیو. «دهست و پین سپیلکه، ناو ده گۆزه‌دا و
ناو له کولاته‌وه دیتن. | هاوتای نان له سهر بهرد پیداکردن.

○ ناو له‌بهر دل رؤیشتن ۹۳۷ (۷۶۶)

(۱) رشانه‌وه. (۲) دل ده بوورموه چوونی له برسان.

○ ناو له‌بهر هه‌لنیشتن ۹۳۸ (۷۶۶)

میز ده بنه خۆ کردن. | هاوتای کونده‌میز بوون / کوندیک میز کردن.

○ ناو له جی مالی که‌سیک نان ۹۳۹ (۷۶۶)

(۱) ویران کردن مالی که‌سن (تمخت کردن جی مالی که‌ی، که بکریته کیلگه و ناوی
لن بندری تا ناماده بن بو کیلان). (۲) تووشی به‌لآکردنی که‌سیک به جووری وه کوو
مال ویرانی وایی.

[قاموس]

«ته‌زووی پیریزن گوزاوه / تاویان له جی مالی ناوه.»

[مؤنوردستان، ۴۱]

| هاوتای جی لیژ کردن / جی پین لیژ کردن. ناو به‌ستنه ژیر که‌سیک. و ۹۰۵ و

- ناو له جن پهک / شوینیک سوار بوون ۹۳۰ (۷۶۶)
پر = ۸۹۵.
- ناو له چاوان گه پران ۹۳۱ (۷۶۶)
ناو له چاو هاتن به هوی نارمحت بوون له بیستنی قسه یا دیتنی رووداویک. ده له
مشمه دیم پرسې: نو کچه یو دفروشې؟ ملی به لاهه نا، همناسیکې هه لکیشا، ناوی
له چاوی گه پرا و کوتی: دایکی دوو روژ پتشی له برسان مرد، یوخوشی که نهفت بووه.
[۴۵۷ رڼک و روون]
- ناو له ده ست نه تکان ۹۳۲ (۷۶۶)
زور لمچر و قرنیس بوون. | هاوتای همرزن له ده ست نه پرژان.
- ناو له ده سکاوندگدا کوتان ۹۳۳ (۷۶۶)
پر = ۹۰۴.
- ناو له سمرچاوموه لیل بوون ۹۳۴ (۷۶۶)
خراب بوونی بنه پرته کی، گرفتې سره کی له جن په کی دیکه وه بوون. «خراپه نی
حکومته ده نا پهک دووانیکې وهک بله هر په یدا ده بی، ناو له سر چاوه پرا لیل،
نه وانه ی خوځان به گوره ی نیمه ده زانن.»
[۱۹۰ هجری]
- ناو لن نان ۹۳۵ (۷۶۶)
ناو به رڼانه وه ناو زه وی. «رنگاکه ی په سوی ده چیم به گول / ناوی لن ده نیم به نیاز و
به دل / هیران رویشو لئی گرتو مه نزل.»
[۷۷۱ لیبی مرغان]
- ناو نه پالاتن ۹۳۶ (۷۶۶)
(نه گه جۆگه ی هه لده بستم ده لین بناوانیکم هه لبه ستوه ناوی ناپالیتی.) | یو
نیشان دانی زیده له حه د بوونی سفه تیک له که سیک دا ده گوتری. ده وه چینه
ده سلات داره پهک جن رهنکیان گوری و هه لگه پانه وه، خوځان کرده ماموستای نارادی
و دیموکراسی، به ناو دیموکرات و نازادیخوازیک بوون ناو نه یده پالاتن.
[۱۷۹ رڼک و روون]
- ناو و ناو چوون / رویشتن ۹۳۷ (۷۶۶)
ون بوون و بن سهروشوین چوونی شتیک یا که سیک. | هاوتای ده گول به فری پار
چوون. وهک به ردی بن گوم لن هاتن.

مهسهل

ټاو و ټاور (۹۳۸)

✕ ټاو و ټاور بټی ټامانن ۹۳۹ (۹۳۸)

پرمه ترسین. ددوو شت هه ن باشن ههم هوئی نهمانن / ناگر و ټاون و ا بټی ټامانن.

[۷مه شعفوری]

۱ پر = ۵۶۴.

رټکه وهنده گانی رسته یی و ټامال رسته یی

ټاو و ټاور (۹۳۸)

= ټاو و ټاور ۹۴۰ (۹۳۸)

دوو کمس / شتی دژ به په ک. «پټکه وه ناچارین وه ک ټاو و ټاور وان».

زاراوه

ټاو و ټاور (۹۳۸)

○ خو به ټاو و ټاور دادان ۹۴۱ (۹۳۸)

پر = ۹۴۲.

○ خو له ټاو و ټاور دان ۹۴۲ (۹۳۸)

(۱) به پيشوازی خه تهره وه چوون. (۲) بؤ به ره و پيشه وه بر دنی کاری خو
دمسته و داوینی همر ټامرازیک بوون.

○ ټاو هاویشتن / ټاو فری دان ۹۴۳ (۷۶۴)

(له حاله تی به فال بوونی ماین و شتی وا ده گوتری.) | به کچ و ژنی حه شیری
ده لین.

○ بلقى سهر ټاو ۹۴۴ (۷۶۴)

پو وچمل بوونه وه. مفع بوونه وه. شوینه وار بران. «ههستی نینسانی نه و کیزه
کور دانه ی شه یانی نه و دیوه زمه بله وه زه ی کرده بلقى سهر ټاو که مرخی له و کچوله
بټی دهره تانه خوش کرد بوو».

[۴مک دورور / ۳۶]

- بنی شتیک ده ناوئی دا بوون ۹۲۵ (۷۶۲)
- زۆر بوون. | زۆر تر به (نا) ده کار ده کری. دهووت له کوئی یو بێتم خو بنی ده ناوئی دا به.
- بوون به ناو ۹۲۶ (۷۶۲)
- به خۆدا شکتهوه، خهجالهت بوونهوه. | هاوتای ۹۷۴، ۱۱۴۰.
- بوون به دلتویک ناو و به عمرزدا چوونه خوار ۹۲۷ (۷۶۲)
- ۱) له پر لمهر چاوان ون بوون. ۲) زۆر خهجالهت بوونهوه. | هاوتای بوون به دلتویه ناویک و عمرز قووت دان. بوون به قهتره ناو و چوونه ده عمرز، عمرز قووتی دا و ناسمان ههلی کیشا. به نان داهاتن و به ناودا چوون / خوران.
- به ناوی هممام پیاوهتی کردن ۹۲۸ (۷۶۲)
- له سهر مانی خهک بهخشندهیی کردن. | هاوتای ۹۷۳.
- به بێ یه کتر ناو نهخواردنهوه ۹۲۹ (۷۶۲)
- همیشه له لای یه ک بوون... نههمجار ده گهڵ حوسین وا ببووینه دۆست، ناومان بێ یه کتر نه ده خواردنهوه.
- [چیشنی محسور: ۲۷۵]
- | هاوتای بێ یه ک ههڵنه کردن.
- به بێژینگ ناو هینان / کیشان ۹۵۰ (۷۶۲)
- کاری بیهوده کردن.
- بهرمانی کهسیک له سهر ناو گهپان ۹۵۱ (۷۶۲)
- (رهنگین له بهسهههاتی شینخی سمنان وههگیرایی که بهرمانی له سهر ناو راخستوه و نوژی له سهر کردوه.) | پیاوچاک بوون.
- به پهری کهسیک له سهر ناو گهپان ۹۵۲ (۷۶۲)
- پر = ۹۷۱.
- به کهوچکه ناویک وه مهله کهوتن ۹۵۳ (۷۶۲)
- ۱) زۆر تووره بوون. ۲) خوش باوه پر بوون. ۳) کم کهوسه له بوون. دهی رهقیب بهسی بلی یار خوشی دهوئی من کوردی. | کۆنه رهندم به خوا بهو فسه ناکهومه مهله.
- [موردی]
- ده ختیک ده زانی مهعنای کهوسه له / به کهوچکه ناوی نه کهویه مهله. ۹۵۴ (۷۶۲)
- [موردی]
- به لۆکه ناو ده زاری کهسیک کردن ۹۵۴ (۷۶۲)
- (نهخوش نه گه ده حالی خۆی دابوو، لۆکه ته ده کهن و رهلیوی دهحشیس) | زۆر نهخوش و بێ حال بوون. هاته گیانه لالا.

- ۹۵۵ (۷۶۲) ○ بن پرسی / نیزی که سیک قامک ده ناوی رونه کردن
بن پرسی که سیک هیچ کار نه کردن. کوئی له مست و له ژیر فرمانی که سیک دا
بوون. «کچی نهوانه چ نین. شهرتمان نهوه بن به بن تو قامک ده ناوی نه نیتیم. هر چی
ده تهوئی وا ده کم.»

[مهرزا / ۱۶۱]

- ۹۵۶ (۷۶۲) ○ پشیلای کویر له ماله که سیک ناو نه خوار دنه وه
له چهر بوونی له رادمیه دهر. «پیاوئیکی فره له چهر و چنۆ که، له پیاوی ده ولت بهو لاوه
مشکبش چیشکهی نانی ناگا.»

[پنکسینی / ۱۵۴]

- ! هاوتای پشیلای کویر روو ده ماله که سیک نه کردن. مشک چیشکهی نانی
که سیک نه کردن.

- ۹۵۷ (۷۶۲) ○ پته تی که سیک که وتنه سهر ناو / خستنه سهر ناو
۱) راز و نهینی که سیک ناشکرا بوون / کردن. ۲) ریسوا بوون / کردن. ! هاوتای
کهوئی که سیک ناوه ژوو کردنه وه.

- ۹۵۸ (۷۶۲) ○ پمنجه / قامک ده ناو رۆ نه کردن
هیچ کارنیک نه کردن. ! هاوتای دهست له رهش و سپی نه دان. دار له سهر بهرد
خانه نان. ۸۹۷، ۹۱۰، ۹۱۲.

- ۹۵۹ (۷۶۲) ○ جووچکه بۆ له ناو نه کران
بین زهر بوون. بین دهسلات و فقیرحاله بوون. «مسته فاخان کابرایه کی وازی وازی و
که لله بی بوو. به گه لایی بهری دابویه و جوچکیکی بۆ له ناو نه ده کرا.»

[خمشانه / ۲۳۹]

- ۹۶۰ (۷۶۲) ○ چاو پر بوون له ناو
فرمیک ده چاو گه پان، گریان.

- ۹۶۱ (۷۶۲) ○ خو له ناوی خو / خو پزین نه دان
زیره ک و وریا بوون. خو نه خستنه مه ترسی. ! هاوتای ۸۵۴ و ۸۸۴.

- ۹۶۲ (۷۶۲) ○ دار بۆ که سیک ده ناو نان
خو بو لیدانی که سیک ساز کردن. «جا نهوه رووحی خوَت بۆ کوئی ده بی به خوندی داریان
بۆ ده ناوی ناوی.»

- ۹۶۳ (۷۶۲) ○ دئی بهرد کردنه ناو
دهویه ری و زغ خرابی دا بوون. ! هاوتای کافر بۆ مووسوئمان بوون.

○ ده ئاو کردن ۹۶۲ (۷۶۲)

له دهست ده رچوونی مأل و سامان و زیان له خو دان به دهنگیکی بهرز کوتم: ناخر
پیاوی تافل چون به دهستی خوی مأل خوی ده ئاوی ده کا؟ بابه تهن ره ره ده کهم به
تو چی.

[نېسه پیاو / ۱۰۰]

○ دهست به ئاو گه یاندن ۹۶۵ (۷۶۲)

چوونه سهر پشاو و کاری ئاو بهجن گه یاندن.

○ ره ئاو کهوتن ۹۶۶ (۷۶۲)

هاتنه سهر ئاو. بهفر ره ئاو کهوتومه.

○ ماسی ده ئاودا فروشتن / بهخشین ۹۶۷ (۷۶۲)

پر = ۲۶۱.

○ گیان ره سهر ئاو کهوتن ۹۶۸ (۷۶۲)

نارهقه کردنی زور، لهبر خه جاله تیان یان گهرما بوون و ههر چی بین

○ له ئاوی شلوئی / قور او ماسی گرتن ۹۶۹ (۷۶۲)

له ئالوزی به قازانجی خو کهلک وهرگرتن.

○ له ئاوی شهو پاریز کردن ۹۷۰ (۷۶۲)

به تهقیه و تمین بوون. نه وهنده ی له راست دوژمان ئازا و بهزراو بوو. سده نه وهنده

له خودا ترس و له فرمانی به مو لای نه ده دا، له ئاوی شهو پاریزی ده کرد.

[شه پنهانه / ۱۷۹]

○ له بهر ئاوی سهری بوون ۹۷۱ (۷۶۲)

رووت و ره جال بوون.

○ له بهر پیی کهسیک دا بوون به تنوکیک ئاو ۹۷۲ (۷۶۲)

ریز و لیختراسی زور له کهسیک نان.

○ له سهر ئاوی همام پیاوه تی کردن ۹۷۳ (۷۶۲)

پر = ۹۴۸.

○ له شهرمان / له خه جاله تیان بوون به قه تره یه ک ئاو ۹۷۴ (۷۶۲)

پر = ۹۴۶.

○ مار له ئاو نه کردن ۹۷۵ (۷۶۲)

ده گهل دوژمن مونیفانه جوولانه وه، چه واله کردنی کیشه بو وه حتی خوی. نهیستا

دوو مه جلیسه دا نمو په نده چ بوو به و کلیرایهت کرد؟ کلیرا مارن له ئاو نا کا.

○ وهک مست له ناو دان ۹۷۶ (۷۶۶)

پر = ۲۳۴۳ ۲

رېښه ونډه کان

ناو (۷۶۴)

☆ ناوباره ۹۷۷ (۷۶۶)

(۱) شيرهی گولان که ههنگ دهیگری و دهیکا به ههنگوین. (۲) داری دریژ و نه ستور و کولندراو که یو پهراندنه وهی ناو به سر که نندال دا ده کیشن و دهیته جوگه، قهسته ره.

☆ ناوبر ۹۷۸ (۷۶۶)

(۱) نه خوشی به که زستانان له ناو خوارندنه وهی زور تووشی مالات دی. (۲) نه و شوینهی ناوی لی هه لنده برن یو نه وهی ره وانهی شوینیکی تری بکه ن که معیسته. «ناوبری ناش ناوبری جوگه»

زاراوه

ناوبر (۹۷۸)

○ ناوبر بوون ۹۷۹ (۹۷۸)

تووشی نه خوشی ناوبر هاتن

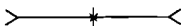
☆ ناوبه ۹۸۰ (۷۶۶)

سه قا، ناو کیش.

☆ ناوبه ره ۹۸۱ (۷۶۶)

(۱) نمو میش ههنگوینانهی کاریان ناو بردنه له کانی به را یو کومه لنگای ههنگه کان (کمندووی دهست کرد یا قه لشته به رد و دار و...) (۲) نه و به شعی ههنگ که له شوینی خوی وه ری ده کوئی نه و منده بهرز دهیته وه که کومه لنگای خویانی لی نه دیو نه بن، جا هه ره به و بهرزه فرنی را لادیی کورد دهیسان و له هات وچو کردنی دا کومه لنگای ههنگی کیوی یی ده دوزنه وه.

[هاموس]

☆ ناوبه‌ند ۹۸۲ (۷۶۲)

نه‌خو‌شی زگ ناوسان، نی‌قای.

زاراوه

(ناوبه‌ند (۹۸۲)

○ ناوبه‌ند بوون ۹۸۳ (۹۸۲)

تووشی نه‌خو‌شی ناوبه‌ندی هاتن و تیر نه‌خوارنه‌وه له ناو.

☆ ناوپاش ۹۸۴ (۷۶۲)

ناوپرژین، دۆلجه‌یه‌کی معده‌نی که سه‌ریکی کون کونی پنه‌ویه و ناوی بن

ده‌پرژین.

☆ ناوپال ۹۸۵ (۷۶۲)

سووزمه، که‌وگیر.

☆ ناوپرژین کردن ۹۸۶ (۷۶۲)

ناو به سه‌ربان، حموشه و باخچه و ناو ژووردا کردن.

زاراوه

(ناوپرژین (۹۸۶)

○ دلی که‌سینگ ناوپرژین کردن ۹۸۷ (۹۸۶)

که‌سینگ شاد کردن. «به‌خت بلند بن، گهرده‌گرئی ره‌نگت / ناوپرژین بگرئی، جه‌رگ و

دلی ته‌نگت.»

[به‌پنی سه‌عید و میر سیسه‌ده‌ین. نه‌سه‌دی لولنی]

☆ ناویژین ۹۸۸ (۷۶۲)

«... بونی سر سه‌کوی به کاغلی به ناویژاوی لیوه‌دی.»

[حمومه‌رده‌یه]

پر = ۹۸۶.

- ☆ **ئاويەڭ** ۹۸۹ (۷۶۴)
 (۱) زەنجوورەي ئاش، داريئى كۆن كراوۋ لە بنى دۆلاشدا تا ئاۋەكە بە تەۋزىم لە پەپرە
 بىدا. (۲) ئەستور بۈۋى بىرەن
- ☆ **ئاويەرىن** ۹۹۰ (۷۶۴)
 زەۋيەكى ئاۋداشتى چەتوون بىن.
- ☆ **ئاۋجىز** ۹۹۱ (۷۶۴)
 بىر = ۱۰۳۱ و ۱۰۳۲.
- ☆ **ئاۋچىن** ۹۹۲ (۷۶۴)
 ئاۋگرتن لە ميوە و شتى وا.
- ☆ **ئاۋخانە** ۹۹۳ (۷۶۴)
 ئاۋدەست، ئاۋرىز.

- ☆ **ئاۋخواز** ۹۹۴ (۷۶۴)
 نەۋى داۋاي ئاۋى بىكا.

رېكەۋەندەكانى رىستەيى و ئامال پىستەيى

ئاۋخواز (۹۹۴)

- = **ئاۋى ئاۋخۋازى بۇ بەرازى** ۹۹۵ (۹۹۴)
 كەسىك دەكارى دەكاكە داۋاي ئاۋى بىكا، ئاۋەكە بىنن و بەكى دى بېخۋاتەۋە

- ☆ **ئاۋ خۋاردنەۋە** ۹۹۶ (۷۶۴)
 خۋاردنەۋەي ئاۋ.

باۋەڭ

ئاۋ خۋاردنەۋە (۹۹۶)

- ئاۋ خۋاردنەۋە بە پىۋە خراپە. | بىر = ۸۳۱.

- ۹۹۸ (۹۹۶) ◊ ناو نه گهر خوراره دهبن له نيه تي هارووت و مارووتان بن.
- ۹۹۹ (۹۹۶) ◊ نه گهر به پيوه ناوت خواردهوه دهبن قامكه گه وړه لاقتي ده گهل بيزنوي.
- ۱۰۰۰ (۹۹۶) ◊ نه گهر ماندوو يي به سني پشوان دهبن ناوي بخويهوه
- ۱۰۰۱ (۹۹۶) ◊ دهوري هزره تي مه هدي گورگ و مهر پيکه وه ناوي ده خونه وه
- ۱۰۰۲ (۹۹۶) ◊ سيلوي به هاران ناوه که ي ده رمانه و له لاخران ده بخونه وه.

مه سئل

ناو خواردهوه (۹۹۶)

- ۱۰۰۳ (۹۹۶) ✕ ناو به دهستي خوت نه بخويهوه تامي نيه
- کهس به قهت خوت ده غمني تودا نيه و حهولي چاره ي کار و گرفتني تو نادا. که وابه نه گه بو خوت چاره ي نه که ي چ فايده ي نيه. | هاوتاي ناو هر به دهستي خوت. کار به دهست و مستي خوت نه بن فايده ي نيه. به دهستي خوت نه بن خورووي پشت ناشکن. سهرتي که به دهستي خوت نه بخورويني خورووي ناشکن.
- ۱۰۰۳ (۹۹۶) ✕ ناويک پروا بو چومي، خزم بيخواته وه نه ک بيگانه
- ۱) شتيک که قه راره به خشري، وا چاکه بدرئ به خزم. ۲) وا چاکه کچ بو خزمي خوي بن. | هاوتاي پاروو له زاري به ريته وه. بو کوشن باشه.
- ۱۰۰۴ (۹۹۶) ✕ شه يتان لن گه رئي گورگ و مهر پيکه وه ناوي ده خونه وه
- دووزمان لن گه رين نيوان ناخوشي له سر دنيا به هله ده گيري. نه گهر لن گه رئي شوفاري به دغه ر / ناو ده خواته وه ويکرا گورگ و مهر.

[۷۰۰ نه غورور]

| پر = ۱۰۰۹ .

- ۱۰۰۴ (۹۹۶) ✕ قهت له کوپره گانيان ناوي نه بخويهوه
- نينان نابن دهست و داويني پيسمالان بن. | هاوتاي ۲۰۹۲ .
- ۱۰۰۵ (۹۹۶) ✕ کيسهل ده لن: بيزم نايه ناوي دواي پالهي بخومه وه
- ميميست چلکني پالهي.
- ۱۰۰۶ (۹۹۶) ✕ له سايه ي گوله گه نميک هزار گوله جو ناوي ده خواته وه
- به بونه ي پيتمندي له گهل کسيک به هره و قازانچيک بن گه بشتن. مه سئل به م جوړانه ش هاتوه: سده گوله زيوان به خيږاي گوله گه نميکي تاوي ده خواته وه. له سايه ي گوله گه نميکي هزار جوړان تاوي ده خواته وه. له سايه ي چله گه نميک

سەد چلە جۆ ئاو دەخواتەو. لە سایەى گۆلە گەنمىكى هەزار گۆلە گەنم ئاوى
دەخواتەو.

رێکەوه‌نده کانی رسته یی و ئامال رسته یی

ئاو خواردنهوه (۹۹۶)

≈ ئاو خواردنهوه ۱۰۰۷ (۹۹۶)

کاری هاسان و بینێرک. «بەر خه‌وانی بۆی گالته‌یه، کاریکی نیه، ئاو خواردنه‌وه‌یه،»
[هاوارمه‌ره / ۱۹]

۱. هاوتای ۹۷۶ و ۱۰۱۰.

≈ ئاوی بخواته‌وه له گەر (د) نی دیاره ۱۰۰۸ (۹۹۶)

(زۆرتەر بۆ ژن و کچ ده‌کار ده‌کړی.) ۱ زۆر جوانه. ناسکه.

≈ گورگ و مه‌ر پێکه‌وه ئاوی ده‌خۆنه‌وه ۱۰۰۹ (۹۹۶)

ئه‌وپه‌ری هیمنی و ته‌باوهره‌بایی. «نه‌خشی و شوینه‌واری گونا و نه، ده‌نگ له‌به‌دیته‌ی
ناشتی، سێ ته‌پلی شه‌ری خه‌واندوه، گورگ و مه‌ر پێکه‌وه ئاوی ده‌خۆنه‌وه،»
[مه‌ر / ۱۷۲]

۱. پر = ۱۰۰۱ و ۱۰۰۴.

≈ وه‌ک ئاو خواردنه‌وه ۱۰۱۰ (۹۹۶)

پر = ۱۰۰۷.

زاراوه

ئاو خواردنهوه (۹۹۶)

○ ئاوی بێ‌لغای خواردنه‌وه ۱۰۱۱ (۹۹۶)

سه‌ره‌ۆ بوون و کار به‌ ئاره‌زووی دلی خۆ کردن. «... تاگات له‌ زاری خۆت بێ، ئیستا
بۆنی شیرێ خاوت له‌ زاری دێ، زۆرو ئاوی بێ‌لغای خواردۆته‌وه...»
[مه‌ر / ۸۵]

○ ئاوی تال و سوێر پێکه‌وه خواردنه‌وه ۱۰۱۴ (۹۹۶)

رابواردنی رۆژگاری ناخۆش به‌ یه‌که‌وه، شه‌ریکی ده‌رد و غمی یه‌که‌تری بوون. «ته‌تو
هه‌لسته‌ با نه‌مه‌ برۆینه‌وه له‌بۆ گه‌رمیته‌ی گه‌رمه‌سه‌یر» / قه‌ده‌ریکی به‌ یه‌که‌وه بخۆینه‌وه
ئاوی ده‌ تال و سوێره‌.

[مه‌نی براپه‌ستۆک. حه‌نه‌ ده‌ری]

❖ ۱۰۱۳ (۹۹۶) **ئاۋى سارد خواردنهوه**

له کاتى توورپه يى کسيکدا و به ماناي چ ده کا / ده کهى بکه، ده کار ده کړئ. به
عبره يى ده ئى: ئاۋى ئاۋه، ههوا ههوايه. هه چى باۋه ناکا ئاۋى سارد بخواته وه.

[چينى مېشور ۱۹۳]

دديسان نکات لن ده کهم چورېک ئاۋى سارد بښويه وه تا توورپه يى نه مېنى.

[چه پکس ئول ۱۲۲]

❖ ۱۰۱۴ (۹۹۶) **ئاۋى داغه ئى خواردنهوه**

(داغه: گونديکى ناوچه يى منگورايه تى مه هاباده ده ئېن نه وي له ئاۋى نه وي
بخواته وه سهره پړ ده يى.) | «ئاۋى چى يک خواردنه وه يا وى کهوتن به ماناي ټيهر
کردنى به شېک له ژيان له و شوپنه يه، و نه وه ش برېتى له وه گرتنى سغه ټکى
تايپه ته که له قديم و نه دېمه وه به سهر خه لکى نه وي داپراوه.»

[نورجه ۸۳]

لاसार بوون، ياغي بوون. | هاوتاي به داغه ئى هاټن.

پادشاهک بوو وه زيرىکى هه بوو چل سال پېشى و چل سال پاشى خوى ده زانى.
روژيکى کوټى: پاشا بارانيک ده بارى هه چى له ئاۋى نه و بارانه يى بخواته وه شيت
ده يى. بارانه که بارى، بېجکه له پاشا و وه زيرى هه موو خه لکى نه و ولانه يى حاليان
گوږا. قه ده ريکى پې چوو عالمه دمه سهر پاشايان کرد کوټيان نه تو مه رامى مدت نيه و
ده يى برؤى. پاشا زور داما. وه زير کوټى: بووا کزى پاشا؟ کوټى: وه نلاهي وه زير
کارىکى زور خراپمان لن واقع بووه. ئيستا ده گهل نه و عالمه يى چ بکه يى؟ کوټى:
پاشا نه من نه و روژه م لېبر بوو. تونگيکم له و ناوه يى بؤ خومان راگرتووه، چؤن
ده قهرمووى با واکه يى. وه زير و پاشا ناخرين قومى نه و ناوه يان خوارده وه.

[سه به وېشېن رېسپون، دېشېنورى سنورلو وه يى]

منگورايه ئى مه هاباده. له زمان پېشېنه وای پېشېنه وه

| بر = ۱۱۲۷.

☆ **ئاوخور** ۱۰۱۵ (۷۶۲)

نه و کهسه يى ئاو ده خواته وه.

رېښه‌وېنده‌ګانې رسته يې و نامال‌رسته يې

ناوڅوړ (۱۰۱۵)

☆ ره‌جمه‌ت له ناوڅوړ ۱۰۱۶ (۱۰۱۵)

نه و کمه‌ی له مه‌جلین ناوې ده‌گیرئ ده‌یلئ.

☆ ناو څوړه ۱۰۱۷ (۷۶۶)

(۱) ره‌غی سه‌ره‌کی گیا و دار که زوړ ته‌پایی هه‌لده‌مژئ. (۲) ناوه‌پوکی لق که ته‌پایی راده‌گوئزئ. (۳) پیاله و شهربه‌ی ناو څوارښه‌وه، لیوان

☆ ناو څوړی ۱۰۱۸ (۷۶۶)

(۱) نه‌وی ناوی پښ دم‌څوړته‌وه. (۲) دانه‌لغاو.

☆ ناو دادان ۱۰۱۹ (۷۶۶)

(۱) ناو قووت دانی زه‌وی. (۲) ناو لښ‌چوون. (۳) نه‌خوښی‌په‌که لاقی په‌کسم و به‌رزه و لاخی پښ دم‌مانئ.

☆ ناو دار ۱۰۲۰ (۷۶۶)

(۱) ولانئ ناو زوړ. (۲) میوه‌ی پړاو. (۳) تیغی جه‌وه‌ردار.

☆ ناو داشتن ۱۰۲۱ (۷۶۶)

ناو‌دیزان.

☆ ناو دان ۱۰۲۲ (۷۶۶)

(۱) ناو داشتن. (۲) مال‌ت تیزاو‌کردن. (۳) ناو لښ‌چوون.

باوه‌پ

ناو دان (۱۰۲۲)

○ به‌پایان زوو مه‌پ به‌ناوی سارد ناو ده‌دمن هه‌تا نه‌خوښ نه‌یښ. ۱۰۲۳ (۱۰۲۲)

زاراوه

ناو دان (۱۰۲۲)

- سټ / هه زاری وهک که سیک بردنه سهر ناو و ناو نه دانی ۱۰۲۴ (۱۰۲۲)
- زور زیرهک و وریا بوون. هه قیه تی. نازابه. ناقله. خوینده واره. هه زاری وهک من ده پاته سهر ناوی. ناوی نادا و ده یگیر پته وه.
- [۲۱ / ۱۸۱]

- وشتر به قابو وچکه ناو دان ۱۰۲۵ (۱۰۲۴)
- کاری گوره به که ره سته و نیسکانانی که م نجام دان. | بو ره خنه و جه فنگ ده کار ده کری و به م جور انمش ده گوتری: وشتر به قابو وچکه ناو نادری. وشتر به تو یکنه گو یز ناو دان.

- که لله ی که سیک ناو دان ۱۰۲۶ (۱۰۲۲)
- حالی کردن، وشیار کردن. ههر ده یگوش و ده پیری، چووم که لله م ناو دا هه تا بزانی دنیا چ به سه.

- ناو دانه وه ۱۰۲۷ (۱۰۲۲)
- ۱) جیا بوونه وه ی ناوی که له هه ندنی شت دا هه به و کؤ بوونه وه ی له و ده فده ی شته که ی تیدایه. ماستی مانگا ناو ده دانه وه ۲) تیخ سوور کردنه وه و ده ناو هه لکیشانی بو سمخت تر بوون و تیژ بوونه وه. به چه که م ناو دا وه تهمه. | هاو تای دمه زهره رد کردن.

- ☆ ناودر ۱۰۲۸ (۷۶۴)
- نه و جن په ی ناو های دریوه. ناو که مند.

- ☆ ناودر که ۱۰۲۹ (۷۶۴)

ناودر.

- ☆ ناودر که ۱۰۳۰ (۷۶۴)

ناودر.

☆ **ئاودز** ۱۰۳۱ (۷۶۴)
 درز و قەلشتى ئاودەلەن. ھەنفەز و درز و ئاودزى ھەرچەند / دە يىگرم دە يىگوتىم بە دەست و بە پى.
 [شەخ رەزا]

○ **ئاودز کردن** ۱۰۳۲ (۱۰۳۱)
 بې = ۱۰۷۸ و ۱۰۷۹.

☆ **ئاودەر** ۱۰۳۳ (۷۶۴)
 (۱) كەسەن كە ئاودەدا بە خەلكى مەجلىس. (۲) ئاودىر.
 ☆ **ئاو دەردان** ۱۰۳۴ (۷۶۴)
 رشتى ئاوى راوستاۋ بە ستل و دەفرى تر.
 ☆ **ئاودەست** ۱۰۳۵ (۷۶۴)
 ئاوخانە، پىشاۋ، مەبال.
 ☆ **ئاودەل** ۱۰۳۶ (۷۶۴)
 پۇرى نىر.
 ☆ **ئاودەلەن** ۱۰۳۷ (۷۶۴)
 (۱) گۆزە و دىزە و ھەر دەفرىكى كە تەپرايى دەداتەۋە. (۲) ئەستىزكىن كە ئاوى ئە درزانەۋە لەبەر بېرۋا.
 ☆ **ئاودەم** ۱۰۳۸ (۷۶۴)
 لىكاۋى زار.
 ☆ **ئاودىر** ۱۰۳۹ (۷۶۴)
 كەسەن باغ و زەۋىوزار ئاۋ دەدا. ھەببىبارى بىن فەتۋورى. سولتەنى
 بىن قەۋورى / رەزاقى مار و موورى، ئاودىرى دېمە كارى.
 [ھاجى ئادەم]

☆ **ئاودىران** ۱۰۴۰ (۷۶۴)
 ئاۋ دانى زەۋى. ھەكەۋا و پاتۇل رەش. ئاۋى دەدىرىق / پە يەانەم پىنى نىيە و نامە دەلىرىق.
 [ھاجى مەردان]

- ☆ ناوړشټين كړدن ۱۰۴۱ (۷۶۲)
- ناو پېژنن كړدن.
- ☆ ناو روښنگهړه ۱۰۴۲ (۷۶۲)
- ناو روښنگهړه.
- ☆ ناو رووښنگهړه ۱۰۴۳ (۷۶۲)
- چاڼه‌وهړنكې رهش سووړی چكوله‌په به سر شاوی لیځن‌دا دئی و ده‌روا و رووسی ده‌كاته‌وه.
- ☆ ناو فروښ ۱۰۴۴ (۷۶۲)
- نەوی له ناو بازار و كوچه و خه‌یابان ناو به خه‌لك ده‌فروښن. «پیاوړنكې ناو فروښ له شاری غه‌زنه‌ی‌دا تاو‌فروښی ده‌كرد.»
- [هه‌تاپه‌ت]
- ☆ ناو فروښی ۱۰۴۵ (۷۶۲)
- كاری نەو‌كه‌سه‌ی ناو ده‌فروښن.
- ☆ ناو قوړه ۱۰۴۶ (۷۶۲)
- گوشراوی به‌رسيله.

- ☆ ناو گردن ۱۰۴۷ (۷۶۲)
- (۱) په‌پیدا بوونی زنجكاو له برین و كوان. (۲) ناو له چاو هاتن بین گریان. «هه‌ر گوله پیسټك چاوی ناو ده‌كا / بوختوی لټی ده‌نوټی و ژنی راو ده‌كا.»
- [كښی هراغان / ۱۲۸]
- (۳) ناو پېژاندن له نانی رهق و به‌یاته.

داووده‌رمان

ناو كړدن (۱۰۴۷)

- ✽ چاو نه‌كه ناوی كړد گوگه‌می یو د‌سووتینن و به ناو ده‌یگرته‌وه. دوو سنی د‌لوټوبی له سر لاجنگ ده‌رژن و به ده‌رزی ده‌يكوتن هه‌تا هه‌سوو گوگه‌مه‌كه‌ی ده‌چینی‌په. چاو ده‌رد و جهلمی لن دهمبری.

زاراوه

ناو کردن (۱۰۴۷)

○ چاوی کویر ناو / فرمیسک کردن ۱۰۴۹ (۱۰۴۷)

(چاوی زگماک کویر و قهلیوچ ناوی ناکا.) | روودانی شتی سهیر و چاوه پروان
نه کراو. «نهوه چۆنه خودا روحمی کرد و چاوی کویر فرمیسکی کرد و ریت دمو گوزه رانه
که وتووه.»

☆ ناو کیش ۱۰۵۰ (۷۶۴)

(۱ سه فار. ۲) که ره سته ی ناو ین کیشان. «... جا نه ی قوله دار بوو، نه ی ماشه ی مقاش
بوو، نه ی ناو کیش بوو. وه بهر ده سته هات هه پرای کرده سر برایی مه لا زیندینان.»
[به ی براس توك]

زاراوه

ناو کیش (۱۰۵۰)

○ ناو کیش ۱۰۵۱ (۱۰۵۰)

(۱) نهو تعام و خوارده معنیه ی که توو نیاه تی دینن. «پارمه سی ناو کیش» (۲) نهو
زهوی به ی زوو ناو ده خواته وه.

○ ناو کیش کردن ۱۰۵۲ (۱۰۵۰)

ده ناو هه لکیشانی شیوو کولی که فاوی. «ئیتا شیوه که م ناو کیش نه کردووه.»

☆ ناو کیشان ۱۰۵۳ (۷۶۴)

ناو بو مألن بردن، سه قایی.

مه سه ل

ناو کیشان (۱۰۵۳)

× کوتیان گوئی دریز بو سه ر داوه تی لینیان گیراویوه. کوتی: یا بو ناو کیشانه ۱۰۵۴ (۱۰۵۳)

یا بو دارهینان

کاتیک ده گوتری که قهولی شتیک به کمیک دراین یا بو شونینیک بانگ هینستن

بکرنی که هیچ مونسبه‌تی له گه‌ل حالی نه و نمین. «جاریک کهریکیان بانگ کرد بو
شایی / قاقا پیکه‌نی کهر به نازایی / وتی: من بویه واین نه کهنم / نه ده‌هول کوتم نه
شمعشال ژهنم / نه‌زانم بوجی من بانگ کراوم / حمالی دار و به‌رمیله ناوم.»
[۷۷]

✕ ناوکیشی ۱۰۵۵ (۱۰۵۳)

پر = ۱۰۵۳.

☆ ناوگرتن ۱۰۵۶ (۷۶۶)

(۱) ناو تن گهرانی میوه. (۲) گوشینی میوه و گیا.

زاراوه

ناوگرتن (۱۰۵۶)

○ ناوگرتن ۱۰۵۷ (۱۰۵۶)

هه‌لبه‌ستی گول و نه‌ستیر به مهبه‌ستی ناو داشتن.

ریکه‌وه‌نده‌کانی رسته‌یی و نامال‌رسته‌یی

ناوگرتن (۱۰۵۶)

≈ "ده‌رمان" ناوی گرتووه ۱۰۵۸ (۱۰۵۶)

(ده‌رمان گوندیکی ناوچه‌ی مه‌حالی مه‌هاباده؛ کویستانه و ۴۵ شوی هاوین دهما
تاویان ده‌گرت بو ره‌پسته.) | گه‌لاویژ ئه‌نگوتووه و سال دره‌نگه.

☆ ناوگهردان ۱۰۵۹ (۷۶۶)

ده‌فریکی کنزایی ده‌سک‌داره ناوی پین له مهنجهل هه‌ندینجن.

☆ ناوگیر ۱۰۶۰ (۷۶۶)

نه‌وکه‌سی له حمام خزمه‌تی خه‌لکی ده‌کا.

☆ ناو لی جوون

(۷۶۲) ۱۰۶۱

نکه کردنی دیزه و منجه‌لی به درز و کون تن بوو.

☆ ناو مالک

(۷۶۴) ۱۰۶۲

(۱) هر شتیکی ناو له شوینکوه هینابیتیه شوینیکی تر. (۲) نهو چیلکه و چاله ی
لافاو هیناویه تی و له بهستینی چۆمان بهجن دهمین. | هاوتای ۱۰۶۵.

باوه

* ناو مالک (۱۰۶۲)

○ ناو مالک حه لاله.

(۱۰۶۲) ۱۰۶۳

مه سه ل

* ناو مالک (۱۰۶۲)

* خودا نه که بیدا گورگ مه‌ری دینن، ناو مالک دراو

(۱۰۶۲) ۱۰۶۴

خودا نه‌وی مه‌لی له سر بن ده‌یکا. گورگ که ده‌بن له مه‌ری دا مه‌ری بن دینن.
سیلاو که غه‌زبه و هیچ شتیکی ناباریزی بیته رحمت و پوونی پینا بن. هر
بویه ده‌لین قازانچ و زهره ده خودایه. = ژنیکی خه‌لکی چۆمی مه‌جیدخان به
نیوی خات میسری ژنی مام مارف، کورنکی بۆکاسی ده‌شته سوله‌یسانی.
ماکه‌ریکی چاکی دمین به قه‌د نیسترکی، له بن بار به‌رداوی. جا له تاوان ناوا به
خوی هه‌لده‌لن: غمی عه‌زیزه و ده‌ردی که‌ری (کوره‌که‌ی نیوی عه‌زیز بوو). دایکی
نهو مام مارفه سالتیکی ده‌نیو ناو مالک دا کیسینک پوونی سیی ده‌بینته‌وه: جارنکیش
پهنجا مه‌ری کوربه‌ی که‌وی سیر دیشه حه‌ساری وان و که‌شیش لئی ناپرسیته‌وه
دایکی نهو کاک مارفه‌ی کوتبووی: نه‌که خودا بدا گورگ مه‌ری دینن، ناو مالک دراو.
[مثال و حکم. لادر فله‌می قاری ۳۲۲]

☆ ناو مالک

(۷۶۴) ۱۰۶۵

پر = ۱۰۶۲.

☆ ناو مرواری ۱۰۶۶ (۷۶۲)

نمخوشی چاوه، ناوی سپی هه‌لدینن.

زاراوه

(۱۰۶۶) ناو مرواری

○ ناو مرواری هینان ۱۰۶۷ (۱۰۶۶)

تووش بوونی چاو به ناو مرواری.

☆ ناو و تام ۱۰۶۸ (۷۶۲)

چینتی پیازاو، نانه رهقه.

○ ناووگل ۱۰۶۹ (۷۶۲)

(۱) نه‌جمل، مهرگ. (۲) نهو شوینه‌ی پیای لی دهمری، یا لئی دهنیزری. نه‌سپه بۆر
چهنگی هه‌یه له‌بهرم ده‌رتاچن، نه‌جەلت هاتوو، ناووگل هیناویه ئیره، به من ده‌که‌ی
حیز و سلامت پرۆه.

[مرواری ۱۷۰۱]

ده‌ترسم بهرم ناخ له دلم بی / خا‌که‌ی سابلاخ ناووگلم بی.

[استوگلشور]

باوه‌ر

(۱۰۶۹) ناووگل

◇ مردوو له هه‌ر جی‌یه‌کی مرد دمبی له وی بنیزری، چون ناو و گلی وئی ۱۰۷۰ (۱۰۶۹)

به نسیب بووه.

☆ ناو و هه‌وا ۱۰۷۱ (۷۶۲)

کهش، چۆنه‌تی سه‌رما و گهرما و سازگاری و ناخوشی مه‌لەند.

☆ ناو هاتنهوه ۱۰۷۲ (۷۶۴)

رمحمت بوون.

☆ ناوه چۆره ۱۰۷۳ (۷۶۴)

۱) ناو تكان له شتى تهر. ۲) بارانه به ديواردا هاتنه خوار. ۳) ناو لمبر بهر
هه لنيشتن. هچاوت نه ستيره ي شوانان / هه لدق بهري به يانان / شوقي دا له
كولتان / قوونه باني زن جوانان / به شانمدا ديتنه خوار / ناوه چۆره ي گويسوانان.
[۱۴، برهان، ۱۰۴]

☆ ناوه چۆره كردن ۱۰۷۴ (۱۰۷۳)

پر = ۱۰۷۳.

☆ ناوه خانه ۱۰۷۵ (۷۶۴)

قوتويكي فافونه جيگهي بلوئيري گرتوتهوه.

داووده زمان

ناوه خانه (۱۰۷۵)

✱ سنال نه گه چاو هيشه ي بوو. ناوه خانه كه ي بو ده گۆرن. ۱۰۷۵ (۱۰۷۵)

☆ ناوه خۆره ۱۰۷۶ (۷۶۴)

۱) ناوه رۆكي تار يا لق. ۲) نهو لووله قه قهقهه يه كه خواردن و خواردنه وه ي له ناو
دهمدا پينا ده چيته ناو ورگي گيان دارانه وه. سوورينه، قورگ. ۳) جۆريك راوه كه وه.
راوه كه وه لهو كاته دا كه بو ناو خواردنه وه ديتنه سه ر كاني.

☆ ناوه دز ۱۰۷۷ (۷۶۴)

برينيكي ناوي تن چووين و ومبني دلبن. ناودز.

زاراوه

ئاۋەدز (۱۰۷۷)

○ ئاۋەدز بوون ۱۰۷۸ (۱۰۷۷)

ئاۋس بوۋنى كىچ بە بىن لاچوۋنى پەردەى كىچىنى.

○ ئاۋەدز بوون ۱۰۷۹ (۱۰۷۷)

ئاۋ تىنچوون و ئاۋسانى بىرىنان. مەستت تەر نەگەى دەئا ئاۋەدز دەبى.

○ ئاۋەدز كىردىن ۱۰۸۰ (۱۰۷۷)

بىر = ۱۰۷۸ و ۱۰۷۹ .

☆ ئاۋەپۇ ۱۰۸۱ (۷۶۲)

۱) بارى رەۋت و شۆر بوۋنەۋەى ئاۋ لە ئاۋچەپەك پرا بۇ ئاۋچەپەكى تر ئاۋەپۇى مەبدان بەئەك دېئەمە مەلەبەت، بۇ بەش كىردىنى مەك و زەۋى ۋزار و بىرىنەۋەى گىرە و كىشە لە سەر مەلکايەتى جىگايەك بەكار دېت. ھەر جىنەكى ئاۋەپۇى جىگايەكى تىرى بچىئەۋە سەر، نەگەر ھىچ قەبالە يا شاھىدىنى لە گۇرپى نەمىن كە مەككى يەكىكى ترە، بە بەشىك لەۋ شۆپنە دادمەندى كە ئاۋەپۇى لىن دېئەۋە سەر. ۲) كۆپىكە لە دىۋارى خانۋوى گوند و شارەكانى كوردوستان، ئاۋى باران و چىلگاۋ كە لە ئاۋ ھەۋشەدا كۆ دەبىئەۋە پىنى دا دەپرواتە دەر.

زاراۋە

ئاۋەپۇ (۱۰۸۱)

○ ئاۋەپۇ دەرچوون ۱۰۸۲ (۱۰۸۱)

دەركرانى ئاۋەپۇ. دىگىشە گىايەك دەستى ۋى نەكەۋتېۋو، چىلى رانەكشاۋە، ئاۋەپۇى دەرچوۋە.

[۱۷۱ سەر]

○ ئاۋ لە ئاۋەپۇ پىران ۱۰۸۳ (۱۰۸۱)

۱) ئىشك بوون و لە جارى بوون كەۋتنى ئاۋ. ۲) كۆيز بوۋنەۋەى سەرچاۋەى قازانچ و سوۋدى كارىك، پىرانى خىزوبىز.

[۱۷۱ سەر]

○ **ئاوهرۆ له... دهر کردن / لى دهر کردن** ۱۰۸۲ (۱۰۸۱)
 دهرکردنى ئاوهرۆ له دهورى قهلاخ، گيشه، كۆپىنگ، خىوت، خهرمان و پشت
 قوونهبان و شتى وا.

○ **ئاو له ئاوهرۆ دهر کردن** ۱۰۸۵ (۱۰۸۱)
 (نهگه ئاو له ئاوهرۆيه دهركرى ئاو زهره بهو جى يه دهگهئىنى كه ئاوهرۆى لى دهر
 كراوه.) || له ئهندازه بهدەر خراپه و بهدفعه پى کردن. «... هاوار دهكا، پرچ و كهزیه
 نیکهَل بویه، ئاوی له ئاوهرۆیه دهر کردووه.»

[مېرزا / ۱۲۴]

«زۆرى شوو لى ههلمه كيشه كاكه / ئاو له ئاوهرۆ دهرنهكهى چاكه.»

[مه ۷ نههروور]

|| هاوتای بى تام کردن. له تام بردنه دهر. شوو لى ههلكيشان.

☆ **ئاوهرووت** ۱۰۸۶ (۷۶۴)

ئاوهرووت کردن.

☆ **ئاوهرووت کردن** ۱۰۸۷ (۱۰۸۶)

دارپىنى تووک و په پى ئو پهلهوه رانهى گۆشتيان دهخورى.

رێكه وهنده گانى رسته پى و ئامال پسته پى

ئاوهرووت (۱۰۸۶)

≈ **مىشكى ئاوهرووت كراوه / رووتاوه** ۱۰۸۸ (۱۰۸۶)

«به پى خووووخدهى تابهتى خۆى دهقىژنى، نه نانهت رهنكه له داخان سه ر و
 فۆيشى پرېتهوه و سه رى وهك مىشكى ئاوهرووت لى بكا.»

[هاوار سه ره / ۲]

☆ **ئاوهزا** ۱۰۸۹ (۷۶۴)

(۱) زۆنگ. زموى يهكى ئاوتىكى كهمى لى ههلهده قوئى و ته ر و شله. (۲) ئاوهدز.

☆ **ئاوهزى** ۱۰۹۰ (۷۶۴)

زموى زهنهك، زموى يهكى ئاو دهدهلئىنى، ئاوهدزا.

☆ ناوه زېږ ۱۰۹۱ (۷۶۴)

زېږکت، رووکشی زېږین.

☆ ناوه زېږ کردن ۱۰۹۲ (۱۰۹۱)

رووکشی کردن خشل یا هر چی له کانزا دروست کرابی به زیو.

☆ ناوه سوانه ۱۰۹۳ (۷۶۴)

ناوی گويسوانه.

زاراوه

ناوه سوانه (۱۰۹۳)

○ له بهر ناوه سوانان / لووسا وکان مانه وه ۱۰۹۴ (۱۰۹۳)

بین کس و بین دهر بوون. ده راوی روون شک نمېردن.

☆ ناوه سوو ۱۰۹۵ (۷۶۴)

(۱) شتی که زور له ژیر ناوا مایسته وه، یا زور ناوی به سهردا رویشین و لینک و لووس

بووین. (۲) شتی که به ناو تېر بکړی و له بهر ده زووره یا هر شتی که تر بخشیندري نا

ساف و لووس بېی.

ریکه وه ننده کانی رسته یی و نامال رسته یی

ناوه سوو (۱۰۹۵)

= چهرمی ناوه سوو ۱۰۹۶ (۱۰۹۵)

بریتی به له ټینسانی به نه زموون و دنیا دیده. ده موو خه لکی نه و ولاته دنه ناسی.

وهک چهرمی ناوه سوو وایه، باسی هر کوئی پو بکه ی له و سهری ده گه پته وه.

[ماوراجهره، ۲۲]

≈ که شکی ناوه سوو ۱۰۹۷ (۱۰۹۵)

(که شک ده ناودا ده شتون پو سمنگ سیر، دواي شاونی، ورکه ورکه ی لن

دمینسته وه پئی ده لټین ده سونکه.) | چه قهرزو، روو هه لمالو.

زاراوه

ناوه سوو (۱۰۹۵)

○ وهك كه شكی ناوه سوو بوون ۱۰۹۸ (۱۰۹۵)

پر = ۱۰۹۷ .

☆ ناوه سهر ۱۰۹۹ (۷۶۴)

زهوی به کی ناو قووت نه دا و که ناویان لینا له سهری بهینن و پنی دا نه چینه خوار.

☆ ناوه شکینه ۱۱۰۰ (۷۶۴)

شونیک له سهر نیای نلش که ناوی ناشی لن دهبرن.

☆ ناوه شی ۱۱۰۱ (۷۶۴)

(۱) نهخوشی گوانی مهر که رهق دهین و نادوشی. (۲) به ناو که وتنی دهغل لمهر ناو دانی زور. له باغات دا نه گهر به چهقاله یی دار زور ناو بدری به ره که ی ناوه شی دهین و دهوهری.

زاراوه

ناوه شی (۱۱۰۱)

○ ناوه شی بوون ۱۱۰۲ (۱۱۰۱)

ناوه شی گرتن. نهو مالانی نه گه ناوه شی یین بوو زگی تازه چاک نابن به لام بو زگی دوايه حه له می لن دهبرن.

○ ناوه کوئل ۱۱۰۲ (۱۱۰۱)

(۱) کوئلاندنی گوشت له ناودا بو: الف) لن کردنه وی ورده تووک. ب) زهره کردن. (۲) کوئلاندنی جل و بهرگ به معبهستی له ناو بردنی زیندوو.

○ ناوه که قووله مشکین ده کا ۱۱۰۳ (۷۶۴)

(جرج جوگه یا دیزاو هه لدها و ناوه که ی ده چیتی.) | ناوه که ده چنی ده قونکه ی جرجه مشک.

○ ناوه کی ۱۱۰۴ (۷۶۴)

(۱ شل = خهست. ۲) نازه نیک له میگل تهره بووین و چووینته ناو میگه لی دی.
(۳) نهو که سه ی زور ده گهل ناو خه ریکه و حه به لی یه.

□ ناوه کی بوون / کهوتن ۱۱۰۵ (۱۱۰۴)

دوور کهوتنه وه و تهره بوونی مه ر و مالت له میگل و چوونه ناو میگه لیک ی تر. ...
دل ئیشه وا ده زانی شه که خه زال ناوه کی بووه.

[۳۹ / ۳۹]

☆ ناومیا ۱۱۰۶ (۷۶۴)

ره پسته. ده غلیک که له پیشدا زهویه که ی ناو دراوه و شیو کراوه و دوا ی تووی لئ
چینه دراوه. « ناوی ناوه نیا مۆنج نه خواهته وه / سه وزه ی قه د باریک خه و نه یباهته وه. »

[۳۱ / ۱۹]

☆ ناوه وه ره ۱۱۰۷ (۷۶۴)

(۱) شهره، لیوان. (۲) راوی سه ر کانی بو کو رکور و کهو.

☆ ناو هه لگرتن ۱۱۰۸ (۷۶۴)

ناو بو سه ر زهوی بردن بو ناو داشتن.

☆ ناو هه لگرتن ۱۱۰۹ (۷۶۴)

(۱) جوگه ساز کردن بو ناو هینانه سه ر زهوی له سه رچاوه را. (۲) هه لمزین و ناو تینا
کو بوونه وه. « جهوآله که له کانی دا بوو باریکی ناو هه لگرتووه، (۳) تیزاو بوونی مه رومال.

☆ ناو هه لکینجان ۱۱۱۰ (۷۶۴)

ناو به سه تل یان دۆلچه یان نامانیک هه لکینجان.

☆ ناو هینان ۱۱۱۱ (۷۶۴)

(۱) ناو هینان بو کار و خواردنه وه. (۲) نه خو شیه کی چاوه. « چاوی ناوی هیناوه،
(۳) نه خو شی لاق نه ستوور بوونی یه کم.

☆ ناو هینانه‌وه ۱۱۱۲ (۷۶۴)

دس‌په‌ر کردن، به دست شاورت هینانه‌وه.

☆ ناوی ۱۱۱۳ (۷۶۴)

(۱) به‌راو. (۲) شوین و جینگه (شیلان‌ناوی: جین شیلان) (۳) تین‌هه‌لسواو، قوبراوی.
 نارداوی و... (۴) جانه‌وه‌ری که له ناودا ده‌ژی «ماری ناوی، بۆقی ناوی»، (۵) رنگی شینی
 ناچخ، عاسمانی، عالی.

[همدیاهه سئوره]

☆ ناوی رهش ۱۱۱۴ (۷۶۴)

ده‌ردیکی چاوه.

زاراوه

(۱۱۱۴) ناوی رهش

○ ناوی رهش داهاتن ۱۱۱۵ (۱۱۱۴)

گیرۆده بوونی چاو به ناوی رهش.

☆ ناوی زمزم ۱۱۱۶ (۷۶۴)

چالاو یا کانی‌یه که له نیزیك کلبه‌تول‌لایه و به هزی لاق ده هرز وهردانی سمایی
 کوپری ئیبراهیم ته‌قیوه.

رێکه‌وه‌نده گانی رسته‌یی و ئامال‌رسته‌یی

(۱۱۱۶) ناوی زمزم

= ناوی زمزمی بده‌نیه ناژی ۱۱۱۷ (۱۱۱۶)

«گه‌رووت وا ئی تال پکه‌م گه‌ر بتده‌نی ناوی زه‌مه‌م / روفیه‌ت ئی به میرات بی
 پی‌بزانن رۆم و عه‌جه‌م»

[به‌ینی سمید و میر سئوده‌یی، نه‌حه‌دی لوتی ۷۷]

[بر = ۱۱۳۱]

مهسهل

ئاوی زمزم (۱۱۱۶)

✕ تەونی چارەرهشی به ئاوی زمزمیش پا نایبتهوه (۱۱۱۶) ۱۱۱۸
بۆکه سیک ده کار ده کری بهردهوام ته گهری بینه سر ری، و کاری راست هه ره بهیه.

زاراوه

ئاوی زمزم (۱۱۱۶)

○ ده ئاوی زمزم هه لکیشان و پا (ک) نمونهوه (۱۱۱۶) ۱۱۱۹
نوقم بوون له کاری خراب و مانهوهی به به کجاری.

○ ئاوی سارد و سووک (۷۶۶) ۱۱۲۰

ئاوی که بو خوارندهوه خوش و سووکه. نهو کوستانه ی ده بیینی / هیند سووره
ده ئایی بووکه / هه ره لاخه ریکی ده بیینی / په ره خونه و گولوله / جینگای به
ویسه هت کوئی به / "مه پیدانچۆغه" و "بهردووکه" / له بن سیه ری بی یان / ئاوی زۆر
سارد و سووکه.

[۳/ مرادان / ۹۳]

○ ئاوی قورس / گران (۷۶۶) ۱۱۲۱

ئاوی ناخۆش.

☆ ئاوی چاو (۷۶۶) ۱۱۲۲

زاراوه

ئاوی چاو (۱۱۲۲)

○ ئاوی چاو نیشک بوون (۱۱۲۲) ۱۱۲۳
فرمیسکی له رادمبه ده ره لێشتن.

○ ناوی چاو چوون / داهاتن ۱۱۲۲ (۱۱۲۲)

(۱) کویر بوون یا کم بینا بوونی چاو. (۲) ماندوویی له رادمبهدهری چاو له کاتی کار کردن یا روانین.

○ ناوی چاو رۆرزان ۱۱۲۵ (۱۱۲۲)

ناو له چاو هاتن به هوی زهبری لمشی یا رووخی. «دوژمن نهگه چاوی پیت بکهوئی ناوی چاوی رۆ دهړۆ، داده‌نیشی به کویری به / قاقهزی ناخیریت ده‌داتن، ده‌لن: دوژمنایه‌تیم ده‌گهل تۆ نیه.»

[به‌نی لاس و خه‌زاق، له‌حمده‌ی لوتلی / ۹۰]

سهرم وا دهو لاشیچانه‌ی کوتا، ناوی چاو رۆرزان.

○ ناوی چوک / نه‌ژنۆ چوون ۱۱۲۶ (۷۶۲)

زۆر ماندوو بوون به هوی هات و چۆ یا به‌سەر پیوه راوه‌ستانی زۆر.

○ ناوی چهوری ۱۱۲۶ (۷۶۲)

سینه‌مین ناویک که له‌مشکه ده‌کرتی (له‌چوار ناوان).

○ ناوی حمام / شار وه‌که‌سیک کهوتن ۱۱۲۷ (۷۶۲)

(زۆرتی له‌زمانی دینهانی یانهوه ده‌گوتی.) | به‌حاله‌تی ته‌وسه‌وه به‌که‌سیک ده‌گوتی که به هوی هاتن و مانه‌وه له‌شار تمبه‌ل بووین و گوردی جارانی بۆ کار کردن نه‌مان. «تازه ناوی شاری وکی کهوتوه کوا له‌دیی ده‌حاوینه‌وه، | بر = ۱۰۱۴ .

☆ ناوی حیات ۱۱۲۸ (۷۶۲)

ناوی ژیان، ناویک که خوارنده‌وه‌ی ژیانی هه‌رمانی به‌دواوه‌یین.

باوه‌ر

ناوی حیات (۱۱۲۸)

○ هه‌رکس له‌ناوی حیاتنی بخواته‌وه نامرتی جه‌زهرتی خدر له‌م ناوه‌ی خوارده‌توه ۱۱۲۹ (۱۱۲۸)

بۆیه‌بوته‌خدری زینده. «ده‌چمه‌سه‌رکیتی ناتن / دینم ناوی حیاتنی / ده‌یده‌م به‌میرده‌گوله‌ی / به‌تکوو لیتۆتالم داتن.»

[سینه‌سهر]

رېښه‌وېنده کاني رسته يې و نامال رسته يې

ناوی حیات (۱۱۲۸)

≈ ناوی حیات (۱۱۲۸) ۱۱۳۰

بريتي په له: (۱) کچ يا ژني جوان. (۲) خوارډنه‌وې سارد و خوښ يا خوارډه‌مېني به‌تام. (۳) شتي که‌مياپ. دوه‌ک ناوی حیات له خه‌لکي فاته / نه‌تو پو گولندام هاتيه نه‌و ولاته / کولمې هه‌نگوين و شانه‌ي نه‌پاته.

[به‌يني نارام و گولندام. نه‌سه‌دي لوفني]

دبا "چاکي گوښيان" هاوار له زينويي "ته‌مين تاباتي" / له سوږي ماچيکت مردم، پووي به ناوی حیات / خوښه ده‌گل بای ناسک، له سهر پودي سپراتي.

[۱۹۵]

≈ ناوی حياتي به گه‌رووي دا‌کي ناڅي (۱۱۲۸) ۱۱۳۱

چاره نه‌هاتني نه‌خوشي که‌سيک و حه‌تسي پووني مردني تازه ناوی حياتي به گه‌روو دا‌کي ناڅي. | پر = ۱۱۱۷

○ ناوی خوش به گه‌روودا نه‌چوونه خوار (۷۶۴) ۱۱۳۲

خوشي و ناسووده‌يي نه‌ديتن. | هاوتاي رووي خوشي نه‌ديتن.

☆ ناوی دانوو (۷۶۴) ۱۱۳۳

ناوی توک يا گمنی له ناودا کولوا.

باوه‌ر

ناوی دانوو (۱۱۳۳)

○ دانوو نه‌خوشي مهره، پزداني زيپکه‌زيپکه دهمي و له سهر و زمان و چاويشي (۱۱۳۳) ۱۱۳۴

ده‌ري ده‌کا. ده‌يانکوت هاويني ناوی هه‌لنه‌گرتووه. نه‌و مهری دانووي بوايه به‌ري داويشت. جا ده‌چوون له "حاجي ماميان" (گونديک له ناوچه‌ي مهن‌گورايه‌تي مه‌هابد) ناويان دينا. نه‌گه تونگه‌يان پر ده‌کردن سهد جنيويان داباني‌يه، هه‌تا له دني نه‌ديوو دهميون نه‌دمبوو، ناوريان داباوه. به‌و ناوه‌ي دانوويان لي‌دما و منداليان

بانگ ده کرده هونئ و ده یانخوارد. ناوه که یان به کۆله کان دا ده کرد: ده هاتن و ده چوون
و ده یانکوت: «دانوو هات و دانوو چوو / دهر د و به آ له و هونئ ده چوو».

زاراوه

ئاوی دانوو (۱۱۳۳)

- ئاوی دانوو / دانووان به خودا گردن ۱۱۳۵ (۱۱۳۳)
تەمبە ئی و کار نە کردن. دەست له رەش و سپی نادا و به جارتکی ئاوی دانووانی به خودا
کردوو.
- له دانووان ئاو به دەست بوون ۱۱۳۶ (۱۱۳۳)
هیچ کاره نەبوون.

- ئاوی سپی ۱۱۳۷ (۷۶۲)
ئاو مرداری. جۆره نەخۆشی یه کی چاوه. | بر = ۱۰۶۶.
- ئاوی سپی ۱۱۳۸ (۷۶۲)
ئارەق. «ئاوی سپیت نه برنگی بهۆینهوه».
- ئاوی سوێر ۱۱۳۹ (۷۶۲)
تەماع. مەینده به تەماع مەبه ئاوی سوێر تینۆشی ناشکێت.
- ئاوی شەرمەساری دەر کردن / دەر دان ۱۱۴۰ (۷۶۲)
خەجالتی کێشان / خەجالت بوونهوه. | بر = ۹۴۶.
- ئاوی شەو شلۆی نە کردن ۱۱۴۱ (۷۶۲)
(تەنیا به باری خراپ دا ده کار ده کری.) | سهید جمعههه نمونههه هاگه. ئاوی شەو
شلۆی ناگه.
- ئاوی که سینک له دواي بیل رویشتن ۱۱۴۲ (۷۶۲)
خاومنی دەسلاتی ماددی و مەعنەوی بوون.
- ئاوی گۆلدان نە دان ۱۱۴۳ (۷۶۲)
بر = ۹۱۰.
- ئاوی گەرم ده گونان گەران ۱۱۴۴ (۷۶۲)
بر = ۹۱۱.

○ ناوی گهرم لمبر روښتن ۱۱۴۵ (۷۶۴)

۱) ميز به خوډا كړدن. ۲) ميز كړدن. | منډال نه گه كوتباي بام له كوئيه؟ يه ك
دهيكوت: د بابت سهری وه بن كلاوی كهوتووه، ملی ده نیتو ههر دووك شانان
چمقیوه، ناوی گهرمی لمبر دهړوا / په بن قوونی دا دهړوا. منډال دهيكوت داخوډا
بام چی به سهر هاتووه! ههر نهومنده شیت نه دهېوو

○ ناوی لاق / لاقان چوون ۱۱۴۶ (۷۶۴)

پر = ۱۱۲۶.

○ ناوی مردوو به شتيگ گهرم كړدن ۱۱۴۷ (۷۶۴)

پر = ۱۵۰۱.

☆ ناوی مهند ۱۱۴۸ (۷۶۴)

ناوی راوستاو و بې همست. دهاته خوارې له لهندي / ههر ده لتي ناوی مهندي / سهر
كولمانی ده گهزې / سهگ بابی فهندي فهندي.

[لانی مرامان ۱۴۸۱]

۱ هاونای ۱۴۰۷.

رېكه وهنده گانی رسته یی و نامال پرسته یی

ناوی مهند (۱۱۴۸)

≈ وهك ناوی مهند ۱۱۴۹ (۱۱۴۸)

پر = ۱۱۴۸.

مه سهل

ناوی مهند (۱۱۴۸)

✕ له ناوی مهند بترسني له ناوی خوږ مه ترسني ۱۱۵۰ (۱۱۴۸)

پر = ۱۱۵۲.

✕ له ناوی مهند و پياوی مون بترسني ۱۱۵۱ (۱۱۴۸)

پر = ۱۱۵۲.

- X له ئاوی خورتین مه ترسن، له ئاوی مه ند بترسن ۱۱۵۲ (۱۱۲۸)
- نه وهی ده قودوغر قسان ده کا رتی ترسن نیه، نه ما نه وی ده خوی دایه و سپره، پر مه ترسی یه.

- ☆ ئاویژه ۱۱۵۳ (۷۶۴)
- به راو، زه وی یه ک که ئاو درلین بو کئیلان.

مه سه ل

- ئاویژه (۱۱۵۳)
- X گا ده یگیشی بو دیمه کاری، کەل ده یگیشی بو ئاویژه ۱۱۵۳ (۱۱۵۳)
- مه ر کسه به قازانجی خوی کاران ده کا.

زاراوه

- ئاویژه (۱۱۵۳)
- ئاویژه له به راو ده رچوون ۱۱۵۵ (۱۱۵۳)
- به راو پیناویستان به ئاو نه ماوه. ه جی تووتن شیو کرانه وه، ئاویژه له به راو ده رچوون، نه ستیر داریان لی واکتشره.
- [به یه ن ئۆز]

- ☆ به ئاو دادان ۱۱۵۶ (۷۶۴)
- ده ئاو هاویشتن.

باوه پر

- به ئاو دادان (۱۱۵۶)
- نه گه کسێک بیهوێ نشتووی رمشی له کسێک بکا (یه کێک لمبه ر چاوی ۱۱۵۷ (۱۱۵۶)
- یه کێکی دیکه بخا) نشتووه که ی به ئاوی داده دا هه تا قه ت قه ت به تال نه یی.

- ◊ نه‌گه نشتووی ره‌شیت دیته‌وه ده‌بین بیکه‌یموه و به ناوینی داده‌ی جا به تال ده‌بین. ۱۱۵۸ (۱۱۵۶)
- ◊ نیکی گۆشتی قوربانی به ناوینی داده‌دهن. ۱۱۵۹ (۱۱۵۶)
- ◊ بو بای به‌قه‌ومت دوعایه دهنووسن و به ناوینی داده‌دهن. ۱۱۶۰ (۱۱۵۶)
- ◊ پردانی مالآت به ناو داده‌دهن. ده‌لین نه‌گه چوارین بیخوا ناشکوری‌یه. ۱۱۶۱ (۱۱۵۶)
- ◊ ژدک یا شیر ییس، یا نهو شیر‌ه‌ی که له مه‌ممکینی هه‌لده‌دۆشن به ناوینی داده‌دهن. ۱۱۶۲ (۱۱۵۶)
- ◊ زورووی ناته‌گی ئینسانی چاو پیس به ناوینی داده‌دهن. ۱۱۶۳ (۱۱۵۶)
- ◊ منداال نه‌گه چلوگیر بوو، خاک‌وخۆل و زبل‌وزالی مالن خبر ده‌کهنه‌وه و چوار چوارشه‌ممۆیان به‌سه‌ر مندااله‌که‌ی‌دا به ناوینی داده‌دهن. ۱۱۶۴ (۱۱۵۶)
- ◊ منداال نه‌گه له لانگی هاتبا خواری بلویره‌که‌یان به ناو داده‌دا. ۱۱۶۴ (۱۱۵۶)

په‌نت

به‌ ناو دادان (۱۱۵۶)

- ⊗ چاکه‌ی بکه و به‌ ناوینی داده ۱۱۶۵ (۱۱۵۶)
- به‌کسینک ده‌لین له کردنی خیر و چاکه‌یه‌ک دوو دله. ناحو خیری پین ده‌شی یا نا؟
 بیکه‌م یا نا؟ دچاوم که به‌ گریان‌ه‌وه بوو یار تاوئ / ده‌پروانی له‌ نه‌شکی من به‌ گۆشه‌ی
 چاوئ / به‌م چاکه‌یه له‌ نیازی که‌یشتم که‌ ده‌لئ: / تو چاکه‌ بکه و بیبه ده‌ تاوی هاوئ،
 [ه‌وارنه‌ک‌ای مه‌یام]

مه‌سه‌ل

به‌ ناو دادان (۱۱۵۶)

- * بو‌گرتنه‌وه‌ی کاریل‌ه‌ی خه‌لک مه‌پ‌ی خۆ به‌ ناو دادان ۱۱۶۶ (۱۱۵۶)
- شتی پر بایه‌خی خۆ فین‌ای شتی کم بایه‌خی که‌سینک کردن. | هاوت‌ای کاو‌ری خۆ
 به‌ ناو دادان و به‌رخ‌ی خه‌لک گرتنه‌وم کو‌ری خۆ ده‌به‌ر که‌چی خه‌لک مراندن.
 کو‌ری خۆ به‌ لا‌گیر‌ی که‌چی خه‌لک کردن. ۱۱۶۷ و ۱۱۶۸.
- * گو‌یلکی خۆ به‌ ناوئ دادان و گو‌یلکی خه‌لک گرتنه‌وه ۱۱۶۷ (۱۱۵۶)
- پر = ۱۱۶۶.
- * مه‌پ‌ی خۆ به‌ ناوئ دادان و کاریل‌ه‌ی خه‌لکی گرتنه‌وه ۱۱۶۸ (۱۱۵۶)
- پر = ۱۱۶۶.

زاراوه

به ئاو دادان (۱۱۵۶)

○ بلویر به ئاو دادان / بلویر به ئاودا هیشتن ۱۱۶۹ (۱۱۵۶)

(بلویر جی میزی مندا له لانکه دا.) | به تهوسموه به کمسیک ده گوتری به

تمهن خوی مندا له کاتهوه. مه گه ئه پهرسی چهند ساتی ده ئی: پهستا بلویره گم ئاو

نه پیردوو،

○ به ئاو دادان ۱۱۷۰ (۱۱۵۶)

به فیرو دان. | هاوتای ۸۸۷ و ۹۶۴.

○ به ئاو دادان ۱۱۷۱ (۱۱۵۶)

ده ئاوی خاوین هه لکیشانی جلکی که فای. | هاوتای ۱۰۵۲.

○ به ره به ئاو دادان ۱۱۷۲ (۱۱۵۶)

(بو ئاو دانی زهوی پیشی جوگه به قور و چیم و شتی و ده گرن هه تا پمنداو بداتهوه و

بچینه ئاو زهوی: بهم کاره ده ئین «به ره گرتن» لمپه ره که ده بیته «به ره» و لایردنی

«به ره» ده بیته «به ره به ئاو دادان».) | ۱) ئاشکرا کردن یا تن گه یانفنی کمسیک له

مهبه ستیک. ۲) درگاندنی راز و نهینی (به بئ نیازی خراب).

☆ حموت ئاو ۱۱۷۳ (۷۶۴)

حموت جار شوتهوهی شتیک به ئاو. به ک ئاو، دوو ئاو، سنی ئاو...

باوه پ

حهوت ئاو (۱۱۷۳)

○ بو ده رکردنی گلاوی له شتیک هه وه ئی گله سوورینکی خاوین ده حامیک، شتیک دا ۱۱۷۴ (۱۱۷۳)

ده گرنهوه، گلاو کراوه که ی بئ دمشون و نهو جار شمش جارایی ئاوی روون پینا

ده کهن و جار ده گهل جاری بیملایی ده گهل ده کهن. دوا جار ده ئین بیملاهه

ره حمانه ره حیم خودایه نهو گلاوه بهو ئاوه روونه دا پرواته ده ری و گلاوی ده رده چی.

رېځه‌وېنده کانی رسته‌یی و نامال‌رسته‌یی

حهوت ناو (۱۱۷۳)

≈ ده‌لننې به حهوت ناوان شؤراوه‌نم‌وه ۱۱۷۵ (۱۱۷۳)

خاوينه، چاکي خوارد، لئسې دا، به ناخر پاروو جامه‌کې وا نه‌ستې يوه وه‌ک به حهوت ناوان شؤراوبته‌وه.

[ځواورجه‌ره / ۱۲]

زاراوه

حهوت ناو (۱۱۷۳)

○ به حهوت ناوان پا(ک) نمېوونه‌وه ۱۱۷۶ (۱۱۷۳)

زؤر پيس و گټلو بوون. (يو خراپه و ټاکار و...) | هاوتای به حهوت ناو شوشتن و پاک نمېوونه‌وه.

○ به حهوت ناوان شؤرانم‌وه ۱۱۷۷ (۱۱۷۳)

له کاتی رمبه‌ر په‌کځلنې دوو کسې له باری خراپه‌وه: يو باش‌تر نيشان‌دانې په‌کیان ده‌کار ده‌کړئ. مځات حملېدا هو هؤا وه‌ټکلې له چاو پای زېړنن به سټ ناوان شؤراوه‌نم‌وه.

○ به حهوت ناوان خو شوتنه‌وه ۱۱۷۸ (۱۱۷۳)

۱) خو خاوينن کردنه‌وه. ۲) عاده‌ت تهرک کردن. ۳) هيچ نه‌لاقه به سټر شټيک‌وه نعمان. دځوم به حهوت ناوان لمو تايفه‌په شوتنه‌وه. ده‌لننې لمو دايک و باهې نه‌په و به حهوت ناوان شؤراوه‌نم‌وه. تهرنې له سټر فکري ساټان ماوه؟ کوږه نم‌وه‌ټکلا به حهوت ناوان شؤراوه‌نم‌وه.

☆ له ناو دان ۱۱۷۹ (۷۶۲)

ومنيو ناو که‌وتن.

زاراوه

له ناو دان (۱۱۷۹)

○ بين يوار له ناو دان ۱۱۸۰ (۱۱۷۹)

به بين هه‌لمنگانننې هه‌ل ومه‌رج و بارودوخ جوولانه‌وه، بير نه‌کردنه‌وه له ټاکامې کار

○ له ئاو دان ۱۱۸۱ (۱۱۷۹)

بېر = ۱۱۸۲.

○ له حموت ئاو دان و قول / قولاپه تېر نېبوون ۱۱۸۲ (۱۱۷۹)

زېنده له حموت زېرهك و فيلاوى بوون. «جاران مېرث شو به كېڼو كړدوو، له زور

تاوانت داوه قولاپت تېر نېبوون، يا بېنه پېشى، يا خولا به منى دېدا يا به وان.»

[مېرزا/ ۱۱۸]

۱ زاراوه بېم جورانمش هاتوه: له حموت / سمهت ئاو دان و گويزېنگ تېر نېبوون.

له سمهت ئاو دان و لاقى تېر نېبوون.

○ نان و ئاو ۱۱۸۳ (۷۶۶)

بړيو، مايه ی ژيان. «شاعيرى و نهدب دؤستى له كورده وارى دا، به هېچ دهور و

زهمانان، نمبوته نان و ئاو.»

[بېكتر مړل]

رېڼكه وهنده كانى رسته يى و نامال پرسته يى

نان و ئاو (۱۱۸۳)

≈ نانت نه بوو؟ ئاوت نېبوو؟ ۱۱۸۴ (۱۱۸۳)

نه و كارې كړدو ته هېنده ناحيلې به پياو به هېچ بارېكى دا بوى ده چى

فلسفه ي كړدنه كې بۇ روون نلېته وه. ۱ به گۆرىنى جى ناو بۇ سېهم كېش

ده كار ده كړى.

زاراوه كانى تر

نان و ئاو (۱۱۸۳)

○ به نان دا هاتن و به ئاودا چوون / خوران ۱۱۸۵ (۱۱۸۳)

له نه كاو ون بوونى شېك «جاريكى له نه كاو ون بوو، نازانم مرد... گورگ خواردى؟

نهدى چى ليهاټ، زور چاوه پى بووم، گريام، به ئاو داهات و به نان دا خورا.»

[مېرزا/ ۱۱۳]

- به نان و ناوی که سینگ نمبوون ۱۱۸۶ (۱۱۸۳)
 له زیر باری منه تی که سینگ نمبوون. موهخته پهموه بدتی. دهآنی به نان و ناوی ویمه.
 ○ نان و ناو له خو حرام کردن ۱۱۸۷ (۱۱۸۳)
 ۱) زور به توندی و بین پسانهوه و حسانهوه خهریک به کارنک بوون «مو روزگاری
 سهری به سر کتیبان داگرتووه. نان و ناوی له خو حرام کردووه. دهآنی تیلان و بیلان دهین
 نمو سال بجهه دانهشگاهیه. ۲) نان و ناو نهخواردن له نازیه و حسره تی ناکام بوون.
 دهگه نهمده تی به ژینگگی بلند و دوو چاوی ده به لهک / له خو حرام ده کم نان و
 ناوه که ی کاوله تیراتی.»

[۶ پرده. که ی سهری به سنور. ۱۸۹]

- نانی که سینگ به ناو رانه گیشتن ۱۱۸۸ (۱۱۸۳)
 خهرج له دهخل پتر بوون و به ری چوونی به چه توونی.
 ○ له نان و ناو بوون / کردن ۱۱۸۹ (۱۱۸۳)
 هاوتای مال ویران بوون / کردن. دهسته شکاو بوون / کردن. گوله وار بوون /
 کردن. ۱ پر = ۱۸۹۳.
 ○ له نان و ناو که وتن / خستن ۱۱۹۰ (۱۱۸۳)
 تووشی زهره ری زور بوون / کردن. ۱ پر = ۱۱۸۹.

☆ نیواراو ۱۱۹۰ (۷۶۴)

وهعهه ناودانی مهر له نیواره دا.

☆ بلقاو ۱۱۹۱ (۷۶۴)

زه لکاو، زؤنگ.

☆ بناوان ۱۱۹۲ (۷۶۴)

نهو شوینه ی سهره تای ناو لهوینوه دیت، کانی یان نهستیر.

☆ بناوان ههلبهستن ۱۱۹۳ (۱۱۹۲)

خوگه ساز کردن له بناوانی ناو را.

رَنکِه‌وَه‌نَدِه کانی رسته‌یی و نامال‌رسته‌یی

بناوان (۱۱۹۲)

≈ سَراوان و بناوان ۱۱۹۴ (۱۱۹۲)

قَه‌ی تَه‌وَمَل و تَاخِر. قَه لَه جَه‌غَز و تَه‌وَه‌رَه‌یَه‌کی دِیاری‌کِراو بَه‌دِهَر نَه‌کِرْدَن.
مَه‌مُوه‌وا تَه‌وِش سَراوان و بناوان دَه‌یَه‌یَتَه‌مُوه سَره | هاوَتای سَره‌مِند و پاش‌یَمِند.

☆ بَراو ۱۱۹۵ (۷۶۲)

تَهو زه‌وی‌ی‌ی که تاوی لَه سَره و تاو دَه‌دِرئ.

رَنکِه‌وَه‌نَدِه کانی رسته‌یی و نامال‌رسته‌یی

بَراو (۱۱۹۵)

≈ تَهو بَراوه بَردی تاوی ۱۱۹۶ (۱۱۹۵)

تَهو کاره بۆوه‌ی نابی خَرجی لَن بَکَن.

≈ دایکی کُوران بَراوه ۱۱۹۷ (۱۱۹۵)

جَنیودان بَه دایکی کُوران شَتیکی سَهر نِه.

زاراوه

بَراو (۱۱۹۵)

○ چیمی تَهو بَراوه نَه‌بوون ۱۱۹۸ (۱۱۹۵)

(چیم: قوری هَه‌نَمَندراو لَه مَیرگ.) | پیاوی تَه‌م کاره نَه‌بوون.

رَنکِه‌وَه‌نَدِه کانی تر

بَراو (۱۱۹۵)

☆ زار بَراو ۱۱۹۹ (۱۱۹۵)

تَهو خَه‌تَی تاوی دِیَراونی لَن دَه‌یَتَه‌وه.

☆ بهراو دان ۱۲۰۰ (۷۶۴)

پیش گرتنی ناو.

☆ بهفراو ۱۲۰۱ (۷۶۴)

ناوی بهفر.

☆ بهنداو ۱۲۰۲ (۷۶۴)

ناوی بهند. نهو ناوهی له چۆمرا ههڵمههستری و دئی یهک یا چهند دئی بهراو دهکا (بهنداوی قارنجه، بهنداوی شاروێزان).

☆ بههاراو ۱۲۰۳ (۷۶۴)

ناونیک که ههر بههاران ههیه و وهکی دی ویشک دهبن.

☆ بیراو ۱۲۰۴ (۷۶۴)

چالاو.

☆ پاراو ۱۲۰۵ (۷۶۴)

(۱) ناو داشتن. «سارا مهچۆ پاراوی / رهش دهبی له بهر ناوی».

[۱۲ی مهادهان / ۹۷]

(۲) تیرناو.

رێکهوهنده گانی تر

(۱۲۰۵) پاراو

☆ دهسته پاراو ۱۲۰۶ (۱۲۰۵)

نهوهنده ناوه که پاراوی تووتنی یی بکری.

☆ دهم پاراو ۱۲۰۷ (۱۲۰۵)

قه زان. زمان پاراو.

☆ زمان پاراو ۱۲۰۸ (۱۲۰۵)

زمان رهوان، بهدمودوو.

☆ پاستاو ۱۲۰۹ (۷۶۴)

گولیک که له سوورمه بو خشت برین ده گیرته وه.

زاراوه

پاستاو (۱۲۰۹)

○ پاستاو ده خووس نان ۱۲۱۰ (۱۲۰۹)

ناو تن گرتن و خووساندنی پاستاو. «ریزه پاستاو» که ده خووس ناوه.

○ پاستاو دهرهٔ تان ۱۲۱۱ (۱۲۰۹)

وه رهگیرانی پاستاوی خووساو. قورده رهٔ تان.

ریکه وه نده کان

پاستاو (۱۲۰۹)

☆ پاستاو راخستن ۱۲۱۱ (۱۲۰۹)

ساز کردنی پاستاو.

☆ پاشاو ۱۲۱۳ (۷۶۴)

۱) له قهراغ چومان به ناویکی راوه ستاو دهٔ تان که قه دیم جی چوم بووه، ئیستا چوته

شونی دیکه و نهو به شه پر له ناو ماوه ته وه. ۲) ناوی جلک تیندا شوراو.

☆ پاشاراو ۱۲۱۴ (۷۶۴)

که فاوی جارنک جل تیندا شوراو.

☆ پشتاو ۱۲۱۵ (۷۶۴)

نهو زهوی بهی که ده که وینه پشت جوگه و ناوی ناخوانه وه.

زاراوه

پشتاو (۱۲۱۵)

○ پشتاو کردن / بوون ۱۲۱۶ (۱۲۱۵)

پشت تن کردن و بایه خ پینندان به کسیک.

☆ پیشاو ۱۲۱۷ (۷۶۶)

۱) جیگهی دمست به ناو گیلندن. ۲) سره تاي ناوی بهردراو.

باوه

پیشاو (۱۲۱۷)

◇ قسه ی زنان له سر پیشاوی راسته. ۱۲۱۸ (۱۲۱۷)

"محمد ناغای بلی "محمد ره شیدخان" ی بانه ی ده گهل په هلهوی شهری بوو
روژنیک نوکهریکی ده لی: محمد ناغا چ خمبره؟ ده لی: خیر ده بی نیشه لالا، نه ما
نه گهر خمبری به نه سه حیت دهوی پچو کانبه زنان. نهوه ی نهوان له سر پیشاوی
بیاین چه کمه ن ده قه لمن. نوکهر نه گه گونی هه لنده خا زنه گهل نهوه باسی محمد
ناغای ده کهن. په کیان ده لی: تو رمبی جهرگم خرا پین بوو که نه پیاوه ی به خودای له
داری ده دن. نوکهر ده شته وه کن محمد ناغای و قسه که ی بو ده گپرنه وه
محمد ناغا ده لی: خودا ده یزانی راست راستیان کوتووه.

☆ پپ ناو ۱۲۱۹ (۷۶۶)

میوه ی ناودار.

☆ پنگاو ۱۲۲۰ (۷۶۶)

سه د، به ریمندی ناو.

☆ په ستاو ۱۲۲۱ (۷۶۶)

ناوی دانه ویله ی کولاو.

☆ په ننگاو ۱۲۲۲ (۷۶۶)

ناوی گه راوه و راوه ستاو.

☆ تالّو ۱۲۳۳ (۷۶۴)

(۱) زۆڭ، گۆرایى كه ئاۋى راۋەستاي تىدايە. (۲) برىتى يە لە دەرد و خەمى زۆر.

☆ ترشاو ۱۲۳۴ (۷۶۴)

(۱) شىن بە مانەۋە ترش ھەلگەپرايى. (۲) ئاۋى چىزە ترش. (۳) لە خواردن كەۋىتى شىنك لەبەر تام و بۇن گۆراني.

زاراۋە

(۱۲۲۴) ترشاو

☆ ترشاو ۱۲۳۵ (۱۲۳۴)

بە كچى قەيرە و گەراۋەى دەئىن و حالەتى جىنئوى ھەيە. دەپقە ترشاۋە

☆ تۆماۋ ۱۲۳۶ (۷۶۴)

ئاۋى پىشت، شاۋەت.

☆ تووتشاۋ ۱۲۳۷ (۷۶۴)

كوللوى دەمارى تووتىن.

☆ تەخاراۋ ۱۲۳۸ (۷۶۴)

كوۋپەي زەلامى سەر ئاۋالە بۇ دەفرى ئاۋ.

☆ تەغاراۋ ۱۲۳۹ (۷۶۴)

دەفرى ئاۋى پىنەچى.

☆ تەندووراۋ ۱۲۴۰ (۷۶۴)

جىڭگەى زۆر قوۋل لە گۆم و دەريا كە ئاۋەكەى دەسوۋرى و پىاۋى تىدا دەخنىكى.

☆ تەنكاۋ ۱۲۴۱ (۷۶۴)

ئاۋى كە قوۋل نەيىن، بەشى تەنك و كەم ئاۋى روۋبار يا گۆم.

☆ تىراۋ ۱۲۴۲ (۷۶۴)

نە تىنوو، تىرتاۋ.

☆ تیراوی ۱۲۳۲ (۷۶۴)

نه تینهوتی، گمش و شق و له سیی به دور.

☆ تیراوی ۱۲۳۲ (۷۶۴)

برینک نه گه زینچکاو له بهر پروا، کوانیکی حاستمه.

باوهر

تیراوی (۱۲۳۴)

◇ هر شخه ی دهر دیک و هخو گرتووه، پیره محهمه د (چاکنیک له گوندی ۱۲۳۵ (۱۲۳۴)

بوغده دافی) تیراوی و هخو گرتووه. پیره محهمه د تیره تیراوی دل / توز و هه توانی
دهست خوینه و گل،

[پستو کورستان]

دهی پیره محهمه د هاوار / چاکی تیراوی داری / یا پیرم وئیس هاوار / بهره و رووی
چواردیواری.

[کانی مرانی ۱۵۱]

داووده رمان

تیراوی (۱۲۳۴)

✽ نهخوشیان دهرده پیره محهمه دی. مریشکک، که لهعابیک، شتیکیان ده گه له خو ۱۲۳۶ (۱۲۳۴)

دهر د و له سر گومبه زنی ده پانگوشتهوه و سه یده کانی پیره محهمه دی نهختیکبان
له گله که ی بۆ تن وهرده دا و ده پانکرده سه لکینکی نهوهنده و ده پانه یسانهوه. ()
مریشکه کهشیان ده کرده خیر) سئ چوار شه ممویان ده برینه که بیان ده دا، نه گه
تیراوی بوایه چا ده بوو.

☆ تیراوی ۱۲۳۷ (۷۶۴)

ناوی دوی کولاد و ناوی لورکاو.

☆ تیسواو ۱۲۳۸ (۷۶۴)

نیونی ده کولتین، سەلو سەلوی ده کەن. ئیشک دەیی و دەپال شۆرباویی ده کەن.

☆ جواناو ۱۲۳۹ (۷۶۴)

(۱) ئارەقی سەرمەرگ. (۲) ئارەقی وەختی لە منداڵ بوونەوی ژن کە راوی دەم و چاویش دەب.

☆ چالاو ۱۲۴۰ (۷۶۴)

بیر

☆ چلپاو ۱۲۴۱ (۷۶۴)

(زۆرتر دقورە دەپیش دا دی: قور و چلپاو.) || قور و لیتە.

☆ چلکاو ۱۲۴۲ (۷۶۴)

(۱) پاشاو، ناوی کە جارێک چلکی تێنا شۆربایی. (۲) ناوی پێس بە تێکرای.

باوەڕ

چلکاو (۱۲۴۲)

◊ ئەگەر بەرد یا مست لە مەر یا ولاغی دا و ماله کە لە بەری نارهەت بوو، دەبی دەست بەشۆبەو و چلکاوە کە دەزاری کە.

رێکەوئەندە گانی تر

چلکاو (۱۲۴۲)

☆ چلکاو خۆر ۱۲۴۲ (۱۲۴۲)

کاسەئێس، نۆکەر و کارە کەری بێ قەدەر و قیەت.

☆ چۆراوگە ۱۲۴۵ (۷۶۴)

(۱) ئەو ئاوەی لە سوانە و لیبایی شۆراو و... دیتە خوار، کچەتیو دەرکێم
لێو ئەو / کوشتی چۆراوگە یانی، (۲) پلوسکی بان.

☆ چۆماو ۱۲۴۶ (۷۶۴)

ئاۋى چۆم.

زاراۋە

(چۆماو (۱۲۴۶)

○ چۆماو ۱۲۴۶ (۱۲۴۶)

ئاۋى زۆر. ئەمەكەنە چۆماۋىكى پىمەن.

☆ چەلاو ۱۲۴۸ (۷۶۴)

(۱) تۆكاو. (۲) گۆشتاۋ. (۳) ئاۋى سەر و پىن. (۴) ئاۋى بىرىنچ كە ئەگە ھاتە كۆلەن بە سەلەي دا دەكرى. (۵) زۇنگ و زەلكاۋ.

☆ خاكاۋ ۱۲۴۹ (۷۶۴)

ھەۋەل ئاۋ كە دەردى بە زەرغات. ئەۋرۇم باپىجانەكە چەفاندوۋە. سىجەپىن خاكاۋى دەكەمەۋە.

☆ خوراپو ۱۲۵۰ (۷۶۴)

ئاۋى بە گور و بە تەۋژم.

☆ خوشاۋ ۱۲۵۱ (۷۶۴)

(۱) ئاۋى مېۋز و مېۋەي وشكى خوشاۋ. (۲) ئەۋ زەۋىيەي ئاۋ رادەگرى (رەش ھەلگىر).

☆ خويناو ۱۲۵۲ (۷۶۴)

(۱) خوينى كە لە دەروونەۋە پىن. (۲) خوينى تىكەل بە ئاۋ.

جىنيو

(خويناو (۱۲۵۲)

φ خويناو ۱۲۵۳ (۱۲۵۲)

جىنيوكە لە جۇرى دلەدەرد. رەشاۋ. سىندان. قۇزەلقۇرت و... زۇرتەر وشەي ھەي دەپىش دا دى.

ϕ خویټاو هه لټنان ۱۲۵۴ (۱۲۵۲)

رۆر تر جینوه بۆ که سیک که خه ریکی دهرس خویندنه جا با به به کیککی دهلین که
 دهرس خوینده که یی وه خته: ههستا نمو کهه تیوه بۆ مایه تاو یک نمو گۆریبانه داکا!
 - نههر نمووه خه ریکه خویټاوق هه لټنن. یا که سیک به نیشانه یی ئیعتراز لهو
 موزاحیحه ته ی که بۆ دهرس حازر کردنه که ی پیکهاتوووه ده کاری ده کا: نههری نمو
 قیزه قیز و ههرا ههرا به تان له چه؟ نههر تمن نمو به ستۆی شکاوم خویټاوقی هه لټنن.

☆ خیراو ۱۲۵۵ (۷۶۴)

ئاوی ساردی خوار دهنه وه به خۆرای.

☆ خیراو ۱۲۵۶ (۷۶۴)

(۱) هه لټکشان ی ئاوی چه م و ده ریا به هۆی مانگه وه. (۲) نه پۆلی چکۆله ی چه م.

☆ داناو ۱۲۵۷ (۷۶۴)

دوا ئاو که ده درنی به زرعات بۆ نه وه ی دانه که ی قه لهو یی.

☆ دایماو ۱۲۵۸ (۷۶۴)

گوند یا مه لټمندی که سأل دوا زده مانگ ئاوی هه یی.

☆ دۆئاو ۱۲۵۹ (۷۶۴)

نهو زه وینی ئاوی ده خۆی دا رانه گرتی و دادردا در ی بکا.

☆ دۆخاو ۱۲۶۰ (۷۶۴)

دۆغاو. گنجی ده گه ل ئاو لیک دراو.

☆ دۆشاو ۱۲۶۱ (۷۶۴)

ئاوی ترنی کولۆ. = کابرا نه گه چووبایه شاری. ده یانکوت: ماست و دۆشاوت
 خوار دووه؟ نه گه کوتبای نا، ده یانکوت: نه چووی دما ده یانکوت: نه رنی بلنی شا
 به یانان چ بخوا؟ ده یانکوت: ماست و دۆشاوا

مەسەل

دۇشاۋ (۱۲۶۱)

* دۇشاۋ (ئەگە) زۇر بوۋ دە گۈنى ھەلدە سوۋون ۱۲۶۲ (۱۲۶۱)
 كاتىك دە كار دە كرئ ئەگە يەكك بىن چى و تەنبا سەبارەت بە زۇر بوۋى پوۋل با
 شتىك، شاش وېنىش بىر و بە ونى دا بىدا.

رېكەۋەندە كانى رستەيى و ئامال رستەيى

دۇشاۋ (۱۲۶۱)

= دۇشاۋ بە گۈنت لە جى يەكى بىن ئاۋ ۱۲۶۳ (۱۲۶۱)
 بۇ ئىنسانى بىن ھۇش وگۇش دە كار دە كرئ.
 = لەش بە دۇشاۋ ۱۲۶۴ (۱۲۶۱)
 وشەى گالتە كردن بە كەسنى كە خۇى بە ناسك و نازدار دە زمىرى.

[ھەسەس ئۆرپە]

= ۋەى لە قوۋونى و ۋەى لە دۇشاۋنى ۱۲۶۵ (۱۲۶۱)

كابرا سەرە خىگە كەى بە دەستەۋە بوۋ، تەنگاۋىش بوۋ، ئەگە غارى ئەداپا لە خۇ دە پىنا
 و ئەگە غارىشى دابا دۇشاۋە كەى لىن دە پىزا. ! لە ھەموو لايەك دە گەل زەرەر و زيان
 بەرەر و روۋ بوۋن.

= ھەى دۇشاۋ ۱۲۶۶ (۱۲۶۱)

راۋىزى بە ئەدەبەنەى ۱۲۶۳ .

زاراۋە

دۇشاۋ (۱۲۶۱)

○ دۇ و دۇشاۋ لىك دان ۱۲۶۷ (۱۲۶۱)

ھىچ تىپدا نە ھىچنەنە، توۋرە بوۋنى تىكەل بە شاتەشائى بىن مولاھىرە.

رېښه‌وېنده‌کان

دوشاو (۱۲۶۱)

☆ به‌فر و دوشاو ۱۲۶۸ (۱۲۶۱)

به‌فری دانار داناری ناخرو توخیری زستان و سهرمه‌هاره که له هیندی نوال و
قده‌پالان دهمینه‌وه ده‌گه‌ل دوشاوی تری تیکه‌ل ده‌کن و به چمشنی شهریت
ده‌یخونه‌وه.

[۱۲۶۸]

☆ دوشاو مژه ۱۲۶۹ (۱۲۶۱)

قامکی شاده.

☆ دوشاوی ۱۲۷۰ (۱۲۶۱)

(۱) جوری تری. (۲) رنگی سووری تاریک. (۳) به‌دوشاو بوونی شت.

☆ گله دوشاو ۱۲۷۱ (۱۲۶۱)

گلینکی سپی به له دوشاو کردن‌دا به کاری ده‌هین.

☆ ماست و دوشاوی ۱۲۷۱ (۱۲۶۱)

مه‌رمه‌ری له و رنگه.

☆ ده‌راو ۱۲۷۲ (۱۲۶۱)

(۱) بوار، جیگه‌ی په‌رینه‌وه له ناو. (۲) جیگه‌ی ناو خوارنده‌وی مه‌ر و مال.

(۳) شونینک که ناوی دنی لئ دهرده‌چی.

په‌ند

ده‌راو (۱۲۷۲)

⊕ هه‌تا ده‌راوی نه‌بینیوه له ناوی مه‌ده ۱۲۷۳ (۱۲۷۲)

کاران بین لیک‌دانه‌وه مه‌که.

ریکه‌وه‌نده‌گانی رسته‌یی و نامال‌پرسته‌یی

ده‌راو (۱۲۷۲)

≈ ده‌راوی روونی "وسووکمند" بوو، نه‌ویش کهل و گامیشیان تین کرد / کهل و ۱۲۷۴ (۱۲۷۲)

گامیش تیی‌پیا

(ده‌راوی مهر نه‌گهر ولاغی تین کرا مهر ناوی لڼ ناخواته‌وه.) | برانی تاقه خالی

هیا. | بر = ۱۲۷۹ .

≈ ده‌راوی روونی "خوور خووره" یه له ویش نو ربه جو قهرزداره ۱۲۷۵ (۱۲۷۲)

(خوور خووره: گوندیکی سر به مه‌بابده.) | بر = ۱۲۷۹ .

≈ هه‌تا له ده‌راوه‌گهی ده‌په‌رنه‌وه ده‌نا / دوايه‌شی... ۱۲۷۶ (۱۲۷۲)

هه‌تا کاریان پښته و باریان خواره لمهر ده‌ست‌دا دممرن، ده‌گهل کاره کمشان راپه‌ری

و باریان راست بووه خوت لڼ یڼ صاحب ده‌کهن و پشت تین ده‌کهن.

زاراوه

ده‌راو (۱۲۷۲)

○ ده‌راو تاقی کردنه‌وه ۱۲۷۷ (۱۲۷۲)

لڼک‌دانه‌وه‌ی پښوېست بو ئه‌نجام‌دانی کاریک. ... گرابووه سه‌رکرده‌ی دیده‌وانه‌گانی

پښه‌نگی له‌شکری ئیسلام و پښه‌ه‌وی ده‌کرد و ده‌راوی تاقی ده‌کرده‌وه.

[خه‌پښته ۲۹۴]

○ ده‌راو پا(ک) کردنه‌وه ۱۲۷۸ (۱۲۷۲)

ری تخت کردن بو ئه‌نجام‌دانی کاریک (به لایانی منفی دا.) | شتیکی وه‌ک پاگانه

بو خو کردن.

○ ده‌راوی روون شک نه‌بردن / نعمان ۱۲۷۹ (۱۲۷۲)

ترووسکه‌ی هیا به‌دی کردن / بران. «روژتکی خواجه له سه‌ر پیریزنه‌ی به‌گز

سه‌لیمی‌دا دڼ ... ده‌بال یه‌سترانی ده‌کا و ده‌لڼ: قورعانی دنیا به‌م سووتاندین نابڼ نه

به‌شه و نه به‌روژ له پالیان بییه‌ده‌ری. سه‌لیم ده‌راوی روونی شک نه‌ده‌برد. ناعیلاج

مل له خزمه‌تی یه‌ستران ده‌لڼ.»

[مه‌بابه]

| بر = ۱۲۷۴ و ۱۲۷۵ .

○ ده‌راوی زار (۱۲۷۲) ۱۲۸۰

راویژی زار له باری شلی و توندی. رازی بوون یا نه‌بوون له سه‌ر نه‌نجام درانی کارنیک. «جاری نه‌وشۆ ده‌چمه‌کن بابی کچه‌ی بزانم ده‌راوی زاری چۆنه» «هالته‌ نه‌تۆ یه‌ستا سێ رۆژ نه‌ کچت له‌ کابرای هه‌نگرتوووه‌ چۆن قه‌سه‌یان لێ ده‌گێری؟ نه‌وشۆ کاکت سێره‌ بزانم ده‌راوی زاربان چۆنه‌ و ساز بین بۆ مه‌سه‌تی».

☆ ده‌ستاو (۱۲۶۲) ۱۲۸۱

نه‌ومنده‌ ناوه‌ی که‌ کاری ئاوداشتنی پین بکړی. «کانی به‌که‌ تمقیوه‌ و ده‌ستاویکی ناو پیمادی».

زاراوه

ده‌ستاو (۱۲۸۱)

○ ده‌ستاو دانه‌وه (۱۲۸۱) ۱۲۸۲

ئهو ناوه‌ی ده‌ ناخری هه‌ویر شیلانی دا و به‌ نیازی خاوین کردنه‌وه‌ی ده‌ست‌و‌یه‌ل و تمشتی هه‌ویر ده‌کار ده‌کړی. هه‌ویره‌که‌م ده‌ستاو دانه‌وه‌مه‌... جوابیکم بۆ به‌رنه‌ کن هه‌کیمان. هه‌تاران. لولمانان، ته‌بییان و چازانان، بلین شتاقه‌ ده‌ستانی نه‌که‌نت / هه‌تا بۆخۆم ده‌ره‌مانیکی بۆ ده‌گره‌وه‌ له‌ حێکی. له‌ دارچینی. له‌ قه‌نه‌فلێ. له‌ ژه‌نگی ده‌ گوارتی. له‌ تۆزی ده‌ شه‌دی. ده‌ستاوی ده‌دم به‌ ئاره‌قی گه‌ردنی...
[به‌ندی تا به‌سێ مۆل]

☆ ده‌ستاو (۱۲۶۲) ۱۲۸۳

نامی ده‌ستی چینه‌تلینه‌ر

ریکه‌وه‌نده‌ کانی تر

ده‌ستاو (۱۲۸۳)

✧ ده‌ستاو خوش (۱۲۸۲) ۱۲۸۴

نه‌وی تامی چینه‌تی خوش بین.

☆ دهستاو سووک ۱۲۸۵ (۱۲۸۳)

نهوی نان و چیشتی زور بخوری. ≠ ۱۲۸۷.

☆ دهستاو قورس ۱۲۸۶ (۱۲۸۳)

≠ ۱۲۸۴.

☆ دهستاو ناخوش ۱۲۸۷ (۱۲۸۳)

≠ ۱۲۸۴.

☆ دیراو ۱۲۸۸ (۷۶۴)

زهمینی چال کراو بو ناوی ناویاری تینا مان.

رینگه‌هنده‌کانی تر

(۱۲۸۸) دیراو

☆ دیراو هه‌لبدان ۱۲۸۹ (۱۲۸۸)

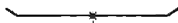
ساز کردنی دیراو.

☆ زار دیراو ۱۲۹۰ (۱۲۸۸)

زارکی دیراو.

☆ قوون دیراو ۱۲۹۱ (۱۲۸۸)

پاشه‌وه‌ی زار دیراو.

☆ رووناو ۱۲۹۲ (۷۶۴)

(۱) ناوی روون. (۲) ماستاوی روون. هه‌مو رووناوه کها ده‌خوری!، (۳) رووناکاو

☆ ره‌شاو ۱۲۹۳ (۷۶۴)

ناوی ره‌ش.

زاراوه

رهشاو (۱۲۹۳)

- ☆ رهشاو له چاو هاتن ۱۲۹۴ (۱۲۹۳)
- کیشانی رمنج و عهزایی زور. مهتا تمهنگی په پيدا ده کي دشوات له چاوی دئ.
- ☆ رهشاو ۱۲۹۵ (۱۲۹۳)
- کیم و زووخاوی دهروون.

جنيو

رهشاو (۱۲۹۳)

- φ رهشاو ۱۲۹۶ (۱۲۹۳)
- زورتر به کسینکی دهلین نه گه په کینک به کردهوه په کی وه ک هیلنج دان و شتی وا.
- بیته باعسی نیز همنانی کسینک. زورتر به خستی ده کار ده کری. هه رهشاوه
- φ رهشاو هیلینان ۱۲۹۷ (۱۲۹۳)
- بو لینانی زور تینوو ده کار ده کری. هه سرت ده قورق نئی بو حاتی خوت: نمورؤ
- رهشاوی هه لینهوه.

زاراوه

رهشاو (۱۲۹۳)

- رهشاو هیلان ۱۲۹۸ (۱۲۹۳)
- زور توونی بوون. ههوه رهشاوی دینم بو چوریک تار.

☆ رهقاو ۱۲۹۹ (۷۶۴)

زهوی نمخووس و رهق و ناو نمخورهوه.

☆ ریخاو ۱۳۰۰ (۷۶۴)

ناوی تیکه لاو به ریخ. هه ناوهی لبعر ریخ ده روا.

☆ ریغاوی ۱۳۰۱ (۱۳۰۰)
ریخ بین هه‌لیراؤ.

جینیو

ریغاوی (۱۳۰۱)

♣ ... ریغاوی ۱۳۰۲ (۱۳۰۱)
(جی به‌تاله‌که به وشه‌ی وه‌ک سه‌گه، که‌ره، دێله و شتی وا پر ده‌کرینه‌وه.) ۱ بو
لینسانی خویری و بین‌کاره ده‌کار ده‌کری.

☆ زراو ۱۳۰۳ (۷۶۶)
کیسه‌ی زه‌رداو.

زاراوه

زراو (۱۳۰۳)

◻ زراو بردن ۱۳۰۴ (۱۳۰۳)
زۆر ترساندن.
○ زراو بردوو ۱۳۰۵ (۱۳۰۴)
زۆر ترساو.
○ زراو توقین ۱۳۰۶ (۱۳۰۳)
زاره‌چوون.
○ زراو چوون ۱۳۰۷ (۱۳۰۴)
پر = ۱۳۰۵.
○ زراو نهمان ۱۳۰۸ (۱۲۸۳)
پر = ۱۳۰۵.

☆ زناو ۱۳۰۹ (۷۶۶)

زمینن که همیشه ته‌ر و شله و ناو ده‌داته‌وه.

☆ زنجکاو ۱۳۱۰ (۷۶۴)

زهرداوی برین

☆ زووخاو ۱۳۱۱ (۷۶۴)

کیم و خوینی تیکه‌لاو.

جینیو

(۱۳۱۱) زووخاو

φ به زووخاو بوون ۱۳۱۲ (۱۳۱۱)

منو همموه چشت / میوهی به تاقی تهنن لیس‌دا، یا خودا به زووخاوی بن. | بر = ۱۳۷۴.

زاراوه

(۱۳۱۱) زووخاو

□ زووخاو له دهست کهسیک هه‌لپشتن ۱۳۱۳ (۱۳۱۱)

زۆر به گله‌یی بوون له کهسیک. منورۆ نووشی خات فاتمۆ بیوم زووخاوی له دهست
بووکه‌کی هه‌لده‌پشت.

□ زووخاو به دهست کهسیکه‌وه هه‌لینان ۱۳۱۴ (۱۳۱۱)

زۆر بۆ هاتن و بین‌ده‌ره‌تان بوون.

□ زووخاو پین هینان / پین هه‌لینان ۱۳۱۵ (۱۳۱۱)

ته‌نگ پین هه‌لچنین، زۆر بۆ هینان و بین‌ده‌ره‌تان کردن.

☆ زه‌لکاو ۱۳۱۶ (۷۶۴)

زه‌ل، زۆنگ، باتلاخ.

☆ زه‌رداو ۱۳۱۷ (۷۶۴)

زه‌رداوی رشانه‌وه، تامی تال تاله.

- ☆ ژاراو ۱۳۱۸ (۷۶۴)
- ژههراوی تراو.
- ☆ ژاراوی ۱۳۱۹ (۷۶۴)
- تیکمل به ژهر.
- ☆ ژههراو ۱۳۲۰ (۷۶۴)
- ژههری تراو.
- ☆ ژههراوی ۱۳۲۱ (۱۳۲۰)
- تیکه‌لاو به ژهر.
- ☆ سارداو ۱۳۲۲ (۷۶۴)
- قولکه له زمین بو ئاو تیندا سارد کردن.
- ☆ سارداوه ۱۳۲۳ (۷۶۴)
- قولکه‌ی بن عهرز بو ئاو سارد کردن.
- ☆ سویراو ۱۳۲۴ (۷۶۴)
- سه‌چاوه‌ی ئاوی سونیر.

☆ سه‌راو ۱۳۲۵ (۷۶۴)

- ۱) سه‌چاوه. ۲) زمینی که له ئاو نیزیکه و نه‌گه ئاو بشکنی بو نهو بچن.
- ۳) ئاوده‌ست. ۴) زمینی که زوو ئاو قووت نادا. ۵) ههر چی بناو نابن، وه‌ک دار.

رێکه‌وه‌نده‌کانی رسته‌یی و نامال‌پسته‌یی

(۱۳۲۵) سه‌راو

≈ رێگای سه‌راوی ۱۳۲۶ (۱۳۲۵)

بریتی‌یه له هام‌وشۆ کردنی زۆری جیگایه‌ک. «بێ‌به‌لا بی! ماله‌کا همه‌دیت کردۆته رێگای سه‌راوی». هه‌واتای ۲۶۲۹.

☆ سه‌راو ۱۳۲۶ (۷۶۴)

زراو.

زاراوه

سہ راو (a ۱۳۲۶)

○ ۱۳۲۶ (۱۳۲۶) سەراۋ تۆقىن

(نه گهر سړاو توقی حه تمنن بیچووی به دواډا دی) | خاثر جهم بوون. هه تمی بوونی کار یا روډواو لیک.

☆ مینلاو ۱۳۲۷ (۷۶۹)
لافاو

باور

سنڌ (۱۳۲۷)

۱۳۲۷ (۱۳۲۸) ❖ نویز کردن به هاوینیش له دم خران دروست نه چونکه سیلاو وه ک دتوپی وابه.

مەسەل

سینلاو (۱۳۲۷)

﴿ سَيِّلاوْنَهُ هَاتَ بِهِ يَنْصُرُهُ يُنْشِئُ نَاغِيرَهُ ﴾ (۱۳۲۷) (۱۳۲۹)

... له‌شکر داد! داد! یوو، چوون لینگ دورو بوون، شهو بوو، پایاو بِنزه‌هله پتیی شل
ده‌بوو هه‌نگاهه / ده‌یکوت نهنم خۆم به یو کوژ ده‌م؟ خۆ نهنم چ برام نه‌کوژراوه / به
خودای عیلاچی به که‌س ناکرێ، کئی دیویه بَلَن سَیلاو به‌ری به پهنمه‌ره‌گیراوه.

[به‌پتی سه‌مید و مهر سه‌ره‌یه، نه‌جمه‌دی نو‌تایی، ۱۳۵۰]

۱۳۳۰ (۱۳۲۷) X به یک بنلاو، سہت سنلاو

مؤدھغل جاریک داشتن (بینلاونیک) سہت سیلاوان دینن.

رینکدوهنده کانی تر

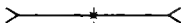
سنڌ (۱۳۲۷)

☆ سینلاوگر ۱۳۲۱ (۱۳۲۷)

شيو و کمندی که لافاوی پیدا دیت.

☆ سالی سیلاوی ۱۳۳۲ (۱۳۳۲)

نەو سیلاوہی رۆزی جومعه ۱۳۱۵ / ۵ / ۹ ی هەتاوی لە مەھاباد هاتوو.

☆ شۆراو ۱۳۳۲ (۷۶۵)

بە ئاو خاوین کراو.

☆ شۆراو ۱۳۳۲ (۷۶۵)

ئاوی باران کە لە بانەو دەپژئی.

☆ شۆراوگە ۱۳۳۵ (۱۳۳۳)

نەو جیی ئاوی لێ شۆر دەمیتهو.

☆ شۆریاو ۱۳۳۶ (۷۶۵)

چیشتی تراو.

باوہ

شۆریاو (۱۳۳۶)

○ ئەگە راوچی راوی دەبەند چوو (بەسترا) بە سەر دیژە شۆریاوی دا باز دا
راوی دەکریتهو.

داوودەرمان

شۆریاو (۱۳۳۶)

⊞ شۆریاو پڕپڕە (بڕویشی دەکۆلینن وەک دۆکۆلیو دەگەل پڕپڕە ی لێکی دەدەن)
بۆ بەردی گورچیلە وەک یە کساتە ی وایە.

زاراوە

شۆریاو (۱۳۳۶)

○ ئاوی شۆریاو زیاد کردن ۱۳۳۹ (۱۳۳۶)
بۆ نیشان دانی دۆستایەتی لە گەل میوان یا نەو کەسە ی کە خولقی دەکری دەگوتری.
«کۆرە درەنگی چن؟ نەختیک ئاوی شۆریاو کە ی زیاد دەکەین و هەڵدەستینە حەوا».

☆ شۆرباوو کردن ۱۳۴۰ (۱۳۳۶)

(بۇ ئۇن مەتابەت بۇ تازە بووكان دەكار دەكرى.) | ناحەز نەبوون. نەرق ئۇنى خەدى
چۇنە؟ باشە، شۆرباۋۇ دەكار. - نەرق ئۇنى خەدى شۆرباۋۇ دەكار؟ نەرق ۋە ئىلا پىلاۋىش دەكار.

رېكەۋەندەكان

شۆرباوو (۱۳۳۶)

☆ شۆرباۋۇرئۇ ۱۳۴۰ (۱۳۳۶)

(سالان بۇ قورەكارى قورس. بە گۇشتى ۋاغى بەرزە شۆرباۋيان ۋە سەرناۋە و
ئاۋەكەيان كىرۋىتە ھەۋىنى قورەكارىكە.) | دروستكراۋى بە شۆرباوو دارئۇراۋ.

رېكەۋەندەكانى رىستەيى و ئامال رىستەيى

شۆرباۋۇرئۇ (۱۳۴۰ a)

= دەئىنى شۆرباۋۇرئۇ ۱۳۴۰ (۱۳۴۰) b

قايسە.

☆ شەتاۋ ۱۳۴۱ (۷۶۶)

(۱) ئاۋى زۇركە لە بەفرى تۋاۋە سەرچاۋە دەگرى. (۲) ئاۋى سارد لە ئەسپ پىرئاندىن
لە گەرماندا.

☆ شەرىتەتاۋ ۱۳۴۲ (۷۶۶)

شەرىتە، ئاۋى شىرىن كراۋ بۇ خواردەنەۋە.

☆ شەكراۋ ۱۳۴۳ (۷۶۶)

خۇشاۋى شەكر.

رېښه‌وېنده کاني تر

شه کراو (۱۳۴۳)

☆ شه کراو خوار دنه‌وه ۱۳۴۴ (۱۳۴۳)

کږی ژن ماره کردن.

☆ شه‌واو ۱۳۴۵ (۷۶۲)

نه‌و ناوه‌ی به شه‌و ده‌یدیرن. ه‌سر سه‌وزه باغی ناره‌زوو نیزیکه بیتنه بهر / مه‌زرای

ه‌ومیدی تینووه وه‌ختی شه‌واوی به.

[سه‌چو لغوات]

☆ شیلانو ۱۳۴۶ (۷۶۲)

سیناو.

☆ عه‌نباراو ۱۳۴۷ (۷۶۲)

جه‌وزی سر داپوشراو بو ناو تیندا هه‌لگرتن.

☆ قاناو ۱۳۴۸ (۷۶۲)

دیزاوی باغ.

☆ قماو ۱۳۴۹ (۷۶۲)

زه‌وی یک که وه‌ختیک ناوی تین ده‌گرن بین نه‌وه‌ی سه‌ره‌وه‌ی تهر بین له ژیره‌وه تهر

ده‌بین.

☆ قوپراو ۱۳۵۰ (۷۶۲)

(۱) زلیتاو، جلیتاو. (۲) ناوی لیل.

مه‌سه‌ل

قوپراو (۱۳۵۰)

✕ ناو هه‌تا قوپراو بین ماسی چاتر لڼ ده‌گیرئ ۱۳۵۱ (۱۳۵۰)

بر = ۹۶۹ .

رېښه‌وېنده کاني رسته يې و نامال پرسته يې

قوپراو (۱۳۵۰)

≈ ناوېښه نه قوپراو دېښ نه شلوئې ۱۳۵۲ (۱۳۵۰)
چې قېسروزيه، روو هه نالاهه.

زاراوه

قوپراو (۱۳۵۰)

- قوپراو له چاو هاتن ۱۳۵۳ (۱۳۵۰)
(۱) رمنج و عه زايي زور کيښان. هه تا تمېنېکې په پدا ده کې قوپراوت له چاو دئ. (۲) زور
رژد و له چهر بوون. هه تا تمېنېکې دېښه شتن قوپراو له چاو دئ.
○ قوپراوه خوره بوون ۱۳۵۴ (۱۳۵۰)
پاپا و سته تيار بوون. قوپراوه خورمش نه بې شوانې بې ناکه م - نه که نه و ميژدی بکا هه زار
که س قوپراوه خوره په تي.

رېښه‌وېنده کاني تر

قوپراو (۱۳۵۰)

☆ قوپراوې ۱۳۵۵ (۱۳۵۰)
قوپر پېوه نووساو.

رېښه‌وېنده کاني رسته يې و نامال پرسته يې

قوپراوې (۱۳۵۵)

- چاو قوپراوې ۱۳۵۶ (۱۳۵۵)
چاو شله قاو.
○ گزلي قوپراوې ۱۳۵۷ (۱۳۵۵)
(وشه) (وک) يا (ده لني) ده پيش دا دئ. (زور پيس. ده لني گزلي قوپراوې په
ميچ گيانوله تري غوي نمېشتووه.

☆ قووناو ۱۳۵۸ (۷۶۲)

ئەو ئاۋە كەممەي پاش ئاۋداشتن دە جۇگەدا دەمىنئەتەۋە. حەساراو.

☆ قەنداو ۱۳۵۹ (۷۶۲)

ئاۋى شىرىن كراۋ بە شەكر.

☆ قەۋساۋ ۱۳۶۰ (۷۶۲)

ئەو ئاۋەي لە قەۋسى پايز و بە سەرما لە باغى دەننن بۇ قىر كىردنى پەتاي باغ.

☆ كارتزاۋ ۱۳۶۱ (۷۶۲)

ئاۋىك كە لە كەرتزەۋە دىت.

رىكەۋەندە كانى رستەيى و ئامال رستەيى

كارتزاۋ (۱۴۶۱)

≈ دەئىيى كارتزاۋ ۱۴۶۲ (۱۳۶۱)

بۇ ئاۋى فېنگ و سووك دەكار دەكرى.

☆ كاژاۋ ۱۴۶۳ (۷۶۲)

زەلم، تۈيزى سوور لە سەر ئاۋ.

☆ كانياۋ ۱۴۶۴ (۷۶۲)

۱) ئاۋى كە لە كانى دىتە دەر. ۲) زمىنىن كە بە ئاۋى كانى ئاۋ دەدرى. ۳) گىياپەك كە

ئاۋى كانى بخواتەۋە. سىۋى كانياۋ.

☆ كوۋولە كە سەرراۋى ۱۴۶۵ (۷۶۲)

جۈرىك كوۋولە كەيە. سەرە كەيان رادىنا، نىۋە كەيان دەردىنا و ئەگە نىشك دەبوو زاح

و جىل و دارچىن و غەلف و مىخەك و شىلاۋك و قەندىيان نى دەكرىد و دەبانكرەدە

دەرمانى ھەۋىتىن.

ریکه وهنده کانی رسته یی و نامال رسته یی

کوله که سه راوی (۱۳۶۵)

≈ ده نیی / ده تکوت کوله که سه راوی یه ۱۳۶۶ (۱۳۶۵)
زور قه له وه.

☆ کویراو ۱۳۶۷ (۷۶۴)

کانی که م ناو.

☆ که شاو ۱۳۶۸ (۷۶۴)

ناو له زه وی نان بو ناو ونیا.

☆ که فاو ۱۳۶۹ (۷۶۴)

که فی هر چی که ف ده کا ده گمل ناو.

☆ که صاو ۱۳۷۰ (۷۶۴)

(۱) سه چاوه یه ک که ناوی زور نمین. (۲) چیشتی گشتاوی خست وخول.

☆ که ناراو ۱۳۷۱ (۷۶۴)

چیگهی دست به ناو گه یانندن.

☆ که ناو ۱۳۷۲ (۷۶۴)

ناودر.

☆ کیماو ۱۳۷۳ (۷۶۴)

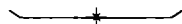
زه رناوی برین.

جینیو

کیماو (۱۳۷۳)

φ به کیماو بوون ۱۳۷۴ (۱۳۷۳)

به کیمیکی دده دن که به ناحق پوول یا بمشه نان و چیشتی کیمیکی حوارین.
ده وه خوت گه یاده گشته کش؟ حک به کیماتو بین. || هاوتای ۱۳۱۲.

☆ گرداو ۱۳۷۵ (۷۶۲)

ئاۋى زۆر بەخۇر كە خول نەدا.

☆ گېراۋ ۱۳۷۶ (۷۶۲)

ئاۋى كە گازى ھەيە و گەرم و سۈيەرە.

☆ گۆشتاۋ ۱۳۷۷ (۷۶۲)

شۇرباۋ گۆشت.

مەسەل

گۆشتاۋ (۱۳۷۷)

× گۆشتەكەي ناخۋا و گۆشتاۋەكەي دەخۋا ۱۳۷۸ (۱۳۷۷)

دوو چەشەنە جوۋلانەۋەي لىك جوۋى و دۇ بە يەك لە بەرامبەر مەسابىلى ۋەك
 جەلۇل و جەرام و خزمایەتى و شتى ۋا دا. «بۇخۇي كەي لە مائە كىبراى خواستە دىشتن
 جا نەمن چۆن كەت دەمدەم بە ۋانە! مەسەلەي كىبراىە، گۆشتە.» = «ھەبەسە چەپە» و
 «جەۋلا كۆلندە» لە «خالدە لىل ى» (دىۋەكى مەھابادە) بوون. دەيكوت موۋچە كەمان
 دەرەدىۋى بوو، ھەموو رۇزى خودا داپناۋە قەلىكمان دە نىۋ باقەي دەنا، نىۋارىنى
 دەمانبەردەۋە و بە شۇرباۋ لىمان دەنا. ياي ئامىن ھەتا زگى دەيىرد لە ئاۋەكەي
 تىۋى دەكرد، دوايەش لەبەر خۇيەۋە دەيكوت: نەمن گۆشتەكى ناخۇم، جەرامە!

☆ گۇماۋ ۱۳۷۹ (۷۶۲)

قوۋلايى لە چەمدە، قولىكەي چوۋكى پەر لە ئاۋ.

☆ گوۋاۋ ۱۳۸۰ (۷۶۲)

ئاۋى تىكەل بە پىسايى.

رنگه‌وه‌نده کانی رسته‌یی و ئامال‌رسته‌یی

گوواو (۱۳۸۰)

= هه‌وه‌ئێ مه‌مشۆ به‌گوواوئێ، چاکه‌ی دوایه‌شم ناوئێ ۱۳۸۱ (۱۳۸۰)
 که‌سێک ده‌کاری ده‌کا که کارێک یا قه‌یه‌کی خرابی ده‌گه‌ل کراوه، پاشان هه‌مان
 نه‌وه‌ی که سه‌ببی کار یا قه‌یه‌که‌ بووه‌ بێت و هه‌ولی دڵ چاک کردنه‌وه‌ی کابرای بێ.

رنگه‌وه‌نده کانی تر

گوواو (۱۳۸۰)

☆ گوواوی ۱۳۸۲ (۱۳۸۰)

به‌گوو بوون.

جنیو

گوواوی (۱۳۸۲)

φ دم گوواوی. ۱۳۸۳ (۱۳۸۲)

☆ گه‌رداو ۱۳۸۴ (۷۶۴)

گه‌رداو.

☆ گه‌نداو ۱۳۸۵ (۷۶۴)

تالاو، زه‌لکاو.

☆ گه‌زێاو ۱۳۸۶ (۷۶۴)

بێ = ۱۳۸۴.

☆ لۆرکاو ۱۳۸۷ (۷۶۴)

ئاوی لۆرکی کولاو.

☆ لیتاو ۱۳۸۸ (۷۶۴)

قورای شل، چلیاو.

☆ لیخناو ۱۳۸۹ (۷۶۴)

شلوئێ

☆ لیتلاو ۱۳۹۰ (۷۶۴)

ناوی شلوی.

☆ لیتلاوی ۱۳۹۱ (۱۳۹۰)

تاریک بوونی چاو.

زاراوه

(۱۳۹۱) لیتلاوی

○ لیتلاوی داهاتن ۱۳۹۲ (۱۳۹۱)

کونیر بوون. موقرایي داهاتن.

☆ لینچقاو ۱۳۹۳ (۷۶۴)

لینجاو، زنجکاو.

☆ لینچکاو ۱۳۹۴ (۷۶۴)

پر = ۱۳۹۳.

☆ لیکاو ۱۳۹۵ (۷۶۴)

ناوی دم.

باوهږ

(۱۳۹۵) لیکاو

○ مندالی لیکن دمبته لای خالی، نه ویش یا به گوره وی / کهوش له دمی ددا یان ۱۳۹۶ (۱۳۹۵)

به مقمستی لیکاوه که ی بو ده بری.

زاراوه

(۱۳۹۵) لیکاو

○ لیکاو تکان / هاتنه خوار / هاتنه وه ۱۳۹۷ (۱۳۹۵)

«چوینه رستورانینگ، بن تو ناخوش، گوشت به رازی سووره وه کراو لیکاوی باب»

غذیفه شی ده تکانده.

[چیننر منور]

I پر = ۸۹۶.

☆ ماستاو ۱۳۹۸ (۷۶۲)

ماستی له ئاودا لینگ دراو.

مه سه ل

(ماستاو ۱۳۹۸)

✱ نابیتته ماستاو، نه گه بپیتتی ماستاوی چاک دهین ۱۳۹۹ (۱۳۹۸)

کابرا قاپه ماستیکی به دهستهوه بوو، له په نا گۆلن هه ئوتوته کابوو، نهخته نهخته له قاپه که ی هه لده گرت و له قه راغ ئاوه که لیکى ده دا. یه ک به سه ری دا هات کوتی: نه وه خه ریک به چی؟ کوتی: چاوت نابین؟ خه ریکی ماستاو کردینیم. کوتی: بیسمیلا! بو ده نا خه رفاوی؟ گۆل و ماستاو؟ کوتی: ئه منیش ده زانم ده گۆلن دا ماستاو نا کرئی ئه ما نه گه ر بپیتتی یه سه قه ت ماستاویک دهین.

زاراوه

(ماستاو ۱۳۹۸)

○ ماستاو سارد کردنه وه ۱۴۰۰ (۱۳۹۸)

رووبینی و کلکه سووته کردن. مام همه یی کردن. ده له چه یی.

○ وه ستای ماستاوان ۱۴۰۱ (۱۳۹۸)

که چه وه ستا، وه ستای ناشاره زا. ده کریم وه ستای ماستاوانه. که نهن وه سنا بووه. | هاو تای وه ستا ناچار.

رێکه وه ننده کان

(ماستاو ۱۳۹۸)

☆ ئاوی ماستاو ۱۴۰۲ (۱۳۹۸)

دووه م تنه که له و چوار تنه که ئاوه ی که بو مشکه ژاندن ده مشکه ده کرئی.

☆ ماستاو کردن ۱۴۰۳ (۱۳۹۸)

ساز کردنی ماستاو.

زاراوه

ماستاو (۱۳۹۸)

○ ماستاو کردن ۱۴۰۲ (۱۳۹۸)

دې لامل هر چه ند کلکه سووته و ماستاويان کرد به هيچ ناوا کوردايه تي و کمونيستي
نهو سردهمه پيکهوه پيلوز و جووت باقيه نه کرا و...

[سنو کورستان]

ا بر = ۱۴۰۰ .

☆ ماکاو ۱۴۰۵ (۷۶۶)

نهو بهشه له ناوی جوگه ی گوره یه که بهرده درېته وه سر زهوی یه ک، به
شوېنه که شي ده گو تر ی.

☆ مشاراو ۱۴۰۶ (۷۶۶)

نهو ناوای دواي بريني ميو بؤ قهرمبوو کرده وه ی ناوی له دهمست چوو ده در ی
به ره ز.

☆ مهنداو ۱۴۰۷ (۷۶۶)

پر = ۱۱۴۸ .

☆ ميراو ۱۴۰۷ (۷۶۶)

(۱) نهو که سه ی دلېش کردن ی ناوی ناوایی به دهمسته . (۲) بته دارنکی ناو جی ناوی
قمنه یه . هه تا قوون دارقهنه ی سره و ژووری به ناوه که ی ده کا .

☆ ميزاو ۱۴۰۸ (۷۶۶)

(۱) کووت دانی زموی بهوه له سرانگوئیلک بدرېته دهم ناو و به سر رهوی دا بلاو
بکریتموه . (۲) ناوی زور کم که له سرچاوه یان به جوگدا دی .

زاراوه

میزاو (۱۴۰۸)

- میزاو کردن ۱۴۰۹ (۱۴۰۸)
 نیحال بوونی مآلات له سه‌ره‌تای به‌هاردا که گیای شلکی خواردوو.
 ○ میزاو شوتن ۱۴۱۰ (۱۴۰۸)
 میزاو لئ شوشتن، کووت‌دانی زموی به ریځای میزاودا.

☆ ناخوشاو ۱۴۱۱ (۷۶۴)

دژناو.

☆ نازاو ۱۴۱۲ (۷۶۴)

نهو حاسله‌ی زړوړ ټاو دراوه و نه‌گه زوو زوو ټاو نه‌دری سیس دهین.

☆ نؤراو (نؤره ټاو) ۱۴۱۳ (۷۶۴)

نؤبه‌ی ټاو داشتن. = "کڼی‌رەش" سه‌رټاو بوو، هه‌تا هاوین خلاص ده‌بوو هی ټه‌وان بوو، ده‌گمل پاییز داده‌هات ټاوه‌که ئی "سه‌دربات" بوو. ئیدی کس هم‌قی نه‌بوو پښه‌ره‌ی پیومنی و نه‌ده‌بوو یه‌ک شيله‌گەش به‌ریته‌وه. "نه‌حمه‌دی بایپرکه‌ی خه‌لکی" کڼیه‌رەش ئی بوو. مه‌زراکه‌ی سه‌رټاو بوو. خه‌لک له لای ټاغا شکایه‌ت‌یان کردبوو که ټاوه‌که‌یان لئ ده‌شکښتن. نه‌ویش به‌ سویندان‌دا به‌ ئاس‌وپه‌لاس‌دا ده‌چوو ده‌یکوت پښه‌ره‌ی منی وئی نه‌که‌وتوو. نه‌گه تهماشا ده‌که‌ن مام نه‌حمه‌د ټه‌وه سه‌ری ومه‌ر شيله‌گی ده‌دا و ټاو له مه‌زرای وی دمنیشن. ټاغا لئی به‌ قین‌دا چوون بؤ سبه‌ینن باری کرد.

☆ نؤکاو ۱۴۱۴ (۷۶۴)

شؤرباو نؤک.

☆ نیرینه‌ی ټاوی ۱۴۱۵ (۷۶۴)

قوول‌ترین جڼگه‌ی ناو رووبار.

☆ نیشتنه ټاو ۱۴۱۶ (۷۶۴)

خو به ټاو دادان بؤ مه‌له یا په‌رینه‌وه.

- ☆ وشتراو ۱۶۱۷ (۷۶۴)
 زنجیره شه پۇلى نىرىنەى چۇم.
 ☆ نموورئاو ۱۶۱۸ (۷۶۴)
 مېزاو، ئاوى زۇر كەم.
 ☆ نەمەكاو ۱۶۱۹ (۷۶۴)
 ئاو و خوى.
 ☆ نېسكاو ۱۶۲۰ (۷۶۴)
 شۇرباو و نېك.
 ☆ ھالائو ۱۶۲۱ (۷۶۴)
 بۇخ لە گەرما و ئاوى گەرمەو.
 ☆ ھاويناو ۱۶۲۲ (۷۶۴)
 ۱) چۆمېك كە ھاويناغىش ئاوى ھەين. ۲) ئاوى شىلەوتىن.
 ☆ ھەلماو ۱۶۲۳ (۷۶۴)
 ئاوى كە لە بۇخەو ۋە پەيدا دەين.
 ☆ ھەلىماو ۱۶۲۴ (۷۶۴)
 شۇرباو بە برنج يا ساوار يا برونش.

۱۴۲۵ ئاوا

۱) بەم جۇرە. ۲) ئاۋەدان. ۳) ون بوون. «رۇز ئاۋا بو».

مەسەل

ئاۋا (۱۴۲۵)

- ✧ بە ھەزار زاۋا مال ئابى ئاۋا ۱۶۲۶ (۱۴۲۵)
 زاۋا چى پياۋى نى ۋە بېگانەيە. II ھاۋتاي سەتم بىرقى زاۋا، كارم ئابى ساۋا.
 ✧ مال مالى خۆمە و مال ئاۋاى خەلكى ۱۶۲۷ (۱۴۲۵)
 پياۋى دەۋلەتمەند، بە بىن بەخشىنى مالش، ھەر خاۋەن رىزە و مال ئاۋاى بۇ دەللىن

رَیکه وه‌نده کانی رسته‌یی و نامال‌رسته‌یی

ئاوا (۱۴۲۵)

≈ ئاوا ده‌که‌م بابم ده‌مری، ئاوا ده‌که‌م دایکم ده‌مری. ۱۳۲۸ (۱۴۲۵)

(بۆ سیه‌هم که‌سیش ده‌کار ده‌کری.) | سەرم لێ‌شی‌واوه. نازام چ بکه‌م و روو ده کوئی که‌م.

≈ ئاوا ده‌که‌م ریشه. ئاوا ده‌که‌م سەمێله ۱۳۲۹ (۱۴۲۵)

بڕ = ۱۴۲۸.

≈ ده‌ولەت زیاد و مال‌ئاوا / مالی ئاوا ۱۳۳۰ (۱۴۲۵)

رسته‌ی کانی خوداحافیزی. ... ده‌یگوت: بڕاله. ئەوه خۆراکی ریشه‌ت، ئەوه‌ش کولێره‌ی به‌شه‌گری دروس کراوه / خۆلاکه‌ی ئەوانه‌ بۆ کاک مال‌مالی به‌ره. چونکه‌ له ولاتی غوربه‌ته. هه‌نده‌ی جەفا به‌ تۆ داوه / ناسر ده‌ئێ: خوشکی ده‌ولەت زیاد و مالی ئاوا.

[نێ‌مه]

≈ مالی ئاوا / مالی‌ئاوا ۱۳۳۱ (۱۴۲۵)

خه‌به‌ری سه‌رکه‌وتنی پێ ده‌دری.

≈ وه‌ک فە‌عه‌لی جه‌مه‌مان / خراب هەر له‌ سه‌ر روژ‌ئاوا بوونی‌یه ۱۳۳۲ (۱۴۲۵)

ده‌غه‌له‌ و خۆ ناداته‌ کاری. = بۆ لێ‌دانی جاده‌دی مه‌هاباد. سه‌رده‌شت فە‌عه‌لی جه‌مه‌مان هه‌نا‌بوو. ده‌یگوت فیری کورده‌کانیان ده‌کرد که‌ قوولینگه‌که‌ی زۆر هه‌لێ‌سه‌وه‌ ئە‌ما سه‌بری له‌ هه‌رزێ ده‌ن.

زاراوه

ئاوا (۱۴۲۵)

○ نه‌ستیره‌ی که‌سیک ئاوا بوون ۱۳۳۳ (۱۴۲۵)

بڕ = ۲۰۲۴.

○ له‌ داخ که‌سیک ئاوا / ئە‌ناوا لێ‌هاتن ۱۳۳۴ (۱۴۲۵)

قه‌ئس بوونی زۆر له‌ ئاکار یا قه‌ی که‌سیک. قه‌سی وای ده‌کرد له‌ داخامی ئاوام

لێ‌هاتیوو.

○ له حموت کټو(ان) ټاوا بوون ۱۴۳۵ (۱۴۳۵)

بڼوگه ياندنې ټاوا بوونې په گجاره کې ده کار ده کړې. «تازه بڼو کوټې وهدوا ده که وې نه لمان له حموت کټواو ټاوا بووه».

۱۴۳۶ ټاوات

ناره زوو، هيو.

رټکه وڼنده کانی رسته يی و ټامال رسته يی

ټاوات (۱۴۳۶)

≈ ټاواته خواسته ۱۴۳۷ (۱۴۳۶)

۱) شټيک، کارټک و مېښټن که بڼو وده ده ست هښانې زور هڅول درابن.
«ټاواته خواستېش وا ټابڼ» ۲) کيڼايه، هر چي زور خښه ويست يې و به دلته نوو ساين
(به تاييت بڼو منډال). «کورې خو ټو ټاواته خواسته نې، بڼو وار باهښي» [لاسيوس]

≈ ټاواته خواز ۱۴۳۸ (۱۴۳۶)

به تاسه و به ناره زوو. «... ټالقي له شار تنگ ده کرده وه و هيچکې له فېرېنگ
ده کيشا و هيزي به ربه رېه کانی لن هڅلده فرچاندن و وای ده مانی کوولي کردن
ټاواته خوازي مردن بڼ» [دم پناهه (۱۵۰۰)]

≈ چمند به ټاواتي ټهو روژه يه وه بوو ۱۴۳۹ (۱۴۳۶)

(بڼو هممو زهمانه کان ده کار ده کړې.) | روژيک که ټامانج و مېښټي که سېکي
ټيځا وده دي هاتووه. «هک چاوي خوشگت کوټر بڼ کاکه گيان چمند به ټاواتي ټهو روژه يه وه
بوو نه که بوکټ بڼو کوره کې دابه زښت».

زاراوه

ټاوات (۱۴۳۶)

○ ټاوات / ناره زوو برندن بڼ گل ۱۴۴۰ (۱۴۳۶)

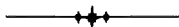
مردن به نامرادی.

- **ئاوات بۆ رابردوو خواستن** ۱۴۴۱ (۱۴۳۶)
 حال ناخوش بوون (له چاو رابردوو).
- **به ئاوات خواستن** ۱۴۴۲ (۱۴۳۶)
 «ئەو چار ھەسەن خان... سووننپەگانی سەنەى ھېنابووە دارى سەماواتنى و لە دەستيانى مەرگیان به ئاوات دەخواست.»
 [شەپھناھ / ۲۲۵]
- || **له دلەو ھەز به جىبەجى بوونى کارىک، وەدەست ھىنانى شتن، پىنگھاتنى مەبەستى کردن.**
- **به ئاواتەو بوون** ۱۴۴۳ (۱۴۳۶)
 «گوتى بريا بابت مايا، دەک کوێر بىم چەند به ئاوات بوو لە گەل خۆى بىتياھە مەزرا.»
 [ھاوارمەرە / ۹۰]
- || **چاوەرنى پىنگھاتن و جىبەجى بوونى مەبەستىک بوون.**
- **گونه مشک به ئاوات خواستن** ۱۴۴۴ (۱۴۳۶)
 زۆر ترسان، تۆقین. «لە درزى ئەرزی ھەوێردە دامان / بىنھۆش بوونەو سەر بوون لە سەرمان / وشک بوو دوو پىشک ئەو خوارى ناپاست / مشک کونى خۆى به ئاوات دەخواست.»
- [سە پەرەزات / ۱]
- **مردن / مەرگى (خۆ) به ئاوات خواستن** ۱۴۴۵ (۱۴۳۶)
 وەتەنگ ھاتن لە چنگ ناپەرەھەتى و ئازارى رووحى يا لەشى.

رێکەوئەندەکان

ئاوات (۱۴۳۶)

- ☆ **ئاوات پىنگھاتن** ۱۴۴۶ (۱۴۳۶)
 مراد ھاسىل بوون.
- ☆ **ئاوات خواز** ۱۴۴۷ (۱۴۳۶)
 ھىوادار.

ئاواز ۱۴۴۸

(ئەوئىتايى: فەج، واتا گوتن. پەھلەوى: ئاڤاچ.) ۱) کۆمەلە دەنگىكى كە بە ھەواى

تابیه‌تی جۆریه‌جۆری موسیقا له ده‌می ئادهمیزاد یا ههمدی بآنسده دهنه ده‌ر
(۲) ده‌نگی ئامرازی موسیقا به‌ هه‌وای تابیه‌تی. (۳) ناوه‌ بۆ کچان.

[ناموس]

ده‌ ئاوازی تیری کورته‌لاس دوزمن بێ‌رۆحه‌ و روۆحی چوووه‌.

[به‌ بنی‌ لاس و جه‌زێل. نه‌حه‌دی لوتنه‌ی / ۱۵۰]

زاراوه

ئاواز (۱۴۴۸)

- له‌ هه‌زار ئاواز(ان) لێدان ۱۲۴۹ (۱۲۲۸)
- (۱) هه‌ر جاره‌ جۆریک قه‌ کردن. (۲) قه‌ی بێ‌سه‌ره‌به‌ره‌ کردن
- له‌ هه‌ر زاوه‌ی ئاوازی‌ک هاتن ۱۲۵۰ (۱۲۴۸)
- هه‌ر یه‌که‌ی قه‌یه‌ک کوته‌.
- هه‌ر جاره‌ی ئاوازی‌ک لێدان ۱۲۵۱ (۱۲۲۸)
- دجاری‌ک ده‌بووه‌ روومی و به‌ تورکی ده‌گوت بۆی خۆمی و جاری‌ک خۆی ده‌کرده‌
- قزلباش و له‌ عه‌جه‌مان ده‌بوو به‌ قارداش و هه‌ر روژه‌ له‌ سه‌ر نیازنیک و هه‌ر ده‌مه‌
- سازی به‌ ئاوازی‌ک ده‌نگی ده‌دایه‌وه‌.

[شه‌مه‌نامه / ۲۱۰]

|| بر = ۱۴۴۹ .

- هه‌ر یه‌که‌ی ئاوازی‌ک / هه‌وایه‌ک لێدان ۱۲۵۲ (۱۲۲۸)
- قه‌ یه‌ک نه‌بوون و دژ به‌ یه‌ک. ده‌ پاش مه‌رگی شا ئیسماعیل که‌ قزلباش لێیان
- شیوا و دنیا ببوه‌ هه‌رچی و په‌رچی و هه‌ر یه‌که‌ی له‌ ئاوازی‌ک و هه‌ر سه‌ره‌ی سازنیک
- ده‌ژهنده‌.

[شه‌مه‌نامه / ۵۹۷]

|| بر = ۱۴۵۰ .

۱۴۵۳ ئاوال

ناوی تینکه‌لاه. (۱) دوستان و ره‌فیق. ده‌سته‌ برا (بۆ کار و هاری کۆمه‌لایه‌تی و سیاسی
و خویندن و...) ئاوال‌ده‌رس. ئاوال‌کلاس. (۲) هاوتا. هاوچهن. شیوه‌.

[ناموس]

باوه

ئاۋال (۱۴۵۳)

○ مىندال ئەگە لاقى بلىند كىرد و رايوشاند، ئەو داۋاي ئاۋالى دەكا. a ۱۴۵۳ (۱۴۵۳)

كايە و گۆرانى

ئاۋال (۱۴۵۳)

☞ ئاۋالى كچان / بابى قالۇنچان / تەندوورى ورجان ۱۴۵۲ (۱۴۵۳)

ئەگە مىندالى كۆپ تىكەل بە كايە مىندالى كچان بىن بۇ خەجالت كىرەنەۋى كۆرە،
ئەو يەندەنە بە دەنگى بلىند دەلىنەۋە.

☞ ئىمىن و ئەتۇ ئاۋاللىن / لە سەر پەين و پالانىن / بە جوۋتەي دەسماللىن ۱۴۵۵ (۱۴۵۳)

مىندال دەست دە مىلى يەك دەكن و دەيلىن.

مەسەل

ئاۋال (۱۴۵۳)

✕ ئاۋالى ئاۋالان زۇرن پياۋى كىردىكى كەمىن ۱۴۵۶ (۱۴۵۳)

ھەممۇ كەس لە فەرغانىدا دۈستە ئەما دۈستى دەمى تەنگەنەي كەمىن. = كاپرايەك
بوو تاقە كۆرىنكى ھەبوو. كۆرە ھەر دەگەل خودا رۇزى بە جەقى دە كىردەۋە ۋەدەر
دە كەۋت و ھەتا مال نوۋستان نەدەھاتەۋە مالى. ھەتا بابە گەيشە ئىككىنى و لىي
ۋەدەنگ ھات. كۆرە كوتى: بابە ئىمىن دۈستىم زۇرن ھەر يەكەي سەمەنىكىيان لە لا بىم
دەبىتە شەققەي نىۋەشەۋى. كاپرا كوتى: جا ئەخر چۇن شتى ۋا دەبىن ئەمىن بەو
ھەممۇە غومرەمەۋە تاقە دۈستىكىم ھەيە. دا ھەستە با بىزانم ئەو ئاۋالانەي تۆ كىن؟
كاپرا بەرەنلىكى بوو. گۆشتىۋە ۋ دە تەلىشى ھاۋىشت و بە كۆنلى دانا لە دەركى
رەيلىكى كۆرەيان دا، دەر كەيان كىردەۋە. كوتىيان چىن ئەۋە بەو نىۋەشەۋە؟ كۆرە
كوتى: پياۋم لە دەست زاىە بوۋە دەبىن بىنى بىشىرىنەۋە. گوتى بەدا ۋەللا ھەر
ئەۋەمان مابوۋ. بىز دوۋرەۋە بە ھەتا بە گىرتىم نەداۋى. ئەلنى دۈست نەما، چۈۋە
دەركى ھەمىۋان و گەپانەۋە. جا كوتى: ئەۋە دۈستەكانى تۆ. ھەر دەگەل كۆۋە لە دەركى
دۈستەكەي دا، بە ھەلىنگەجان ھاتە دەرئى و فەرموۋى دا. كوتى ۋەختى ھاتە
زۋورى نىە پياۋم لە دەست زاىە بوۋە. دۈستە كوتى: دەيچا چ بوو ئەتۇ ۋەرە زۋورى

نەلمان كۆرەكان دەنیزم بۆت تاقەت كەن. كۆر ھاتتە دەر و رووبان دە چۆلە كرد
كابرا تەلىسى لە ھەرزى دا، بەرانى بۆكەول كەردن و ھەتا رۆزى پاك كەبايان كرد.

✧ ئاۋالى شەۋى گۆلى گەمانى، مېردى بە دل نېە چ بكا لە مالى (۱۴۵۷) (۱۴۵۷)

كاتىك دەگوتىرى كە ژىنىك سەبارەت بەۋە كە بە مېردە كەى رازى بىيە دلنى بە مالى
خۆش نەين. | ھاوتای ئەسپ بە گورتانى كەرى رازى نابى.

✧ ئاۋالى قەلەندەرى لە رىش و سەئىل بى بەرى (۱۴۵۸) (۱۴۵۳)

لەگەل ئاۋالى خراب گەران ئابروو چوۋنى لە دوايە. | ھاوتای ئاۋالى قەلى دندوۋكى
بەگويە. پياۋ لە دواى كەرى پروا دەين تېر و تەكەشى بېژىرى.

✧ ئاۋالى قەلى دندوۋكى بەگويە / بەگوو دەين (۱۴۵۹) (۱۴۵۳)

پېر = ۱۴۵۷.

✧ ئاۋالى گولان خدرۆكە (۱۴۶۰) (۱۴۵۳)

(بە بارى مەنى نا دەگوتىرى.) | ھەر كەسە دەگەل ھاۋفكر و ھاۋتای حۋى
دەگەرى. «ھەر سىنقى لەگەل سىنقى خۋى كۆكە / ديارە ھاۋالى گولان خدرۆكە».

[مە ۷ مەدور]

| ھاۋتای ديزە خللۆر بۆۋە، دەرخۆنەى دېۋە (دېتەۋە).

✧ ئاۋىنە ئاۋالى پياۋى (۱۴۶۱) (۱۴۵۳)

ھەموو شىنكى رەپوراست دەلن.

✧ بىرىنى لە ئاۋالى، تىرى لە كەندالى (۱۴۶۲) (۱۴۵۳)

پېر = ۱۴۶۸.

✧ پوۋل ئاۋالى رىيە (۱۴۶۳) (۱۴۵۳)

گرفتەن چارە دەكا، «ئەۋە بۆيان دېنا و دەياندايە لەعل و نەشرەفى بە قىچەت
گرانە / دەيانكوت: پوۋل بۇ پياۋى ئاۋالى رىگاي گەۋرە و گرانە».

[بە پىنى سەمەد و مېر سىيەۋەين، نەجمەدى لوتى]

✧ پىنەپە / پىنەپەى قوۋرى بە دەست ئاۋالىۋە سوۋكە (۱۴۶۴) (۱۴۵۳)

كار نەگەر بۇ خۆت نەيكەى گرفت و قورسايى بەكەشى ھەست پىنەكەى.

✧ تىرى لە ئاۋالى چ لەۋى و چ لە كەندالى (۱۴۶۵) (۱۴۵۳)

مەترسى و زەرەر لە من دوور پىن: خەلكى چش. «ھەر لە خۆم نەدەن بەدەن لە
ھاۋرى / پىم وايە لە جەۋالى كا و گزەرە دەدرى».

[مە ۷ مەدور]

| ھاۋتای لە خۆم نەدەن لە ھاۋالم دەن ۋەدەزانم لە جەۋالى كايە دەدەن.

× زگی زهلام بنی ناواله ۱۲۶۶ (۱۲۵۳)

چونکه خواردنی ومهر کس ناهیلنی.

× له دووری نیزیک و له ناوالان تاقولوق بوون ۱۲۶۷ (۱۲۵۳)

(به دوو جۆر لیک دهرتیهوه. ۱) مردن لئ نیزیک بوونهوه و دوست و ناسیاو کم

بوون. ۲) چاو کم حوکم بوون و ددان لئ شالوپال بوون.) ! پیر بوون. «مامه نهو

سال دهگهل پار چۆنی؟ جا چۆنه له دووران نیزیکم و له ناوالان تاقولوق. «کابرا جووتی

ده کرد. هه یاس به کنی دا رۆیی و ماندوو نمبوونی لئ کرد. کابرا گه رابۆوه. کوتی: کاکه

ده گهل خزمی نیزیک چۆنی؟ کوتی: وه لئ نالیک بووم. کوتی: ده گهل دووران چۆنی؟

کوتی: وه لئ دووریشم لئ نیزیک بوونهوه. کوتی: ئافهریم چاک تن گه یشتی. ده دانی

هموو شالوپال بیوون و پیریش بوو له مردنی نیزیک بیۆه.

× له من نه دهن له ناوالم دهن، وه ده زانم له جهوالی کایه ده دهن ۱۲۶۸ (۱۲۵۳)

پر = ۱۴۶۲.

× مردن / شین له گهل ناوالان جیژنه پیرۆزه یه ۱۲۶۹ (۱۲۵۳)

به لا و ناره حه تی و زیانی به کۆمه ل ههر خو شه.

رێکه وه نده گانی رسته یی و نامال رسته یی

ناوال (۱۴۵۳)

≈ نه دی / به دی ناوالی تویه ۱۲۷۰ (۱۲۵۳)

قه که ت وانیه، نهو که سه ی نه تو یاسی ده که ی هیچ کۆنی وه ک تو ناچی. «مانه هیچ

عبادی خودای به قه ت نهو خدره ی له ژنت ناتوست. - به دی ناوالی تویه. ! بۆ به که م

که سیش ده کار ده کری.

≈ هه ته ری و مه ته ری، سه ری ناوالم به قوونی که ری، شتی که م بۆ باویننه ۱۲۷۱ (۱۲۵۳)

پشت چه په ری

له کاتی هه للاوه مه للاوه ی دا ده گو تری.

رێکه وه نده کان

ناوال (۱۴۵۳)

☆ ناوالایه تی ۱۲۷۲ (۱۲۵۳)

دۆستایه تی، ره فیا قایه تی.

☆ ناوال چه ته / دز ۱۴۷۲ (۱۴۵۳)

د چه مه تال و سید ه تار ناوال چه ته بوو.

☆ ناوال دوانه ۱۴۷۲ (۱۴۵۳)

دوو قولوو، دوو منال یا بیچوو که به زگیکی بووین

داوود ده رمان

ناوال دوانه (۱۴۷۴)

چ نسان چ مالات نه گه ژانې بکهن د مین ناوال دوانه به کیان بښه کښی و د هسبان یو به زمی دا بښی. ۱۴۷۵ (۱۴۷۴)

زیکه وهنده کانی رسته یی و نامال پرسته یی

ناوال دوانه (۱۴۷۴)

○ ده ئی ناوال دوانه ۱۴۷۶ (۱۴۷۴)

زور ویک دهچن. | هاوتای ده ئی سیو تیکن له ت کراون.

☆ ناوال ده رس ۱۴۷۷ (۱۴۵۳)

هاوکلاس.

☆ ناوال زاوا ۱۴۷۸ (۱۴۵۳)

دوو پیاو که ژنه کانیان خوشکن.

زیکه وهنده کانی رسته یی و نامال پرسته یی

ناوال زاوا (۱۴۷۸)

= ناوال زاوا نه گهر که وتنه کن به ک کونگیان ده خوری ۱۴۷۹ (۱۴۷۸)

نه گهر دوو ناوال زاویان پیکه وهه ببینن ده یلین و حاله تی جغه نگی هه به

☆ ناوال شوان ۱۴۸۰ (۱۴۵۳)

دوو / چند شوان که پیکهوه لمبر مهر بن... چوه دهشتی به بهند به ناوال شوانانی
 کوت: بابم حاکم بوو له نیسفه هانی یوخم میریه تیم ده کردهوه ده گهل به گلهره،
 [به پنی قهره کوله زمر... قسوجه (۳۹۶)]

☆ ناوال کممیی ۱۴۸۱ (۱۴۵۳)

بین کمسی، بین لاینگر بوون.

☆ ناوال مرید ۱۴۸۱ (۱۴۵۳)

دوو / چند مرید که هاموشوی یدک خانهقا ده کن.

☆ ناوال مندال ۱۴۸۲ (۱۴۵۳)

کیسه یه کی پر له ناوی مندال دان؛ له دواي تهوهی که زن لئ بووه له زگی دیتته ده.

باوه پر

ناوال مندال (۱۴۸۲)

- ◊ ناوال مندال ده بن گلی دهخه و ریخوله که ی به سهری دا قه قهف ده کن و ۱۴۸۲ (۱۴۵۳)
- زارکه که ی له ده ری دینلهوه هه تا چاک نیشک بی.
- ◊ مندال نه گه زور رشاهه، ده لئین: تهوه ناوال منداله که ی چاک نه شار دراوه تهوه. ۱۴۸۲ (۱۴۵۳)

☆ ناواله تی ۱۴۸۳ (۱۴۵۳)

ناوالایه تی.

۱۴۸۴ ناوجا

دوو زن که هه ر یه کی ژنی برایه کن، هیوه رژن.

مەسەل

ئاوجا (۱۴۸۳)

☆ غەمى ھەۋىيە پېر بە ئەسكۈنىيە، غەمى ئاوجايە پېر بە دىنيايە
 ھىيۈرژن لە ھەۋىي ناخۇشەۋىست تەرە. ۱۴۸۵ (۱۴۸۳)

۱۴۸۶ ئاۋدەنگى / ھاۋدەنگى

(۱) ئاۋالەتى رىنگا و دانىشتن. «جەمەش دەگەل خۇتان بەرن ھەر باشە بۇ ئاۋدەنگى،
 (۲) كىنايە، كەسكى ھەر كەلگى ئەۋەى ھەين كە قە دەگەل پىاو بكا و نەيەلن
 لەبەر تەنپايى ۋەرەز بېن. ھەر ۋەك تەنپا بىم ۋاپوو، جەمە ئاۋدەنگى بوو.»
 [خامبوس]

زاراۋە

ئاۋدەنگى (۱۴۸۶)

○ بە ئاۋدەنگى كەسكىك دېتن / نەدېتن ۱۴۸۷ (۱۴۸۶)
 دېتن و دواندن / دېتن و نەدواندننى كەسكىك. «ئەۋرۇ ئازەجەننە دېت. بە ئاۋدەنگىك دى؟
 نەۋەنگە ھەر دوور بە دوور.»
 ○ بە ئاۋدەنگى كەسكىك ناسىن ۱۴۸۸ (۱۴۸۶)
 دۇستايەتى و ناسىنى كەسكىك لە نىزىكەۋە.

۱۴۸۹ ئاور

(۱) ئاگر. (۲) شەمچە، قەندەك، جىقارەى ھەلىۋو و... «ئاورت پىرە؟»

باۋەر

ئاور (۱۴۸۹)

○ ئەگە مەنەجەنىقى جەزەرەتى ئىبراھىم ساز كرا تىنى ھەموو ئاوران ھەنگىرا ۱۴۹۰ (۱۴۸۹)

- ◊ ئەۋى بە ئاۋرى بىۋوتى شەھىدە. ۱۲۹۱ (۱۲۸۹)
- ◊ ئەۋى پاش نوۋزە قەرزەكان ئايەتەلگورسى بخوتىن بە ئاۋرى جەھەندەمى ناسووتى. ۱۲۹۲ (۱۲۸۹)
- ◊ ئەۋى قەراخە و قەراغى بان درىز كاتەۋە لە دىئاي دىكە بۈى دەبىنە قابىشكى ئاور و دە مى دەكەن. ۱۲۹۳ (۱۲۸۹)
- ◊ "خانى لەپ زىرېن" زاۋاي "شاى حەبباس" بوو. ۱۲۹۴ (۱۲۸۹)
- دەرىن شىن "يان پىن دەگوت. ئەۋ حەسەن خانە رۇۋى ھەر دەيگوت: جەنابى شا ئەۋ كوردانەت بۇ راگرتوون؟ ئەۋانە گورگىن دە پىستى مەر دان! شاى حەبباس خانى بە ئاقى كەردەۋە، كوتى: بچۇ پۇلوئىكم قەمەنى ئاۋرى بۇ بىنە. ھىناى، شا لىي ۱۲۹۴ (۱۲۸۹)
- ۋەرنەگرت. ئەۋ پۇلوۋە ئاۋرەى ھەر لە سەر بەرى دەستى راگرت ھەتا بەرى دەستى كون كەرد. شا دەستى بۇ چاك كەردەۋە و زىركەشتىشى كەرد و نىۋيان نا: "خانى لەپ زىرېن".
- ◊ خۇشەۋىست بە ئەسحابەكى فەرموو ھەرۋ تەشتىك ئاو و دەرزىكى بىنە. ۱۲۹۵ (۱۲۸۹)
- دەرزىكەى دە ئاۋەكەى ھەلگىشا و ھىنايەۋە دەرى. فەرموۋ دەرزىكە چەندى ئاو پىنەۋە؟ كوتى: جا چى پىنەۋە؟ زروقاىەكى پىنەۋە و پىنەۋە نىە. فەرموۋ ھەر چى بايى ئەۋ زرووقاىە ھەزەرەتى ھەلى خۇش بوى بە ئاۋرى جەھەندەمى ناسووتى.
- ◊ سەرمازەلە فوۋى لە ئاۋرى ھەزەرەتى ئىبراھىم كەردەۋە بۈيە ئەۋى سەرى ھەۋتان ۱۲۹۶ (۱۲۸۹)
- پان كاتەۋە دەچىنە بەھەشتى.
- ◊ شەيتان ئاور كارى لى ناكە. رۇۋى قىامەتنى خەلگ گلىنى لى دەكەن دەللىن سۇچى ۱۲۹۷ (۱۲۸۹)
- توۋشى ئەۋ پەندەت كەردىن؟ دەللىن: دەيجا ئاقايلىن ۋەرن جىنە بگۇرىنەۋە (بۇخۇى لە سەر كورسى ئاورىن دادەنىشنى).
- ◊ نوكى گەسك لە ئاور دان خراپە. ۱۲۹۸ (۱۲۸۹)
- ◊ ھەر كەس نەدەيدەى خۇى بىيىن بە ئاۋرى جەھەندەمى ناسووتى. ۱۲۹۹ (۱۲۸۹)

دوعا

(۱۴۸۹) ئاور

- ☞ رەببى ئاورت نايىسن ۱۵۰۰ (۱۴۸۹)
- (لە مىتالانى دەكەن.) ! وچاغت كوزىر بى.
- ☞ (شەتەك) ۋەبەر ئاۋرى مردوو كەردن ۱۵۰۱ (۱۴۸۹)
- (زۆرتەر لە زملى ژانەۋە لە كاتى ون بوون يا دىزانى شەتەك دەگوتىرى.) ! شەتەك

بۆگفنى مردوو خەرج كىردن. ەلېم سوور و عەيانە ئەو دەستى داوھەتى و حاشاى لى
دەكا يا خونا وەبەر ئاورى مردووى بىكا

جىئو

ئاور (۱۴۸۹)

φ ئاور تى يەربوو ۱۵۰۱ (۱۴۸۹)

(جىئوئىكى ئۇنەنە يە. ۱۱) مىئالى بىزۇز. ۴ كىچ و زىنى جەكەدار

لىك دانەوھى خەون

ئاور (۱۴۸۹)

ξ ئاور شەپەر. ۱۵۰۲ (۱۴۸۹)

كاپە و گۇرانى

ئاور (۱۴۸۹)

ξ ئاورە گپەھى خۇمانە / نايدەين بە بىنگانە ۱۵۰۳ (۱۴۸۹)
مىئال ئاورى دەكەنمەو بە دەورى دا ھەلدەبەزىن و ئەم بەندانە دەلنەوھ.

مەتەل

ئاور (۱۴۸۹)

ξ ئاو بىخواتمەو دەمىرى ۱۵۰۴ (۱۴۸۹)
- ئاور

ξ بىنى دارە، نىوى تالە، سەرى ئاورە ۱۵۰۵ (۱۴۸۹)
- سەار و مىئودە

ξ تەندوورىكە ئاورى تىدا / بىن ئاورەكە قاپى تىدا / نىو قاپەكەى ناوى ۱۵۰۶ (۱۴۸۹)
تىدا / نىو ئاورەكە مارى تىدا

ξ دەستەم بە زىرى / دەمەم بە كىرى / خىللە خىللىھەتى ئاورى بۆ تىرى ۱۵۰۷ (۱۴۸۹)
- سەبە

ξ دەورى بەحرە نىوى ئاورە ۱۵۰۸ (۱۴۸۹)
- سەبەر

§ کەر له مائى ده زه پێنى، جاشک له مائى غار ده دا ۱۵۰۹ (۱۴۸۹)
 - که ره که ناوری نه نهدووه و جاشکه که دووکه له که به نه

§ گای رهش، گای سوور ده کا / ده ده کا ۲۱۵۰۹ (۱۴۸۹)
 - ناور / نه سوور

مه سه ل

ناور (۱۴۸۹)

✕ ناور به ناوی ده کووژیتمهوه ۱۵۱۰ (۱۴۸۹)
 مه رکاره ی رینی خۆی هه یه. ۱ هاوتای گار به خولای جوور دی، کورسی
 به سپر مه ی.

✕ ناور بێ دووکه ل نابێ ۱۵۱۱ (۱۴۸۹)
 کاری خراب ناگامی خراپه و کێشه ی لێده که وێت مه وه. «که دووکه ل ده رکه وت ناگری له
 شوینه / خۆت به اریزه، دل مه ره نه جێته.»
 [به ره مه نده]

✕ ناور ته ر و نیشک نازانی ۱۵۱۲ (۱۴۸۹)
 به ر = ۲۵۱۸.

✕ ناوری به ری داویه له سه ری ۱۵۱۳ (۱۴۸۹)
 بۆ که مینک ده کار ده کړی که به هۆی خواستی جینی ناکار و کرده وه ی له سه ر
 باری ناسایی نه مینن. «هۆشی تاساوه له تاو مشت ته ری / ناگری به ری داویه له سه ری.»
 [سه ل نه سوور]

✕ به ناوری بسووتیتی، به شیر ی بگووژتی، گیرۆده ی نامه رد نه بی ۱۵۱۴ (۱۴۸۹)
 به ر = ۸۱۱.

✕ به ناوړتکی گهش نه بمه وه به دووکه لی بۆچی رهش بېمه وه؟ ۱۵۱۵ (۱۴۸۹)
 شینک قازانج به نه که یه نن بۆ زه ره رم لێ بده ؟ ۱ هاوتای قسه ی ده ک قه له وم نه کا بۆ
 پیتی کز به.

✕ به کن ناوری دا برۆی پریشکت وێ ده که وێ ۱۵۱۶ (۱۴۸۹)
 به ر = ۱۵۲۲.

✕ داری نیشک به ناوری نه بی دانایه ۱۵۱۷ (۱۴۸۹)
 نیشان به چ نه خلاق و ناکار یکه وه رابی تا سه ر ده گه لی ده بی. ۱ شتیکی
 وه ک: خوویه کی گرت به شیر ی ته رک ی نا که ی به پیری.

- ✱ کەس ئاۋرى گەرم لە باۋەش ناكا / ناگرى ۱۵۱۸ (۱۴۸۹)
- كەس پىي خوش نيه تووشى زەرەر و نارهحتى بن.
- ✱ لە ئاور رژگارى هاتن و تووشى مار بوون ۱۵۱۹ (۱۴۸۹)
- لە بەلەيك، گىرڤىڭ، مەترسى يەك رژگارى هاتن و بە سەر بەلا / گىرڤ
مەترسى يەكى دىگەدا كەوتن. ... كاپرايەكسى دەم چەقەلەي رەنگ نىرايكى و
ژاندارمە يەكى مل باريكى لەر و لاواز كە بە كاسكىتە زەلەكەى سەرى و بەژن و بالاي
رەقەلەيدا ۋەك قارچەگولە ئەچوو. هاتن و پىيشى پاسەكەيان گرت: من لەبەر خۆمەو
گوتم: ياخوا خىر بێت لە ئاگر رژگار بووين بە سەر مازدا كەوتين.
- [پىشەبى ۵۴]
- ✱ ھاوتاي لە چال هاتنە دەر و دە چالو كەوتن. لە بەراز رەوين و بە سەر
كۆلكەدا كەوتن.
- ✱ لە ترسى ماري پەنا بۆ ئاور بردن ۱۵۲۰ (۱۴۸۹)
- پر = ۱۸۳۰.
- ✱ لە ئاۋرى نيزىك بيهو و پرىشكت دەكەوتىن ۱۵۲۱ (۱۴۸۹)
- پر = ۱۵۲۲.
- ✱ لە قەراغ ئاۋرى بى پرىشكت وئ دەكەوتى ۱۵۲۲ (۱۴۸۹)
- دۆستايەتى دەگەل ئىنسانى خراب / ھامووشى جىگەى خراب كردن رەرەر و زيانى
بە دواۋەيه. ەلە كن ئاسنگەر كەسى دانىشتن / بەرگى دەسووتنى يا سەرى دىشتن.
[مە ۷ مەھور]

رىكەۋەندەكانى رستەيى و ئامال رستەيى

ئاور (۱۴۸۹)

- ✱ بۆ چرا ئاۋرى نيه؟ ۱۵۲۳ (۱۴۸۹)
- بۆ رەختەگرتن لە كەسەك دەگوتىن كە كەسەيكى تىرى بۆ جى بەجى كردنى كارىك با
مەسەلە يەك مەلاۋە كەم بن. ✱ ھاوتاي بۆ ئەو / نىمە نەھەو؟
- ✱ دەلەي / دەلەي ئاورە ۱۵۲۴ (۱۴۸۹)
- (۱) ئازا و وريا. (۲) گەرم داھاتن. (۳) زۆر بەدەفەر. (۴) بەلا. (۵) زۆر نىز.
- ✱ دەلەي ئاۋرى پىتو دەنەن ۱۵۲۴ (۱۴۸۹)
- زوو خلاس دەين.

- ۱۵۲۵ (۱۴۸۹) ≈ ده‌لئی / ده‌لئی ناوری بڼه
 بر = ۱۵۳۸ .
- ۱۵۲۶ (۱۴۸۹) ≈ ده‌لئی به ناوری کولپوه
 به جهمنگ به شتی زور گرمی ده‌لین. «په ککو گرووم سووتا نموه چ چایه که ماته ده‌لئی
 به ناوری کولپوه» | همموو شت ده ناورد ده کولن، بڼه موباله غه ده‌لین.
- ۱۵۲۷ (۱۴۸۹) ≈ وهک ناور نایسان
 گرم داهاتن به هوی نمخوشتی. «تازی گیلن وهک ناور دایسا» | بر = ۱۵۲۴ و ۱۵۲۴ .
- ۱۵۲۸ (۱۴۸۹) ≈ وهک ناور و لوکه
 بر = ۲۰۰۷ .
- ۱۵۲۹ (۱۴۸۹) ≈ وهک ناوری بڼه کایه
 بر = ۱۵۸۱ .
- ۱۵۳۰ (۱۴۸۹) ≈ وهک ناوری بڼه نامان
 بر = ۱۵۸۲ .
- ۱۵۳۱ (۱۴۸۹) ≈ وهک ناوری قودرهت
 بر = ۱۵۴۷ و ۱۵۸۹ .
- ۱۵۳۲ (۱۴۸۹) ≈ وهک دروژنی ناور ده مال به ربوو لڼهاتن
 زمان به دروژن ده رچوون و به قا نمان له لای خه‌لک. = ده‌لین کابرایه ک همموو
 روژنی ده‌چوه سهربانی و به‌قستی هه‌رای ده‌کرد: نهی هاوار بگمنن ناورم ده مالن
 به ربوو. خه‌لکیش به هاواری‌یموه ده‌چوون. ناخر نه جارنیک و نه دوو جار؛ هه‌تا
 وای‌لیهات لیدی کس گویی پڼه‌ده‌بزووت. نه‌زقه‌زای رهبانی واهات مال‌ه کابرای
 ناوری تڼ به ربوو. کابرا غاری دا سهربانی؛ هه‌ر چی ده‌خوی نووسا و گورانندی، کس
 به هاواری‌یموه نه‌هات.
- ۱۵۳۳ (۱۴۸۹) ≈ وهک گای تمبه‌ل ناوری له سهر پشته بگه‌یموه جوول‌ه‌ی ناکا
 بر = ۱۵۶۸ .

زاراوه

ناور (۱۴۸۹)

□ ناو به ناورد اکران ۱۵۳۴ (۱۴۸۹)

بر = ۸۸۹ .

○ ناو باران ۱۵۳۵ (۱۴۸۹)

۱) گهرمای بینه‌دازه. ۳) دابارینی گولله له شه‌ردا. ده‌سټرئز کردنی چمنډ کس
وینکړا.

[لامروس]

ه‌ئای همریره و ناگربارانه / یار به بڼی تو عالم ویرانه.

[مستراس]

○ ناو باران کردن ۱۵۳۶ (۱۴۸۹)

توغله‌مه کردن.

○ ناو بردن ۱۵۳۷ (۱۴۸۹)

مه‌سده‌ری ټیکه‌ل‌اوه. به هاسانی داگیرسان و زوو ناگر گرتنی شټیک یا مادده‌یه‌ک.
هنه‌م گوټنی‌یه تهره ناگر نابا. بارووت خټرا ناگر ده‌بله.

[لامروس]

○ ناو پښوون ۱۵۳۸ (۱۴۸۹)

(زورتر وشه‌ی (ده‌لنی) یا (ده‌تکوت) ی ده‌پیش‌دا دی.) || زور به‌په‌له. د تهره‌ختان
و رکټف‌کوت که‌وته ریبه / له خه‌لکی وایه کابرا ناوری پښ‌یه. | بر = ۱۸۹۵.

[تاریک و روون]

○ ناو به‌کسټیک گرتن ۱۵۳۹ (۱۴۸۹)

بر = ۱۵۵۱.

○ ناو پښوونان و بوسو لن نه‌هاتن ۱۵۴۰ (۱۴۸۹)

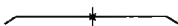
بر = ۱۵۵۲.

رټکه‌وه‌نده‌کان

ناو (۱۴۸۹)

☆ ناو پهرست ۱۵۴۱ (۱۴۸۹)

زهرده‌شتی.

☆ ناو تن‌بهر بوون ۱۵۴۲ (۱۴۸۹)

ناگر گرتن و سووتانی شټیک بڼی شه‌وی یه‌کټیک به ده‌ست یا له شاعه‌ست
بیستووتینن. ه‌نوتومبیله‌کی ناگری تن‌بهر بوو.

[لامروس]

مه سەل

ئاور تىبەر بوون (۱۵۴۲)

* ماله درۆنى ئاوری تىبەر بوو كەس باوە پرى بىن نه كرد
بىر = ۱۵۰۶ .

رىكه وه نده كانى رسته يى و ئامال پرسته يى

ئاور تىبەر بوون (۱۵۴۲)

≈ نه گه ئاورت تىبەر بىن ناكوژ ئىنېتە وه
بىر = ۱۶۱۵ .

دوعا

ئاور تىبەر بوون (۱۵۴۲)

☒ ئاور تىبەر بوون ۱۵۴۵ (۱۵۴۲)

(له مىدالانى ده كەن .) [فەوت و فەنا بى .

☒ ئاوری بىن ئامان تىبەر بوون ۱۵۴۶ (۱۵۴۲)

تووشى بەلای بىن پرزگارى هاتىن . «هەك ئاوری بىن ئامانت تىبەر بىن .»

☒ ئاوری قودرەت تىبەر بوون ۱۵۴۷ (۱۵۴۲)

تووشى بەلای هەرە ناخوش بوون . «هەك ئاوری قودرەت تىبەر بىن .»

زاراوه

ئاور تىبەر بوون (۱۵۴۲)

○ ئاور تىبەر بوون ۱۵۴۸ (۱۵۴۲)

(۱) بەزە يىي يىنشاھاتىن و زگ بىن سووتان . مەپوژە كا خەدرم دى . يا خودا كافرىش مە حالى
نەبىن . بچاۋ هەر وەختە ئاوری بۆ تىبەرىن . (۲) زۆر تامەرزۆ بوون بۆ شىتىك . «ئاورم تىبەر بوو
چۆنقەم دەكەوتى .»

- **ټاور ده خهړماني که سټک بهر بوون** ۱۵۴۹ (۱۵۴۲)
 زباني قورس وي که وتن و مردوو لي مردس. «خه بهر بهرن بو خرماني / ټاور بهر بوته
 خهړماني / شټواوه دهري بابانم»
 [کافي مرغان: ۱۴۰]

- ټاور تن بهردان** ۱۵۵۰ (۱۴۸۹)
 ټاور به سووته معني يا هه ر شټيکي ديکه وهنان.

زاراوه

ټاور تن بهردان (۱۵۵۰)

- **ټاور تن بهردان** ۱۵۵۱ (۱۵۵۰)
 (۱) ناره حهت کردني که سټک به هوي ليدان. قه، کار يا رووداويک. هزله به کي
 نغسه ري ليدا ټاوري تن بهردا، نغسه به کي واي کرد هه ټاوري تن بهردا، (۲) ناره حهت بوون
 به خوارده معني تيز. «بيارتکه خوارد ټاوري تن بهردا، (۳) به زه يي پنداهاتس و زگ
 پين سووتان. «دها پاراوه ټاوري ده پهاوي بهرده دا، (۴) قهي شوپس دانهر له سه ر
 عاتيفهي لينسان. شټهري واي ده گوت ټاوري ده پهاوي بهرده دا»
 ○ **ټاور تن بهردان / پټوه نان و بو سو لي نه هاتن** ۱۵۵۲ (۱۵۵۰)
 بو وه سفي نه داري ده کار ده کړي. «هه سفي نويزي له رووني وا نه سيني / که ناگري
 پټوه نتي لي ي نايه بو سو»
 [خند]

- **ټاور ده جهرگي که سټک بهردان** ۱۵۵۳ (۱۵۵۰)
 بر = ۱۵۵۱.
 ○ **ټاور ده ده لينگي که سټک بهردان** ۱۵۵۴ (۱۵۵۰)
 زهره و زباني ماددي و معنوي به که سټک گياندن.
 ○ **ټاور ده ماله که سټک بهردان و بو سو لي نه هاتن** ۱۵۵۵ (۱۵۵۰)
 بر = ۱۵۵۲.

۱۵۵۶ (۱۵۵۰) □ به دهستی (خۆ) ئاور ده ماله (خۆ) بهردان

زهره و زيانى ماددى و معنه‌وى تووشى خۆ كردن. دَل كه جئى خۆت بوو به ئاورى
غهمى هيجرت سووتاند / بۆچ به دهس خۆت ده‌خه‌ى نهم ئاوره نئو مهنزئى خۆت.
[مردى]

۱۵۵۷ (۱۵۵۰) ○ كۆلكه‌ى تهر ئاور تى بهردان

بېر = ۱۵۷۲ .

۱۵۵۸ (۱۴۸۹) ☆ ئاورجا

ئاگردان.

۱۵۵۹ (۱۴۸۹) ☆ ئاورخانه

ئاگرگه‌ى زه‌دهشتيان.

۱۵۶۰ (۱۴۸۹) ☆ ئاور خۆش كردن

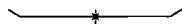
(۱) دهست تى بهردان ده ئاور بۇ باش تر سووتان. (۲) تىك بهردانى ئاورى خه‌لوز و
ته‌پاله و... بۇ لاجوونى خۆله‌ميشه‌كه و به‌تين بوونى (۳) سووته‌مهنى زۆر تر
هاويشته سهر ئاور.

زاراوه

ئاور خۆش كردن (۱۵۶۰)

۱۵۶۱ (۱۵۶۰) □ ئاور خۆش كردن

پهره پىندانى كيشه و نتيوان ناخۆشى.

۱۵۶۲ (۱۲۶۰)

❑ ناوړ خوش کهر / ناوړ خوش کهره

مايه فينه. نهوې ناوړې شهر و ناته بایې خوش ده کا. «نهم پهنده راسته و جیگه ی

باوه په / دوو زمان ناوړ خوش کهری شه په.»

[مه ۷ لمړیور]

مه سه ل

ناوړ خوش کهر (۱۵۶۲)

۱۵۶۲ (۱۵۶۲)

✱ دوو زمان ناوړ خوش کهری شه په

پر = ۱۵۶۲.

۱۵۶۲ (۱۲۸۹)

✱ ناوړ دوست و دوو زمني نانا سنی

هاوتای ۹۳۹.

۱۵۶۵ (۱۲۸۹)

☆ ناوړ گردنه وه

مه لکړدنی ناوړ.

زاراوه

ناوړ گردنه وه (۱۵۶۵)

۱۵۶۶ (۱۵۶۵)

❑ ناوړ گردنه وه

به د فېرې گردن تا نه وپه پری خوی. فېتنه گېزان. «به شاید بن له و داره ی دا بهرم

خوینم نیه، بگووژم خه تام نیه، و شتری حا کمیش ناده م. عه ولا سوور ناوړی کردو ته وه؛

کوړی بابی خو م نیم نه گه که لاکې نه خد م.»

[خاوارمه ر ۱۲۹]

۱۵۶۷ (۱۵۶۵)

❑ ناوړ له سر پشتمی که سینک گردنه وه

شکلندن و راو دوونانی که سینک به چه ک و تعقه له سر گردن. «دز حیزه سوار یان

بن. هله و هه لکه و توه. له و لاته نال دار نال دوه رینتی. بال دار بال. هه ی! هه ی!

هه ی! ناوړ یان له سر پشتمی بکه نه وه. روح میان پی مه کن.»

[خاوارمه ر ۱۲۲]

- ۱۵۶۸ (۱۵۶۵) ئاور لە سەر پشستی که سینگ کردنموه و جوو له نه کردن
تەمبەل و تەمەزەل بوون. «زیبا بەح زیبا» وا دیار بوو لەبەر ناخەزی مابوو و گەس
نەبوستوو: «بۆ کاروباریش وە کوو گای تەمبەل ئاگرت لە سەر بکردایهوه
نەدەجوو لاوه.»
(پسکسی گەدا)

- ۱۵۶۹ (۱۴۸۹) ئاور گرتن
(۱) توورە بوون. (۲) زگ بە که سینگ سووتان. | هاوتای لە داخ / تاو کەسن / شتی
شیت بوون.
○ ۱۵۶۹ (۱۴۸۹) ۲ ئاور لە بەر نەبوونموه
(زاراوەی ئان و تەندووڕە. | تەندووڕ ئەگەر کلێ بۆ نەچنی، نایسن. «تەندووڕە گە
ئاوری لەبەر نەبوونموه»
○ ۱۵۷۰ (۱۴۸۹) ئاور لە بەری پێ بوونموه / هەستان
(۱) زۆر ملندوو بوون. (۲) توند رویشتن. «وا دەرقوێ ئاوری لە بەری پێی دەبوو.»
○ ۱۵۷۱ (۱۴۸۹) ئاور لە چاو بارین
(۱) لە شەر بوون. (۲) توورە بوون.
○ ۱۵۷۲ (۱۴۸۹) دە تەندووڕی تەپ / کۆلکە ی تەپ دا ئاور کردنموه
گیرەشیوینی، ئازاوه گیران. | هاوتای کۆلکە ی تەپ ئاور تەپەردان. لە ئاوی شلوی
ماسی گرتن.

- ۱۵۷۳ (۱۴۸۹) ئاور لە که سینگ بارین
بەلا بە سەر هاتن. «پسکی گاکە سێنەم مە که ئاورت لێ دەباری.» | هاوتای بەرد لێ بارین.

دوعا

ئاور لێ بارین (۱۵۷۳)

- ☒ ۱۵۷۲ (۱۵۷۳) حەک ئاورت لێ بارنی

یاخووا تووشی ناپەرحەتی و بەلایان بی.

□ ناوړ لڼ بوونه وه ۱۵۷۵ (۱۴۸۹)

ګرم نایسان. «تازی بدمه نام ناوړی لڼ ده بیتمه».

○ ناوړ هه لڼوون ۱۵۷۶ (۱۴۸۹)

شېر و کښه هه لڼبان.

○ ناوړ هینان ۱۵۷۷ (۱۴۸۹)

زور تووړه بوون. «... تاژانه ګزه. وه ها ګه چه وه تر ټین ګراوه هه ناوړان دینس. له وهی

ده ګه پټی بیانووی وه ده ست ګه وټی.»

[مېرزا ۱۸۱۲]

☆ ناوړګ ۱۵۷۸ (۱۴۸۹)

وه جاغ، ناګردان. «نهنی نهنی مانګا ګاله ګه می / بنه ی مال و حاله ګه می / روڼی زهنگ بو

کوړه ګه می / شیري سهر ناوړ ګه ګه می.»

[کاسی مرادخان / ۱۷۵]

☆ ناوړنگ ۱۵۷۹ (۱۴۸۹)

(۱) پړشکې ناګری ورديله ګه له کوتانی ناسنی سووره وه ګراو ده پېړی (۲) بريقه

و ترووسکه.

زاراوه

ناوړنگ (۱۵۷۹)

□ ناوړنگ / ناوړینگ دان ۱۵۸۰ (۱۵۷۹)

قه لڼس و تووړه بوون. هه پشه و ګوړه شه کردن.

○ ناوړی بن کا ۱۵۸۱ (۱۴۸۹)

فیل باز. دووړو. له بنه وه پر. «هه تا وهک ناګری نیتوکان له ګه ل په ک / نه ګه ر توفان بن

له شکر تان به پووشه ک.»

[حاجی قادر]

«ناوړی بن کایه بوستوی لڼ نایه / دزی خو مالې له ګرتن نایه.»

[مه ۷ معصوم]

○ ناوړی بڼه نامان ۱۵۸۲ (۱۴۸۹)

به دغه.

○ ناوړی جهرگ هه نگرتن ۱۵۸۲ (۱۴۸۹)

(جهرگ بریتي له منډال. ناوړ مېهېست نارېه چې و په ژاره به کې زوره که له
سؤنگه ی دووړی. نارېه چې یا مردنی منډال تووشی دایک یا باب دی.) له تاو
منډال. کار یا کردووه یا قه یه ک کردن.

مه سەل

ناوړی جهرگ / جگر (۱۵۸۳)

✱ سەتم بمری له پشته ده ری، سەتم مری له پیش ده ری، نابڼ به ۱۵۸۲ (۱۵۸۳)

ناوړی جگر

غمی مردووی خزم و ناسیو توژی غمی منډال ناشکین.

○ ناوړی سوور ۱۵۸۵ (۱۴۸۹)

به لای گوره. ناوړی سوور بڼ. غوی تن داوی.

○ خو ده ناوړی سوور هاویشن ۱۵۸۶ (۱۵۸۵)

پر = ۱۵۸۵.

مه سەل

ناوړی سوور (۱۵۸۵)

✱ ناوړه سووره له خوّم دووره ۱۵۸۷ (۱۵۸۵)

به لا و نارېه چې له من دوور بڼ. خه لک به من چی ؟ | هاوتای هه موو دنیا شیر /
تیر بی بستیک له من دوور بڼ.

- ۱۵۸۸ (۱۴۸۹) **ئاۋرى شىنېك / كارىك / قىسەيك لە گۆرى كەسىك ھەستان**
 دەستى كەسىك بە نېنى دە شىنېك، كارىك يا قىسەيك دا بوون. كەرىم ناغا رۇرمان
 نەزىمەت دەكا و ئاۋرى ئەو كارەش لە گۆرى كۆپچا ھەندەستى.
- ۱۵۸۹ (۱۴۸۹) **ئاۋرى قودرەت**
 (۱) بەدقەر. (۲) زىيىگ و كار لە دەست ھاتوو. (۳) بەلا. ھەيرانى ۋەرە لە لای رەبەتنى /
 ئەمەن دەچو ھەمە ھالە بابى كۆرە ھەيرانى ھەر بە بىيانوۋى چوۋكەلە حاجەتنى / ئەو
 دايكى كۆرەتپو ھەيرانى بۆم دەھات ھەر ۋەكوو ئاورەكەى دە قودرەتنى.
 [كاسى مىرادان، ۱۸۱]
- ۱۵۹۰ (۱۴۸۹) **ئاۋرى كەسىك گەرم بوون**
 ھەشەرى بوون (تابەتنى ژن ياكچ). | ھاوتاي كووۋەى كەسىك لە جۆش بوون.
 سىلى كەسىك داغ بوون.
- ۱۵۹۱ (۱۴۸۹) **بۇ ئاور ھاتى**
 بې = ۱۵۹۷.
- ۱۵۹۲ (۱۴۸۹) **بە ئاۋرى دەستى (كەسىك) كارىك كران**
 دەست تىدا بوونى راستەوخۇى كەسىك لە قەومانى كارىك دا. ھەنىشتاش كارىكى وا
 مەكە بە ئاۋرى دەستى تو لە سۆنگەى تودا غىلىكى ھەزار و پىنچ سەت سائە
 بېتلى.
 [بەبى لاس و خەرئال، نەھەدى لوتقى، ۳۸]
- ۱۵۹۳ (۱۴۸۹) **بە ئاۋرى كەسىك ھە سووتان**
 تاۋانى دۇستايتى دەگەل كەسىك دان. بە گشتى نابى ناچەبەكى گرىنگى ۋلات بە
 تەھرىكى چەند كەسىكى موغرىز و ئاپاك لەبەر چاۋى دەۋلەت و بە ئاۋرى وان
 بسووتى.
- ۱۵۹۴ (۱۴۸۹) **پووشو بە ئەستۋى كەسىك ھە نان و ئاور گرتى**
 توۋرە بوون. | ھاوتاي شەمچە بە لامل ھەلبوون.
- ۱۵۹۵ (۱۴۸۹) **خۆ دە ئاور ھاويشتى**
 بې = ۱۵۸۶.

- کای کۆن ئاور گرتن ۱۵۹۶ (۱۴۸۹)
- (کا هتا بهمينيهوه چاک تر دمسووتن.) | بۇ پياوى عاشقى بىسال داچوو ده کار ده کرى
- له سەر ئاوران بوون ۱۵۹۷ (۱۴۸۹)
- حه جمين لين بران و به پهله بوون. دهخۆ له سەر ئاوران نى، نمو پهله پهلهت له چيه؟، ههيند به پهله بوو دهتکوت له سەر ئاورانه. | بر = ۱۵۳۸، ۱۵۹۱ و ۱۵۹۸.
- له سەر ئاو و ئاوران بوون ۱۵۹۸ (۱۴۸۹)
- بر = ۱۵۹۷.
- له سەر کهسيک خو ده ئاور هاويشتن ۱۵۹۹ (۱۴۸۹)
- تمعه سووبى زور بۇ کهسيک هه بوون.
- له نيتو دوو ئاوران دا مانهوه ۱۶۰۰ (۱۴۸۹)
- حاسى بوون له نيتوان دوو به لايان دا.
- مالى ئاور ۱۶۰۱ (۱۴۸۹)
- چهک وچۆل. دسولتان ده يکوت قهستم به زاتى نهى / نهگەر هيج مالى ئاوريم پى نهى / چۆنيكى شا ده لى با وا بى.
- [په پى نهم، حهغه دى به پىان]

- ☆ ئاوردان ۱۶۰۲ (۱۴۸۹)
- (۱) ئاگردان. (۲) تهقلندن.
- ☆ ئاوروچکه ۱۶۰۳ (۱۴۸۹)
- ئاورى چکۆلى مىدالان. «ئاوروچکه يان ده گردهوه و خانووچکه يان دروست ده کرد.»
- [۲، ۴، ۶، ۸، ۱۰، ۱۲]

- ☆ قوولى ئاور ۱۶۰۴ (۱۴۸۹)
- جىگايهک بۇ ئاورگ له نيهه راستى ژوروى تاوّل هه لده قهندرى

- ☆ کوچکاور ۱۶۰۵ (۱۴۸۹)
- سى به ردهى ئاگردان.

مەتەل

كوچكاور (۱۶۰۵)

§ سىم داناون قەمتەرە / ئاغا مىرى لە سەرە / دەم تەشۈنلەكى نۆكەرە / ۱۶۰۶ (۱۶۰۵)
 كەچىك و مەنچەل سەر ئاورە

— كوچكاور

☆ ئاورين

۱۶۰۷ (۱۶۸۹)

وەك ئاگر، لە ئاگر.

زاراۋە

ئاورين (۱۶۰۷)

○ قەبرى (خۇ) ئاورين كوردن ۱۶۰۸ (۱۶۰۷)
 خۇ گوناجبارى خەلک و خۇ كوردن. ەكچ دەبىن مئردى بگا، شەرەن گوناجە، نامەۋى
 قەبرەكەم ئاورين بى.

[ھىزرا / ۲۷]

ئاورە

۱۶۰۹

جۇرىك زىپەكى تەرە لە روو دىت.

داۋودەرمان

ئاورە (۱۶۰۹)

✱ ئەۋەى ھەۋت سالى شۋانى كرىدىن تەكەى بۇ ئاورە دەرمانە. ۱۶۱۰ (۱۶۰۹)
 ✱ ئەۋەى مىندالى بە ئاورەى چۈۋىن تەكەى بۇ ئاورە دەرمانە. ۱۶۱۱ (۱۶۰۹)
 ✱ شۋانىكى ئەگە ھەۋت سالى شۋانى كرىدىن لە سەر بىرىنەكان پرىشكە ۱۶۱۲ (۱۶۰۹)
 ئاورىك بكانەۋە.

۱۶۱۳ (۱۶۰۹) * تراشویکی خمستی سماق ده گرنه وه و رژی ده کهنه سر عهرز، ده ست ده کا به
که فوکول، که فکه که له برینکان ددهن. ویشکی ده کا.

[۴۴۰۰۰]

۱۶۱۴

ناور

وه رگبرانی سر به حیایی بو ته ماشای که سیک یا شتیک. "ناورینکی پاشه وه"
کینینکی میژووی کورده، "حورنی موکریانی" دایناوه.

رینکه وه نده کانی رسته یی و نامال رسته یی

(۱۶۱۴) ناور

- ≈ ناوړی داوه، گووی بهر داوه، به لاجاوی خوی داداوه ۱۶۱۵ (۱۶۱۲)
- منخال به جه فنگ و له خورا پیک تریان ده گوت چا و نه و شتی، جا نه و
عیبار ته پان به و کهسه ده گوت که به و قه ناوړی داباوه.
- ≈ نه که سهرت و مین خوت که وئی ناوړت وئی نادا ۱۶۱۵ (۱۶۱۲)
- بین روحه و به کهسه وه ماندوو نیه. | هاوتای ۱۵۴۴.
- ≈ کهس ناوړ وه کهس نادا ۱۶۱۶ (۱۶۱۲)
- هر کهسه ده فکری خوی دایه و...

زاراوه

(۱۶۱۴) ناور

- ناوړ نه دانه وه ۱۶۱۷ (۱۶۱۲)
- (۱) وه کوو هر پرشه ده کار ده کری. "بیو ناوړ نهمیوه، (۲) کینایه له هه لاتنی توند و به
ترس و له رز، "هوتره ی لئ هه لگیرا و کونه مشکی لئ بوونه قه یسهری و سهری خوی
ده بن کهوشن گرت و نه و هه لاتنه ی پتی هه لات ناوړی نه داوه."

[ته به نامه / ۱۱۳]

○ **ناوړ وه سهر که سیک دان** ۱۶۱۸ (۱۶۱۴)

یارمەتی دان و دەست گرتنی که سیک. ... تا له پر و نه کاودا فریشتی به ختی
ناوړیکې به خیری لڼ داوه ته وه و گله نازا و نه بهز و مەرد و رنده کهی خوی وه بیر
هیناوه ته وه.

[شەپتنامە / ۱۱۳]

○ **ناوړی به خیر وه سهر که سیک دان** ۱۶۱۹ (۱۶۱۴)

«سینگت مەرە دە حەوشی دا / دە بلاشی بای شەویی لێدا / وەرە مەردی خودای
به / نه که ئیوانان دێیه وه / به قەد و قامەتی زەریف: ناوړیکې به خیرم وێده.»

[بەدی گۆنښ]

[پر = ۱۶۱۸.]

○ **باب ناوړ وه سهر کوپی (خۆ) نه دان** ۱۶۲۰ (۱۶۱۴)

کینایه له روژی رهش... بوو به گوشت و گوشتاریک لهو روژەدا باب ناوړی وه سهر
کوپی خۆی نه داوه.

[شەپتنامە / ۱۲۱]

○ **سووکە ناوړ** ۱۶۲۱ (۱۶۱۴)

ناوړدانه وهی که خیرا و به په له. ... بۆ ئەوهی ئەم راستی په روون کهینه وه دەبێ
توژیک به رهو پاش وه که پێین و سووکە ناوړیک له ئێرانسی زەمانی سەفهوی
بدهینه وه...

[پێشەکی شەپتنامە]

○ **گورگاوړ (گورگناوړ)** ۱۶۲۲ (۱۶۱۴)

ناوړدانه وهی خیرا و به سلی. «پایەزین دەلق: ملم به کوئنه دلم به تازی / گورگاوړی
میرزیندینی گەلیک بێره زاترن له مووی به رازی.»

[بەشی مەروەین: شەپتنامە]

ناوړیشم ۱۶۲۳

(پەهلەوی یە کهی: نه پەرشوم.) نارموش. هەرمووش. هەوړیشم. هەرفیش
لیکاوێ کرمیکە ناوی کرمی ناوړیشمە. وه کوو هەونای زۆر باریک و سربیکەدار له

دهمی دینه دهر و قوزاخه یه کی دریزووکهی (له شکلی بهروو دهچی) دهوری خوی
پن ده تمنی و دهیکاته هیلانه تا سهری ویک دینه وه و کونی لی دمه بری تنی دا
دهمیری. نمو قوزاخانه ده خمنه ناو ناوی له کوئل و هه وناکانی لیک جودا ده کمنه وه و
دهی رینس. ده کروی به قوماش بو پوخته مهنی و کهل و بهلی تری پیاوانه و ژنانه. له
زور جینگای دنیا نهم کرمه به خینو ده کهن. حواردنی گه لای دار تووه.

[قاموس]

« کا ده رویشی نه لئینی / به بار تاو ریشمی دئینی / بو گوریس و زار مبینی / به شکم
نووسره ت بیژینی. »

[کانی مرادان / ۱۶۶]

رێکه وهنده کانی رسته یی و نامال رسته یی

ئاو ریشم (۱۶۲۳)

≈ وهک ئاو ریشم / ده لئینی ئاو ریشمه ۱۶۲۲ (۱۶۲۳)

(بو شتی وهک پارچه، خوری، گیا، زولف و...) | نهرم، باریک، «خۆم به قوربانی
کا تۆل ئاو ریشم / قهولیکم پێ بده، سهت سال دانیشم.»

[کانی مرادان / ۲۷]

زاراوه

ئاو ریشم (۱۶۲۳)

○ ئاو ریشم / ئاو ریشمی باب به لا بار هه لئه گرتن ۱۶۲۵ (۱۶۲۳)

(لا بار: باره بهر به کروی دان به نیوهی باره کهی. «نمو که رمت ده مهنی به لا بار رهژی پێ
بکه.») | قۆره دهماغ بوون. به ده عیه و ههوا بوون.

○ تان و پۆ ئاو ریشم ۱۶۲۶ (۱۶۲۳)

(دایک و باب نهسل بوون.) | نه جیب زاده، بنه ماله.

رێکه وهنده کان

ئاو ریشم (۱۶۲۳)

☆ ئاو ریشمی خاو ۱۶۲۷ (۱۶۲۳)

ئاو ریشمی نه رنساو. بو چین و تمینی هه مندی پارچه ی تایبه تی (هه وری.

سرکه یی) یا نه‌خاندنی ته که آتوی زینی نسیپ و نهو جووره شتاه به کار دیت.

[نامورس]

ده رهندۆلّی شتۆوه / لاجان ههستی به کتۆوه / بریا تاوریشمی خاو بام / به لایه‌ک

زولفی تۆوه.

[کامی مردان / ۱۵۴ و ۱۵۶]

☆ تاوریشم دۆز

(۱۶۲۳) ۱۶۲۸

۱) هه‌ر شتیکی به تاوریشم نه‌خشی له سه‌ر کرابی. ۲) حاله‌تی هه‌ر شتی که به

تاوریشم نه‌خشیترایی.

[نامورس]

دوه‌ستای سه‌راجم له‌بۆ بێنن، ته‌که‌لتۆوی تاوریشم دۆزم بۆ یتیک بێنن.

[نێرجهه]

ناوزه‌نگی

۱۶۲۹

نآلقه‌یه‌کی مەعدەنه به هۆی کۆقمه‌وه به‌ولا و لای زینی نەسپ‌دا شۆر ده‌بێته‌وه و تا
نیزیکێ به‌رزگی و لاغ دیت، له کاتی سوار بوونا قاجی ده‌خه‌نه سه‌ر و خۆ هه‌لتاوینه
سه‌ر خانه‌ی زین، پاش سوار بوونیش لاقی تێده‌خه‌ن و بۆ لیخوڕینی و لاغیش به
کاری دێنن. رکیف، زه‌نگوو، وزه‌نگی. تێبێنی: «زه‌نگ» که له ته‌رکیبی نهم وشه‌یه‌دا
ده‌بێنن له وشه‌ی «زه‌نگال»یش‌دا هه‌یه هه‌ر «زه‌نگ»ی په‌هله‌وی‌یه که مانای پووژ و
به‌له‌که.

[نامورس]

مه‌ته‌ل

ناوزه‌نگی (۱۶۲۹)

§ به‌ ئیشکی تێی ده‌نیتم / به‌ ته‌ری ده‌ری دێنمه‌وه

(۱۶۲۹) ۱۶۳۰

- پانۆر-۴ ورگی

§ یه‌کی ده‌بن کلکی ده‌کوتم / ددانی پێدا به‌ر ده‌ده‌مه‌وه

(۱۶۲۹) ۱۶۳۱

زاراوه

ئاۋزەنگى (۱۶۲۹)

- ئاۋزەنگى بۇ كەسىك بەتال كىرىدۇ ۱۶۳۲ (۱۶۲۹)
- پىن لە ئاۋزەنگى ھىنەندەر بۇ سوار كىرىدۇ كەسىك.
- ئاۋزەنگى بەتال كىرىدۇ ۱۶۳۳ (۱۶۲۹)
- تېپىرىنى ئاۋ يا ھەر شىكى دى لە بەر زىگى ئەسپ. | ھاۋتاي رىكىف بەتال كىرىدۇ.
- «سۆيىندىيان خوارد ھەر چوار ئىمام / شىرىن ناچى دە كالان / تا خوۋىن بەتال نە كا رىكىفان»
- [بە يىنى مەھسەد جەننەد ، سائە ئەۋرە]
- كەۋتە / ھاتنە ئاۋزەنگىيان ۱۶۳۴ (۱۶۲۹)
- دە خالى خۇدا بوون. كەۋتە / ھاتنە سەرمەرگ.
- ئاۋزەنگى پىداھىنان ۱۶۳۵ (۱۶۲۹)
- پىر = ۱۶۴۱ .
- ئاۋزەنگى تى تەقاندن ۱۶۳۶ (۱۶۲۹)
- پىر = ۱۶۴۱ .
- ئاۋزەنگى تەقىن ۱۶۳۷ (۱۶۲۹)
- پىر = ۱۶۳۹ .
- ئاۋزەنگى داگرتن ۱۶۳۸ (۱۶۲۹)
- (قورسايى خىتە سەر ئاۋزەنگى (داگرتن) بۇ ۋەستاندىنى ۋلاغە. ئاشكرايە كە ۋلاغ ۋەستا، سوارىش ھەر ۋەستاۋە. بە سۈارى ۋەستان نىشانى بە پەلە بوۋنە كە دىمىن مەھسەتە كى زوۋ جىن بەجىن بىرى. جا بۇيە ئەم كىنايە لە زىمانى كوردى دا پەيدا بوۋە.)
- [قاسىوس]
- || پىن داگرتن لە سەر قەي خۇ، پىن لىن دە كەۋش كىرىدۇ.

○ ئاۋزەنگى كوت ۱۶۳۹ (۱۶۲۹)

خىزىي، بەھىشتاۋ. | ھاۋتاي رىكىف كوت و ۱۶۳۸ .

رىكەۋەندە كان

ئاۋزەنگى (۱۶۲۹)

☆ ئاۋزەنگى دار ۱۶۴۰ (۱۶۲۹)

قاجى كەۋانى.

☆ ناوزەنگى لىدان ۱۶۴۱ (۱۶۴۹)

۱) بەكار ھىتانى ناوزەنگى بۇ خىرا لىخورىنى ولاغ. دىگۈدە ناوزەنگى لىدە ما بىروا.
[مەسوس]

۲) خىرا رۇيشتن.

۱۶۴۲ ناوس

زگ پر.

مەتەل

ناوس (۱۶۴۲)

§ بە ناوسى بەگەلە ۱۶۴۲ (۱۶۴۲)

- نېسان

مەسەل

ناوس (۱۶۴۲)

*) چاكە لە چاكە ناوسە ۱۶۴۲ (۱۶۴۲)

چاكە چاكەى لە دووبە.

رېكەوئەندەگانى رستەيى و ئامال پستەيى

ناوس (۱۶۴۲)

≈ بۇ دەلئىي ناوسى ۱۶۴۶ (۱۶۴۲)

(بۇ سىنھەم كەسبىش دەكار دەكرى.) نابزووى. تەمبەلنى | ناواشى دەلئىن. نەرى

خۇ ناوس نى.

≈ دەلئىي ناوسە ۱۶۴۶ (۱۶۴۲)

(بۇ دووھەم كەسبىش دەكار دەكرى.) | زگى زلە.

زاراوه

ناوس (۱۶۴۲)

- ناوس کردن ۱۶۴۷ (۱۶۴۲)
 بر = ۱۶۴۸ .
- چه رگ ناوس کردن ۱۶۴۸ (۱۶۴۲)
- که سیک ناره حجت و توپره کردن به کاریک . ! هاوتای کون ده چه رگ کردن.
- له که سیک ناوس بوون ۱۶۴۹ (۱۶۴۲)
- ۱) قه لُس / داخدار بوون له که سیک . هاسر ده تی: 'مالعال' ی مال شتیواوه / نه من
 ده ربه ند به مهن باوه مری نیم نه گمر ده گه لم لن قه وماوه / نه من له کورده ی که لاش
 دریژ ناوسم / گوینکی کورده ی ده زگم دا ماوه .
 [به پی سِر و مالعال . نسخه / ۲۶۸]
- ۲) نیره یی به که سیک بردن . هانازم بو هینده نهو برابری من ده بوغرینتی . همیشه
 لئی ناوسه .

رنکه وهنده کان

ناوس (۱۶۴۲)

- ☆ نیشک ناوس ۱۶۵۰ (۱۶۴۲)
- کچیک که به ری خستن ناوس بووین .
- ☆ بای دار ناوس ۱۶۵۱ (۱۶۴۲)
- بایه که ناخری زستان دی و داری پین زیندوو ده بیته وه .
- ☆ حشکاوس ۱۶۵۲ (۱۶۴۲)
- نیشکاوس .
- ☆ دار ناوس ۱۶۵۳ (۱۶۴۲)
- حالاتی شکوفه کردنی داران له سهره به هاردا .
- ☆ شهیتان ناوس ۱۶۵۴ (۱۶۴۲)
- ۱) گیکی دوو به هاره که زگی پر بین . ۲) میونه یه ک که زگی ناوساین وا بزنان
 ناوسه و ناوسیش نمین .
- ☆ هه راش ناوس ۱۶۵۵ (۱۶۴۲)
- ناوسی نزدیک به زان .

۱۶۵۶ ناوهدان

(پهمله‌وی: ناځایان.) خالی شوین و جنگایه ک که بو دایشتی خه‌لک و بیسته‌جن
بوونیان ترخان کرابی و چؤل نمبې.

مه‌سهل

ناوهدان (۱۶۵۶)

* رق هه‌یه مأل ناوهدان‌کهر، رق هه‌یه مأل ویران‌کهر (۱۶۵۶) ۱۶۵۷

رق هه‌ستانی وایه قازانجی لی‌ده که ویت‌هوه و ئی‌واشه زهره‌ری به دواوویه. «رق هه‌یه
چهن مأل ناوهدان ده‌کا / رقی واش هه‌یه مأل ویران ده‌کا»

[۷۰۰ ۷۰۰]

* دئی‌یه‌کی ناوهدان له سه‌ت شاری ویران چاتره (۱۶۵۶) ۱۶۵۸

هه‌شت بې و له مشت بې، نه‌ک ئو بې و نمبې.

* قهرز دوو مألان ناوهدان ده‌کا (۱۶۵۶) ۱۶۵۹

نه‌وه‌ی قهرزی دهر‌یتن‌کاری پین مه‌یسه‌ر ده‌بې. نه‌وه‌ی قهرزیش ده‌دا روژی
ته‌نگانه خه‌لکی ده‌ فریای دین و به‌م چه‌شنه ماله ههر تک لایان ناوهدان ده‌بې.

* کرمانج وه‌ک که رمیز وایه روو له ههر کوئی کا ناوهدانی ده‌کا (۱۶۵۶) ۱۶۶۰

(نه‌گهر سه‌د‌کهر پیکه‌وه بې، یه‌کیان له کوئی میزی بکا، ههر نه‌وه‌د و ئویان له‌و
جن‌یه‌ی ده‌میزن.) « ههر نه‌ومنده یه‌ک‌یک رووی ده‌کارنک / شوینیک کرد، خه‌لکی
ره‌شوک کوپیر کوپیرانه به دوا‌ی‌دا پهل ده‌بې.

* مأل به ژن ناوهدان ده‌بې و به ژنیش ویران ده‌بې (۱۶۵۶) ۱۶۶۱

ژنی چاک مأل پیکه‌وه ده‌نئ و ژنی خراپ کاولی ده‌کا.

ریکه‌وه‌نده‌گانی رسته‌یی و نامال‌رسته‌یی

ناوهدان (۱۶۵۶)

≈ ناوهدان بې / ناوهدان بې (۱۶۵۶) ۱۶۶۲

مالتان هه‌میشه خه‌لکی تیندا بې. مالتان ویران نمبې. « کابرایه‌ک میوانی هات.
سفره‌یان راخست، میوانه وای شان لی‌داخست‌بوو ههر کشته‌وه‌ی نمبوو. خانه‌خوئی
رووحی پین‌نما. له حاسه‌ خوئی کشاوه‌ کوتی: له‌حه‌مدوولیللا، به‌شی من به‌س
میوانه خوئی شلوئی نه‌کرد؛ کوتی: نممن ده‌خوم هه‌تا هه‌س کابرا کوتی. نه‌وه زور

کهره. هاتهوه پيشی و کوتی: ناوه‌دان بِن ماله خۆم، که یفم لِن بِن ده‌خۆم که یفم
لِن نهن ناخۆم.

≈ ناوه‌دانه خاتوونباغ ۱۶۶۳ (۱۶۵۶)

(خاتوونباغ. یه کتیک له گونده‌کلنی ناوچه‌ی محالی مه‌هاباده.) | مه‌نمشر به
جینگه‌ی ویزان یا مالی هه‌زار ده‌گوتری. «یه‌کتیک ده‌لئ بۆ نهماری ده‌چینه ماله قلانه‌ی.
ته‌وی دی ده‌لئ: ناوه‌دانه خاتوونباغ! پانی هه‌چیان ده‌مالئ دا نه‌ه.

≈ مَال ناوه‌دان ۱۶۶۴ (۱۶۵۶)

کاتی به دَل نهموونی قسه‌یه‌ک یا کاریک ده‌گوتری. «جا مَال ناوه‌دان قه‌ت نه‌وه کاره‌؟»
≈ مَالَت ناوه‌دان بِن و گووت به چاکه‌ی ۱۶۶۵ (۱۶۵۶)

(بۆ سه‌یه‌م که‌میش ده‌کار ده‌کری.) | له‌جوابی کار / قسه‌ یا کرده‌وه‌ی که‌میک‌دا
ده‌گوتری که له‌ راستی‌دا معنزووری چاکه‌ بووه، به‌لام خراپه‌ی بۆ ته‌ره‌ف بووه. «چاکه
جا براده‌ر کوا نه‌وه هه‌سلی به‌ ته‌ت نه‌وه یه‌ک دانه‌ مانگه‌ رانکه‌وچۆغه‌ت برده‌وه و نایه‌نیه‌وه؟
باشه‌ باش وه‌تکه‌ی هه‌ر چی به‌تێ هه‌قته، نه‌ما راستی‌یه‌که‌ی زۆر چلگن بوون. هه‌ر نه‌وره‌و
نه‌ورۆم لِن کرد نه‌که ده‌ له‌باس‌شۆریان هاویم؛ گوتم هه‌یه‌ به‌ ده‌ستی بشۆرین. کوره‌ نه‌وه‌تلا
هه‌شا به‌ مَالَت ناوه‌دان بِن و گووت به‌ چاکه‌ی. خودا ده‌کا ده‌پانه‌نیه‌وه.

زاراوه

ناوه‌دان (۱۶۵۶)

○ مَال ناوه‌دان بوون / نهموون ۱۶۶۶ (۱۶۵۶)

له‌ کاتی رازی بوون / نهموون، له‌ هه‌ر باریکه‌وه ده‌گوتری.

ریکه‌وه‌نده‌کان

ناوه‌دان (۱۶۵۶)

☆ ناوه‌دان بوونه‌وه ۱۶۶۷ (۱۶۵۶)

پاش ویرانی و ده‌ست لِن هه‌نگرتنی خانووین، زه‌وی دووباره‌ ساز بوونه‌وه.

☆ ناوه‌دان کردنه‌وه ۱۶۶۸ (۱۶۵۶)

پاش ویرانی ساز کردنه‌وه.

☆ ئاۋەدانى ۱۶۶۹ (۱۶۵۶)

(۱) جىڭايەك خەلكى زۆر ئېدا نىشتەجى بىن (شارى، دى) (۲) كۆ بوۋنەۋەي خەلكى
زۆر لە شوئىنى. ھەي داد. ھەي بېداد. نەي ئاۋەدانى / قەبرم بۇ بگەن لە رىڭكەي گانى.
[قامبوس]

باۋەر

ئاۋەدانى (۱۶۶۹)

- ◇ خدرى زىندە و خدرەلياس برانە، زىندە لە ئاۋەدانىيە و ئەلياس لە چۆلىيە. ۱۶۷۰ (۱۶۶۹)
- ◇ قەبرىستان ئاۋەدانىيە، ئەگە لە جىيەكى ۋا مایەۋە جىڭا و رىڭات نەبوو لە قەبرىسان
بنوو. ۱۶۷۱ (۱۶۶۹)
- ◇ ەپرەپ خلاس بىن ئاۋەدانى نامىنى. ۱۶۷۲ (۱۶۶۹)

رىڭكەۋەندە گانى رىستەيى و ئامال رىستەيى

ئاۋەدانى (۱۶۶۹)

- ≈ بۇ راستەيى ئاۋەدانى ۱۶۷۳ (۱۶۶۹)
- قەيەك، كارىڭ، شىڭ بۇ قازانچ و بەرژموندى خەلک.

مەسەل

ئاۋەدانى (۱۶۶۹)

- ✕ ئاۋ بە ئاۋەدانىيەدا دەروا ۱۶۷۲ (۱۶۶۹)
- بېر = ۸۰۱۹.
- ✕ ئاۋ و ئاۋەدانىيان كوتوۋە ۱۶۷۵ (۱۶۶۹)
- بېر = ۸۱۷ و ۸۱۹.
- ✕ ئەگە ھەلستا سۆزەي زىيانى، نە چۆل دەزانى / دەبرىسى نە ئاۋەدانى ۱۶۷۶ (۱۶۶۹)
- پىاۋ ئەگە ئىشتاي ھەستا لە عەببە و شتى ۋا ناېرسى
- ✕ قامكىكى بېرە و بە ئاۋەدانىدا بېرۇ ھەر يەكەي دەرمانىكت بۇ دەبىيىتەۋە ۱۶۷۷ (۱۶۶۹)
- خەلک ھەر يەكەي قەيەك دەكا و نەين زۆرت گوى پىنى بېزوى.

زاراوه

ناوه‌دانی (۱۶۶۹)

- روو ده چۆل و پشت ده ناوه‌دانی کردن ۱۶۷۸ (۱۶۶۹)
- سەری خۆ هەلگرتن. «... جانوو پشتی ده ناوه‌دانیان کرد و رووی ده چۆلیان کرد و روویی هەتتا گەشتە هەملە گەتی میرحەجی»
[بە پشی پراپستۆک ، ۱۸ دەر ۱۴ مەرور]

۱۶۷۹ ناوه‌زوو

- ۱) پێچه‌وانە‌ی باری ئاسایی. ۲) بەر و پشت کراو. «رۆی کەوێ خۆی ناوه‌زوو دەکرد / ژیشک کەوێ مووی تارەزوو دەکرد»
[سە پراپستۆک]

باوه‌پ

ناوه‌زوو (۱۶۷۹)

- ◇ سەگ ئەگەر لووراندی دەین لینگە کەوشنیک ناوه‌زوو کە یەوێ جایی دەنگ دەین. ۱۶۸۰ (۱۶۷۹)
- ◇ لیباس ناوه‌زوو دەبەر کردن هیند خراپە خۆشەویست لە سەری رانەوێستاوێ ئەگەر قۆلە کە بێنیتەوێ و یەگەر لەبەرە خۆی دادپێوێ. ۱۶۸۱ (۱۶۷۹)
- ◇ لیباس نابێ ناوه‌زوو قەد بکری. ۱۶۸۲ (۱۶۷۹)

زاراوه

ناوه‌زوو (۱۶۷۹)

- ناوه‌زوو بوونەوێ ۱۶۸۳ (۱۶۷۹)
- لە بێندی سەرکەوتن و بە دیوی ئەو دیوی دا روێشتە خوار.
- ناوه‌زوو کردنەوێ ۱۶۸۴ (۱۶۷۹)
- کوشتن. «رەستێکی ناھێناپە لە سەر پرا ناوێزووی کردمو»
- کەوێ کەسێک ناوه‌زوو کردنەوێ ۱۶۸۵ (۱۶۷۹)
- بەتە کەسێک خستە سەر ئاو. لە هەلەلانی نەینی کەسێک.

رَنگه‌وهنده‌کان

ئاوه‌ژوو (۱۶۷۹)

☆ به‌رئاوه‌ژوو ۱۶۸۶ (۱۶۷۹)

به باری ئاوه‌ژوونا. «گراسه‌گه‌ت به‌راوه‌ژوو ده‌به‌ر گرده‌وه».

۱۶۸۷ ئاوه‌له / ئاوه‌لا

گراوه، له سه‌ر پشت. «خه‌لکی پێی وایه له خوشیانه هه‌را و ئاڵه‌م دێ / نا براگه‌م له ده‌سی زائه‌ه‌کان زائه‌م دێ / ورته‌یی گۆنه‌ برینانی ده‌م ئاواڵه‌م دێ».

[چه‌بکێ ئۆل]

باوه‌ر

ئاوه‌له‌ (۱۶۸۷)

◊ منداڵ هه‌تا چه‌وتووێ نه‌چوووه‌ نابێ سه‌ری ئاوه‌له‌ بێ ده‌نا یاں گن ده‌بن یا لال. ۱۶۸۸ (۱۶۸۷)

مه‌سه‌ل

ئاوه‌له‌ (۱۶۸۷)

✱ زاری قه‌مبیری بۆ سن که‌سان ئاوه‌له‌یه: بۆ پیاوی جحیل، بۆ ته‌قله‌باز، بۆ ۱۶۸۹ (۱۶۸۷)

ژنی دووگیان

جحیل و ته‌قله‌باز له‌به‌ر که‌لله‌شه‌قی و ژنی دووگیانیش خودا ده‌زانێ لێ ده‌بنته‌وه‌ یاں نا.

زاراوه

ئاوه‌له‌ / ئاوه‌لا (۱۶۸۷)

○ زار ئاوه‌له‌ / ئاوه‌لا ۱۶۹۰ (۱۶۸۷)

نه‌وی قه‌می تیدا رئاوه‌سته‌ن. | هاوتای زار به‌ هاوار.

○ سەر ئاۋەلە / ئاۋالە ۱۶۹۱ (۱۶۸۷)

ژنى بىن مىزد.

□ سەرى كېسە / زاركى كېسە ئاۋەلا كىردىن ۱۶۹۲ (۱۶۸۷)

خەرج كىردى بىن لىن پىرسىنەۋە. ەقترانىش كە زانى ئەۋ ەتەزە نەماۋىن... كەۋتە
سەرى كە لە تىگ دانى شۇرش دا لە بەغى بەجى نەمىنى، زاركى كېسە و رىي شارانى
ئاۋالە كىرد.

[جىشى مەنور، ۸۵۹۱]

۱ ھاۋتاي زاركى كېسە بە كەۋەر بەستىن.

۱۶۹۳ ئاۋىنە

(پەھلەۋى: ئاپگىنەك، ئاپە كىنەك، ئاپىنەك.) تەبەقە شوۋشە يان كانزايە كە
روويەكى مشت و مال كراۋە يان دەرمانى تايەتە تىن دراۋە. ۋىنەي ئىنسان و شتى تر
دە خۇي دا دىمۋىنى. ئەيىنى، جام، نەنپىك، قۇدپىك، ھاۋىنە...

[۵۵۵۵]

باۋەر

ئاۋىنە (۱۶۹۳)

◇ ئاۋىنە بىشكى گەۋرەي مائىن دەمىرى. ۱۶۹۴ (۱۶۹۳)

◇ ئاۋىنە دە ۋەلات گرتىن خراپە. ۱۶۹۵ (۱۶۹۳)

◇ ئاۋىنەي بەر دەمى بوۋك و زاۋا بىشكى، بوۋكە پىن ۋەقە دەمى شوۋم دەيى. ۱۶۹۶ (۱۶۹۳)

◇ ئەگەر ژنى دوۋگيان بىمى ئاۋىنەي بۇ دە قەبرى دىمىنى. ۱۶۹۷ (۱۶۹۳)

◇ ئەگەر شۇقى ئاۋىنەي دە كىچىك گرى ماناي ئەۋەدە خۇشت دەۋى. ەيە كىچىك لەۋ ۱۶۹۸ (۱۶۹۳)

مالەي ھەر وا بانگ دىلنى / ئاۋىنەي پىن نىيە و زولفان دادىنى.

[۵۲، مىزان، ۵۲]

◇ ئەگەر مىنئال چاۋ لە ئاۋىنە بىكاكەم دەكا. ۱۶۹۹ (۱۶۹۳)

◇ ئەگەر يە كىچىك لىيە ھاتبا (لەپىرا مىردبا) ئاۋىنە يان لەمىر دەمى رادە گىرت، ئەگەر ۱۷۰۰ (۱۶۹۳)

ھەلىمى نەگىرتبا دەيانناشت.

◇ بە ئەۋ چاۋ لە ئاۋىنەي بىكەي جىندۇكەي بە رەنگى خۇت دىنە بەرچاۋت. ۱۷۰۱ (۱۶۹۳)

۱۷۰۲ (۱۶۹۳) ◇ به لیش پیسی چاو له ناوینه کردن خرایه.

مه ته‌ل

ناوینه (۱۶۹۳)

۱۷۰۲ (۱۶۹۳) § نهو تاقه ده‌کا و نهو تاقه ده‌کا / چاو له هه‌موو کەسی ده‌کا

- ده‌لینه

مه سه‌ل

ناوینه (۱۶۹۳)

۱۷۰۲ (۱۶۹۳) ✕ ناوینه ناوالی پیاوی

پر = ۱۳۶۱.

۱۷۰۵ (۱۶۹۳) ✕ دل ناوینه‌ی دلّه

پر = ۶۴۳.

۱۷۰۶ (۱۶۹۳) ✕ ماشینه / نیسکینه قاپ و که‌چک ناوینه

(هه‌چیان قاپ و که‌چک پیس ناکهن و شوشتیان هاسانه.) | نه فسه به‌و کابانه‌ی

ده‌لین نه‌گه به‌کپک له‌و چیشته‌نهی لینیان.

رینگه‌وه‌نده‌کانی رسته‌یی و نامال‌رسته‌یی

ناوینه (۱۶۹۳)

۱۷۰۷ (۱۶۹۳) = ده‌لئی ناوینه‌یه

پاک‌وخاوین، لیک‌ولووس، ساندهری دوازده‌ی ملنگن مانی ده‌لئی ناوینه‌یه - نه‌وچاوانسی

توکی پتوه نه‌ماوه هه‌په‌نه‌وبه‌لا ناوینه‌یه.

۱۷۰۸ (۱۶۹۳) = سه‌ریشته پین ده‌تاشی و ناوینه‌شت ده‌داته ده‌ست

(بو دووه‌هم کەشیس ده‌کار ده‌کری.) | کار / قه پین کردن و سه‌رکونه کردنیسی.

| هاوتای ۲۶۰۶.

۱۷۰۹ (۱۶۹۳) = چه‌مو‌له بو تو ناوینه بو من

منال له وه‌ختی شه‌ردا به‌یه‌گدی ده‌لین.

≈ وهک ناوینه ۱۷۱۰ (۱۶۹۳)

«مه‌فرموو دل وه‌کوو ناوینه سافه / به‌ئن به‌م تاینه بوی بووی به خودبین»

[۱۶]

[۱۷۰۷ = بر]

زاراوه

ناوینه (۱۶۹۳)

○ دلی که‌سیک ناوینه بوون ۱۷۱۱ (۱۶۹۳)

(۱) دل پاک بوون. (۳) دل / فکر له کارنک، قه‌یه‌ک شتیک ناگانار بوون.

رنگه‌وه‌نده‌کان

ناوینه (۱۶۹۳)

☆ ناوینه‌به‌ند ۱۷۱۲ (۱۶۹۳)

زورنیک که ناوینه له دیواره‌کانی درابن.

☆ ناوینه‌سه‌نگ ۱۷۱۲ (۱۶۹۳)

به‌رده‌ناوینه‌یان راه‌پناه و وهک خشل وه‌خویان هه‌ل‌اوه‌سیوه. «پا بیته خوار و بیته

خوار، بیته خوارنی له لهن‌دی / هار‌هی به‌رمووره‌کی دئی، ده‌گهل ناوینه‌سه‌نگی»

[کامی مرغان / ۱۲۹]

☆ ناوینه‌ی بال‌به‌ژن ۱۷۱۲ (۱۶۹۳)

پارچه ناوینه‌یه‌کی گه‌وره و چوار گۆشه‌ی دریزوو‌که‌یه‌که ده‌چوارچینه‌گیرابن.

☆ ناوینه‌ی بال‌انوان ۱۷۱۲ (۱۶۹۳)

ناوینه‌ی بال‌اروان، ناوینه‌ی بال‌انوان. جازان له کوردستان که‌بووکیان به‌سواری

ئەسپ، یا به‌پێیان ده‌گوزیت‌ه‌وه، ناوینه‌یه‌کی ناوایان رووبه‌رووی راده‌گه‌رت تا ده‌یانگه‌یلنده‌مالی زاوا.

ناه ۱۷۱۵

(۱) ناخ. (۲) هه‌نسه‌یه‌کی دریزه له قوولایی سینگه‌وه بو‌نیشان‌دانی خه‌موخه‌فه‌ت و

ده‌ره‌برینی نازاری جینگه‌یه‌کی لەش هه‌ل‌ده‌کێش‌رنی.

مهسهل

ناه (۱۷۱۵)

- ✱ ناهى بزنه مسكيني كيوان له بن ديني (۱۷۱۵) ۱۷۱۶
 (كاتيک دهكار ده كرى زولم و زور گهيښنه نهوپه پرى حوى) | شاه و نزووله
 ههژاران تمخت و بختى زورداران دهسووتيني.

زاراوه

ناه (۱۷۱۵)

- ناه تيدا نهمان (۱۷۱۵) ۱۷۱۷
 (۱) مردن. ۳) له كهلك بوون. مته كه چلوم لى كرد ناهى تيدا نهمابووه «رووى نه بووتى سهى
 نهم» دمتا رانكه كى ناهى تيدا نهمابووه.
 ○ ناه دهبردان نهمان (۱۷۱۵) ۱۷۱۸
 مهسده رى تيكه لاوه. بى هيز بوون. بى خاسيهت بوون. متهم باترى يانه نهمان دهبردان
 نهمابووه بيا نهمابووه «پهرووت نه و جاريش كفى درى به لام هيج ناهى دهبردان نهمابووه»
 [ناموس]
 ○ ناه و ناله (۱۷۱۵) ۱۷۱۹
 كپرووزانه وه به دنگ و همناسه، به دم (شاه) كوتنه وه له سينگيش را همناسه
 هه لگيشان. داد و فيغان كردن.
 [ناموس]
 ○ ناه و نزووله (۱۷۱۵) ۱۷۲۰
 تووك و نفرين له كهسيك كردن. ههموو تاه و نزوولهى نه و بدمه ختهى بوو تووشى نه و
 روژهى هاتوووه.
 ○ ناه هاتنه وه بهر كهسيك (۱۷۱۵) ۱۷۲۱
 هيز گرته وه. | هاوتاي دهست هاتنه وه بهر خوه.
 ○ ناهى خوش ده دلى كهسيك نه گه پان (۱۷۱۵) ۱۷۲۲
 خير و خوشى به خوه نهديتن... حه ريق... له ته واوى ژيانى دا ناهى خوشى له دل
 نه گه پارهوه.
 [ناموس]

○ ئاھى دَلْ بە شَتِيک شکان ۱۷۲۳ (۱۷۱۵)

ئېشپا و تامەرزۇيى پىن شکان. ھېچ بىلا بوو خوشكە رابىسى / نابىن تۆزىك بۆ خوا
بى / ترخيتىنكەمان بۆ لىنى / ئاھى دَلْمان بىشكىتى.

[بىر كورمىستان / ۲۸۴]

○ ئاھى سارد ھەلگىشيان ۱۷۲۴ (۱۷۱۵)

ھەسرەت خواستىن دولغىتىكى كەھلانى كىلگ و يال بە ژەنگارىان بۆ بازاري
دەھىناوھ / سەئىد تەمەشاي دەگرد - و - ئاھى ساردى لە دەروونى ھەلدەگىشا و
ئاخى ھەلدەگىشاوھ / دەيگوت: ئەمن كړياري نەو ولاغەم / ھېچ كەس پىنى لە
ئاوزەنگى ولاغى وا نەناوھ.

[بە يىنى سەئىد و سىر سېسەدە پىن. ئەھمەدى لولەي]

○ ئاھىك مان و نەمان ۱۷۲۵ (۱۷۱۵)

ماوھ و مەودايە كى كەم. مەھر ئاھىكى مابوو بىشكىت.

○ ئاھى نەگرفتە ۱۷۲۶ (۱۷۱۵)

دوو بەختى، شانسى، بوون و نەبوونى مەعلوم نىھ. دەھىجا دەچىن بۆي دەخوازىن. ئاھى
نەگرفتە نەيدى. | ھاوتاي پىلارى كۆيىرى.

○ لە ئاھى كەسىك رىزگارى نەھاتىن ۱۷۲۷ (۱۷۱۵)

عەزەب و نارەھەتى زۆر بۆ كەسىك بوون. دەھولاد قەت لە ئاھى دايگ و بابى رىزگارى
ئاپە.

۱۷۲۸ ئايشە / ئايشى

(۱) ناويك بۆ ژنان. (۲) ناوى يەككىك لە ژبەنى ھەزرەتى محەممەد (دغ).

باوھ

ئايشى (۱۷۲۸)

○ خەنە ئى ئايشى و فاتمەنە و ئەوان تازىيەيان پىن شكاندووھ. ۱۷۲۹ (۱۷۲۸)

رېښه‌وېنده کاني رسته يي و نامال رسته يي

نايشن (۱۷۲۸)

= خمنه خمنه ي نايشن و فاتمانه ۱۷۳۰ (۱۷۲۸)

بو کەسيک ده کار ده کړي که به نيشانه ي تازه دار بوون خمنه له خو جهرام ده کار.

«کهچې جا چوون سهرت ده خمنه نادمې؟ به خوداي گوناجبار ده يي خمنه خمنه ي نايشن و فاتمانه.»

= به دهستي من نه يي به دهستي نايشه و فاتمان يي ۱۷۳۱ (۱۷۲۸)

بو تمبه پرووک له کاتي دمست به سهر لمشي نه خوش دا هينان، دمست گرته‌وه.

چينست لينان، خمنه گرته‌وه و... ده کار ده کړي.

زاراوه

نايشه / نايشن (۱۷۲۸)

○ دهستي کهسيک وهک دهستي نايشن و فاتمان بوون ۱۷۳۲ (۱۷۲۸)

دهستي به‌خيره و نه‌وي به دهستي نهو بکړي چاک ده يي. هه‌چېند جاري به‌لم

لږدا بېتموه بانگي پاچه زېتم کردووه. ماشه‌لا دمستي وهک دمستي نايشن و فاتمان وايه.

○ وهک نايشن و فاتمان بوون ۱۷۳۳ (۱۷۲۸)

به زني داووين پاک ده‌لښن.

رېښه‌وېنده کان

نايشن (۱۷۲۸)

☆ نايشه گويدرېژ ۱۷۳۴ (۱۷۲۸)

په کيکه لهو موجوده خه پالي يانه ي که له فوکلوري کوردی دا باس ده کړي.

شمه يان له موکريان دايکان منالي پين ده‌ترسينن. رنگه ههر لمبه‌ر ناوه سه‌بره‌کي

پي. «رؤله بشو نايشه گويدرېژ هات.»

[تسموس]

۱۷۳۵ نايين و نايين

فر و فیل

زاراوه

تاین و تۆین (۱۷۳۵)

○ تاین و تۆین له شتیک دیتهموه / گنیران ۱۷۳۶ (۱۷۳۵)
فیل و تەلەکه ساز کردن.

۱۷۳۷ نایه تەلکورسی

چەند نایه تیکێ قورئانی پیروزه، پاش هه‌موو نوێژان و له وه‌ختی مه‌تریش دا ده‌یخوینن.

باوه‌ر

نایه تەلکورسی (۱۷۳۷)

○ نه‌گه نایه تەلکورسی بخوینی ده‌وهرت ده‌بیته قه‌لا. ۱۷۳۸ (۱۷۳۷)
○ نه‌گه پیش مأل نوستان نایه تەلکورسی بخوینی چل مأل له به‌ری خوت و چل مأل ۱۷۳۹ (۱۷۳۷)
له‌وبه‌ری ده‌پارێزری.
○ شه‌وی دواي نوێزه فه‌رزه‌کان نایه تەلکورسی بخوینی به‌ ناواری جه‌ه‌ندهمین ۱۷۴۰ (۱۷۳۷)
ناسووتی.

نوخون ۱۷۴۱

(نوخون ـ ۱) ئاسووده‌یی، سوکایی، حسانه‌وه، ره‌جه‌تی، ۲) ره‌زامه‌ندی، دلتیایی. مه‌تا هه‌ر چی ده‌گه‌رفانی نایه نه‌په‌قۆزێت نوخونی ناگه‌وێت. تییبینی: الف) وه‌کوو له سه‌ره‌وه دیاری کرا، ئه‌سلی ئهم وشه‌یه (نوخون) یا (نوخت) وه‌رگرتی. هه‌ر زمانی په‌هله‌وی یه و ده‌بوو ئیستا شکلی (نوخت) و (نوخت) وه‌رگرتی. هه‌ر وه‌کوو له زۆر وشه‌ی کوردی دا ده‌بیندری. ب) ده‌نگی (ش) له‌م وشه‌یه‌دا له‌به‌ر جیرانه‌تی ده‌نگه‌که‌ی دوايه‌ بوته (ژ) و ئه‌مه‌ کارێک نیه له وشه‌کانی کوردی دا که‌م رووبدا. ج) چەند وشه‌یه‌کی تریش هه‌ر وه‌کوو ئهم وشه‌یه به‌ شیوه‌ی کۆنی ده‌وری زمانی په‌هله‌وی ماون: بۆلۆن (بۆله)، زێرۆن (زیبه)، شه‌قفۆن (شه‌قه)، د) به‌ پێی قاعیده‌ نه‌و وشه‌ نیسمی مه‌سده‌ره به‌لام نیچرۆ له زمانی کوردی دا مه‌سده‌ری

(توخین و توخاندن) ناپیندرین، ئەومش نازانم رۇژنیک ھەبوون یان سا، حا ھەر
بۇیمشە ئەم وشە کارى (ناو) دەکا.

[ناموس]

رێکەوئەندەکانى رستەیی و ئامال رستەیی

توخۇن (۱۷۴۱)

≈ دە (فلان چىنىشت / خواردەمەنى يەي) دا بىگولئىنى توخۇنى نايەتى
(سەرف دە کرى.) | ھىندەي پىنخۇشە لىنى تىر ناين.

۱۷۴۲ (۱۷۴۱)

نۆردوو ۱۷۴۳

(۱) وشەپەكى تۈركى مەغوولى يە. (۲) ھەموو ئەو شەپكەر يا چەكدار و سەربازانەى
سەر بە دەولەتلىك يا فەرماندەپەكن. «نۆردووى نادىشا، نۆردووى سەگۆ، نۆردووى سوور»
(۳) كۆمەلىكى زۆرى خەلىك كە پىكەو ە جوورە پەيوئندىكياڭ ھەيىن (نۆردووى
پىشمىنگى: كەشغى)، ھۆردوو، لەشكر، قوشەن، نەرتەش.

[ناموس]

زاراۋە

نۆردوو (۱۷۴۳)

○ نۆردوو بازار ۱۷۴۴ (۱۷۴۳)

(۱) بازارلىكى لە زەمانى كۆن دا دەگەل نۆردوو لە شوئىنگەو ە بۇ شوئىنلىكى تر دەچوو.
(۲) كىنايە، شوئىنى بە نازاۋە و ھەرچى وپەرچى كە كەس ناگای لە كەس مەيىن.

[ناموس]

○ نۆردووبەز ۱۷۴۵ (۱۷۴۳)

ئەم جىنى نۆردووى پىندا دەروا.

نۆقرە ۱۷۴۶

نازاسى، ھەدا.

زاراوه

توقره (۱۷۴۶)

○ توقره گرتن ۱۷۴۷ (۱۷۴۶)

همدادان، داسه گنان.

○ توقره لن هه لگيران / لن بران ۱۷۴۷ (۱۷۴۶)

له سوێی نه و شوخه توقره ی لن برابوو / له ژین دا ژان و ئیشی پئی برابوو.

[عاله ی جودایی]

[بر = ۱۴۳ .

۱۷۴۸ ئۆممەت / ئۆممەت

دستمی په پره وانی دینیکی تایبەت.

رێکه وهنده گانی رسته یی و ئامال پسته یی

ئۆممەت (۱۷۴۸)

≈ حەشره و ئۆممەت زەلیل ۱۷۴۸ (۱۷۴۸)

بریتی یه له غه له بایی و زهنازمنای زۆر. | هاوتای وه ک روژی حەشر بوون. قیامەت بوون. دنیا هه لپشکووتن.

۱۷۴۹ ئۆین

(ترکی: ئۆیون = یاری، هه لپه رکێ.) ۱) قیل. ته دبیر. «تۆینکی به سەر هیناوین نه بینهوه. ۲) کار و کرده وه به کی خه لک وه پیکمین بخا و دل خوشیان کا. یاری و ده مه لاسکی. ۳) دستیکی نه ردین که برده نه وه ی به یه ک حیا ب ده کری.

[لایروس]

زاراوه

توین (۱۷۴۹)

○ توین دهرهینان ۱۷۵۰ (۱۷۴۹)

یاری یا هه کاریکی تر کردن بۆ رابواردن و وه پیکمین خستنی خه لک. ده کورده نمونه
توین دهر تیری (دهر دیتی) هه. — نمو بۆم بووی به موندهریس.

[لاسورس]

رنگه وهنده کان

توین (۱۷۴۹)

☆ توین باز ۱۷۵۱ (۱۷۴۹)

(۱) نمو کسه ی کرده ی وا ده کا خه لک پیتی رابویرن. (۲) بهمه کر و هینه مار

۱۷۵۲ نهبله

نهفام. تین نه گه یشتوو.

مهسهل

نهبله (۱۷۵۲)

✕ شهوی پایز به سال نابین، پیاوی نهبله به مال نابین
ببنافل به هیچ کوئی ناگا. | مهسهل بهم جورمش دی: شهوی پایز نابین به سال.
پیاوی نهبله نابین به مال.

رنگه وهنده کان

نهبله (۱۷۵۲)

☆ نهبله خه رج ۱۷۵۲ (۱۷۵۲)

ده سته بلوو، نهوی پوولی به نیر و نهوی داده دا.

☆ ئەبلەرەنج ۱۷۵۵ (۱۷۵۲)

ئەوھى لە سۆنگەي ئەبلەيى رەنج بە خەسار بىن.

☆ ئەبلەكووپ ۱۷۵۶ (۱۷۵۲)

(ئەوھى مىنئال بۇ بەرگى لە نەخۇشى خرووگە دەكوتى.) || ئالەمار.

۱۷۵۷ ئەتک

(غارەبى: ھتک = دادرىن.) ريسوايى، سووکايەتى، بىن ئابروويى.

جنىو

(ئەتک (۱۷۵۷)

φ بە ئەتک دەگىم a ۱۷۵۷ (۱۷۵۷)

ھەرەشەيە.

زاراۋە

(ئەتک (۱۷۵۷)

○ ئەتک بە كەسىگ كىردن ۱۷۵۸ (۱۷۵۷)

سووکايەتى بە سەر كەسىگ ھىنان.

○ ئەتک بىن كىران ۱۷۵۹ (۱۷۵۷)

بە ھان دانى خەنگ، ۋەسەر ھەنلە پەرىن و كارىنگى ۋا كىردن كە بە خۇداشكانەۋە و

شەرم و شوورەيى بە دواۋە بىن. ئەتەكچىيان بىن كراۋە ھەر بىسى ئاكرى.

○ ئەتک بىن كىردن ۱۷۶۰ (۱۷۵۷)

ھان دانى كەسىگ بۇ كىردنى كار و كىردەۋەيەكى ئەۋتو كە لە ئەنجاما توۋشى

خەجئالەتى بىن و بە خۇي دا بشكىتەۋە، ئابروويى كەسىگ بىردن (بە ھۇي ئىشىكى

ماددى) : دەم و لوۋتبان دەپرىن و ئەتكىيان دەكردن، ھەتتە ئاپاۋە ھەر دەپى سەتلى بىتاشن

و ئەتكى كەن.

۱۷۶۱ ئەتلەس

(يۇنانى: ئاتلاس. ۱) جۇرنىك قوماشى ئاورىشمە و لەبەر بىرىق و باقى خۇي مۇنج دەداتەۋە. ۲) ھەر كىتېپكى، كۆمەلن نەخشەى دەربارەى رانىك، بەتايەت نەخشە (خەرىتە) ى جۇغراڧىيى ولاتانى تېنكا كۆكرابىنەۋە.

[۱۷۶۱]

مەسەل

ئەتلەس (۱۷۶۱)

* جاۋ بە قىمەتى ئەتلەس نابى ۱۷۶۲ (۱۷۶۱)
شى كەم بايەخ جىي شتى پىربايەخ ئاگرىتەۋە.

رىكەۋەندەكانى رستەيى و ئامال رستەيى

ئەتلەس (۱۷۶۱)

≈ ۋەك ئەتلەس ۱۷۶۳ (۱۷۶۱)
جوان. دراىخستوۋە فەپرەشى سەبا فەپرەشى زومەپرەد / ۋەك ئەتلەسى بەك رەنگە بە بى گەردوغوبارە.

[۱۷۶۳-۱۷۶۴ كىتوبى]

دەپمە دوو چاۋى بە غومارە / ون دەبىتى مانگ و ستارە / ۋەك ئەتلەس و ۋەك چەتارە / لەنگۇ ونە و لە من دپارە.

[۱۷۶۳ شىخى سەمان]

زاراۋە

ئەتلەس (۱۷۶۱)

○ بەر و پشت ئەتلەس ۱۷۶۴ (۱۷۶۱)
ئەۋەى لە دايك و بابەۋە سەيد بى.

۱۷۶۵ نەتو

زەمىرى بەلگاۋە بۇ دوۋەم كەسى تاك

فېر

نەتو (۱۷۶۵)

● نەتو لەۋبەرى كەلەكنى / ئەمەن لەۋبەرى كەلەكنى / نەمەنى لە سەر پىشتى مانگا بەلەكنى. ۱۷۶۶ (۱۷۶۵)

مەسەل

نەتو (۱۷۶۵)

✕ نەتو ئاغا، ئەمەن ئاغاكنى جىڭگا كەمان بۇ راخا ۱۷۶۷ (۱۷۶۵)
بۇ = ۵۱۸.

✕ نەتو رازى، ئەمەن رازى، دارىڭ بە قوۋنى قازى ۱۷۶۸ (۱۷۶۵)

ئەگەر دوو لايانى شەپ پىكەۋە سازىن قازى چىكارەيە؟

✕ ھەممۇ كەس بىكا دەنگىن، نەتو بىچۇ بىن بىزىنگىن ۱۷۶۸ (۱۷۶۵)

(۱) لە ۋەي كە ئىدىعا دەكەي كەم تىرى. (۲) بە ھەقى خۇت گەشتوۋى و قوۋون ۋەدەرىپى خۇت دە.

رىكەۋەندەكانى رىستەيى و ئامال پىستەيى

نەتو (۱۷۶۵)

≈ نەتو بىچە (فەلانە جىنى) ئەۋ دەچىتە كۆي ۱۷۶۹ (۱۷۶۵)

(بۇ سېھەم كەسپىش دەكار دەكرى.) | نەتو شىاۋى ئەۋەي نى پىچى ئەۋ جىيەي.

= نەتو بە خىر و ئەمەن بە سەلامەت ۱۷۷۰ (۱۷۶۵)

(۱) بۇ پىرەنەۋى ساتۋەسەۋدا. (۲) نەقىشى خۇدا ھافىزىش بە خۇۋە دەگرى.

≈ نەتو چى و ئەمەن چى ۱۷۷۱ (۱۷۶۵)

لە تۇ كەم تىر نىم.

= نەتو سازدەي، ئەمەن ھەفەدەم ۱۷۷۲ (۱۷۶۵)

ھوتاي ۱۷۷۱

≈ ئەتۈ لە مائە خۆت و ئىمىن لە مائە خۆم ۱۷۷۲ (۱۷۶۵)

كەسمان لە كەس.

≈ ئەتۈ نا مزگەوت ۱۷۷۲ (۱۷۶۵)

ئەتۈش نەبى كارم راست دى.

۱۷۷۵ ئەچىندە

چىندۆكە، شەياتىنى.

باۋەز

ئەچىندە (۱۷۷۵)

◇ ئەچىندە / چىندۆكە بە شو دەچىنە زگ يەكسمان و كلكيان بۇ دەھۇنەۋە. ۱۷۷۶ (۱۷۷۵)

◇ ئەچىندە بە عام ولأغى بەلەك جل دەكەن. ۱۷۷۷ (۱۷۷۵)

◇ ئەچىندە / چىندۆكە تىخوونى سىر نابىن، بۇيە دىمىكە سىرىنكىيان بە مووى پىش سەرى مىنئالەۋە ھەندالەۋەسى. ۱۷۷۸ (۱۷۷۵)

◇ ئەچىندە / چىندۆكە خواردىنيان پىشكەلە. ۱۷۷۹ (۱۷۷۵)

◇ ئەچىندە / چىندۆكە كافىر و مۇسلمانىيان ھەيە و لە ترسى مۇسۇلمانەكان نەبى دىيايە دەخۇن. ۱۷۸۰ (۱۷۷۵)

◇ ئەچىندە / چىندۆكە لە نىومانىن و ئىمە ناپانىبىن. ۱۷۸۱ (۱۷۷۵)

◇ ئەچىندە / چىندۆكە ۋەك بەشەر كار و كاسپىن دەكەن. ۱۷۸۲ (۱۷۷۵)

◇ ئەچىندە / چىندۆكە ھەتتا شىنكى دەخۇن، دەخۇن دۋايە ۋەك خۇي لىن دەگەنەۋە. = ۱۷۸۲ (۱۷۷۵)

كابرايەكى عىساگەندى (دىيەكى سەر جاددەي مەھاباد - بۆكان) دەچىتە

سەفەرى. شەۋى لە چۆلگەيەك توۋشى عىلى ئەچىندان دى، ئەگە تەماشادەكانەۋە

گايەكى بەلەكى 'عيساگەند' يىانيان كۈشتۈتەۋە و لەت و پەتيان كىردۈۋە. كابرا خۇيان

دەخۇن رۇ دەكا و پەراسۈنكى دەشارىتەۋە. ئەگە گايەي دەمەر يەك دەكەنەۋە ئەۋلا

پەراسۈۋ ئەۋلا پەراسۈۋ نايىبىنەۋە، ئاغىلاج دىن پەراسۈنكى دارى بۇ دروست

دەكەن. بۇ سېجەينى كابرا ئەگە چۆۋە مزگەۋتى گىزىۋى دەگەل سېجەبمالەي دەكا.

دەلى: ئەۋ گايەي تۈ پەراسۈنكى دارە: ئەگە چۈۋن چاۋباي لىن كىرد ۋابوۋا

◇ ئەگە گۈرەۋى، كۆلۈ، دەسكىش، لىكە و... دادەگىرىن دەرزى يەكى تىن دەدەن و ھەتتا ۱۷۸۶ (۱۷۷۵)

خەلاس دەمین دەریناهیینهوه، دەنا ئەجندە چەتی تێدەخەن و دەسکەرەوهیی
دەگەل ناگرێ.

- ◆ ئەگە شەوانە دەرزى فەرەنگى لە کراسى نەمەى ئەجندە / جندۆکە دەستی ۱۷۸۵ (۱۷۷۵)
- دەمەنى یە و دەیمەنە داوەتێ، بۆ بەیانی بە تۆزای لە جیتی خۆی دادەنێهوه.
- ◆ ئەگە گۆرنیان داگیراند هەتا لە بەرانی نەبڕنەوه دەستبەردارى نابن چونکە ئەجندە ۱۷۸۶ (۱۷۷۵)
- پێى هەلەدەمیزن و زیاد ناکا. ئەگە هەر مەجبووریش بوون ئەوه دەرزى تێدەدەن.
- ◆ ئەگە مانگ یا رۆژ دەگیرى ئەوه ئەجندە سواری شانى یەک بوون و پێشيان گرتووه، ۱۷۸۷ (۱۷۷۵)
- دەمین تەقەتەق بکړى هەتا بترسین و پێشى بەردەن.
- ◆ ئەگە نان خورا قاپ و کەچکان ناشون، وەجینگایەکی تاریکیان دەمین، بۆ ئەجندەى ۱۷۸۸ (۱۷۷۵)
- موسولمان پر دەبنەوه لەو چێشتەى ئەگە خوراوه.
- ◆ ئەگە ئیواران ولاغ بۆراندی ئەوه ئەجندە / جندۆکە بارى دەگەن. ۱۷۸۹ (۱۷۷۵)
- ◆ ئەو جیتی ئەگە قورئانی لێی ئەجندە / جندۆکەى تەخوون نابن. ۱۷۹۰ (۱۷۷۵)
- ◆ ئەوى بە شەو زورنای لێدا ئەجندەى لێ خەر دەبنەوه. ۱۷۹۱ (۱۷۷۵)
- ◆ ئەوى بە شەو لە ئاویئەى پروانی ئەجندە / جندۆکەى بە رەنگى خۆی دیتە بەر چاو. ۱۷۹۲ (۱۷۷۵)
- ◆ دەرزى دە گێژەلۆوکەى باوئى ئەجندە دەبینن. ۱۷۹۳ (۱۷۷۵)
- ◆ دۆخینی دە ملی ولاغى بەلەک دەگەن هەتا ئەجندە نەیبەن. ۱۷۹۴ (۱۷۷۵)
- ◆ پشیلەى رەش ئەجندە / جندۆکەپە، نابن رابگرى. ۱۷۹۵ (۱۷۷۵)
- ◆ پشیلە زورنای بۆ ئەجندان لێدەدەن. ۱۷۹۶ (۱۷۷۵)
- ◆ گورگ ئەجندە / جندۆکەى دەبینن. ۱۷۹۷ (۱۷۷۵)
- ◆ گورگ ئەجندە / جندۆکەى دەخوا، بۆیە سەى گورگ خنکێن خراپە. ۱۷۹۸ (۱۷۷۵)
- ◆ نوێزى شیوان مەلەى بکەى ئەجندە / جندۆکە دەست لێدەوهشین. ۱۷۹۹ (۱۷۷۵)
- ◆ مینکسى مینشووولە و هیلکەى میروولە تیکەل بکەى و چاوى پێن بریزى ۱۸۰۰ (۱۷۷۵)
- ئەجندە / جندۆکەى دەبینن.
- ◆ ولاغى بەلەک نالی دەبەر دەگەن هەتا ئەجندە / جندۆکە نەیبەن. ۱۸۰۱ (۱۷۷۵)
- ◆ یەکم هەرچەند جارى ئەگە لاق دە حەرزى دە کوتن ئەوەندەن ئەجندە دەگوێن. ۱۸۰۲ (۱۷۷۵)

باوهر

نمجهل (۱۸۰۳)

◊ له وهختی ولات مالین دا نموی نووکی گهسکی وئی کهوئی نمجهلی نو دی ۱۸۰۴ (۱۸۰۳)

مهسهل

نمجهل (۱۸۰۳)

✱ نمجهل پیاوی دهبا ۱۸۰۵ (۱۸۰۳)

نیشان نازانن کمنگن و له کوئی دهمری. چومی 'زنیه' کابرایه کی نه سر بوو بواری به خه لکی پیشان دهدا. 'ملا سید رحمانی ئینده رقاشی' سویندی خوارد کونی ریم دهوئی کهوت. سلاوم له کابرای کرد کوتم: مامه بوارم پین بلن ده پهرمه وه. کوتی فعتی! بهو قورخانه ی نه گه له سر رانی راسته داناهه حفتیک دهموو و نه دهموو دهنگیک له غه یه وه ده یکت: نمجهل هات که ریم نه هاتا! سرم لئ شینوا هوو. دهو سه روحه ده دا سوار یک پهیدا بوو؛ تفنگ و فیشه ک دان پین، کونی: مامه بوارم پین بلن. کوتم: نیوت چن جهوان؟ کوتی: که ریم! هدر واقیکم برده وه. زورم حهول ده گهل دا، ده بری دا شل و کوت بووم نه گه له ناوی نه دا. کوتی. به خودای فاقدری ناغام پییه ناتوانم گیر بم. ده گهل گه یشته ئه سنووزایی ناوی لانه ی به ست. ئیدی نهمذیوه.

✱ بز ن نه گهر نمجهلی هات تویشوو / نانی شوانی دهخوا ۱۸۰۶ (۱۸۰۳)

بو یه کیک ده کار ده کری که بوخوی بیانوی شهر و نمجهل و هه لایه کی داییته ده ست لایانیک.

✱ دهردی نمجهل بی نامانه ۱۸۰۷ (۱۸۰۳)

نه گه وهختی مردنت هات ده بین برؤی || دهردی نمجهل ده رمانی یه

✱ رسق و نمجهل غایین ۱۸۰۸ (۱۸۰۳)

کات و شوینی گه یشتی شتاقیان معلوومه یه

ریکه وهنده کانی رسته یی و نامال رسته یی

نمجهل (۱۸۰۳)

≈ وهک نمجهلی موعه للهق ۱۸۰۹ (۱۸۰۳)

به لای لانه لا و له نه کاو.

زاراوه

نهجمل (۱۸۰۳)

- نهجمل که سینک هینان / بردن ۱۸۱۰ (۱۸۰۳)
هاتن / چوون یو جینگایهک و لهوئی مردن. دتیری نه بهدی دلی نهنگاوتی / گلنیت
لن ناکم نهجمل هیناوتی.
○ نهجمل هاتن ۱۸۱۱ (۱۸۰۳)
گه یشتی وه عدی مه رگ.

نهجمل ۱۸۱۲

ناوه.

سویند

نهجمل (۱۸۱۲)

- ♣ به کاکهجمه ۱۸۱۲ (۱۸۱۲)
سویندی جیددی نیه.

مهسهل

نهجمل (۱۸۱۲)

- ✕ دهآیی / دهآلی نهجمله رووتی له سهنگه ری ده رکردوه ۱۸۱۳ (۱۸۱۲)
پر = ۵۳۱.

زاراوه

نهجمل (۱۸۱۲)

- نهجمل و مهحمود کردن ۱۸۱۲ (۱۸۱۲)
(۱) له ملا و لا و به دهردی سه ری بژیوی خو په ینا کردن. (۲) پهل کونان یو
هموو لایهک. له هموو دهرگابهک دان. (۳) به فیل و درو و دهلهسه کاری خو
مهسهر کردن.

۱۸۱۵ ئەحوال

چۈنەننى باری زيان.

رېكەۋەندە كانى رستەيى و ئامال رستەيى

ئەحوال (۱۸۱۵)

≈ ئەحوال پرست خودا بىن ۱۸۱۶ (۱۸۱۵)

(بۇ سىنەم كەشيش دەكار دەكرى.) | «لە كورەكان دەپرسم - ئەحوال پرست خودا بىن»

«كاكەم زۇرى لى دەپرسي - ئەحوال پرسي خودا بىن»

≈ حالە كەت؟ ئەحوالە كەت؟ ئەسبابى نىۋ پاتولە كەت؟ ۱۸۱۷ (۱۸۱۵)

لە سەرەتاي چاك و خوشىدا بە جەلمىگ دەيلين (بۇ كوران)

۱۸۱۸ ئەرك

(۱) بە پىۋىستى سەر شان، كارى لازم. ئەنجامى ھەر كار و كردەۋە يەك كە يەك يا

چەند كەسك توۋشى ماندوو بوون و نارەجەتى بكا. زەخمەتى مەعوۋى. «بە نەركى

مەزانە دەگەل دەستى خوت ئەم كىتەبەم بۇ بىنە، نەركى بەخىۋ كوردنى مىندالى ئەۋەندە گرانە ھەر

بە داپك قىۋول دەكرى»

(۲) مەجاز، زەخمەت، تەكلىف، بارگرانى. «ھېچ نەركىگەم لە سەر تو نىيە بۇ چى دەرم

دەكەي؟»

| تەكەنى كەنا |

زاراۋە

ئەرك (۱۸۱۸)

○ ئەرك بە سەر كەسكەۋە بوون ۱۸۱۹ (۱۸۱۸)

زەخمەت و كۆيرەۋەرى لە ئەستۋى كەسك بوون

○ ئەرك گران بوون ۱۸۲۰ (۱۸۱۸)

زەخمەت و كۆيرەۋەرى زۇر بوون. قىلم نەركى ئەۋەندە گرانە ئەۋەتى كۆتۈۋىيە بۇ

خوتىندى دېتە تېرە، روۋمەم بىن ئەۋەت

رێكهوهنده گانی رسته یی و ئامال رسته یی

نەرك گران (١٨٢٠)

≈ بۆ ته / وهك گول نەركی بۆ ههموو كهس گرانه
 دهحهتهی بۆ خهلكی زۆره. ! هاوتای بۆ ته گول، بارگرانی بۆ ههموو كهسه.

١٨٢٢ نەز

(ئاوێستایی: نهزیم. پههلهوی: نهز.) جێناوی پچراوه بۆ یهكهم كەسی تاکه.
 تێبینی: الف) تمهیا له حالهتی فاعیلیدا، بهلام بۆ زمانێ رابردووی فاعیلی
 مۆتهعهددی دهکار ناکرێ. ب) زیاتر له حالهتی فاعیلیدا بهکار دهبرێ، پههلهوی
 نهشکانییه. ج) له مهلبهندی لههجهی ناوهندی زمانێ کوردی دا له ناوچهی رهواندز
 و سنۆیه و دهووربهریان ههشتا شه و زمیره، کهم و زۆر له برههوایه و وهکوو
 ناوچه گانی دیکه لبعیر نهچۆتهوه. د) غهزهلیکی نالی که شمش شیمره، قافیه گانی
 (نهز) ه و له هیندیک مهتهلۆکه و قسهی پیشینیانیش دا دهبیندری.
 [لاموس]

مهسهل

نەز (١٨٢٢)

× دیتیانم نهزم، نهیاندیتم دزم ١٨٢٣ (١٨٢٢)
 کاره خراپه کهی ده کهم (شته کهی ههنده گرم، پووله کهی دهست دهدهمن) نه گهر
 زانیان شهوه دهتیم نهمن بووم، واته شوخیم دهگل کردن؛ نه گهریش نهیانزانی شهوه
 هیچ، دهسهرته شهوچهل له وانه خو وه دزم / نه گهر زانی نهزم دهنا خو دزم.
 [ههوات]

! مهسهل ناواش ده کار ده کرێ: دیت نهزم، نهتدیت دزم.

رێكهوهنده گانی رسته یی و ئامال رسته یی

نەز (١٨٢٢)

= نهز و نیمانم ١٨٢٢ (١٨٢٢)
 بۆ پشت راست کردنهوه / دروست بوون / نهبوونی قهیهك، بۆچووینیک و...
 ده کوترێ. ! هاوتای توبال وه تهختی نهستۆم، نه شه دووبیلا.

۱۸۲۵ (۱۸۲۲) = نەزم ھەلەدەبەزم

وہ کوو رەحتە نوکەسینکی دەکار دەکن نەگە بە عالمی ئاشکرا حوی یین لە ھەلکاسی
تر زل ترە.

۱۸۲۶ نەژدیھا

مارى پەگجار گەورە.

باوەر

نەژدیھا (۱۸۲۶)

○ شاخی نەژدیھا وەگ گۆچانی دادی. ۱۸۲۷ (۱۸۲۶)

○ مار نەگە نەتوین، دەبیته نەژدیھا و دەبیەن بۆ ئاسمانی. | بر = ۲۶۷ ۱۸۲۸ (۱۸۲۶)

مەسەل

نەژدیھا (۱۸۲۶)

✕ لە ترسی مار پەنا بۆ نەژدیھا بردن ۱۸۲۹ (۱۸۲۶)

لە ترسی بەلایەک خۆ تووشی بەلایەکی گەورە تر کردن . لە ترس و خۆفی ماری
بەدگەردار / لە پەنا تاوور خۆم داوھە حاشارە.

[۷۰- ۷۱ مەژوور]

| ھاوتای لە ترسی ھاری پەنای بردووە بۆ ماری. لە ترسی مار پەنا بۆ ناوور بردن.

✕ مار ماری نەخوا نابیتە نەژدیھا ۱۸۳۰ (۱۸۲۶)

بۆ کەسێک یا کەسانێکی بە دەسەلات دەکار دەکەری کە بە ھۆی لە ناو سەردی
دەسەلاتدارێکی دیکە بپووبە دەسەلاتدار . بپستووومە دەلێن مار ھەتاکوو
مار / نەخوا نابیتە ھەژدیھا ی زۆردار.

[۷۰- ۷۱ مەژوور]

| مەسەل بەم جۆرانەش دی: مار ھەتا ماری نەخوا نابیتە نەژدیھا. مار تا ماری

نەخوا نابیتە ھەژیا.

رَیکه وهنده کانی رستهیی و نامال رستهیی

نهژدیها (۱۸۲۶)

= وهک نهژدیها ۱۸۳۱ (۱۸۲۶)

(۱) زل و بمبام. (۲) ئینسانی زور خور. (۳) پیاوی نازا (۴) در و بن شهرم.

زاراوه

نهژدیها (۱۸۲۶)

○ چوونه ده زاری نهژدیها(وه) ۱۸۳۲ (۱۸۲۶)

کاری پر مه ترسی کردن.

رَیکه وهنده کان

نهژدیها (۱۸۲۶)

= نهژدیهای حهوت سهر ۱۸۳۳ (۱۸۲۶)

پس ترین جوری نهژدیها.

رَیکه وهنده کانی رستهیی و نامال رستهیی

نهژدیهای حهوت سهر (۱۸۳۳)

= وهک نهژدیهای حهوت سهر ۱۸۳۲ (۱۸۳۳)

زور گیان سخت.

نهژمار ۱۸۳۵

(۱) ژمبدر او. « تماشای کرد غلبه غلبتیک دتی. به قعد دوو هزار کس به نهژماره.»

[نسخه]

(۲) هه لیزراو. هه لیزارده

رېځه وهنده کانی رسته یی و نامال رسته یی

نمژمار (۱۸۳۵)

≈ نانی بازاری و گوږزی به نمژمار ۱۸۳۶ (۱۸۳۵)

(○ نان نه گه بژاردت به ره که تی نامینن.) ! هیچیان به ره که تیان نه و زوو حه لاس دمن.

≈ وهک گوږزی به نمژمار ۱۸۳۷ (۱۸۳۵)

(۱ شتی چاک و هه لېژاره. ۲ شتیک که زوریان شایی پنی بن، چاویان له دووی بن. هه موو شتیکی ده لئی گوږزی به نمژماره. ۳ به سر کردنه وه، بژاردن و له داردانی به وردی. بهر خهل له دار درا، وهک گوږزی به نمژمار وه پیشیان کرد.)
[هاوارمه ره ۱۹۰]

۱۸۳۸ نژنو

(په هله وی: شنوک، زانووک.) لهندامیکی له شتی هه ندی گیان دارانه. نه و جمگه په که ران و لاق پیکموه ده به ستنی. چوک، زرانی، زمگول، وژینگ، هه ژنوو، نه ویتایی: ژنوو.

[ماموس]

داووده رحمان

نژنو هینشان (۱۸۳۸)

✱ بریک رمشه، میوز، میخهک و ملش، جوی به جوی ده کوئینن، شل شل به هیلکه ی کوردی ده یگر نه وه و تنی ده گرن و هه تا رمق دمن لئی ناکه نه وه. ۱۸۳۹ (۱۸۳۸)

مه سهل

نژنو (۱۸۳۸)

✱ نه و پوونه ی یتیم دا، به رد بوو له نژنوی خوم دا ۱۸۴۰ (۱۸۳۸)
له کاتی په شیمان بوونه وه له کرینی شتیک یا کردنی کاری وهک ژن هینشان دا ده گوتری.

زاراوه

ئەژۇتو (۱۸۳۸)

○ ئەژۇتو / چۆك بە ئەژۇتو / بە چۆكى كەسىكەوۈ بوون (۱۸۴۱) (۱۸۳۸)
دۇستايەتتى نىزىك دەگىل كەسىك ھەبوون.

رىكەوۈندەكان

ئەژۇتو (۱۸۳۸)

☆ ئەژۇتو دادان (۱۸۴۲) (۱۸۳۸)
لە سەر چۆك دانىشتن.

زاراوه

ئەژۇتو دادان (۱۸۴۲)

○ ئەژۇتو / چۆك بە كەسىك دادان (۱۸۴۲) (۱۸۴۲)
مەسدەرى تىكەلۈۋە، كىنايە، ھىنانە بەر بار، بەردەست كىردن، رام كىردن: سووك و
ھاسان ئەژۇتو پىن دادا، ئەۋرەۋى سوور لە ستالىنگراد ئەژۇتو بە ھىتلەر دادا.
[لاسيوس]

| ھاوتاي بە چۆك داھىنان.

○ ئەژۇتو لەبەر كەسىك دادان (۱۸۴۲) (۱۸۴۲)
مەسدەرى تىكەلۈۋە. (۱) بە نىشانەى ئەدەب، لاي يە كىك يا لە مەجلىسك لە سەر
چۆك دانىشتن: ئەژۇتو دادا و نامەكى دا دەستى، (۲) كىنايە، تىشكان، مەغلۇوب
بوون. تىيىنى: لە پىشدا بۇ زۇرانبازى ئاكەتوۋە و ئەژۇتو كەۋتە سەر ئەرز، ھەروەھا
پىشش نىشانەى زىر كەۋتە، پاشان بۇ ھەموو جۈرە تىشكانىك بۇتە باو.
[لاسيوس]

○ بەرد لە ئەژۇتو خۇدان (۱۸۴۵) (۱۸۳۸)

بە زەرەرى خۇكارىك / قەيەك كىردن.

❖ ۱۸۴۶ (۱۸۳۸) دهسته ونه ژئو دانیشتن / مانهوه

(۱) بینه دهره تان بوون و دامان دسه عید کوتی: چی دیکه لارم ناکا و چی دیکه لازم نیه / تاوریکت له جهرگی بهردام کووژانه وهی یو نیه / سهد بریا له تهرگه وه و مهرگه وه / دانیشتمایه دهسته ونه ژئو و به فقیری یه.
[ما یی سهد و میر سسوده یی. به همه دی نوتی]

(۲) مهحتل بوون / مانهوه.

❖ ۱۸۴۷ (۱۸۳۸) سیوه ره له گونان و کهشکهک له نهژنویان

(۱) زور نهدار بوون. (۲) به حالتهی گالته یا رهخه له کاتیکدا ده گوتری که کسبک پی وایی بهو کارهی کراوه یا رووی داوه حال و گوزهرانی خوش دهین. ایتی وایوو نهگر نهوهی حاجی ساهی بغوازی سیوه ره له گونان و کمشکهکی له نهژنویان دهین.

❖ ۱۸۴۸ (۱۸۳۸) شووتی به نهژنویان شکاندن

کهیف ساز بوون. | هاوتای گوژ به کلک شکاندن.

❖ ۱۸۴۹ (۱۸۳۸) له نهژنویان دان

پهشیمان بوونهوه. | هاوتای ۱۸۴۵.

❖ ۱۸۵۰ (۱۸۳۸) هیژی نهژنویان نه مان / بران

برست نه مان، له تاقهت کهوتن. | هاوتای هیژی پی نه مان.

۱۸۵۱ تهسپ

(تهویتیای: تهسپ، په هلهوی: تهسپ.) گیان داریکی چوارپینی به رزی په کمی کلک و یال دریزی شوخ و شمنگی ژیره. له زور کونهوه کهوی کراوه. بو سواری و بار هه لگرن و غاره تهسپ و گوژن به کار دیت، ۲۵ - ۳۰ سال دهژی، هه ر پاش کهوی کردن هاتوته ریزی نامرازی شه ری نیوان خیل و عمشیره ندهانهوه، نیشتاش لهشکری دهولته تکه کان به شیک سه ربازی سواری هه یه، راگرتی تهسپ نه کوردوستان ده گهرینهوه روژگار یکی کون (دهوری ماده کان) و سه خیز کردنی سه رچاوهی داهاتیکی باشه بو خاوهن رموه تهسپان.

[ناموس]

| بو باسینی رهنگه کانی تهسپ بر = په کم (پیتی ۱۵۰).

باوه

نەسب (۱۸۵۱)

◊ ئەگەر لە جێ یەکی چۆل رینگات لێ ون بوو لغاوی نەسب بەرەنلای بەکی دەتباتە ئاوەدانێ. ئەوجار دەیکوت: نەسب مرادە، جەلەوی شوپ دەکەمەو، هەر جێ یەکی ئەو لێی راوەستا لە وێندەری دەگرم قەرارە،

[بە پێی سەعید و حەبەر سەبەحەین، ئەحمەدی نوێی / ۲۱۵]

◊ نەسب شەریفە، بۆیە ئەگەر بەریشت دانەووە چت لێنایە. ۱۸۵۳ (۱۸۵۱)

◊ نەسب وەك ئینسان كام دەكا ئەویش كاتێ كە لەبەر چاوی یەكێ ئالیکێ دەبەر ئەوی دی كەن و بەشی نەدەن. ۱۸۵۴ (۱۸۵۱)

◊ پێش کۆیەرغولی ئەسپی مائی لە دنیا یە نەبوو. ئەو هات پێ و شونیی هەلگرتن و دبستی ئەو هەموو روژی رموه نەسب لە شاخی را دینە خوارێ و لە کانی ئاو دەخۆنەو و دەچنەو شاخی. فکری بۆ کردەو، هێنای لە دەوری کانیە دیواریکی راکێشا و دوو دەروازە بۆ هێشتەو، بە یەكێ دا دەهاتنە ژووری ئاویان دەخوار دەو و بە ئەوی دیشیان دا دەڕۆینەو دەر. چەند وەعدێك ئاوا رابگرتن و ئەوجار دەرکی لێ گرتن. قەدەرە یامێك مانەو. هەمووی لات و کز بوون. هیچی هیزی روینیی نەماوو. پاشان پیاوی ناردن و چوون گرتیان و حەمایە تیان کردن.

◊ جەنۆكە ناشقە نەسپ. شەوانە کلک و یالپان بۆ دەهۆنەو. ۱۸۵۶ (۱۸۵۱)

◊ لە نەسپان سێ پەل سێ پەسندە. = کابرا بەیتال بوو، مایەکی دەزا، کۆرەکی هات، کوئی: بابە جانۆكە دەستێکی هاتوو. کوئی: دەستی چۆنە؟ کوئی: سێ پە. کوئی: ئەو هەزارا رۆلە بچۆ خۆی لێ غافل مەكە. دیسان هاتەو. کوئی: بابە دەستەکی دیشی هاتوو. کوئی: ئەو چۆنە؟ کوئی: وەنلای ئەویش سێ پە. کوئی: ئەو دوو هەزارا دیسان رووی و هاتەو. کوئی: بابە پاشوکی هاتوو و ئەویش هەر سێ پە. کوئی: ئەو سێ هەزارا دواجار ئەگە هاتەو. کوئی: بابە پاشوکی دیشی هەر سێ پە. کوئی: ئەو پاشووی بە قوزی دایکت.

◊ کۆنیش پەسندە = سوار دەکەوێ سەر کۆیەرغولی و کۆرەکی. کۆرە دەلێ: بابە ۱۸۵۸ (۱۸۵۱)

بە خودای لەو یە بگیریین. دەلێ: کۆرم و لاغەکی چ رەنگە؟ دەلێ: بابە شێ. دەلێ: نەسبەکی خۆت لە شێوەرد بده. شێ لێی دەرنا. دەلێ: بابە ئەو دەست بەردار نابن یەکی دی گەشتن. دەلێ: ئەو چیه؟ دەلێ: بۆرە بابە. کۆیەرغولی دەلێ: نەسبەكەت لە دەرودانی دە. دیسانیش رزگاریان دی. دواجار دەلێ بابە

سوارنک دى ئەسپەكەى كۆيتە. دەلىن كار بە خودايە نەجاتيمان سايە، ناره ھەر
دەمانگرتەوۋە ئەمانەگە ھەر وای لىھات ھەرا بگە: جۇ جۇ، كۆيت نەوسنە و
دەس بەجى كام دەكا.

لىك دانەوۋەى خەون

ئەسپ (۱۸۵۱)

۱۸۵۹ (۱۸۵۱) غ ئەسپ مرادە.

مەسەل

ئەسپ (۱۸۵۱)

۱۸۶۰ (۱۸۵۱) ✕ ئەسپ بە ركئف دەگورئى

ژن بە پياو كەوتوۋە.

۱۸۶۱ (۱۸۵۱) ✕ ئەسپ بە كورتانى كەرنى رازى نابىن

بې = ۱۴۵۷ .

۱۸۶۲ (۱۸۵۱) ✕ ئەسپ پىن يەكى رەنجە، پىن يەكى گەنجە

ئەسپ راگرتن كۆنرەوۋەرى ھەيە و خىرىشى ھەيە.

۱۸۶۳ (۱۸۵۱) ✕ ئەسپت وئەدەم غارى / لىنگى مەدە

بۇ كەسپك دەكار دەكرى بۇ دە ئىختيار نانى حاجەت و شى وا شەرت و مەرجى

سەير سەير دابىن. كىتەبەكەت دەدەم بە، ئەمانە پەرەكەنى ئاۋا ھەلدەوۋە و ئاۋا ھەلدەدوۋە.

۱۸۶۴ (۱۸۵۱) ✕ ئەسپ و تەنگ و ژن جىي بەقايە نىن

چونكە بۇى ھەيە خەلگى دى خۇيان لى بە ساحەب بكا

۱۸۶۵ (۱۸۵۱) ✕ ئەسپ و زىن، كەر و قەراسە

ھەر شەي لە ئاى خۇى و لە جىى خۇى جوانە. | ھاۋناى رەخش بۇ رۆستەم،

گاربان بۇ دوشەم، چەقەل بۇ چەم، رەخش بۇ رۆستەم.

۱۸۶۶ (۱۸۵۱) ✕ ئەسپى پىشكىشى ددانى نازمىرن

نابى لە چاكى و خرابى خەلات بېرسى. | مەسەل بەم جۇرەنش ھاتوۋە: ئەسپى

پىشكىشى تەماشى ددانى ئاكەن. ئەسپى پىشكىشى لە ددانى ناپرسن.

| ھاۋناى ۱۸۶۷، ۱۸۶۸ .

۱۸۶۷ (۱۸۵۱) ✕ ئەسپى خەلاتى تەماشى يال و كلكى ناكرى

بې = ۱۸۶۶ .

✕ ئەسپى چاك ئاليكى له خۇي زياد ده كا ۱۸۶۸ (۱۸۵۱)

ئىنسانى چاك به ناكار و كردارى باشى، رۇز ده گەل رۇز خوشەويست تر دەين و پله و
پايەي دەشته سەر. ئەمىنى خەلگە پياوى داوۋىن پاك / ئاليك زياد ده كا له خۇي
ئەسپى چاك.

[۷ مه غەفور]

✕ ئەسپى چاك ئاۋزەنگى / ئاۋزىنگى ناۋى ۱۸۶۹ (۱۸۵۱)

ئىنسانى چاك پىن گوتى ناۋى.

✕ ئەسپى خەلگى دەين ھەر ئىي دابەزى ۱۸۷۰ (۱۸۵۱)

شى خەلگى تا سەر ھى خۇت نىي. || ھاۋتاي بەرەي خەلگى دەبق له سەرى
ھەستى. سۈرى خەلگى ھەر پىادەيە.

✕ ئەسپى شى يە يا دەتېرى يا دەفېرى ۱۸۷۱ (۱۸۵۱)

بە كەسپك دەگوتى كە له كاران دا يا زىدە پەوى دە كا و پىي لى ھەلدەبېرى (افراط)
يا تەنەخى دە كا و شلى دەگرى (تفریط).

✕ ئەسپى نىيە ئاخۋېرى بۇ ھەلدەبەستى ۱۸۷۲ (۱۸۵۱)

بەراگيان ھىشتا نەسپ نەكراۋە / ئاخۋېر ھەلبەستىن خەيالى خاۋە.

[۷ مه غەفور]

|| بېر = ۱۱۲ .

✕ پياوى خۇھەلگىش ۋەك سۈرى بىن ئەسپە ۱۸۷۳ (۱۸۵۱)

چى له دەست نايە.

✕ توۋرەكەي بەتال ئەسپى پىن ناگىرى ۱۸۷۴ (۱۸۵۱)

كار خەرجى دەۋى.

✕ تەماع ئەسپى سەركىشە ۱۸۷۵ (۱۸۵۱)

پياوى ھەلدەدېرى.

✕ جەلو بۇ ئەسپى تۈپ شل مەكە ۱۸۷۶ (۱۸۵۱)

ھەموو كەس بۇۋەي نابىن پىشى بەرەنلا كەي.

✕ دۈستى بگرە بە قەسپىك، مەيدە بە ئەسپىك ۱۸۷۷ (۱۸۵۱)

(قەسپ ناۋى جۈرە خورمايەكە.) || دلى دۈست راگرە و له دەستى مەدە.

✕ ژن و ئەسپ و تەنەنگ جىي بەقايە نىن ۱۸۷۸ (۱۸۵۱)

ھەر سات بۇي ھەيە سىجەبىيان بگۈردى.

- ✱ سوار نهگه سوار بڼ دهرانی نهسپی خوی چون تهعلیم دا ۱۸۷۹ (۱۸۵۱)
- نښانی کارزان و ناقل بوخوی دهرانی چ دهکا.
- ✱ سنی شت سیجیه بیان نیه، نهسپ و تفهنگ و ژن ۱۸۸۰ (۱۸۵۱)
- دهقایان نیه نهسپ و ژن و چهک / بیجگه له مانهش زورن بڼ نههک.
- [مه ۷ مه غورر] | پر = ۱۸۷۸.
- ✱ کونه دؤست نهسپی / ماینی بهزینه ۱۸۸۰ (۱۸۵۱)
- (مهربست دؤستی کچه.) | تا سهر ئی خوته و ههر کات ویستت هه نهسپوین
- دینتهوه و...
- ✱ له سوار چاکینی نیه نهسپه که ی هه ئی گرتووه ۱۸۸۱ (۱۸۵۱)
- تازه کاره که وا هاتووه دهنا له نازیه تی و پیاوه تیانی نیه.
- ✱ ماینی قوتپر نهسپی شیئی نابڼ ۱۸۸۲ (۱۸۵۱)
- (قوتپر به پیری په که وتوو ده لښ.) | دایکی ناجنن حه ولادی چاکی نابڼ. هشی
- پاک ده بڼ ره سنی چاک بڼ / له ماینی قوتپر نهسپی شتی نابڼ.
- [مه ۷ مه غورر] | هاوتای دتلی فسوسی تاجی رهش کوژی نابڼ.

ریکه وهنده کانی رسته یی و نامال پرسته یی

نهسپ (۱۸۵۱)

- ≈ نهسپ و نیسک؟ ۱۸۸۳ (۱۸۵۱)
- دوو شت که لیک نایه نهوه و دژ به په کن. | هاوتای به یار کتلان و گای له پ!؟ پشیله
- و سه رخه رمان!؟ کهر و کولتجه!؟ جوو و جووت!؟ سه و مزگوت!؟ سپره کهر و
- زهنگوله!؟ و شتر و سهرچوپی!؟
- ≈ نهسپی زین گراو ۱۸۸۴ (۱۸۵۱)
- ساز و حازربه دهست. | هاوتای ده مانچه ی له سهر پڼ.
- ≈ نهسپی کلک به ستوو ۱۸۸۵ (۱۸۵۱)
- گورج و گول.
- ≈ نهسپی له سهر نال بکه ۱۸۸۶ (۱۸۵۱)
- (بو شتی دهست کرد ده کار ده کری.) | قایم و خورا گره. هگورسی به کان دهسکاری
- وهستا رهش نه نسپی له سهر نال که. | ناواش ده کار ده کری. بو وهی ده بی نهسپی
- له سهر نال که. ده توانی نهسپی له سهر نال که ی.

- ≈ (۱۸۵۱) ۱۸۸۷ (خۆ) ئەسپت ئۆ ربه جو ناخوا
- (ربه: پئوانه يه كه بۇ دهغل، نيزيك دوو كيلؤ دهين.) | خه رج و عه زابت يه. | بۇ يه كه كم كەس و سېهەم كەسپش ده كار ده كرى. «تەرى ئەو چە ئەو مائە پوورەشم ئېره يان كرددۆته رېنگای سەراوى. - دەپما چ بوو رۆله گبان خۆ ئەسپان ئۆ ربه جو ناخوا»
- ≈ (۱۸۵۱) ۱۸۸۸ ده لئى ئەسپى بۆ زین کراوه
پر = ۱۸۹۵.
- ≈ (۱۸۵۱) ۱۸۸۹ ده لئى ئەسپى تۆپخانه يه
قيتوقوز و گورج.
- ≈ (۱۸۵۱) ۱۸۸۹ سواری له ئەسپى دینیتته خواری / دادەبه زینى
هاوتای ۲۹۵.
- ≈ (۱۸۵۱) b1۸۸۹ مەیدانه ئەسپ
دوور و درئۆ و به رین. «هۆئىكى بۆ راگتشان مەیدانه ئەسپىك».
- ≈ (۱۸۵۱) ۱۸۹۰ وهك ئەسپى بىن لغاو
قت به رگېره وهى نه بووه و سەرە رۆيه.
- ≈ (۱۸۵۱) ۱۸۹۱ وهك ئەسپى زین کراو
پر = ۱۸۸۴.
- ≈ (۱۸۵۱) ۱۸۹۲ وهك ئەسپى نال کراو
نەوى بۆ هات وچۆيه گورج وگۆله و دەنگى پىنى دى.

زاراوه

- ئەسپ (۱۸۵۱)
- (۱۸۵۱) ۱۸۹۳ ئەسپ ئەنگوان
مەحتەل و بىن كەرەسە مانەوه. | هاوتای دەسته شكاو بوون. له سەر ساجى
عملى مانەوه. ۱۱۸۹.
- (۱۸۵۱) ۱۸۹۴ ئەسپ بۆ زین کردن
(تمنا بۆ دهغل و فان ده كار ده كرى.) | چاك گرتن. «گەنمى سەيد مەيدىنى وای
مىناوه دەين ئەسپى بۆ زین كەى» | هاوتای دەلئى بۆ سەغیرانى گرتووه.

□ ئەسپ بۆكەسىك زىن گران ۱۸۹۵ (۱۸۵۱)

بە پەلە بوون. «هيند بە پەلە يە بووكى رازاۋە / ھەر دەلىنى ئەسپى بۆ زىن گراۋە»
[مە ۷ مەھسۇر]

| ھاۋتاي ۱۵۳۸ .

○ ئەسپ زىن گردن ۱۸۹۶ (۱۸۵۱)

لىن نەپرەنەۋە. «چاگە چاگ، نەمن كوتەم ھەق بە تۆپە، ئىدى نەمكوت ئەسپ زىن بگە»
| ھاۋتاي رەپاۋ كەۋتن.

○ ئەسپى خۇ بە تەننى لىنگ دان ۱۸۹۷ (۱۸۵۱)

گوۋىيىتى قەۋى خەلگ نەبوون و قەۋى خۇى پىن راست بوون.

○ ئەسپى خۇ لىنگ دان ۱۸۹۸ (۱۸۵۱)

ھەۋل ۋەۋلى بە خۇرايى.

○ ئەسپى كەسىك فىرە ئالىك بوون ۱۸۹۹ (۱۸۵۱)

پر = ۱۲۰ .

○ بۆكەر لە ئەسپ دابەزىن ۱۹۰۰ (۱۸۵۱)

شى بەۋەج بە شتى كەم بايەخ گۆرپەنەۋە. «زۆر نەفامە دېتە بەر نەزەر / كەسى لە
ئەسپ دابەزى بۆكەر».

[مە ۷ مەھسۇر]

| ھاۋتاي سە بە تۆلە كردن.

○ بە ئەسپى شا يابوو كوتن ۱۹۰۱ (۱۸۵۱)

گوناهى گەرە كردن. «دەپجا كوتۈۋە كوتۈۋە، خۇ بە ئەسپى شام سەكۈتۈۋە يابوو»
| ھاۋتاي بەرد بە كاپەى شەرىف دادان. كفر كردن. رەۋەى شا رەۋاندەنەۋە.

○ سۋار لە ئەسپ ھىنانە خۋار ۱۹۰۲ (۱۸۵۱)

بۆ مىنالى بەدقەر و سەگى دەر دەكار دەكرى.

○ كەسىك لە كلكى ئەسپ بەستىن / خىستىن ۱۹۰۳ (۱۸۵۱)

تەمىن كردن. ۋەكۈۋە ھەرمەش دەكار دەكرى. «عاشىرە تان كوتيان: ئەۋ ئەتكى بە مە
گراۋە. ھەتا رۆزى قىيامەت ئەمە ھەر سەرشۆرىن، لە كلكى تىستىرى تۆرى دەكەين يا
لە دىنبايە چىدى ئەتك بە كۆرە عاشىرە تان نەكا».

[بە پىن لاس و ھەرئال. ۋەستارايى كىشە خاستى]

دېمده به خه به رېځې به راستې و به نه سه حې به / نه ما بلېن قسه ی تو راسته و دروۍ

تېدا نيه / کوږه دروۍ پکې ده تبه ستم له کلکې نه سپې به.

[به پتي شستړ به محدود و مه زړېگان . نه همه دی لوتی]

|| پر ۰ ۲۴۴۰ .

رېځه وهنده کان

نه سپ (۱۸۵۱)

☆ نه سپ و سوار ۱۹۰۴ (۱۸۵۱)

په کيڼه له وینه کانی کلاوی کوردی.

☆ نه سپه ئاسنینه ۱۹۰۴ (۱۸۵۱)

دوو چرخه (بايگل).

☆ نه سه دارينه ۱۹۰۴ (۱۸۵۱)

دوو چرخه.

☆ نه سپه شيره ۱۹۰۴ (۱۸۵۱)

بانده به که هيندی کؤتره باريکه دهې و خویندنه که ی وه ک حيله ی نه سپ ده چې.

☆ نه سپې با و بوران ۱۹۰۵ (۱۸۵۱)

نه سپيڅې خه يالی به له چيرو که فؤلکلوری به کانی کوردی دا ماسی کراوه، گویا وه کوو با و بوران به ته وژم و خیرایه.

[نهموس]

☆ نه سپې به حری ۱۹۰۶ (۱۸۵۱)

موجودونکی خه يالی به شکلی وه کوو نه سپ وایه، له هينديک چيرو کی فؤلکلوری کوردی دا ناوی دی، گویا له به حرا ده ژی و بۇ همندي پانه وانی نه م چيرو کانه ديتته دهر و سوارې دهن، زور خیرایه. ده گهل نهو گیان داره ی که زانستی نیمرو به نه سپې ناوی (هیپو پوتام) داده نی لیک جودان.

[نهموس]

☆ نه سپې حدود ۱۹۰۷ (۱۸۵۱)

نه سپې رمهن، نه سپې ره گه زی بچيته وه سه ر نه سپې عه رمې

۱۹۰۷ نەسپاردن

(۱) ئامانەتتى. (۳) ولام يان قەيەك كە بە يەككىدا بۇ يەكى تر دەنيردى.

رېكەوئەندەكان

(a 1907) نەسپاردن

☆ نەسپاردە b 1907 (a 1907)

ئامانەتتى.

دوعا

(b 1907) نەسپاردە

☒ نەسپاردەي خودا / خودا و رەسوولان بى. c 1907 (b 1907)

☆ رائەسپاردن / راسپاردن d 1907 (a 1907)

(۱) ناردنى پەيام يا خەبەرى، بە كەسكىدا بۇ يەككىكى تر. (۳) داۋاي حىن بەجىن كىردىنى
كارىك لە كەسكى.

☆ رائەسپاردە / راسپاردە e 1907 (a 1907)

كەسكىك كە بە ولامىكەوئە ناردراو.

مەسەل

(e 1907) رائەسپاردە

✕ راسپاردە / راسپاردان چيان لە سەر نىيە f 1907 (e 1907)

كابراي راسپىراو بەر لەۋەي كە پەيام يان خەبەر و قەيە نە جوورنىكى كەسكىك بۇ
يەككىكى تر بگىرىتەۋە دەيلىنى، و جۆرىك (مصونىت) بۇخۇي ۋەرددەگرى.

۱۹۰۸ ئەسپۈن

گىايەكە لە نوان دەروى، لق و بۇيى بارىك و ساقەنى ئەستورە، مامۇستا زمىچى
فەرموويەتى مالات ناخىوا، كەچى مەر جەشىرى پىن دەكا.

باوەر

ئەسپۈن (۱۹۰۸)

○ ئەسپۈن باش تىرىن لەوەرە بۇ مەر بەلام ئەگەر زۆرى بخوا لىنى دەكاتە خوين مىزە و
بىنى دەچى. ۱۹۰۹ (۱۹۰۸)

○ رەگەكەى ويشك بىكەى و لە دەستارى كەى لە سابوونى عەجايب ترە. «بۇنى ئەسپۈن
لە سەر و پۇتراغى دى، خاوتىن و سوور جەشىنى گولوك». ۱۹۱۰ (۱۹۰۸)

[ھاوارىبەرە / ۱۷۸]

رېگەوئەندەكانى رىستەيى و نامال رىستەيى

ئەسپۈن (۱۹۰۸)

≈ كوردە ئەسپۈنەكەت وردە ۱۹۱۱ (۱۹۰۸)

(كوردە: بە پارسانى و خەلگانى سەرشىوى سەقز و ئەوەيان دەگوت كە ئاردەتوو و
شتى وايان دىنا و گياكەر بوون.) I بر = ۱۹۱۳.

≈ وەك ئەسپۈن ۱۹۱۲ (۱۹۰۸)

ورد. «رۆزگار ھاپىومى وەك ئەسپۈنى ورد / ھىز و تواناي لى پىيوم دەردە كورد.»
[تالەى جىنايى]

|| بۇ ھەرەشەش دەيلىن. «بە خولاي لىت راست بىمەو وات ورد دەكەم وەك ئەسپۈنى.»

زاراۋە

ئەسپۈن (۱۹۰۸)

○ ئەسپۈنى كەسىك ورد بوون ۱۹۱۳ (۱۹۰۸)

(ئەسپۈن ئەگە ورد بوو لە ترسى ئەوەى كە گەپلەى دەگەل لىك درابى بە ناپىسندى
دەرانى.) I عەيب دە كاردە بوون. «بىنى وا بوو ناپىسىم. دەستى پىن كرىدو وا دەكەم و
وابچى. كۆتم: ئەتۇ زۆرى وەدوا مەكەو ئەسپۈنەكەت وردە.»

۱۹۱۴ نەسپەرە

(۱) پارچە دارىنكە ۳۰ سانتىمىتر درىژ و پىنچ سانىمىتر نەسۋور دەيى. باش لىكولوس كىرىش و تاشىنى روويەكى پان و راست و لايەكى سىرى لە باۋەراستا نەسۋورە، وردە وردە بە راست و جەپا تەنك دەيىتە، كۈنچى خېرى تىن دەكرى و دەخىرتە سەر دەسكە بىلل و پىمەرە، لە ۋەختى تىشا قاچى دەخىرتە سەر نا پىمەرە كە ھاسان تر و خىراتر لە زەۋى بېچىتە خوار و ئەۋەندەش پىۋىستى بە ھىزى دەست نەيى. (۲) پارچە دارىنكە دەخىرتە بە يىنى سىچ و كۈلەكەى خانوو، تا ئەۋ شۋىنەى مىچى دەكەۋىتە سەر تۈزى پان تر بىن و قورسايى مىچە كە دايمش بىن. [ئامموس]

رىكەۋەندە كانى رستەيى و ئامال رستەيى

نەسپەرە (۱۹۱۴)

= پىت وايە شارۋىرانە نەسپەرەى بشكىنى خەلاتت كەن ۱۹۱۵ (۱۹۱۴)
لە شارۋىرانى شىت حەفتا كەس دەچۈنە جۇمانى. بەنداۋە كە ئەۋەندە قوۋل بوو بە سىن پىنلىكانان قورە كە دەچۈۋە دەرى. ھەر كەس لە جۇمانىدا نەسپەرەى پىمەرەى شكاندا خەلاتيان دەكرد، لە جى دىكە لە بىگار و شتى وا دەيانكوت
پىت وايە شارۋىرانە نەسپەرەى بشكىنى خەلاتت كەن.

۱۹۱۶ نەسپەك

زىپكە و لىرىكى بە ھۋى نەخۋشى كەۋتوۋىيى "تىفوس" لەشى ئادەمىزاد بە تايەتتى سەر دەرى دەدا.
[ئامموس]

زاراۋە

نەسپەك (۱۹۱۶)

○ نەسپەك لە سەرى كەسىك دان ۱۹۱۷ (۱۹۱۶)
شىت بوون. «دەيكوت زۆر بەخىرىنى سەعيد / بۇجى رەنگت شىۋاۋە؟ غەزىزە كەم زۆر فكر مەكە / دەلتى نەسپەك لە سەرتى داۋە»
[ئەينى سەعيد و سەيد سىمەرەيى، نەمەدى لوجى، ۵.]

۱۹۱۸ ئەسپەندەر

۱) گىياھى كى دەشتە كى يە گەلای خېر و پىچكۆلە يە و لاسكى بە قەد قامىنىك
ئەستورە، رەنگى زىياتر كەوۋە يە تا سەوز، بەرىك دەگرى ھىندەى دەنگە
نۆكى، باۋەكەى پەرە لە توۋى رەشى ورد.

[قاموس]

۲) يە كىنكە لە وىنەكانى كىلاۋى كوردى.

باۋەر

ئەسپەندەر (۱۹۱۸)

◊ ئەسپەندەر بۇ چاۋوزارنى باشە. ۱۹۱۹ (۱۹۱۸)

◊ ئەگە ژن زۆر بە مىندالىۋە بوو و ھەر لىنىمىۋە دەين ئەسپەندەرى دەين داۋىنى دا
بىووتىن. ۱۹۲۰ (۱۹۱۸)

داۋودەرمان

ئەسپەندەر (۱۹۱۹)

✱ دانى ئەسپەندەرى بۇ دلەكزەى دەرمەنە. ۱۹۲۱ (۱۹۱۹)

رىكەۋەندەكانى رىستەيى و ئامال رىستەيى

ئەسپەندەر (۱۹۱۹)

≈ ئەسپەندەر دانە دانە، چاۋى بەد و بىگانە، ھەلتۇقى ۋەك پەممۇدانە
ژەگەل لە كاتى ئەسپەندەر سوۋتاندن دا دەپلىنەۋە. ۱۹۲۳ (۱۹۱۹)

۱۹۲۳ ئەسپەندەر

ئىفەندىار.

مهسهل

نەسپەندەر (۱۹۲۳)

✱ هەتا بەخت بوو یار، نەسپەندەر و هەزار سوار / نەگە بەخت نەبوو
یار، پیرئۆنیک و تاقەدار
هەموو شتیک بە بەخت، ۱ بر - ۲۰۷۵ و ۲۰۹۹.

نەسپیی ۱۹۲۵

(نەوستانی و پەهلهوی یەکی: سپیش. ۱) زیندەواریکە لەبەر پیس و پوخلی لە
لەشی ئێسان و هەندێ گیان داری تر وەکوو مەیموون و...دا پەیدا دەبن ژبانی بە
خوینی ئادەمیزادە. زۆر جێگەی مەترسییە، چونکەو مەبکڕویی هەندێ نەخۆشی
وەک تیغووس دەگەڵ خۆی رادەگوێزی. دوو سە میلی مەتر درێژ دەبن. قاچی زۆر
کورتن، سەری درێژووکە، دوو جووری هەیە: یەکیان لە ناو موودا و ئەوی بریان لە
ناو جلکاندا دەژی. ئی ناو جلکان گەورەترە لە هی تووک، گەرای هەر دووک جۆری
وەکوو یەک وایە، "رەشک" ی پێ دەنێن کە لە بنی تووک یا درزی دروومانی جلکدا
نایدەمن، پاش چەند رۆژی بەچکە کلێ "میتولکە" لە گەرا دێنە دەر و دواى ۲۰
رۆژیک وایان لێ دێ خۆیان گەرا داخێن. ۴) زیندەواریکى پچووکە لە گەنم و جۆ.
برنج و ئارد و ئەو شانە دەدا. بێ پێزیان دەکا و کەلکی خواردنیان پێوە نایەلێ.
۳) جۆریک زیندەوار لە ژێر پەری مەرشک و کۆتر و هەندێ بآلندەى تریشدا پەیدا
دەبن و خوینیان دەمژی.

[هەمبوس]

مەتەل

نەسپیی (۱۹۲۵)

✱ ئەو لام تات و ئەو لام تات / ئەو بابە جیقم دەر هات ۱۹۲۶ (۱۹۲۵)

جینیو

نەسپیی (۱۹۲۵)

✱ رەشکێ نەسپیاوی ۱۹۲۶ (۱۹۲۵)

جینیوکی ژانەیه.

ریکه وهنده گانی رسته یی و نامال رسته یی

نەسپن (۱۹۲۵)

≈ نەسپن دە گیرفانی دا سهوزە له ی دهانی ۱۹۲۷ (۱۹۲۵)

نەویهری نه داری و بین پوولی. دهه موو سامانم ته ختیک و ده ستیک نوین و دوو دهست بهرگی کۆن و نوێ و چهند کراسی چلکن و چه مه دایک و ساکیکی دهستی و چهند جلد کتیب و کۆتیک کاغەزی بڵاو و نەسپن له گیرفانم دا سهوزە له تان عەرز ده کار.

[۷ ریک دروو]

۱ هاوتای بو دوو قرائان سهوزە له / مه یمنه خانم کوتن.

≈ نەسپن دهانی: نه گه تيم ده وه شینن، دهنگه دهنگه م ده مینن، نه گه ۱۹۲۸ (۱۹۲۵)

ده مکوئینن جەرگ و ریشم ده رینن

(تین وه شانندن: راهوشاندنی جلک له تەندوورا بو زیندوو کوشتن تەندوور نه گەر نادمره، پاش نانی، نهوی نەسپنی هه بایه تیان ده وه شانندن، ده بو به قرچ وه وێرێک مه گین خودا بزانی.) (نەسپن به دۆرین و تین وه شانندن ناهه ونن، حقه که ده بیته وه مینترو له وه لده داته وه. به لام ده گهل ده ناوی کولیو هاویشتره قهت تاقه ده نکیکی نامینن.) ئاواش ده گوترن: نەسپن دهانی: نه گه بهمدووزی ده مچینن، نه گه به مکوئینن جووقه وارم نامینن.

≈ نەسپنی گه نعی وه بهر نایه ۱۹۲۹ (۱۹۲۵)

ئینسانی خراپ له به لایان به دووره.

≈ ردین وه ره ره ی کلک بهن دروو، نەسپنی سه ر شانی وه ک شانه میروو ۱۹۳۰ (۱۹۲۵)

ژن به تشر به پیاوی ناشیرن و ناخوشه یستی ده لین.

≈ ده لئی کویزی نەسپن لن که وتوو ۱۹۳۱ (۱۹۲۵)

ئاوا بو دیته وه ی شتیک ولاتی سه نگ وشوژن ده دا.

≈ ده لئی که ولی نەسپیان ۱۹۳۲ (۱۹۲۵)

زۆری نەسپن تینایه. ۱ هاوتای ۱۹۳۳.

≈ که وله سپن ۱۹۳۳ (۱۹۲۵)

نهوی نەسپنی زۆر تینا بن. نەسپنون.

≈ وه ک نەسپنی کراسی کۆن ۱۹۳۴ (۱۹۲۵)

بر ۱۹۳۲.

زاراوه

نەسپىن (۱۹۲۵)

○ نەسپىن كوشتن ۱۹۳۵ (۱۹۲۵)

بىن كاروبار بوون.

○ نەسپىن خۇر ۱۹۳۶ (۱۹۲۵)

پياۋى چنۇك و خەسپىن.

○ نەسپىن چىنگ كويۇر / گول ۱۹۳۷ (۱۹۲۵)

ئەو شى كەوتىپتە بەر دەست ئىنسانى رۇد و لەچەر و لە چىنگانى نەبەتە دەر.

باۋەر

نەسپىن چىنگ گول (۱۹۳۷)

○ گول چىنكىن بۇنى لى دى نەسپىن تىخوون نابىن. جا نەگەر وا ھات لە خۇ دۇزىنى دا ۱۹۳۸ (۱۹۳۷)

نەسپىن يە كى ۋە چىنگ كەوت دەستبەردارى نابىن ھە تا نىشاپى چىغىد كەسپىكى نەدا!

مانى ھا ئەمىن گول نىم.

○ نەسپىن گراسى كۇن ۱۹۳۹ (۱۹۲۵)

چىلكن دىمۇ ئەمىند. طەت ئەۋە تەننىكى لە دەست دەردى؟ ئەۋە نەسپىن گراسى كۇنە.

○ نەسپىن قوزان ۱۹۴۰ (۱۹۲۵)

ئەو پياۋى ئەگە ناۋ زۇنانى پىن خۇشە و لە ناۋيان مايەتە دەر.

○ بە نەسپىن يان كەۋتن ۱۹۴۱ (۱۹۲۵)

ئىنسان يا مالىك كە بە ھۈى نەسپىن تىدا بوون بە كىلك كەۋتنى.

رىكەۋەندە كان

نەسپىن (۱۹۲۵)

☆ نەسپىن تى دان ۱۹۴۲ (۱۹۲۵)

پەيدا بوونى نەسپىن لە لەشى ئىنسان و... دانەۋىلەدا. چاقە گەنمە كەى مانى كوتىخاشە رىف

نەسپىن تى داۋە.

☆ نەسپىن كۆزە ۱۹۴۳ (۱۹۲۵)

قامكە گەورەى دەست. ناۋى قامكە كان لە چكۆلەرا بۆ گەورە: تىتى، براى تىتى، نانى
دەبا بۆ جووتى، دۇشاۋ مژە، نەسپىن كۆزە.

☆ نەسپىنۇن ۱۹۴۴ (۱۹۲۵)

ئەۋ كەسەى نەسپىن لە لەشى دابىن.

☆ نەسپىن ھەلىنان ۱۹۴۵ (۱۹۲۵)

بېر = ۱۹۴۲.

نەستۇ ۱۹۴۶

ئەندامىكى لەشى ئادەمىزاد و گيان دارنى چوارىپىن و باندانە، سەلك و لەشيان
تىك دەكەتەۋە، گەردن، مل، ستوۋ، ستوۋكور.

[۱۹۴۵]

مەسەل

نەستۇ (۱۹۴۶)

✱ خەتا كەس ۋە (نە)ستۇى خۇى ناگرى ۱۹۴۷ (۱۹۴۶)

دكى بىتوۋ نەكا بەرگرى لە خۇى / بەلام كەس خەتا ناگرىتە نەستۇى.

[مەلا مەغۇر]

۱ ھاۋتاي خەتا بەردىكى گەورە يە كەس خۇى لەبەر ناگرى.

✱ كوتيان: وشتر نەستۇت خوارە. كوتى: جا بە ناشكورى نائىم كويم راستە؟ ۱۹۴۸ (۱۹۴۶)

بريا ھەر ئەۋ عەببە با.

✱ مەلاژن دە گيانە ئىلايە دابوۋ شىلانيان دە نەستۇى دە خست. ۱۹۴۹ (۱۹۴۶)

رىكەۋەندە كانى رستەيى و ئامال رستەيى

نەستۇ (۱۹۴۶)

≈ نەستۇى شەيتانى شكنى ۱۹۵۰ (۱۹۴۶)

لە كاتى بەشىمانى لە كردن / نە كردنى كارىك يا قەيە كدا دە گوترى. دەك نەستۇى

شەيتانى شكنى. جا نەمن چووزانم بۆ نەھارى دىيە مائە تىمە دىنا چۆن و مدەر دەكەۋتم.

- ≈ بۇ بارەقە ئىلايەكى ئەستۈي خۇي دەشكىنى
بەدبەخت و ساۋىلكەيە. ۱۹۵۱ (۱۹۴۶)
- ≈ توورەكەي سۈالنى ئەستۈم دايرى... ۱۹۵۲ (۱۹۴۶)
- لەو پەرى فەقىرى و ھەزرىتى داخۇ لە كارىك بۈاردن . توورەكەي سۈالنى ئەستۈم دايرى
مىلادان ئالتۇنمە قوون دەركان.
- ≈ دەستى خاترجەمى باۋى پشت ئەستۈت ۱۹۵۳ (۱۹۴۶)
- ئەرخەيان بە . سەئىرى خاترجەمى ۋەين سەرت دە.
- ≈ ۋەبائى بە ئەستۈم رۇز بازارى قىيامەتنى ۱۹۵۴ (۱۹۴۶)
- (پىداگىرىيە لە سەر دروست بوون / نەبوونى كارىك .) ! گوناھى ئەو لە رۇزى
قىيامەتنى دا لە پىنى مەن.
- ≈ ۋەبائى بەستۈم / بە تەختى ئەستۈم ۱۹۵۵ (۱۹۴۶)
- گوناح و خەتاي كارەكە بۇ مەن . ئەگەر بۇ نان پەيدا كەردن ھاتوۋى . ۋەبائى بەستۈي
مەن . بېچۇ مائە مېرزىندىنى / ئەگەر بۇ پىاۋەتى ھاتوۋى ۋەبائى بەستۈي مەن بېچۇ مائە
فەرەتاۋدىنى .
- [بەپىنى مەم و زىي . شۇجە]
- ≈ ۋەبائى جو و ھەرمەنىم بە ئەستۈي ۱۹۵۶ (۱۹۴۶)
- بىر = ۱۹۵۴ .
- ≈ ۋەبائى خۆت ۋەستۈ / ۋەئەستۈي خۆت ۱۹۵۷ (۱۹۴۶)
- ئەۋى بە سەلاھى تۇ بوو كۆتم.
- ≈ ۋەبائى سەگىم / سەي تەپم بە ئەستۈي ۱۹۵۸ (۱۹۴۶)
- ئەگە ئاگام لەو كارەي پىن . ئەگە بەو شەم زانىپى . || بىر = ۱۹۵۴
- ≈ ۋەك گۆشتى گەردنەستۈ ۱۹۵۹ (۱۹۴۶)
- (گۆشتى گەردنەستۈ - لە سۇنگەي ئىيىگەكانى - ناخۇش لىن دەبىتەۋە و
ھەندەۋەشنى .) || بەدقەر و خراب . ۋەك گۆشتى گەردنەستۈ . - لىم بۆتە گۆشتى
گەردنەستۈ ھەر چەند دەكەم لە مەم ئالتەۋە .
- ≈ ۋەبائى گاي بىنەم بە ئەستۈي ۱۹۶۰ (۱۹۴۶)
- بىر = ۱۹۵۸ .
- ≈ ھەتا رەگى تەپىم بەستۈۋە پىن... ۱۹۶۰ (۱۹۴۶)
- ھەتا روۋجم دەبەردا پىن.

جنيو

نەستۆ (۱۹۴۶)

φ نەستۆ شكان / نەستۆ و گرده پان شكان ۱۹۶۱ (۱۹۴۶)

فەوتان و لەبەين چوون. «حەك نەستۆ و گرده پانت شكن. - حەك نەستۆ شكن.»

زاراوه

نەستۆ (۱۹۴۶)

○ نەستۆ خواړ ۱۹۶۲ (۱۹۴۶)

مات و مەلول. «تۆكەر و تابيعەى كورى من پاكي نەستۆ خواړه.» [نەرمە]

○ نەستۆ شكان ۱۹۶۳ (۱۹۴۶)

مەسدەرى تىكەلاوه، كىنايه، زيان گەياندن بە خو يا خەلك. وەسەر تەلە پەرانندن
نەوه حەمەبە و دۇغرى؛ سالى بە هەزاري چووین نەستۆى خۆى دىشكەنتى. وا دەكمى نا
نەستۆمان بشكەنتى. هەستىن با پڕۆين تا لە خەشتەى نەبردووین و نەستۆى نەشكاندووین.
[مەوس]

○ نەستۆ / مەل گەچ ۱۹۶۴ (۱۹۴۶)

(۱) موحتاج. «هەتا كەنگى بە نەستۆ كەچى بژين؟» (۲) دىل و يەخسیر. «لە راست تۆ نەستۆم
كەچە.» (واتا حەق بە تۆيە). : هاوتای نەستۆ خواړ.

○ نەستۆ لەبەر كەسىگ كەچ كردن / نە كردن ۱۹۶۵ (۱۹۴۶)

مەنتى كەسىگ هەلگرتن / نەگرتن. «شەقزنى لە بالى خۆى داوه / چووە ئاسمانى
راوه ستاوه / ئىكلامى هەزرەتى عيساي كيشاوه / لە پيش دەستى راوه ستاوه / نەستۆ
كەچە. راوه ستاوه / هەزرەتى عيسا بۆى پاراوه.»
[بە پاشى سەمەد و مەر سىنومەين، نە حەمدى لوكلى]

○ نەستۆ / مەل لە موو بارىگ تر بوون ۱۹۶۶ (۱۹۴۶)

هاوتای ۱۹۶۴ (لە گەل مانای ۲).

○ بە (نە)ستۆ و رانى شكاو / ورد ۱۹۶۷ (۱۹۴۶)

لە زمانى يە كەم كەسەوه بۆ دوو خالەت دەكار دەكرى: (۱) بۆ دەبرىنى پەشيمانى لە
كارىگ كە كردوو يەنى يا دەبوو بيكا و نەيكردوو. «... دۆيتن نەو دەمەى دەچوووه
سەفەرى دە كاوله لە حەسايە / داواى ماچىكى لى دەكردم / بەستۆ و رانى شكاو و
سەرىكە بەقور نەمەدە دا يە.»

[بەدى سوارز]

(۲) بۇ رەخنە گرتىن لە كارى كەسكىك. شەنە سائىكە بەستۆ و راسى شكاوى قەولوايە

نەوارىكى مەممەدى بەيتانم بۇ بېتىن. *

○ بە ئەستۆي كەسكىك دابىرىن / داهىنان ۱۹۶۸ (۱۹۲۶)

(۱) سەپاننى كار، تاوان، قسە و كرده وە يەك بە سەر كەسكىكدا. «جەنای ئەوى سەبوو غايەتەكى بەستۆيان دابىرى» (۲) سەپاننى مال و ملك يا كىچ و ژن بە سەر كەسكىكدا بە جۆرىك كە مەغموون بىن. «كۆرە خۇ رووحىشى خەبەر دار نەبوو. وە ئىلاھى بەستۆيان دابىرى».

○ خىستەنە ئەستۆ / سەر ئەستۆ ۱۹۶۹ (۱۹۲۶)

پر = ۱۹۶۸.

○ خۇ بە ئەستۆي كەسكىك دابىرىن ۱۹۷۰ (۱۹۲۶)

خۇ قايم كەردى: الف) ژن لە پياو سەرەراي پىن ناخوش بوونى كاپرا (ب) ميوان لە خانەخوئى. پ) كەسكىك كە بە نەزەرى سەفەر و چوونە جى يەكە.

○ خىر بىن و بىر بىن بە ئەستۆ / مىلى كەسكىكدا ھاتىن ۱۹۷۱ (۱۹۲۶)

بە مل داهاتى شەر يا سەودايەكى نەخوازراو.

○ دوولك دە ئەستۆ / مل نەكران ۱۹۷۲ (۱۹۲۶)

زۆرى لى نەكران. مەدى بۇ ھەمەن دە پەھەيست؟ خۇ دوولكى دەمل نەكرابوو.

○ دوولك لە سەر مىلى / ئەستۆي كەسكىك دانان ۱۹۷۳ (۱۹۲۶)

پر = ۱۹۷۴.

○ دوولينگ / دوولينگەنە بە سەر ئەستۆي / مىلى كەسكىكدا ھىنان ۱۹۷۴ (۱۹۲۶)

دەين چۆك نان و بە سەردا زال بوون.

○ دەست دە ئەستۆي كەسكىك كەردن ۱۹۷۵ (۱۹۲۶)

(۱) ئاشت كەردنەھوى يەككىك. (۲) ئاشت بوونەھە لە گەل كەسكىك دەستى دە ئەستۆي كە

ما ھېچى دە دلىدا نەمەنتە. (۳) نىشانەى خۇشەويستى يە. دەستيان دە ئەستۆي بەك

كەردبوو دانەشتبوون.

[قاموس]

○ گرتنە ئەستۆ ۱۹۷۶ (۱۹۲۶)

كىنايە، قىوول كەردى كار و فرمانىك بۇ جى بەجى كەردى (عەرەبى تەھد)

«نومسەنەھوى كىتەكەى گرتنە ئەستۆ. تېوە نەم كارە بگرنە ئەستۆ. پەنەا دىيار قەردار بووم

فەرھاد بۇى گرتە ئەستۆي خۇى»

[قاموس]

○ له نەستۆ دان ۱۹۷۷ (۱۹۴۶)

(۱) کینایە، نەندام کردن، سەر برین، جەپەن له نەستۆی دەن، تێبینی - جاران
سەر پەراندن بە شیر، شیوەیەک بۆوە بۆ نەندامی کەسێک جا چونکۆو
میرغەزەب شمشیرە کە ی بە دوو دەست دەگرت و بە هەموو هیزی حۆی
دایدەهیناوە و له ملی کایرای دەدا؛ وتراوە، «له نەستۆی دەن» (۲) کینایە، بە راست
زانینی قە یا کردەووی کەسێک، تەئید کردن، شایەتی بۆ دان، «له نەستۆی دا و کوتی
باپەر راست دەکا، تێبینی - سەر بۆ لای شانی راست لار دەکرێنەووە و بە لەپی دەستی
راست دەکشێت بە لا ملی چەپەدا، لەوانە یە سەرچاوەی ئەم کارەش هەر بچیتەووە
سەر (له نەستۆ دان وەک بیهوێ بلی ئەگەر قە کە ی راست دەرنەچوو نامادە یە
له نەستۆی بدری.

[لەبەر]

○ له نەستۆ نان ۱۹۷۸ (۱۹۴۶)

پەر - ۱۹۶۸.

○ وە نەستۆ گرتن / نەگرتن ۱۹۷۹ (۱۹۴۶)

ئەزکی بەرێو بەردنی کارێک یا قە یە ک قبوول کردن / نە کردن، «کاگ رەحیم خەرجی
چاپی کتێبە کە ی و نەستۆ گرتووە»

رێکەووەندەکان

نەستۆ (۱۹۴۶)

☆ نەستۆ کورد ۱۹۷۹ (۱۹۴۶)

ملە قۆتە / قۆجە.

نەستوو ۱۹۸۰

(پەهلەوی: ستور، ستەر.) عەباریک، «بەفری نەستوو، سێلاوی نەستوو و...»

باوەر

نەستوو (۱۹۸۰)

○ بۆ بەران دەین کاوریکی وا هەلبزیری ئەگە لاقی نەستوو بێ و کلێنجە ی قوڵە. ۱۹۸۱ (۱۹۸۰)

مهسهل

ئەستوور (۱۹۸۰)

✕ ولاغ لە ئەستووری، بەندە لە غوللووری ۱۹۸۲ (۱۹۸۰)

چۈن ولاغ بە ئەستووری یە دەچى غللووریش ئەلئا ئىسانی دەشکېنى.

✕ چەمەندەر هەتا تەنگ تەرى، بنى ئەستوور تەرە ۱۹۸۲ (۱۹۸۰)

(لە مەجلیسكى، كە میوانىك نەهاتىن و خەمەخوئى باسى نەهاتنى وى بك،

میوانەكانى تر دەیلین.) ۱ كابرە بە تەننى بن زۆرتى وە گیر دەكهوئى و چاترى بو

دەگوزەرى.

رێگەوهەندەكانى رستهیى و نامال رستهیى

ئەستوور (۱۹۸۰)

≈ دەلێنى بەنى ئەستووری، قەت دە شە و گوردی كەس نایە ۱۹۸۲ (۱۹۸۰)

(شە: شن، شانە، دانە دانەى تان و رایەلێ بەنى حاجم یا پۆبەشمین یا بەرمال یا

بوزوو، بە كەلێن دەنگەكانى ئەو شەپەدا رەيال دەكرین. گورد: دوو جیووت

چوارچێوەى دارین كە لە پاناییمو ریزە بەنیک وەكى دەنگە شانە بە یەك مەودا

قایم كراوە و دەكهوئە پششى شن.) ۱ بە كاری كەس نایە، دە غەم و خوشى

كەسدا نى. دېست و پێنچ كەس هەموو سەردار عێل، هەموو پایو و پێچوو، ئیدی

هەر زەمانەى كەستىك دە شە و گوردی دنیا بە دەكشنى....

[بە بنى ئەخەمەدى شەنگ، ئەخەمەد ئۆنسى]

|| بۆ سێهەم كەشیش دەكار دەكرى.

≈ سەرى ئەستوورە و بنى بارىك ۱۹۸۲ (۱۹۸۰)

بریتى یە لە مالى حەرام كە هەموو كات و ساتان لە مەترسى هەوانان دایە. «مالى

كامل» پەن چ نە، سەرى ئەستوورە و بنى بارىك. || ئاواش دەگوترى. مالى حەرام چ

نە، سەرى ئەستوورە و بنى بارىك.

زاراوه

ئەستوور (۱۹۸۰)

○ ئەستوور بوون ۱۹۸۲ (۱۹۸۰)

(كینایە، قەلەو بوونی ئادەمیزاد. «دەتگوت شەمى شایى نایە، چۈن ئەستوور بوو».

[غاموس]

۴) بۇ نیشان دانى ئەوپەرى تامەز زۆيى كىردنى خوار دەمەنەك دەكار دەكرى
 شىتېكىن لە پېشە خۇ دانابوو وختە بوو لە سوپىيانى ئەستوور بىم - رۆلە پاروويەكى بدە بەو
 مىئالى. ئەستوور دەين - وەتلاھى ئەستوور بى ئەھلىم لىچى لىن وەچوارى خەي.

○ رەگى گونى ئەستوورە (۱۹۸۴) ۲

بەدەمارە و دانايە.

باوەر

ئەستوور بوون (۱۹۸۴)

◇ نەگە لە گن يەككى شتى بخۆى دەين بەشى بدەى دەنا ئەگە نىت و ئەوسن بىن (۱۹۸۴) ۱۹۸۵

ئەستوور دەين.

◇ ولانغ ئەگەر كام بكا بىن دەدانى سەرەوەى ئەستوور دەين، بۆى دەدرن ھەتا چا بىن. (۱۹۸۴) ۱۹۸۶

○ ئەستوور رستن (۱۹۸۷) ۱۹۸۷

قەى زلە زلە كردن. * باريك رستن.

رېكەوئەندەكان

ئەستوور (۱۹۸۰)

☆ ئەستووران (۱۹۸۰) ۱۹۸۸

رېسى ئەستوور كە دەكرىتە گورىس.

☆ ئەستوورايى (۱۹۸۰) ۱۹۸۹

رادەى ئەستوورى.

مەسەل

ئەستوورايى (۱۹۸۹)

✱ ھەموو شىتېك لە باريكىدا دەپچرى. زۆلم لە ئەستوورايىدا (۱۹۸۹) ۱۹۹۰

زۆلم ھەتا زۆرتر بىن ئەگەرى نەمانى زۆلم و زالمەكە پتر دەين.

- ☆ ئەستورک ۱۹۹۱ (۱۹۸۰)
- جۆرە نانېكى ئەستورە.
- ☆ ئەستورگان ۲۱۹۹۱ (۱۹۸۰)
- رىسى ئەستور؛ وەك خاۋك و فرىت و سىتا. ۛ بارىكان.
- ☆ ئەستورگە ۱۹۹۲ (۱۹۸۰)
- ئەستورگ.
- ☆ ئەستورى ۱۹۹۳ (۱۹۸۰)
- ئەستورايى بە قەبارە.

- بە كەسىك / شتىك پشت ئەستور بوون ۱۹۹۲ (۱۹۸۰)
- بە كەسىك يا بە شتىك خاترجەم بوون. «... لە قەسەكانى مەن واقيان ورمابوو. ئەوان نەياندەزانى مەن بە چى دەخوڧم و پشتم بە چ ئەستورە كە قەسەم وا نئىرن.»
- [مەنە پەۋ ۱۳۰]
- چەرم ئەستور بوون ۱۹۹۵ (۱۹۸۰)
- خۇڧراگر بوون لە بەرامبەر زەبىرى رووحى و لەشى. «يارە لە مېرزاى زياتر نىه، مېرزاى دلى ھەبە، چش با يارە بگرن، چەرمى ئەستور دەبىن.»
- [مەنە ۱۱۱]
- دل لى ئەستور بوون ۱۹۹۶ (۱۹۸۰)
- دل بە غەم و پەژارە بوون.
- دەمار ئەستور ۱۹۹۷ (۱۹۸۰)
- بەر = ۱۹۹۸.
- رقى ئەستور ۱۹۹۸ (۱۹۸۰)
- ئەۋەى زوۋى رقى ھەلەستى و درەنگ خاۋ دەبىتەۋە. «پەڧگورى رقى ئەستورە كورد / لە سەر تۆلەى تۆ سوۋرە كورد.»
- [۴ رىك و روون]
- سەر لى ئەستور بوون ۱۹۹۹ (۱۹۸۰)
- ۋەپزە بوونى لە رادەبەدەر لەبەر بىن كارى، جار و بارەش لەبەر بىن دەرتانى. «سەمكۆ لە نىۋ سى سەنۋوران دا بىن ئەنۋا مابۆۋە، سەرى لى ئەستور بېۋو... ئەۋ ۋەزە ناچارى كرد لە مەجبۇريان خۆى توۋوشى داۋىك بكا كە رەزا شا بۆى نابۆۋە.»
- [كوردستان و نىسبەتلى مەۋلەئال ۴۳۶]

○ قین نه ستور ۲۰۰۰ (۱۹۸۰)

پر = ۱۹۹۸.

○ لینگ نه ستور / لی نه ستور بوون ۲۰۰۱ (۱۹۸۰)

گه وره بوون. دناوا پتسر نوو منداښه بهر منځلا مکه، سجدین لینگی نه ستور یی
دوولینگانهت به ملی دادپتس.

۲۰۰۲ نه ستور

(په هله وی: ئاستر.) پارچه پیک قوماشه، له دیوی ناوه وه له کهوا و چاکهت و نهو
جووره شتانه وه دای نه دروون. ۲) توژانی رنگه که له پیش دا ده یدهن لهو شتانه ی
بیانه وی رنگیان بکن، وه ک ده رکه و منجه ره و دار و دیوار. پاش وشک بوونه وه ی
ده ستیکی تر رنگی خهستی لی نه دهن.

[قاصوس]

رېکه وهنده گانی رسته یی رثامال پرسته یی

نه ستور (۲۰۰۲)

= نه گه رووی ده یی نه ستور پشی ده وی ۲۰۰۲ (۲۰۰۲)

هر بهر منده ی رازی ناین. پر پرویه. ۱ هاوتای کرمانج نه گ رووی بده یی پی له
گونت دهن. رووی ده یی سواری پیای ده یی.

۲۰۰۴ نه ستی

سه. ستی. ئاسنیکه له بهر دهنه ستی ده درنی و پریشک هی لی هه لده کا.

رېښه‌وې نښه‌کان

نېستې (۲۰۰۴)

☆ نېستې و بهرد ۲۰۰۵ (۲۰۰۴)

ده‌زگای ناوړ کړدنه‌وه، پارچه ناسن و بهردنیک که ناوړی یې ده پووشوو به‌رده‌دهن

مه‌ته‌ل

نېستې و بهرد (۲۰۰۵)

§ ره‌قی ره‌قایی / نهرمی نهرمایی / ره‌قم دا له ره‌قایی / گه‌یی به‌گهرمایی ۲۰۰۶ (۲۰۰۵)
نه‌ستې و بهرد

رېښه‌وې نښه‌کانی رسته‌یی و نامال‌رسته‌یی

نېستې (۲۰۰۴)

☆ نېستې و پووشوو ۲۰۰۷ (۲۰۰۴)

(وشه‌ی (وه‌ک) یا (ده‌لنې) ده پېش‌دا دی.) | پېکه‌وه هه‌ل‌اکه‌ن | هاوتای
کیرد و پمیر. مشک و پشیل. ۱۵۲۸.

☆ نېستې‌وولک ۲۰۰۸ (۲۰۰۴)

(نېستې + وول له: تن‌وولین + نک.) شیشکی ناسنه ۲۰ / ۳۰ سانتیمه‌تر درېزه
سه‌رینکی پان کراوه‌ته‌وه، سه‌ره‌که‌ی دیکه‌شی پان وه‌کوو قولاپ و قه‌لانگ وایه، پان
دمسکینکی داری ری‌ده‌خړی. بو کاروباری ناشپه‌زخانه و چیشته‌لینان و نان کردن
به کار دیت.

[ناموس]

نېستې‌پره ۲۰۰۹

(۱) ستیر، هه‌سار. ۲) به‌کینکه له وینه‌کانی کلادی کوردی.

باوه پ

نەستېره (٢٠٠٩)

- ◊ له يلن و مەجنوون دوو نەستېره سألن دوو جارن خو لىك دەدەس هەر كەس ٢٠١٠ (٢٠٠٩)
- وېكەوتنى ئەو دوانە بېيىن دوعاى قبول دەين.
- ◊ مار نەگە بەيانىش بىگوزى هەتا نەستېرهى خوى نەبىن نامرى. ٢٠١١ (٢٠٠٩)
- ◊ هەموو كەس لە ئاسمانن نەستېره بەكى هەبە دەگەل هاتە مردنن نەستېره كەى ٢٠١٢ (٢٠٠٩)
- دەكوژنەهە.

مەتەل

نەستېره (٢٠٠٩)

- § ئاقل دارەى ئاقلت پىنە / پرۆزەبە و سى شتى پىنە ٢٠١٣ (٢٠٠٩)
- § نەستېرهى ناو مەنجەلن / بە رۆژ لە دەرنى / بە شەو لە سەرنى ٢٠١٢ (٢٠٠٩)
- ئاسمان، مانگ، نەستېره
- چاو

مەسەل

نەستېره (٢٠٠٩)

- ✕ مانگ لە لای من بى، نەستېره با هەر جريوه جريويان بى ٢٠١٥ (٢٠٠٩)
- نەگەر ئەو كەسەى مەبەستە لایەنگرى من بى ئەوانى دى هەموو دوزمىشم بى
- ترسم نيه.

رێكەوه نەدەكانى رستەبى و ئامال پستەبى

نەستېره (٢٠٠٩)

- ≈ نەستېرهى سىوەيل ٢٠١٦ (٢٠٠٩)
- (يەكێكە لە نەستېره نەگەرەكان، لە جەنگەى گەرما و كاتى گەبشتى ميوەجانا)
- هەلدى، زۆر بە ورشە و گرشەبە. ئەو نەستېره بە دواى نيوەشەو سەر لە ئاسوى

کوردوستان دهردينن و ده گهل ئهستيرهی بهيان کهم تر فهرقی ده کړی بویه کورد
ناویان ناوه کاروان کوژه. (

[مابوس]

! کهسکی کهم ده بینه دړی. | هاوتای وهک بنی قاوه لیهاتن. گوله به هاره.
گوله گه زیم.

≈ نه گهر نه وهنده بهر بیاری بزنی له سهر لا ته نیشتی ئهستیران بخوا... ٢٠١٧ (٢٠٠٩)

ههر دیم، کاره که هر ده کهم، په کت ناخه و...

≈ به قهت ئهستیره ی ئاسمانی ٢٠١٨ (٢٠٠٩)

زور و زه و مند. | هاوتای ٢٩٧.

= وهک ئهستیره ٢٠١٩ (٢٠٠٩)

گهش و جوان.

زاراوه

ئهستیره (٢٠٠٩)

○ ئهستیره به ئاسمانه وه مان ٢٠٢٠ (٢٠٠٩)

پر = ٢٩٤.

○ ئهستیره ی کهسنگ ناوا بوون ٢٠٢١ (٢٠٠٩)

ده گهر نه وه ئهستیره گهشه وا زوو ناوا نه ده بوو تووشی نه وه شه وه زهنگه نه ده بووین که

سهره ده ری تڅا نه کړی،

[په زړه]

| مردن.

○ جووته له ئهستیره دان ٢٠٢٢ (٢٠٠٩)

(١) به که یف بوون. (٢) به دفر و توسن بوون.

○ له جهوت ئاسمانان ئهستیره یهک شک نه بردن ٢٠٢٣ (٢٠٠٩)

پر = ٣٠٩.

○ نان بو ئهستیران بردن ٢٠٢٤ (٢٠٠٩)

(هر بو سینه م کس ده کار ده کړی.) | زور دریز بوون. هاوتای نان بو له گ له گ

بردن. ئاسمان به نیو لینگ دا دیار بوون. وهک عووج / ته زه ی دریز بوون.

رَنگه‌وه‌نده‌کان

نەستێره (۲۰۰۹)

☆ نەستێره راخوشین ۲۰۲۵ (۲۰۰۹)

راکشانى نەستێره له ئاسمان. نەستێره یەک یەک راخوشین / رهش هه‌لگه‌پا
ئاسمانى شین. [۵ ریک و دوو]

باوه‌پ

نەستێره راخوشین (۲۰۲۵)

◊ نه‌گه‌ نەستێره راخوشین نه‌وه تیری شیخ‌رهش و شیخ‌مه‌ندین. ۲۰۲۶ (۲۰۲۵)

☆ نەستێره راکشان ۲۰۲۷ (۲۰۰۹)

بزوو‌تیه‌وه و جوولانی نەستێره‌ی (نه‌گه‌پ) له شوینی خۆی و خوشینی به ئاسمانا
به خیرایی.

☆ نەستێره‌ی به‌ریه‌یان ۲۰۲۸ (۲۰۰۹)

نەستێره‌ی به‌یان.

☆ نەستێره‌ی به‌یان ۲۰۲۹ (۲۰۰۹)

نەستێره‌یه‌که ده‌گه‌ل سێنده‌ سه‌ر له ئاسۆ ده‌ردێنن.

☆ نەستێره‌ی رۆژنی ۲۰۳۰ (۲۰۰۹)

» چاو‌ت نەستێره‌ی رۆژنی / هه‌نیه‌ت مانگی زوولای / تازهی سه‌ر وه‌ده‌ر ناوه / له ئێو
هه‌ور و سامانی. [۱۶۶ مه‌رمان]

|| هاوتای ۲۰۲۸ و ۲۰۲۹ .

☆ نەستێره‌ی مانگن ۲۰۳۱ (۲۰۰۹)

نەستێره‌یه‌که ده‌گه‌ل مانگ ده‌رده‌که‌وێ و له سه‌ره‌تای مانگدا زۆر لێی نیزیکه‌ هه‌تا
مانگ گه‌وره‌تر ده‌بن. نه‌ویش زیاتر دوور ده‌که‌وێته‌وه.

☆ نەستێره‌ی شوانان ۲۰۳۲ (۲۰۰۹)

» چاو‌ت نەستێره‌ی شوانان / هه‌لدێ به‌ری به‌یانان / شوقی دا له‌ کۆلانا‌ن / قوونه‌بانی
ژن جوانان. [۱۰۴ مه‌رمان]

|| شوانان مه‌ری پێ وه‌رده‌گێرن. || به‌ ۲۰۳۰ .

☆ دوو نه‌ستیره ۲۰۳۳ (۲۰۰۹)

دوو خوشکه، جووته‌ی که‌وان.

☆ گو نه‌ستیره ۲۰۳۴ (۲۰۰۹)

کرمیک که به شو ده‌تروسکئ.

۲۰۳۵ نه‌سحابه

یاران و هاوئشینانی هه‌زهره‌تی محممه‌د ادغ.

رێکه‌وه‌نده‌کانی رسته‌یی و ئامال‌پرسته‌یی

نه‌سحابه (۲۰۳۵)

≈ ده‌لێی نه‌سحابه‌یه ۲۰۳۶ (۲۰۳۵)

(ده‌کرێ وشه‌ی (وه‌ک) ی ده‌پێش‌دا بن.) | ئێسانی چاکه و ئێمان‌داره.

۲۰۳۷ نه‌سکوئی

که‌وچکێکی گه‌وره‌یه له‌ دار دروست ده‌کرئ، ده‌سکی درێژه، ته‌نیا بو چێشت ئێنان ده‌بن. هه‌سکۆ، هه‌سکه، هه‌سک.

هه‌سه‌ل

نه‌سکوئی (۲۰۳۷)

✕ نه‌وی ده‌دیزه‌ی‌دا بوو ده‌ نه‌سکویم کرد ۲۰۳۸ (۲۰۳۷)

هه‌موو شتیکم گوت، | بر = ۲۰۴۴

✕ دیزه‌ کو‌تی: بنم زێڕینه، نه‌سکوئی کو‌تی: ئه‌من له‌ کو‌ینه‌ ۲۰۳۹ (۲۰۳۷)

نه‌وی ده‌یلێی وا نیه، له‌خۆرا خۆت هه‌لمه‌کێشه و چاکت ده‌ناسم.

✕ دیزه‌ له‌ نه‌سکوئی‌یه به‌ کول‌تره ۲۰۴۰ (۲۰۳۷)

۱) کینایه له‌ که‌سیک که‌ بو پاراستنی مالی که‌سیک زیان‌ر له‌ خاومه‌که‌ی هه‌ول بدا و زۆرتری دڵ پیومه‌ن. ۲) کینایه له‌ که‌سیک که‌ له‌خۆرا لاگیرى ریناز یا باوه‌ریک ده‌کا

✱ رقی ههوی یه یهک به نه سکوی یه، رقی ناوایج یهک به دنیایه
پر = ۱۴۸۵.

✱ له ریزیم بۆمیره و به نه سکویم دانن
نهمیش به سه رکهوه، بمخوینهوه. | هاوتای له ریزیم بۆمیره به کچکیم رادیرو، له
ریزیم بۆمیره به نیسکیم رادیرو.

✱ هه ر چی ده مهنجه ئی دا بن دیته نیو نه سکوی
هه ر نهینی یه کی ههین ئاشکرا هه ر دهین. | هاوتای هه ر چی له دیزه دا بی به
کهوچک ده ر دی.

زاراوه

نه سکوی (۲۰۳۷)

○ نه سکوی ده مهنجه ئی گێران ۲۰۴۴ (۲۰۳۷)
ئاشکرا کردن و ده رختی راز و نهینی. ... له له کوپوه بۆ کوئی دا که مێک ژبان و
به سه رهانی تال و پر له کوپره وه ری خۆم بۆ گێراونه تهوه، دیاره له بنی کووله که م
نه داوه و لیفهم له سه ر هه تیوان هه ئنه داوه تهوه و نه سکویم له مهنجه ئی نه گێراوه،
[نه رۆت]

○ نه سکوی هه موو دیزان بوون ۲۰۴۵ (۲۰۳۷)
خو له هه موو کارێک هه ئه وتانندن، ده ئوی له دیزه ی خه لکا نه سکوی یه / هه یج که س
نازانن نه سلن له کوئی به،
[هه رهنه ر]

| هاوتای وه ک له په بوون. ۲۰۴۶.

○ له هه موو دیزان نه سکوی بوون ۲۰۴۶ (۲۰۳۷)
پر = ۲۰۴۵.

نه سککه نه ده ر ۲۰۴۷

نه سککه نه ده ری مه قدونی ناسراو به گوجه سه تکه یا مه زن، له دایک بووی ۲۵۶ و کوچ
کردووی ۲۲۲ به ر له زایین. دبانگی دیم وه به ر نه سککه نه ده ری، ده یگه رته وه ریگای
پێنسه ت سالی / خه رچی ده ستانده له هانگ و رۆژی، ناوه ئه لا هه ر له ده ریایه،
[تازیه، که سی سه ر به سنه ر ۲۶۱]

باوه

نەسكەندەر (۲۰۴۷)

- ۲۰۴۸ (۲۰۴۷) ◊ نەسكەندەر و سولهيمان چوار قورنەى دنيايان گرتووه. به كى ديش دەسلەتاي سەرانهري دنيايهى ومهر ده كهوتى و نهوجار دنيا خرا دهين
- ۲۰۴۹ (۲۰۴۷) ◊ ده سهرمهگرگى دا له نەسكەندهریان پرسى دنياى چون دى؟ كوتى. جنى يه كهم سینه ره بمهينه بهر روژى. دهستان دایه. كوتى: دنيا نهوهنده بوو له بهر تاوى را هاته بهر سینه رى.

ريگه وهنده كانى رسته يى و نامال رسته يى

نەسكەندەر (۲۰۴۷)

- ۲۰۵۰ (۲۰۴۷) ≈ وهك سه ددى نەسكەندەر
- (۱) پتەو و قايم. (۲) سنگين و گران. «كهستى غه وواسى به حىرى عيلم و عقلى و فهرل و جهوهه ر بى / ده بى سینهى سه فینه و عزمى وهك سه ددى سكهنده ر بى.»
- [۷۸ مار كنه ر بى]

زاراوه

نەسكەندەر (۲۰۴۷)

- ۲۰۵۱ (۲۰۴۷) ◊ گىژى نەسكەندەر
- (۱) هات و هاوار و تىكه وليكه. (۲) گرداوى به سام، پيش هاتى پر مه ترسى. «گىژ ده ئى: هه تيوه لاهه نه من نه گهر له ترسى خوداى خۆم بويم / دوگمهى سينگ و بهروانت بۆ بترازيم، به يهك سه رى ده تهاوتمه وه گىژىنگى ده نەسكەندەرى / مه گه خودا وه ندى ميرى مه زن، پاشاى كه ره مئ / به رووحم و ره حه متهى خۆى روحيگت پى به رى.»
- [نازيره. گه مبه سه ره به مسوور]

نەشكهوت

۲۰۵۲

- (۱) هلۆلايى سروشتى شاخ و چيا له نهجامى گۆرانه كانى (جينولوجى) له زۆر كۆنه وه هه ن و ئادميزاد پيش نهو ماوهى فبرى خانوو دروست كردن بى تيان دا ژياوه:
- نەشكهوتى «شانه ده رنى» به ناوبانگه. نەشكهوتى كه ره فتوو له كوردستانى شيرانه
- (۲) نهو شوينانهى ئادميزاد له ره وه ز و زهرد و ماهان وه كوو وه تاغ دروستى كردوو ن

نەشکەوتی "قەرەقا" لە نیزیکی مەهلاباد دەستکردی "مادە کانه، نەشکەوتی
قیسەپان لە دینی "زەرزی" نیزیکی "چمی زەزان". نەشکەوت، شکەفت، عار، بە
هەورامی مەر.

[خاوس]

مەسەل

نەشکەوت (۲۰۵۲)

✱ دارێک دە نەشکەوتی دابێ قەت بەرناهیێن ۲۰۵۳ (۲۰۵۲)
هەر کارێک بۆ ناکام گەشتن هەل و مەرجی پێویست دەخوازی.

رێکەوه‌نده‌کانی رسته‌یی و نامال‌پسته‌یی

نەشکەوت (۲۰۵۲)

= زاری دەلێی نەشکەوتی "دەلووکول" ئی ۲۰۵۴ (۲۰۵۲)
(بۆ دووهم کەشێش دەکار دەکری.) | زەلامە. | "دەلووکول" لە کەن دینی
"قەرەگۆز" ئی. چرای رۆن گەرچەکیان بەردووه، گۆییان لە تەپەیی نانی "کۆکە" پان
بووه. کۆکە و قەرەگۆز یەک دوو دیان مەعبەینە.
≈ نەشکەوت ۲۰۵۵ (۲۰۵۲)
(وشە (وەک) یا (دەلێی) دە پیش دا دێ.) | خانوو و سازگراوه‌ی فرت و فراوان.

جینیو

نەشکەوت (۲۰۵۲)

φ زار نەشکەوت ۲۰۵۶ (۲۰۵۲)
زار زل. | دەکری وشە (دەلێی) یا (وەک) دە مەبەینی زار و نەشکەوت دا بێ.
"زاری دەلێی نەشکەوتە."

زاراوه

نەشکەوت (۲۰۵۲)

○ دە نەشکەوت دا قسە کردن ۲۰۵۷ (۲۰۵۲)
(بۆ یەکەم کەس دەکار دەکری و وشە (دەلێی) دە پیش دا دێ.) | بە دەنگی
بڵێند قسە کردن. مەتەنە برێک سەر سەر، بۆ دەلێی دە نەشکەوتی دا قسان دەکەێ.

۲۰۵۸ نه‌شکه‌ولهت

ناوی تیکه‌لاوه، بته‌گوزه و دیزه‌ی شکاوه هیشتا نه‌وه‌نده‌ی پنبه ماین تاو یا شتی
تری تی‌بکری، بو هه‌ر مه‌به‌ستیک بی.

[ماروس]

جینیو

نه‌شکه‌ولهت (۲۰۵۸)

φ زار نه‌شکه‌ولهت ۲۰۵۹ (۲۰۵۸)

زار خوار.

زاراوه

نه‌شکه‌ولهت (۲۰۵۸)

○ نه‌شکه‌ولهت ۲۰۶۰ (۲۰۵۸)

مه‌به‌ست له ده‌فری خواروخنج و کونه.

۲۰۶۱ نه‌گه‌ر

(په‌هله‌وی: هه‌گه‌ر.) بو ئەم مه‌به‌ستانه ده‌کار ده‌کری: (۱) نامرازی شه‌رته نه‌گه‌ر
چووی بو به‌فدا ناگانارم که نه‌گه‌ر نه‌خۆش بووی به‌پۆره لای دوکتۆر، نه‌گه‌ر ده‌مزانای له‌ کوئی
ده‌نووستی / سپنجه‌که‌م دۆشه‌گ، بو راده‌خستی،

(۲) له پیش رسته‌یه‌که‌دا که (خه‌به‌ر) هه‌کی به‌ شیوه‌ی پرسیار بی، گومان و دوودلی
له راستی قسه (ئیدیا) به‌کی له (مبتدا) که‌دا باسی کراوه پیشان ده‌دا (نه‌گه‌ر
کوستان + زممیریک به‌ دوا‌ی‌دا دیت) وا خۆشه، کوا دووگ + (زه‌میریک وه‌ک
رممیره‌که‌ی پیشو) مانای (کوستانی خۆش نیه) (۳) له پاش سویند دی و
مانای نه‌و رسته‌یه‌ی که به‌ دوا‌ی‌دا دنی هه‌لده‌گیرینه‌وه. به‌ سه‌ری تۆا نه‌گه‌ر قسه‌به
وابن / وانیه، وه‌للاهی نه‌گه‌ر کنه‌بت لیک کردیتمه‌وه / لیکت نه‌کردتومه‌وه. (۴) جار و بار
مانای (که) ده‌به‌خشی. «جا نه‌گه‌ر تۆ ده‌گه‌ل خۆت نه‌یه‌ی چی بو ده‌کری». «جا که تۆ...»

[ماروس]

۱ له راویزی خه‌لک‌دا نه‌گه‌.

په‌ند

نه‌گەر (۲۰۶۱)

- ④ نه‌گەر ئابرووی خۆت خۆش ده‌وێ، ئابرووی خه‌لکیش مه‌به. ۲۰۶۲ (۲۰۶۱)
- ④ نه‌گەر چووێ به‌ شاری کوێران ده‌ست به‌ چاوت بگره ۲۰۶۳ (۲۰۶۱)
- هاورمه‌نگی خه‌لک به‌ و به‌ پێچه‌وانه‌ی داب و رسم و فهرمه‌نگیان مه‌جووێوه.
- ④ نه‌گەر شتیگ نه‌زانی مه‌یلێ، نه‌گەر زانیت نیوه‌ی بلێ. ۲۰۶۴ (۲۰۶۱)
- ④ نه‌گەر گولێ نی درکیش مه‌به ۲۰۶۵ (۲۰۶۱)
- نه‌گەر قازانج نه‌ لانی که‌م زهره‌ریش نه‌ین. | هاوتای ۲۰۶۶.
- ④ نه‌گەر هیلکه‌ی ناکه‌ی، راوکش مه‌خۆوه ۲۰۶۶ (۲۰۶۱)
- (راوک: نه‌و هیلکه‌ی ده‌بن مریشکی هیلکه‌که‌ری ده‌نێن. نه‌و مریشکی نه‌مه‌
- هیلکه‌ی خواره‌وه، نه‌وه‌ پاش کلکی هه‌یه، ده‌یگرن، ده‌یپرن، چاک ده‌بن.)
- | بر = ۲۰۶۵.

مه‌ته‌ل

نه‌گەر (۲۰۶۱)

- § نه‌گەر بیگری ئۆچنیکه‌ / نه‌گەر به‌ریده‌ی ده‌شتنیکه ۲۰۶۷ (۲۰۶۱)
- چا
- § نه‌گەر بریان پیاوی ده‌خوارد ۲۰۶۸ (۲۰۶۱)
- ده‌کاری هه‌زه‌ری موسا
- § نه‌گەر چوومه‌وه‌ ده‌هات، هاته‌وه‌ بۆیه‌ نه‌هات، نه‌هاته‌باوه‌ هه‌ر ده‌هات ۲۰۶۹ (۲۰۶۱)
- تا غایه‌که‌ سۆکه‌ رێکی ئارمه‌بوو نه‌که‌ ئۆسه‌که‌ی بسۆ بێسن، جا نه‌گەر چوو بوو ژمه‌ بێس ده‌که‌ی له‌
- مانگی بوو، ها نه‌وه، تا ئا له‌ منجلیسن بوو هه‌لا نه‌وایی دی حاتی له‌بن تا پای گوته‌ نه‌گەر چوو ده‌هات.
- بێس ده‌که‌ی حاته‌وه‌ ده‌هات.
- § نه‌گەر کلکی بوو لاقی نه‌بوو، نه‌گەر لاقی بوو کلکی نه‌بوو ۲۰۷۰ (۲۰۶۱)

- سنو

مه‌سه‌ل

نه‌گەر (۲۰۶۱)

- × نه‌گەر بالته‌ی چاک ده‌بوو به‌ شانی ساحمه‌یه‌وه‌ ده‌بوو ۲۰۷۱ (۲۰۶۱)
- حه‌تمه‌ن نه‌و شته‌ عه‌ییکی هه‌یه‌ ده‌نا ساحمه‌که‌ی له‌ ده‌سته‌ خۆی نه‌ده‌کرده‌وه‌.

! ره بهر يه کيان نين ده گهل: خوري نه گه چاک بين به پشتي مهر يوه ده بڼې. که ره
نه گه که ري چاک ده بووي له کن سيحه بې خوت ده بووي. کوله نه گه که کولي چاک
ده بووي به شاني سيحه بې خوته وه ده بووي. نه گه مانگا به دؤ ده بوو. له بهر
ده رگاي خو ده بوو.

✱ نه گه ر بایه و نه گه ر بارانه، بؤ که چهل هر زیانه ٢٠٧٢ (٢٠٦١)

هر جورنک بين و بارودوخه که به هه چ باريکي دا بکه وي بؤ نه و هر زهره ده.
! هاوتای به با و بارانی هر له عومري به غري که م ده پته وه.

✱ نه گه ر بووي به مير سه رمان بېره ٢٠٧٣ (٢٠٦١)

مهسل به م جورمش ها توه: نه گه ر بووي قشقه له / له گ له گ هيلانه له سر
کيرمان بکه. ! پر = ٢٠٧٤.

✱ نه گه ر بووي به ريوي گاهم / سه ري گاهم به خو ٢٠٧٤ (٢٠٦١)

هه رمه وگورمه شي ناوي، جاري دهسلاتي چت نه، سبه پنيش نه گه ر بووي به
شتيک چت له ده ست دي بيکه.

✱ نه گه ر به دبه ختي هات به په لوي دانت ده شکن ٢٠٧٥ (٢٠٦١)

(په لوي: نارد و ناو تيکل ده کن و ده يکولنين و روني له ده کن.) ! مهسل به م
جورمش ده گوتري: نه گه ر به دبه ختي هات په لوي دانت ده شکن شي. ! هاوتاي
٢٠٧٦ و ٢٠٩٩. ! پر = ١٩٢٤.

✱ نه گه ر به دبه ختي هات گوله که ره که شت بهر داوي ٢٠٧٦ (٢٠٦١)

پر = ٢٠٧٥.

✱ نه گه ر به موو ده بوو بز ن له سر ته ختي ده بوو ٢٠٧٧ (٢٠٦١)

کار به له زانينه. ! هاوتای به ريش بوايه بز ن بابي هه موو که س ده بوو. به ريش با،
نيري ده بوو به سه ردار. به ردين بایه بز ن ده بوو به قازي. کار به نيشه نه گ به
ریش.

✱ نه گه ر بووي په ستا په ستا، نه گه ر نه ييوو ره ق راوه ستا ٢٠٧٨ (٢٠٦١)

ده ست پيو مانگري و نه بله خه رجه. ! هاوتای ٢١١٧.

✱ نه گه ر به مالي، به مام و خالي / نه گه ر بي مالي، به به يتولمالي ٢٠٧٩ (٢٠٦١)

له زماني دهسلاتاري يه کيک له پاشاکاني قاجار، که ريم به گ ناويکي بنه ماله ي
'حه سه نخالي' دهسلاتاري 'شه ره فکه ند' و ناوچه کاي ده ور به ر سووه
ده نولمه مندي و نان بده يي که ريم به گ وای کردووه مام و خال و سوره و توره يه کي

زوری لى كۆيىتەۋە. بەلام كاتىك كەرىمبەگى ھەسەنخانىٰ لە سۆنگەي بەرمىگار
 بوۈنۈۋە دەگەل ھۆكۈمەتى ئاۋەندىدا مال و سامانى تىدا دەچى و شەرەفكەند و
 دىھاتەكانى بە ناۋى (غەنايىم) شەر لى زەۋەت دەكرى و ناۋى (بەيتولمال) يان بە
 سەردا دەپرئ و خۇشى دەخەنە گرتۈۋەخەنە، قەت تاقە خۇمىكى بە دەۋرەۋە نامىنى.
 فەسلەيك ئەگە بەر دەپىن و دەپوۋزىتەۋە مۇرىكى ساز دەكا و ئەۋ مەسەلەي لە سەر
 ھەلدەقەنى: ئەگەر بە مالى، بە ماموخالى / ئەگەر بىن مالى، بە بەيتولمالى،
 | ھاۋتاي خۇم بە بوۈنۈۋە بۆت ھەن. گىرفانت پەر بىن لە پوۋل و پارە، خۇم و
 كەست ھەموۋ لە دەۋرى ديارە. ھەتا گەندۆر گەندۆر بوۋ، خۇم لە دەۋرەم زۆر
 بوۋ، گەندۆر ھاتە پراڭى، خۇم ھاتە قراڭى.

✕ ئەگەر پاكي بىن پاكي ۲۰۸۰ (۲۰۶۱)

كابرا ئەگەر چ دەخۇي دا شك نەبا گونى بە تۆمەت و بوختانان نابزۋى. | مەسەل
 ئاۋاش دى: ئەۋى / ھەر چى پاگە بىن پاگە.

✕ ئەگەر پشیلە لە مالى نەبوۋە مشكان تلى لىليانە ۲۰۸۱ (۲۰۶۱)

دەۋتۈك دىيا بىن مېرە / گزىر لە جىيى ۋەزىرە / ئەگە نەما پشیلە / مشكان تلى لىلى لە،
 [بىرگەردەن]

| ئەگەر گەرە لە مالى نەبوۋە مىندال رۇژيانە. ئەگەر ھاكىم، گار بەدەست، بەرپەرس
 سۇراغيان نەبوۋە بەردەست و لاۋازتر لە وان رۇژيانە.

✕ ئەگەر پىنچىن، ئەگەر شەشەن، ھەموۋ توخىمى دىزەي رەشەن ۲۰۸۲ (۲۰۶۱)

ھىچيان لە ھىچيان چاكتەرنىن. | ئەتەر مەتەر، يەك لە يەك بەتەر.
 | پەر ۲۱۱۰.

✕ ئەگەر تېر ھات بە لەنگەر چ بكاكونگى / قونگى قەلەندەر ۲۰۸۳ (۲۰۶۱)

زۆر روۋداۋ بە خۇت نىن و ۋەرىت دىن.

✕ ئەگەر ترس ھات قەپەگۈل ۋە پىش تاجى دەكەۋى ۲۰۸۴ (۲۰۶۱)

كى ھەيە بلىن ئاترىسىم.

✕ ئەگەر جەرگ نەبىن سىپەلاک چى پىن ئاكرى ۲۰۸۵ (۲۰۶۱)

ئەگە ئەسل نەما خۇراگرتى فەرە چەتوۋە.

✕ ئەگەر چاگەيە بەسە، ئەگەر خۇراپەيە بەسە ۲۰۸۶ (۲۰۶۱)

چاك يا خۇراپ دەپىن دەست لەۋ كارەي ھەلگىرى

- ✕ نه گهر چاوت نابینې که پوت کونه ٢٠٨٧ (٢٠٦١)
- به که سپک ده گوتړی که زمین نادانه کاران.
- ✕ نه گهر خودا بیدا گورگ مهری دینې، ناو مالک دراو ٢٠٨٨ (٢٠٦١)
- پر = ١٠٦٤ .
- ✕ نه گهر خودا دای پاله وه ده ٢٠٨٩ (٢٠٦١)
- پر = ٢٠٩٠ .
- ✕ نه گهر خودا دای سه گی ده رکښت چاک ده بی ٢٠٩٠ (٢٠٦١)
- همه سو شت به بهخت و یتقاله.
- ✕ نه گهر خودا دای هر بنوو، نه گهر خودا بردی هر بنوو ٢٠٩١ (٢٠٦١)
- له هر حال خودا هر ده بیکه یی.
- ✕ نه گهر خوئیش وه سهر که ی له کوی گهر وهی وه سهر که ی ٢٠٩٢ (٢٠٦١)
- ممس ل ناواش هاتوه: نه گهر خوئت وه سهر کرد له ماله گهر وانی وه سهر که.
- ا هواتای ١٠٠٤ a .
- ✕ نه گهر خهو چا ده بوو، که رویشک به گا ده بوو ٢٠٩٣ (٢٠٦١)
- خهو هیچ نه. ا هواتای خهو خهوی دین. خهو خهوه.
- ✕ نه گهر دل چووه سهر دیواری، لیت ده بی به قندی شاری ٢٠٩٤ (٢٠٦١)
- پر = ٢٤٨٩ .
- ✕ نه گهر دل گرتی / هه لستا سوزهی زیرانی، نه چول ده پرسن نه ناوه دانی ٢٠٩٥ (٢٠٦١)
- پیاوی عاشق ناگای له خوی نیه و له هیچ ناپریگینه وه
- ✕ نه گهر روستم بی له نه وهی زالی، هیچ قوتبت نیه چونکه بی مالی ٢٠٩٦ (٢٠٦١)
- پیاوی هه ژار بی بایه خه. ا فقیری گولی.
- ✕ نه گهر رهمه زانه و نه گهر شه شه کانه، به شی مه جمه و دوو نانه ٢٠٩٧ (٢٠٦١)
- هر بارودوخ و هه ل و مه رجیک بیته نارواوه به حانی مسمان فهری ناکا.
- ✕ نه گهر سمبرت بی له قورهی هه لوات بو ساز ده کرئی ٢٠٩٨ (٢٠٦١)
- (قوره ده بیته ترئ و نه ویش ده کرینه دوشاو.) ا هواتای ٢٢٧٣ .
- ✕ نه گهر شانست نه بوو له سهر و شترئ د پرووت ده قوونی راده چی ٢٠٩٩ (٢٠٦١)
- پر = ٢٠٧٦ .
- ✕ نه گهر شه یتان لیکه پئی، گورگ و مهر بیکه وه ناوی ده خونه وه ٢١٠٠ (٢٠٦١)
- پر = ١٠٠٤ .

- × ئەگەر فەقىرە، فەقىرى زگىتى ۲۱۰۱ (۲۰۶۱)
- چىنەشە و خەرجى خوارىنى زۆرە.
- × ئەگەر فەلە فەلە بىن لە شاخى جووتى دەکا ۲۱۰۲ (۲۰۶۱)
- بىر = ۲۴۸۸.
- × ئەگەر قەسە زۆرە، نەگەردنى زۆرە. ۲۱۰۳ (۲۰۶۱)
- × ئەگەر قەرزدار ھات ئەمەن دەبا يان ئەتۆ ۲۱۰۴ (۲۰۶۱)
- کابرا گايەكى بوو جووتى نەدە کرد و دمنووست. کوئى جاگاسورا ئەتۆ جووتى ھەر مەكە، بىزانىن ئەگەر قەرزدار ھات كىنەمان دەبا!
- × ئەگەر كچەم نادىيە، كوپىشم لى قوندەر مەكە ۲۱۰۵ (۲۰۶۱)
- ئەگە دەگەلم تىناكەوى، لەخۇراكار يا شتەكەم لى عەيبدار مەكە.
- × ئەگەر گوشت گرەنە، نەخوارىنى ھەرزانە ۲۱۰۶ (۲۰۶۱)
- ئەو شەي وەگىر كەوتنى چەتوونە دەست لى ھەنگرتنى ئاسانە و ھوكم نىيە خۇي بۇ يكوئى.
- × ئەگەر گىرفانى خۆم تىيىدا نەبوو دەگىرفانى بابىم رىم. ۲۱۰۷ (۲۰۶۱)
- × ئەگەر كوتيان رۆم ھات دەبى باغى بچەقئىنى، ئەگەر كوتيان ھەجەم ھات دەبى نانى بە تەندوورزۆۋە بەجى ھىلى ۲۱۰۸ (۲۰۶۱)
- (۱) رۆم درەنگ دى و بەكاوەخۇيە بەلام ھەجەم بەدەست و بىردە. (۲) رۆمى لە ھەجەمان چاتىرن.
- × ئەگەر كوتيان ھەق ئاۋ رادەوۋەستى ۲۱۰۹ (۲۰۶۱)
- بىر = ۸۴۸.
- × ئەگەر كوئىستان خۇرى دووگەت كوا؟ ۲۱۱۰ (۲۰۶۱)
- بەكەسەك دەلەن ئەگە لەخۇرا خۇ ھەلدەكئىنى و شاخ و بائى وەخۇي دەخا.
- ۱ ھاۋتاي ۲۳۱۲.
- × ئەگەر كەرن بەرامبەرن، ئەگەر ئىستون سەر بە سەرن ۲۱۱۱ (۲۰۶۱)
- (لەكاتى پىنگەرتنى دوو كەس يا ئاقەدا دەكار دەكرى.) ۱ ھىچيان لە ھىچيان چاتىرن. ھەرتك تووتكى كۆختىكىن. ھەر سەبەكن. ۱ بىر = ۲۰۸۲.
- × ئەگەر مۆز ھەيە مۆزخۇرىش ھەيە ۲۱۱۲ (۲۰۶۱)
- ھەر زالمەي زەۋالىكى ھەيە.

- ✧ نه گهر مه پری چاکی کوا دووگهت ۲۱۱۲ (۲۰۶۱)
پر = ۲۱۰۹.
- ✧ نه گهر ناتخوړی بنی رانی، چت داوه له ماندوو نمبوونی شوانی ۲۱۱۳ (۲۰۶۱)
به پیچه وانه ی نه وهی که دمنوینی ثبثیات له به زمی به دما بو له خوړا نه روهی
ده بزیوی؟
- ✧ نه گهر نهمدیا / نهماندیا دایکت، دهمردم / دهمردین له حه سرهت باوکت ۲۱۱۴ (۲۰۶۱)
باب و باپرشت دمناسین و نهو تاریفانه ی له خوئی ده کی فریان به راستی یه وه
نیه.
- ✧ نه گهر نه هاتی هات له کیسه و قمنهش ددها ۲۱۱۵ (۲۰۶۱)
پر = ۲۰۷۵.
- ✧ نه گهر نیوگه ز خوار هات له هموو لایه کتوه خوار دئی ۲۱۱۶ (۲۰۶۱)
کار نه گه بناغی خوار بوو، هر خواری له دووی دپروا.
- ✧ نه گهر هه یوو به شمنه و بیلان، نه گهر نه یوو به که چکی سمیلان ۲۱۱۷ (۲۰۶۱)
پر = ۲۰۷۸.

رېکه و نه د کانی رسته یی و نامال رسته یی

نه گهر (۲۰۶۱)

- = نه گهر نه تو ده چووی نمن ده هاتمه وه ۲۱۱۸ (۲۰۶۱)
پر = ۲۲۸۹.
- = نه گهر نه تو ریوی، نمن کلکم ۲۱۱۹ (۲۰۶۱)
ده گل نمنت پیناکری.
- = نه گهر نه تو گچووک بووی، نمن سه گ بووم ۲۱۱۹ (۲۰۶۱)
پر = ۲۲۸۹.
- = نه گهر نهو حه رزه خو لهو حاسمانه ی دا ۲۱۲۰ (۲۰۶۱)
ناتبه خشم، راتاگر مه وه و..
- = نه گهر نهو خودایه بیته تکایه ۲۱۲۱ (۲۰۶۱)
پر = ۲۱۲۰ و ۲۱۲۵.
- = نه گهر نهو خودایه رووحت لن نه ستینن، رووحت لن ده ستینم ۲۱۲۲ (۲۰۶۱)
هرمه یه.

- ≈ نه گهر نه وهنده بباری بزن له سر لاته نیشت نه ستیره ی بخوا ۲۱۲۳ (۲۰۶۱)
پر = ۲۰۱۷.
- ≈ نه گهر بچینه سر به حرنی نیشکی ده کا ۲۱۲۴ (۲۰۶۱)
پر = ۲۵۳۵.
- ≈ نه گهر بچیه حوینق / حه یوقی ناسمانی... ۲۱۲۵ (۲۰۶۱)
پر = ۳۰۳.
- ≈ نه گهر بلنی بمره، دهرنی ۲۱۲۶ (۲۰۶۱)
(یو په کم کس و دووهم کس ده کار ده کړی.) | تا نه و حده ده گوی پاپیل یا به پروایه.
- ≈ نه گهر بنانگوینی خوت ببینی ۲۱۲۷ (۲۰۶۱)
پر = ۲۱۴۶.
- ≈ نه گهر به شه، به شدارین ۲۱۲۷ (۲۰۶۱)
نیمش بهمان بهو شتوه هیه و بشی خومان ده وی.
- ≈ نه گهر به من ده گهی ۲۱۲۸ (۲۰۶۱)
(بن نه گرش دی.) | به رای من. نه گهر به من ده گهی ده بی رانه مینی. کولوانه و دهمالی ژانام ده بی یو بیی / له به ده نمی پکهم و تا له به ده نمی وهرنی.
[به بی لاس و حدرال. نه حده دی نو ننی / ۱۶۲]
- ≈ نه گهر پیاوی / هردی... ۲۱۲۹ (۲۰۶۱)
د ه نگر چوار هه تیومه تیوت له دوری خوت دیوه ته واو خوت به گون ردهش بزانسی.
نه گهر پیاوی، بنیره هه وارانهت و مرگړه، نه گه پیاوی مړه ت بی.
[مېرزا / ۸۵]
- ... سر و چای بڼه نگی گرممان هه لدا، تماشای سه عاتی کرد: نیو سه عاتی تر بهر تان ده کم، هانی پازده مار که کهستان بده مه وه، تیوه میوانی ئیمن. ها زه بیچی!
ده نه گهر هردی بکوڅه.
[چمنشینی محسور / ۲۵۹]
- | پر = ۲۱۵۲.
- ≈ نه گهر جوانیان ده دا به خه لکی، نه منیان ده برده بن پیرکی ۲۱۳۰ (۲۰۶۱)
بویه له جوانی بن به ریم. | به پیچه وانه نه گهر په کیک بیه وی جوانی سر دهمی
لاویی خوی به چاری کمسیک داداته وه ده لی: هه تا نه من بووم سر پر پرې سونه.
نه تو له کوچی بووی قدر تاله کونه؟ هه تا نه من بووم به بانانه وه، به رتیلیان ده دا و ده پارانوه.

- ≈ نه گهر جوانی ده هات به باران، نهمن چووبوومه داران ٢١٣١ (٢٠٦١)
پر = ٢١٣٠ .
- ≈ نه گهر چه قویان لیدابام خوینم لن نه ده هات ٢١٣٢ (٢٠٦١)
(بۇ سینه م کسیش ده کار ده کری) | هینده قه نس بیوم .
- ≈ نه گهر خودا به ده ست هه لینی ٢١٣٣ (٢٠٦١)
نه گهر خودا هه لی سوورینن .
- ≈ نه گهر خودات خو ش ده وی ٢١٣٤ (٢٠٦١)
منډال ده یکنه سه ره تای رسته یه ک که دوا به دوا ی دا ویست و داوخوازیک دینه
گوژی . نه گهر خودات خو ش ده وی نه منیش ده کله خو ت به ره .
- ≈ نه گهر خودا یار یی، با دوژمن هه زار یی. ٢١٣٥ (٢٠٦١)
- ≈ نه گهر خیز گولی کرد ٢١٣٦ (٢٠٦١)
پر = ٢١٤٦ .
- ≈ نه گهر دایکی درو یه ت نه گاوه ٢١٣٧ (٢٠٦١)
(بۇ سینه م کسیش ده کار ده کری.) | نه گهر راست ده که ی و به راسته .
- ≈ نه گهر دمت نئ، فیتووی لن مه ده ٢١٣٨ (٢٠٦١)
- هاواتای نه گه زارت به (وه) خو ی نا کا قسان مه که .
- ≈ نه گهر دنیا و عالم سه ر لیک دا ٢١٣٩ (٢٠٦١)
نه و کاره ی ناکه م، نه و قسه ی ناکه م و...
- ≈ نه گهر ده تبینم هموو گیانم دیشن ٢١٤٠ (٢٠٦١)
- (بۇ سینه م کسیش ده کار ده کری.) | لیت بیزارم / قه نس . | نه گهر بۇ سینه م
کس ده کار کری هیندیک توندتره و ده بیته شتیکی وه ک: ده لینی سالدهری
دوا زده ی مانن گیره ی به پیکولام پین ده که ن و (فلانی) ده بخوا .
- ≈ نه گهر ده لئ... سه ت... له زاری ده که ویته وه ٢١٤١ (٢٠٦١)
- (جی به تاله کان به نیو کس یا شوینیک پر ده کرینه وه.) | هینده به خو شی ناویان
دینن .
- ≈ نه گهر ده یگوژی / لیتی راده کی شی کنی ده لئ خه تاته ٢١٤٢ (٢٠٦١)
له کاتی توپره بوون له که سیک دا ده گو تری
- ≈ نه گهر دیتیان نه زم، نه گهر نه یاندیت دزم ٢١٤٣ (٢٠٦١)
پر = ١٨٢٣ .

- ≈ نه گهر رووتی مه له که لمووتی ٢١٤٢ (٢٠٦١)
 پیاوی هه ژار ناحزه و خه لکی لی ده پرینگتهوه.
- ≈ نه گهر زهمانی عیسا و مووسایان بایه، لمه میژ بوو رووی رهش ده بوو ٢١٤٥ (٢٠٦١)
 (بو دووهم که سیش ده کار ده کری.) | هیند درۆره.
- ≈ نه گهر شه ممه / شه ممو له مانگی برا ٢١٤٦ (٢٠٦١)
 قهت قهت. | هاوتای با شا بپتهوه. ٢١٢٧ و ٢١٣٦ و ٢١٤١.
- ≈ نه گهر شیرنه قووتی ده، نه گهر تاله فری ده ٢١٤٧ (٢٠٦١)
 هه رچونی هه یه دهس بهرداری به.
- ≈ نه گهر شیرم به گوینیان بو بگری... ٢١٤٨ (٢٠٦١)
 (بو سیههم که سیش ده کار ده کری.) | پیم چ نی، به کار نایه ی و... به خانزاده خانی
 هه ریران گوت: نه تو عافره تی، عافره ت نه که شیر به گوینیان بگری هه بیه تی پیاوانی
 نیه، میرد به لاس بکه.
- [به پنی لاس و هه رال. نه حه ده دی لونی ١٥]
- ≈ نه گهر قامکی به ههنگوینی ده زاری نیی ده یگه زنی ٢١٤٩ (٢٠٦١)
 هینده بینمه گه.
- ≈ نه گهر گایه که ئی خوت نیه کادینه که ئی خوته ٢١٥٠ (٢٠٦١)
 (بو سیههم که سیش ده کار ده کری.) | بو هینده ی ده خوی.
- ≈ نه گهر کوتی: نا، نا ٢١٥١ (٢٠٦١)
 هه به قسه ی خوی ده کا و بوچوونی به کهس ناگوردی.
- ≈ نه گهر گونگت هه یه ٢١٥٢ (٢٠٦١)
 (بو سیههم که سیش ده کار ده کری.) | بر = ٢١٢٩.
- ≈ نه گهر کهس دیار نه می ٢١٥٣ (٢٠٦١)
 ده کا خدر له ناوی شهوتی پاریزی ده کا. - نه که کهس دیار نه می. ره سوو ده نگیکی پتوه به ته بری به
 نه سماتوه راده گرتی. - نه که کهس دیار نه می. | ده کری یه کهم که سیش بوخوی ده کار کا.
 | وانیه. ئیدیعاکهت به خورای یه (ده کری به جه فهنگیش ده کار کری).
- ≈ نه گهر که یفی لی بی خودا، سهت شا له ته ختی ده کا جودا، سهت گه داش ٢١٥٤ (٢٠٦١)
 ده کا به شا
 هه سوو شتیک له کن خودای هه سانه.

- ٢١٥٥ (٢٠٦١) = **نه گهر گولله بيارى**
 پر = ٢٠١٧.
- ٢١٥٦ (٢٠٦١) = **نه گهر گموره بووى له بېرت ده چينهوه**
 کاتېک ده کار ده کړى که منډالېک به هوۍ که وټس، لېدان، سووتان و... ژانکى پېن
 بگايو سېهم کمېش ده کار ده کړى. د قېدې ناکا نه گه گموره بوو له بېرى ده چينهوه.
- ٢١٥٧ (٢٠٦١) = **نه گهر گيانى ده گيانى / حموت گيانى ده گيانى کهى...**
 ناژى، ناگاته سېه پېن، له بهر وېوى نه وسال ناخوا...
- ٢١٥٨ (٢٠٦١) = **نه گهر له سهر قوږغانى هه لېه پې به قاي پې ناکم**
 پر = ٣٠٣.
- ٢١٥٩ (٢٠٦١) = **نه گهر ماتى بو ده هاتى**
 بو ټېسانى مات و پې دنگ ده کار ده کړى به مېرچېک له ماله خوى نېمې. «مېرزا
 زور جارن نهو حالته ى به سهر دا دى... نه وشو چ جه فېنگى لى نه داوه حاجى... ده لى:
 مام مېرزا! براله چاومان له زارى تويه، نه گهر ماتى بو ده هاتى؟»
 [خاواره سره / ١٨٧]
- ٢١٦٠ (٢٠٦١) = **نه گهر مزگوت رووخواه مېحرابى ماوه**
 «سېد عېلى بېسمېلا ناوېک هې بوو، بهرزه نېه پې، تا خوا هېز کا ناشېرېن و
 خو پېن تال و زمان پېس و شه پېر و ش بوو، روژېک مېرزا لى پېسى: دوو نېشکالم هېه
 پېم هېل که، ده لىن نه گهر مزگوت رووخواه مېحرابى ماوه، ده لىن پېفېه مېر زور
 جوان بووه، تو کویت وهک نهو با پېرته ده چى؟»
 [چېننى سېور / ١٠٠]
- ٢١٦١ (٢٠٦١) = **نه گهر مووت له بهرى ده ستى خوت ديت**
 پر = ٢١٤٦.
- ٢١٦٢ (٢٠٦١) = **نه گهر نمرم چه تانت ده نېر مه سهر**
 هېر شه يه.
- ٢١٦٣ (٢٠٦١) = **نه گهر نه پخوى قهت خلاس نابې**
 به فشه بو پوول و خواړه دمېنى کم ده کار ده کړى.
- ٢١٦٤ (٢٠٦١) = **نه گهر و مه گهر**
 مه علومه نمېوون.
- ٢١٦٥ (٢٠٦١) = **نه گهر و نه گهر**
 نه گهر و مه گهر.

زاراوه

نه‌گەر (۲۰۶۱)

○ نه‌گەر تڼ‌خستن ۲۱۶۶ (۲۰۶۱)

(۱) گومان خستنه سەر قه و باسیک. (۲) به‌ره‌لست هینانه سەر رینگای جڼ‌به‌جڼ
بوونی کارینک. نه‌وه چپته هەر چی پټ ده‌لڼ نه‌گەر تڼ‌ده‌مخ‌ای؟
(هیرس)

○ نه‌گەر ده‌دل‌دا بوون ۲۱۶۶ (۲۰۶۱)

به‌تمای کارینک بوون.

نه‌لحه‌د ۲۱۶۷

گۆریچه، جینگه‌ی مردوو له‌بنی گۆردا.

جڼیو

نه‌لحه‌د (۲۱۶۷)

φ هه‌ی له‌نه‌لحه‌دی سه‌گ‌ری ۲۱۶۸ (۲۱۶۷)

رینگه‌وه‌نده‌کان

نه‌لحه‌د (۲۱۶۷)

☆ به‌ردی نه‌لحه‌د ۲۱۶۹ (۲۱۶۷)

نه‌و به‌رده‌ی نه‌گه‌له‌سەر گۆریچه‌نادمندری.

باوه‌ر

نه‌لحه‌د (۲۱۶۷)

○ نه‌گه‌مردووی ده‌بن بۆ قه‌بران، ده‌لڼ: ئای به‌و همموو مردووانه‌زیندوو‌یه‌کیان
هه‌نگرتوا نه‌گه‌کوتیان: با‌برۆینه‌وه. نه‌ویش وێرای جه‌ماعه‌تڼ ده‌لڼ: یان‌لا‌با
برۆینه‌وه. جا نه‌گه‌هه‌ستا سهری وه به‌ردی نه‌لحه‌دی ده‌که‌وی. نه‌وه‌ختی ده‌زانن
نه‌گه‌مردووا ده‌لڼ: نه‌وه‌نه‌و رۆژه‌بوو لڼی ده‌ترسام.

زاراوه

بهردی نه لعه د (۲۱۶۹)

○ سهر وه بهردی نه لعه د که و تن ۲۱۷۰ (۲۱۶۹)
زه ره ری کاریک وی که و تن و تمنین بوون.

۲۱۷۱ نه لعه مدولیللا

سپاس بۆ خودا.

رێکه وه ننده گانی رسته یی و نامال پرسته یی

نه لعه مدولیللا (۲۱۷۱)

≈ نیستا نه مکوت / نه مکوتوه بیسمیلا، کوتی نه لعه مدولیللا ۲۱۷۲ (۲۱۷۱)
نیستا سهره تایی کاره که چی یه کی دی حوکمی پرانه وه ده دا.

۲۱۷۲ نه لداغ

(وشه یه کی ترکی به.) I فیل و ده هو.

رێکه وه ننده گانی رسته یی و نامال پرسته یی

نه لداغ (a ۲۱۷۲)

≈ به زمانی نه لداغ b ۲۱۷۲ (a ۲۱۷۲)
به زمانی فیل و درۆ، به زمانی نه لداغ ماته که ی له دمت کردموه.

۲۱۷۳ نه لعان

نیستا.

رټکه وهنده کانی رسته یی و نامال رسته یی

نه لغان (2173)

- ≈ (نه گه فلانه کاره / فلانه شته کرابا) نه لغان کارمان له جټی په کی دی بوو 2172 (2173)
- بو دوو همم کهس و سپهدم که سیش ده کار ده کرنی
- ≈ جا نه لغان ده گهل ټو بلټیم چی؟ 2175 (2173)
- بو کسینک ده کار ده کرنی که کار یا قسه په کی ناحه زی لټ روو بډا.
- ≈ نه لغان روټی پای کمنگی ده هاتیوه 2176 (2173)
- کاتیک ده گوټری که په کیکیان به دواى شټیک، کمسینک یا کارینک دا نارډین و درمنگ هاتبینه وه.

2177 نه له نکه

زمانه چکوله.

رټکه وهنده کانی رسته یی و نامال رسته یی

نه له نکه (2177)

- ≈ به نه له نکه یی نه نکیوه 2178 (2177)
- سووک له جنټوکی دؤستانه په و له دلان گران نایه.

2179 نه للا

خودا.

مه ته ل

نه للا (2179)

- § نه للا کهم و بیللا کهم / چوار په لت ده حهوا کهم / جرب و جوټ لټ په یدا a 2179 (2179)
- که م

رېښه‌وې ده کاني رسته يې و نامال پرسته يې

نه لالا (٢١٧٩)

نه لالا ≈ ٢١٨١ (٢١٧٩)

(١) يو دوور کړدنه وي خړاپه و به لا له که سيک ده کار ده کړي. هملنگوون و به ريوونه و شې وا. (٢) وه کوو ته حسين و ثاferين.

نه لالا نه لالا ≈ ٢١٨١ (٢١٧٩)

دا يکان سره بڼې لايه لايه يې پين داده مزرين و نيومنيوهش ده يکمه ناوناخي. د نه من هلام، رانامينم / ته و به يته و چاک يو ده خوينم / چاگو يو ره عمه ل دېنم / توويکي واو يو ده چينم / به نه لالا نه لالا راده وژينم. [به يې هملنگي و چم تال، ته حده ي لولني]

نه لالا خواي و نيوي خواي ≈ ٢١٨٢ (٢١٧٩)

(١) له کاني سرسم دان و هملنگوون دا ده گوتري. (٢) له کاني حاسي بوون و ده مېترسي که ووتن دا و به ماناي په نا يو خواي ده کار ده کړي.

نه لالا ورماني / نهرمان له جيني نهرمان، يا کاکون بې، يان جې خهرمان ≈ ٢١٨٣ (٢١٧٩)

هغو کيسه لي يو ناسمان هملنگرت. کيسه ل په ک به دولتي هاواري ده کرد: نه لالا ورماني له جيني نهرمان! هملنوش ده يکوت: نه لالا حقه، له جيني ره قا! تازه به دندوکي پيوه بووين نمان نه لالا...

نه لاله مدوليللا ≈ ٢١٨٣ (٢١٧٩)

پر = ٢١٧١.

نه لاله و پراوه ≈ ٢١٨٤ (٢١٧٩)

خلاس و پراوه. | هاوتاي وه سه سلام، نيتمت تمام و ٢٢١٦.

به هه زار نه لالا و نه لالا ≈ ٢١٨٥ (٢١٧٩)

به زه حمت و گرفتې زور. | هاوتاي به هه زار ناري غلي. به بازم که و ته سر ره وې ... | سات له غمت له حاله تم / ژني کورتم خوش ده وې / ... | کيچ به سات نه لالا و نه لالا / وه سر سينگي ناکه وې.

[٩٥ دين]

به يې و به ينه نه لالا ≈ ٢١٨٦ (٢١٧٩)

نمشه دمبيللا. پر = ٢١٩٧.

≈ بهینه‌للا ۲۱۸۷ (۲۱۷۹)

درووت سپی بی پیاوی ده‌ست‌گه‌رما بهینه‌للا مه‌ردی نټو مه‌ردانه / به وه‌عه‌دی سټی
سه‌عائان ده‌یگټپراوه ته‌واوی نه‌و مال و تالانه.

[به‌پنی نه‌جه‌دی شلمگ، نه‌جه‌دی لو‌نټی]

≈ سوبه‌انه‌للا ۲۱۸۸ (۲۱۷۹)

له‌کاتی سه‌یرمان‌دا ده‌گو‌ترئ. «سوبه‌انه‌للا ده‌لټی شټیره و خو‌لقاوه / هیوانی وه‌گو‌تو
له‌ده‌رکی که‌س نه‌بووه‌ پیاوه.»

[به‌پنی لاس و جه‌رال، نه‌جه‌دی لو‌نټی / ۴۳]

≈ چ خټیره‌للا ۲۱۸۹ (۲۱۷۹)

۱) وشه‌ی سه‌یرمان. ۲) چ خودا به‌رداره؟ کوا خودا هه‌لده‌گرئ؟

≈ ده‌شتی نه‌للا به‌رپانی ۲۱۹۰ (۲۱۷۹)

بریتی په‌له‌جی‌گای هه‌راو. ۱ هاوتای ده‌شتی کاک‌ی به‌کاک‌ی. ساکه‌ده‌شت.

≈ یا نه‌للا‌ی له‌سه‌ر ۲۱۹۱ (۲۱۷۹)

له‌کاتی هه‌ستانه‌سه‌ر پټی به‌نیازی به‌جی‌هټشتنی مه‌جلیس‌دا ده‌گو‌ترئ.

رټکه‌وه‌نده‌کان

نه‌للا (۲۱۷۹)

☆ نه‌للا به‌خته‌کی ۲۱۹۲ (۲۱۷۹)

گو‌تره، که‌للا‌ی، شانس و به‌خته‌کی.

☆ نه‌للا هوو نه‌که‌به‌ر ۲۱۹۳ (۲۱۷۹)

خوا‌گه‌ور‌تره.

رټکه‌وه‌نده‌کانی رسته‌یی و نامال‌رسته‌یی

نه‌للا هوو نه‌که‌به‌ر (۲۱۹۳)

≈ نه‌للا هوو نه‌که‌به‌ر ۲۱۹۴ (۲۱۹۳)

بو‌نیشان‌دانی سه‌ر سور‌مان یا تووره‌یی. به‌راویژنکی تایه‌تی ده‌کاری ده‌که‌ن

٢١٩٥ (٢١٩٧) = نه ئلاهوو مەسەللی عەلا سەبیدینا محەممەد

(سلاوی خودای لە محەممەد.) [١] لە کاتی هەڵکرانی رووناکایی
(چرا، هاتنەوی برق) دەیلێن. ٢) وەتە سەیرمان لە دیتنی شتیکی
چاوەرەوان بەکراو. هاتن / دیتنی خیزم و ناسیاوێک کە لە میژە نەدیترەوه و...
نەهەه خانزادەخان دەلێ: نه ئلاهو مەسەللی عەلا سەبیدینا محەممەد لەو تیری
بە پەیکان خەزالی لە جەرگی تۆی داوێ / بۆیە وائەژتوت بەستراوێ، زگت پەر لە
خوێن و زووخواوە.
[بە پەتی لاس و خەزالی، نەسەدی نوێی / ١١٢]
٣) سۆفی لە کاتی دەست ماچ کردنی یەکتەدا دەیلێن. ٤) ئەگە نیوی خۆشەویستیان
هێنا دەیلێن.

٢١٩٦ (٢١٩٧) ☆ نەسەخفەر و ئلا

لێبوردنم دەوی لە خودا.

٢١٩٧ (٢١٩٧) ☆ نەشەدەمبیللا

خودای بە شاهی دادەنێم.

رێکەوه نەدەگانی رستەیی و ئامال رستەیی

نەشەدەمبیللا (٢١٩٧)

٢١٩٨ (٢١٩٧) = نەشەدەمبیللا

بۆ قەسە یا فکری نابەدڵ دەکار دەکری. دوە ئلاهی بابە! کۆر ئەگە ئنی هێنا باب دەبێ بۆخۆی
جوێی کاتەوه. نەشەدەمبیللا، وە ئکلا بابت بەخێو کردە [هاوتای ٢٢١١ .

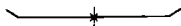
زاراوه

نەشەدەمبیللا (٢١٩٧)

○ نەشەدەمبیللا بۆ کیشان / پێ کیشان ٢١٩٩ (٢١٩٧)

بشت راسەت کردنەوهی قەسە و بۆچوونی کەسێک. ە (وان) بە قازیانەوه گەرابوو،
چوو بۆوه لای هەموو میرە کوردەکان. نەشەدەمبیللا پێ کیشابوون و بۆیان لە دەقەتر
نووسیبوو.

[نەشەدەمبیللا / ٥٧٧]

☆ نیشانه‌للا ۲۱۹۹ (۲۱۷۹)

پر = ۲۴۸۱.

☆ بیسمیلا ۲۲۰۰ (۲۱۷۹)

پر = بهرگی دووهم (پیتی ب).

☆ سه‌خره‌تووللایه ۲۲۰۱ (۲۱۷۹)

ه‌ماووستا وهره شرهمان بکه، بزانین کٚهه‌مان جوان‌ترین له سه‌ر دنیاپه / ره‌بی نه‌گه
 شرهمان له مه‌بگۆری، خوداگیری مه‌بی، رۆژبازاری قیامه‌تی، ته‌رازووی میزانی، له
 سه‌ر به‌ردی سه‌خره‌تووللایه.

[بهدی‌گه‌لەر]

☆ که‌لامه‌للا ۲۲۰۲ (۲۱۷۹)

قورئان.

رٚنگه‌وه‌نده‌کانی رسته‌یی و ئامال‌پرسته‌یی

که‌لامه‌للا (۲۲۰۲)

= دایدا تای که‌لامه‌للایه ۲۲۰۳ (۲۲۰۲)

(بۆ سه‌ههم که‌سیش ده‌کار ده‌کړی.) | ده‌حمه‌د کوٚنی: ئٚشه‌ فٚر نه‌بووین له‌ نېزیک

ئاگر بنوین، ده‌چینه‌ نه‌ولا! دایدا تای که‌لامه‌للایه ده‌بی ههر له‌ جٚنی خوتان بن.

[مٚنشی‌مەسور، ۲۲۰۱]

☆ ماشه‌للا ۲۲۰۴ (۲۱۹۷)

نه‌وه‌ی خودا ویستی / ویستویه‌تی.

باوه‌پر

ماشه‌للا (۲۲۰۴)

○ نه‌وی ماشه‌للا ده‌گه‌ل نه‌گوتی به‌چاوه‌ ده‌بی. ۲۲۰۵ (۲۲۰۴)

رَنگه‌وه‌نده‌گانی رسته‌یی و نامال‌رسته‌یی

ماشه‌نَلا (۲۳۰۴)

≈ ماشه‌نَلا ۲۳۰۶ (۲۳۰۴)

(۱) وشه‌ی سه‌یرمان. (۲) ئافه‌رین.

≈ ماشه‌نَلا‌ی ده‌گه‌ل نه‌یی ۲۳۰۷ (۲۳۰۴)

بو شتی نابهل ده‌کار ده‌کری. ماشه‌نَلا کچتکی جوانی هه‌به. هه‌ک ماشه‌نَلا‌ی ده‌گه‌ل نه‌یی. کوپی جوانه‌؟

≈ ماله‌نَلا ۲۳۰۸ (۲۱۹۷)

ئه‌و ماله‌ی له‌ رینگه‌ی خوا دا ده‌به‌خشری. «...ه‌شمال ده‌لێ، نه‌من زۆر ده‌گه‌پریم. هه‌موو مالان ده‌چم. هه‌موو ده‌رگان ده‌گه‌پریم، له‌ ده‌رگی مال و مه‌زنه‌مال و مه‌یره‌مالان و ده‌رده‌گره‌وه‌ ماله‌نَلا‌یه‌».

[چه‌دی گه‌لێ، چه‌دی تالای]

≈ وه‌نَلا ۲۳۰۹ (۲۱۹۷)

به‌ خودای.

سوینده‌گانی تر

وه‌نَلا (۲۳۰۹)

♣ وه‌نَلا‌هی وه‌بیللا‌هی وه‌ته‌نَلا‌هی. ۲۳۱۰ (۲۳۰۹)

رَنگه‌وه‌نده‌گانی رسته‌یی و نامال‌رسته‌یی

وه‌نَلا (۲۳۰۹)

≈ وه‌نَلا ته‌واوه / تیرم (مان) خوارد / هه‌سل / خۆت (ی) گوشت ۲۳۱۱ (۲۳۰۹)

قه‌که‌ت، پێشنیاره‌ که‌ت و... هه‌و نه‌.

- ۲۲۱۲ (۲۲-۹) ≈ **وهَلْلا له بن گورچووت / له همنگلت دا**
 بۇ به وهَلْلاى سويندى به درؤ دهخوى؟ وهَلْلا فموت و فمات كا.
 ۲۲۱۲ (۲۲-۹) ≈ **وهَلْلا نه قلى چاكه**
 بر = ۲۲۱۱.
 ۲۲۱۳ (۲۲-۹) ≈ **وهَلْلاهي؟**
 توخودا؟ هدر به راست؟

- ☆ **يَالْلا** ۲۲۱۴ (۲۱۹۷)
 (۱) وته يكه بۇ دنه دان ، يالْلا كورگه ل بگمىن . (۲) پيشهنگى دهر كردن ، يالْلا وه دهر
 كهوه له مالم ، (۳) وتهى سوپاس ، ها نهم چايه بغو. يالْلا . (۴) وشهى سهيرمان ، يالْلا
 نهوه لو كوق چووبوى . (۵) وتهى پيش ههستان . (۶) وتهى بهخير هينان و مهرحبا .
 [ههنايه سئورينه]
 (۷) يه كينكه له وينه كانى كللاوى كوردى .

ريكه وهنده كانى رسته يى و نامال رسته يى

يَالْلا (۲۲۱۴)

- ≈ **يَالْلا و نيويك** ۲۲۱۵ (۲۲۱۲)
 به جهفنگ له ولاى يالْلا (به ماناي بهخير هينان و مهرحبا) ده كار ده كرى .
 ده يالْلا كاه - يالْلا و نيويك .
 ≈ **يَالْلا و يا عهلى** ۲۲۱۶ (۲۲۱۴)
 هاوتاي ۲۱۸۴ .

۲۲۱۷ نهلماس

(په هلهوى : نهلماست .) (۱) به رد يكي سهختى به ورشه و گرشه ي به قيه ته .
 نه سهله كهي ره زى (كاربون) ه . له بهر سهختى و رهقى هيچ مادده يه ك كار
 ده نه لماس ناك و خوى هموو مادده يه ك ده پرووشين و شوينى ده كا بۇ به بۇ كو

کردنی همدی شت و برینه‌وی شووشه له سمنعت‌دا که‌لکی لێ‌وه‌رده‌گیری. بۆ رازاندنه‌وه و خشلی ژنان به‌کار ده‌هێنری، رنگی سه‌وز و سوور و شین و ره‌شی هه‌یه (مه‌یله‌و نه‌و رنگانه‌یه)، له‌ هه‌مووان گران‌تر و په‌سندتری نه‌وه‌یه که‌ هیچ رنگی نه‌یه. وه‌کوو بلوور. کاتی له‌ کان ده‌ری‌دینن پارچه‌کانی نا‌قولا و کبرێ‌زاوین بۆ لێ‌ک‌ولووس کردن و بریقه‌دار کردنی به‌ خا‌که‌ی خۆی ده‌ی‌وونه‌وه. کانی له‌ هیندستان، نه‌فریقایی جنووبی، ئوسترالیا و جینگای دیکه‌ش دۆزراوه‌ته‌وه

[١٩٣٥س]

باوه‌ر

ئه‌لماس (٢٢١٧)

- ◊ نه‌و جینی برووسک لێ‌دا ده‌یه‌تت ئه‌لماس. ٢٢١٨ (٢٢١٧)
◊ پردی سپراتنی له‌ مووی باریک‌تره و له‌ ئه‌لماسی تیز‌تره. ٢٢١٩ (٢٢١٧)

رێکه‌وه‌نده‌کانی رسته‌یی و ئامال‌رسته‌یی

ئه‌لماس (٢٢١٧)

= ئیستا گویت له‌ شه‌قه‌ی ئه‌لماسی نه‌بووه ٢٢٢٠ (٢٢١٧)

(بۆ سێهه‌م که‌شیش ده‌کار ده‌کری.) || ئیستا ترس هێرشێ بۆ نه‌هیناوی، ئیستا ده‌ فشار نه‌که‌وتوو. || ئاواش ده‌گوترێ: ئیستا شه‌قه‌ی ئه‌لماست نه‌یه‌ستوو. = کورده‌ کوتی: خودایه‌ ئه‌من نه‌و ساڵ ده‌گه‌ل تو گال داده‌چینم به‌ شه‌ریکایه‌تی. هه‌رزنی چاند. هه‌رزنی هه‌موو هاته‌ قورقورچکه‌ی هه‌رزنی درۆوه، به‌لم هه‌لته‌ کینی کرد. سوور بوو. مانگه‌شه‌و بوو وه‌ک رۆژی، قه‌ننه‌ کیشیش بوو. قه‌ننیکێ بۆ تین کرد و کوتی: خودایه‌ ئه‌و بۆ بکه‌مه‌ شه‌ریک؟ من گالمان داچاند، تو پیاوت نه‌هات: دروومه‌وه، پیاوت نه‌هات: گیرم کرد، پیاوت نه‌هات! سوورم کردووه، پیاوت نه‌هات! شه‌ریک ده‌بین پیاوی بێ و کاری ده‌گه‌ل پیاوی بکا. نه‌وجار خه‌وی به‌ سه‌ردا هات. چلکه‌ هه‌وریک هات. دایدا بارانه‌ی و شینلاو هات، له‌ سووری دا هه‌یجی لێ نه‌هه‌شت. کورده‌ نه‌گه‌ هه‌ستا سووروموور نه‌ما‌بوو. قوچه‌قانیکی له‌ کن بوو هه‌تا شل بوو به‌ردی به‌ حاسمانیوه‌ نا. دیسان خه‌وی لێ که‌وت. نه‌گه‌ هه‌ستا گه‌نم هه‌لداربووه‌ له‌ جینی هه‌رزنی. کورده‌ کوتی: به‌ خودای خودایه: شه‌قه‌ی ئه‌لماست نه‌یه‌ستایه‌ گالت نه‌ده‌کرد به‌ گه‌نم.

≈ ده‌لئی نه‌لماسه ۲۲۲۱ (۲۲۱۷)

(جاری واشه وشه‌ی (وه‌ک‌ی ده‌پیش‌دا دئ.) | تیزه ده‌ک‌ی من گیانه‌که‌م تیغی
خودایه / نه‌قیتل و شوخی لایه نه‌و نه‌کایه / وه‌کوو نه‌لماسی تیزه بۆ برینی / به‌ناسۆره
هممیشه نه‌و برینی. »

[۴-وا-]

زاراوه

نه‌لماسی (۲۲۱۷)

○ زمان له نه‌لماس تیزتر و له‌گوریسی درئیزتر بوون ۲۲۲۲ (۲۲۱۷)
بین‌جه‌یا و زمان‌چیره‌ک بوون.

نه‌مانه‌ت ۲۲۲۳

راگرتن بۆ دانه‌وه.

دوعا

نه‌مانه‌ت (۲۲۲۳)

☒ ده نه‌مانه‌تی خودای‌دا بی. ۲۲۲۴ (۲۲۲۳)

رێکه‌وه‌نده‌کانی رسته‌یی و ئامال‌رسته‌یی

نه‌مانه‌ت (۲۲۲۳)

≈ من‌دال نه‌مانه‌تی خو‌لایه / خودایه ۲۲۲۴ (۲۲۲۳)
به‌دایک و بایی من‌دال مردووی ده‌لین هه‌تا سییووری بیتن.

زاراوه

نه‌مانه‌ت (۲۲۲۳)

○ نه‌مانه‌ت ۲۲۲۵ (۲۲۲۳)

گیان. رووح. ده‌خدا هه‌ر وه‌خت هه‌زی کرد یا نه‌مانه‌تی حۆی به‌رێته‌وه.

رَیکه‌وه‌نده‌کان

نهمانهت (۲۲۲۳)

☆ نهمانهتی ۲۲۲۶ (۲۲۲۳)

راگیراو بو دانه‌وه.

رَیکه‌وه‌نده‌کانی رسته‌یی و نامال‌رسته‌یی

نهمانه‌تی (۲۲۲۶)

= به نهمانه‌تی ۲۲۲۷ (۲۲۲۶)

کاتیی دایمی. «ه‌رق بو ده‌تی به نهمانه‌تی دانه‌شویی».

نهمر ۲۲۲۸

فرمان، عمر.

زاراوه

نهمر (۲۲۲۸)

○ نهمری خودا به‌جی هینان ۲۲۲۹ (۲۲۲۸)

(۱) به قس‌ی شرع جوولانه‌وه. (۲) مردن.

○ نهمر / عمری خودا کردن ۲۲۳۰ (۲۲۲۸)

مردن. = خه‌ریان بو شیخ محممه‌دی برهانی برد بوو ته‌گه شیخ ره‌جیمی برای

نهمری خودای کردوه. شیخ فهرسوو بووی خودا بیبه‌خشن، وه‌للاهی شه‌وه شه‌وه‌ل

جاره له عومری‌دا نهمری خودای کردوه‌ا

رَیکه‌وه‌نده‌کانی تر

نهمر (۲۲۲۸)

☆ نهمر یی کردن ۲۲۳۱ (۲۲۲۸)

ده‌ستور دان به کم‌سک بو جی‌به‌جی کردنی کارینک.

☆ ۲۲۲۲ (۲۲۲۸) **نمبر کردن**

دهستوردان، داوای کردن یا نه کرنی کارنیک.

۲۲۳۳ نمبر

زميرى نه لکاوو بۇ يەگەم کىسى تاک. «کابرا سینه رى خوى ديوو، ده يکوت. نەمس نەمس نه تو کى؟»

رنگه‌ونده گانی رسته‌یی و نامل رسته‌یی

نہیں (۲۲۲۲)

٢٢٣٩ (٢٢٣٣) = نَمَن بُو تَوَمه نُه تَو بُو كَيته

ئەمەن چاكە و سەلاھى تۆم دەوى.

نەمەن بۆ تۆ مردوو، نە تۆش نەمەن بە ھېند نە گر توو ۲۲۳۵ (۲۲۳۳)

ئەمەن ئەتۆم زۆر خوش دەوێ و ئەتۆش بە هیچم دانانی.

۲۲۳۶ (۲۲۳۳) ≈ نه من به رده عازمه هم هر چی دستم لندا ده تری

(به رده عازمه: گاشه رديکه له لادنه کوردستان جغتای هري خوياني، ين تاقی

دده كمنه وه، نیاز له م تاقي كړښه وه نه وه په بزښن باقي بوون و كاتي نه وه يان هاتووه
(ژن پښن)

[قاصود]

۱. هدره شهید، کهس ده گله منی ین ناکری.

۲۲۳۷ (۲۲۳۳) ≈ ئەمەن سەرۆ دېشىنىم خۇدا سەرۆ نەھىشىنى

بہت بیڑ و مہ قایہ تخوان سہ ریتی بہت و چیرؤکانی بن دادہ مہ زرنش.

۲۲۳۸ (۲۲۳۳) = نەمەن گەردەم ئەتۆ نەیکەي

(بۆ سېنەم كەيش دە كار دە كرى.) (۱) بۇ ورا كىر دىنە وى تەرەف (۲) تىكايە بۇ خۇ
بىوار دىنى تەرەف لە ئەنجام دىنى كار يا كىر دىنە وى كى خراپ كە پىش بر ئەتۇ دە گەلت
كر دە وى.

۲۲۲۹ (۲۲۲۳) \approx ئەمەن دەلیم نىڭ، ئەو دەلیم بىدۆشە

لیم تی ناگا... جا نیره بیدۆشه نی وی.یه. نهوی که نهزایوو، نهوی که نیر بوو. ده هاته بهر پیری. ده مانکوت: نهوه نیره. ده بکوت: نیره بیدۆشه. فه قی جه؟!

[به بنی شیخ فارغ و عابدوں نمائی، و بنی نہت]

٢٢٢٠ (٢٢٢٣) ≈ نەمن مردوو، ئەتۆ / ئەنگۆ زیندوو...

قەسەکی من وەدی دئی (قەسەک کە لە لایان کەس یا کەسانیکەوه دژایەتی
دەگەڵ دەکری). نەمن مردوو و ئەنگۆ زیندوو نەگە ئەو کۆرە دەگەڵ ئەو کچەی چارە دوو تەم
دە رووی کوتن.

٢٢٤١ نەنگاوتن

(١) لە نیشانه دان. (٢) بە هیزی رووچی کەسێک تووشی ناپەرەختی و گیروگرفت
بوون. «ئەو شەخسە زۆری نەنگاوتن»، (٣) دیتن. «بەرایم خۆ من بە قەسە شەیتانانم
دەگەڵ نەکردی، لە رازی کانی یەم بۆ خۆم بە چاوە نەنگاوتی».

[بە بنی برا بێستەک . تەسەخە]

باوەڕ

نەنگاوتن (٢٢٤١)

- شیخ مەند سەیدی شیخ رەشی و شیخ رەش سەیدی شیخ مەندی دەنگینون. « ماله
سەید مامە قۆلغە تەپە ئی شیخ رەشی بوون. قەت نەیان دەوێرا بە شەو وەدەر کەون
و هەر ئیوار ئی لە کێوی دەهاتنەوه. روژ ئیکی سەید مامە روژی ئی درەنگ ببوو.
نوژی شیوان گەبوووە چاکێ کاولان، لیدی وە حەرزی کەوتیوو. ئەگە چاو
ئێ دەکەن وەک پەنجە دەستی لە پشتی دانێ ئەناو لە پشتی رەش ببوو.
- هەچی سەیدە لە ترسی ئەنگاوتن ناوێرنە سەران (بێندایان). ٢٢٤٣ (٢٢٤١)

زاراوه

نەنگاوتن (٢٢٤١)

- بە جۆ نەنگاوتن ٢٢٤٢ (٢٢٤١)
- باکردن یا قەبز بوونی یە کەم بە هۆی جۆ خوار دنی زۆر.

داوود ده رمان

به جو نهنگاوتن (٢٢٤٤)

٢٢٢٥ (٢٢٢٢) ✽ ويشكه ناليكى لن دمه برن و له جياتيانى وينجهى ته پرى دمبه ده كهن روژنى يه ك دوو چينايى له ناوى ده گيرن. ده فېرېن و چاك (دهين. نه گهرېش زورى ناكردېن روژنى كلنويه كى ره زى ده زارى داوين. نه گه زستان بوو ناوى بو له وينجهى ده پرژين.

○ خو نهنگاوتن ٢٢٢٦ (٢٢٢١)

له كاتى روښتنا به پاژنه كوشى لايه ك له گويزينكى قاچه كى تر دان و بريندار كړنى.

[قاموس]

○ قامك نهنگاوتن ٢٢٢٧ (٢٢٢١)

قامك ده گه روو رو كړدن به نيازى رشانووه. نه گه ده زانې دلت ناره حه ته قامك بغيووه.

ريگه وهنده كان

نهنگاوتن (٢٢٤١)

☆ رائهنگاوتن ٢٢٢٨ (٢٢٢١)

دريز كړدنه موى پت، تمناف، گوريس، تهل و... له نيوان دوو يا چمند كوله كى چه قا و يا سينگى ناكوتراو يا هر شينكى ترى له م بابه ته هڅېرا تمنافه كه رانگېوه.

☆ نهنگاوتنه ٢٢٢٩ (٢٢٢١)

همنگواو، پيكر او.

زاراوه

نهنگاوتنه (٢٢٤٩)

○ نهنگاوتنه بوون ٢٢٥٠ (٢٢٢٩)

كتوپر نه خوش كهوتن.

دوعا

نمناگوته بوون (۲۲۴۹)

☒ یا خودا نمناگوته بی

۲۲۵۱ (۲۲۴۹)

هاوتای تیری نمبه دیت بو نازل بی.

☆ نمناگوان

۲۲۵۲ (۲۲۴۱)

پنکران.

☆ نمناگواو

۲۲۵۳ (۲۲۴۱)

پنکراو.

زاراوه

نمناگواو (۲۲۵۳)

○ نمسپ نمناگوان

۲۲۵۴ (۲۲۵۳)

پر = ۱۸۹۳ .

☆ نمناگیو

۲۲۵۵ (۲۲۴۱)

پنکەر.

زاراوه

نمناگیو (۲۲۵۵)

○ دوور نمناگیو / کوژی نیزیک خهسار

۲۲۵۶ (۲۲۵۵)

نه وهی دوور به دوور زور جوان بنوینن و له نیزیکیش را هیچ نمین. سه عیدکوتی:

کیزی مه پۆ. ده کهم پرسیار وه کوو کۆتری به له نجه و لار / زولفت داناوه وه کو

تار / تازه کهوی هه وه ل به هار / دوور له نمناگیو نیزیک خهسار.

[به پشی سمهد و جهر مسهوه دین. له جه دی لوتش / ۱۷۹]

رینگه‌ونده کانی تر

نمگیتو (۲۲۵۵)

☆ نمگیتوران ۲۲۵۷ (۲۲۵۵)

و میناشانه که‌وتن.

☆ نمگیتوراو ۲۲۵۸ (۲۲۵۵)

هه‌نگاو.

☆ نمگیتوه ۲۲۵۹ (۲۲۵۵)

ده‌ست‌راست، نه‌وی چاک نیشانه‌ی ده‌نگیتو.

☆ بلویر نمگیتو ۲۲۵۹ (۲۲۵۵)

بلویر ژهن. بلویر بیژ.

۲۲۶۰ نه‌نگوتک

تۆپه‌له هه‌ویری خپ هه‌ل‌دراو به‌شی نانیک، کوللیره به‌ک.

هه‌سه‌ل

نمگوتک (۲۲۶۰)

✖ به‌کن دایکی دا بروا نمگوتکی لئ ده‌دزی ۲۲۶۱ (۲۲۶۰)

زۆر ده‌ست پیسه.

زاراوه

نمگوتک (۲۲۶۰)

○ نمگوتک بیژر ۲۲۶۲ (۲۲۶۰)

رزد و له‌چه‌ر.

رېښه‌وې نښه‌کان

نه‌نگوتک (٢٢٦٠)

☆ نه‌نگوتک گرتن ٢٢٦٣ (٢٢٦٠)

څېر هډلنای هه‌ویر یو نان و...

٢٢٦٤ نه‌و

ناوی ښاره‌یه یو (مشارالیه) ی تاکي دوور. نه‌و پیاوه له بن داره‌که نوستووه. نه‌و
نه‌سپه‌تان له کټی کړیوه؟ «ناقل» له میشتک‌دا نه‌ماوه. به دیار نه‌و پیریژنه ره‌غیه‌ته‌وه
نه‌م فسانه ده‌کړی...»

[پښتني ده‌دا]

کاتن (نه‌و) به ناوی ښاره حساب ده‌کړی که ناویکی (مشارالیه) به دوودا بیت،
نه‌گړ وا نه‌بوو زممیره.

[لاهورس]

مه‌ته‌ل

نه‌و (٢٢٦٤)

§ نه‌ولام تات و نه‌ولام تات، نه‌ی بابیه جیقم ده‌رهات ٢٢٦٤ (٢٢٦٤)

- نه‌سپي

§ نه‌ولام پهرژين، نه‌ولام پهرژين / تتي‌دايه دوو کوتري نه‌خشين ٢٢٦٤ (٢٢٦٤)

- چاو

§ نه‌و لايه شاخ، نه‌و لايه شاخ / تتي‌دايه سه‌گيکي هار ٢٢٦٤ (٢٢٦٤)

- زار

زمان خه‌له‌تینه

نه‌و (٢٢٦٤)

◆ نه‌و شه‌ش ته‌خته چیره شړه، چ شه‌ش ته‌خته چیره شړیکه؟ ٢٢٦٥ (٢٢٦٤)

دوعا

نەو (٢٢٦٤)

☒ نەو جەقەي بدا بە هەنار. لە بن سەری نێ / دانێ ٢٢٦٩ (٢٢٦٤)

(بۆ دووھەم کەشیش دەکار دەکړی.) | حاجەتە کە، خواردەمەنی یە کە بە کار نایە و
نەوی پنی دراو، نۆشی گیانی فرۆشیار نەین.

☒ نەو سەری دەبیە، نە یهێنتیو ٢٢٦٧ (٢٢٦٤)

(بۆ سێھەم کەشیش دەکار دەکړی.) | لە کاتی چوونە سەفەر و شتی وادا و بۆ
مسافیرە دەکار دەکړی کە لێی تووڕەن. ... جا کوتی: دایە! زۆر کوتن قورحان خوشە،
غەیری مەگین نیە [غەیری مومکینە] هەر دەچم. جا کوتی: رۆڵە دەچی، نەو سەری
دەبیە نە یهێنتیو.

[بە پنی مەم و ریس، جەمەدی بە پنا]

مەسەل

نەو (٢٢٦٤)

✕ نەو جینیە خوشە دلی لێ خوشە ٢٢٦٨ (٢٢٦٤)

پیریژنیک بوو کۆریکی کچەلی ھەبوو نۆی سەلیم بوو. سەلیم رۆژ ھەتا نیواری
کاری شەپەر کەلەباب بوو. پیریژنە نان کەری مائە خواجە حەسەنی بوو خواجە
تاجریکی زۆر سەقەت بوو. رۆژیکی لە سەر پیریژنە دەگەڵ "سەلیم"ی سە شەر
ھات و لە حەیفان دەپال یەسترا نی کرد و سویندی لێ خوارد کوتی: نانی نە بە شەو
و نە بە رۆژ لە پالێان بیە دەری. سەلیم چ دەراوی روونی نامینی و لە ناعیلاجیان
مل لە خزمەتی یەسترا دەمن. قەدەریکی پێ دەچێ ئیدی دەبیستە ئەمین داری
خواجە و لە مەیتەری خەلاسی دی. رۆژیکی خواجە بانگی دەکا و پنی دەلی.
لەوڕۆژا نەتو سەر قافلەباشی، ئیشتیش بەو قەتارچیانە بلی سەبەینی قەتارە کە
بەراز نینەو بۆ مەملە کەتی خەتایە. قەتار ساز دەسی و دەروێ ھەتا دەگەنە
سێ رێیانیکی. لەوێ دەلێن. سەلیم نەو رێیە تاقە بیریکی لێیە ئەویش قەدەرنکە
نەوی لێ چۆتە خوار و دۆلجە پێ کردوو تازە نەھاوتەو سەری. سەلیم
کوتی: وەللا ئەمن دەچم غایەتیکێ بەو قەزارە نەگە ھەتا دوو شەو و رۆژانم

له سەر راومستن، نه گەر نه هاتمه ده رێ ئه وه دياره نه ماوم. به ئێ سەلیم ده شته
خواری، دۆلچەیی بۆ بهرده دهنه وه و ئاوی تسەل هەلده کێشن. له قەدی دیواری
که ریزه ی، ده رکێک ده کړینه وه، دیوێکی رډی سێ زه لام هه رای ده کاتن. نه گه
ده چن چ بچن ئه وه کۆگایه ک جه واهێرات له وێ خر کراوه ته وه. دێوه ده ئێ: قسێکت
لێ ده پرسم نه گه هه ئێ ده ی سن کۆگات له و زێرانه ده دممی یه، دما سەرت ده بېرم
کو ئێ له هه موو جیگایه کی خۆش تره ئه ویم پێ بێن، ئه من ده چمه وێ. دێره دا
ناحاونسه وه. ده ئێ نه گه راست ده وێ ئه و جیگایه خۆشه نه گه دت لێ خۆشه.
ده ئێ: ئافه رم که چم! نه وانی کوزراون ئیوی شام و میسر و شتی وایان ده کوت.

× ئه و چاوه به و چاوه نازانی ۲۲۶۹ (۲۲۶۹)

کەس ئاگای له کەس نیه (زۆر تر بۆ خزم و ناسیای لیک نیزی که ده کار ده کړی).

× ئه و دۆیه قابیل به و دۆدانه یه ۲۲۷۰ (۲۲۶۹)

پەک له یەکن خواترین و هەرتک سەی گۆختیکین. خودا بۆ یەکی داناون. | هاوتای
کورتی و کاژێ لیک ده هاژێ.

× ئه و ماسه به ی موو نیه ۲۲۷۱ (۲۲۶۹)

وا هەر نیه، شتێک ده گۆرێ دا هەر هه یه. به یس له مه زیاتر خۆت گێل و که پ که / ئه و
ماسه به ی موو نیه باوه پ که.

[مه ۷ له مغور]

| بر = ۲۳۰۲.

× ئه و نانه نانه ئه ورۆ له خوانه ۲۲۷۲ (۲۲۶۹)

ئه ورۆ کێی و چت هه یه شه رته، ئیدی کورێ کێ بووی، له کونیوه ها تووی، یا چت
بووه و چکاره بووی بۆ تۆ نابێته نان و ئاو. هه قهت مه ئێ بوومان. بێژه هه مانه / نان ئه م
نانه یه ئه ورۆ له خوانه.

[مه ۷ له مغور]

× ئه و هه ویره ئاوی زۆر ده با ۲۲۷۳ (۲۲۶۹)

بر = ۸۶۶

× ئه و کیره مه ترسه و قوزه مه له رزه به کار نایه ۲۲۷۴ (۲۲۶۹)

ئه و ترس و له رزه له خۆراییه یه. | ئاواشی ده ئێن: ئه و هه مووه کیره مه ترسه و قوزه
مه له رزه ی ئاوی.

ریکمه‌ونده کانی رسته‌یی و نامال رسته‌یی

نمو (۲۳۶۴)

≈ نمو ناقله‌ی ۲۳۷۵ (۲۳۶۴)

بو کسینک ده کار ده کرنی کار یا قه‌ی بین‌ناقلانه‌ی لی روودایی

≈ نمو ناقله‌ی ده کهوشی (فلانی) دایه، ده سهری (فلانی) دایه ۲۳۷۶ (۲۳۶۴)

بر = ۵۹۹.

≈ نمو بایه‌ت مرد ۲۳۷۷ (۲۳۶۴)

(بو یه کم کس و سینه‌م کسیش ده کار ده کرنی.) | نمو همل و مهرجه له‌باره

نماوه، تازه وات بو ناگوزهری. | ناواش ده‌گوتری: نمو بایه‌ت مرد نه‌گه به تپری

گۆزه‌ی ده‌شکانه‌ی تازه نمو بایه‌ت مرد.

≈ نمو بهر و ماله‌ی / مه‌زرایه‌ی / سیستمه‌ی / ... ۲۳۷۸ (۲۳۶۴)

| شپرنوه، ناحره.

≈ نمو ترانه ههر ده‌کمنی ۲۳۷۹ (۲۳۶۴)

ههرمه‌که‌ی / بلیند روانینه‌که‌ی / وه‌د و به‌لبنی - قه‌ت وه‌دی نه‌هاتووه کانی - و...

نابن به‌هیند بگیری.

≈ نمو پیاوه‌نی ۲۳۸۰ (۲۳۶۴)

(بو سینه‌م کسیش ده کار ده کرنی.) | زورتر بو کسینک ده کار ده کرنی که

ههرمشان ده‌کا وا ده‌که‌م و وابچی.

≈ نمو تره‌که‌له‌که سهر ناگرنی ۲۳۸۱ (۲۳۶۴)

مه‌لا مه‌وعیزه‌ی ده‌کرد: دنیا له سهر گایه، گا له سهر ماسنیه، ماسی له سهر

به‌حریره، به‌حر له سهر به‌ریری، به‌ریه له سهر هه‌وایه. کابرایه‌ک راست بئوه

کوئی: ماموستا ههر سینک ته‌لاه‌م که‌وی نمو تره‌که‌له‌که سهر ناگرنی.

≈ نمو تهر و دیداره‌ی ۲۳۸۲ (۲۳۶۴)

ناحه‌زه. | هاوتای ۲۲۹۰ و ۲۲۹۲.

≈ نمو چاو و رووه ههر تی خوت بین ۲۳۸۳ (۲۳۶۴)

خه‌جالت بی، بین چاو و رووی.

≈ نمو چاو و روویه‌ی ۲۳۸۴ (۲۳۶۴)

که‌سینک که سهره‌پای نه‌نجام‌دانی کاری بین‌شهرمانه دم بینیتنه پینشی و له روو

نه‌چن.

- ≈ ۲۲۸۵ (۲۲۶۴) ئەو چاۋە كۆيەر بىن خەنئىمى خۇي نابىنى.
- ≈ ۲۲۸۶ (۲۲۶۴) ئەو چۆتە خەقان، نئىمە ماۋىن لە ناختەقان
- (۱) لە كاتى باس كىردىنى مردوۋدا دەيلىن. (۳) لە كاتى چوونە سەر قەبران بە مردوۋى دەيلىن. مەتو چوۋىيە خەقان، تىمە
- ≈ ۲۲۸۷ (۲۲۶۴) ئەو خالە بە خالە ناشىن
- دەيىن فەكرىكى تازە بگەينەۋە، ئەو خالە و بارودۇخە بە دلە مە نىيە. | ئاۋاشى دەيلىن:
- ئەو خالە بەو خالەى ناشى.
- ≈ ۲۲۸۸ (۲۲۶۴) ئەو خەيا و شەرمەي
- بۇ كەسپك دەكار دەكرى كارى بىن شەرمانە بكا.
- ≈ ۲۲۸۹ (۲۲۶۴) ئەو خورمايەي ئەتو دەيغۇي دىنگەكەي دە باغەلى مەدايە
- زۆر لە تۆ زىرىنگ ترم. | ھاۋتاي چىمەنت مېۋۇ خواردوۋە، سەت ئەومەندەم قونچىك
- فېرى داۋە و ۲۱۹ ۵ و ۳۸۴ و ۳۱۱۸ و ۲۱۱۹ و ۲۳۴۱ و ۲۳۵۴.
- ≈ ۲۲۹۰ (۲۲۶۴) ئەو خۇيىنەي
- خۇيىنى ئالە، رەزا گرەنە.
- ≈ ۲۲۹۱ (۲۲۶۴) ئەو دىرمەنگە بۇۋ زوۋە / زوۋىيەي نابىن
- ئەو كارە دەرفەتى زۆر تەر دەخۋازى و دەۋ پىل ۋىر دەي دا جىنەجىن ئاكرى.
- ≈ ۲۲۹۲ (۲۲۶۴) ئەو دم و قىچەي
- بىر = ۲۲۸۲.
- ≈ ۲۲۹۳ (۲۲۶۴) ئەو دىزە دەشكىن
- ئەو سۈپرە ئاشكرا دەيى.
- ≈ ۲۲۹۶ (۲۲۶۴) ئەو روۋپەرەي ۋە رگىپرە
- بابەتى قەكە بگۆپرە.
- ≈ ۲۲۹۵ (۲۲۶۴) ئەو رەنگ و روۋىيەي
- بىر = ۲۲۸۲.
- ≈ ۲۲۹۶ (۲۲۶۴) ئەو رىيەي ئەتو يىيى دا دەپۇي ئىمەن يىيى دا ھاۋتومەۋە
- بىر = ۲۲۹۰.
- ≈ ۲۲۹۷ (۲۲۶۴) ئەو زەمان رەفت
- ئەلەان ۋا ئەماۋە. ۋەكى ھەۋەلى دەگەلت دەكردىن / دەگەلەن دەكرا ۋا ئاگونجىن.
- ≈ ۲۲۹۸ (۲۲۶۴) ئەو سۋار و ئىمەن پىيادە
- ھاۋتاي چۆتە سەر دارى. لىم نايەتە خۋارى.

- ≈ ٢٢٩٩ (٢٢٦٢) **ئەو عىبارەتەى ناوئ**
- شتىكى ھىندە گرېنگ نىە و با بېرىتەوہ. | ئەو ھەمووہ عىبارەتەى بۇ چى؟
- ≈ ٢٢٠٠ (٢٢٦٤) **ئەو قسەى**
- قسە کہ قۇرہ و چىنە ناگرئ.
- ≈ ٢٣٠١ (٢٢٦٤) **ئەو کاروانچى و من خانچى**
- (خانچى: ئەوہى ولاغ و يەكسى کاروانچى يان تاقتە دەکا) | ھاوتای ٢٢٩٨.
- ≈ ٢٣٠٢ (٢٢٦٤) **ئەو کاسەيە ژىرکاسەيە کى ھەيە**
- ... ئىرە جىگای کاسى و فەقىر و ھەزارە / جىگەى من نىە قسەى لىيەکم، لىيە بگرم
مزل و قەرارە / پىاوى لەگەل نارد پىنچ شەشېک، کوتى: ئەو کاسەيە ژىرکاسەيە کى
ھەيە...
- [پەلەى سەمەد و مېر سىسەوہ پى، ئەجەبە دى ئو لىي / ٩٨ - ٩٧]
- | بىر = ٢٢٧١.
- ≈ ٢٢٠٣ (٢٢٦٤) **ئەو کەسەى گىيان دەدا، گىيانىش دەستىنى.**
- ≈ ٢٢٠٤ (٢٢٦٤) **ئەو گونەيە**
- جوايىشت نىە، بە تما بە، ئەو ھەوايە نىە.
- ≈ ٢٢٠٥ (٢٢٦٤) **ئەو گوويەى دەيغوا**
- ئەو چاوەروانيە بىن چىيەى، ئەو قسە بىن نامەى.
- ≈ ٢٢٠٦ (٢٢٦٤) **ئەو گىايە ئى دىمى تۆ نى.**
- ≈ ٢٢٠٧ (٢٢٦٤) **ئەو لام کورسى، ئەو لام کورسى خودايە بۇ لىيە ناپرسى.**
- ≈ ٢٢٠٨ (٢٢٦٤) **ئەو لىرە نىە خودا / خوئلاى وى لىرەيە**
- دەبىن بە ئىنساقلانە باسى ئەوہى بکرى ئەگە دە حىزوردا نىە.
- ≈ ٢٢٠٩ (٢٢٦٤) **ئەو مالىە بگاتە ھىلکىنگ و بە دىوارى دابدا**
- (بۇ دووھەم کەسەيش دەکار دەکرى.) | دەسەلاتى تەواوى ھەيە و سىجەب
ئىختيارە.
- ≈ ٢٢١٠ (٢٢٦٤) **ئەو مالى بە تۆم دا، بەرد بوو لە ئەژنۆى خۆم دا**
- بىر = ١٨٤٠.
- ≈ ٢٢١١ (٢٢٦٤) **ئەو موويە لە پىاوان نەھاتىن، نەگەر...**
- ≈ ٢٢١٢ (٢٢٦٤) **ئەو ھەمووہ لەوہ پراوى کوا دووگەت؟**
- بىر = ٢١٠٩.

زاراوه

نهو (٢٣٦٤)

○ نهودهست نهودهست پښ کردن a ٢٣١٢ (٢٣٦٤)

پر = ٢٣٢٠ .

ب ٢٣١٢ نهودیو

دیو: (١) مه لېمند. «دیوی پژمړ. دیوی گهرمن». ٢) چاوه خانوو. «ماله گم ست دیوی هه په». ٣) لا. نه تراف، پېش یان پشې هه ر شت. «من لهو دیو بووم. لهو دیوی پهرده گموه تیره دیار نیمه»

[هه بابه بڼوریه]

زاراوه

نهودیو (b ٢٣١٢)

○ ناغای نهودیو نهودیوان c ٢٣١٢ (b ٢٣١٢)

پر = ٥٤٢ . a

○ نهودیو d ٢٣١٢ (b ٢٣١٢)

کوردستانی غیزاق.

○ به شهققان نهو دیو نهو دیو گردنی که سیک e ٢٣١٢ (b ٢٣١٢)

هه رمه شه. | ناواش ده کار ده کری: به شهققان نهو دیو نهو دیو پښ کردن.

٢٣١٣ نهوړو

نمبرو.

مهسهل

(۲۳۱۳) ئورۇ

- a ۲۳۱۲ (۲۳۱۲) ✕ ئو نانو نانو، ئورۇ لى خوانە
 بىر = ۲۲۷۲ .
- b ۲۳۱۲ (۲۳۱۲) ✕ ھەر چى / ئوۋى كارى ئورۇ بىدائە سىبەينى، تېرەۋى كەۋتە / كەۋىتە /
 دەكەۋىتە رىدېنى
- c ۲۳۱۲ (۲۳۱۲) ✕ (يەك) دەلى: ۋەرە خىمىت كەم، (ئو دى) دەلى: ئورۇ
 نا، سەۋى / سىبەينى
 بۇ كەسنىك دەكار دەكرى بە قازانچى خۇى نەزانى.

رىكەۋەندە كانى رىستەيى و ئامال رىستەيى

(۲۳۱۳) ئورۇ

- a ۲۳۱۲ (۲۳۱۲) ≈ ئورۇ دىنپايە سىبەينى تى ھەلدانە
 پىاۋ دەين پاشەرۋۋى لى بىر بى و ئابى ھەر رايدا.
- a ۲۳۱۵ (۲۳۱۳) ≈ ئورۇ دىنپايە سىبەينى قىامەت
 بىر = ۲۳۱۴ .
- a ۲۳۱۵ (۲۳۱۳) ≈ ئورۇ سەينىشى لى دوۋە
 دىنپا زۇرى بە بەرەۋەيە.
- a ۲۳۱۷ (۲۳۱۳) ≈ كەسنىكى نەمرى سالىكى دىش ھەر ئورۇيە
 سال چ نىە و سالىكى دى دوور نىە. ئەتسا رۇلە ئو كۆتەت بۇ لى سەر ئو كۆپەنكى فېرى
 داۋە؟ - تازە ھەۋاى خۇش كەدوۋە، كۆتە بۇ چى تى ھەلدە. - جا ئەغىر كۆرۈم بى كەسنىكى نەمرى
 سالىكى دىش ھەر ئورۇيە، خۇ ھەموو رۇۋى شت ئاكرىدى.
- a ۲۳۱۷ (۲۳۱۲) ≈ كىرى ئورۇ بە قوۋنى سەۋى / سىبەينى
 غەمى سىبەينى و ئورۇيان نەگوتوۋە.
- a ۲۳۱۸ (۲۳۱۲) ≈ ھۆيە و ھەر ئورۇيە
 موخاتەبى پىن دىنە دەدرى بۇ راپەراندنى كار. دەست بىزىۋە، دەست وىردى بىكە. دەدى
 چاۋى سەرم بىن بەرى لى بىگىن، شەلى مەدەنن، ھۆيە و ھەر ئورۇيە،

زاراوه

نهورؤ (۲۳۱۳)

○ نهورؤ نهورؤ بوون ۲۳۱۹ (۲۳۱۳)

له سەر مانگ و رۆژی خو بوون.

○ نهورؤ و سبهینتی پین کردن ۲۳۲۰ (۲۳۱۳)

هینان و بردن. | شیکى وهک: بهیدی بهیدی پین کردن. دهستی دهستی
پین کردن. دهوانه به گهوانه پین کردن.

نهمهگ ۲۳۲۱

کاری سهخت و قورس که پیاو ماندوو بکا.

دوعا

نهمهگ (۲۳۲۱)

☞ رهیبی / یا خودا نهمهگم بتگرئی ۲۳۲۲ (۲۳۲۱)

دایک له عهولادی دهکا.

زاراوه

نهمهگ (۲۳۲۱)

○ نهمهگ بهجنی هینان ۲۳۲۳ (۲۳۲۱)

(۱) جوابی چاکه‌ی یه کینگ دانهوه. (۲) مردن. دزوری نه‌خایاند دایکیشی نهمه‌گی بهجنی

هینا و دواى باوکی کهوت بۆ شاری خاموشان.

[پسکەبەى گەنا]

○ نهمهگ به خهسار بوون / چوون ۲۳۲۴ (۲۳۲۱)

(۱) حالى دایک و بابینکی متدالیان نالعمار و نه‌عمللاو یین. «دایه گیان به هومیدی خودای

نایه‌تم نهمهگ به خهسار بی - نهمهگ به خهسار خوێ متدانه‌کاسی یه‌کێکیان باش دهر نه‌چوون.»

(۲) حالى که‌سیکی سه‌ره‌رای ماندوو بوون به کاریکه‌وه هیچی بۆ حساب نه‌کرئى

[فاموس]

○ نهمه گ ده گهل که سینگ کیشان ۲۳۲۵ (۲۳۲۱)

(۱) خؤ ماندوو کردنی دایک و باب بؤ پین گه یاندنی مندل. «چیدی نهمه گی ناکیشم به
خؤ رای بی ده گهل هه تیوی خه لقی به».

[سرمه]

(۲) خه ریک بوون و خؤ ماندوو کردنی که سینگ به جی به جی کردن و رایه راندنی بیش
و کاری به کینکی تره وه.

[قاموس]

○ نهمه گی که سینگ به سه ره وه بوون ۲۳۲۶ (۲۳۲۱)

له باری معنه وی یه وه فهرز داری که سینگ بوون.

○ نهمه گی که سینگ دانه وه ۲۳۲۷ (۲۳۲۱)

پر = ۲۳۲۴.

○ به دنهمه گی کردن ۲۳۲۷ (۲۳۲۱)

سپله بی کردن. جوی بی چاکه ی که سینگ به خراپه دانه وه.

رینکه وه ننده کان

نهمه گ (۲۳۲۱)

☆ به نهمه گ b ۲۳۲۷ (۲۳۲۱)

نه وی چاکه ی خه لکی ده چاودا بئ.

☆ بئ نهمه گ c ۲۳۲۷ (۲۳۲۱)

≈ ۲۳۲۷ a.

۲۳۲۸ نهنه وشیره وان

یه کینک له به ناوبانگ ترین پاشاکانی ساسانی.

مه سه ل

نهنه وشیره وان (۲۳۲۸)

× نهنه وشیره وان حاکم بئ و به خته ک نایب، سه ت که لاوه به یوونیکنی ۲۳۲۹ (۲۳۲۸)

روژیک به خته ک و توشیره وان به جی به ک دا ده رویشتن، له پیرا به سه ر مشتمبری

قل و کونددا کهوتن. قهله به کوندهی ده کوت: نه گهر نه تو میردم ین بکهی خانووت
 ده گمل دروست ده کم. نه ویش کوتی: جا نه من یو میردت ین ده کم؟ تا نوشیروان
 حاکم ین و بهخته ک ناییب، هزار که للاوه به پوولنکی، ده چم له که لاوینکی دا
 هیللانهی ده کم. بهخته ک گونی لی بوو پینکمنی. نوشیروان کوتی: به چی پینده کمی؟
 بوی گیراوه. نوشیروان کوتی: له لعلان را حوکماتی ده ده مه دست تو برام چت
 ین ده کرئی. بهخته ک ماوه په کی زور حوکماتی کرد و ولاتی ناوه دان کردهوه. روژنکی
 به قمستی خوی له عرزئی دا. نوشیروان ده سه به چن ناردی له دووی حه کیمان.
 بهخته ک به حه کیمانی کوت: به نوشیروان بلین دهردی من هینده گران نیه. نه گه به
 ناوی خشتهی کون به زاری دا کهن په ک سمحات حه لممی لی ده برئی. نوشیروان
 پیاوی نارد نه گه خشتهی کون پیدا کهن. پیاو هه تا نیواری خولانه وه خشته یان
 وه گیر هه نه کهوت. ناعیلاج به دهستی به تال هاتنه وه مالن. بهخته ک سه ری هه لینا
 و کوتی: قوریان! نه خوش نیم و حه لمم لی نیه نه ما نه وه نه و روژه به نه گه ده مکوت.

٢٢٣٠ نهوه

هینا یو دوور و نیزیک. زهمیری نیشارهی دیاره (معرفه) یو مفره دی گیان دار و
 شتی دووری غایب.

مه سه ل

نهوه (٢٢٣٠)

✱ نهوه گۆ و نهوه مهیدان ٢٢٣١ (٢٢٣٠)

«ده گمل تو دوژمنیم نیه و حه زیش نا کهم ببین به دوژمنی خویتی، نه گهر هه وازیش
 نه هینتی. نهوه تو و نهوه گۆ و مهیدان، تا رهش و سپی ده رکه ون.»

[نه به لاله / ٧١١]

! چت له دهست دتی فهرموو

✱ نهوه نویژه، بهروبوو درنیزه ٢٢٣٢ (٢٢٣٠)

نه و کاره / مه سه له، نه و قهیه زوری به به ره وهیه.

رېځه‌وېنده کاني رسته يي و نامال رسته يي

نمونه (٢٢٣١)

- ٢٢٣٢ (٢٢٢٠) = نمونه ئي کوي يه؟
(يو دوهمه کمپني ده لږن) | يو کمپني ده کار ده کړي که کار يا حېره که ټيکي
بين ناقلا نه ي لږ روو بډا.
- ٢٢٣٣ (٢٢٢٠) = نمونه بابولهي باسکيتي
ومسني جواني باسک (يو ژنان) و به تاقهت بووني (يو پياوان) . (پمسنده) .
- ٢٢٣٤ (٢٢٢٠) = نمونه پستي من و داري تو
سازم يو تهنې کرانې، چوني ده فېرمووي با وايي.
- ٢٢٣٥ (٢٢٢٠) = نمونه ته ختي سينگيتي
ومسني جواني سينگ (يو ژنان) و به تاقهت بووني (يو پياوان) . (پمسنده) .
- ٢٢٣٥ (٢٢٢٠) = نمونه چو و رابرد
نمېن نهو قه به / کاره نه کړد، لږي خبردار نسووم.
- ٢٢٣٥ (٢٢٢٠) = نمونه چي به چاوته وه؟
يو پوچل کړدنه وي چاووزار ده کار ده کړي . مېرقي قمت نهو لاکېانه زارابه ديون؟
- دادمي، نمونه چي به چاوته وه؟ | هاوتاي چاوت به قووني.
- ٢٢٣٦ (٢٢٢٠) = نمونه خودايه
کار له کنه وي ناسانه و ناکړي پياو ناهوميد بي.
- ٢٢٣٦ (٢٢٢٠) = نمونه ده ورمه ورمه ي دايه
به تمناي نهو شته مېبه . | هاوتاي نمونه ده قووني کړي / کړه شيني دايه.
په پنت گيره کړد.
- ٢٢٣٧ (٢٢٢٠) = نمونه زمانم ده شکي
زور تينووم.
- ٢٢٣٧ (٢٢٢٠) = نمونه سيناييم دېتموه
(هر يو خواردنه ده کار ده کړي) | نهو پېري تامه زړوي . نمونه سيايم دېتموه يو
چايه کي.
- ٢٢٣٧ (٢٢٢٠) = نمونه قاشي چاو و برويه تي
ومسني جواني چاو و برؤ . (پمسنده) .

c ۲۳۳۷ (۲۳۴۰) ≈ نهوه گوئی په پړه ی ملیتی

مل نه ستور بوون.

≈ نهوه نیه ده یزانی ۲۳۳۸ (۲۳۴۰)

وه کوو هه پړشه ده کار ده کری.

≈ نهوه ملی من و چه قوی تو ۲۳۳۹ (۲۳۴۰)

هاوتای ۲۳۳۵.

≈ نهوه... و دوغری a ۲۳۳۹ (۲۳۴۰)

(جن به تاله که به ناوی کس یا عیل و عمشیره تان پر ده کریته وه) | شوخی پین

ناکری.

۲۳۳۹ ≈ نهوه ل

پر = مهوه ل.

۲۳۴۰ نهوه نده

(۱) به شپوه په کی نامحدود مقدار تک پشان ددا، جاروباره به یشاره ی دست

پان به راوه رد کردن ده گه ل شنیکی تر تحدید ده کری. هارنکمان گوشت نهونده دریز

بوو نه پشته وه. (۲) وه لاهی پرسپاری (چند) و (چنده) ی پین دهرینه وه. هاره گه ی

گوشتان چنده دریز بوو؟ نهونده ی پشندنگ.

[لاوس]

مه سه ل

نهونده (۲۳۴۰)

× نهونده ی نه تو گويزت خوار دووه، نمه گه پمان به کاکلان داوه ۲۳۴۱ (۲۳۴۰)

پر = ۲۲۸۹.

× نهونده ی نه تو م نسحت کرد سی و دوو میشت له گونی که ره گه ی بژارد a ۲۳۴۱ (۲۳۴۰)

گونیت به نسحت ته کم نه مزووت.

- X نمونده‌ی کمر ده‌تېږې، نمونده دروځیان ده‌کا ٢٣٤٢ (٢٣٤٠)
- رهمبر په‌کیان نین ده‌گل؛ هر نمونده‌ی بقا پی‌یکه نه‌که ده‌لی خدا هم‌یه.
- همو وگیاڼی دروځیه. چل‌درو. گردی دروځیان.

ریکه‌ونده‌کانی رسته‌یی و نامال‌رسته‌یی

نمونده (٢٣٤٠)

- ≈ نمونده‌گوره بی ٢٣٤٢ (٢٣٤٠)
- ١) له‌کانی لاواندنه‌وه و له‌نامیز گرتنی منداآل‌دا، یا هیناسی حاحه‌نیک له‌لایه‌ن
منداآله‌وه به‌واتای نافهرین و تمحسین، بارته‌قای پشیند یا بالایه‌ک دمست
هه‌ل‌دین و ده‌یلین.
- ≈ نمونده‌ی بله‌ی / بلننیک یه‌ک و دوو ٢٣٤٢ (٢٣٤٠)
- خیرایی زور. ١ هاوتای ٩٧٦.
- ≈ نمونده‌ی به‌دمی کئی داده‌م؟ ٢٣٤٢ (٢٣٤٠)
- خواردمه‌یه‌که کسه و به‌هیچ کوئی راناگا.
- ≈ نمونده‌ی تیندا نهماوه بلننیک هه‌له / به‌هقی وه‌ی ٢٣٤٥ (٢٣٤٠)
- (شتی وه‌ک دیزه، تمبه‌ک، خوئی‌دان و...) | چی تیندا نهماوه.
- ≈ نمونده‌ی تینی‌دا / تینی‌دابوو... ٢٣٤٦ (٢٣٤٠)
- جی به‌تاله‌که به‌وشی وه‌ک ده‌نگی هه‌لینا، زیقاندی پر دمینه‌وه.
- ≈ نمونده‌ی خودا حه‌زئی بکا ٢٣٤٧ (٢٣٤٠)
- (به‌باری چاک و خراپ‌دا ده‌کار ده‌کړئ.) | به‌زاده‌یه‌کی زور. نمونده‌ی خودا حه‌ری
بکا جوانه / ناحه‌زه.
- ≈ نمونده‌ی ده‌ستی له‌سه‌ر دانننیک ٢٣٤٨ (٢٣٤٠)
- پر = ٢٢٤٧.
- ≈ نمونده‌ی ده‌نگت ده‌روا، له‌بن هه‌نگلت خړ بی ٢٣٤٩ (٢٣٤٠)
- ده‌نگت ناخوشه. | هاوتای ده‌نگت بری.
- ≈ نمونده‌ی گل له‌سه‌ر قه‌بری (فلانی) عومری (فلانی) بی ٢٣٥٠ (٢٣٤٠)
- له‌کاتی پیک‌تر شوبه‌اندنی که‌سیکی زیندوو و مردوودا ده‌کار ده‌کړئ

≈ نه‌ونده‌ی فوو له قه‌ننه‌ی که‌ی ۲۳۵۱ (۲۳۴۰)

«چوو کولیتن، هینده‌ی فوو له قه‌ننه‌ی که‌ی. که‌ولیک نان و... له پینش دانام.»
[هه‌واری حانی]

= نه‌ونده‌یان به که‌رنی کوتبا ناقل ده‌بوو ۲۳۵۲ (۲۳۴۰)

بڕ = ۵۹۸.

۲۳۵۳ نه‌وه‌ی

نه‌و که‌سه‌ی، نه‌و شته‌ی، نه‌وی.

رێکه‌وه‌نده‌کانی رسته‌یی و نامال‌پسته‌یی

نه‌وه‌ی (۲۳۵۳)

≈ نه‌وه‌ی نه‌تو به‌ روژ ده‌یزانی، ئه‌من به‌ شه‌و ده‌یغوێنمه‌وه/خوێندومه‌ته‌وه ۲۳۵۲ (۲۳۵۲)

بڕ = ۲۲۸۹.

≈ نه‌وه‌ی نه‌تو چاندوته، نه‌و درویه‌ته‌وه ۲۳۵۵ (۲۳۵۲)

به‌ ریی تودا روویه، ناکاری توی هه‌لگر تۆته‌وه.

≈ نه‌وه‌ی ئه‌من ده‌یغووم لیبی‌وه‌چاوه ۲۳۵۶ (۲۳۵۲)

ناخوشتی ده‌وینم.

≈ نه‌وه‌ی بدپی هه‌زاران، بیده‌ی به‌ فه‌قیر و هه‌زاران ۲۳۵۷ (۲۳۵۲)

به‌ که‌سێک ده‌گوێرنی که‌ جل و به‌رگی نوێی که‌بین.

≈ نه‌وه‌ی بوخوی ده‌که‌وێ ناگری ۲۳۵۸ (۲۳۵۲)

کا‌برا له‌ سۆنگه‌ی که‌سته‌رخه‌می خۆیه‌وه به‌ په‌لیک‌دا که‌وێ سه‌رکۆنه‌ کردنی چی؟

≈ نه‌وه‌ی به‌ بیوه‌ژنی ده‌یکه‌ی، به‌ که‌چینی به‌تکر دبا‌یه ۲۳۵۸ (۲۳۵۲)

تازه له‌ وه‌عدی نه‌و کاره‌ی گوزه‌راوه و خه‌ساری که‌تره‌خه‌می‌یه‌که‌شت بیه‌وه.

= نه‌وه‌ی ییم کرد خیر، لیم بوو به‌ گورگ و شیر ۲۳۵۹ (۲۳۵۲)

هاوتای لیم به‌رئووه، تیم به‌رئووه.

≈ ۲۳۵۹ (۲۳۵۳) **نەۋەي تېيى ناگا جۇرايىننە**

كاتى باس كىردى تىۋاناي كەسكىك دە كار دە كىرى (قىشەيە). «نە حۋاي نە سولەيمەنەش
 ھەيرانى ھەجايىب دەتتى. - كۆرە ھەيرانى چى؟ ۋەگلاھى نەۋەي تېيى ناگا جۇرايىننە! » بۇ
 كەسى (بەردەنگ) ىش دە كار دە كىرى.

≈ ۲۳۶۰ (۲۳۵۳) **نەۋەي دز پىتى نەچۈۋ. دامان لە ھەقى نوشتوو.**

≈ ۲۳۶۱ (۲۳۵۳) **نەۋەي دۇستى ھەموو كەسە. دۇستى كەس نىيە.**

≈ ۲۳۶۲ (۲۳۵۳) **نەۋەي دە كۆشى دابوو، بە كۆرۈپى ۋەركىرد**

ھاۋتاي نەۋەي دە توۋرەكەي دا بوو بە تائى كىرد. نەۋەي دە دىزەي دابوو بە
 نەسكۈپى يەي دەرھىتتا. نەۋەي دە ھەمبەنەي دا بوو ھەلى پىشت.

≈ ۲۳۶۳ (۲۳۵۳) **نەۋەي دەكەم تۆبەي دەكەم**

برىتىيە لە كارىنگ كە بىكرى بۇ يەك جار ئىنجام دىرى و بۇ جارەو دوا بۇ دوۋىيات
 كىردنەۋە نەپى. = «ئەگەل دەچنە خانەقاىە بۇ تۆبەي. لە رىيە توۋشى ھەنيۈنكى
 دىن. ھەتتو خۇي دىنىتە خالى جاۋى. ئەگەل دەۋرەي دەدەن. ھەر ئەۋ دەلى چ
 بوۋە؟ ئەۋ دى دەلى چ بوۋە؟ يەكيان لىيان ۋەجواب دى و دەلى: ئەۋ ھەقىرە ئاۋا
 ھەر شىت دەپن، ئىنگۈ بىرۈن بىزانم چى دەۋى. ھەر دەگەل كۆۋ ئەگەل ئاۋا بوۋن.
 ھەتتو راست بوۋە كوتى: ۋەگلاھى دەرد و ھەلىمە لى نىيە، غايەتتىكى بابم ئىنى بۇ
 ھىناۋم و نازانم چى دەگەل بىكەم؟ ئەۋ بىرىكى لەۋلاۋلاي رولنى و كوتى: ئەگەل لە رىي
 توى دەكەم / نەزانە و فىرى دەكەم / نەۋەي دەكەم تۆبەي دەكەم!

≈ ۲۳۶۴ (۲۳۵۳) **نەۋەي دە ھەمبەنەي دايە كۈشتوۋمى**

دۇمىك مەشەي دە ناۋ ھەمبەنەي ناۋە و ۋەرگەراۋەتە ئەۋى. ئەۋ زىپەي گەيشتۈتە
 ئىلسانن. خەلگ بە ھاۋارىيەۋە چوۋن، گوتتويانە چاكە ھەمبەنە بۇخۇي چى و ئانى چ
 بىن؟! كوتتويە: دە زارى بابو رىم. نەۋەي دە ھەمبەنەي دايە كۈشتوۋمى!

≈ ۲۳۶۵ (۲۳۵۳) **نەۋەي دەيزاننى ھەر ئەۋەيە**

(بۇ دوۋەم كەسكىش دە كار دە كىرى.) | ھەر بە قەي خۇي دە كا و قسان دە گۈي
 ناگرى.

≈ ۲۳۶۶ (۲۳۵۳) **نەۋەي زىرىنگەي لىنى بىن شك نابا**

مەبەست زىرىنگە بوۋلە. | ھاۋتاي ۱۶۲ و ۱۶۴ و ۲۵۷۹.

- ٢٣٦٧ (٢٣٥٣) = نەوێ زنجیرت دە مل کا، داینامانی.
- ٢٣٦٨ (٢٣٥٣) = نەوێ زۆری بخوا، زۆر نازی.
- ٢٣٦٩ (٢٣٥٣) = نەوێ گەریکی نەین، گەریکی ناهێنین
پیاوی فقیر پەتکی سەو تەش تەواو نە.
- ٢٣٧٠ (٢٣٥٣) = نەوێ گەوش دروست دە کا، دەین ددانیشی وە کار بخا
هەتا ددانان دەچیرەو نەبێ بزماریت بۆ دانا کوتری.
- ٢٣٧١ (٢٣٥٣) = نەوێ لەبەر چاوانە، لەبەر دلالتە
دووێ مەیل پرە.
- ٢٣٧٢ (٢٣٥٣) = نەوێ لە تۆ دووێ، رەنگی سووێ
نەوێ لە تۆ دووێ بێن، نەوێ لە خودای نیزیکی.
- ٢٣٧٣ (٢٣٥٣) = نەوێ لە سەر سەبرانە، لە سەر خێزانە
ئێستا بە تەشەر دەئێن نەوێ لە سەر سەبرانە لە سەر قەبرانە. واتا هەر چی
دەست و بەردی نەکا بەشی خوراوه. | هاوتای ٢٠٩٨.
- ٢٣٧٤ (٢٣٥٣) = نەوێ لە مشکێ بێن هەمبەانە دەرپێ
دایک و بابی زیرەک حەولادی زیرەکی دەین.
- ٢٣٧٥ (٢٣٥٣) = نەوێ مەدە بە من، دەستت بڵاوه، بێدە بە پێنە، قوونت درپاوه.
- ٢٣٧٦ (٢٣٥٣) = نەوێ ناتەوێ (ناتەوێ)، بێدە بە پوور ناتەواوێ
نەوێ شەڕدەر بووه و لە کار کەوتوو دەبێهەشتن. | پر = ٢٣٥٧.
- ٢٣٧٧ (٢٣٥٣) = نەوێ نەبووه نە کوتراوه
هیچ قەیدە لە خۆرا دانا کەوێ. زۆرتر بۆ ئەمێد کردنی قەیدە دە کار دە کەوێ
قبوڵ کردنی توێژیک لە عەقل بە دووێ.

مهسهل

ئەوی (٢٣٧٨)

- ✕ ئەوی بە مێروولە بترێ، تەبەقە تێرانی ناوی ٢٣٧٩ (٢٣٧٨)
 (تەبەقە تێرانی: ئەو باجە یو حاشار دانی تێ، لە تێرکەن وەردە گیرێ.) ! گانی بە
 زۆری، لەشی پیاوی پیس ناکا.
 ✕ ئەوی دۆست بە دۆستی دەکا، دۆزمن بە دۆزمنی ناکا. ٢٣٨٠ (٢٣٧٨)
 ✕ ئەوی دە شەڕێ دا ئێ شێرە ٢٣٨١ (٢٣٧٨)
 مهسهل ئاواش دەگوترێ: ئەوی لە شەڕدا نەبێ شیری تیژە. ئەوی لە شەڕێ نیە
 شێرە.

رێکەوه نەدە گانی رسته یی و نامال رسته یی

ئەوی (٢٣٧٨)

- ≈ ئەوی / ئەوی بووتانە بە دای / دایک و باب گەورە بێ ٢٣٨٢ (٢٣٧٨)
 دوعا و پێرزابایی بە کە بە بۆنە هاتنە سەر دنیای منداڵ بە دایک و باب دەگوترێ.
 یان ئەوی بووتانە بە نازی دای و بابی گەورە بێ.
 ≈ ئەوی بە شەو دەیهێنێ، بە روژ بیباتەو ٥٢٣٨٢ (٢٣٧٨)
 (بۆ دوو هەم کەشیش دەکار دەکری.) ! لێی بێ منەتم.
 ≈ ئەوی تۆراو، بەشی خوراو ٢٣٨٢ (٢٣٧٨)
 هاوتای بەشی ئوستوو و گەراوان نەماوم.
 ≈ ئەوی خودا نەیکا نابێ ٢٣٨٢ (٢٣٧٨)
 غەمی مەخۆ، ئێشە لێلا چاک دەبێ.
 ≈ ئەوی / ئەوی دەنگە جۆیه کی پادشای خوارد بێ ٥٢٣٨٢ (٢٣٧٨)
 بڕ = ٢٣٨٧.
 ≈ ئەوی دە یێ نایێتەو ٢٣٨٥ (٢٣٧٨)
 لە کوتن (بەند، بەیت و...) هێندە ئازا و شارەزایە. زەردە زێرە دەخولێتەو / ئەوی
 دە یێ نایێتەو.
 [سۆمورسان / ٢٢]
 ≈ ئەوی / هەچی رووح دەبەرە ٢٣٨٦ (٢٣٧٨)
 بڕ = ٢٣٨٧.

٢٣٨٧ (٢٣٧٨) = ئەوی کونی دە گەرووی دایە

هەموو خەلک. ئەوی کونی دە گەرووی دایە وەک تۆی پێناکرتی. | بر = ٢٣٨٤ و ٢٣٨٦.

٢٣٨٧ (٢٣٧٨) = ئەوی لە کێ دیزەیی دانیشتی رەشی دەبین

ئێسانی خراپ بەدناوت دەکا.

٢٣٨٨ ئەویشم چوو، ئەویشم چوو

هاوتای لە هەرتک دینان بوون. کۆسە چوو بۆ ردینی. سێلێشی لە سەر دانا.

٢٣٨٩ ئەوی

(١) وشەیی گازی. ئەوی بابە سووتاب (٢) ئەدی. ئەوی کە دێت؟ (٣) مەگەر ئەوی نەمگوت

مەچۆ؟ (٤) بۆ سەیرمان. ئەوی کە سەیرمە (٥) بۆ کۆل و داخ ئەوی مانی وێرانم!

[هەتیانە بۆرە]

رێکەوه‌نده‌کانی رسته‌یی و ئامال‌پرسته‌یی

ئەوی (٢٣٨٩)

٢٣٩٠ (٢٣٨٩) = ئەپرۆ / ئەیارۆ

(بە مانای دووهم، پیاو دەکاری ناکەن و فەقەت ژن دەیلێن.) (١ | ١) وشەیی

سەیرمان. (٢) وشەیی خەم‌جۆری. ئەپرۆ رۆتەرۆ.

٢٣٩١ (٢٣٨٩) = ئەوی لەبەر سەیزادە لێتێ، دانەکەیی دەخوا و ناوەکەیی دێلێ

بر = ٨٦٥.

٢٣٩٢ (٢٣٨٩) = ئەوی لە رووان و ئەوی لە رۆلان

پیاو زۆر جاران ناچارە سەبارەت بە خەزم و کەسان بە گشتی و مأل و منخال

بە تاییەتی رووی هەلاوی و ئەوی نابەدڵە قیوولی بکا. | بر = ١٢٦٥

۲۳۹۳ ئى

وشەي سەرسوۋرمان. پىشغرى خاۋمىيەنى

جىنىۋ

(۲۳۹۳) ئى

۵۲۳۹۳ (۲۳۹۳) ϕ ئى من / ئى بىرامت (تايىبەنى ۋىئانە) تى.

۵۲۳۹۳ (۲۳۹۳) ϕ ئى من تى ناۋ.

مەسەل

(۲۳۹۳) ئى

× ئى خۇي دەدا بە تەشى پىس (ى)، ئى خەلگى دىنىي بە نىۋە پىس (ى) ۲۳۹۳ (۲۳۹۳)
كارى واجىي خۇي بەرەللا كىردوۋە و بە كارى - لە ئى خۇي كەم ترەۋە - خەلگىۋە
نوۋساۋە.

× ئى خۇت بىردوۋە لە گەۋى، چت لە پىرىزىنى دەۋى؟ ۲۳۹۵ (۲۳۹۳)
ئاۋاشى دەلن: ئى خۇم بىردوۋە لە گەۋى، تۈپلگە ھەنارە، دەتەۋى بىتەۋى، ناتەۋى
نەتەۋى. «كابرا ۋنەي گاۋە، لە جىانى پوۋلى، تۈپلگە ھەنارى داۋەتى.
× ئى خۇي دەخاتە بىن تەلىسى، ئى خەلگى دەخاتە بەر تەلىسى ۲۳۹۶ (۲۳۹۳)
عەببى خۇي دادەپۇشنى و ئى خەلگىش لەقاۋ دەدا.

رېكەۋەندەكانى رىستەيى و ئامال رىستەيى

(۲۳۹۳) ئى

۵۲۳۹۶ (۲۳۹۳) = ئى من و تو / ۋى / وان بىمىنى

ھەرەشەيە.

۲۳۹۷ ئىبىنۋوۋعەبباسى

ناۋى تايغەيەكە.

باوهږ

ټيبنووعه عباسي (۲۳۹۷)

- ټيماسي عباسي ټيماني نه هينلوو، پتغمه بهر (د خ) فەرمووی نه تو ټيمان بڼه بوت ۲۳۹۸ (۲۳۹۷)
- ده پاريموه و شهرت ده گهل ده کهم جهولادی تو ماريان به دست بڼ. جا نه لجان
- ټيبنووعه عباسي هاريس چا ده کهن و ماريش چا ده کهن. بو هاري جي په کی خويان
- بريندار ده کهن و خوښه کهی ده نانی دمدن و دهيدن به هاره کهی (جا چ نينسان
- بن و چ چوارين بن). بو ماريش، ماريزمني ليندهدن و تفي تن ده کهن. ده گهل
- تفيان تي کرد نه و ژه هره راده ووستي.
- بو ټيبنووعه عباسي و نه وانهی دايکيان سهيده دروسته نه گه جومعانه شال بيمستن. ۲۳۹۹ (۲۳۹۷)

ټټ٠٠ نيچازه

ماوهی کردنی کارنگ به کهسپک دان، به رهوا زانینی کارنگ بو کهسپک.

باوهږ

ټټ٠٠ نيچازه

- مار به بن نيچازهی خودای به کهسهوه نادا. ۲۴۰۱ (۲۴۰۰)
- کوشتنی ماری بن نيچازه حرامه. ۲۴۰۲ (۲۴۰۰)
- کوتکه، مارنگی بن نيچازه به، هه تا پڼوه نه دا زانی ددانی ناشکني. ۲۴۰۳ (۲۴۰۰)

ريکه وهنده گانی رسته یی و نامال پرسته یی

ټټ٠٠ نيچازه

- ≈ وهک ماری بن نيچازه وایه ۲۴۰۴ (۲۴۰۰)
- (۱) جوايی کهس ناداته وه. (۲) بن جه يايه.

۲۴۰۵ نښته

خمساو.

رڼکه وونده کانی رسته یی و نامال رسته یی

(۲۴۰۵) نښته

= ده لښی نښته که له ۲۴۰۶ (۲۴۰۵)

پر = ۲۴۰۷.

= ده لښی نښته یه ۲۴۰۷ (۲۴۰۵)

زه لام و به خووه یه، به تاقه ته و ناچمن. | (یو دووهم کسیش ده کار ده کری).

رڼکه وونده کان

(۲۴۰۵) نښته

☆ نښته کردن ۲۴۰۸ (۲۴۰۵)

(۱) دهره نانی گونی لاسپ (به تابه تی) و هدر حه یوانیکی تر (به گشتی).

زاراوه

(۲۴۰۵) نښته کردن

○ نښته کردن ۲۴۰۹ (۲۴۰۵)

ژیر دست کردن، له هدر و گیف و گوړه ختن.

۲۴۱۰ نښتیسیر

(عمره یی: اسیر) . سرباز یا هدر شه پرکهر و چه کداریکی تر که له شه را به

زیندوویی ده که وښته دمس دوزمن.

رَنکِه‌وه‌نده کانی رسته‌یی و ئامال‌پسته‌یی

ئینخسیر (۲۴۱۰)

≈ ده‌ئیی ئینخسیره ۲۴۱۱ (۲۴۱۰)

فەقیر و بێ‌ده‌سه‌لاته.

≈ ده‌ئیی ئینخسیری رۆمن‌یه ۲۴۱۲ (۲۴۱۰)

زۆر فەقیره.

≈ ده‌ئیی ئینخسیری مه‌که‌ه و مه‌دینانه ۲۴۱۳ (۲۴۱۰)

بر = ۲۴۱۱.

۲۴۱۴ ئیره‌یی

به‌غیلی، حه‌سوودی.

زاراوه

ئیره‌یی (۲۴۱۴)

○ ئیره‌یی به‌که‌سینگ بردن ۲۴۱۵ (۲۴۱۴)

به‌غیلی به‌که‌سینگ هاتن... چاولیکه‌ری و چاوجنۆکی و ئیره‌یی به‌خه‌لک بردن له

میشک و هۆشت ده‌راوی.

[۱۱۷ - ۱۱۶ / ۱۱۷]

۲۴۱۶ ئیزرائیل

پنمیرد، فرشته‌ی گیان کیشان. = "حه‌مه سوور" خۆی له‌خه‌لکی کردیوه‌مه‌لا.

به‌کێک ده‌گیانه‌ل‌لایه‌دابوو. ناردیان له‌دووی ته‌که‌یاسینی له‌سه‌ر بخوینی. کوتی:

ته‌فته‌قیلکان له‌پن‌که، به‌نیو پیکۆلان هه‌رراکه، ئیزرائیل پنی‌خاوسه‌ناتگانی.

گاسوور ته‌وه‌له‌ده‌شتن، خۆی باوێ سه‌ر پشته، ده‌تاته‌سه‌ربانی به‌هه‌شتی.

مه ته ل

نيز پرائيل (۲۴۱۶)

§ کير د نيم هه يه قهت کول نابي ۲۴۱۷ (۲۴۱۶)

- نيز پرائيل

رينکه وهنده کاني رسته يي و نامال پرسته يي

نيز پرائيل (۲۴۱۶)

≈ ده لتي نيز پرائيله ۲۴۱۸ (۲۴۱۶)
نه دوي و نيوچاوان تاله.

زاراوه

نيز پرائيل (۲۴۱۶)

○ به دزي نيز پرائيل گه پان ۲۴۱۹ (۲۴۱۶)
زور پير بوون.

۲۴۲۰ ئيستا

يمستا ئيستا. نه لعان.

مه سه ل

ئيستا (۲۴۲۰)

* ئيستا گويت له شه قهي نه لماسي نه بووه ۲۴۲۰ (۲۴۲۰)
پر = ۲۴۲۰.

* ئيستا نه گه يوه ته پياو / گون پره شي خوي ۲۴۲۰ (۲۴۲۰)

هه ر زالمه ي زه وانكي هه يه. درهنگ يا زوو نه فهريني واي ده گاتي نه گه نه رووي
وه رگه رينه وه و تمبيني بکا. = کابرا کوريني بوو دنيا له چنگاني وه زاله هاتبوو بابمش
له وه ي به دهر پني نه ده کوت: ناخري گون پره شي خوت ده گاتي. روزنک هه تيو له

به‌ری دروینه‌ی بوو. سوارنیک به‌کنی دا رابرد، تنی راخوږی و جنيوی دایه. سواره لئی
هاته حواری و نامبازی یه‌ک بوون. هه‌تیو رۆبوه لاقانی نه‌گه هه‌لی هینن، گونی
سواره‌ی دیت. نه‌گه زه‌ینی دایه، گون چ‌گون! ده‌تکوت قیلی ره‌شن. ده‌س‌به‌جن
قه‌که‌ی بابی وه‌بیر هاته‌وه. دلی سارد بۆوه و نه‌ژنۆی فی‌زا کوتی کار به‌خودایه،
نه‌وه راست گون‌ره‌شی خۆمه.

رێکه‌وه‌نده‌ گانی رسته‌یی و نامال‌پسته‌یی

ئێستا (٢٤٢٠)

- ≈ ئێستا خێر و شه‌ر به‌ش نه‌کراوه ٢٤٢١ (٢٤٢٠)
- هه‌ر شه‌وه و ئێستا رۆژ نه‌بۆته‌وه.
- ≈ ئێستا قه‌ل گووی نه‌خواردوووه ٢٤٢١ (٢٤٢٠)
- هاوتای ٢٤٢١.
- ≈ ئێستا گون ده‌ رۆژێ نه‌بووه ٢٤٢٢ (٢٤٢٠)
- هاوتای ٢٤٢١.
- ≈ ئێستا له‌ کوێیه‌ تی / کوێته ٢٤٢٣ (٢٤٢٠)
- جاری ماویه‌تی و خراتری ده‌بین.
- ≈ ئێستا مریشک هه‌لنه‌نیشته‌وه ٢٤٢٤ (٢٤٢٠)
- هه‌ر ئێواره‌یه و شه‌و زوویه. جه‌نگه‌ی نووستن و... نه‌.
- ≈ ئێستا نه‌مکوت / نه‌مکوتوه بیسمیلا، کوتی نه‌له‌مه‌مدولیللا ٢٤٢٤ (٢٤٢٠)
- بڕ = ٢١٧٣.

رێکه‌وه‌نده‌ گانی تر

(٢٤٢٠) ئێستا

- ☆ ئێستا کوونی ٢٤٢٤ (٢٤٢٠)
- هه‌نوکه، ئێته.
- ☆ ئێستاکه، ئێستاکن ٢٤٢٤ (٢٤٢٠)
- نینه.

۲۴۲۵ ئىستىراتىجى / يەستىر

(پەلەۋى: ئىستىراتىجى) گىياندارىنى بەكارى چواربەل قايمە، لە جىۋوت سۈيى
نېرەكەر و ماين پەيدا دەيىن، لە شاخ و رىنگى سەختا لە ولاغى دىكە چاتىر بىر
دەكا، لە كوردستان بۇ سوۋارى و باربەرى كەلكى لىن وەردە گىرى. ھىستىر.
[۱۸ سۈي]

باۋە

ئىستىراتىجى / يەستىر (۲۴۲۵)

- ۲۴۲۶ (۲۴۲۵) ◊ ئەگەر جەزىرىنى و سىن شەھىد كرا يەستىر نەيىن ھىچ شىنك بارى بۇ يەردى
ھەنەگرت، بۇيە دوعا لىن كراۋە سەرى بىن و بەرى نەيىن.
۲۴۲۶ (۲۴۲۵) ◊ دەنگى يەستىرى و دەنگى جەھەندەمىن و يىك دەچىن.

مەتەل

ئىستىراتىجى / يەستىر (۲۴۲۵)

- ۲۴۲۷ (۲۴۲۵) § بىزۈكىن لە سەر نىۋۇكىن / لە سەر نەپۇكىن / نەپۇكىن لە سەر بىرۈكىن
- زىنك سوۋارى يەستىرۈك بۈۋە و يەستىرەكە لە سەر بىرۈكىنە
۲۴۲۷ (۲۴۲۵) § بە زەمانى ئەسەبىيان / كۈر چاتىر لە بابان
- يەستىر

مەسەل

ئىستىراتىجى / يەستىر (۲۴۲۵)

- ۲۴۲۸ (۲۴۲۵) ✕ ئىستىراتىجى تۈر و جاش بىن، لايەكى يۈۈش و لايەكى يەرداش بىن، نەۋەكى
رەفقى خراپىم و تىلداش بىن
ھەممۇ بەلەيك لە رەفقى خراپ چاتىرە.
۲۴۲۹ (۲۴۲۵) ✕ ئەۋى نامگۈر تەۋە بە ئىستىراتىجى نايگۈر مەۋە بە كەر
كالبە ھەندەم نەگرتى ئەمىنىش بە ھىندى ناگرم.
۲۴۳۰ (۲۴۲۵) ✕ داۋىنت چەۋرە؟ يان ئىستىراتىجى لۈۈشىكى لىنداۋە
دوۋ كەس دەۋونە كەن مەلەي شەرحىيان ھەبۈۋ. يەكەن چەلەنگىكى رۈن داۋە
كۈتى: مەلە شەرحەكەي بە لاي مەن داۋىنە، چۈۈن دەستىيان بە شەرحى كەرد. كالبە

سه‌جەب رۆن کوتی. مەلا شاقەلت چەور بوو، بێ‌خەبەر لە وە‌ی کابرای دی
یەستری بۆ مە‌لای بردوو، مە‌لا کوتی: بابە ئیستر پێی لێنا شاقەلم پسا.

✖ ژن وە‌ک ئیستری وایە هەر مانگە‌ی هە‌وا‌یە‌کی فێر دە‌بی ٢٢٣١ (٢٢٢٥)

ژن هە‌تا پیر بێ‌ مە‌کری پتر لێ پە‌یدا دە‌بی.

✖ کەر بچێتە بە‌غدا‌یە نابێتە ئیستر ٢٢٣٢ (٢٢٢٥)

(حالە‌تی جێ‌وی هە‌یه.) | رە‌وش و نا‌کار و کرداری ئی‌سان هە‌روا بە‌ ئاسانی لە
پا‌وی نابە‌وه و وەرگرتنی پە‌لو پایە، سە‌فە‌ری شو‌نیکێ تاییە‌ت و گۆ‌ڕینی شو‌نی
ژیان نابە‌ میلای گۆ‌ران. «ری‌ژ نادا بە‌ کەر درێ‌ژی مە‌ودا / نابێتە ئیستر بە‌ چوونی
بە‌غدا.»

[٧ هە‌ه‌وور]

✖ کەر و ئیستر بە‌ شە‌پ هاتن، مە‌ی‌تەر دە‌بەر پێ‌یان‌دا چوون / مردن ٢٢٣٣ (٢٢٢٥)

کاتی‌ک دە‌گوتری کە‌ دوو زۆ‌ردار یا دوو دە‌وله‌مە‌ند دە‌گ‌ژ یە‌ک رۆ‌یین و لە‌ سۆ‌نگە‌ی
کێ‌شە‌ی ئە‌وانە‌وه فە‌قیر و نە‌دار تێ‌دا بچن.

✖ لە‌ ئیستریان پرسی باب‌ت کێ‌یه؟ کوتی خ‌الم ئە‌سپە ٢٢٣٤ (٢٢٢٥)

بۆ‌ کە‌سێ‌ک دە‌گوتری کە‌ لە‌ لایان بابی‌هە‌ عە‌ییی لە‌ سەر بێ‌ یا هەر خۆ‌ی بابی بە‌
لا‌وه‌ کە‌م بێ‌ و خۆ‌ بە‌ خ‌زمە‌کانی‌هە‌وه هە‌لا‌وه‌سی (بە‌ تاییە‌تی بە‌ خ‌الی‌هە‌وه).
دە‌ ئیستریان وت با‌وکی تۆ‌ کێ‌یه؟ / وتی: رە‌سە‌نی دا‌یکم پێ‌یه.

[پیرمە‌نرە]

رێ‌که‌وه‌ندە‌کان

ئ‌یستر / یە‌ستەر (٢٢٢٥)

☆ ئ‌یستەرە‌ بال‌انی ٢٢٣٥ (٢٢٢٥)

ئ‌ی‌تریک کە‌ لە‌ جووت بوونی ئە‌سپ و ما‌کەر پە‌یدا دە‌بی.

☆ ئ‌یستەرە‌ گایی‌لکە ٢٢٣٦ (٢٢٢٥)

ئ‌ی‌تریک کە‌ لە‌ جووت بوونی گا و ما‌کەر دە‌کە‌وتە‌وه.

☆ ئ‌یستری‌ ما‌چە ٢٢٣٧ (٢٢٢٥)

ئ‌ی‌ستری مێ‌.

☆ ئ‌یستری‌ نێ‌ره‌کی ٢٢٣٨ (٢٢٢٥)

ئ‌ی‌ستری نێ‌ر.

رَنگه‌وه‌نده کانی رسته‌یی و نامال رسته‌یی

نَیستر / یه‌ستر (۲۴۲۵)

۲۴۳۹ (۲۴۲۵) ≈ نَیستر باراوه

(باراوه: دئی‌یه‌کی ناوچه‌ی گهورکایه‌تی مه‌باباده.) | به نَیسانی به تاقه‌ت ده‌نَین

«نه‌وه‌ی نه‌و ده‌یکا به نَیستری باراوه‌ش ناگرتی».

۲۴۴۰ (۲۴۲۵) ≈ گه‌سَنگ ده‌کلکی نَیستر خستن

پر = ۱۹۰۳.

۲۴۴۱ نَیستیکان

پِی‌آله‌ی چا خوار‌دنه‌وه.

باوه‌پر

نَیستیکان (۲۴۴۱)

۲۴۴۲ (۲۴۴۱) ○ نه‌گه نَیستیکان ریز بن میوان دئی.

زاراوه

نَیستیکان (۲۴۴۱)

۲۴۴۳ (۲۴۴۱) ○ نَیستیکان تی‌گرتن / لَی‌گرتن

بۆ شکانی ژان، بردنه‌وه پاشی ئالوو، نَیستیکانیکِی پاک‌خواوین ده‌شون و نیشکی

ده‌که‌نه‌وه، شه‌مچنکی ئاور ده‌ده‌ن و سه‌راوبن ده‌نَیستیکانه‌که‌ی داوین، نَینجار

نَیستیکانه‌که‌ی به‌و جی‌یه‌وه ده‌نَین نه‌گه ژانی هه‌به. | پر = ۷۲۷.

۲۴۴۴ نَیسگ

(نه‌نَیسانی: نَستی. په‌هله‌وه‌ی: نَسته‌ک.) نه‌و شته ره‌ق و سه‌حه‌یه‌که هه‌یکه‌لی

له‌شی ئاده‌میزاد و گیان‌دارانی تری خواهن تیغه‌ره بشتی لَی پَنگ‌هاتوووه و به‌رمایی

لەش (گوشت و...) بەووه راوەستان لە فوسفات و لە کاربوناتی کالسیوم دروست
بووه. دەرەودى ئیشک و سەختە و لە ناووه بەشیکى تەڤ و نەرم تەرە.

باوەر

(٢٤٤٤) ئێسک

- ٢٤٤٥ (٢٤٤٤) ◇ ئێسک دە سوورى گەنمى بچەقێنى چاووزار کارى لى ناکا.
- ٢٤٤٦ (٢٤٤٤) ◇ ئێسكى پاتال و چوارين و شتى و با چاووزارى دە خانوى گرى باشە.
- ٢٤٤٧ (٢٤٤٤) ◇ ئێسكى گوشتى "قوربانى" دە نيو زەوينكى دەخەن ئەگە نوکى تێدا داچيندراين، هەتا
نۆگەگە کەتۆسەى نەين.
- ٢٤٤٨ (٢٤٤٤) ◇ ئەوى ئێسكى پەپۆسلەمانەى پينى لە کن خەلکى خۆشەويست دەين.
- ٢٤٤٩ (٢٤٤٤) ◇ کيسەل دە خوێنى پەپووسیمانەدا بکۆلێنە، ئێسکى سەر ئاو دەکەوئى، ودى هەيە
و بەختەوەر دەين.
- [جێنەنى جێنەر]

مەسەل

(٢٤٤٤) ئێسک

- ٢٤٥٠ (٢٤٤٤) ✕ ئێسک بە دەولەت ناشى
- مەر و مال ھەمووکات ئەگەرى قەرانى لى دەکەرى بۆيە بە سامان حىاب ناکەرى.
- ٢٤٥١ (٢٤٤٤) ✕ مالات ئێسكى لاخپرانە
- دەمرى وکەلاکى دە خەران داوین. | بڕ = ٢٤٥٠.
- ٢٤٥٢ (٢٤٤٤) ✕ خەزم گوشتيشت بخوا ئێسک ناشکێنى
- خەزم با ھېچيش نەين لە بېگانەى ھەر چاترە. «مەشھوورە دەلێن خەزم بە
دەلان / گوشتيشت بخوا ناشکێنى ئێسقان».
- [مە ٧ مەھوور]
- ٢٤٥٣ (٢٤٤٤) ✕ سە (گ) بە زەبەرى کلکى ئێسكى (ئێسقان) دەشکێنى
- کابرا بۆخۆى کارى لە دەست نايە و پشتنەستوور بەم و بەو ئەنجامى دەدا. «شیری
داپیرخۆر بێ کلک ئەمینى / سەگ بە ھێزى کلک ئێسقان ئەشکێنى».
- [پیرمێرد]
- «سەگ پشتنەستوورە پەلامار دینى / بە قەوہى کلک ئێسک دەشکێنى».
- [مە ٧ مەھوور]

✱ سه (گ) کوتی: ئیسک له کوئی بووی؟ کوتی: له دمی سه یه کی دابووم له تو ۲۴۵۲ (۲۴۴۴)

خواتر

منډال نه گه ئیسکی ده کرووسیته وه بۆوهی دمس به رداری ئیسکه که بی بیی ده لنین نه گه نهو ئیسکه ی فری دهی سه یه ک هه لی ده گریته وه و لئی ده پرسن نهو سو وا درهنگ هاتی؟ نهویش ده لی؟ به دمی سه یه کیوه بووم له تو سه گ تر و منډال له خۆشی نهو به زمه گورج ئیسکه ی فری ده دا. | مانای بلاق تر به خۆوه ده گرئی.

✱ گوشته که ی بۆخوی ده خوا و ئیسکه که ی ده دا به مه / خه لکی ۲۴۵۵ (۲۴۴۴)

(بو دووهم که میش ده کار ده کرئی.) | قازانجه که بۆ که سینگ و گرفت و ناپراحت به که شی بۆ که سینگ تر. | هاوتای بۆخوی ههنگوپنه که ی ده خوا و میشه کانیش ده سر خه لکی ده کا. کاکله کان بۆخوی ده خوا و توپیک لاییش به مه / خه لکی داده دا.

✱ مرمیری سه یان یا له سر سهوله یه یا له سر ئیسکان ۲۴۵۶ (۲۴۴۴)

ریشه ی زۆربه ی شهر و کیشه کان تماچ و مالی دنیا یه یه.

جینیو

ئیسک (۲۴۴۴)

✱ ئیسکت سه (گ) بیخوا ۲۴۵۷ (۲۴۴۴)

(بۆ سیه م که میش ده کار ده کرئی.) | که لاکت نه گانه بن گل و سه گان خوار دوو بی.

ریکه وهنده گانی رسته یی و نامال رسته یی

ئیسک (۲۴۴۴)

≈ نه سپ و ئیسک؟ ۲۴۵۸ (۲۴۴۴)

پر = ۱۸۸۳.

≈ ئیسک قورس ۲۴۵۹ (۲۴۴۴)

خوین تال. «ئیسک قورس و ره زاگران / نه توت له گه ل شه یتان بران»

[ستورک و رستار]

≈ ئیسک گران ۲۴۶۰ (۲۴۴۴)

پر = ۲۴۵۹.

≈ ئىيسك و پىست ۲۴۶۱ (۲۴۶۲)

زۆر كز و لاواز. ەبە دىتتى خوودار بووم. دايكم ھەر نەمايوو، دە تىكوت لە قەيران پرا
ھاتۆتەو، رەق و لاواز، ئىيسك و پىستىكى بە تەواوى.

[مەھر / ۱۳۷]

≈ ئىيسك و پرووسك ۲۴۶۲ (۲۴۶۳)

(۱) كز و لاواز. ۲) ئەو ئىكلىتەي كە لە كەلاكى مردوو دە كەوتەو.

جنىو

ئىيسك و پرووسك (۲۴۶۲)

φ لە ئىيسك و پرووسكى باب / مردوو(ت) بەم ۲۴۶۲ (۲۴۶۳)

(بۇ سىنھەم كەشىش دە كار دە كرى.)

≈ ئىيسكى ماو ە بۇ گوشتى ۲۴۶۲ (۲۴۶۴)

(تەنيا مندال دە كارى دە كەن.) | ئەگە منداللىك لەوى دى دە پەرسى سە عات

چەندە؟ دەلى: ئىيسكى ماو ە بۇ گوشتى. مندال پىيان جنىو ە پىنى قەلىس دەبن.

≈ دەلىنى ئىيسكى دە گەرووى گىراو ۲۴۶۲ (۲۴۶۴)

دەنگى ناخۇش و...

≈ وەك ئىيسكى سە گرووستوو ۲۴۶۲ (۲۴۶۴)

(۱) رەق و رووت. دۆلە پەنە مەرى وەك ئىيسكى سە گرووستوو لىن كەردو ە دەلى ھا پەقۇ.

(۲) ئىسانى گرونى كز.

زاراو ە

ئىيسك (۲۴۴۴)

○ ئىيسك لە دەمى سە (گ) بوونەو ۲۴۶۵ (۲۴۶۴)

(۱) لە كاتى ئەستاندەو ەى ھىندىكى كەم لەو شەى كە زۆردارىك رەوگىرى كەردو ە

دە كار دە كرى. (۲) لە كاتى ئەستاندەى شىكى، ھەر چەند كەمىش. لە پەكى لە چەر و

قەرنىس.

- ٢٢٢٢ (٢٢٢٢) ○ ئىسك رەش بوون
خاران و راھاتن. مەتا خاوت دەشكەن ناخۆشە دوايە ئىدى نېكىت رەش دەس و ھەر
تەقشەت لە سەرى ناھە.
- ٢٢٢٢ (٢٢٢٢) ○ تووشى گۆشتى بىن ئىسك بوون
پارو دە رۆن كەوتن، ئىنسانى فەقىرۇكە وە گىر كەوتن.
- ٢٢٢٢ (٢٢٢٢) ○ كىر بوونە ئىسك
بوونە پياو، بالغ بوون. | زاراوہ ئاواش دە كار دە كرى: كىر نەبوونە ئىسك. «باينى رۆلە
كارى تۆ نە كېرت نەبۆتە ئىسك»
- ٢٢٢٢ (٢٢٢٢) ○ كىرد گە يىشتە ئىسكان
ھىچى دى پىن قېوول نە كران. «... لە چىنگ پەل ھاوئىزى داگىر كەران و دەست درىزى
زۆرداران وە تەنگ ھاوئو و كىردى گە يىشتە ئىسكان. لە ناچارى خۆى لە سەرى خۆى
و دەنگ ھاوئو و دەستى لە خۆى شوشووە»
- [شەرىف / ٢٥]
- ٢٢٢٢ (٢٢٢٢) ○ گە يىشتە ئىسكان
«ئىتر قاسم گە يەتە ئىسكانى، چەند زەلامىكى لىن گر توون و لە سەرى رادىو ھىجوومى بۆ
كردوون»
- [چىشتى مەنسور / ٢٠٨]
- || بىر = ٢٢٢٥.
- ٢٢٢٢ (٢٢٢٢) ○ ھىچك گە يىشتە ئىسكان
(ھىچك: دارىكى سەرى بە قولاپە لە سەرى گورىسى دەبەستن.) || بىر = ٢٢٢٥.

٢٢٧٢ ئىسىم

ناو.

باوہ

ئىسىم (٢٢٧٢)

- ٢٢٧٢ (٢٢٧٢) ○ ھەر كەس ئىسىمى ئەزەم (يەككىك لە ناوہ كەلى خودا) بزانى ھىچى لىن ناھە. دەلەن
شەيتان لەبەرىتى و دەلەن نە بە كەس دە گىرىم و نە بە كەس دە چەمە جەھەنەمى.
ئەمما خودا لەبىرى دەباتەوہ.

سونند

نيسيم (۲۲۷۲)

۲۴۷۶ (۲۲۷۲) ✦ به نيسيمت / به نيسمي خوداي

به نيوت / به نيسمي خوداي روحيشم خمه ردار نه بووه.

۲۴۷۵ نيسيوهت

نالته، زور لهوه دهچن نهم وشه په نسلې توركي بن و له وشهې «نيسين»
نازه ربايجاني به ماناي گهرم و تيز و «نوت» به ماناي گيا پينگ هاتين كه به سر
په كهوه ده كاته «نيسينوت» ياني گياي تام تيز. نازه ربايجاني خوشيان وشه
نيسيوهت به ماناي نالته به كار دينن

[مروس]

مه سول

نيسيوهت (۲۴۷۵)

۲۴۷۶ (۲۴۷۵) ✧ جماعت زوره و نيسيوهت كه، دهين بهش بكا

حاجي پك له سرده شتي دوكانې نيسيوهت فروشي هېوو. بايي هرچمنديت
ويستا هر بهقد په كي ده دايه، نه گهر كو تباشت چا كه نه خر حاجي نه تو يو له
قهدهر زوري و كمې پوول كه كي نيسيوه ته كي دانانني؟ ده يكتوت: بايم جماعت
زوره و نيسيوهت كه، دهين بهش بكا.

رينكه وهنده كانې رسته يي و نامال پرسته يي

نيسيوهت (۲۴۷۵)

۲۴۷۷ (۲۴۷۵) ≈ ده نئي نيسيوهتي تن كراوه

زهوت نابن. دانلمه زري. | هاوتاي ده نئي جيوه ي تن كراوه.

زاراوه

ٹیسوہت (۲۴۷۵)

○ ئىسيوۋەت بۈگەسىگ تى كوردن ۲۴۷۸ (۲۴۷۵)

به درو نو کمینک گریان.

۲۴۷۹ نیش

کار.

مکمل

نیش (۲۴۷۹)

* کار به نیشہ، نہک به ریش ۲۴۸۰ (۲۴۷۹)

کار زائینی دموئی و به گمورهیی و چکوله‌یی نیه. ددروشمی پیاوان دیاره به

ریشه / به لام پیافه تی ریش نیه ئیشه.

[۱۰۰]

٢٤٨١ ئىشاللا / ئىشەللا

١) نەگەر خودا بیهەوئ. ٢) دە راویژی هەرەمی خەڵکدا نامین. ٣) کابرایە ک بۆ گا کڕینی هەستا چووە بازاری. لە رێبە تووشی ناسیاونکی هات، ناسیاوە کوتی. بۆ کوتی؟ کوتی: وەئێلا دەچم بۆ گا کڕینی. کوتی: بێئێ ئێشالا. کوتی: قەسی سەیر دەکەئ جا ئەوە ئێشالا و ماشەئێلا بۆ چئ؟ پوولە. دە باغەئەم دایە. بازارە ئەوە لە هەوێه و چش زۆرە گا. کابرا هەر دە گەئ لە ناسیاوەئ نەدیو بوو گیرفانیان بیری. لارەمەل لە حاستە خۆئ گەراوە. ناسیاوە تئە خۆرئ: ئەدی کوا گات؟ کوتی: ئێشەئێلا ئە تە نەدیو بووم، ئێشەئێلا گیرفانیان بڕیم، ئێشەئێلا دەچمەو مانی. ئێشەئێلا پوولئ دینم، ئێشەئێلا دینمەو بازار و...

باوهږ

نيشاللا (٢٢٨١)

٢٢٨٢ (٢٢٨١) ○ کار نه گړ نيشاللاي ده گڼل نه لئني سر ناگرې. = جرجال ده نه شكه وتي خوراسانه
(دئيه كي سر به بؤكان)دايه. همموو روژني كورتانه كي ساز ده كا و ده لني:
سبحه يني ده پړوم. نيشاللاي نالي و كورتانه كي هملدهوه شته وه. هه تا كورنيكي
ده يني نيو دمن نيشاللا. جا نمو دمي كورتانه ي ساز ده كا و به كوره كي ده لني:
نيشاللا سبحه يني ده روژين. نهوجار دي.

ريكه وونده گاني رسته يي و ناهال پرسته يي

نيشاللا (٢٢٨١)

٢٢٨٢ (٢٢٨١) = چاك ده يني نيشاللا
له كاتي پشمن دا ده يلين.
٢٢٨٢ (٢٢٨١) = خيره نيشاللا
(بو ماناي دووهم به شيوه ي پرسياري ده كار ده كړي.) | كه سيك ده يلني:
(١) خه ونكي بو ده گيرنه وه. (٢) خزميك، كه سيك له نه كاو سري لن هملدني.

٢٢٨٤ نيشتيا

واز، ناروزوو، كه يف.

باوهږ

نيشتيا (٢٢٨٤)

٢٢٨٥ (٢٢٨٤) ○ نال نيشتياي له جهرگ و دلي وني زه يستانه. پر = ٦٦٦.

مه سهل

نيشتيا (٢٢٨٤)

٢٢٨٦ (٢٢٨٤) ✕ بوته پووره قيتن، هر چي ديتي نيشتياي ده چيتن
به جه فنگ به كه سيكي ده لني كه هر چي بيبيني داواي بكا. | مه سهل ناواش
ده گوتري: نئي له بهر ديد به له قيتن هر چي بيبيني نيشتياي ده چيتن.

× خودا پلاوی ددها به یه کنی و نیشتیای ددها به یه کنی ۲۴۸۷ (۲۴۸۴)
پر = ۸۵۵.

× شوان نیشتیای له شیر بن له گونی بهرانی ساز ده کا ۲۴۸۸ (۲۴۸۴)
بۆ که سیک ده کار ده کرنی که کۆسپی سه رینی کارینک زۆر گه و ره ده کانه وه و
کاره که ی ده نه گه ری نه و داوی. | هاوتای تهشی پریس نه گه تهشی پریس یس
به کلکی / کیری که ریش ده پریس و ۲۱۰۲.

رینگه و نه دده کانی رسته یی و نامال رسته یی

نیشتیای (۲۴۸۴)

= نیشتیام چۆته دیواری، لیم بووه به قهندی شاری ۲۴۸۹ (۲۴۸۴)
بۆ که سیک ده کار ده کرنی که وه هاگیرۆده ی حه زه که ی بووه که گونی به قه ی که س
ناپرووی. به کار نایه، ناحه زه، فایده ی نادا و... | «کوره لئی که پریس نیشتیام...»
| هاوتای ۲۰۹۴.

= نیشتیای لئی بن رهشت بۆ ده کاته سپی ۲۴۹۰ (۲۴۸۴)
پر = ۲۴۹۱.

= نیشتیای لئی بن سووری ده کا، نیشتیای لئی بن شینی ده کا ۲۴۹۱ (۲۴۸۴)
به که یفی خۆیه تی، چۆنی پنی خوش بن کاره که / قه که ی به و باری دا ده خا. «هه ر
چی ده پارتموه و ده لانیتموه ده ئی، دایکم مری و بایم مری دهستم به ستراره و به من نا کرێ. -
کوره درۆ ده کا دهمنی چی به ستراره، نه ئۆ رازی که، به خوندی نیشتیای لئی بن سووری ده کا،
نیشتیای لئی بن شینی ده کا»

= مردوو نیشتیای ده چیتین ۲۴۹۲ (۲۴۸۴)
هینده له نیشتیایه.

زاراوه

نیشتیای (۲۴۸۴)

○ نیشتا بردن / نه بردن ۲۴۹۳ (۲۴۸۴)

مهیل له شتیک بوون / نه بوون. «چۆن نیشتیات دهبا بهو لیوانه ی ناوی بهخۆمه وه؟»

○ نیشتا به ستران ۲۴۹۲ (۲۴۸۲)

بر = ۲۴۹۹.

○ به نیشتا (کارنیک) کردن ۲۴۹۵ (۲۴۸۲)

(۱) جوان و به‌شینه‌یی. «نمونه‌ده به نیشتا نانی ده‌خوا هەر شیرنه چاوی لێ‌بکەیی». (۲) به خوشی و به بین مونا‌سیبەت. «چۆن بوو هاتی؟ وەڵگلا هەر وا به نیشتا». (۳) به کاوه‌خۆ و به هه‌وای دڵ. «ئەمن ئەوه وەختە دڵم بۆتۆت». «ئەویش ئەو لای‌را به نیشتا بۆ من دێتە خوارێ».

○ له نیشتا بوون ۲۴۹۶ (۲۴۸۲)

نیشتا بزوین. «ئەو دۆدانه ئەموندە له نیشتا‌یه».

رێکه‌وه‌نده‌کان

نیشتا (۲۴۸۴)

☆ نیشتا کردن ۲۴۹۷ (۲۴۸۲)

ئاره‌زروی خواردمه‌نی و چیشتیکی تابه‌تی کردن. «ئەمۆرۆ نیشتا‌ی بۆ‌دراویم کرم‌وو».

☆ نیشتا لێ‌بوون ۲۴۹۸ (۲۴۸۲)

(۱) مه‌یل به کردنی کاری یا ده‌گه‌ل شتی. «ئەرقی بۆ هێندەت نیشتا له قسانه ده‌رکت ده‌رق». (۲) نیشتا کردن.

☆ نیشتا نه‌بوون ۲۴۹۹ (۲۴۸۲)

(۱) هه‌ز له خواردمه‌نیکی موعه‌یه‌ن نه‌کردن. (۲) تێر خواردن له چیشتیکی، که‌م خواردن و ئاره‌زوه‌ به سه‌ر چوون له خواردمه‌نیکی، هه‌ز به خواردن نه‌کردن. دوه‌ره به‌زیادی که، نیشتام نابا.

[«میس»]

☆ نیشتا هه‌ستان ۲۵۰۰ (۲۴۸۲)

بر = ۲۴۹۸.

نیشک ۲۵۰۱

(ئه‌و‌نیشتی: هوشکه. په‌هله‌وی: هوشک. (۱) شتیکی یا جی‌گایه‌ک ناوی نەمین، شە‌ی نەمین، نە‌ی نەمین: کانی نیشک، ده‌ستی نیشک، «تغی له زاری‌دا نیشک بوو» (۲) حالی شتیکی له پێش‌دا ته‌‌رای‌ی تیندا‌بووینی و پاشان نه‌یماینی. گیای نیشک، ناری نیشک، هه‌نجیری نیشک.

باوه

(۲۵۰۱) نیشک

- ۲۵۰۲ (۲۵۰۱) ◊ بۆ چاک کردنه وهی بۆقژه خۆله میش ده گرنه وه و ده یکنه توبه له یان به کۆله که و به دیواری داده دن، نه که نیشک بته وه نه وه چا بووه.
- ۲۵۰۳ (۲۵۰۱) ◊ شمشیک له نامید (دی به کی مه هاباد) ههیه 'بادینه کویر' ی پنی ده لئین. نه وی بالۆکه ی بین لقیکی له گوینی کن نهو شمشه ی باده دا هه تا له قه وه ی ده خا. ده که لکوو گوینیکه نیشک بین بالۆکه هه لده وه ری.

په ند

(۲۵۰۱) نیشک

- ۲۵۰۴ (۲۵۰۱) ⊕ نه نه و منده ته ر به بته کوشن، نه نه و منده نیشک به بته کتین ده گهل خه لک نه نه وی کیش به و نه پرکیش. | هاوتای نه نه و منده شیرن به قووت ده ن، نه نه و منده تال به فریت ده ن.

مه سه ل

(۲۵۰۱) نیشک

- ۲۵۰۵ (۲۵۰۱) ✕ تی کوشین به هه ویای جیرانی نیشکه کار به ته مای نه م و نهو رانا په ری. «به قه ول و قه رار قه ت مه خو فریو / به هه ویای جیران و شکه تی کوشیو.»
- [مه ۷ نه وور]
- | هاوتای کاسه ی مائی به ته مای جیرانان به تاله.
- ۲۵۰۶ (۲۵۰۱) ✕ دار به نیشکی دانایه مندا ل نه گه ر به چکۆله یی رانه یه به گه وه یی چی ده گهل نا کرئ. «به ریشی بۆزه وه سو جده ی ده به م من بۆ جه مائی تو / نه دی بۆچی ده یانگوت دار که پیر بوو تازه دانایه.»
- [۵ ریک و روو]
- «شوولی شلک و ته ر دادیته وه زوو / ده یه مینیه و چۆنی مه یلت بوو / کاتی وشک بوو چۆنی دادینی / زۆری خه ریک بی ره نگه بیشکینی.»
- [مه ۷ نه وور]
- | هاوتای دار به شلکی دانه یه به پیری دانایه. || بر = ۲۵۶۴ a.

× دار له جینی خوی ههلقمنی ئیشک دهبن ۲۵۰۷ (۲۵۰۱)
پر = ۸۵۶.

× داری ئیشک به ناوری نمبن دانایه ۲۵۰۸ (۲۵۰۱)
پر = ۱۵۱۶.

× ژن دهلنی نانی ئیشکم دهست کهوئی نهک پلاو له پهنای ههوی ۲۵۰۹ (۲۵۰۱)
دوو ههوی پتکهوه ناحاوینهوه. ژن دهلنی نانی وشکم دهست کهوئی / خوشه نهک پلاو
له پهنای ههوی.

[مه لا ههطور]

× کانیککی له بهری پروا ئیشک / پیس نابن ۲۵۱۰ (۲۵۰۱)
نهو مالهی لئی بهخشری کهم ناکا و دپتهوه جینی.
× گووی ئیشک به قوونی کهسهوه نانووسی ۲۵۱۱ (۲۵۰۱)
کس له خورا تاوانبار ناگرئی و قسهی بو ههئانهسترئ.

رێکهوهنده کانی رستهیی و نامال رستهیی

ئیشک (۲۵۰۱)

= ئیشک به ئیشکینهو نانووسی ۲۵۱۲ (۲۵۰۱)
پاکانهی نهوی پندهکرئی که سهگ پیاوی گلاو ناکا.
= نانی ئیشکی، قهوه تی مشکی ۲۵۱۳ (۲۵۰۱)
۱) نانی ئیشکی به تاقهته. | پر ۲۵۶۴. 2
= وهک گای حاکم له تهپی خواردن و له ئیشکی نوستن ۲۵۱۴ (۲۵۰۱)
پر = ۲۳۹۱.

زاراوه

ئیشک (۲۵۰۱)

○ ئیشک ۲۵۱۵ (۲۵۰۱)

۱) ئینسانی لاسار و دوور له مجادله. «پیاوی ههتده ئیشک ههه نایهتدهوه» ۲) دانیشتنی
دوست و برادره به یه خواردنهوه. «ههه را به ئیشکی دانیشتن ناخوشه با پیکتی بهۆینهوه»
۳) بن پێخۆر. «نای ئیشکی، ست نانی به ئیشکی خوارد و چواریش به دۆوه».

[ناپروس]

- نیشک هه لاتن ۲۵۱۶ (۲۵۰۱)
 بر = ۲۵۲۹ .
- نیشک هه لاتنان ۲۵۱۷ (۲۵۰۱)
 بر = ۲۵۲۹ .
- تهر و نیشک پیکهوه سووتان / سووتاندن ۲۵۱۸ (۲۵۰۱)
 پاک و پس پیکهوه سزاداران / سزادان به بن لئ پرسین. | هاوتای ۱۵۱۲ .
- دم / لئو ته پری کاسه نیشک ۲۵۱۹ (۲۵۰۱)
 قسه خوشی بن کردار، خولق خوشی بن نان.
- له ته پری خواردن و له نیشکی نووستن ۲۵۲۰ (۲۵۰۱)
 به نینانی کارنه کهر ده لئین. | هاوتای ۲۵۱۴ .

رینگه وهنده کان

نیشک (۲۵۰۱)

- ☆ نیشکارو ۲۵۲۱ (۲۵۰۱)
 مه لئه بندی بن ناو.
- ☆ نیشکانی ۲۵۲۲ (۲۵۰۱)
 (۱) به ژ، ویشکایی. (۲) زه وینی په نا ناو.

☆ نیشکاو ۲۵۲۳ (۲۵۰۱)

دواچو پری ناو.

مه سه ل

نیشکاو (۲۵۲۳)

- ✕ ده ریا پیتی نه گری نیشکاو دی ۲۵۲۳ (۲۵۲۳)
 شت ده بن دمستی پیوه بگری.

زاراوه

نیشکاو (٢٥٢٣)

○ نیشکاو هاتن ٢٥٢٢ (٢٥٢٣)

دوایی شتیک / کارنیک هاتن. «وه کوو کهو له فره چوو دارم له گونجی / قسه ی راگرد و هات نیشکاو دهنگی»

[بستو مورستان]

☆ نیشکاوز ٢٥٢٥ (٢٥٠١)

دهغلیک که پش بارانی په له داچاندراین.

☆ نیشکاو سی ٢٥٢٦ (٢٥٠١)

پر = ١٦٥٠ .

☆ نیشکایی ٢٥٢٧ (٢٥٠١)

نیشکانی.

☆ نیشک بوون ٢٥٢٨ (٢٥٠١)

له تهری خلاص بوون.

زاراوه

نیشک بوون (٢٥٢٨)

○ نیشک بوون ٢٥٢٩ (٢٥٢٨)

(١) ترسان و حمهسان له بهر قه یا کارنیک. (٢) کز و له پر بوون.

○ پښ / لاق به عمر زویه نیشک بوون ٢٥٣٠ (٢٥٢٨)

حمهسان و سهر سووړماني زور به بیستی قه / کارنیک، جا خوش یا ناخوش.

○ تف ده زاردا نیشک بوون ٢٥٣١ (٢٥٢٨)

ترسانی له رادمه بهر. | هاوتای زراو چوون. زندهق چوون.

○ گوو ده قوون / قوونن دا نیشک بوون ۲۵۳۲ (۲۵۳۸)

بر = ۲۵۳۱.

☆ نیشک بوونهوه ۲۵۳۲ (۲۵۰۱)

له تهری رزگار بوون.

☆ نیشک کردن ۲۵۳۴ (۲۵۰۱)

(۱) نه هینشتی ته پایی له شتیک دا که خوی ته پایی همین. هه یسی. سه بزی. باهینان
وـ (۲) له شیر دان وه ستانی شیردهر. (۳) هه لچورانی کانی مه یله و زنه.

مه سه ل

نیشک کردن (۲۵۳۴)

× بچیته سه ر به هر / سیروان / جه غه توو / لاوین نیشکی ده کا ۲۵۳۵ (۲۵۳۴)

(بۆ یه کهم کس و سیه م که سیش ده کار ده کری.) | (۱) خیری کارینک یا شتیک
برین. (۲) بڼ بهخت و نقیبال بوون. | هاوتای ۲۱۲۴.

○ نیشک کردن ۲۵۳۶ (۲۵۳۴)

(۱) کز کردنی یه کینک به هوی کار پڼ کردنی زور. (۲) هه لچورانی کانی و چۆم.

☆ نیشک کردنهوه ۲۵۳۷ (۲۵۰۱)

له تهری خلاص کردن.

رڼکه وه نده کانی رسته یی و نا مال رسته یی

نیشک کردنهوه (۲۵۳۷)

≈ ده لئیی له بهر تاوښت نیشک کردۆتهوه ۲۵۳۷ (۲۵۳۷)

کره. | هاوتای ده لئیی داوه ده زووم. ده لئیی له ژه هراوی له وه پراوه. ده لئیی تیللی
خواردووه. ده لئیی به له چه که له بهر تاوښت نیشک کردۆتهوه. ده لئیی داوه گیایه.
ده لئیی ماران مژتوو یانه. نه ده رزی یه بشکی. نه ده زوویه بیسی. ۶۸۷ b.

زاراوه

نیشک کردنه‌وه (۲۵۳۷)

○ نیشک کردنه‌وه ۲۵۲۸ (۲۵۳۷)

پاشه‌که‌وت کردن، دهمست پیوه‌گرتن، له‌چهری کردن. «به فورانه‌ا لیره‌کان دهمست
لن‌مده هدر نیشکیان که‌وه»

○ له‌چۆم په‌رینه‌وه و ده‌لینگ نیشک کردنه‌وه ۲۵۳۹ (۲۵۳۷)

پر = ۱۵۵ .

○ نان نیشک کردنه‌وه ۲۵۲۰ (۲۵۳۷)

نان کردن. «پونیکم نان نیشک کرده‌وه نمو مندانه هدر گریا»

☆ نیشک‌وبرینگ ۲۵۲۱ (۲۵۰۱)

بین ته‌رای.

☆ نیشکه ۲۵۲۲ (۲۵۰۱)

(۱) کۆن دۆ، ئاژه‌لێ که نه‌زایی و شیر بدا. (۲) پارهی نه‌غد.

☆ نیشکه‌به‌رد ۲۵۲۳ (۲۵۰۱)

دیواری به به‌رد هه‌لچناوی بین قور، وشکه‌که‌له‌ک.

☆ نیشکه‌به‌ند ۲۵۲۴ (۲۵۰۱)

سه‌رمای سه‌ختی بین به‌قر و باران.

☆ نیشکه‌بیرو ۲۵۲۵ (۲۵۰۱)

بیروزی نیشک.

رڼکه وړنده کانی رسته یی و نامال پرسته یی

نیشکه بیرو (٢٥٤٥)

٢٥٢٥ (٢٥٢٥) = قوونی که ری! سلامه لئ / نیشکه بیروم لئ هه لوه ری

نه گهر په کینک لئی هاتبا به ده یانگوت بچو کن که ری و نه وه ی بلن.

☆ نیشکه پهر ٢٥٢٦ (٢٥٠١)

ره حهت بوونی بن سهرجینی کردن.

○ نیشکه جوو کردن ٢٥٢٧ (٢٥٠١)

نان خواردنی به نیشکی. هتستا رۆله په کی قابله مەم چشت لیتاوه نهو نیشکه جوو به ی بۆ ده کی؟

☆ نیشکه دۆ ٢٥٢٨ (٢٥٠١)

بر = ٢٥٤٢ (ده گهل مانای ١).

☆ نیشکه پرن ٢٥٢٩ (٢٥٠١)

١) موو رنبن له کهولی ناژول. ٢) په کینکه له عناسوری یاری میرمیرین. زه لایک بوو جلکی سه پری ده بهر ده کرا، ریشکی گه وره یان له خوری بۆ ده کرد، کووله که سه راویکی درنژوو که ی له باتی گلاو ده کرده سهر، و گۆپالینکی گه وره ی به ده سته وه ده گرت، نه م پیاوه دوو نیشی هه بوو. په کیان جن به جن کردنی هه موو قهرمانینکی میر، دوو هه میان وه پیکه منین خستنی میر تا به پنی ری وشوینسی یاری به که له میرننی بکه وی.

[میرس]

☆ نیشکه رۆ ٢٥٥٠ (٢٥٠١)

١) په کسی فیزه رهوت نه کراوه. ٢) چۆمیک که هاوینان ویشک ده کا.

☆ نیشکه ژان ٢٥٥١ (٢٥٠١)

ژانه زگی بن زگچوون و رشانه وه.

☆ نیشکەسأل ٢٥٥٢ (٢٥٠١)

سألێ کەم باران و بەفر.

لێکدانەوهی خەون

نیشکەسأل (٢٥٥٢)

غ مانگا نیشکەسألێ. ٢٥٥٢ (٢٥٥٢)

☆ نیشکەسۆفی ٢٥٥٤ (٢٥٠١)

سۆفی دەمارگرتو، ەبنوارە وشکە سۆفی و رەقسی بە ەلەلە / دێسان لە بەحری
وشکی ەهوا کەوتە پێهەلە.

[٢٦]

☆ نیشکەسەرما ٢٥٥٥ (٢٥٠١)

بڕ = ٢٥٤٤.

☆ نیشکەشۆر ٢٥٥٥ (٢٥٠١)

ئەم دیو ئەو دیو کردنی دوسرە و پێنج بۆ ئەوهی دیوی خاوەنێی وەدەرکەوی.

☆ نیشکەشیو ٢٥٥٦ (٢٥٠١)

نیشکەشۆر.

☆ نیشکەکەلەکی ٢٥٥٧ (٢٥٠١)

بڕ = ٢٥٤٣.

☆ نیشکەکەند ٢٥٥٨ (٢٥٠١)

شیوەرێک کە بە نیشکی بايزان دادەچێندری.

☆ نیشکەل ٢٥٥٩ (٢٥٠١)

لقووبویی نیشک بووی نار و درەخت، چرو چیلکە.

رَنگه‌وه‌نده‌کانی رسته‌یی و نامال‌رسته‌یی

نیشکەل (۲۵۵۹)

≈ بۆته نیشکەلی داره به‌نی ۲۵۶۰ (۲۵۵۹)
زۆر کزه.

☆ نیشکەلوا ۲۵۶۱ (۲۵۰۱)

خواردنیکه له ئارد و رۆن و دۆشاو یا شیرهی شه‌کر ساز ده‌کرنی و بۆ سه‌فه‌ری
دمبه‌ن.

[لامبوس]

☆ نیشکەمز ۲۵۶۲ (۲۵۰۱)

مووچه‌ی کرێکار که نان خواردنی ده‌گه‌ل نه‌بێ (زیاتر مه‌یه‌ست نه‌هاره).

[لامبوس]

☆ نیشکەمس ۲۵۶۳ (۲۵۰۱)

نیشکەمز.

☆ نیشکەمه‌له ۲۵۶۴ (۲۵۰۱)

مه‌له‌ی تازه‌ زاوا.

≈ به نیشکی ۲۵۶۴ (۲۵۰۱)

(به نیشکی: بێ ته‌ر کردن.) (۱) نان و بابۆله‌ی بێ نیوناخن. (۲) داوه‌نی بێ چاومش
و... ده‌لده‌په‌رتی به نیشکی، ژنی نه‌حمه‌د مریشکی، ۱ | بر = ۲۵۰۶ .

مه‌ته‌ل

به نیشکی (۲۵۶۴)

§ به نیشکی تیی ده‌نیم / به ته‌ری ده‌ری دینه‌وه

- پالوو، ناوردیگی

☆ ته‌ره و نیشکه ۲۵۶۵ (۲۵۰۱)

زاراوه

تهږه و نيشكه (٢٥٦٥)

○ تهږه و نيشكه كردن / هه لويشتن ٢٥٦٦ (٢٥٦٥)

هه لويشتن بهر دنيك كه لايه كي به تف يا به ناو ته پر كراين بو ديارى كړدنې مه لئلا.

٢٥٦٧ نيلاقه ي كه سيك كردن

(١) نيزيكايه تي كردن. (٢) بازار دان. (٣) خو تن گه يانندن. «نايق نيلاقه ي فهرخې بگه ن»

نه مه گم ده چن به زايه.

[به يني شيعه فهرخ و غاڅون لوستي. - سرچينه]

! هاوتاي سهرجتيي كردن. ده ست تينگه ل كردن (ده گه ل ماناي ١).

٢٥٦٨ ئيلا و بيللا / ئيللان و بيللان

هيچ مومكين نيه، هر دهن وايي. ! هاوتاي هوكموليللا. دايكم مري و بابم مري.

٢٥٦٩ نيمام

(عهريسي: امام.) (١) پيشهوا و رابهري ديني. به مهزهبي نيمامي حنمفي ماره ي كهن.

(٢) نهو كهمسي پيش-نويزي جه ماعت ده كا. «نيمامي مرگهوتي هه باساغاي.

(٣) الف) نمبووه كر. نيمامي عومبه ر. نيمامي جعفهر ي (شيعه) كه يه كه ميان

(نيمامي عهلي) و ناخريان (مهدي) يه. ب) هر يه ك لهو چوار كهمسي كه پاش

پنجه مه ر (دع) خه ليفه يي ئيلاميان كرد. «نيمامي نمبووه كر. نيمامي عومبه ر. نيمامي

عوسمان. نيمامي عهلي.

[ناموس]

سوئند

ئىمام (٢٥٦٩)

♣ ٢٥٦٩ (٢٥٦٩) به ئىمامان.

♣ ٢٥٦٩ (٢٥٦٩) به ئىمامى رەببانی /...

مەسەل

ئىمام (٢٥٦٩)

✕ ئىمام بېرى جومعه به تال نابى ٢٥٧٠ (٢٥٦٩)

كaban ديزه بىشكىنى دەنگى نايە.

رىكەوئەندەكانى رستەيى و ئامال رستەيى

ئىمام (٢٥٦٩)

= ئىمام عەلى زامنى ژن هينانە ٢٥٧١ (٢٥٦٩)

بۇ ژن هينان پوول ئاسان كۆ دەكرىتەو. لاوانى بۇ زماومند پىن هان دەدەن.

٢٥٧٢ ئىمان

(غارمى: ايچان.) دەو قەبرەى دا هانە هانە / ئىيى دا دوو سارى سەريانە / سەلا

لە وەى بى ئىمانە.

[مەسىلىلەر]

باوەر

ئىمان (٢٥٧٢)

◇ ئەوئى پشيلەى زۆر پىن ئەسەرى ئىمانىيە. ٢٥٧٢ (٢٥٧٢)

٢٥٧٢ (٢٥٧٢) ◊ نه‌وهی له شیرینی زۆر بکا (بخوا)، ئه‌سه‌ری ئیمانی‌یه.

لینگ‌دانه‌وهی خه‌ون

ئیمان (٢٥٧٢)

٢٥٧٥ (٢٥٧٢) § كۆله‌كه‌ و‌كارسته‌ نیشانه‌ی ئیمانی‌یه.

٢٥٧٦ (٢٥٧٢) § نان ئیمان.

مه‌سه‌ل

ئیمان (٢٥٧٢)

٢٥٧٧ (٢٥٧٢) ✕ ئینساف نیوه‌ی ئیمان

پیاو ده‌یی به‌ ئینساف بی.

٢٥٧٨ (٢٥٧٢) ✕ برسی ئیمانی نیه

ئینسانی برسی بوی هه‌یه‌ بۆ دابین کردنی بژیوی تووشی کاری حه‌رام بی.

٢٥٧٩ (٢٥٧٢) ✕ سه‌گ هه‌له‌ده‌برێ ئیمانی لێ‌بستێتی

زۆر نه‌داره‌. | هاوتای سه‌ هه‌له‌ده‌برێ نانی لێ‌بستێتی. بۆ نانی ره‌سه‌ی

ده‌كه‌وی. سه‌ سونه‌ت کردن، نان له‌ ده‌می سه‌ رفا‌ندن. له‌ گونی گا رووت‌تر بوون.

| بر = ١٦٢.

٢٥٨٠ (٢٥٧٢) ✕ گا زه‌انی نیه‌ و به‌نده‌ ئیمانی نیه‌

بۆ كەسێك ده‌كار ده‌كرێ كه‌ و‌لا‌غ و‌كه‌ل و‌گا و‌شتی و‌ا‌عه‌زه‌ت كا.

٢٥٨١ (٢٥٧٢) ✕ كوێرنا‌ن كوێرئیمان

پیاو ته‌گه‌ نا‌نبه‌ نه‌بوو ئیمانیشی نیه‌.

٢٥٨٢ (٢٥٧٢) ✕ ما‌ل ده‌چی ئیمان له‌ دوو

ته‌گه‌ ما‌نێك، په‌و‌لێك، شتیك و‌ن بوو ده‌گه‌ل شك کردن لهم و له‌وی. پیاو

ئیمان‌كه‌شی ده‌چی. بۆ گێرانه‌وه‌ی خه‌لك له‌ بوختان و قه‌ه‌ کردنی له‌ تاریکاییه

ده‌گوتری.

✕ مال له جنيهك و ئيمان له سهت جني ٢٥٨٢ (٢٥٧٢)

پر = ٢٥٨٢.

رێكهوهنده كانی رستهیی و ئامال رستهیی

ئیمان (٢٥٧٢)

≈ ئیعمانت سلامت / سلامت بئ ٢٥٨٢ (٢٥٧٢)

پر = ٢٥٨٦.

≈ خودا ئیعمانت به نەسیب کا ٢٥٨٥ (٢٥٧٢)

پر = ٢٥٨٦.

≈ خودا ئیعمانت داتئ ٢٥٨٦ (٢٥٧٢)

له کاتی چاک و خوشی دا ده یلێن. «ماندوو نه بی پیره پیاو. سۆلی: خودا ئیعمانت داتی

میرزا، راوه ستاوبی.»

[١٤٠٠هه ره]

≈ خودا روحمیک به ئیعمانه کعمان بکا ٢٥٨٧ (٢٥٧٢)

وهزە ناخۆشه، دنیا گۆراوه و به کورتی هه رسته یهک که ناره زایه تی له بارودۆخی

حاکم بگه یێن. «... نهم خه لکه ده لێی شه یێتان ده رسی داداون، قسه یان چهند ره ق و

ناخۆش بووه، ناخرزه ماله، خودا روحمیک به ئیعمانه کعمان بکات.»

[١٢٥٠هه یه]

≈ شهرت نیوه ی ئیعمانی یه ٢٥٨٨ (٢٥٧٢)

بۆ پین داگری له سه ر پێویستی پاراستنی شهرت و په یمان ده کار ده کری. «که سیگ

له دونیایه دا نه گه ر شهرتێکی کرد قسه ی خۆی نابێ به رێته وه باشن، شهرت نیوه ی

ئیعمانه.»

[به یانی لاس و حه رف. نه حه دی لوتن / ١٢٩]

≈ مال له من ئیمان له تو ٢٥٨٩ (٢٥٧٢)

نهم دس مایه ت ده دمن یه ته تۆش ئیعمانت بئ و خه یانه تم پین مه که. نهم نه و

ماله ت پین ده سپێرم ته تۆش ئامانه ت بئ.

زاراوه

(٢٥٧٢) نيمان

○ نيمان نمرودن ٢٥٩٠ (٢٥٧٢)

له دين بين بهري بوون.

○ نيمان زايه بوون ٢٥٩١ (٢٥٧٢)

نيمان له دمست چوون. دنازانم چي به سر هاتووه چي ديوه، نيمانم زايه نه بڼ.

چوو زانم هر کسه ي قسه يک ده گا، تاواني نه وه په ژنه کې غوږي گوشتووه.

[سرزا / ١٧٢٢]

○ نيمان همرده بوون ٢٥٩٢ (٢٥٧٢)

قهلس بووني له رادبه بهر به هڅي بيستي قه / ديتي کارنک. | هاوتاي له دين

دهري بوون.

○ خو له نيمان گردن ٢٥٩٣ (٢٥٧٢)

«جوانه گاي چي؟ خو نه وه که له باب بوو، نيشه لالا نه وه همو عالمه يو من خو له نيمان

ناکهن.»

[مهاپهت]

| پر = ٢٥٩١ و ٢٥٩٢.

○ له نيمان بوون ٢٥٩٢ (٢٥٧٢)

له دين بين بهري بوون. = نه گه کيلو داهات زور کس خوي لن شاردوه، ده يانکوت

له سن (سن: دوو کيلويه) سووک تره و پني له نيمان دمبين.

ريکوهنده گان

(٢٥٧٢) نيمان

☆ نيمان دار ٢٥٩٥ (٢٥٧٢)

هاوتاي ٢٥٩٢ و ٢٥٩٣.

☆ بنيمان ٢٥٩٦ (٢٥٧٢)

پر = ٢٥٩١.

☆ صاحب نیمان ٢٥٩٧ (٢٥٧٢)

پر = ٢٥٩١.

☆ شادونیمان ٢٥٩٨ (٢٥٧٢)

شادونیمان.

☆ شادونیمان ٢٥٩٩ (٢٥٧٢)

رستی باوهری به خودا و پیغمبر.

☆ شادونیمان هینان ٢٦٠٠ (٢٥٧٢)

کوئی شادونیمان.

باوهر

شادونیمان هینان (٢٦٠٠)

◇ نهگه شادونیمانی بیئی خهونی ناخوش نابینی. ٢٦٠١ (٢٦٠٠)

◇ نهگه مردوو ده گیانه لایه دابوو نهوی له دهوری بی دهین شادونیمانی بیئی هه تا ٢٦٠٢ (٢٦٠٠)

نهویش چاو له وان بکا.

◇ نهگه له نانی بوویهوه دهین شادونیمانی بیئی. ٢٦٠٣ (٢٦٠٠)

◇ پیش مردنی جه کمن (جه تمن) دهین شادونیمانی بیئی. ٢٦٠٤ (٢٦٠٠)

◇ هممو شهوی پیش نوشتن دهین شادونیمانی بیئی دهنا نهگر بمری به کافری ٢٦٠٥ (٢٦٠٠)

دهمری. نهویش بهم جوهره به: نهوشو دمنووم یا نه لالا، به یانی هه لدهسم ئیشه لالا.

نهگه مردیشم سده هزار جارن ئه شه دوو نه لا نیلا هه نیله لالا.

مهسهل

شادونیمان هینان (٢٦٠٠)

✱ کهریشته بی دهگن و شادونیمانیشت بی دین ٢٦٠٦ (٢٦٠٠)

پر = ١٧٠٨.

زاراوه

شادهوئيمان هينان (٢٦٠٠)

○ شادهوئيمانى به حق هينان ٢٦٠٧ (٢٦٠٠)

(١) توبه کردن. دخوا ده کا لهو گټره و کټشې خلاسيم دق. شادهوئيمانېکې به حق دټيم.
(٢) يو سام شکاندن. روځله گيان جندوکهې چې و شتي چې؟ شادهوئيمانېکې به حق بټنه و
تخت ټي بټووه (٣) يو نارام کړندهوې لږ قهوماو ده کار ده کړئ. هينده خوټ ناراحمت
ده که و شادهوئيمانېکې به حق بټنه.

٢٦٠٨ نينتيهاي ديني

(١) نه گهر فلاني نهو قسه په / نهو کارهې بکا ئيدى جني قسه ي نامينئ. (٢) سه يره و
جني سه سوره رمانه. مهربى يو وات قوچاندووه؟ نهخر نه که کا رسوو کوټى قوربانې به ده که م
ئيدى نينتيهاي ديني.

٢٦٠٩ نينج قولاغ و دينج قولاغ

زور بليند ناروانم و به ناسووده ي ده يگوزهرينم.

٢٦١٠ نينسان / حيسان

(١) به شير، ناده مي. (٢) که ميک که خاومنى رهوشت و خوى چاک بن.

مه تل

نينسان / حيسان (٢٦١٠)

§ نينسان ده يبينئ. خودا نايبينئ ٢٦١١ (٢٦١٠)

- § به ناوسی به که له ۲۶۱۲ (۲۶۱۰)
- نـ
- § دهعبایه که ئیواران قوونی له بن کلکن، فجووړ نه که زه رده له سه رانی دا ۲۶۱۳ (۲۶۱۰)
- کلکی ده چپته پشت قوونی
- نـ

مه سه ل

ئینسان / حیسان (۲۶۱۰)

- a ۲۶۱۳ (۲۶۱۰) ✕ ئینسان / پیاو نه که به پیری فیړه پلاو خواردن بوو، ده ست بو
چاوی / گوته که ی ده با
- کار نه گهر له کاتی خوی دا فیړی نه بووی، تازه فیړی نایی
- b ۲۶۱۳ (۲۶۱۰) ✕ ئینسان / پیاو نه که زوری کوت، چاکیش ده لن، خراپیش ده لن.
- c ۲۶۱۳ (۲۶۱۰) ✕ ئینسان / پیاو نه که مرد شه یان له گوئی ده بیته وه
- ناین به خراپه باسی مردووی بکی.
- d ۲۶۱۳ (۲۶۱۰) ✕ ئینسان / پیاو به حقه مائی خرا ناین
- نه وه ی حقه دمن بگو تری.
- e ۲۶۱۳ (۲۶۱۰) ✕ ئینسان / پیاو چوون به ده ست خویه تی، هاتنه وه به ده ست خوی نی
- سافیریک که درنگ گه رابته وه مالن، ده یلن.
- f ۲۶۱۳ (۲۶۱۰) ✕ ئینسان / پیاو هه تا دهری، نازانی چی به سر دی
- له کاتی پشه ات و موقه دده ران دا ده گو تری.
- g ۲۶۱۳ (۲۶۱۰) ✕ به ئینسانی / روحی بنی نادمی پیده که نی
- بو نیشان دانی جوانی به گشتی، قوماش و... به تایبه تی ده کار ده کری.

رڼکه وهنده کانی رسته یی و نامال پرسته یی

ئینسان / حیسان (۲۶۱۰)

- = ئینسان خور ۲۶۱۴ (۲۶۱۰)
- بو مندائی به دفره ده کار ده کری.

≈ ئينسان شیری خاوی خواردوه a ۲۶۱۴ (۲۶۱۰)

بوی هدهیه حه‌تایه بکا. شیرن به رڼوی ده‌لڼ: لڼره مه‌بزوو نه‌تو گوره‌ی مائیی. رڼوی
کوټی: نا، نه‌من لڼره گیر نابم، ئینسان شیري خاوی خواردوه، بئ‌سغه‌ته و پاش
قه‌ده‌ره‌یامیگی وه‌ده‌رم ده‌نڼ.

[مه‌لایه‌تی څښرو]

≈ ئینسانى که‌ر بڼ‌ناقله ۲۶۱۵ (۲۶۱۰)

بڼ = ۶۰۳.

≈ مردن نه‌با ئینسان ئینسانى ده‌خوارد ۲۶۱۶ (۲۶۱۰)

هڼد زور ده‌بوو.

≈ ئینسان نیه هر نه‌وه‌نده‌یه پڼستی ئینسانانی به‌ سه‌رکشاوه ۲۶۱۷ (۲۶۱۰)

بڼ دووه‌م که‌سښ ده‌کار ده‌کړی.

≈ ئینسان هه‌تا جعڼله‌ میره، بازی به‌ زنجیره، میړدی کرد یه‌خسیره، که‌وته ۲۶۱۸ (۲۶۱۰)

زگان پیره.

زاراوه

ئینسان / حیسان (۲۶۱۰)

○ سه‌گ و ئینسان لڼگ‌به‌ستن ۲۶۱۹ (۲۶۱۰)

زور زالم و بڼ‌ره‌زا بوون.

رڼکه‌وه‌نده‌کان

ئینسان / حیسان (۲۶۱۰)

☆ ئینسانه‌تی ۲۶۲۰ (۲۶۱۰)

(۱) ره‌وشت و خوی چاک که‌ ئاده‌میزاد له‌ گیان‌دارانی تر هه‌لناویرڼی. (۲) پیاوه‌تی.

چاکه. «نسانه‌تی ده‌گه‌ل زور که‌س کردووه».

[فارس]

٢٦٢١ نيواره

دهمی عهسـر.

مهسهل

نيواره (٢٦٢١)

✱ نيواران ههوری سوور / سبچهيان ريگای دوور، سبچهيان ههوری ٢٦٢٢ (٢٦٢١)

سوور / نيواران قوون تهنووور

نهگەر نيواران ههور سوور بوو دياره بو سبچهينه کەى ههواوبان خوش دهبن و دهکرى پړۆى بو سهفهري. بهلام نهگەر هات و بهيانى ههور سوور بوو شهوه بزانه سبچهينه کەى ههوا تیکدهچى و له ژووړى مهبزوو.

✱ خزمى ژنى لاو لاوهيه، له بهيانيان دهپشگووى و نيواران خپ دهبيتشهوه ٢٦٢٣ (٢٦٢١)

خزمى بهرى چ نيه و بو تنگانان نابى.

✱ شهري بهيانى له خيبرى نيوارى چاتره ٢٦٢٤ (٢٦٢١)

چونكه ههتا نيوارى ههم توله دهستيندرتتهوه ههم مهسلت ده كرى و...

✱ مانگهشهو له نيواريوه دياره ٢٦٢٥ (٢٦٢١)

مهسل به باري پيچهوانهشهوه - بو كاريك كه سههتابه كى ناخوشى ههبن - دهكار دهكرى. | هاوتاي چيشتى خوش به بوئي پادياره. چيشتى خوش سهه له نهنگوره دياره.

✱ مانگى نادارى، بهارى تاگووى دارى، ناميني تا نيوارى ٢٦٢٥ (٢٦٢١)

پر = ١٩٦.

ريكهوهنده كاني رستهيى و نامال رستهيى

نيواره (٢٦٢١)

= نيواره بازار ٢٦٢٦ (٢٦٢١)

(١) بازاري شل و كهه كبريار. دهگوئى: نيواره بازاري وهه هاجت دهمن نهمويست / ههلوئى

كوئستانى كوردستانم و ناژيم به دهستنده.

[ههوى ههوايى]

| جارى واشه (دهئى) دهپيش دا دى. نهوه تهم بازاره بو وای لههاتوه هه دهئى

پاشکۆ

چاوساغى ئەلف بېنى / ۴۸۷

چاوساغى بابەتلى / ۵۴۳

سەرچاۋەكان / ۵۴۹

چاوساځی نه لفظینی

نیزکه کان - ریکه و منده کان - ریکه و منده کانی رسته یی و نامال پرسته یی - مه سمل -
په ند - زار او ده - مه تل - دوعا - فیر - جنیو - زمان خه نه تینه - سویتند

ن

ناتهران / هاتهران پاتهران ۲۸	نابروو ۱
ناتش ۳۹	نابروو بران ۲
ناتش بازی ۴۰	نابروو برلو ۳
ناتش بازی به دسستی خالی ناکړئ ۴۱	نابروو بردن ۴
ناتش بازی به قنګی / کونګی خالی ناکړئ ۴۱	نابروو بلاو بوون ۱۵
ناتګ ۴۲	نابروو بهره ۱۶
ناتګ دریژ بوون ۴۵	نابروو پنه هیشتن ۱۸
ناجووچ و ماجووچ / ناجوول باجوول ۴۸	نابروو تګان ۱۹
ناخ ۵۰	نابروو تګاو ۲۰
ناخ یو قوینګی په رنځ، بیبې یو وشتاغ، لیبده ی	نابروو چوون ۲۱
به چه خماغ ۵۱	نابروو ده قوونی سه ی نا بوون ۲۷
ناخ خوارینه وه ۵۵	نابروو رځان ۲۶
ناخر ۶۶	نابروو له ماله باب به جی هیشتن ۲۹
ناخر باز ۸۷	نابروو لنه لګیران ۳۰
ناخر بهر ۸۸	نابروو نه مان ۲۸
ناخر خیر بوون ۸۰	نابروو وچه یا برین ۱۱
ناخر زمان ۸۹	نابروو و نامووس برین ۱۷
ناخر زمانه ۹۳	نابرووی به هزار سالې چوون ۲۲
ناخر شه پ بوون ۸۳	نابرووی به هزار سالې کسمن برین ۱۳
ناخر و ثاقبیه خیر / به خیر بوون ۸۲	نابرووی کسمن ده قوونی سه رو کړن ۴۱
ناخرو توخر ۹۶	نابرووی کسمن کړنه نابرووی پپواز فروش ۲۲
ناخر و مخیر گېران ۸۳	نابرووی کسمن کړینه وه ۳۳
ناخرت ۹۸	نابرووی ولات برین ۱۴
ناخری پیری جو به تیری ۶۸	نابرووی هوژنګ ده باریش یوژنګ ۶
ناخری شه پان ناشت بوونه و مه ۷۵	
ناخری عومر بوون و تر تېره ی قوون بوون ۸۵	

ناخوری عومره و هه‌و ملی کارئ ۶۹	نادمی تمیری بن باله ۱۲۶
ناخوری غه‌مان بن ۷۶	ناده‌میزاد ۱۲۸
ناخوری و ئاقیبته‌ی ۱۷	ناده‌میزاد له دین ده‌بن و له خوین نابین ۱۳۹
ناخوری هه‌ر بستمه قه‌بریکه و دوو گه‌زه	ناده‌میزاد وه‌ک داسه، هه‌تا بیسموی تیژتر
جاو، ئه‌ویش ته‌گه‌ خوبا به‌ نسیبت کا ۷۷	ده‌بن ۱۴۰
ناخوری هه‌ر قه‌بری ته‌گه ۷۸	نادی و بو‌دی ۱۴۱
ناخ له دلی ۵۶	نارا ده‌گهل کاس / شتنگ نه‌بوون / نه‌هانتن ۱۴۲
ناخ له به‌ردی زهمانه، که‌کره‌ش بو‌ته‌ ریحانه ۵۳	نارا و قارا لئ هه‌نگیران ۱۴۳
ناخ له سه‌ر ناخ هه‌لکیشان ۵۸	ناراپیش ۲۱۳
ناخنین ۱۰۰	ناراپیش کردن ۲۱۶
ناخنینه‌و ۱۰۴	ناربه‌ لئ بو‌نه‌ جربه ۱۴۴
ناخ و توخ ۵۹	نارد ۱۴۵
ناخ و توخ لئ بران ۶۰	نارناوی ۱۵۹
ناخ و توخ لئ برین ۶۱	نارناویژ ۱۶۵
ناخ و ناخ ۶۲	نارناویژ ۱۶۶
ناخ و ناخ بن‌مان ۶۳	ناردباره ۱۷۰
ناخوپ ۱۱۰	نارد به‌ نارد، ده‌ست نارناوی ۱۶۰
ناخووان بخووان ۱۲۴	نارد به‌ به‌ره‌ بوی خو کردن ۱۵۴
ناخووان ناخووان ۱۲۵	ناردکیش ۱۶۷
ناخوپه‌رز ۱۱۵	نارد مالک ۱۶۸
ناخوپه‌ور ۱۱۶	نارد و بۆن ۱۶۹
ناخوپ گورین ۱۱۷	نارده‌ ئاشی نه‌بیه‌و / نارده‌ ته‌شوویی نه‌بیه‌و / کراسه
ناخوپ لئ گوران ۱۱۸	نهرزی نه‌بیه‌و ۱۴۸
ناخوپری بو‌ هه‌موو که‌ریگی هه‌لنا به‌ستن ۱۱۱	نارده‌ برنج ۱۷۱
ناخ هه‌لکیشان ۶۳	نارده‌میز ۱۷۲
نادر ۱۲۶	نارده‌توو ۱۷۳
نادار ۱۲۹	نارده‌ جو ۱۷۵
نادار به‌ سه‌ر پاداره‌وه‌ نمان ۱۲۷	نارده‌ شیشه ۱۷۶
نادار به‌ سه‌ر پاداره‌وه‌ نه‌هیشتن ۱۲۸	نارده‌ لووک ۱۷۸
نادهم ۱۳۱	نارده‌ مشار ۱۷۹
نادمی ۱۳۵	نارده‌ نوک ۱۸۰
نادمی / نینسان شیری خاوی خواربووه ۱۳۷	نارده‌وا ۱۸۱

ناردەوارە ۱۸۲	نازار دان ۲۳۳
ناردى بەھارو ۱۸۳	نازار لە سەر بوون ۲۲۲
ناردى بەھاروويە ھەموو نانتيكى لىدى ۱۸۴	نازارە بارىكە ۲۳۴
ناردى بېژراو / ھېلەگى نەيتراو ۱۴۹	نازاري سېل ۲۴۵
ناردى خۇ دابېژتن و كەپەگى خۇ رشتن ۱۵۵	نازا لە قولاغى / لە وەندەي ۲۲۴
ناردى خۇراساننى و تېرى ھەمدانى ۱۵۴	نازا و رزگارى مائە خوداي بوون / نەبوون ۲۱۸
ناردى دىو دېوان ۱۵۶	نازاي ئەندام / بەندەم گارەكاوتى ۲۲۴ a
ناردى ھەشتەرخان ۱۸۵	نازاي ئەندام / بەندەم دېلئى دە زارى
نارەزو ۱۸۷	مارانبايە ۲۲۴ b
نارەزوو كردن ۱۹۱	نازايايە ۲۳۰
نارەق ۲۰۷	نازاي قسان، كۆلەواری دەستان ۲۲۴ c
نارەق / نارەقە ۱۹۲	نازايەتى ۲۳۱
نارەق / نارەقە نەپېژى شېرنى ناچېژى ۱۹۴	نازايى ۲۳۲
نارەقاوى ۲۰۵	نازاو ۲۳۸
نارەقچەن ۲۰۶ a	نازاو تى خستىن ۲۴۹
نارەقخۇر ۲۰۹	نازاوچى ۲۵۲
نارەقگېر ۲۰۶	نازاو خستەنە ۲۵۰
نارەقە ئېشك بوونەو / نەبوونەو ۱۹۷	نازاو گېزان ۲۵۴
نارەقە بە شىنگەو كىرن / نەكردن ۱۹۶	نازاو نانەو ۲۵۱
نارەقە بە كەسپك كىرن ۱۹۸	نازاوامگېر ۲۵۳
نارەقە كىرن ۱۹۹	ناستەم ۲۵۵
نارەقە لە سەر شىتېك كىرن / رشتن ۱۹۵	ناسك ۲۵۷
نارەقە لە گوپزىنگى كەسپك تگان ۲۰۰	ناسكى ماندو گرتن ۲۶۰
نارەقە لى سارد بوونەو ۲۰۱	ناسكى نەگېراو بەخشېن / قرۇشتن ۲۶۱
نارەقى رەش و شېن دەردان / دەر كىرن ۲۰۲	ناسكى نەگېراو كېرن ۲۶۲
نارەقى جاترە ۲۱۰	ناسمان ۲۶۳
نازا ۲۱۷	ناسمان پىرووخى بە سەر (فلاڭە شتەي)دا
نازا نازا ۲۲۲	دەرووخى ۲۷۶
نازا نازا كىرن ۲۲۳	ناسمان بە نىو لىنگدا ديار بوون ۲۹۱
نازا جاريك دەمرى، ترەتوك رۇژى جاريك ۲۲۰	ناسمان بە نىو لىنگدا ديار بوون ۲۰۲۴
نازا ۲۳۸	ناسمان دوور و زەرى سەخت ۲۷۷
نازار ۲۴۰	ناسمان رووخان ۲۹۲

ناسمان کۆله‌کەیی دەمۆ ۲۷۸	ناش ئەگە لە بنه‌وه‌را خرا نه‌بێ چا(ک)
ناسمان کون بووه و فلانسی پیتا هاتوته	کردنه‌وه‌ی هاسانه ۳۶۶
خوارئ ۲۷۹	ناش ئەگە لە میزن بن هەر دەمیژی ۳۶۷
ناسمان له‌بەر چاو تاریک بوون ۲۹۳	ناش نه‌وه‌نده‌ی دینسی ئاشه‌وان بیقرتینس
ناسمان و ریشمان ۲۸۰	/ بیهقه‌پیننی ۳۶۷
ناسمانه ۳۱۰	ناش‌بگیر ۳۲۸
ناسمانی ۳۱۱	ناش به‌ ناو ده‌گه‌ڕئ ئەک به‌ فوان ۳۶۸
ئاسمانی سه‌وزه و نه‌وزه‌کەیی سووره و	ناش به‌ تال ۳۱۸
ئینسانه‌کانی ره‌شن ۳۷۰	ناش به‌ تال (لێ) کردن ۳۹۹
ناسن ۳۱۲	ناش به‌ تران / دوعایان / فوان ناگه‌ڕئ ۳۶۹
ناسن ۳۲۸	ناش به‌ گۆهال کێزان ۴۱۰
ناسن به‌ هوو / فوو / پوو نه‌رم نابێ ۳۲۲	ناش به‌ گه‌ران ۴۰۹
ناسن سارده‌ کۆت کردن ۳۲۲	ناش به‌ تۆرمیه / به‌ تۆره‌ ده‌گه‌ڕئ ۳۷۰
ناسنگه‌ر ۳۳۵	ناش بێ گه‌م ناگه‌ڕئ ۳۷۱
ناسنگه‌ری ۳۳۹	ناش دۆل بوون ۴۰۱
ناسن له‌ جینی ته‌ڕ ژه‌نگ دیننی ۳۲۲	ناش دۆله ۴۰۰
ناسن و پۆلا ۳۲۹	ناش ده‌ خه‌یاڵیکدا و ناشه‌وان ده‌ خه‌یاڵیکدا ۳۷۲
ناسنه‌ووله ۳۴۱	ناشقی ۴۸۷
ناسنی چله‌وداری / دار له‌ سه‌ر داری ۳۱۵	ناشقه‌ و ماشقه ۴۹۰
ناسنی سارد کۆتان ۳۲۲	ناشقی ئیلاهی / خولیی ۳۹۲
ناسنی گه‌رم به‌ فوو سارد نابیتته‌وه ۳۲۲	ناشقی رووت ۴۹۳
ناس و په‌لاس ۳۳۲	ناشقی سه‌وداسه‌ر ۴۹۴
ناسووده ۳۴۶	ناش کاری خۆی ده‌کا، چه‌قنه‌ دم و ددانی خۆی
ناسووده‌ بوون ۳۵۰	ناشکیننی ۳۷۲
ناسووده‌ کردن ۳۵۱	ناشکرا ۴۹۵
ناسووده‌ و به‌ره‌جته‌ ۳۴۸	ناشکرا بوون ۵۰۰
ناسووده‌ و نا‌ره‌جته‌ ۳۳۹	ناشکرا کردن ۵۰۲
ناسوودیی ۳۵۲	ناشکراییی ۵۰۳
ناسه‌وار ۳۵۳	ناشکراییی لێ‌گۆتن ۵۰۶
ناسه‌وار بران ۳۵۵	ناش گرتته‌ له‌ چی و نه‌لیاس بانگ کردنت له‌
ناسه‌وار بران / نه‌مان ۳۵۶	چی؟! ۳۷۲
ناش ۳۵۷	ناش له‌ ناو که‌وتن ۳۱۱

ناش لە بەر کەسێک گەڕان ۴۱۲	ناشێک فێره میزێن بێ قەت چا(ک) نابێ ۲۸۱
ناش لە بەر گۆڕانی کەسێک گەڕان ۴۱۲	ناشی کەسێک بەرمین بوون ۴۱۶
ناش لە خەیاڵێکی و ناشەوان لە خەیاڵێکی ۳۷۵	ناشی نەزانان هەر خویدا دەیکێژێ ۲۸۲
ناش لە میزێن بێ هەر دەمیژی ۳۷۶	ناغا ۵۰۷
ناش لێ کردن ۴۱۳	ناغا ئەگەر رۆژی دایەیی شاقەلتی بۆ بگەوه ۵۰۸
ناش ناگەڕێ خەتای گەنم دەگرتی ۳۷۷	ناغا ئەگەر رۆژی دایەیی دە شاقەلتی کە ۵۰۸
ناش نانەوه ۴۱۴	ناغابانوو ۵۴۶
ناش نانەوه ۵۳۱۴	ناغا بەلێن کردن / کوێن ۵۳۸
ناش وەستا ۴۲۹	ناغا بە تۆگەر نەگرتن ۵۳۹
ناشە کۆن ۴۳۰	ناغا دەییە خۆش، کوێخا نایە خۆش ۵۳۷
ناشە کۆن ۴۳۲	ناغا رۆ کردن / بوون ۵۴۰
ناشەوان ۴۳۳	ناغاژن ۵۴۷
ناشەوان چ دۆست و چ دوژمن ۴۳۵	ناغاژنی هەبەبەگ ۵۴۶
ناشەوان هەمیشە شانی ئارداوی یە ۴۴۶	ناغا کردن ۵۴۱
ناش هەتا بێرازی نەکی گەنمی ورد ناکا ۳۷۸	ناغا و کوێخای خۆ بوون ۵۴۲
ناش هەر ئەوهەندە پێنێ ئاشەوان بێقەپێنێ	ناغای ناغلی کوێخای سەلمانی، دە مانی دا نێه
/ بێقەپێنێ ۴۳۷	زەوا دی نانی ۵۰۹
ناشی ناو ۴۶۰	ناغای ئەودیو ئەودیوان ۵۴۲ ب
ناشی ناوڕ ۴۶۵	ناغای ئەودیو ئەودیوان ۳۳۱۲ c
ناشی ناوڕ ۴۶۶	ناغایانە ۵۳۸
ناشی ناو لێ پێراو ۴۱۵	ناغایانە ۵۳۹
ناشی با ۴۶۷	ناغایانە گۆزەراندن ۵۵۰
ناشی بە با بە کەسێک نانەوه ۴۶۸	ناغای داس لە سەپان شیرموه ۵۴۳
ناشی بێراز نەکی ئاردی ورد ناکا ۳۷۹	ناغای کەس نەکیێ و بەر دەپەقان ۵۴۴
ناشی دێویان بە فوو دەگەڕێ ۲۸۰	ناغایەتی ۵۵۱
ناشێر ۴۷۲	ناغایەکی بە مالم ۵۲۵
ناشێر دە خەیاڵێکی دایە و ئاشەوان	ناغتاوه ۵۵۳
دە خەیاڵێکی دا ۴۲۸	ناغتاوه بە کەسێک هەنەگرتن ۵۵۷
ناشێر دە خەیاڵێکی دایە و ئاشەوان	ناغتاوه نار ۵۶۱
دە خەیاڵێکی دا ۴۷۲	ناغتاوه لە دوو / دوا کەسێک هەنگرتن ۵۵۸
ناشی قاره ۴۷۰	ناغتاوه و لوولێنه کاری یەک دەکن، بارمته نانیا
ناشی کرێوه ۴۷۱	حیسابه ۵۵۵

- ئاقل ده چاونا بوون ٦١٨
 ئاقل ده چۆکدا بوون ٦١٩
 ئاقل ری نان / ری نهان ٦٢٠
 ئاقل سووک ٦٢١
 ئاقل سووک باری گرانه ٦٢٢
 ئاقل کرین ٦٢٣
 ئاقل گرتن ٦٢٤
 ئاقل گۆپان ٦٢٥
 ئاقل له دای(ک) و بایی چاتره ٥٨٠
 ئاقل له کتهخۆ نهان ٦٢٧
 ئاقل مهند ٦٢٨
 ئاقل ناتاو ٦٢٩
 ئاقل ناتاو بوون ٦٣٠
 ئاقل ناچیزه ٦٣١
 ئاقلی / ئهقلی منداڵیکی نیه ٦٣٢
 ئاقلی خۆ خورد کردنهوه ٦٣٣
 ئاقلیی ٦٣٤
 ئاگا ٦٣٥
 ئاگا بوونهوه ٦٣٦
 ئاگا له دمت / زمانت بێ ٦٣٧
 ئاگادار ٦٣٨
 ئاگادار بوون ٦٣٩
 ئاگادار کردن ٦٤٠
 ئاگاداری ٦٤١
 ئاگاداری کردن ٦٤٢
 ئاگا کرین / نهکرین ٦٤٣
 ئاگا له خۆ بران / نهان ٦٤٤
 ئاگا له دم / زاری خۆ نهبوون ٦٤٥
 ئاگا له قوونی خۆ نهبوون ٦٤٦
 ئاگا له مردنی خۆ بوون (و) ئاگا له کاربک
 نهبوون ٦٤٧
 ئاگا له محمودی بێ زمواد نهبوون ٦٤٨
 ئاگانی بوون ٦٤٩
- ئاقتاو و لهگه ٥٦٢
 ئاقتاو ههنگرتن ٥٥٩
 ئاقتاو ههنگری کهسبک بوون ٥٦٠
 ئاقتاوه ٥٦١
 ئاقتاوه همه کرد ٥٦٢
 ئاقتاوه همه کردیم ٥٦٣
 ئاقتاوه مامه تێر، ههزان فرۆشی گران کچ ٥٦٤
 ئاقتاوه / ئاقتاوه ٥٦٥
 ئاقل ٥٦٦
 ئاقل / ئاقل تانجی زبیرنه له سهه ههموو کهس
 نیه ٥٦٧
 ئاقل / ئاقل منداڵی و قوونی قووالی / تیری
 کهندالی ٥٦٨
 ئاقلانه ٥٦٩
 ئاقل بردنهوه بهرهخۆ ٥٧٠
 ئاقل پر کردن / نهکرین ٥٧١
 ئاقل بێرین ٥٧٢
 ئاقل بوون ٥٧٣
 ئاقل به ئیشاره، بێ ئاقل به نهقیزه ٥٧٤
 ئاقل بهتال بوون ٥٧٥
 ئاقل به گهوره و چوکهیی / چکولهیی نیه ٥٧٦
 ئاقل بێشکان / نهشکان ٥٧٧
 ئاقل بێ ٥٧٨
 ئاقل تهغیر / تهغیر بوون ٥٧٩
 ئاقل تیکچوون ٥٨٠
 ئاقلداره کهی ئاقل بگیره / له نیو مه لاند کامیان
 بهشیره ٥٨١
 ئاقلداره / ئاقل پیوه / پرۆزه و سنی شتی
 پیوه ٥٨٢
 ئاقلداره / ئاقل پیوه / پرۆزه و سنی شتی
 پیوه ٥٨٣
 ئاقلداره / ئاقل پیوه / پرۆزه و سنی شتی
 پیوه ٥٨٤
 ئاقلداره / ئاقل پیوه / پرۆزه و سنی شتی
 پیوه ٥٨٥
 ئاقلداره / ئاقل پیوه / پرۆزه و سنی شتی
 پیوه ٥٨٦
 ئاقلداره / ئاقل پیوه / پرۆزه و سنی شتی
 پیوه ٥٨٧
 ئاقلداره / ئاقل پیوه / پرۆزه و سنی شتی
 پیوه ٥٨٨
 ئاقلداره / ئاقل پیوه / پرۆزه و سنی شتی
 پیوه ٥٨٩

- ئاكا ئىھەببون ۶۶۰
 ئاكا و خەبەردار نەببون ۶۵۲
 ئال ۶۶۵
 ئالا ۶۸۲
 ئالابوگ ۶۸۷ a
 ئالوپىئىلاي پىن ناوى ۶۸۵
 ئال بىرئەو ۶۷۲
 ئال بونئەو ۶۷۲
 ئالتون ۶۸۸
 ئالتون بە محەك پىار بە چاكە ۶۸۹
 ئالغە ۶۹۱
 ئالغە / ئالغە بەستىن ۶۹۵
 ئالغە تىز ۷۰۲
 ئالغە داغ ۷۰۴
 ئالغە رىز ۷۰۵
 ئالغە رىز كىردن ۷۰۶
 ئالغە زونە ۷۰۷
 ئالغە لە گىزى ۶۹۹
 ئالغەي كابە راۋاندىن ۶۹۷
 ئالغەي كەسپىك / شىتىك دان ۶۹۸
 ئالغەي يەك بون ۶۹۶
 ئالگەي مەردىن ۶۹۰
 ئالوبۇل بون ۶۷۵
 ئالوز ۷۱۰
 ئالوزان ۷۱۴
 ئالوزاندىن ۷۱۵
 ئالوزاۋ ۷۱۶
 ئالوز بون ۷۱۷
 ئالوزكان ۷۲۰
 ئالوزكاۋ ۷۲۱
 ئالوز كىرىن ۷۲۲
 ئالوز و پالوز ۷۱۹
 ئالوزى ۷۲۲
 ئالوزى ئانئەو ۷۲۵
 ئالوزى و پالوزى ۷۲۶
 ئال و شەو نەتباتەو ۶۷۱
 ئالوگىز ۶۷۹
 ئالو ۷۲۷
 ئالوۋالا ۶۸۰
 ئالوۋال بونئەو ۶۷۶
 ئالو پىنئىنان ۷۲۱
 ئالو كەوتىن / ئالو ھاتىن ۷۲۲
 ئالو مەلئانئەو ۷۲۳
 ئالوۋىز ۶۸۱
 ئالوۋىشە ۷۲۴
 ئالەكك / ئالەتوق ۷۲۵
 ئالەككە مەشكانە ۷۲۷
 ئالى ۶۷۷
 ئالىك ۶۶۱
 ئالى كالى ۶۷۸
 ئالىكى دوو كە(ان) پىن بەش نەكران ۶۶۳
 ئامان ۷۲۸
 ئامان پىنەلئىنان ۷۳۱ a
 ئامان و توبە ۷۲۸ a
 ئامان رە روۋى كەسپىك ھىنان ۷۳۱ b
 ئاموزا ۷۳۶
 ئاموزازا ۷۵۱
 ئامور ۷۵۳
 ئامىن ۷۵۸
 ئانىشك ۷۶۰
 ئانىشكە ۷۶۲
 ئاو ۷۶۳
 ئاو ئارمەدانىيە ۸۱۷
 ئاو نەگەر زۆر ماۋە بۆگەنىۋ دەپىن ۸۱۸

ناو ئه‌گه هات بزانه سه‌چاره‌مکێ کوئیه ۸۱۲	ناوآلی گولان خدرۆکه ۱۳۶۰
ناوا ۱۳۲۵	ناواناش ۳۷۵
ناوات ۱۳۳۶	شوان سه‌گ خواردی و ناشه‌واتیش نه‌وی
ناوات / ناره‌زوو بره‌نه بن گل ۱۳۳۰	لسته‌وه ۳۳۹
ناوات بز رابردو خواستن ۱۳۴۱	ناوباره ۹۷۷
ناوات پێکه‌هاتن ۱۳۴۶	ناو بتبانه پردی نامه‌ردی مه‌په‌رمه ۸۱۱
ناوات خواز ۱۳۴۷	ناو بخواته‌وه ده‌مرئ ۷۸۷
ناواته‌خواز ۱۳۴۸	ناو بخواته‌وه ده‌مرئ ۱۵۰۴
ناواته‌خواسته ۱۳۳۷	ناویر ۹۷۸
شاوا ده‌که‌م بابم ده‌مرئ، شاوا ده‌که‌م دایکم	ناویر بوون ۹۷۹
ده‌مرئ ۱۳۲۸	ناویرد ۸۸۸
ناوا ده‌که‌م ریشه، ناوا ده‌که‌م سێقه ۱۳۲۹	ناو بردن ۸۸۷
ناوان ۱۳۴۸	ناو بز وژان ۹۷۲
ناوآل ۱۳۵۳	ناو به‌ ناوردنا کران ۱۵۳۳
ناوآله‌تی ۱۳۷۲	ناو به‌ ناوردنا کران ۸۸۹
ناوآله‌ته / بز ۱۳۷۳	ناو به‌ ناوه‌دانیه‌دا ده‌روا ۸۱۹
ناوآله‌وانه ۱۳۷۳	ناو به‌ ناوه‌دانیه‌دا ده‌روا ۱۶۷۳
ناوآله‌ده‌رس ۱۳۷۹	ناو به‌ جوگی خۆی‌دا ده‌روا ۸۲۰
ناوآله‌زاوا ۱۳۷۸	ناو به‌ خۆدا کردن ۸۹۱
ناوآله‌زاوا نه‌گه‌ر که‌وته‌نه کن په‌ک کونگیان	ناو به‌ ده‌ستی خۆت نه‌بخۆپه‌وه تامی نه‌ ۱۰۰۳
ده‌خوئ ۱۳۷۷	ناو به‌ ده‌ستی که‌سێک دا کردن ۸۹۳
ناوآله‌شوان ۱۳۸۰	ناو به‌ر ۹۸۰
ناوآله‌که‌میی ۱۳۸۱	ناو به‌ردانه‌وه ۸۹۰
ناوآله‌منآل ۱۳۸۲	ناو به‌ره ۹۸۱
ناوآله‌تی ۱۳۸۳	ناو به‌ره‌و هه‌وراز وه‌ده‌وی ژورباری ده‌که‌وی ۸۳۳
ناوآلی ناوآلان زۆرین پیاوی کردنێ که‌من ۱۳۵۶	ناو به‌سته‌نه‌ ژێر که‌سێک ۹۲۹
ناوآلی شه‌وی گۆلی که‌مالی، می‌ردی به‌ دل نه‌ چ بکا	ناو به‌ سه‌ر جێ په‌کدا سوار / نێر بوون ۸۹۵
له‌ مالی ۱۳۵۷	ناو به‌ لغاوه‌ی / لیه‌ی که‌سێک (پا گیان‌داریک)‌دا
ناوآلی قه‌له‌نده‌ری له‌ ریش و سمیل بز به‌ری ۱۳۵۸	هاتنه‌ خوار ۸۹۶
ناوآلی قه‌لێ نندووکێ به‌گه‌ویه ۱۳۵۸	ناو به‌ند ۹۸۳
ناوآلی قه‌لێ نندووکێ به‌گه‌ویه / به‌گه‌و	ناو به‌ند بوون ۹۸۳
ده‌بن ۱۳۵۹	ناو به‌ هه‌وراز هه‌لناکه‌ری ۸۲۱

ئاۋىز كىردىن ۱۰۳۲	ئاۋ بىن باران زىياد ئاكا ۸۲۲
ئاۋ دە ئاۋىگ / دەسكاۋىگ دا كۋىتان ۹۰۴	ئاۋپاش ۹۸۴
ئاۋ دەمىن كەسپىگ كىردىن ۹۰۵	ئاۋپەل ۹۸۵
ئاۋ دە بېزىنگ كىردىن ۹۰۶	ئاۋپېزىن كىردىن ۹۸۶
ئاۋ دە چار ۋەردىران / ۋەردىران ۹۰۸	ئاۋپېزىن ۹۸۸
ئاۋ دە دىپرىگ ۋەردىران ۹۰۷	ئاۋپەر ۹۸۹
ئاۋدەر ۱۰۳۳	ئاۋپېزىن ۹۹۰
ئاۋ دەردىران ۱۰۳۴	ئاۋ پىن دە كۆزە نەكران / رۇ نەكران ۸۹۷
ئاۋ دەپرا خىز بەجىن دەمىنىن ۸۲۳	ئاۋ تىنزان ۸۹۸
ئاۋ دەپرا خىز لە جىيى دەمىنىن ۸۲۳	ئاۋ تىگەپان ۹۰۱
ئاۋ دەمزانى پەنىر لە كۆيىيە ۸۲۴	ئاۋجا ۱۳۸۴
ئاۋدەست ۱۰۳۵	ئاۋجىز ۹۹۱
ئاۋ دەمگون كىردىن ۹۰۹	ئاۋچىنى ۹۹۲
ئاۋ دە كۆزەدا و تار لە كولانەۋە دىتىن ۹۱۲	ئاۋخانە ۹۹۳
ئاۋ دە كۆزەدا و تار لە كولانەۋە دىتىن ۹۲۶	ئاۋ خىراپ رۇان ۹۲۳
ئاۋ دەمگول / گولان نەكرىن ۹۱۰	ئاۋ خوارىنەۋە ۹۹۶
ئاۋ دە گون / گونان گەپان ۹۱۱	ئاۋ خوارىنەۋە ۱۰۰۷
ئاۋدەل ۱۰۴۶	ئاۋخۋان ۹۹۴
ئاۋ دىلنى: بە بەستە خۇم چىم كىردە خۇم ۸۲۵	ئاۋخۇر ۱۰۱۵
ئاۋدەلنىن ۱۰۳۷	ئاۋ خۇرە ۱۰۱۷
ئاۋدەم ۱۰۳۸	ئاۋخۇرى ۱۰۱۸
ئاۋدەنگى / ھاۋدەنگى ۱۲۸۶	ئاۋ خۇش كىردىن ۹۰۲
ئاۋدېر ۱۰۳۹	ئاۋ دابان ۱۰۱۹
ئاۋدېران ۱۰۴۰	ئاۋدار ۱۰۲۰
ئاۋر ۱۳۸۹	ئاۋداشتىن ۱۰۲۱
ئاۋر ۱۶۱۴	ئاۋدان ۱۰۲۲
ئاۋ راۋەستىن بۆگەنىۋ دەمىن ۸۲۶	ئاۋ دانەۋە ۱۰۲۷
ئاۋ راۋەستىن كەسپىگ رانەۋەستان / ئاۋ راۋەستان	ئاۋ دانىشتىن ۹۰۳
ئاۋ رانەۋەستانى كەسپىگ ۹۱۳	ئاۋدېر ۱۰۲۸
ئاۋرباران ۱۵۳۵	ئاۋدېرگە ۱۰۲۹
ئاۋرباران كىردىن ۱۵۴۶	ئاۋدېرگە ۱۰۳۰
ئاۋر بىردىن ۱۵۳۷	ئاۋىز ۱۰۳۱

- ئاور به ئاوئى دمکووژیتوه ۱۵۱۰
 ئاور به کسینگ گرتن ۱۵۳۹
 ئاور بىن دووکل تابی ۱۵۱۱
 ئاور پهرست ۱۵۳۱
 ئاور بىن بوون ۱۵۳۸
 ئاور پىنومان و بۆسو لى نههاتن ۱۵۳۰
 ئاور تىپ و ئیشک نازانى ۱۵۱۲
 ئاور تىبهه بوون ۱۵۳۲
 ئاور تىبهه بوون ۱۵۲۵
 ئاور تىبهه بوون ۱۵۳۸
 ئاور تىبههردان ۱۵۵۰
 ئاور تىبههردان ۱۵۵۱
 ئاور تىبههردان / پىنومان و بۆسو لى نههاتن ۱۵۵۲
 ئاورجا ۱۵۵۸
 ئاورخانه ۱۵۵۹
 ئاور خوش کردن ۱۵۶۰
 ئاور خوش کردن ۱۵۶۱
 ئاور خوش گەر / ئاور خوش گهره ۱۵۶۲
 ئاوردان ۱۶۰۲
 ئاور دۆست و دوژمنى ناناسنى ۱۵۶۴
 ئاور ده جهرگى کسینگ بهردان ۱۵۵۳
 ئاور ده خهرمانى کسینگ بهربوون ۱۵۴۹
 ئاور ده دهلينگى کسینگ بهردان ۱۵۵۴
 ئاور ده ماله کسینگ بهردان و بۆسو
 لى نههاتن ۱۵۵۵
 ئاور دژان / رشتن ۹۱۲
 ئاور رشتن و پى ريخستن ۹۲۵
 ئاور شين کردن ۱۰۴۱
 ئاور کردنهوه ۱۵۶۵
 ئاور کردنهوه ۱۵۶۶
 ئاورگ ۱۵۷۸
 ئاور گرتن ۱۵۶۹
 ئاور له بهر نهبوونهوه ۱۵۶۹ a
 ئاور له بهرى پى بوونهوه / همستان ۱۵۷۰
 ئاور له چاو بارين ۱۵۷۱
 ئاور له سهر پشتى کسینگ کردنهوه ۱۵۶۷
 ئاور له سهر پشتى کسینگ کردنهوه و جووله
 نهکردن ۱۵۶۸
 ئاور له کسینگ بارين ۱۵۷۳
 ئاور لى بوونهوه ۱۵۷۵
 ئاورنگ ۱۵۷۹
 ئاورنگ / ئاورنگ دان ۱۵۸۰
 ئاور نهانهوه ۱۶۱۷
 ئاور زچهکه ۱۶۰۳
 ئاور روشنگره ۱۰۴۴
 ئاور ووناگايى په ۸۶۲
 ئاور وونگهره ۱۰۳۳
 ئاور و سهر کسینگدان ۱۶۱۸
 ئاوره ۱۶۰۹
 ئاوره سووره له خوم دورره ۱۵۸۷
 ئاور هلبوون ۱۵۷۶
 ئاور هيتان ۱۵۷۷
 ئاورى بىن کا ۱۵۸۱
 ئاورى بهخيز و سهر کسینگ دان ۱۶۱۹
 ئاورى بهرى ناويه له سهرى ۱۵۱۳
 ئاورى بىن ئامان ۱۵۸۲
 ئاورى بىن ئامان تىبهه بوون ۱۵۳۶
 ئاورى جهرگ ههنگرتن ۱۵۸۳
 ئاورى باوه گوى بهرداوه به لاجاوى خوى
 داداوه ۱۶۱۵
 ئاورى سورر ۱۵۸۵
 ئاورى شتيك / كارينك / قسه يهك له گورى کسینگ
 همستان ۱۵۸۸
 ئاوريشم ۱۶۲۳

ئاوگىستان ۱۰۵۳	ئاوردېشىم / ئاوردېشىمى باب بە لا بار
ئاوگىش كىرن ۱۰۵۲	هەلنەگىرن ۱۶۲۵
ئاوگىشى ۱۰۵۵	ئاوردېشىم ئۆز ۱۶۲۸
ئاوگىرن ۱۰۵۶	ئاوردېشىمى خاۋ ۱۶۲۷
ئاوگىرن ۱۰۵۷	ئاوردېشىم قودىرت ۱۵۸۹
ئاوگىرمان ۱۰۵۹	ئاوردېشىم قودىرت تىزىم بون ۱۵۳۷
ئاوگىر ۱۰۶۰	ئاوردېشىم كىمىك گەرم بون ۱۵۹۰
ئاو لە ئاقتاۋە / رۆۋ لە رۆۋ ئاۋا / گەر ھەلپەننى	ئاوردېشىم رىنىش ۱۶۲۵
ئەقلىت ئەۋلاد ۷۸۸	ئاوردېشىم ۱۶۰۷
ئاو لە ئاۋەز بىر ۱۰۸۲	ئاوردېشىم خۇي ئەمگەنەۋە ۸۲۷
ئاو لە ئاۋەز دەر كىرن ۱۰۸۵	ئاوردېشىم ۱۶۲۹
ئاو لە بەر دەر پەيدا كىرن ۹۳۶	ئاوردېشىم بۆ كىمىك بەتلى كىرن ۱۶۳۲
ئاو لە بەر دەر رۆيشتىن ۹۳۷	ئاوردېشىم بەتلى كىرن ۱۶۳۳
ئاو لە بەر ھەلپەننىش ۹۳۸	ئاوردېشىم پىنھان ۱۶۳۵
ئاو لە جى مالى كىمىك نان ۹۳۹	ئاوردېشىم تەقەن ۱۶۳۷
ئاو لە جى پەك / شۇيىنىك سوار بون ۹۴۰	ئاوردېشىم تىزىم تاقان ۱۶۳۶
ئاو لە چاۋان گەپان ۹۴۱	ئاوردېشىم دار ۱۶۴۰
ئاو لە چاۋزان ۸۹۹	ئاوردېشىم داگىرن ۱۶۳۸
ئاو لە دىم زان / گەپان ۹۰۰	ئاوردېشىم كوت ۱۶۳۹
ئاو لە دىمىت نەتكان ۹۳۲	ئاوردېشىم لىپان ۱۶۴۱
ئاو لە دىمىكاۋىگدا كىرنان ۹۳۳	ئاوس ۱۶۴۲
ئاو لە دىمىكاۋىگدا لىپ بون ۹۳۴	ئاوس كىرن ۱۶۳۷
ئاو لە چاۋون ۱۰۶۱	ئاو شىكەندىن ۱۶۲۵
ئاو لە نان ۹۳۵	ئاو شىكەن ۱۶۲۵
ئاو مالىك ۱۰۶۲	ئاو غۇش ۱۰۳۳
ئاو مالى ۱۰۶۵	ئاو غۇشى ۱۰۳۵
ئاو مروارى ۱۰۶۶	ئاو قازى بە ۸۲۸
ئاو مروارى ھىنان ۱۰۶۷	ئاو قۇرە ۱۰۴۶
ئاو نەپالوتىن ۹۳۶	ئاو كىرن ۱۰۳۷
ئاو نىۋەدى شاخ دىمىكىن ۸۲۹	ئاو كە بە جۇگەدا رۆيى ناگەپتەۋە ۹۱۸
ئاو نە چاۋون / رۆيشتىن ۹۳۷	ئاو كىش ۱۰۵۰
ئاو نە ئاۋ ۹۳۸	ئاو كىش ۱۰۵۱

نار و ناور ۹۳۰	ناومزیر کردن ۱۰۹۲
نار و ناور بن نامان ۹۳۹	نارمژوو ۱۶۷۹
نار و ناومدانیان کرتوه ۸۳۰	نارمژوو بوننه ۱۶۸۳
نار و ناومدانیان کرتوه ۱۶۷۵	نارمژوو کرتوه ۱۶۸۴
ناو (وا) رژان ۹۲۴	نارمسانه ۱۰۹۳
نار و تام ۱۰۶۸	نارمسر ۱۰۹۵
ناورگل ۱۰۶۹	نارمسر ۱۰۹۹
نار و هموا ۱۰۷۱	نارمشکینه ۱۱۰۰
نار هاتنه ۱۰۷۲	نارمشی ۱۱۰۱
نار هویشتن / نار فری‌دان ۹۳۳	نارمشی بون ۱۱۰۲
نارمچوپه ۱۰۷۳	نارمکول ۱۱۰۲
نارمچوپه کردن ۱۰۷۵	نارمکه قولمه‌مشکن دمکا ۱۱۰۳
نارمخانه ۱۰۷۵	نارمکی ۱۱۰۴
نارمخوره ۱۰۷۶	نارمکی بون / که‌وتن ۱۱۰۵
نارمیان ۱۶۵۶	نارمله / نارملا ۱۶۸۷
نارمدان بوننه ۱۶۶۷	نارمنیا ۱۱۰۶
نارمدان بن / نارمدان بن ۱۶۶۲	نارموره ۱۱۰۷
نارمدان کردنه ۱۶۶۸	نارمه‌تاقورابو بن ماسی چاتر لن دهگیر ۱۳۵۱
نارمدانه خاتونباغ ۱۶۶۳	نارمه به دهستی خوت ۱۰۰۳
نارمدانی ۱۶۶۹	نارمه‌لکون ۱۱۰۸
نارمدز ۱۰۷۷	نارمه‌لگرتن ۱۱۰۹
نارمدز بون ۱۰۷۸	نارمه‌لینجان ۱۱۱۰
نارمدز بون ۱۰۷۹	نارمینان ۱۱۱۱
نارمدز کردن ۱۰۸۰	نارمینانه ۱۱۱۲
نارمپو ۱۰۸۱	ناوی ۱۱۱۴
نارمپو دهرچون ۱۰۸۲	ناوی ناوخوازی بو به‌رازی ۹۹۵
نارمپو له- دهر کردن / لن دهر کردن ۱۰۸۴	ناوی بخواته‌وه له گهر (د) نی دیاره ۱۰۰۸
نارمرووت ۱۰۸۶	ناوی بگره ده‌تباته نارمدانی ۸۱۳
نارمرووت کردن ۱۰۸۷	ناوی بگره ده‌تباته نارمدانی ۸۳۶
نارمزا ۱۰۸۹	ناوی به پیوه سه‌د دهردی پیوه ۸۳۱
نارمزی ۱۰۹۰	ناوی به خورده‌مکه له نییه‌تی ناغای مایزی ۸۹۱
نارمزیر ۱۰۹۱	ناوی بن لغار خوارده‌وه ۱۰۱۱

- ئاۋى بېنە و دەستان بىشۇ ۸۶۴
 ئاۋى پايزان بېدە بە غازىزان ۸۳۲
 ئاۋى تاق و سۈيز پىنگەۋە خوارىنەۋە ۱۰۱۳
 ئاۋى چاۋ ۱۱۲۲
 ئاۋى چاۋ ئىشك بوون ۱۱۲۳
 ئاۋى چاۋ چوون / داھاتىن ۱۱۲۴
 ئاۋى چاۋ رۇبۇزان ۱۱۲۵
 ئاۋى چۇك / ئىۋىنۇ چوون ۱۱۲۶
 ئاۋى چەۋرى ۱۱۲۶ a
 ئاۋى حەمام / شارۋە كەسنىك كەۋىن ۱۱۲۷
 ئاۋى حەپات ۱۱۲۸
 ئاۋى حەپات ۱۱۳۰
 ئاۋى حەپاتىنى بە گەروۋىدا كەى ئاۋى ۱۱۳۱
 ئاۋى خۇش بە گەروۋىدا نەچوونە خوار ۱۱۳۲
 ئاۋى داغەى خوارىنەۋە ۱۰۱۴
 ئاۋى دانوۋ ۱۱۳۳
 ئاۋى دانوۋ / دانوۋان بە خۇدا كىرن ۱۱۳۵
 ئاۋى رۇۋا كۇ نابېتەۋە ۹۱۸
 ئاۋى رەش ۱۱۱۴
 ئاۋى رەش داھاتىن ۱۱۱۵
 ئاۋى زالم سەر بەرەۋرور دەۋرا ۸۳۳
 ئاۋى زەزم ۱۱۱۶
 ئاۋى زەزمى بەدەننىيە ئاۋى ۱۱۱۷
 ئاۋى زۇرباز سەرەۋە ھەۋراز دەۋرا ۸۳۴
 ئاۋى ژن و مىزبان لە جىنەك رۇۋە ۹۱۹
 ئاۋىزە ۱۱۵۳
 ئاۋىزە لە بەراۋ دەرجوون ۱۱۵۵
 ئاۋى سارد خوارىنەۋە ۱۰۱۳
 ئاۋى سارد و سوۋك ۱۱۲۰
 ئاۋى سەبى ۱۱۳۷
 ئاۋى سەبى ۱۱۴۸
 ئاۋى سۈيز ۱۱۳۹
 ئاۋى شىتىك / كارىك بە خۇدا كىرن ۸۹۳
 ئاۋى شۇرباۋ زىاد كىرن ۱۳۳۹
 ئاۋى شەرەمسارى دەر كىرن / دەردان ۱۱۴۰
 ئاۋى شەۋ شلوۋى نەكرىن ۱۱۴۱
 ئاۋى قورس / گران ۱۱۴۱
 ئاۋىك بېراۋ بىر چۇمى، خىزم بىخواتەۋە نەك
 بېگانە ۱۰۰۲ a
 ئاۋى كەسنىك لە دۋاى بېل رۇيشتن ۱۱۴۲
 ئاۋىكە نە قورۋا دەمىن نە شلوۋى ۱۳۵۲
 ئاۋىكى بېرۋى بە پىسى، سەتان بېرۋى بە پاكى
 ھەر لە دۋاى پىسەكەى دەۋرا ۹۱۷
 ئاۋىكى ۋا نەپۇۋە خۇشەۋە بى ۹۲۱
 ئاۋى گولدىن نەدان ۱۱۴۳
 ئاۋى گەرم دىگونان گەران ۱۱۴۴
 ئاۋى گەرم لەبەر رۇيشتن ۱۱۴۵
 ئاۋى لاق / لاقان چوون ۱۱۴۶
 ئاۋى لىۋى، گۇشتى گىۋى، گانى درىۋى ۸۴۵
 ئاۋى ماستار ۱۳۰۲
 ئاۋى مردوۋ بە شىتىك گەرم كىرن ۱۱۴۷
 ئاۋى مەند ۱۱۴۸
 ئاۋىنە ۱۶۹۳
 ئاۋىنە ئاۋلى پىاۋى ۱۳۶۱
 ئاۋىنە ئاۋلى پىاۋى ۱۷۰۲
 ئاۋىنەبەند ۱۷۱۲
 ئاۋىنەسەنگ ۱۷۱۲ a
 ئاۋىنەى بالابەژن ۱۷۱۳
 ئاۋىنەى بالانۋىن ۱۷۱۴
 ئاۋ ۱۷۱۵
 ئاۋ تىنا نەمان ۱۷۱۷
 ئاۋ دەمەردا نەمان ۱۷۱۸
 ئاۋ و ئالە ۱۷۱۹
 ئاۋ و نزۋولە ۱۷۲۰

ناه هاتنهوه بهر کەسیک ۱۷۲۱	ئەتک پێ کران ۱۷۵۹
ناهی بزنه مسکینێ کێوان له بن دینێ ۱۷۱۶	ئەتک پێ کردن ۱۷۶۰
ناهی خۆش ده دلی کەسیک نهگههزان ۱۷۲۲	ئەتەس ۱۷۶۱
ناهی دل به شتیگ شکان ۱۷۲۳	ئەتو ۱۷۶۵
ناهی سارد هەلکێشان ۱۷۲۴	ئەتو ناغا، ئەمن ناغا کێ جیگاگەمان بو راخا ۱۷۶۷
ناهیگ مان و ئەمان ۱۷۲۵	ئەتو بچیه (فلانه جینی) ئەو دەچیتە کوێ ۱۷۶۹
ناهی نهگرفته ۱۷۲۶	ئەتو به خێر و ئەمن به سلامەت ۱۷۷۰
نای / ئەی له بهر سهزانه لێلێ، نانهگە دهمخوا و	ئەتو چی و ئەمن چی ۱۷۷۱
ناوهگە دینێ ۸۶۵	ئەتو رازی، ئەمن رازی، نارینگ به قوونی
نایشه / نایشێ ۱۷۲۸	قازی ۱۷۶۸
نایشه گوێدریژ ۱۷۲۳	ئەتو سازدهی، ئەمن حەفەدهم ۱۷۷۲
ناین و توین ۱۷۲۵	ئەتو له ماله خۆت و ئەمن له ماله خۆم ۱۷۷۳
ناین و توین له شتیگ دیشنهوه / گێران ۱۷۳۶	ئەتو لهو بهری کەلهکێ / ئەمن لهو بهری کەلهکێ /
ناپەتەلکورسی ۱۷۳۷	نەمەسی له سهەر پەشتی مانگا به لهکێ ۱۷۶۶
توبال و مەختی ئەستۆم ۱۸۲۴	ئەتو مەر و ئەمن مەر، کێ بکەینه گزیر؟ ئەمن پووت
توخزێ ۱۷۳۱	و ئەتو پووت دهرینههینێ ۵۱۸
تۆردوو ۱۷۳۲	ئەتو نا مزگەوت ۱۷۷۴
تۆردوو بازار ۱۷۳۴	ئەتەر مەتەر، یەک له یەک بهتەر ۲۰۸۲
تۆردوو بهز ۱۷۳۵	ئەجندە ۱۷۷۵
تۆقرە ۱۷۳۶	ئەجەل ۱۸۰۳
تۆقرە گرتن ۱۷۳۷	ئەجەل پیاوی دەبا ۱۸۰۵
تۆقرە لێ هەلگێران / لێ بهزان ۱۷۳۷	ئەجەل کەسیک هینان / برین ۱۸۱۰
تۆمەت / تۆمەت ۱۷۴۸	ئەجەل هاتن ۱۸۱۱
تۆین ۱۷۳۹	ئەحمەد ۱۸۱۲
تۆین باز ۱۷۵۱	ئەحمەد و مەحمود کردن ۱۸۱۳
تۆین دهرهینان ۱۷۵۰	ئەحوال ۱۸۱۵
ئەبلە ۱۷۵۲	ئەحوال پورست خودا بێ ۱۸۱۶
ئەبلە خەرچ ۱۷۵۳	ئەدی / بەدی ئاوالی تۆیه ۱۴۷۰
ئەبلە رەنج ۱۷۵۵	ئەرک ۱۸۱۸
ئەبلە کووپ ۱۷۵۶	ئەرک به سهەر کەسیگهوه بوون ۱۸۱۹
ئەتک ۱۷۵۷	ئەرک گران بوون ۱۸۲۰
ئەتک به کەسیک کردن ۱۷۵۸	ئەرقی خو ئاوس نی ۱۶۳۵

نەسەبی شەڕیە یا دەتەڕێ یا دەفرێ ۱۸۷۱	نەسەبی شەڕیانی شکی ۱۹۵۰
نەسەبی کلک بەستور ۱۸۸۵	نەسەبی خەفروللا ۲۱۹۶
نەسەبی کورژ ۱۹۳۳	نەسەبی ۲۰۰۲
نەسەبی کورشتن ۱۹۳۵	نەسەبی ۲۰۰۴
نەسەبی کەسیگ فێره ئالیک بوون ۶۶۲	نەسەبێره ۲۰۰۹
نەسەبی کەسیگ فێره ئالیک بوون ۱۸۹۹	نەسەبێره بە ئاسمانەوه مان ۲۹۴
نەسەبی لە سەر ئال بەکە ۱۸۸۶	نەسەبێره بە ئاسمانەوه مان ۲۰۲۰
نەسەبی نیە ئاخوپی بو هەڵەبەستی ۱۸۷۲	نەسەبێره راخوشتن ۲۰۲۵
نەسەبێون ۱۹۳۴	نەسەبێره راکشان ۲۰۲۷
نەسەبی هەلێنان ۱۹۳۵	نەسەبێرهی بەرەیان ۲۰۲۸
نەسەبی چنگ کویر / گول ۱۹۳۷	نەسەبێرهی بەیان ۲۰۲۹
نەسەبی قوزان ۱۹۴۰	نەسەبێرهی رۆژی ۲۰۳۰
نەسەبی کراسی کۆن ۱۹۴۹	نەسەبێرهی سیوویل ۲۰۱۶
نەسەبی گەنمی وەبەر نایە ۱۹۴۹	نەسەبێرهی شوانان ۲۰۴۲
نەسەبی ۱۹۴۶	نەسەبێرهی کەسیگ ئاوا بوون ۱۳۳۳
نەسەبی خوار ۱۹۶۲	نەسەبێرهی کەسیگ ئاوا بوون ۲۰۲۱
نەسەبی خوار ۱۹۶۳	نەسەبێرهی مانگی ۲۰۳۱
نەسەبی شکان ۱۹۶۳	نەسەبێرهی ئاوا مەنجەلی / بە رۆژ لە دەری / بە
نەسەبی شکان / نەسەبی و گریهەران شکان ۱۹۶۱	شەو لە سەری ۲۰۱۴
نەسەبی کورد ۱۹۷۹ B	نەسەبی و بەرد ۲۰۰۵
نەسەبی لەبەر کەسیگ کەچ کردن / نەکردن ۱۹۶۵	نەسەبی و پەوشوور ۲۰۰۷
نەسەبی / مل کەچ ۱۹۶۴	نەسەبیولک ۲۰۰۸
نەسەبی / مل لە موو باریگەر بوون ۱۹۶۶	نەسەبابە ۲۰۲۵
نەسەبێور ۱۹۸۰	نەسەبێور ۲۰۲۷
نەسەبێوران ۱۹۸۸	نەسەبێور دە مەنجەلی گێزان ۲۰۴۴
نەسەبێورایی ۱۹۸۹	نەسەبێور هەموو دیزان بوون ۲۰۴۵
نەسەبێور بوون ۱۹۸۳	نەسەبێور ۲۰۴۷
نەسەبێور رستن ۱۹۸۷	نەسەبێورینە ۱۹۰۴ B
نەسەبێورک ۱۹۹۱	نەسەبێورک ۲۰۵۲
نەسەبێورکان ۱۹۹۱ a	نەسەبێورک ۲۰۵۵
نەسەبێورکە ۱۹۹۲	نەسەبێورکە ۲۰۵۸
نەسەبێوری ۱۹۹۳	نەسەبێورکە ۲۰۶۰

- نمشه دو بيللا ۱۸۲۳
نمشه ده بيللا ۲۱۹۷
نمشه ده بيللا ۲۱۹۸
نمشه ده بيللا يو کيشان / بن کيشان ۲۱۹۹
نمشه نابرووي خوت خوش دعوي، نابرووي
خه لکيش مبه ۵
نمشه ناورت تن بهر بن نانکورنيته وه ۱۵۲۳
نمشه ۲۰۶۱
نمشه نابرووي خوت خوش دعوي، نابرووي
خه لکيش مبه ۲۰۶۲
نمشه شاش دروست کرا يا داني ده يا ناوي
لن بېره ۲۸۲
نمشه ناموورت ندرزيم شانت به قور نابن ۷۵۳
نمشه نتر دمپووي نمن دمها تمه وه ۲۱۱۸
نمشه نتر وړوي، نمن کلکم ۲۱۱۹
نمشه نتر گچووک بووي، نمن سهگ
بورم ۳۲۱۱۹
نمشه نعليان بهش دمکرد نو لوري نه بوو ۵۹۶
نمشه نو هرزه خور لو حاسمانه يا ۲۱۲۰
نمشه نو خويابه بيته تکايه ۲۱۲۱
نمشه نو خويابه رووحت لن نه ستينسن، رووحت
لن دمستينم ۲۱۲۲
نمشه نو هنده بباري بزبن له سر لاتنه نيشتن
نمشه نيزه بخوا ۲۱۲۳
نمشه نو هنده بغر بباري بزبن له سر لاتنه نيشتن
نمشه نيزان بخوا، ۲۰۱۷
نمشه بالتهی چاک دمبوو به شاني ساحه بيه وه
دمبوو ۲۰۷۱
نمشه بابه و نمشه بارانه، يو که چهل هر
زيانه ۲۰۷۲
نمشه بچيته سر به حري نيشکي دهکا ۲۱۲۳
نمشه بچيه حويق / حبيوقي ناسمانن، ۲۱۲۵
نمشه بريان پياوي دهخوارد ۲۰۶۸
نمشه بلن بمره دمري ۲۱۲۶
نمشه بنانگوني خوت بييني ۲۱۲۷
نمشه بووي به ريو کلام / سوري کلام
بخو ۲۰۷۳
نمشه بووي به مير سرمان بېره ۲۰۷۳
نمشه بووي په ستا په ستا، نمشه نه بيوو رهق
راو هستا ۲۰۷۸
نمشه بويه قشقه / لهک لهک هيلانه له سر
کيرمان بکه ۲۰۷۳
نمشه بديه ختي هات به پلوري دانات
دهشکني ۲۰۷۵
نمشه بديه ختي هات پلور دانات
دهشکيني ۲۰۷۵
نمشه بديه ختي هات گوله کهره کشت بهر
ناوي ۲۰۷۶
نمشه بيمالي به مام و خالي / نمشه بن مالي
به يتل مالي ۲۰۷۹
نمشه به من دهکي ۲۱۲۸
نمشه به موو ده بوو بزبن له سر ته ختن
دمبوو ۲۰۷۷
نمشه بگري لورچيک / نمشه به ريدهي
دهشتيکه ۲۰۶۷
نمشه پاکی بن باکي ۲۰۸۰
نمشه پشيله له مالي نه بوو مشکان
تلي ليليانه ۲۰۸۱
نمشه پياوي / مريدي، ۲۱۲۹
نمشه پنجن، نمشه شهن، هموو توخمي ديزه
رهشن ۲۰۸۲
نمشه ترس هات قه په گول وه پيش ناجي
دهکوي ۲۰۸۳
نمشه تر هات به له نگر چ بکا کونگي / قونگي
قطندهر ۲۰۸۳
نمشه تن خستن ۲۱۶۶

- نه‌گەر جوانیان دها به خه‌لکی، نه‌منیان ده‌برده بن
 پێژکی ۲۱۳۰
 نه‌گەر جوانی ده‌هات به باران، نه‌من چووبوومه
 داران ۲۱۳۱
 نه‌گەر جەرگ نه‌بن سیه‌لاک چی پێناکړی ۲۰۸۵
 نه‌گەر چاک بایه ئالای له سه‌ر ده‌معتی ۶۸۶
 نه‌گەر چاکه‌یه به‌سه، نه‌گەر خراپه‌یه به‌سه ۲۰۸۶
 نه‌گەر چاوت نابین کپه‌ژت کونه ۲۰۸۷
 نه‌گەر چوومه‌وه ده‌هات، هاته‌وه به‌ویه نه‌هات،
 نه‌هاتیاره هه‌ر ده‌هات ۲۰۶۹
 نه‌گەر چوو به شاری کوێزان ده‌ست به چاوت
 بگره ۲۰۶۳
 نه‌گەر چه‌قزیان لێدا بام خوێنم لێ نه‌ده‌هات ۲۱۳۲
 نه‌گەر خوبا به ده‌ستت هه‌لێن ۲۱۳۳
 نه‌گەر خوبا به‌یدا گورگ مه‌ری دێنن، ناوماک
 دراو ۲۰۸۸
 نه‌گەر خوبات خوش ده‌وی ۲۱۳۴
 نه‌گەر خوبا دای هه‌له‌وه ده ۲۰۸۹
 نه‌گەر خوبا دای سه‌گی ده‌رکێشت چاک
 ده‌بن ۲۰۹۰
 نه‌گەر خوبا دای هه‌ر بنو، نه‌گەر خوبا بردی هه‌ر
 بنو ۲۰۹۱
 نه‌گەر خوبا یار بێ، با بوژمن هه‌زار بێ ۲۱۳۵
 نه‌گەر خۆلت وه‌سه‌ر کرد له‌ ماڤه‌ گه‌ورانی وه‌سه‌ر
 که ۲۰۹۲
 نه‌گەر خۆلێش وه‌سه‌رکی له‌ کزی گه‌وره‌ی
 وه‌سه‌ر کی ۲۰۹۲
 نه‌گەر خه‌و چا ده‌سو، که‌روێشک به‌ گا
 ده‌بو ۲۰۹۳
 نه‌گەر خیز گولی کرد ۲۱۳۶
 نه‌گەر دایکی درۆیه‌ت نه‌گا ۲۱۳۷
 نه‌گەر دێل چووه سه‌ر دیواری، لێت ده‌بن به‌ قه‌ندی
- شاری ۲۰۹۳
 نه‌گەر دێل گرتی / هه‌ستا سۆزه‌ی زیرانی، نه‌ چۆل
 ده‌هرسن نه‌ ئاوه‌دانی ۲۰۹۵
 نه‌گەر ده‌ست نێ، فیتووی لێمه‌مه ۲۱۳۸
 نه‌گەر دنیا و عه‌لم سه‌ر لێکدا ۲۱۳۹
 نه‌گەر ده‌تیبین هه‌موو گیانم دێشن ۲۱۴۰
 نه‌گەر ده‌ دێدا بوون ۲۱۶۶
 نه‌گەر ده‌لێ... سه‌ت... له‌ زاری ده‌که‌وێته‌وه ۲۱۴۱
 نه‌گەر ده‌یگوژی / لێرا ده‌گێشی کێ ده‌لێ
 خه‌تاته ۲۱۴۲
 نه‌گەر ده‌تیان نه‌زم، نه‌گەر نه‌یانده‌ت نه‌زم ۲۱۴۳
 نه‌گەر ده‌ستم بێ له‌ نه‌وه‌ی زالی، هه‌چ قوتت نه‌یه
 چوکه‌ بێ مالی ۲۰۹۶
 نه‌گەر ده‌وتی مه‌له‌که‌موتی ۲۱۴۴
 نه‌گەر ده‌عبه‌ت با سه‌رگه‌لکی هه‌چ ناغه‌به‌کی
 نه‌ده‌برێوه ۵۱۰
 نه‌گەر ده‌مه‌زانه و نه‌گەر شه‌مه‌که‌نه، به‌شی مه‌
 چه‌مه و دوو نانه ۲۰۹۷
 نه‌گەر ده‌مانی عیسا و موسایان بایه، له‌میژ بوو
 رووی ره‌ش ده‌بوو ۲۱۳۵
 نه‌گەر ده‌سه‌رت بێ له‌ قه‌ره‌ی هه‌لوات بۆ ساز
 ده‌کړی ۲۰۹۸
 نه‌گەر ده‌شاست نه‌بوو له‌ سه‌ر وه‌شتری ده‌رووت ده
 قوون راده‌چن ۲۰۹۹
 نه‌گەر ده‌شتیک نه‌زانی مه‌لێ، نه‌گەر زانیته‌ نیه‌وی
 بێ ۲۰۶۴
 نه‌گەر ده‌مه‌مه / شه‌مه‌زه‌ له‌ مانگێ برا ۲۱۴۶
 نه‌گەر ده‌پتان لێکه‌رێ، گورگ و مه‌ر پێکه‌وه ناوی
 ده‌مخۆنه‌وه ۲۱۰۰
 نه‌گەر ده‌شیم به‌ کوێیان بۆ بگری... ۲۱۴۸
 نه‌گەر ده‌شینه‌ قووتی ده‌، نه‌گەر تاله‌ قه‌ریه‌ ده‌ ۲۱۴۷
 نه‌گەر ده‌قیره، ده‌قیری زگه‌یتی ۲۱۰۱

ئەگەر ماتى بۇ دەماتى ۲۱۵۹
 ئەگەر مانگا بەنۇ دەبىو، لەبەر دەرگىلى خۇي
 دەبىو ۲۰۷۱
 ئەگەر مۇگەت رووخاۋە مېھرابى ماۋە ۲۱۶۰
 ئەگەر مۇز ھەيە مۇزخۇرپىش ھەيە ۲۱۱۱
 ئەگەر مەۋت لە بەرى دەستى خۇت دىت ۲۱۶۱
 ئەگەر مەپرى چاكي كرا دووگەت ۲۱۱۲
 ئەگەر ئاتخۇرئى بىنى رانى، چت داۋە لە مەندوۋ
 نەبۇنى شۋانى ۲۱۱۳
 ئەگەر نەمدىيا / نەماندىيا داپكەت دەمەرد / دەمەردىن
 لە ھەسەرت باۋكەت ۲۱۱۴
 ئەگەر نەمەم چەتانت دەنئەمە سەر ۲۱۶۲
 ئەگەر نەماتى ھات لە كېسە و قەننەش دەئا ۲۱۱۵
 ئەگەر نەيخۇي قەت خلاس ئانى ۲۱۶۳
 ئەگەر نېۋ گەز خوار ھات لە ھەمەو لاپەكئەز خوار
 دى ۲۱۱۶
 ئەگەر و مەگەر ۲۱۶۴
 ئەگەر و ئەگەر ۲۱۶۵
 ئەگەر روى دەيى ئىستەپىشى دەۋى ۲۰۰۳
 ئەگەر ھەبىو بە شەنە و بېئان، ئەگەر نەبىو بە
 كەچكى سەيئان ۲۱۱۷
 ئەگەر ھېلگەي ئاگەي، راۋگەش مەخۇرە ۲۰۶۶
 ئەگەر زارت بە (ۋە)خۇي ئاكا قسان مەكە ۲۱۲۸
 ئەگەر سەرت ۋەبىن خۇت كەۋى ئاۋرەت
 ۋى ئانا ۱۶۱۵
 (ئەگەر فۇلە كارە / فۇلە شتە كرەبا) ئىلمەن كارمان
 لەجىنەكى دى بوو ۲۱۷۳
 ئەگەر لە كەن يەككىكى شتى بخۇي دەبىن بەشى بەدى
 دەئا ئەگەر بېت و نەۋسەن بىن ئىستور دەبىن ۱۹۸۵
 ئەگەر ۋەسەرى كورد بۇخۇشى ئازانى دەلى چى ۲۲۲
 ئەگەر ھەلستا سۆزەي زىيانى، نە چۆل دەزاننى /
 دەپەرسى نە ئاۋەدانى ۱۶۷۶
 ئىلمەن ۲۱۶۷

ئەگەر فەلە فەلە بىن لە شاخى جۋوتى دەكا ۲۱۰۲
 ئەگەر قاسكى بە ھەنگۈيىنى دە زارى نىيى
 دەيگەزى ۲۱۳۹
 ئەگەر قەسە زىۋە، ئەگەردىن زىۋە ۲۱۰۳
 ئەگەر قەرزدار ھات ئامەن دەيايان ئەتۇ ۲۱۰۳
 ئەگەر كاپەكە ئى خۇت نىيە كاپەكە ئى
 خۇتە ۲۱۵۰
 ئەگەر كەم نەبىيە، كورپىشەم ئى قونۇدەر
 مەكە ۲۱۰۴
 ئەگەر كەكى بوو لاقى نەبۇ، ئەگەر لاقى بوو كەكى
 نەبۇ ۲۰۷۰
 ئەگەر كوتيان ھەق ئاۋ رادەۋەستى ۲۱۰۸
 ئەگەر كوتيان رۇم ھات دەبىن باغى بەجەقنى، ئەگەر
 كوتيان ھەجەم ھات دەبىن ئانى بە تەندوۋرپۇە
 بەجەقنى ۲۱۰۷
 ئەگەر كوتى: ئا، ئا، ئا ۲۱۵۱
 ئەگەر كۈنگە ھەيە ۲۱۵۲
 ئەگەر كۈيستان خۇرى دووگەت كۈ؟ ۲۱۰۹
 ئەگەر كەرن بەرامبەرن، ئەگەر ئىستەرن سەر بە
 سەرن ۲۱۱۰
 ئەگەر كەس دىيار نەبى ۲۱۵۳
 ئەگەر كەبىلى لى بىن خۇبا، سەت شا لە تەختى دەكا
 جۇدا، سەت گەداش دەكا بە شا ۲۱۵۳
 ئەگەر كۆشت گرەنە، نەخواربىنى ھەرزان ۲۱۰۵
 ئەگەر كۈللە بىبارى ۲۱۵۵
 ئەگەر كۈل ئى دېكەش مەبە ۲۰۶۵
 ئەگەر كۈرە بوۋى لەبىرت دەپەتتە ۲۱۵۶
 ئەگەر گىيانى دە گىيانى / ھەۋت گىيانى دە گىيانى
 كەي... ۲۱۵۷
 ئەگەر گىرفانى خۇم تىيىدا نەبۇ دە گىرفانى بابم
 رىم ۲۱۰۶
 ئەگەر لە سەر قۇرپەننى ھەفەپەي بەقەي
 پىن ناكەم ۲۱۵۸

نعلحه مریلا ۲۱۷۱	نەگرتوو ۲۲۲۵
نعلحه مریلا ۲۱۸۳	نەمن بۆ تۆمه نەتۆ بۆ کیتە ۲۲۲۴
نعلناغ ۲۱۷۲	نەمن بەردە عازەبەم هەر چی دەستم لێدا
نعلمان ۲۱۷۳	نەفتی ۲۲۲۶
نعلمان رۆییای کەنگی نعلمانتۆه ۲۱۷۶	نەمن نعلیم نێره، ئەو دهلێ بیدۆشه ۲۲۳۹
نعللا ۲۱۷۹	نەمن سەرو دیشینم خودا سەرو نەهیشینن ۲۲۳۷
نعللا ۲۱۸۱	نەمن کردم نەتۆ نەپکە ۲۲۳۸
نعللا نعللا ۲۱۸۱	نەمن لە ناشی دیمەره نەتۆ خەبەری ناشیم بۆ
نعللابەختەکی ۲۱۹۲	نەگرتیوه ۲۸۲
نعللا خوای و نێوی خوای ۲۱۸۲	نەمن مەروو، نەتۆ / نەنگۆ زیندوو... ۲۲۴۰
نعللا ورمەن / نەرمەن لە جینی نەرمەن، یا کا کۆن	نەمەگ ۲۲۴۱
بۆ، یان جێخەرمەن ۲۱۸۳	نەمەگ بەجێ هێنان ۲۲۴۲
نعللاموو نەکبەر ۲۱۹۳	نەمەگ بە خەسار بوون / چوون ۲۲۴۴
نعللاموو نەکبەر ۲۱۹۴	نەمەگ بەگێل کەسیک کێشان ۲۲۴۵
نعللاموو مەسەللی عەلا سەیدینا	نەمەگی کەسیک بە سەرەوه بوون ۲۲۴۶
مەسەد ۲۱۹۵	نەمەگی کەسیک دانەوه ۲۲۴۷
نعلماس ۲۲۱۷	نەنگاوتن ۲۲۴۱
نعلنەگ ۲۱۷۷	نەنگاوتە ۲۲۴۹
نەمانەت ۲۲۲۳	نەنگاوتە بوون ۲۲۵۰
نەمانەت ۲۲۲۵	نەنگوان ۲۲۵۲
نەمانەتی ۲۲۲۶	نەنگواو ۲۲۵۴
نەمر ۲۲۲۸	نەنگوتک ۲۲۶۰
نەمر پێن کرێن ۲۲۳۱	نەنگوتکبۆز ۲۲۶۲
نەمر / عەمری خودا کرێن ۲۲۴۰	نەنگوتک کرێن ۲۲۶۳
نەمر کرێن ۲۲۳۲	نەنگیو ۲۲۵۵
نەمری خودا بەجێ هێنان ۲۲۲۹	نەنگیوران ۲۲۵۷
نەمن ۲۲۳۳	نەنگیوراو ۲۲۵۸
نەمن ناغا و نەتۆ ناغا، کێ جێمان / جێگامان بۆ	نەنگیوه ۲۲۵۹
راخا ۵۱۸	نەنەوشیرەوان ۲۲۳۸
نەمن ناغا و نەتۆ ناغا کێ ولأغه کەمان ناو دا ۵۱۸	نەنەوشیرەوان حاکم بێ و بەختەک نایب، سەت
نەمن ناغا و نەتۆ خان، کێ راخا جێمان ۵۱۸	کەلارەبە پوولێکن ۲۲۳۹
نەمن بۆ تۆ مەروو، نەتۆش نەمن بەهێند	نەو ۲۲۶۳

- ئەو ئاقلەى ۲۲۷۵
ئەو ئاقلەى دە كەوشى (فلانى)بايە، دە سەرى
(فلانى)دا نيه ۲۲۷۶
ئەو ئاوەى مەخۇوە ئابرووى پتوھ بچى ۲۲
ئەو بابەت مرد ۲۲۷۷
ئەو بابەت مرد ئەگە بە تېرى گۆزەى
دەشكاند ۲۲۷۷
ئەو بەراوە بەردى ناوى ۱۱۹۶
ئەو بەر و مالى/مەزرايەى/سېستەمى/ ۲۲۷۸
ئەو پەولەى پېتەدا، بەرد بوو لە ئەژنى
خۆم دا ۱۸۳۰
ئەو پەلەى لە ئاشنېرە لە ئاشەوان نيه ۲۵۰
ئەو پەلەى لە ئاشنېرە لە ئاشەوان نيه ۲۷۳
ئەو پیاوھ نى ۲۲۸۰
ئەو تاقە دەكا و ئەو تاقە دەكا / چاو لە ھەموو كەس
دەكا ۱۷۰۳
ئەو ترانە ھەر دەكەن ۲۲۷۹
ئەو تېرەكەلە كە سەر ناگرئى ۲۲۸۱
ئەو تەرح و دېدارەى ۲۲۸۲
ئەو چنە خۆشە دلى لى خۆشە ۲۲۶۸
ئەو چاو و رووھ ھەر ئى خۆت بى ۲۲۸۳
ئەو چاو و رووېى ۲۲۸۴
ئەو چاوە بەو چاوە نازانى ۲۲۶۹
ئەو چاوە كويز بى خەنىمى خۆى نابېنى ۲۲۸۵
ئەو چۆتە ھەقان، ئېمە ماوین لە ناھەقان ۲۲۸۶
ئەو حالە بە حالە ناشى ۲۲۸۷
ئەو حالە بوو حالەى ناشى ۲۲۸۷
ئەو حالەى بدا بە ھەنار، لە بى سەرى نى /
دانى ۲۲۶۶
ئەو ھەيا و شەرمەى ۲۲۸۸
ئەو خورمايەى ئەتو دمیخوى دەنكە كەى دە باغەلى
مىن دايە ۲۲۸۹
- ئەو خوتەى ۲۲۹۰
ئەو درەنگە پۆو زوو / زوویەى نابى ۲۲۹۱
ئەو دم و فەلچەى ۲۲۹۲
ئەو دۆپە قاپیل بەو دۆبانەى ۲۲۷۰
ئەو دەست ئەو دەست پىز كرىن ۲۲۹۲ a
ئەو دېزە دەشكى ۲۲۹۳
ئەو دېو ۲۲۹۲ b
ئەو دېو ۲۲۹۲ d
ئەو دۆ ۲۲۹۳
ئەو دۆ ئەو دۆ بوون ۲۲۹۹
ئەو دۆ دىنايە سبەىنى تى ھەلەدان ۲۲۹۴
ئەو دۆ دىنايە سبەىنى قىامت ۲۳۱۵
ئەو دۆ سبەىنىشى لە دوو ۲۳۱۶
ئەو روو پەردەى ھەرگېزە ۲۲۹۳
ئەو دۆ و سبەىنى پىز كرىن ۲۳۲۰
ئەو رەنگ و رووېى ۲۲۹۵
ئەو رىئەى ئەتو پىنى دا دەرۆى ئەمى پىنى دا
ھاتوومەو ۲۲۹۶
ئەو زەھمان رەفت ۲۲۹۷
ئەو سوار و ئەمى پیاوھ ۲۲۹۸
ئەو سەردەى دەبەى، نەبەتتوھ ۲۲۶۷
ئەو شەش تەختە چېرە شېر، چ شەش تەختە چېرە
شېرگە؟ ۲۲۶۵
ئەو عىبارەتەى ناوى ۲۲۹۹
ئەو قەسەى ۲۳۰۰
ئەو كاروانچى و مى خانچى ۲۳۰۱
ئەو كاسەى ژیتر كاسەى كەى ھە ۲۳۰۲
ئەو كەسە كەسە، ھەر فېكى بەسە ۵۷۷
ئەو كەسەى گىيان دەدا، گىيانىش دەستېنى ۲۳۰۳
ئەو كېرە مە ترسە و قوزە مەلەرزە بە كار
نايە ۲۳۷۳
ئەو گونەى ۲۳۰۴

- نور گوویعی دهیخوا ۲۲۰۵
نور گیاهی نی دمی تو نن ۲۲۰۶
نورلام پەرژین، نورلام پەرژین / تینی‌دایه دوو
کوتری نه‌خشین ۲۲۶۲ b
نور لام تات و نورلام تات / نی بابیه جیقم
دهرهات ۱۹۲۶
نورلام تات و نورلام تات نی بابیه جیقم
دهرهات ۲۲۶۲ a
نور لام دیوار، نور لام دیوار / تینی‌دایه سه‌گیکی
هار ۲۵۹
نور لام کورسی، نور لام کورسی خویابه بو لیم
ناپرسی ۲۲۰۷
نورولای نار و نورولای نار / نیو ناسنی
جه‌ه‌ر‌یار ۲۱۶
نور لای گله، نور لای گله، نیوهرسته‌کی فینکی
بله ۷۸۹
نور لایه شاخ، نور لایه شاخ / تینی‌دایه سه‌گیکی
هار ۲۲۶۲ c
نور لیره نیه خویا / خولای وی لیره ۲۲۰۸
نور ماسته بن مور نیه ۲۲۷۱
نور مالی بکات میلکینگ و به دیواری دایا ۲۲۰۹
نور مالی به توم دا، به‌رد بسو له نه‌ژدوی خوم
دا ۲۲۱۰
نور موویه له پیلوان نه‌هاتبن، نه‌گور... ۲۲۱۱
نور نانه نانه نورو له خوانه ۲۲۷۲
نور نانه نانه، نورو له خوانه ۲۲۱۲ a
نور ۲۲۲۰
نور نی کوئی‌یه؟ ۲۲۲۲
نور بابولئی باسکییتی ۲۲۲۲ a
نور پشتمن و داری تو ۲۲۲۲
نورمت له چی و نورمت له چی؟! لیانات له چی و
سوتانات له چی؟! ۲۷۲
- نور تاختی سینگیتی ۲۲۲۲ a
نور چورینگ ناری کزیه دمبیاته‌وه ۸۶۶ a
نور چوو و رابرد ۲۲۲۵
نور چن به چاونته‌وه؟ ۲۲۲۵ a
نور خویابه ۲۲۲۶
نور ده قوونی کهرئ / کهره شینی‌دایه ۲۲۲۶ a
نور ده ورم‌ورمی‌دایه ۲۲۲۶ a
نور زمانم ده‌شکن ۲۲۲۷
نور سیناییم دیت‌وه ۲۲۲۷ a
نور قاشی چاو و برزیه‌تی ۲۲۲۷ b
نور گز و نور معیان ۲۲۲۱
نور کوئی‌پهری ملیتی ۲۲۲۷ b
نورهل ۲۲۲۹ a
نور ملی من و چه‌قوی تو ۲۲۲۹
نورمند ۲۲۲۰
نورمند گوره بی ۲۲۲۲
نورمندی ناقل ریه دما ۵۱۷
نورمندی نه‌ژد گویزت خواردوه، نه‌مه گهمان به
کاکلان ناوه ۲۲۲۱
نورمندی نه‌ژد نسحت کرد سی و دوو میشت له
گونی کهره‌کی بژارد ۲۲۲۱ a
نورمندیان به کهرئ کوتبا ناقل ده‌بوو ۵۹۸
نورمندیان به کهرئ کوتبا ناقل ده‌بوو ۲۲۵۲
نورمندی بلئی / بلئی یک و دوو ۲۲۲۲ a
نورمندی به دمی کن دادم؟ ۲۲۲۲
نورمندی تینا نه‌ماوه بلئی هغه / به هغی
وهی ۲۲۲۵
نورمندی تینی‌دا / تینی‌دایو... ۲۲۲۶
نورمندی خویا حه‌زئ بکا ۲۲۲۷
نورمندی دهستی له سهر دانینی ۲۲۲۸
نورمندی ده‌نکت دهره‌وا، له بن ه‌نگلت خبر
بن ۲۲۲۹

ټوهدى ده كوشيا بوو، به كورنى وهر كړد ٢٢٦٢

ټوهدى دمكدم توبه دى دمكدم ٢٢٦٣

ټوهدى ده همبانه دى بوو هملې پښت ٢٢٦٤

ټوهدى ده همبانه دى دايه كوشتو مى ٢٢٦٥

ټوهدى دمپزانى هره ټوهدى ٢٢٦٥

ټوهدى زرينگى لى بېن شك نابا ٢٢٦٦

ټوهدى زنجيرت ده مل كا، دايانامالې ٢٢٦٧

ټوهدى زورى بخوا، زور ناڅى ٢٢٦٨

ټوهدى كاريكى نه بې، كاريكى ناهينې ٢٢٦٩

ټوهدى كوش دروست دهكا، دېنې ددانشى وهكار

بخا ٢٢٧٠

ټوهدى له بېر چاوانه، له بېر دلانه ٢٢٧١

ټوهدى له تو دورره رهنكى سووره ٢٢٧٢

ټوهدى له سره سربرانه، له سره خيرانه ٢٢٧٣

ټوهدى له شېرېدا نه بې شيرى تيزه ٢٢٨١

ټوهدى له شېرې نه شېره ٢٢٨١

ټوهدى له مشكى بې همبانه دېرې ٢٢٧٣

ټوهدى مده به من، دستت بلاره، بېده به پينه،

قونوت دپاره ٢٢٧٥

ټوهدى ساته وې (ساته وې)، بېده به پور

ناته وې ٢٢٧٦

ټوهدى نه بوه نه كوتراوه ٢٢٧٧

ټوهدى ٢٢٧٨

ټوهدى بووتانه به داي / دايك و باب گوره

بې ٢٢٨٢

ټوهدى / ټوهدى دهكه جويكې پادشاي

خوار بې ٢٢٨٢

ټوهدى بكا بيگانه پهرستى، ناخري دينې

شكستى ٧٢

ټوهدى بووتانه به نازى داي و بابى گوره بې ٢٢٨٢

ټوهدى به شوه دمپېنې، به روژ بيبانه ٢٢٨٢

ټوهدى به ميرووله بېرې، ته به ترانه داي ناوې ٢٢٧٩

ټوهدى فو له قننه دى كى ٢٢٥١

ټوهدى كره دېرې، ټوهدى درويان دهكا ٢٢٤٢

ټوهدى گل له سره قهرې (فلانې) عومري

(فلانې) بې ٢٢٥٠

ټوهدى نوږه، به روږو دريژه ٢٢٤٢

ټوهدى نه دمپزانى ٢٢٤٨

ټوهدى و دېرې ٢٢٤٩

ټوهدى هموره كيره مېترسه و قوزه مېتره دى

ناوې ٢٢٤٢

ټوهدى هموره له وېرې كوا دووگت؟ ٢٢٤٢

ټوهدى هېره ناوې زور دېا ٨٦٦

ټوهدى هېره ناوې زور دېا ٢٢٤٢

ټوهدى ٢٢٥٢

ټوهدى نه تو به روژ دمپزانى، نه من به شوه

دېخوښه / خوښو مېتوه ٢٢٥٢

ټوهدى نه تو چاندو، نه درويه مېتوه ٢٢٥٥

ټوهدى نه من دېخوښ لېو وېرې ٢٢٥٦

ټوهدى بېرې هه زاران، بېده به مېر و

هه زاران ٢٢٥٧

ټوهدى بوڅو دهكه وې ناگرې ٢٢٥٨

ټوهدى به بېرې دى بېده، به كېنې

بېرې دېا ٢٢٥٨

ټوهدى پېم كړد خيږ، لېم بوو به گورگ و

شيږ ٢٢٥٩

ټوهدى تېنې ناگا جورا بېنه ٢٢٥٩

ټوهدى دز پېنې نه پور، دامان له هقه

نوشتو ٢٢٦٠

ټوهدى دىستې هموره كسه دىستې كس

نې ٢٢٦١

ټوهدى ده تورمكه داي بوو به تالې كړد ٢٢٦٢

ټوهدى ده دېرې داي بوو به نه كوي يې

دېرې ٢٢٦٢

- ئه‌وی توراوه، به‌شی خوراوه ۲۲۸۲
 ئه‌وی خودا نه‌یکا نابن ۲۲۸۳
 ئه‌وی دؤست به دؤستی همکا، دؤژمن به دؤژمنی
 ناکا ۲۲۸۰
 ئه‌وی ده دیزه‌یدا بوو ده نه‌سکۆیم کرد ۲۰۲۸
 ئه‌وی ده شه‌ری‌دا نَ شیره ۲۲۸۱
 ئه‌وی ده‌یلن نایلیتته‌وه ۲۲۸۵
 ئه‌ویشم چوو، ئه‌ویشم چوو ۲۲۸۸
 ئه‌وی کونی ده گه‌رووی‌دایه ۲۲۸۷
 ئه‌وی له ناشی بِن شانی ئارداوی ده‌بن ۲۸۵
 ئه‌وی له کن دیزه‌ی دانیشتن ره‌ش ده‌بن ۲۲۸۷ ب
 ئه‌وی نامگۆریتته‌وه به ئیستر نایگۆرمه‌وه به
 گه‌ر ۲۲۲۹
 ئه‌وی / هه‌چی روح ده‌به‌ره ۲۲۸۶
 ئه‌وی / هه‌ر چی پاگه بِن پاگه ۲۰۸۰
 نه‌ی ۲۲۸۹
 نه‌ی‌بو / نه‌یارو ۲۲۹۰
 نه‌ی له‌به‌ر نید به‌له‌قیتن هه‌ر چی ببیین ئیشتیای
 ده‌چیتن ۲۲۸۶
 نه‌ی له‌به‌ر سه‌پزاده لیتن، نانگه‌کی ده‌مخو و
 ئاو‌مکه‌ی دیتن ۲۲۹۱
 نه‌ی له روان و نه‌ی له رۆلان ۲۲۹۲
 نه‌ی ۲۲۹۲
 نه‌ی بزنی سالدهری نوازده‌ی مانگن به ده‌رمه‌یه،
 مه‌په‌نگه جاریکی وه‌سه‌ر هشتن گه‌را ده‌لین
 ئابرووی چوو ۲۵
 ئیبنووعه‌بباسی ۲۲۹۷
 ئیجازه ۲۳۰۰
 نه‌ی خاسمان مام نه‌لیاس بوو ئه‌ویش ده کۆرمه‌گی
 ناشی رییبا ۲۸۶
 ئیخته ۲۳۰۵
 ئیخته کردن ۲۳۰۸
 ئیخته کردن ۲۳۰۹
 ئیخسیر ۲۳۱۰
 نه‌ی خۆت بره‌بووه له گه‌وی، چت له پیریژنی
 ده‌وی؟ ۲۳۹۵
 نه‌ی خۆم بره‌بووه له گه‌وی، توێلکه هه‌ناره، ده‌ته‌وی
 به‌ته‌وی، ناتته‌وی نه‌ته‌وی ۲۳۹۵
 نه‌ی خۆی ده‌خاته بن ته‌لیسی، نه‌ی خه‌لکی ده‌خاته به‌ر
 ته‌لیسی ۲۳۹۶
 نه‌ی خۆی ده‌دا به ته‌شی‌ریس(ی)، نه‌ی خه‌لکی دینن به
 نیوه‌ریس(ی) ۲۳۹۴
 ئیره‌یی ۲۴۱۴
 ئیره‌یی به کسینگ برن ۲۴۱۵
 ئیزرائیل ۲۴۱۶
 ئیستا ۲۴۲۰
 ئیستا خیر و شه‌ر به‌ش نه‌کراوه ۲۴۲۱
 ئیستا شه‌قی نه‌لماسنه‌یستوه ۲۴۲۰
 ئیستا قه‌ل گروی نه‌خواردووه ۸ ۲۴۲۱
 ئیستا کون ده رۆژی نه‌بووه ۲۴۲۲
 ئیستاکوونی ۵ ۲۴۲۴
 ئیستاکه، ئیستاکن ۶ ۲۴۲۴
 ئیستا گۆیت له شه‌قی نه‌لماسی نه‌بووه ۲۴۲۰
 ئیستا گۆیت له شه‌قی نه‌لماسی نه‌بووه ۸ ۲۴۲۰
 ئیستا له کویتته‌ی / کوینه ۲۴۲۲
 ئیستا مریشگ هه‌لنه‌نیشته‌وه ۲۴۲۴
 ئیستا نه‌گه‌په‌وته پیاو / گون‌ره‌شی خۆی ۵ ۲۴۲۰
 ئیستا نه‌مکوت / نه‌مکوتوه بیسمیلا، کوتی
 نه‌لمه‌مدولیللا ۲۱۷۲
 ئیستا نه‌مکوت / نه‌مکوتوه بیسمیلا، کوتی
 نه‌لمه‌مدولیللا ۸ ۲۴۲۴
 ئیستر باراوه ۲۴۲۹
 ئیسترم تو‌ر و جاش بِن، لایه‌کی پووش و لایه‌کی
 به‌رداش بِن، نه‌ومکی ره‌فیقی خراپم ویتلداش
 بِن ۲۴۲۸
 ئیستره بالانی ۲۴۲۵

نیشک ۲۵۰۱	نیشتره گایلیک ۲۲۲۶
نیشک ۲۵۱۵	نیشتری ماچه ۲۲۲۷
نیشکناوس ۱۶۵۰	نیشتری نیره کی ۲۲۲۸
نیشکارو ۲۵۲۱	نیشتر / یه ستر ۲۲۲۵
نیشکانی ۲۵۲۲	نیشکان ۲۲۲۱
نیشکاو ۲۵۲۳	نیشکان تن گرتن / لن گرتن ۲۲۲۲
نیشکاو ۲۵۲۵	نیشک ۲۲۲۳
نیشکاو ۲۵۲۶	نیشک به ده ولت ناشی ۲۲۵۰
نیشکاو هاتن ۲۵۲۳	نیشکت سه (ک) بیخوا ۲۲۵۷
نیشکایی ۲۵۲۷	نیشک رهش بوون ۲۲۶۶
نیشک بوون ۲۵۲۸	نیشکفورس ۲۲۵۹
نیشک بوون ۲۵۲۹	نیشک گران ۲۲۶۰
نیشک بوونه ۲۵۳۲	نیشک له دمی سه (ک) بوونه ۲۲۶۵
نیشک به نیشکپوه نانوسن ۲۵۱۲	نیشک و پرووسک ۲۲۶۲
نیشک کردن ۲۵۳۳	نیشک و پښت ۲۲۶۱
نیشک کردن ۲۵۳۶	نیشکی ماره بو گورشتی ۲۲۶۲
نیشک کردنوه ۲۵۳۷	نیشم ۲۲۷۲
نیشک کردنوه ۲۵۳۸	نیشپوهت ۲۲۷۵
نیشکوبرینگ ۲۵۴۱	نیشپوهت بو کمینک تن کردن ۲۲۷۸
نیشکه ۲۵۴۲	نیش ۲۲۷۹
نیشکه به رد ۲۵۴۳	نیشاللا / نیشاللا ۲۲۸۱
نیشکه به ند ۲۵۴۴	نیشتا بردن / نه بردن ۲۲۹۲
نیشکه بیرو ۲۵۴۵	نیشتا به ستوان ۲۲۹۴
نیشکه به ر ۲۵۴۶	نیشتیا ۲۲۸۳
نیشکه جوو کردن ۲۵۴۷	نیشتیا کردن ۲۲۹۷
نیشکه مو ۲۵۴۸	نیشتیا لن بوون ۲۲۹۸
نیشکه بن ۲۵۴۹	نیشتیام چونه دیواری، لنم بووه به قهندی
نیشکه بو ۲۵۵۰	شاری ۲۲۸۹
نیشکه ژان ۲۵۵۱	نیشتیا نه بوون ۲۲۹۹
نیشکه سال ۲۵۵۲	نیشتیا هستان ۲۵۰۰
نیشکه سوزی ۲۵۵۳	نیشتیای لن بن رهشت بو دهکاته سهی ۲۲۹۰
نیشکه سرما ۲۵۵۵	نیشتیای لن بن سووری دهکا، نیشتیای لن بن شینی
نیشکه شور ۲۵۵۵ a	دهکا ۲۲۹۱

نیشکەشیو ۲۵۵۶	نیشسان / پیاو ئەگە مرد شەیتان لە کۆلی
نیشکە کەلەک ۲۵۵۷	دەبێتەرە ۲۲۶۱۲
نیشکە گەند ۲۵۵۸	نیشسان / پیاو بە حەقی مانی خرا نابێ ۲۲۶۱۳ d
نیشکەل ۲۵۵۹	نیشسان / پیاو چوون بە دەست خۆبەتی، هاتنەرە بە
نیشکەلوا ۲۵۶۱	دەست خۆی نێ ۲۲۶۱۳ c
نیشکە مێ ۲۵۶۲	نیشسان / پیاو هەتا دەمرێ، نازانێ چێ بە
نیشکە مس ۲۵۶۳	سەر دێ ۲۲۶۱۳ f
نیشکە سەلە ۲۵۶۴	نیشسان / حیسان ۲۲۶۱۰
نیشکە هەلاتن ۲۵۶۵	نیشسان خۆر ۲۲۶۱۴
نیشکە هەلێنان ۲۵۶۷	نیشسان دەبێنێ، خودا نابێنێ ۲۲۶۱۱
نیشکە ی کەسێک کردن ۲۵۶۷	نیشسان شیری خاوی خواربەرە ۲۲۶۱۲ a
نیللا و بیللا / نیلان و بیلان ۲۵۶۸	نیشسان نێه هەر ئەومەدە پێستی نیشسانانی بە
نیللەللا و براوە ۲۱۸۴	سەر گشاوە ۲۲۶۱۷
نیمام ۲۵۶۹	نیشسانەتی ۲۲۶۲۰
نیمام بێرێ جومعه بەتال نابێ ۲۵۷۰	نیشسان هەتا جەمیلە میرە، بازی بە زنجیرە، مێردی
نیمام عەلی زامنی ژن هێنانە ۲۵۷۱	کرد پەخسیرە، کەوتە زگان پیرە ۲۲۶۱۸
نیمان ۲۵۷۲	نیشسانێ کەر بێ ئاڵە ۲۲۶۱۵
نیماتە سەلامەت / سەلامات بێ ۲۵۸۴	نیشسانەللا ۲۲۶۱۹ a
نیماندار ۲۵۹۵	نێواران هەوری سوور / سەحەیان رێگای دور،
نیمان زایە بوون ۲۵۹۱	سەحەیان هەوری سوور / نێواران قوون
نیمان ئەبردن ۲۵۹۰	تەندور ۲۲۶۲۲
نیمان هەردە بوون ۲۵۹۲	نێوارا ۲۲۶۱۰ a
ئێ مێ / ئێ برامت (تایبەتی ژنانە) تێ ۲۲۳۹۳ a	نێوارا ۲۲۶۲۲ a
ئێ مێ تێناو ۲۲۳۹۳ b	نێوارە ۲۲۶۲۱
ئێ مێ و تو / وێ / وان بێنێ ۲۲۳۹۶ a	نێوارە بازار ۲۲۶۲۶
ئینتێهای دێنێ ۲۶۰۸	نێوارە وخت ۲۲۶۲۷
ئینج قولاغ و دینج قولاغ ۲۶۰۹	
ئینساف نیوێ نیمانە ۲۵۷۷	
نیشسان / پیاو ئەگە بە پیری فێرە پلاو خوارن بوو،	
دەست بۆ چاوی / گۆچکە ی دەما ۲۲۶۱۳ a	باب ناوێر و هەسەر کورێ (خۆ) ئەدان ۱۶۲۰
نیشسان / پیاو ئەگە زۆری کوت، چاکیش دەلێ،	بابادەم ۱۲۲ a
خراپیش دەلێ ۲۲۶۱۳ b	باباغا / ماماغا / کاکاغا / خالاغا ۵۵۲

بىزۇكىن لە سەر نىزۇكىن / لە سەر نەزۇكىن / نەزۇكىن
 لە سەر بىزۇكىن ۲۴۲۷
 بىلقاۋ ۱۱۱۱
 بىلقى سەر ئاۋ ۹۴۲
 بلويزىشەنگىز ۵ ۲۲۵۹
 بلويز بە ئاۋ دادان / بلويز بە ئاۋدا ھېشتىن ۱۱۶۹
 بلويزىيۇ ۵ ۲۲۵۹
 بىخوئىن بە جىلى گايە، پىم بلىن زنى ئاغايە ۵۱۱
 بىن ئامۇزا ۷۵۲
 بىناۋان ۱۱۹۲
 بىناۋان ھەلبەستىن ۱۱۹۳
 بىنيادەم ۋەك مېشەي ۋايە ۱۳۴ d
 بىنيادەم يەك بە ھەزارە ۱۳۴ f
 بىنيادەم ۱۳۴ b
 بىنى دارە نىۋى تالە سەرى ئاورە ۱۵۰۵
 بىنى شىتەك دە ئاۋىدا بوون ۹۲۵
 بۇ ئاور ھاتىن ۱۵۹۱
 بۇ ئەر / ئېمە نەمەۋ؟ ۱۵۲۳
 بۇ باب / بابى خۇ ئاقل كىردىن ۶۲۳
 بۇ باب / بابى خۇ / بابىلباب ئاقل كىردىن ۶۳۱
 بۇ بابىلباب ئاقل كىردىن ۶۲۳
 بۇ بارەقەللايەكى ئەستىزى خۇي دەشكىتىن ۱۹۵۱
 بۇتە ئاشەكەي گۇرىن، تەقەي ھەيە و ئاردى
 نىيە ۳۹۳
 بۇتە ئىشەكلى مارە بەنى ۲۵۶۰
 بۇتە پوروز سلۇرتىن، دە ئاۋىياندا دىكا دىكىوت
 تونىمە ۸۶۷
 بۇتە پوروزە قىتى، ھەر چى دىتى ئىشتىباي
 دەھىتىن ۲۳۸۶
 بۇتە گول بارگرانى بۇ ھەموو كەسە ۱۸۲۱
 بۇتە / ۋەك گول نەركى بۇ ھەموو كەس
 گرانە ۱۸۲۱

بابت سەرى ۋە بىن كىلاۋى كەۋتوۋە، مىلى دە نىۋ
 ھەر دوۋك شانان چەقبوۋە ئاۋى گەرمى لەبەر
 دەروا / بە بىن قورونىدا دەروا ۱۱۳۵
 بابۇ ھەنگىرتىن ۹۱۱
 باراش ۴۷۶
 باراش ئىز كىردىن ۳۷۸
 باراشى خۇ لە ھەموو ئاشىك ئىز كىردىن ۴۷۹
 باران بىبارى ئاشى دەگەر، باران نەبارى جىۋىتى
 دىگەر ۳۸۷
 بارىك ۱۹۸۰
 بارىكان ۱۹۹۱ a
 بارىك رىستىن ۱۹۸۷
 باشا بىتەۋە ۲۱۴۶
 بالەخانە گۆشتى / پىلپىلگەنى ئاسنى ۳۱۸
 بالى لە شاخانە / ئاۋى لە چۆمانە / خوارىنى لە
 مالاۋە ۳۶۰
 بانگى مەمەدى بە ئاشىكرا خۇشە ۴۹۸
 بان لە بان دارە / ئاسنى چەلەدارە ۳۱۷
 باي دار ئاۋس ۱۶۵۱
 بېرسىن لە ئاقل بەسەران / بەرخ مەيە و دايك
 بەران ۵۷۳
 بېچتە ھەيىق / ھەيىقى ئاسمانى... ۲۸۱
 بېچتە سەر بەھر / سىروان / جەغەتور / لاۋىن
 ئېشىكى دەكا ۲۵۳۵
 بەدە لە ئاۋ / ھەرد مەدە لە پەردى نامەرد ۸۱۵
 بىرسى ئىمانى نىيە ۲۵۷۸
 بىريا ئەر ئاقل دە ھەن / كەۋشى (فەلانى) دىيە دە
 سەرى تۇدا بايە ۵۹۹
 بىرىنى لە ئاۋاقى، تىرى لە كەندالى ۱۳۶۲
 بىزىن نەگەر ئىجەلى ھات تويىشور / ئانى شىۋانى
 دەخوا ۱۸۰۶
 بىزىكى گىروى ئابىروۋى مەگىلىكى دەبا ۷

- بو چرا ناوری نیه؟ ۱۵۲۳
 بو حموت پشت ناقل کردن ۶۲۳
 بو حموت پشت ناقل کردن ۶۳۲
 بوخزی هه‌نگینه‌کی دهخوا و میشه‌کانیش
 دهسر خعلکی دهکا ۲۲۵۵
 بۆ دل هه‌نگووتنی دهناڵی ۲۱۲
 بۆ دنیا تمبێ کردن ۶۳۳
 بۆ دوو قه‌رانان سه‌وزله / مه‌مه‌نه خسانم
 کوئن ۱۹۲۷
 بۆ ده‌لنی ناوسی ۱۶۲۵
 بۆ راستی ناوه‌انی ۱۶۷۳
 بۆ که له نه‌سپ دابه‌زین ۱۹۰۰
 بۆ گرتنه‌وی کاریله‌ی خعلک مه‌ری خو به‌ ناونا
 دان ۱۱۶۶
 بۆ نانی ره‌سی ده‌که‌وی ۱۶۲
 بۆ نانی ره‌سی ده‌که‌وی ۲۵۷۹
 بۆن‌دار بون ۹۱۱
 بوو به‌ ناوی چۆمی ۸۶۸
 بووکه نه‌به‌زانی هه‌له‌په‌ڕی ده‌یکوت: هه‌سه‌ره‌که
 خواره ۳۷۷
 بوون به‌ ناو ۹۴۶
 بوون به‌ دلۆپه ناویک و عه‌رز قووت دان ۹۴۷
 بوون به‌ دلۆپه‌نگ ناو و به‌ عه‌زدا چوونه‌ خوار ۹۴۷
 بوون به‌ قه‌تره ناو و چوونه‌ ده‌ عه‌رز ۹۳۷
 بوونه‌ چه‌قعه‌نی ناش ۴۱۷
 بۆ وه‌ی ده‌بن ته‌سبێ له‌ سه‌ر ناڵ که‌ی ۱۸۸۶
 به‌ناپه‌روو ۲۳
 به‌ ناخ و داخانه‌وه سه‌رناوه‌وه ۶۵
 به‌ نازان و که‌به‌م / که‌به‌من ۲۳۷
 به‌ ناستایه‌ک(ی) ۲۵۶
 به‌ ناسته‌م / حاسته‌م و دوو به‌ لا ۲۵۶
 به‌ ناشکرا ۴۹۷
 به‌ ناشکرای ۵۰۵
 به‌ ناقلی تو ۶۰۰
 به‌ ناقلی من ۶۰۱
 به‌ نامان و بریا ۷۲۹
 به‌ ناوات خواستن ۱۴۴۲
 به‌ ناواته‌وه‌ بون ۱۴۴۳
 به‌ ناو دادان ۱۱۵۶
 به‌ ناو دادان ۱۱۷۰
 به‌ ناو دادان ۱۱۷۱
 به‌ ناوه‌نگی که‌سێک دیتن / نه‌دیتن ۱۴۸۷
 به‌ ناوه‌نگی که‌سێک ناسین ۱۴۸۸
 به‌ ناوری به‌سووتی، به‌ شیری به‌گوژی، گیرۆده‌ی
 نامه‌رد نه‌بی ۱۵۱۴
 به‌ ناوری ده‌ستی (که‌سێک) کاریک کران ۱۵۹۲
 به‌ ناوری که‌سێکه‌وه‌ سووتان ۱۵۹۳
 به‌ ناوڕیکی گه‌ش نه‌به‌وه‌ به‌ دووکه‌لی بۆچی ره‌ش
 به‌به‌وه‌؟ ۱۵۱۵
 به‌ ناوسی به‌که‌له ۱۶۳۳
 به‌ ناوسی به‌که‌له ۲۶۱۲
 به‌ ناوی هه‌مام په‌یاوه‌تی کردن ۹۴۸
 به‌ نه‌سه‌ی شا یابوو کوئن ۱۹۰۱
 به‌ نه‌سه‌ی‌یان که‌وئن ۱۹۴۱
 به‌ (ئه‌سه‌ت) وانی شکاو / ورد ۱۹۶۷
 به‌ نه‌ستۆی که‌سێک نابێن / داهێنان ۱۹۶۸
 به‌ نه‌له‌نگی نه‌نگیژه ۲۱۷۸
 به‌ نه‌مانه‌تی ۲۲۲۷
 به‌ نه‌سه‌گ ۵ ۲۲۳۷
 به‌ نه‌سه‌ت / به‌ نه‌سه‌ی خوای ۲۲۳۲
 به‌ نه‌شتیا (کاریک) کردن ۲۴۹۵
 به‌ نه‌یشکی تینی ده‌نیم / به‌ ته‌ری ده‌ری
 دینه‌وه‌ ۱۶۳۰
 به‌ نه‌یشکی تینی ده‌نیم / به‌ ته‌ری ده‌ری
 دینه‌وه‌ ۵ ۲۵۶۲
 به‌ نه‌یشکی ۳ ۲۵۶۲

- بە نىمامان ۲۵۶۹ a
بە نىمامى رەببىنى ... ۲۵۶۹ b
بە نىميان ۲۵۹۶
بە ئىنسانى / روھى بىنى ئالەمى پەيغەمبەرلىكى ۲۶۱۲ g
بە با شىل دەپ، بە ئاۋ توند دەپ ۷۹۰
بە با و بارانىنى ھەر لە غومرى بەغرى كەم
دەپپەتە ۲۰۷۲
بە بوۈك بىردى ۶۸۷
بە بى ئارەق مەست بوۈن ۲۰۸
بە بېزىنگ ئار ھىنان / كىشيان ۹۵۰
بە بى پەكتەر ئاۋ نەخوارىنە ۹۴۹
بە جۇ نەنگاۋىن ۲۲۴۲
بە چۆك داھىنان ۱۸۴۲
بە چىلكە پوروشكە دە كىرگى كەسپىك ئاخىن ۱۰۱
بە خال و دوۈبەلا ۲۵۶
بە خەوت ئاۋان (پاك) نەبوۈنە ۱۱۷۶
بە خەوت ئاۋان خۇ شوتتە ۱۱۷۸
بە خەوت ئاۋان شۇرەنە ۱۱۷۷
بە خەوت ئاۋ شوشتن و پاك نەبوۈنە ۱۱۷۶
بەخت روۋ تى كىردى ۲۰۱
بە خوارى رازى نە و لە سەرىش جىگى نە ۲۲۱
بەدەنەمگى كىردى ۲۲۲۷ a
بە داغىدا ھاتى ۱۰۱۲
بە دىزى ئىزىرائىل گەران ۲۴۱۹
بە دوۈ سەرە لە قازانچى ۱۱۲
بە دەستى (خۇ) ئاور دە مائە (خۇ) بەردان ۱۵۵۶
بە دەستى خۇت نەبىن خورۈۈى پەشت
ناشكى ۱۰۰۳
بە دەستى مەن نەبىن بە دەستى ئايشە و فاتمان
بىن ۱۷۳۱
بەردارەۋو ۱۶۸۶
بە رانگە ۵۲۵
بەراۋ ۱۱۹۵
- بەراۋ دان ۱۲۰۰
بەرداش ۲۸۰
بەرد بە كالبى شەرىف دانان ۱۹۰۱
بەرد لە ئاسمانى بەرپپتەۋە خەتاي (فەلانىيە) ۲۸۲
بەرد لە ئەۋزى خۇ دان ۱۸۲۵
بەردلىن بارىن ۱۵۷۲
بەردى ئەلەد ۲۱۶۹
بەردىك لە ئاسمانى بەرپپتەۋە دە سەرى (فەلانىيە)
دەگەۋى ۲۸۳
بەردىكى شىتتىك دە بىرىنى باۋى بە سەت ئاققان
ناپەتە دە ۵۸۲
بە ردىن بايە بىز دەبوۈ بە قازى ۲۰۷۷
بەرمال لە سەر ئاۋ گەران ۴۷
بەرمالى كەسپىك لە سەر ئاۋ گەران ۹۵۱
بەرمىن بوۈنى ئاش ۴۱۸
بەر و پەشت ئەتەس ۱۷۶۴
بە رۇز دەگەرى بە كەتەنى، بە شەۋ دەپتەۋە بىن
كورتانى ۵۰۹
بەرەئار ۱۸۶
بەرە بە ئاۋ دانان ۱۱۷۲
بەرە خەلگى دەپن لە سەرى ھەستى ۱۸۷۰
بەرە كەسپىك لە سەر ئاۋ گەران ۹۵۲
بەرى ئاسمان لى تارىك بوۈن ۲۹۶ a
بە رىش با، نۆزى دەبوۈ بە سەربار ۲۰۷۷
بە رىش بوۈيە بىز بابى ھەموۈ كەس دەبوۈ ۲۰۷۷
بە زگى خانى و ئاتەش بازى؟ ۴۱
بە زمانى ئەلغاغ ۲۱۷۲ b
بە زوۋخاۋ بوۈن ۱۳۱۲
بە سوۈنئاندا بە ئاس و پەلاسدا چوۈن ۲۲۲
بە سوۈنئانەۋە ئاس و پەلاس بوۈنەۋە ۲۲۲
بە شەققان ئەۋ دىۋ ئەۋ دىۋ پەن كىردى ۲۲۱۲ c
بە شەققان ئەۋ دىۋ ئەۋ دىۋ كىردى
كەسپىك ۲۲۱۲ c

به شه و به روز دېروا و قمت نانوي ۷۹۱
 بهشي نوستوو و گهراوان نهماوه
 به عالمي ناشکرا کله گايه تي / برو کردن ۲۹۶
 به غار ۸۸۰
 به فراو ۱۲۰۱
 به فرو و دوشاو ۱۲۶۸
 به قسه نالي زهنگان، به کرده ريخ له لينگان ۶۷۰
 به قمت ناستيره ي ناسمان ۲۹۷
 به قمت ناستيره ي ناسمان ۲۰۱۸
 به قمت همه ناستهوان لن حالي بوون /
 نه بوون ۲۵۸
 به قمت عرز و ناسمان (ان) ۲۹۷
 به قمت عرز و ناسمان (ان) له کسيک رازي بوون /
 نه بوون ۲۹۸
 به قمت خيزي قهراغ چومي ۲۹۷
 به کاکه محمد ۱۸۱۲
 به کن ناوري يا بروي پريشکت وي دهکوي ۱۵۱۶
 به کن دليکي يا بروا ننگوتکي لن دهلي ۲۲۶۱
 به کسيک / شتيک پشت ناستوو بوون ۱۹۹۲
 به کوچک ناويک وه ماله کوتهن ۹۵۲
 به کيمار بوون ۱۳۷۳
 به گوپال ناش گيران ۳۹۹
 به گولله و دهرماني بايزاغاي شق له که نالن ۵۱۲
 به گهرين نازابي شتيک به خشين ۳۲۷
 به لکه ناو ده زاري کسيک کردن ۹۵۳
 به ميلي خونا ناو رايه مستي ۸۲۷
 به نان باهاتن و به ناو دا چوون / خوران ۹۳۷
 به نان باهاتن و به ناو دا چوون / خوران ۱۱۸۵
 به نان و ناوي کسيک نه بوون ۱۱۸۶
 به نادر ۱۲۰۲
 بهو ناسمانه شيني ۲۷۵
 بهو جزيره ي خطيل ناغا ده يک، نه پيشتمه ني
 ده ميئن نه دوو تمه ني ۵۱۲

هراو ۱۲۰۵
 هاروو له زاري به ريته وه بو کوشن باشه ۱۰۰۳

پن ئاشکرا کردن ۵۰۳
 پیاو بچینه ماسیان قوونی تەر دهیی ۳۸۵
 پیاو له دای گەری برۆا دهیی تەر و تەسکەشی
 ببۆیری ۱۲۵۸
 پیاوی بی ئن ئافتاوهی بی بن ۵۵۶
 (پیاوی) تەمبەل ئاقلی چل وەزیری هەیه ۵۸۳
 پیاوی خۆهەلکیش وەگ سولری بی ئەسپە ۱۸۷۳
 پیاوی ئنەدار وەگ تەچینی ئاشە ۲۸۸
 پیاوی ئنەدار وەگ تەچینی ئاشە، جاری وایە
 لئی وەگا جاری وایە لئی ناگا ۲۸۸
 پیاوی وایە ئاشە کۆنانیش وەگیر ناکهوی ۳۲۱
 پیت وایە شارویزانە ئەسپەرەیی بەشکینی خەلاتت
 کەن ۱۹۱۵
 پیرمەر و زەنگولە؟ ۱۸۸۳
 پێستی هەیه مووی نیه / خوارینی هەیه گری نیه /
 پشوی هەیه رووحی نیه ۲۴۰
 پێشار ۱۲۱۷
 پێغمەر شفاعەت بۆ کردن / نەکردن ۶۸۳
 پێغمەری ئاخەر زمان ۹۵
 پین / لاق بە عەرزێوە نیشک بوون ۲۵۳۰
 پێمەرە / پێمەرەیی قورئیی بە دەست ناوالێوە
 سووکە ۱۲۶۲

ت

تاہۆ بوون ۲۲۴
 تازی ئەگەر زۆری تەبەرەیی ئاخیری له راو
 دەکەوی ۷۰
 تالار ۱۲۲۳
 تامی ئاوی چۆمی نیه ۸۶۹
 تامی ئاوی ساردی نیه ۸۷۰
 تان و پۆ ئاوریشم ۱۶۲۶
 ترشاو ۱۲۲۴

پاستاو ۱۲۰۹
 پاستاو دە خووس نان ۱۲۱۰
 پاستاو دەرەیتان ۱۲۱۱
 پاستاو راخستن ۱۲۱۲
 پاشاراو ۱۲۱۴
 پاشاو ۱۲۱۳
 پاشەبەرە ئابرووبەرە ۱۷
 پاکانە بۆ خو کردن ۱۲۷۸
 پەر ئاو ۱۲۱۹
 پردی قیامەت پەسان ۳۹۲
 پەرزناخوڕ بوون ۱۹۹
 پشتاو ۱۲۱۵
 پشتاو کردن / بوون ۱۲۱۶
 پشت رق بوون ۹۱۲
 پشتم سەفین بی تەف له ئاستیش دەکەم ۳۲۵
 پشتیلە و سەرخەرمان؟ ۱۸۸۳
 پشتیلە کویز روو دە مافە کەسێک نەکردن ۹۵۶
 پشتیلە کویز له مافە کەسێک ئاو
 نەخوارنەو ۹۵۶
 پەلاری کویزی ۱۷۲۶
 پەنگاو ۱۲۲۰
 پەززی عالی، جیبی خانی ۵۰۹
 پەوشوو بە ئەستۆی کەسێکەو نان و ئاور
 گرتن ۱۵۹۴
 پەوڵ ئالائی رێپە ۱۲۶۳
 پەتەیی کەسێک کەوتنە سەر ئاو / خەستە سەر
 ئاو ۹۵۷
 پەراویزی ئاسمان ۳۱۲
 پەر بە سەری قانراغای ۵۲۸
 پەستاو ۱۲۲۱
 پەنجە / قامک دە ئاو رو نەکردن ۹۵۸
 پەنگاو ۱۲۲۲
 پەینت گیرە کرد ۵ ۲۲۲۶

- ترشاو ۱۲۲۵
تږی ناخر کهندن ۸۶
تف ده زاربا نیشک بوون ۲۵۳۱
تغه‌نگ شوږ کرینه‌وه ۷۲۲
توراش ۴۸۲
توز بهری ناسمان گرتن ۲۹۹
تومار ۱۲۲۶
تووتناو ۱۲۲۷
تووتنی خوڅ و ناغای کهر ۵۲۹
تووره‌ک‌ی به‌تال نهمی بن ناگیرنی ۱۸۷۴
تووره‌ک‌ی سولنی نهم‌توم داپړنی ۱۹۵۲
تووشی کاک ... (ناویک) بووم / دیمت په‌کجار
داماره / بیست و دوو تمه‌نم بډ بژارد / له‌سه‌ر
چوک داسه‌پن‌ناوه / کیمم شالغ‌ی تووننی کرد /
کوریکم لن‌ده‌هین‌ناوه / نه‌گه باورنی نا‌ک‌ن / نه‌و
کاکه ... (ناویک) ناوه ۶۹۴
تووشی گ‌وشتی بن نیشک بوون ۲۴۶۷
ته‌لنی نامان لپ‌دان ۷۲۲
ته‌خاراو ۱۲۲۸
ته‌پ و نیشک پیکه‌وه سووتان / سووتاندن ۲۵۱۸
ته‌په و نیشک ۲۵۶۵
ته‌په و نیشک کردن / هه‌لاویشن ۲۵۶۶
ته‌شقی عه‌رز و ناسمان شکان ۲۹۶
ته‌شی‌پ‌س نه‌گه ته‌شی‌پ‌س بن به‌کلکی / کیری
که‌ریش د‌ه‌پ‌ر‌س‌ن ۳۳۸۸
ته‌غارو ۱۲۲۹
ته‌غقه له‌بن دم‌فریک هینان / هاتن ۹۰۷
ته‌مح و ناره‌زوو ده‌نیش‌سان‌دا پیر نابن ۱۸۹
ته‌ماع نهمی سه‌رک‌نیشه ۱۸۷۵
ته‌ندووراو ۱۲۳۰
ته‌ندووریک ناوری تینا / بن ناوره‌که قاهی تینا /
نیو ناره‌ک‌ی ناوی تینا / نیو ناوره‌که ماری
- تینا ۱۵۰۶
ته‌ندووریک ناوری تینا / بن ناوره‌ک‌ی قاهی تینا /
نیو ناره‌ک‌ی ماری تینا ۷۹۲
ته‌نکار ۱۲۳۱
ته‌وریزی بوون و گو‌له‌گ‌نم نه‌پ‌تن ۹۱۲
ته‌ونی چاره‌م‌شی به‌ناوی زم‌زم‌یش پا
نابیت‌هه ۱۱۱۸
ته‌یر له‌ناسمان راگرتن ۴۰۰
ته‌یری گول ناشق به‌داری وه‌غه‌مووته ۴۸۸
تن‌ناخنن ۱۰۵
تن‌ناخنن ۱۰۸
تن‌ناخنن ۱۰۹
تن‌نالقان ۷۰۸
تیر ناگای له‌برسی نیه ۶۳۹
تیراو ۱۲۲۲
تیراوی ۱۲۲۳
تیراوی ۱۲۲۴
تیرتیرین ده‌گ‌ل ناسمان کردن ۲۹۵
تیر له‌که‌وان ده‌رچور ناگه‌پ‌ته‌هه ۹۱۸
تیری له‌ناوالی چ له‌وی و چ له‌که‌ننالی ۱۴۶۵
تیری نه‌به‌نیت بډ نازل بن ۲۲۵۱
تیری نه‌به‌دی وه‌ناموزای ده‌ک‌وئی ۷۴۸
تیراو ۱۲۳۷
تیسواو ۱۲۳۸
تیک‌نالقان ۷۰۹
تن‌کوشین به‌هویای جیرانی نیشک ۲۵۰۵

ج

- جارىنگە و ئەوجار بوون ۲۰۱
 جارى وايە ھەلاتن نازايىيە ۲۲۲
 جارى وايە ھەلاتن دەس كىرەنە ۲۲۲
 جاسى چىل كىلىل مېھرابىي ئاۋە / ھەر كەس بېزانى
 ئاقلى تەۋاۋە ۵۷۲
 جانئوپەكى شىبىرى گامىنىشىن بىخو، نە ئاۋىدا
 دەمنى ۸۲۸
 جاۋ بە قىمەتى ئەتەس ناپى ۱۷۶۲
 جەيلى ئاقلى نە چاۋىدايە ۶۰۲
 جەيلى كۆيزە ۶۰۲
 جەشنىت ۶۲۱
 جەلەر بۇ ئەسەبى تۆر شىل مەكە ۱۸۷۶
 جەلىت ئاغا و ئۆگەرى نازان / پىن ناۋى ۵۱۴
 جەۋانار ۱۲۲۹
 جەۋانى بىن ئاقلى گۈلى بىن بۇنە ۵۸۴
 جەۋخىن مالى بە، ئاش مالى مەبە ۳۶۵
 جەۋگە ئەگە لە بىنەۋانى ھەنەنەيىرى چاك بىۋىنى
 ھاسانە ۳۶۶
 جەۋگە بە ئارەزوۋى خۇي دەروا ۱۹۰
 جەۋتە لە ئاسمان نان ۳۰۱
 جەۋتە لە ئەستېۋە دان ۲۰۲۲
 جەۋچەك بۇ لە ئاۋ نەكران ۹۵۹
 جەۋشەك بېيچەۋى خۇي دە باۋەش دەگەرى دەلن
 ئۆخەي نەرم و ئۆلەكەم! ۲۵۸
 جەۋ و جەۋت؟! ۱۸۸۳
 جەۋرە لە رېي ئاۋى دەشكى ۸۳۹
 جەۋرەگ نازارى ھەيە بېزارى نېە ۲۲۱
 جەۋرەگ ئاۋاس كىرەن ۱۶۴۸
 جەۋماعت زۆرە و ئىسپوۋەت كەم، نەبىن بەش
 بىكا ۲۲۷۶
 جەۋالى يەتال بىرەن ئاش ۴۲۰
 جەن لىز كىرەن / جەن پى لىز كىرەن ۹۲۹
 چاندېر ھەۋلا رەشى / دىنيى داپۇشى ۲۷۲
 چاك دەبىن ئىشلا ۲۴۸۲
 چاكە لە چاكە ئاۋە ۱۶۴۴
 چاكەي بىكە و بە ئاۋىيى دادە ۱۱۶۵
 چالاۋ ۱۲۴۰
 چار پىر بوون لە ئاۋ ۹۶۰
 چاۋت بە قوۋىنى
 چاۋ توپراۋى ۱۲۵۶
 چاۋى كۆيەر ئاۋ / فرمىنىگ كىرەن ۱۰۴۹
 چەخىرەللا ۲۱۸۹
 چە شا بى و چە گەبى بەشت ھەر گەزە جەۋىنگە ۷۸
 چەلپاۋ ۱۲۴۱
 چەلدەر ۲۲۳۲
 چەنكاۋ ۱۲۴۲
 چەنكاۋ خۇر ۱۲۴۴
 چەنگە لە ئاسمان / پەپەپەزچەكى ئاسمان نان ۳۰۲
 چەۋتە سەر ئارنى، لېم ناپەتە خوارى ۲۲۹۸
 چەۋپراۋگ ۱۲۴۵
 چەۋلەكە لە ھەۋا فرۇشتەن ۲۶۱
 چەۋماۋ ۱۲۴۶
 چەۋماۋ ۱۲۴۷
 چەۋمە سەر بەردى / رۋانىمە لە زەردى / ئارنى بە
 چەۋپۇك / بەرەۋو لە بەردى ۳۶۱
 چەۋمە سەر گانپەكى ئاۋ نا، دەستەم شەۋت چاۋ نا،
 رۇزەھەلات تار نا ۷۹۹
 چەۋمە سەر ھەردىكى / رۋانىمە ھەردىكى / دارىك
 بە چەۋپۇك / دەپىدا لە بەردىكى ۳۶۱
 چەۋنە پەپەپەزچەكى ئاسمان ۳۰۲
 چەۋنە دە زارى ئەزىپەھالە ۱۸۳۲
 چەرم ئەستۋور بوون ۱۹۹۵

چەرم و ئاسن و کردۆلە / وێی دەخەن رمشی
 دوولە / سەرگەرە کردی بە قوولە ۲۱۹
 چەرمی ناووسو ۱۰۹۶
 چەقل بۆ چەم، رەخش بۆ رۆستەم ۱۸۶۵
 چەقل مەنشووڕە ئاموزای سەبە ۷۳۹
 چەلاو ۱۲۴۸
 چەمۆلە بۆ تۆ ئاویێنە بۆ من ۱۷۰۹
 چەند ئاقل و ئەواوی ۶۰۲
 چەند بە ئاوانی ئەو رۆژەییووە بوو ۱۳۳۹
 چەندت مێژۆ خواریووە، سەت ئەوەندەم قونجک
 فەزێ ناو ۲۲۸۹

خ

خاتەر جەم بوون ۱۳۲۶ b
 خاکار ۱۲۴۹
 خاسم بە سەوورەبە، دەنا نیر و ئامورم بە
 قایشەووە هەڵمگرت ۷۵۵
 خەزم بە بوونەو بۆت هەن ۲۰۷۹
 خەزم گۆشتبێت بخوا ئێستک ناشکێن ۲۴۵۲
 خەزمی ژنی لاو لاومبە، لە بەیانیان دەپشکوی و
 ئێواران خە دەبێتەو ۲۶۲۳
 خەستە ئەستو / سەر ئەستو ۱۹۶۹

خۆ ئارایش دان ۲۱۵
 خۆ ئازا کردن ۲۲۸
 خۆ ئاو نیە بۆت هەڵبێنجم ۸۷۳
 (خۆ) ئەسەت ئۆ رەبە جۆ ناخوا ۱۸۸۷
 خۆ ئەنگاوێن ۲۲۴۶
 خوارن ناگای لە برانی نیە ۶۳۰
 خۆ بە ئاو و ئاور دانان ۹۴۱
 خۆ بە ئەستۆی کەسێک دابیرن ۱۱۷۰
 خۆ بە حەوت مانگای زار ئەگۆرینەو ۵۳۹
 خودا ئەگە بیدا گورگ مەری دینن، ئاومالک
 دراو ۱۰۶۲
 خودا ئیمانەت بە نەسب کا ۲۵۸۵
 خودا ئیمانەت داتن ۲۵۸۶

ح

حاجەتی ئاوی ۱۸۷۲
 حالەگەت؟ ئەحوالەگەت؟ ئەسبابی نێو
 پاتۆلەگەت؟ ۱۸۱۷
 حشکاو ۱۶۵۲
 حوكمولایلا ۲۵۶۸
 حووجی بنی عەللق ۲۹۱
 حەپە لە ئاسمان کردن ۲۰۴
 حەتمی بوونی کار یا رووداوێک ۱۳۲۶ b
 حەرز و ئاسمان خۆ لیکدا ۲۸۳
 حەرز و ئاسمان خۆ لیکدا خەتای ۲۸۴
 حەشرە و تۆمەت زەلیل ۱۷۳۸ a
 حەک ئاورت لێ باری ۱۵۷۲

خويناو ۱۲۵۲
خويناو ھەلئەنن ۱۲۵۲
خوئىن-گر و خوئىن-ئەستىن. برا و برا. ئامۇزا و
ئامۇزا، ئەۋى دى ھەموۋى گىرىي پەرزە ۷۵۰
خوئىن ناپىتە ئاۋ ۸۲۱
خەتتا بەرىنگىسى گەۋرەپە كەس خۇي لەبەر
ئاگرۇ ۱۹۴۷
خەتتا كەس ۋە(ئە)ستۇي خۇي ئاگرۇ ۱۹۴۷
خەرجەت تۆ بىن و دەخەلت دە ۸۲۲
خەرمەنى خۇبە ھەموو بايەك شكاندن /
ھەلاۋىشتىن ۴۷۹
خەست ۱۱۰۲
خەللاتى بىلەم ئاغاي ۵۲۰
خەلگ گىلى بە كىۋىيەۋە نەخۋارىۋو ۵۹۲
خەنجەرى بىن كالان ۋەنگ دىئى ۲۲۲
خەنجەرى لىۋەدى گون ناپىن، ئاۋى پىئاكەسى تەپ
ناپىن ۸۰۰
خەنە خەنى ئاپىش و فاتمانە ۱۷۳۰
خەۋ خۋە ۲۰۹۲
خەۋ خەۋى دىئى ۲۰۹۲
خەۋ رەۋىنەۋە / خەۋ رەۋاندەۋە ۹۰۸
خەۋى ناپە بىيانۋى گىچە ۳۷۷
خىتراۋ ۱۲۵۵
خىز بى و بىر بى بە ئەستۇ / مىلى كەسىكىنا
ھاتىن ۱۹۷۱
خىزە ئىشاللا ۲۴۸۲
خىزاۋ ۱۲۵۶

ر

دارناۋس ۱۶۵۲
دار بۇ كەسىك دە ئار نان ۹۶۲
دار بە ئىشكى بىلنە ۲۵۰۶

خودا بۇ كەس دە كولانەي ئاكا ۱۹۲
خودا پىلاۋى دەبا بە يەكتى و ئىشتىي دەبا بە
يەكتى ۲۴۸۷
خودا / خۇلا ئاقلىك داتى پىي بە پىچى ۶۰۶
خودا / خۇلا ئاقلىك بىدا بە مىللەت ۶۰۵
خودا / خۇلا يا بىگىۋىي ئاقلىك داتى ۶۰۷
خودا رۇھمىك بە ئىمانەكەمان بىكا ۲۵۸۷
خودا غەزەب لە نارى بىگىر دىكەتە چەقەنى
ئاشى ۳۸۹
خودا لە سەرەي ئاگادارە / ئاگاي لىيە... ۶۲۲
خودا ھىلانەي بۇ دەبىي كۆيىر دەكا ۳۸۲
خودايە ئاقلىم لىنەگۆرى ۶۲۵
خودايە لە سەر حومرم ھەلگىرى، لە سەر ئاقلىمى
دانىيى ۵۷۰
خۇدە ئاور ھاۋىشتىن ۱۵۹۵
خۇدە ئاۋرى سۈۋر ھاۋىشتىن ۱۵۸۶
خۇياۋ ۱۲۵۰
خۇرى ئەگە چاك بى بە پىشتى مەپرەۋە دەبى ۲۰۷۱
خۇشاۋ ۱۲۵۱
خوشكى بەردى ئانىشكى ۷۶۱
خۇش ھاتى و خۇش رابىردى، ئاۋدەلىنگى
ئابىروى بەردى ۸
خۇ كەپتە ئاۋ نپە ۸۷۲
خۇ گۆزە نپە دە ئاۋىي ھەلەم ۸۷۵
خۇل دە بۇي خۇ كىردى ۱۵۷
خۇ لە ئاۋ و ئاور دان ۹۳۲
خۇ لە ئاۋى خۇپ / خۇرپىن ئەنان ۹۶۱
خۇ لە ئىمان كىردى ۲۵۹۲
خۇلى قوون تەندۈرى خۇت بخۇي ئەك پىلاۋى
خەلگى ۴۸۵
خۇيەكى گىرتت بە شىرى ئەركى ئەگەي بە
پىرى ۱۵۱۷
خويناۋ ۱۲۵۲

- دار بە شىلكى دانىيە بە پىرى دانايە ۲۵۰۶
دار پىر دەپن جاريكى باز لە سەر دەنيشىن ۴۰۱
دار لە جىنى خۇي ھەلقەنى ئىشىك دەپن ۲۵۰۷
دار لە دارە / ئاساسنى جەلەدارە / بەنى
ھەسارە ۲۲۰
دار لە دارى / ھەتەك لە ھەوسارى / ئاسن لە
زارى ۲۲۱
دار لە سەر پەرد دانەنان ۹۵۸
دارى ئىشىك بە ئاورى نەپن دانايە ۱۵۱۷
دارى ئىشىك بە ئاورى نەپن دانايە ۲۵۰۸
دارى تەشۋى نەپىدە / ئاردى ئاش نەپىدە ۳۶۲
دارى تەشۋى نەپىدە / ئاردى ئاش نەپىدە / كراسى
دەرزى نەپىدە ۱۴۸
دارىك دە ئەشكەرتى بىلەن قەت بەر نامەينى ۲۰۵۳
دانائو ۱۲۵۷
دانەپزىزە كرىنى ئاش ۴۲۱
داۋىنت چەورە؟ يان ئىستىر لووشكى لىتاۋە ۲۴۲۰
داپدا تاي كەلامەللايە ۲۲۰۳
دايگم مەن و بابم مەن ۲۵۶۸
دايگى كوپان بەراۋە ۱۱۹۷
دايمائو ۱۲۵۸
دەرزى ەرز و ئاسمان(ن) كرىن ۳۰۵
دەرزى ئاقلى دە چۆكى / ئەۋتۈرۈلپە ۵۵۵
دۇئاو ۱۲۵۹
دۇ ئاگا كرىن ۶۵۳
دۇ ئاگائى لە دلانە ۶۳۳
دۇ ئاۋىنتى نلە ۱۷۰۵
دۇ لىن ئەستۈر بۈۈن ۱۹۹۶
دۇلۋە، ئاسنىش / بەرپىش كۈن دىكا ۳۲۶
دۇلەرد ۱۲۵۳
دۇلى بەرد كرىنە ئاو ۹۶۳
دۇلى كەسىك ئاۋىپزىن كرىن ۹۸۷
دۇلى كەسىك ئاۋىنتە بۈۈن ۱۷۱۱
دۇمناخنىن ۱۰۲
دۇم گوروى ۱۲۸۳
دۇم / لىۋ تەرى كاسە ئىشىك ۲۵۱۹
دۇمەزەرد كرىن ۱۰۲۷
دۇنيا ئاو بىپالە جىنى خۇي نابزوى ۸۷۶
دۇنيا بە چەرخ و فەلەك دەگەپن / بەرانە و دايگى
مەپن ۱۴۲
دۇنيا ھەمىرى نەمىنىن چۆلەكەش قورون
ھەلقەكەينى ۵۳
دۇنيا ھەلەشكورتىن ۱۷۳۸ a
دۇخاۋ ۱۲۶۰
دۇستى بگرە بە قەسپىك، مەيدە بە ئەسپىك ۱۸۷۷
دۇشاۋ ۱۲۶۱
دۇشاۋ (ئەگە) زۇر بۈۈ دە گۈنى
ھەلەسۈۈن ۱۲۶۲
دۇشاۋ بە گۈنت لە جىنەيكى بىن ئاو ۱۲۶۳
دۇشاۋ مۇ ۱۲۶۹
دۇشاۋى ۱۲۷۰
دۇلاش ۴۸۳
دوۋ ئەستىزە ۲۰۳۳
دۇ و دۇشاۋ لىككەن ۱۲۶۷
دوۋر ئەنگىۋى / كوزى نىزىك خەسار ۲۲۵۶
دوۋرى مەيل بىرە ۳۳۷۱
دوۋر زەمان ئاورخۇش كەرى شەپە ۱۵۶۳
دوۋلك دە ئەستۈر / مەل نەكران ۱۹۷۳
دوۋلك لە سەر مىلى / ئەستۈرى كەسىك دانان ۱۹۷۳
دوۋلىنگ / دوۋلىنگانە بە سەر ئەستۈرى / مىلى
كەسىكدا ھىتان ۱۹۷۳
دوۋمبەران بە دوۋمبەران / ئاشى لە سەر دوۋ
قۇلەران / بە دەۋرى پىر و پىنقەمبەران ۲۶۳
دوۋىيە و نابىن بە سىن ۲۷۳

دستاو سووک ۱۲۸۵	ده ناو کردن ۹۶۳
دستاو قورس ۱۲۸۶	ده ناوی زمزم هلکيشان و پا(ک) نه بونه وه ۱۱۱۹
دستاو ناخوش ۱۲۸۷	ده نه شکوتدا قسه کردن ۲۰۵۷
دهست به تالقې کابه گرتن ۷۰۰	دهبر کسيگدا بونه ناس و پلاس ۳۲۵
دهست به ناو گپاندين ۹۶۵	دهپشدا جې رمبه گې بگوه دوايه رمبه گې
دهست به خنه بوون ۹۱۲	بچه قينه ۱۱۲
دهست ټيگال کردن ۲۵۶۷	ده تينيموه ۳۳۸
دهست ده ناستري کسيگ کردن ۱۹۷۵	دهتکوت گوزيگيان ناوی سارد پينا کردم ۸۸۶
دهست که شکا جيني خزي ناگريته وه ۹۱۸	دهتواني نهمې له سر نال گې ۱۸۸۶
دهست له رمش و سې نمان ۹۱۲	ده ته مندوړی ته پ / گولگې ته پدا ناوړ
دهست له رمش و سې نمان ۹۵۸	کرينه وه ۱۵۷۲
دهستم به ناتنگ / لايه کي ناتنگ نهمانبوو ۴۴	ده ته مندوړی که وي ناسووتې، ده ناوی که وي ته پ
دهستم به ژيړي / نهم به کيړي / خلخه خلپه تي	نابن ۷۹۳
ناوړی بؤ تيړي ۱۵۰۷	ده دهرکوه نه هاتن ۷۳۳
دهست و پې سپيلگ ۹۲۶	دهراو ۱۲۷۲
دهست و پې سپيلگ بوون ۹۱۲	دهراو پا(ک) کرينه وه ۱۲۷۸
دهست هاتنره به رمخو ۱۷۳۱	دهراو تالې کرينه وه ۱۲۷۷
دهسته پاراو ۱۲۰۶	دهراوی روون شک نه برن / نمان ۱۲۷۹
دهسته شکاو بوون ۱۸۹۳	دهراوی رووني "خوړ خوړه" په له ویش تو ربه
دهسته شکاو بوون / کردن ۱۱۸۹	جو قه رزداره ۱۲۷۵
دهسته ونه ټو دانيشتن / مانره ۱۸۴۶	دهراوی رووني "وسوړگند" بوو نه وپش گال و
دهستي خاترجه مې باوي پشت نه ستوت ۱۹۵۳	گامپيشيان تېر کرد / ټي پيا ۱۲۷۲
دهستي دهستي پېن کردن ۲۳۲۰	دهراوی زار ۱۲۸۰
دهستي زوړ ناو به کتون هلندبا ۸۴۲	دهري نه چهل پېن نامه ۱۸۰۷
دهستي کسيگ وهک دهستي نايشن و قاتمان	"دهرمان" ناوی گرتوه ۱۰۵۸
بوون ۱۷۳۲	دهروثامان لي پړان ۷۳۳
دهستي مانوو له سر زکي تيړه ۱۹۴	دهروا لاقې نيه، دهخوړي گزشتي نيه ۷۹۲
دهشتي ناوه، ناوی ته ندوره ۷۹۵	دهريا پيشي نه گري نيشکاوې دي ۲۵۳۳ a
دهشتي نللا به رهاني ۲۱۹۰	دستاو ۱۲۸۱
دهشتي کاکي به کاکي ۲۱۹۰	دستاو ۱۲۸۳
ده عباي خوړين تال له ناري ژه قنه مووتې	دهستاو خزش ۱۲۸۲
دهپش ۳۸۸	دستاو دانه وه ۱۲۸۲

دملنی بهله چه که له بهر تاوینت نیشک
کردنه ۲۵۲۷ a
دملنی بهنی نه ستووری قهت ده شه و گوردی کس
ناپه ۱۹۸۳
دملنی پېش له شکرې گنډاوتنه ۵۳۱
دملنی تارانی / نه ورپزې گوله گه نسی نه پیوه ۴۰۲
دملنی تالانی گنډاوتنه ۵۳۱
دملنی تیلی خوارپوه ۲۵۲۷ a
دملنی جیوهی تن کراوه ۲۴۷۷
دملنی چیلکپه تالابروکی له هالاره ۶۸۷ b
دملنی ناوه نه زووه ۲۵۲۷ a
دملنی ناوه گیاه ۲۵۲۷ a
دملنی / ده تکتوت سیخه بی ناوئی په ۸۷۸
دملنی / ده تکتوت کاسی قهره چیان نار
بردوپه ۸۷۷
دملنی / ده تکتوت کوله که سه راوی په ۱۳۶۶
دملنی / دملنی ناوړه ۱۵۲۴
دملنی / دملنی ناوړی پښه ۱۵۲۵
دملنی / دملنی نه حمده رووتی له سنگه ری
دهر کردپوه ۱۸۱۳
دملنی / دملنی چه قه نای ناشی ۴۰۲
دملنی / دملنی سوری هه مزاعای پښه ۵۳۱
دملنی / دملنی گولی گه نم و چه قه نای ناشی
نه پیوه ۴۰۲
دملنی رمبی ده کونگی شای برپوه ۵۳۱
دملنی رووحی به شه ری ۵۳۳
دملنی سالفه ری دوازه ی مانگی گنډه ی به پیکولانه
پښه دملنی و (فلانی) ده خوا ۲۱۴۰
دملنی سوراخ / قوونچکی زبیری ۵۳۳
دملنی سیوینک له ت کراون ۱۴۸۰
دملنی شورباو پیوه ۱۳۲۰ b
دملنی عیسا گرتوویه و موسا تینی ناخنیوه ۱۰۷

ده عباپه که نیواران قوونی له بن کلکت، فجووړ
نه که زهرده له سه راوی دا کلکی ده پیته پش
قوونی ۲۶۱۳
ده (فلان) چینیشت / خوارده مهنی په (دا) بیکولینی
توخونی نایه تی ۱۷۳۲
ده گاته هه موو شتیکی: هه موو شتیکی ده خوا!
گه پشته خوی به مرئی ۷۹۶
ده کوئی گادا نووستن ۶۴۹
ده گال به غری پار چوون ۹۳۷
دملنی ناچوړ و ماچوړ / ناچوړ باچوړان ۲۹
دملنی ناشه رانه ۳۵۶
دملنی ناواله نوانن ۱۳۷۶
دملنی ناوړی پېوه ده تین ۱۵۲۴ a
دملنی ناوسه ۱۶۴۶
دملنی ناوین په ۱۷۰۷
دملنی نه حمده رووتی له سنگه ری
دهر کردپوه ۵۳۱
دملنی نه سپی بز زین کراوه ۱۸۸۸
دملنی نه سپی تپخانه په ۱۸۸۹
دملنی نه سحابه په ۲۰۲۶
دملنی نه علماسه ۲۲۲۱
دملنی نیخته کهله ۲۴۰۶
دملنی نیخته په ۲۴۰۷
دملنی نیخسیره ۲۴۱۱
دملنی نیخسیری رومنه په ۲۴۱۲
دملنی نیخسیری مه که و مه پینانه ۲۴۱۳
دملنی نیزارانیله ۲۴۱۸
دملنی نیسکی ده گه روی گیراوه ۲۴۶۳ a
دملنی نیسیومه تی تن کراوه ۲۴۷۷
دملنی بز سه غیرانی گرتووه ۱۸۹۴
دملنی به ناوړی کولپوه ۱۵۳۶
دملنی به حوت ناوان شوراهه توه ۱۱۷۵

کونيمه ۲۰۳۹
 بيزه له ئسکويي به کولتره ۲۰۲۰
 ديئلي فسوس تاجي رهش کوژي نابي ۱۸۸۲
 ديئلي فسوس تاجي رهش کوژي لن پهيدا نابي ۲۳۷
 ديئره رهشئ ناسمانه / چاوي پر له گريانه ۲۷۴
 ديئيهگي ناورهان له سات شاري ويران
 چاتره ۱۶۵۸

واشمهاردن / راسپاردن ۱۹۰۷ d
 راسمهپارده / راسپارده ۱۹۰۷ e
 راسمهگواتن ۲۲۴۸
 راخهري گهسيگ عرز و پنخهري ناسمان
 بوون ۳۰۶
 رانان ۵۴۵
 راسپارده / راسپاردان چيان له سر نيه ۱۹۰۷ f
 ردين وهرهري کلک بهن دروو، ئسپيني سر
 شاني وهگ شانه ميرو ۱۹۳۰
 رژد بووني نامور ۷۵۶
 رسق و نهجهل غايين ۱۸۰۸
 رقي ئستور ۱۹۹۸
 رق هيه سال ناورهان کور، رق هيه سال
 ويران گهر ۱۶۵۷
 رقي ههويي به يک به ئسکويي به، رقي ناورجابه
 يهک به دنيايه ۲۰۴۱
 رکيف بهتال کردن ۱۶۳۳
 رکيفکوت ۱۶۳۹
 روژت ديئته وه نوره نلشت بيته وه ۳۹۰
 روژ لسهر کلههويي ۲۶۳۰
 روژ هتا / تايوارئ ۲۶۲۸
 رووت چ باکي له ناوي ۸۳۲

دهليئي قهرهني ناغاي مامه شه ۵۲۲
 دهليئي کاريزاوه ۱۳۶۲
 دهليئي کچي شا کوزي ري تهوريزي به ۵۲۶
 دهليئي کوژري ئسپين لن کهوتوه ۱۹۴۱
 دهليئي کهولي ئسپينانه ۱۹۳۲
 دهليئي له ناشي هاتوته وه ۴۰۴
 دهليئي له بهر تاوييت ئيشک کردته وه a ۲۵۳۷
 دهليئي له زهرهوايي له وهپاروه a ۲۵۳۷
 دهليئي ماران مژتويانه a ۲۵۳۷
 دهليئي ماييني کاکلاغاي گهريني به ۵۲۳
 دهليئي مينايي بن گرده ۵۲۳
 دهمار ئستور ۱۹۹۷
 ده مالي کولي کردن ۷۴۱ a
 ده ماني نا نيه دانهي برويشي، به بن دهريني
 چوئي دهکيشي ۵۰۹
 دهمانجهي له سر هين ۱۸۸۲
 دهه پاراو ۱۲۰۷
 دهنگت بري ۲۳۴۹
 دهوران دهوران، هه دههه دهوري / دوو نار له
 جامن هه يک له رنگن a ۷۹۶
 دهوري به حره نيوي ناوره ۱۵۰۸
 دهولت زياد و مال ناوا / مالي ناوا ۱۳۳۰
 دهوه ناش ۲۲۲
 دهوهن به ناش هين کردن ۴۲۳
 ديارى شوان ناله کوزک / ناله موزه ۷۳۶
 ديت نهزم، نه تديت دزم ۱۸۲۳
 ديتيانم نهزم، نه يانديتم دزم ۱۸۲۳
 ديدار / ليک ديدار ناخرهت بوون ۹۹
 ديوار ۱۲۸۸
 ديوار هيلان ۱۲۸۹
 ديزه خللور بزه دهرخهني ديئه (ديته وه) ۱۲۶۰
 ديزه کوتي: بنم زيپينه، ئسکويي کوتي: نهمن له

۲۶۲۹ رېڭى ئىۋارە و سىجەنن	۱۶۷۸ روو دە چۆل و پشت دە ئاۋەدانى كرىن
	رووناو ۱۲۹۲
	رووى خۇشى نەپىتن ۱۱۳۲
	رووى دەپەى سۋارى پىۋاى دەپى ۲۰۰۳
زار ئاۋەلە / ئاۋەلا ۱۶۹۰	رەشاۋ كەۋتن ۹۶۶
زار ئەشكەوت ۲۰۵۶	رەشاۋ كەۋتن ۱۸۹۶
زار ئەشكەولەت ۲۰۵۹	رەببى ئاورت ناپىسى ۱۵۰۰
زار بەراو ۱۱۹۹	رەببى / يا خۇدا ئەمەگم بىگىرى ۲۳۲۲
زار بە ھاوار ۱۶۹۰	رەھمەت لە ئاۋخۇر ۱۰۱۶
زار دىراو ۱۲۹۰	رەخش بۇ رۇستەم، گاپان بۇ دوشەم ۱۸۶۵
زاركى كېسە بە كەۋەر بەستىن ۱۶۹۲	رەشاۋ ۱۲۵۳
زارى دەلىنى ئەشكەۋتى دىلوۋكول ئى ۲۰۵۴	رەشاۋ ۱۲۹۳
زارى قەبرى بۇ سى كەسان ئاۋەلەپە: بۇ پىۋاى	رەشاۋ ۱۲۹۵
جەپىل، بۇ ئەلەپاز، بۇ ژنى دوۋگيان ۱۶۸۹	رەشاۋ ۱۲۹۶
زارى لە پەشتى / بۇخۇى لە بەردى / ھىزى لە	رەشاۋ لە چار ھاتىن ۱۲۹۴
ئاردى ۱۵۰	رەشاۋ ھەلپىنان ۱۲۹۷
زارى لە پەشتىن / بۇخۇى لە بەردى / ھىزى لە	رەشاۋ ھىنان ۱۲۹۸
ئاردى ۲۶۲	رەشەخانور ۲۸۶
زراو ۱۳۰۳	رەشى بەرتاۋى سەپى ئابىن بە ئاۋى ۸۴۳
زراو بىردىن ۱۳۰۴	رەشى رەشان / رەببىتە نىۋ ھەزان / رەببىتە
زراو بىردو ۱۳۰۵	دەر ئاۋى لەدو دەرەشان ۷۹۷
زراو تۇقۇن ۱۳۰۶	رەشى رەش بەراز / دىنوۋكى ئالغە گاز / چەلگەزى
زراو چوون ۱۳۰۷	كراس ۶۹۲
زراو چوون ۲۵۳۱	رەقاۋ ۱۲۹۹
زراو نەمان ۱۳۰۸	رەقى رەقاىى / نەرمى نەرمایى / رەقم دالە
زكى تىز ئاگای لە زكى بىرسى نى ۶۳۹	رەقاىى / گەپى بە گەرمایى ۲۰۰۶
زكى زەلام بى ئاۋەلە ۱۲۶۶	رەۋەى شارمولىنەۋە ۱۹۰۱
زمان ئامان ۷۴۰	رىخاۋ ۱۳۰۰
زمان پارلو ۱۲۰۸	رىخاۋى ۱۳۰۱
زمان لە ئەلماس تىۋىتر و لە گورىس دىۋىتر	رىخاۋى ۱۳۰۲
بوون ۲۲۲۲	رېڭاى سەراۋى ۱۲۲۶

ساجه له تبه به هواوه / هر كس هلى با نلقى
 تمواوه ۵۷۵
 ساحب نيمان ۲۵۹۷
 ساربا ۱۳۲۲
 سارباوه ۱۳۲۴
 ساكه دهشت ۳۱۹۰
 سالى نازارى ۲۴۶
 سالى سىلوى ۱۳۳۲
 ساپهقى سامان، هورى فېرنگى / دوو ناو له
 يهك جام، هر يهك له رهنگى ۷۹۸
 سندان ۱۲۵۳
 سوار نكه سوار بن نمران نهمى خوى چون
 تعليم دا ۱۸۷۹
 سوار له نهم نيلنه خوار ۱۹۰۲
 سواري خلكى هر پياده ۱۸۷۰
 سوارى له نهمى بن نيلته خوارى /
 نادهبه زينى ۱۸۸۹
 سوارى هات له ناشوره، سى تورمكى به پاشوره،
 يهكيان گور بو، يهكيان موو بو، يهكيان توو بو،
 لقمه دا له گور، دهست برد بو مو، قهم گرت له
 توو ۳۶۳
 سوانى له قورنى سى دهكا ۱۶۲
 سوبانللا ۲۱۸۸
 سورانى سې سئلته با برديو، قيته قيتيتى له
 برسان مردو ۵۰۹
 سوورى سهر سقهت / ناييلمه نيو نوزمهت /
 تېر ناكا مېشكه رمقهت ۵۵۳
 سووك ناوې ۱۶۲۱
 سويواو ۱۲۲۴
 سه تاشى دلمسته، ناشهوان قورنى سى ۳۹۱

زمان لن گېرى سهر ناسوويه / سلامته ۳۳۷
 زناو ۱۳۰۹
 زنجكاو ۱۳۱۰
 زوردار ناوى سهرهژوور / سهرهوليز دېروا ۸۴۵
 زووخاو ۱۳۱۱
 زووخاو به دهست كسيگوه هلىنان ۱۳۱۴
 زووخاو بن هينان / بن هلىنان ۱۳۱۵
 زووخاو له دهست كسيگ هلىرشتن ۱۳۱۳
 زهرياو ۱۳۱۷
 زهره و سوورى نيواري ۲۶۳۰
 زهرى زهرمان / له بن بهردان / نالقي شيران /
 گوڼي نامهربان ۶۹۳
 زهلكاو ۱۳۱۶
 زهنگچوون ۲۵۳۱
 زهوى بليند ناوى ناخواتوه ۸۴۶
 زېرهى گه سپك گه پشته ناسمان ۳۰۷

زاراو ۱۳۱۸
 زاراوى ۱۳۱۹
 ژن نالقي ده كوشى دابه، نكه ههستا بن لى
 دهپژى ۵۸۶
 ژن دملنى نانى نيشكم دهست كهوى نكه پلاو له
 پهناى هوى ۲۵۰۹
 ژن و نهم و تفنگ جى بهقايه نين ۱۸۷۸
 ژن ومك نيتى وايه هر مانگى هوايهكى فېر
 دهپى ۲۳۲۱
 ژن هزار مكرى هيه ناخريان گريانه ۷۱
 ژهنگاسن ۲۳۲۱
 ژهفرار ۱۳۲۰
 ژهفرارى ۱۳۲۱

- سه ناشی دملیستوه ناشه‌وان قوونی سعی ۲۵۱
سه به توله کردن ۱۹۰۰
سه‌ت سائی بکئی بیگانه‌پهرستی ناخوری دینئی
نشوستی ۷۳
سه‌تم بمرئی زاوا، کارم نابن ساوا ۱۳۲۶
سه‌تم بمرئی له پشت‌دهرئی، سه‌تم مرئی له پیش‌دهرئی
نابن به ناوری جگهرئی ۱۵۸۴
سه‌ت / سه‌زاری وهک که‌سیک برده سه‌ر ناو و ناو
نهرانی ۱۰۲۴
سه‌خرم‌تول‌لایه ۲۲۰۱
سه‌ر گوله زیوان به خیزی گوله که‌نمئیکی ناوئی
ده‌خواتمه ۱۰۰۶
سه‌ر ناووله / ناووله ۱۶۹۱
سه‌ر ئیواره ۲۶۳۱
سه‌راو ۱۳۲۵
سه‌راوان و بناوان ۱۱۹۴
سه‌راو ترقین ۱۳۲۶ b
سه‌راو ۱۳۲۶ a
سه‌ر بوونه ناش و قوون بوونه ماش ۴۲۴
سه‌ر بوند و پاش‌بوند ۱۱۹۴
سه‌رجینی کردن ۲۵۶۷
سه‌رسوری بن سه‌بانه ۷۱۴
سه‌رشیت ۶۲۱
سه‌ر قوزی بن هال‌قوز / هال‌قوز ۷۱۴
سه‌ر قیشی بن هال‌قوز ۷۱۴
سه‌ر لووسی بن پیس ۷۱۴
سه‌ر له ناش سه‌ی نه‌کردن / کردن ۴۲۵
سه‌ر لن نه‌ستور بوون ۱۹۹۹
سه‌ر وه به‌ردی نه‌لمعه‌ر که‌وتن ۲۱۷۰
سه‌روه هورئی‌هورئی: بنه‌وه به قوونی که‌رئی ۷۱۴
سه‌ری نه‌ستوره و بنی باریک ۱۹۸۳ a
سه‌ری حوت کپو لن ویکه‌لتن ۲۹۶ a
سه‌ری خره و بنی بلاره / نه‌گه‌ر ناقل بی دملئی
کلاوه ۵۷۶
سه‌ریشت پی‌ده‌تاشن و نارینه‌شت ده‌داته
ده‌ست ۱۷۰۸
سه‌ریکی به ده‌ستی خوت نه‌پخورینی خورووی
نلشکنی ۱۰۰۳
سه‌ری کیسه / زارکی کیسه ناوه‌لا کردن ۱۶۹۲
سه‌ریکی هه‌یه و بوو ده‌ست و پا / خولان ده‌خوا
وه‌گوو ده‌مبا / هه‌ستن به رئی‌دا ده‌روا ۱۳۴ c
سه‌ر سوزنه‌ت کردن ۲۵۷۹
سه‌گ به ناسمانن ده‌ورئی ۲۸۵ a
سه‌(گ) به زهری کلکی ئیسکی (ئیسکان)
ده‌شکینن ۲۵۴۲
سه‌(گ) کوئی: ئیسگ له کوئی بوئی؟ کوئی: له دمی
سه‌په‌کی‌دا بووم له تو خواتر ۲۴۵۴
سه‌گ و ئیسمان لیکه‌به‌ستن ۲۶۱۹
سه‌گ هه‌له‌ده‌رئی ئیمانی لن‌بستینن ۲۵۷۹
سه‌لا له ناقلت ۶۰۸
سه‌ و مزگه‌وت؟ ۱۸۸۲
سه‌ هه‌له‌ده‌رئی ناشی لن‌بستینن ۲۵۷۹
سه‌ی سه‌ی ده‌ته‌کینن دملئی ره‌نگه‌ نارداوی بن ۱۶۲
سی‌عهب نا‌پروو ۲۷
سی‌چه‌بی وه‌ده و له دایک و باب به‌وه‌ده
نه‌پروه ۱۳۳
سی‌ریمه‌ش زۆری له‌به‌ریه‌ک بکیشی‌نوه ناخوری
ده‌پستن ۷۲
سنن شت جینی به‌قایه‌ نین، که‌ری باغه‌وان و
موشکی‌ناشه‌وان و کچزله‌ی مالان ۴۵۲
سنن شت سی‌چه‌بیان نیه، نه‌سپ و ته‌نگ و
ژن ۱۸۸۰
سینلاو ۱۳۲۷
سینلاو نه‌گه‌ هات به پیمه‌په‌ی پینشی ناگیرئی ۱۳۲۹

سىنلاوگر ۱۳۳۱

سىنلى كەسنىك داغ بوون ۱۵۹۰

سىم داناون قەمتەرە / ئاغا مىرى لە سەرە / دەم

تەمىنلىگى نۆكرە / كەرچەك و مەنچەل سەر

ئاورە ۱۶۰۶

سىتەرە لە گونان و كەشكەك لە ئەۋنۇيان ۱۸۳۷

ھەنەمگرت ۵۲۷

شەرى بەيىنى لە خىزى ئىۋارى چاترە ۲۶۲۲

شەكرلو ۱۳۳۳

شەكرلو خوارىنەۋە ۱۳۴۴

شەمچە بە لامل ھەلبوون ۱۵۹۲

شەۋاو ۱۳۳۵

شەۋى پايىز بە سالى ئابىن، پىۋاى ئەبلە بە مالى

ئابىن ۱۷۵۳

شەۋى پايىز ئابىن بە سالى پىۋاى ئەبلە ئابىن بە

مالى ۱۷۵۳

شەيتان ئاۋاس ۱۶۵۲

شەيتان لىن گەپنى گورگ و مەپ پىنگەۋە ئاۋى

دەخۇنەۋە ۱۰۰۳

شەيتى ئاقلىكى ۶۳۳

شىرى لە گاسنى، ھەموو رۇۋى بېيىنى، ھەر

دەچىتەۋە سەر ئاسنى ۳۲۷

شىنلاو ۱۳۴۶

شادوئىيمان ۲۵۹۸

شادوئىيمان ۲۵۹۹

شادوئىيمان ھىنان ۲۶۰۰

شادوئىيمانى بە ھەق ھىنان ۲۶۰۷

شانى خۇ ئارداۋى كرىن ۱۶۳

(شەتەك) ۱۵۰۱ ھەبەر ئاورى مەردو كرىن

شوان ئىشەتەي لە شىر بىن لە گونى بەراسى ساز

دەكا ۲۳۸۸

شۇراۋ ۱۳۳۳

شۇراۋ ۱۳۳۳

شۇراۋگە ۱۳۳۵

شۇراۋ ۱۳۳۶

شۇراۋپىۋ ۱۳۳۰

شۇراۋ كرىن ۱۳۳۰

شۋوتى بە ئەۋنۇيان شكانىن ۱۸۳۸

شۋول ئەۋنۇيان ۱۰۸۵

شەتار ۱۳۴۱

شەدە و نوو پارە و گول گول / ئاخىرى دەچنە بىن

كىلى ۷۸

شەربەتار ۱۳۴۲

شەرت نىۋەى ئىمانىيە ۲۵۸۸

شەرتى شۋانى بە گاسى ئاغان چى؛ ۵۱۵

شەپكەر لىك دەبۇنەۋە، بەريۋان كەر دەستيان

شەرز قوتى نا و ئاسمان ھەلى كىشا ۹۲۷

شەنباراۋ ۱۳۳۷

شىلم و گومان نەبۇون ۶۳۹

شەمى ھەۋىيە پەر بە ئىسكوتىيە، غەمى ئاراجايە پەر

بە نىپايە ۱۲۸۵

شەخپۇرى ئاۋى نوو رەنگە، بە ساردى شە و بە

قەبرى (خۇ) ئاورىن كوردن ۱۶۰۸	گەرمى تۈۋىندە ۸۰۱
قەتار پىشەنگى كەر بىن ئاخىرى بە تۈپىنى	قېچقە كوردىن ئاش ۲۲۶
دەچىن ۷۲	
قەت لە كۆيۈمكەنپان ئاۋى ئەخۇپەو ۱۰۰۴ B	ق
قەرز بە قەرز دەست ئارداۋى ۱۶۱	
قەرز دوو مألان ئاۋەدان دەگا ۱۶۵۹	قادر ئاغابى ۵۲۵
قەرەنى ئاغاش گۈۋى ۋاى ئەخواردوۋە ۵۲۲	قامك ئەنگاۋتن ۲۲۴۷
قەندار ۱۲۵۹	قامكىكى بېرە و بە ئاۋەدانى با بېرۇ ھەر پەكەى
قەوساۋ ۱۲۶۰	دەرمانىكت بۇ دەبىنىتەو ۱۶۷۷
قىامت بوون ۱۷۲۸ B	قانار ۱۲۲۸
قىامت رابوون ۲۹۲	قسە بىن زەكاتە ۳۸۱
قىن ئەستور ۲۰۰۰	قسە تىلگەى ھونەر چۆلەكە ۶۷۰
ق	قسە خەرجى ھەلئەگى ۳۸۰
ق	قسە كىرەن ئە زەكاتى دەۋى و ئە بەرات ۲۸۰
قابرا ئىسپى ئەبو ئاخۇپى بۇ ھەلئەبەست ۱۱۲	قسەى كەسپك كىرەنە ئالغەى گۈى ۷۰۱
كادە پىستى سەرى كەسپك ئاخىن ۵۱۰۲	قسەى (من) لە كەلئىنى پۇلاپە و بە ئاسن جۆش
كار بە ئىشە نەك بە رىش ۲۰۷۷	ناخواتەو ۳۳۰
كار بە ئىشە، نەك بە رىش ۲۲۸۰	قسەپەك قەلەۋم نەكا بۇ پىنى كز بىم ۱۵۱۵
كار بە خۇلاى جۈۋر دى، كورسى بە	قشلى ئاۋە، كىلىلى ئارە، پاك رۋىسى و پىس بە
سىرمەى ۱۵۱۰	دواۋە ۸۰۲
كار بە دەست و مىستى خۇت نەبىن فايدەى	قماۋ ۱۲۴۹
نپە ۱۰۰۳	قوپراۋ ۱۲۵۰
كار لە كار ئازان ۹۱۸	قوپراۋ لە چار ھاتىن ۱۲۵۳
كارى ئاۋ ۸۷۹	قوپراۋ خۇرە بوون ۱۲۵۲
كارىزاۋ ۱۳۶۱	قوپراۋى ۱۲۵۵
كاۋاۋ ۱۲۶۲	قوزەلقورت ۱۲۵۲
كەسە ئەگە پىر بوۋ لە سەرى دەپژى ۷۰	قولى ئەو قولىيە ئەمارە ۵۲۹
كەسەى مالى بە تەماى جىراناۋ بەتالە ۲۵۰۵	قولى ئاور ۱۶۰۴
كافر بۇ موۋسولمان بوون ۹۶۲	قورناۋ ۱۲۵۸
كەلگەكان بۇخۇزى دەخاۋا و تۈيكلەنىش بە مە /	قورن دىزاۋ ۱۲۹۱
خەلگى ئادەما ۲۲۵۵	قورنى كەرى / سەلامەلى / نىشكەبىرۈم
	لەنەلەرەى ۲۵۳۵ a

كوتيان گۆيەرىژ بۇ سەر داۋەتنى لىيان گىيراۋىتە.
 كوتى: يا بۇ ئاۋ كىشاشە يا بۇ دار ھىنان ۱۰۵۲
 كوتيان: وشتر ئەستوت خوارە. كوتى: جا بە
 ناشكورى نالېم كۆيۈم راستە؟ ۱۹۲۸
 كۈچكاور ۱۶۰۵
 كورتى و كاۋى لىك دەھائى ۲۲۷۰
 كوردانە ۵۲۵
 كوردە ئەسپۈنەكتە وردە ۱۹۱۱
 كۈر دەين كۈر بىن، لە ديوانان ديوان دې بىن، لە ناشان
 نۆرەبىر بى ۲۹۲
 كۈرپى خۇ بە لاگىرى كچى خەلگ كۈرۈن ۱۱۶۶
 كۈرپى خۇ نەبەر كچى خەلگ مراندن ۱۱۶۶
 كۈرپىگ بە بابى كۈت كەرويشك لە گىشەكەماندا
 ھىلانەى كىرودە، بابى كوتى نەو لە نازايى
 تاجىبەكەمانە! ۲۲۲
 كۈرپى مەلەۋانى دە ئاۋىدا بەمخىكى ۸۴۹
 كۆسە چوۋ بۇ رىتىنى، سىملىشى لەسەر دانا ۲۳۸۸
 كۆلگەى تەپ ئاور تەبەردان ۱۵۵۷
 كۆلگەى تەپ ئاور تەبەردان ۱۵۷۲
 كۆلە نەگەر كۆلى چاك دەبۈۋى بە شانى سىجەبى
 خۇتەۋە دەبۈۋى ۲۰۷۱
 كۆلەۋار بوۋن / كۈرۈن ۱۱۸۹
 كۈن دەجەرگ كۈرۈن ۱۶۴۸
 كۈندەمىز بوۋن / كۈندىگ مىز كۈرۈن ۹۲۸
 كۈندەۋست ئەسپى / مايىنى بەزىنە ۱۸۸۰
 كۈنە مشك بە ئاۋات خواستىن ۱۴۴۲
 كۈرەى كەسىك لە جۆش بوۋن ۱۵۹۰
 كۈرەكە سەراۋى ۱۲۶۵
 كۈيراۋ ۱۳۶۷
 كۈيرەن كۈيرەنمانە ۲۵۸۱
 كۈيرەكانيان مەكە بە باغ، كچەتيۋان مەكە چەلاخ.
 لە دۈۋى چۈۋان مەكىشە ناخ ۵۲

كالەى ئاسن بۇ شىتېك / كەسىك ھەلبەستىن ۲۳۲
 كانباۋ ۱۳۶۲
 كانى بە ئاۋ تى كۈرۈن ناپىتە كانى ۸۴۷
 كانى دەين لە خۇرە كانى بى ۸۴۷
 كانىكى لە بەرى پروا نىشك / پىس ناپى ۲۵۱۰
 كانىكى ئاۋىكى لى دەخۇبەۋە بەرىكى لى فېرى
 دە ۸۱۶
 كانى يەكى ئاۋت لى خوارەۋە بەردى تى ماۋى ۸۱۲
 كاۋرى خۇ بە ئاۋ دادان و بەرخى خەلگ
 كۈرەۋە ۱۱۶۶
 كاۋلاش ۲۸۲
 كاۋلاش ۲۸۶
 كاۋلاش خۇت لە قەسرى خەلگى خۇش ترە ۴۸۵
 كاي سورۇ دە ئاۋىم نا تەپ نەبو ۸۰۴
 كاي كۆن ئاور كۈرۈن ۱۵۹۶
 كچى / كۈرە ئامان و دەغىل. ۷۳۱
 كراسى قورشان دەبەر كۈرۈن و باۋەر
 پىن نەكۈرۈن ۲۰۲
 كراسىكى بېرى بە پىسى سەتان بېرى بە پاگى،
 ھەر لە دۈۋى پىسەكەى دەروا ۹۱۷
 كېرەنى ناش ۴۲۷
 كۈرۈن بە ئالا / بە ئالاى رۇم ۶۸۷
 كىرمانچ ئەگە روۋى بىسەپى پىن لە گۈنت
 دەنن ۲۰۰۲
 كىرمانچ ھەك كەرمىز وايە روۋ لە ھەر كوتى كا
 ئاۋمانى دەكا ۱۶۶۰
 كىر كۈرۈن ۱۹۰۱
 كىلگى مشك دە مائە كەسىكدا ئارداۋى
 نەبوۋن ۱۶۴
 كوتيان جوعە بۇ ۋا نالغى؟ كوتى لە ھەر خەسارى
 پەندى ۵۸۷
 كوتيان ھەق ئاۋ رادەۋەستىن ۸۲۸

- کویزه گوین ۲۲۸
 کەر بهینته بهغدايه نابيته ئیستر ۲۲۳۲
 کەر به ولامان ئاو ناخواتهوه ۳۲۲
 کەر به ولامان ئاوئی ناخواتهوه ۸۵۰
 کەر له مانی دهرهینن، جاشک له مانی غار
 دهنا ۱۵۰۹
 کەر و ئیستر به شه هاتن، مهینه دهبره پێیاندا
 چوون / هردن ۲۲۳۴
 کەر و کولنجه؟ ۱۸۸۳
 کهره نهگه گهری چاک دهبروی له کن سبچهبی
 خوت دهبروی ۲۰۷۱
 کهریشت هس دهن و شادهوئیمانیشته
 بی دین ۲۶۰۶
 کهری کس نههزاندهو / گرمی کس نهشلهفاندوو
 / داری کس نهچهفاندوو ۲۷۵
 کس ناقلی له زگی نایکی دهههیناوه ۵۸۸
 کس ناگای له دلی / دهروی کس نه ۶۳۴
 کس ئاوڤ وه کس نانا ۱۶۱۶
 کس ئاوری گهر له باوهش ناگا / ناگرئ ۱۵۱۸
 کس شهتانی به چاوی خوی نههیهوه، شهتانی
 بنیادهمی بنیادهمه ۱۳۳ ع
 کس له ئاسمان بوی نابارئ ۲۸۹
 کسینک ده کلکی ئیستر خستن ۲۴۴۰
 کسینک له ناش کردن ۴۲۸
 کسینک له کلکی نهسپ بهستن / خستن ۱۹۰۳
 کسینکی نهمرئ سالیکی دیش هه ئاوڤویه ۲۳۱۷
 کهشاور ۱۳۶۸
 کهشکی ئاوهمسو ۱۰۹۷
 کهفاور ۱۳۶۹
 کهلانی مام ناشهوان له سهه زگی خو لابرین و له
 سهه زگی یهکی دی نانان ۴۵۹
 کهلامهلا ۲۲۰۲
 کهلهی کسینک ئاو نان ۱۰۲۶
 کهلین بهتال بوون ۲۰۱
 کهم ناقل بوون ۶۳۴
 کهماو ۱۳۷۰
 کهسهه کردنی ناش ۴۲۹
 کهنارا ۱۴۷۱
 که نان گیرا ئاو که ئاو گیرا جاو ۸۵۱
 کهناو ۱۳۷۲
 کهنگر و قوماش نابنه وینداش ۵۱۶
 کهوتنه / هاتنه ئاوهمنگیان ۱۶۳۴
 کهوشی رهش سپهری دی، زگی له برسان قوڤرهی
 دی ۵۰۹
 کهوله سهن ۱۹۳۳
 کهولئ کسینک ئاوهموو کردنهوه ۹۵۷
 کهولئ کسینک ئاوهموو کردنهوه ۱۶۸۵
 کن ئازایه / دهویری بلی له ۲۲۵
 کیر بوونه ئیسک ۲۴۶۸
 کیزد گهیهشتنه ئیسکان ۲۴۶۹
 کیزد و پهتیر ۲۰۰۷
 کیزدیکم ههیه قهت کول نابن ۲۴۱۷
 کیر نهبرونه ئیسک ۲۴۶۸
 کیری ئهوی به قرونی سهبی / سبچهبن ۲۳۱۷ ب
 کسپهل دهلی: بیزم نایه ئاوی دوی پالهی
 بخومهوه ۱۰۰۵
 کیناو ۱۳۷۳

گا دهیکیشتن بو دیمهکاری، کهل دهیکیشتن بو
 ناویژه ۱۱۵۴
 گا زمانی نه و بهنده نیمانی نه ۲۵۸۰
 گاسن ۵۳۳۱

کولې قورواي ۱۳۵۷	کا قسولنې مهيدانې / کلک هملدينې همتا
کوماو ۱۳۷۹	ناسمان ۲۷۵ a
کرواو ۱۳۸۰	کراو ۱۳۷۶
کرواوي ۱۳۸۲	گرتنه ناستو ۱۹۷۶
کوچ پې هملينان ۸۷۳۱	گرداو ۱۳۷۵
کوبه قوون / قوونډا نيشک بوون ۲۵۳۲	گړدي برويان ۲۳۲۲
کوراسن ۳۳۱ c	گريانم دي به نهغه، بو شينمان / عيساني
کوراسن ۳۳۱ c	بن ټافل ۶۰۹
کوي نيشک به قوونې کسهوه نانوسن ۲۵۱۱	کله دوشاو ۱۳۷۱
کوي وېشک له خورا به قوونې کسهوه	گلي زن و ميړدان له جي پکي هملگيراه /
نانوسن ۷۵۳	هملقمندراوه ۹۱۹
کوي ناخنين ۱۰۲	کو ناستيره ۲۰۳۲
کوپر نابرووي هزارې برنو / بربروه ۹	کورگاوب (کورگه ناوب) ۱۶۲۲
کوپر به کلک شکانن ۱۸۴۸	کورگ و مې پنگهوه ناوي دهخونه ۱۰۰۹
کوپزي خانمان ۲۲۸	کورگي شل و کوپران بوون ۲۶۰
کوپلک فيره ناخوب بوون ۱۲۰	کوزهي ناوي له ربي ناوي دمشکت ۸۵۲
کوپلکي خو به ناوي ددان و کوپلکي خملک	کوزهي سوور ناوي خوشه ۸۵۳
گرتنهوه ۱۱۶۷	کوزهي سوور و ناوي شمو، ناغا و کرمانج ريک
کوپلکي بوو ناخوپان ۱۲۱	ناکوهي ۵۱۶
کوپم له دهنگي ناش و هيج نارديک نابېنم ۳۹۳	گوزشت نهگه زور ماوه بؤگهنيو دهبن ۸۱۸
گهرداو ۱۳۸۴	گوزشتاو ۱۳۷۷
گهرن نازا بوون / نهبوون ۲۲۶	گوزشتهکي برخوي دمخوا و نيسکهکي دمدا به
گهرن نازا کردن / نهکردن ۲۲۷	مه / خملکي ۲۴۵۵
گهرن نازايي ۲۲۵	گوزشتهکي ناخوا و گوزشتاو دهکي دمخوا ۱۳۷۸
گهنداو ۱۳۸۵	گوزشتي راني / کوني خوت بخوي له منهني قعسابي
گهروه ناوي دهريژني چکوله پېي ريدهخا / لاي لن	چاتره ۲۸۵
هملدهخليسکت ۹۲۰	گوزشتي له دهر، پيستي له ناو / بardi خارا دمکا به
گهوريه به نهغه نهک به سل، دهولمهندي به دله	ناو ۸۰۵
نهک به مال ۵۷۸	گولله و دهرماني بايزاغاي شق / تهق له
گهياننه ناسمان ۳۰۸	کهندلي ۵۱۷
گهپشته نيسکان ۲۳۷۰	کوله به هاره ۲۰۱۶
گيا له سر پنچي خوي شين دهبن ۲۲۷	کوله گزيده ۲۰۱۶

- گیا له سه‌ر پنجی خۆی شین ده‌بن ۸۲۰
گیان / به‌دهن و سه‌ر ئارمه‌گه‌ران ۲۰۳ a
گیان ره‌سه‌ر ئاو که‌وتن ۹۶۸
گیرفانت پد بێ له‌ سه‌وول و پاره، خزم و که‌مت
هه‌موو له‌ ده‌وری دیاره ۲۰۷۹
گێره ئالۆز بوون ۷۱۸
گێزه ئالۆز کردن ۷۲۲
گێژاو ۱۲۸۶
گێژی نه‌سه‌که‌ده‌ر ۲۰۵۱
- ل
- لزرگار ۱۲۸۷
لووت ب‌ل‌بند بوون ۵۲۹
له‌ ناخو‌ری خۆلای / شای له‌مه‌ران ۱۲۲
له‌ ناخو‌ریش ده‌له‌وه‌ری و له‌ تو‌رپ‌ن‌یش ده‌خوا ۱۱۲
له‌ ئاسمان‌یت لێ ده‌گه‌رام له‌ عه‌زیم و ده‌ست
که‌وتی ۲۸۶
له‌ ئاش زۆر پ‌ن‌چوون و له‌ ر‌یبه‌ په‌له‌ کردن ۲۲۰
له‌ ئاشی خواره‌وه‌ ل‌نه‌ک‌ر‌دن و له‌ ئاشی سه‌ره‌وه‌ش
چ‌نه‌بوون ۲۳۱
له‌ ئاشی سه‌ره‌وه‌ ل‌نه‌ک‌ر‌دن ۴۲۲
له‌ ئاو دان ۱۱۷۹
له‌ ئاو دان ۱۱۸۱
له‌ ئاور ر‌زگاری هاتن و تو‌وشی مار بوون ۱۵۱۹
له‌ ئاوری ن‌یزیک ب‌یه‌وه‌ پ‌ریشک‌ت ده‌گه‌و‌یت‌ن ۱۵۲۱
له‌ ئاوی خو‌ر‌پ‌ین مه‌ترس‌ن، له‌ ئاوی مه‌ند
ب‌ترس‌ن ۱۱۵۲
له‌ ئاوی شلوی / قو‌داو ماسی گرتن ۹۶۹
له‌ ئاوی شلوی ماسی گرتن ۱۵۷۲
له‌ ئاوی شه‌و ه‌ا‌ر‌یز کردن ۹۷۰
له‌ ئاوی مه‌ند ب‌ترس‌ن له‌ ئاوی خو‌پ مه‌ترس‌ن ۱۱۵۰
له‌ ئاوی مه‌ند و پ‌یاوی مۆن ب‌ترس‌ن ۱۱۵۱
- له‌ ئاهی که‌س‌یک ر‌زگاری نه‌هاتن ۱۷۲۷
له‌ ئه‌ژن‌دان ۱۸۴۹
له‌ نه‌ستو دان ۱۹۷۷
له‌ نه‌ستو نان ۱۱۷۸
له‌ ئ‌ی‌ست‌ریان په‌رسی ب‌ابت که‌نه‌؟ کو‌تی خ‌ال‌م
نه‌سه‌به ۲۲۲۲
له‌ ئ‌ی‌س‌گ و په‌رووس‌گی باب / مه‌ردو‌و(ت)
به‌م ۲۲۴۲ a
له‌ ن‌ی‌شت‌یا بوون ۲۳۹۶
له‌ ئ‌ی‌مان بوون ۲۵۹۲
له‌ باراش / زمه‌به‌ی ئ‌و س‌ال ناخو‌ا ۲۴۷۷ a
له‌ ب‌ال‌و‌لی‌بان په‌رسی چ‌ونه‌ وا ئ‌اقل‌ی؟ کو‌تی: هه‌ر
ئ‌اقل‌ی له‌ خ‌ه‌س‌اری ۵۸۷
له‌ بن‌یاده‌م هه‌له‌که‌و‌ی یه‌ک به‌ هه‌زار ۱۳۲ f
له‌به‌ر ئ‌او‌مه‌سانان / لو‌وس‌او‌کان مه‌نه‌ره ۱۰۹۳
له‌به‌ر ئ‌اوی سه‌ری بوون ۹۷۱
له‌ به‌راز ره‌وین و به‌ سه‌ر کۆل‌که‌نا که‌وتن ۱۵۱۹
له‌به‌ر پ‌نی که‌س‌یک‌نا بوون به‌ ت‌ن‌ک‌یک ئ‌او ۹۷۲
له‌ په‌له / پ‌ل / ت‌ر ب‌ه‌ند بوون ۲۲۵ a
له‌ تام ب‌ر‌نه‌ ده‌ر ۱۰۸۵
له‌ ترسی مار په‌نا بۆ ئ‌اور ب‌ردن ۱۸۲۹
له‌ ترسی مار په‌نا بۆ نه‌ژ‌ی‌ها ب‌ردن ۱۸۲۹
له‌ ترسی ماری په‌نا بۆ ئ‌اور ب‌ردن ۱۵۲۰
له‌ ترسی ه‌اری په‌نا‌ی ب‌ردو‌وه‌ بۆ ماری ۱۸۲۹
له‌ تو‌وره‌که‌ش ده‌خوا و له‌ ناخو‌ریش ده‌خوا ۱۱۴
له‌ ته‌ری خو‌اردن و له‌ ئ‌ی‌ش‌گی نو‌وستن ۲۵۲۰
له‌ چ‌نه‌کی ئ‌اوی ب‌ج‌یت‌ن ئ‌انۆی ۸۵۴
له‌ چ‌ال هاتنه‌ ده‌ر و ده‌ چ‌ال‌او که‌وتن ۱۵۱۹
له‌ چۆم په‌ر‌ینه‌وه‌ و ده‌ل‌ینگ ئ‌ی‌ش‌ک ک‌ر‌نه‌وه‌ ۲۵۲۹
له‌ هه‌وای ۸۸۰
له‌ هه‌وت ئ‌اسمانان ئ‌ه‌ست‌یزه‌یه‌ک شک
نه‌ب‌ردن ۲۰۲۲
له‌ هه‌وت ئ‌اسمانان ئ‌ه‌ست‌یزه‌یه‌ک شک نه‌ب‌ردن ۲۰۹

لە ھەوت ئاشان ىرەمىڭ ئاشى شىك نەبەردن ۲۳۲
 لە ھەوت ئاشان ىرەمىڭكى ئارد نىيە داۋاي ئاڭايەتى
 دەكا ۲۹۲
 لە ھەوت ئاشان دەنگە جۆپەك شىك نەبەردن ۲۳۲
 لە ھەوت ئاۋ دان و قول / قولاپە تەب نەبۈن ۱۱۸۲
 لە ھەوت دەۋلەتەن ئازاد بۈن ۲۲۹
 لە ھەوت / سەت ئاۋ دان و گۈيزىڭ تەب
 نەبۈن ۱۱۸۲
 لە ھەوت كىنۇ(ان) ئاۋا بۈن ۱۳۳۵
 لە خۇم نەمەن لە ھاۋالم دەن ۋەدەزانم لە جەۋالى
 كاپە دەمەن ۱۴۶۵
 لە داخ كەسېڭ ئاۋا / ئەئارا ئى ھاتن ۱۳۳۲
 لە دانۋان ئاۋ بە دەست بۈن ۱۱۲۶
 لە دىۋايى دەرمەتەن و دە پائىنى كىرەنۋە ۲۶
 لە دۋاي چۈۋان مەلى ئاخ ۵۲
 لە دوۋرى نىزىك و لە ئاۋالان تاقىۋولۇق
 بۈن ۱۳۶۷
 لە دەرمە دەكوژى و لە ژوۋرى روۋى دەشتە
 دەرى ۲۶۲
 لە دىن دەمەرى بۈن ۲۵۹۲
 لە دىن دەرمەتەن و دە سەپىل كىرەنۋە ۴۶
 لە رىزىم بۇمىرە بە كەكېم رانېرە ۲۰۲۲
 لە رىزىم بۇمىرە بە نىسكېم رانېرە ۲۰۲۲
 لە رىزىم بۇمىرە و بە ئىسكۈيەم دانى ۲۰۲۲
 لە ساپەي چەلە گەنمېڭ سەد چەلە جۇ ئاۋ
 دەخواتەرە ۱۰۰۶
 لە ساپەي گۈلە گەنمېڭ ھەزار گۈلە جۇ ئاۋى
 دەخواتەرە ۱۰۰۶
 لە ساپەي گۈلە گەنمېڭى ھەزار جۇدان ئاۋى
 دەخواتەرە ۱۰۰۶
 لە ساپەي گۈلە گەنمېڭى ھەزار گۈلە گەنم ئاۋى
 دەخواتەرە ۱۰۰۶
 لە سوار چاڭگى نىيە نەسپەكەي ھەلى گىرتۈرە ۱۸۸۱
 لە سەت ئاش(ان) ئى كىردن و لە يەككىڭ
 نەمەنۋە ۲۳۲
 لە سەت ئاۋ دان و لاق تەب نەبۈن ۱۱۸۲
 لە سەر ئاوران بۈن ۱۵۹۷
 لە سەر ئاۋ و ئاوران بۈن ۱۵۹۸
 لە سەر ئاۋى ۸۸۰
 لە سەر ئاۋى ھەمام پىاۋەتى كىردن ۹۷۳
 لە سەرچاۋى سەنەپرا ھاتن ۵۲۸
 لە سەر رىيان بىنۋى خەۋى ئالۋز دەبىيى ۷۱۲
 لە سەر ساجى ەلى مانۋە ۱۸۹۳
 لە سەر كەسېڭ خۇ دە ئاور ھاۋىشتن ۱۵۹۹
 لە سەر سەپىلانە چەلەكى، ئاقىلت بە گونام
 شىتەك ۶۱۰
 لەش بە ئۇشار ۱۲۶۴
 لە شەرمان / لە خەجەلەتەن بۈن بە قەترەمېڭ
 ئاۋ ۹۷۳
 لە قسان ئاقى زەنگانە، لە كاران رىڭ لە لىنگانە ۶۷۰
 لە قەراغ ئاۋرى بى پىشكەت رى ۋەكەۋى ۱۵۲۲
 لە كانى زۇر پىچۈۋى و لە رىڭا پەلە كىردن ۲۳۰
 لە كەسېڭ ئاۋس بۈن ۱۶۴۹
 لە گورد كەۋتەن ۴۱۱
 لە گۈنى گا روۋتەر بۈن ۲۵۷۹
 لە مەن خۇيەن ئايە لە تۇ ئاۋ ۸۸۱
 لە مەن نەمەن لە ئاۋالم دەن، ۋەدەزانم لە جەۋالى
 كاپە دەمەن ۱۳۶۸
 لە نان و ئاۋ بۈن / كىردن ۱۱۸۹
 لە نان و ئاۋ كەۋتەن / خىستەن ۱۱۹۰
 لە نىۋ ئاۋا زىنەۋە ۸۰۶
 لە نىۋان دوۋ بەردان ئاردىكى ورد وىستەن ۱۵۸
 لە نىۋ دوۋ ئاوران دا مانۋە ۱۶۰۰
 لە نىۋ شان دەرمەتەن و دە ئاتەك كىرەنۋە ۲۶

لە ھەوت ئاشان ىرەمىڭ ئاشى شىك نەبەردن ۲۳۲
 لە ھەوت ئاشان ىرەمىڭكى ئارد نىيە داۋاي ئاڭايەتى
 دەكا ۲۹۲
 لە ھەوت ئاشان دەنگە جۆپەك شىك نەبەردن ۲۳۲
 لە ھەوت ئاۋ دان و قول / قولاپە تەب نەبۈن ۱۱۸۲
 لە ھەوت دەۋلەتەن ئازاد بۈن ۲۲۹
 لە ھەوت / سەت ئاۋ دان و گۈيزىڭ تەب
 نەبۈن ۱۱۸۲
 لە ھەوت كىنۇ(ان) ئاۋا بۈن ۱۳۳۵
 لە خۇم نەمەن لە ھاۋالم دەن ۋەدەزانم لە جەۋالى
 كاپە دەمەن ۱۴۶۵
 لە داخ كەسېڭ ئاۋا / ئەئارا ئى ھاتن ۱۳۳۲
 لە دانۋان ئاۋ بە دەست بۈن ۱۱۲۶
 لە دىۋايى دەرمەتەن و دە پائىنى كىرەنۋە ۲۶
 لە دۋاي چۈۋان مەلى ئاخ ۵۲
 لە دوۋرى نىزىك و لە ئاۋالان تاقىۋولۇق
 بۈن ۱۳۶۷
 لە دەرمە دەكوژى و لە ژوۋرى روۋى دەشتە
 دەرى ۲۶۲
 لە دىن دەمەرى بۈن ۲۵۹۲
 لە دىن دەرمەتەن و دە سەپىل كىرەنۋە ۴۶
 لە رىزىم بۇمىرە بە كەكېم رانېرە ۲۰۲۲
 لە رىزىم بۇمىرە بە نىسكېم رانېرە ۲۰۲۲
 لە رىزىم بۇمىرە و بە ئىسكۈيەم دانى ۲۰۲۲
 لە ساپەي چەلە گەنمېڭ سەد چەلە جۇ ئاۋ
 دەخواتەرە ۱۰۰۶
 لە ساپەي گۈلە گەنمېڭ ھەزار گۈلە جۇ ئاۋى
 دەخواتەرە ۱۰۰۶
 لە ساپەي گۈلە گەنمېڭى ھەزار جۇدان ئاۋى
 دەخواتەرە ۱۰۰۶
 لە ساپەي گۈلە گەنمېڭى ھەزار گۈلە گەنم ئاۋى
 دەخواتەرە ۱۰۰۶

مارمیی کچه مام و کوربه مامان له ئاسمانی
 براوه‌توه ۲۸۷
 ماستاو ۱۳۹۸
 ماستاو سارد کرینهوه ۱۳۰۰
 ماستاو کردن ۱۴۰۳
 ماستاو کردن ۱۳۰۴
 ماست و دوشاوی ۱۲۷۱
 ماسی به بن ئاو ناژی ۸۵۶
 ماسی به‌هره ئاو نیه، شەرح ده‌کا مه‌لا نیه، حرکم
 ده‌کا قازی نیه ۸۰۷
 ماسی ده ئاویدا فروشتن / به‌خشین ۹۶۷
 ماسی له ئاو بێته دهر ده‌مری ۸۵۶
 ماشه‌للا ۲۲۰۴
 ماشه‌للا ۲۲۰۶
 ماشه‌للا ده‌گل نه‌بن ۲۲۰۷
 ماشینه / نیسکینه قاپ و که‌چک ئاوینه ۱۷۰۶
 ماکاو ۱۳۰۵
 مأل ئاوهدان ۱۶۶۳
 مأل ئاوهدان بوون / نه‌بوون ۱۶۶۶
 مأل ئیسکی لاخراڤه ۲۴۵۱
 مأل بوونی ئامور ۷۵۷
 مأل به ئن ئاوهدان ده‌بین و به ژنیش ویران
 ده‌بین ۱۶۶۱
 مأل ئاوهدان بئ و گووت به چاکه‌ی ۱۶۶۵
 مأل ده‌چئ ئیمان له دور ۲۵۸۲
 مأل له جزییه‌ک و ئیمان له سه‌ت جزی ۲۵۸۳
 مأل له من ئیمان له تر ۲۵۸۱
 مأل مللی خرمه و مأل‌ناوای خەلکی ۱۴۲۷
 مأل ویران بوون / کردن ۱۱۸۹
 ماله دروژنی ئاوری تن‌به‌ر بوو کەس باوه‌ری
 پئ نه‌کر ۱۵۴۳
 ماله‌للا ۲۲۰۸

لهو جزییه‌ی ئاو هه‌یه زه‌وی نیه، لهو جزییه‌ی زه‌وی
 هه‌یه ئاو نیه ۸۵۵
 له هه‌رتک دینان بوون ۲۳۸۸
 له هه‌ر ژاره‌ی ئاوازیگ هاتن ۱۳۵۰
 له هه‌زار ئاوازان (ان) لێیان ۱۳۴۹
 له هه‌مووان چاکتر مامه‌نۆله‌ بوو شه‌ویش ده
 کۆره‌گی ئاشی ده‌ریا ۳۹۵
 له هه‌موو دیزان شه‌سکۆی بوون ۲۰۴۶
 له هیچ شتیکی یه‌ک به هه‌زار ئن، له بنیاده‌می
 نه‌بن ۱۳۳
 لیتاو ۱۳۸۸
 لیخنا ۱۳۸۹
 لیهرپا تسا مازهنه‌هران / به‌رسن له ئاقل به
 سه‌ران / به‌رخ مێیه و دایک به‌ران ۱۳۴
 لیس روان ۲۲۳
 لیگ ناشکرا بوون ۵۰۱
 لیکاو ۱۳۹۵
 لیکاو تکان / هاتنه‌ خوار / هاتنه‌وه ۱۳۹۷
 لیلۆ ۱۳۹۰
 لیلۆی ۱۳۹۱
 لیلۆی داهاتن ۱۳۹۲
 لیم به‌ربۆوه تیم به‌ربۆوه ۲۳۵۹
 لینچاقو ۱۳۹۳
 لینچاکار ۱۳۹۴
 لینگ شه‌ستور / ئن شه‌ستور بوون ۲۰۰۱

ح

مار تا ماری نه‌خوا نابێته عه‌زیا ۱۸۳۰
 مار له ئاو نه‌کردن ۹۷۵
 مار ماری نه‌خوا نابێته ئه‌زیه‌یا ۱۸۳۰
 مار هه‌تا ماری نه‌خوا نابێته ئه‌زیه‌یا ۱۸۳۰

مريشكي ٺاوهرووت ڪراوه / روتاره ۱۰۸۸
 مريشكي برسي خسو به خرماني ٺاو برزووه
 دهبنن ۸۶۰
 مزگوتي چهرم و گوشته، ميحراي ٺاوه / هر
 جتي روي ٽرڪا قيبلي تهواه ۸۰۸
 مزگوتي چهرمه، ميحراي ٺاوه / نهگر هئي ده
 ناقلت تهواه ۸۰۹
 مشاراو ۱۴۰۶
 مشك چيشڪي ناني ڪسيگ نهگرون ۹۵۶
 مشك نهيزانيوه همبانه چوته ٺاشي ۳۹۷
 مشك و پشيله ۲۰۰۷
 من ٺاغا و شعتو ٺاغا، ڪن بهره شرمه مان
 بوياخا؟ ۵۱۸
 منقل ٺامانتي خولايه / خونايه ۲۲۲۴
 منقل هتا حوتوي نهچوه نابين سري ٺاوه
 بن رضا يان ڪن بعن يا لال ۱۶۸۷
 مرد ٺاڙايي / ٺاڙايي ۲۲۶
 مهر ٺاڙي: بهاران شوانم شل بن، هاويان ٺاش
 بن، پايان حما بهخو بن ۲۸۹
 ميري خو به ٺاوي ٺان و ڪاريلي خلكي
 گرتنه ۱۱۶۸
 مهلاڙن ده گيانللايه با بوو شيلانيان ده ٺمستوي
 دمخت ۱۹۳۹
 مهنجل بوو به تيانجڙڪه، چارشيو بوو به
 دهرڙڪه، خانم بوو به جنڙڪه ۵۱۹
 مهنجل بوو به مهنجلڙڪه، ٺاغازن بوو به
 جنڙڪه ۵۱۹
 مهندار ۱۴۰۷
 مهيهان ٺمسي ۱۸۸۹ b
 مهيداني ٺاسنگران ۳۳۶
 مهيداني ٺاسنگران ۳۳۷
 مهيداني ٺاسنگرانه هر ديمگريوه ۳۳۸
 ميرٺاخور ۱۲۲

ماله ميروان به ٽوڙڪه ٺاويڪ ويوانه ۸۵۷
 مائي ٺاوا / مائيارا ۱۴۳۱
 مائي ٺاور ۱۶۰۱
 مائي بن ميوان ٺاشي ٺاو لن براهه ۳۹۶
 مائي بن ميوان ٺاشي ٺاو لن براهه ۸۵۸
 مائي حرام چ نيه، سيري ٺمستوره و بني
 باريڪ ۱۹۸۲ a
 مائي له ڪرويشڪ نبي تاجي ٺايڪاٽن ۱۶۲
 مائي له ڪرويشڪ نبي تاجي ٺايڪاٽن ۱۶۴
 مانگا ٺهه ڪونگي ٻرا به بلم ٽن ٺاخنين چا(ڪ)
 نابين ۱۰۶
 مانگا بهعزي ڪل دمگري، بهناشڪرا دهري ۴۹۹
 مانگا بهڪي ريخن ٺاڀروي ڪارٺيڪي دهبا ۱۰
 مانگ له لاي من بن، ٺمستيزه با هر جريوه
 جريويان بن ۲۰۱۵
 مانگهشوه له ٺيواريوه دياره ۲۶۲۴ a
 مانگي ٺاداري، بباري ٺا گويي ٺاري، ٺاميني ٺا
 ٺيوار ۲۶۲۵
 مانگي ٺاداري، بههر بباري هتا گويي ٺاري، خو
 ناگري هتا ٺيوار ۱۳۰
 مايني ٺوٽر ٺمسي شيني نابين ۱۸۸۲
 مردن / شين لهگل ٺاوالان جيڙنه پيرورميه ۱۴۶۹
 مردن / مهرگي (خو) به ٺاوات خواستن ۱۴۳۵
 مردن نهبا ٺينسان ٺينساني دهخوارد ۲۶۱۶
 مردوو ٺيشتي ٺمچيٽن ۲۴۹۲
 مردو و زيندو به ٺاو پا(ڪ) دهپيتوه ۸۵۹
 مردوي به پڙوه / پڙوي به قورنيوه ۱۵۱
 مردوي خلك باراشي ٺاشه ۳۷۷
 مرده ٺارهق ۲۰۶ b
 مره مري سهيان يا له سر سهوله يا له سر
 ٺينسڪان ۲۳۵۶
 مريشڪ بهمشي ٺاڦه ده ڪوٺا / مائي نهماهه سر
 نهڪا پيٽا ۶۹۲

- میراو ۱۳۰۷ ھ
میزد ئەگە لە ژێن لە بیانوو بوو دەلێ: ئەگە ئاردی
دادەبێژی قوونى / قوونان دەبیزوی ۱۵۳
میزاو ۱۳۰۸
میزاو شووتن ۱۴۱۰
میزاو کردن ۱۴۰۹
میزوتنى ئاش ۳۳۵
میش لە شتى پەس دەنیشتى ۴۸۸
میوانى خوشكى رۆن لە ئانیشكى ۷۶۲
- ن
نابیتە ماستاو، ئەگە ببیتىن ماستاوى چاك
دەبن ۱۴۹۹
ناخۆشاو ۱۴۱۱
نازاو ۱۴۱۲
نان ئەگە لەت بوو پەكتەر ناگرتەره ۹۱۸
نان ئیشك كرتەره ۲۵۴۰
نان بۆ ئەستێران بردن ۲۰۲۴
نان بۆ لەگەلەگە بردن ۲۰۲۴
نانت نەبوو؟ ئاوت نەبوو؟ ۱۱۸۴
نان لە دەمى سە رفاندن ۲۵۷۹
نان لە سەر بەرد پەیدا كردن ۹۲۶
نان و ئاو ۱۱۸۳
نان و ئاو لە خو ھەرام كردن ۱۱۸۷
نانى ئاسوودەمى / بە ئاسوودەمى نەخواردن ۲۵۲
نانى ئاغاياىان بۆ ئۆكران منەتى نیه ۵۲۰
نانى ئیشكى خۆت لە پلایو خەلكى خۆش ترە ۲۸۵
نانى ئیشكى، قەومتى مشكى ۲۵۱۳
نانى بازارى و گوێزى بەئەژمار ۱۸۳۶
نانى كەسبك بە ئاو رانەگەشتن ۱۱۸۸
نموورتاو ۱۴۱۸
- نەمكاو ۱۴۱۹
نۆبەرە تاجى سەرە ۱۶
نۆراو (نۆرە ئاو) ۱۴۱۳
نۆكاو ۱۴۱۴
نۆكەرى بى خەلات و بەرات تانجى سەرى
ئاغايە ۵۲۱
نۆكەرى ماله خۆت بە و ئاغاى جى پان /
ھەندەران ۵۲۲
نۆژ لە سەر ئاتەگ كران ۴۷
نە ئەوەندە تە بە بگوشن، نە ئەوەندە ئیشك بە
بشكىنن ۲۵۰۴
نە ئەوەندە شپىن بە قووت دەن، نە ئەوەندە تال بە
فریت دەن ۲۵۰۴
نە دەرزى بە بشكى، نە دەزووپە بېسى ۲۵۴۷ ھ
نە ریسراو نە پێچارە جۆلا شەققە شەقێتى /
جۆلا شەققەى دى ۱۱۲
نە شەرع دەگەل مەلا(ى)، نە عورف دەگەل
ئاغای(ى) ۵۲۳
نە كۆپرەكانى بە باغ، نە لە دواى چوونى ناخ ۵۴
نەكێشى رەنجن نابینى گەنجى ۱۹۴
نەمزانى نە عەرز قووتى دام و نە ئاسمان
ھەلى كێشام ۲۸۸
نۆزینەى ئاوى ۱۴۱۵
نيسكاو ۱۴۲۰
نیشتنە ئاو ۱۴۱۶
نۆزچاوانى كەسبك ئارەقە كردن ۲۰۴
نۆزمالى كورسى سە و چوارپى سە ۱۶۲
- و
ورچى نەكوژاو فروشتن ۲۶۱
وشتراو ۱۴۱۷

- ۱۰۲۵ وشتر بە تۈنگە گۈيز ئاۋ دان
 ۳۲۲ وشتر بە قاپوچكان ئاۋ نادىن
 ۱۰۲۵ وشتر بە قاپوچكە ئاۋ دان
 ۱۰۲۵ وشتر بە قاپوچكە ئاۋ نادىن
 ۱۰۶ وشتر قونكى دەدرا، بىلەميان دە زارى ناخنى
 ۱۸۸۲ وشتر و سەرچۆپى؟
 ۱۰۶ ولاغ ئەگەر كام بىكا بىن دەداني سەرۋەي ئىستور
 ۱۹۸۶ دەبىن، بۆي دەبىن ھەتا چا بىن
 ۱۹۸۲ ولاغ لە ئىستورى، بەندە لە غوللورى
 ۷۳۲ ۋە ئامان ھاتن
 ۷۲۵ ۋە ئامان ھىتان
 ۱۹۷۹ ۋە ئىستور گرتن / نەگرتن
 ۱۹۵۵ ۋە بىل بەستورم / بە تەختى ئىستورم
 ۱۹۵۳ ۋە بىلنى بە ئىستورم رۇژ بازاري قىامەتن
 ۱۹۵۶ ۋە بىلنى جو و ھەرمەنم بە ئىستوى
 ۱۹۵۷ ۋە بىلنى خۆت ۋەستور / ۋە ئىستوى خۆت
 ۱۹۵۸ ۋە بىلنى سەگىم / سەي تەرم بە ئىستوى
 ۱۹۶۰ ۋە بىلنى گايى بىنەم بە ئىستوى
 ۶۸۴ ۋە بىر ئالاي پىنغەمبەر كەوتن / نەكەوتن
 ۶۸۴ ۋە بىر شفاعەتى پىنغەمبەر كەوتن / نەكەوتن
 ۵۷۲۱ ۋەرمەم پىن ھەلپتان
 ۷۳۲ ۋەزائە ھاتن
 ۱۴۰۱ ۋەستا ناچار
 ۱۴۰۱ ۋەستاي ماستاۋان
 ۋەسسەلام، نىعمەت تەمام
 ۱۷۳ ۋەك ئارەمتو
 ۲۵۹ ۋەك ئاسك
 ۳۰۵ ۋەك ئاش
 ۳۲۶ ۋەك ئاش گرمە ھاتن
 ۳۹۲ ۋەك ئاش گرمە دى و ئاردى نىيە
 ۳۰۷ ۋەك ئاشە كۆنى مەحمەشەي
 ۲۰۸ ۋەك ئاشى بەتال
 ۲۰۶ ۋەك ئاشى گرمە دى و ئاردى نىيە
 ۳۳۵ ۋەك ئاشى ھەر لە مىزىتنىيە
 ۵۳۵ ۋەك ئاغاي داس لە سەپان شىزمە
 ۸۸۲ ۋەك ئاۋ
 ۱۰۱۰ ۋەك ئاۋ خوارىندە
 ۱۵۲۷ ۋەك ئاور ئايسان
 ۱۵۲۸ ۋەك ئاور و لۆكە
 ۱۵۲۹ ۋەك ئاورى بىن كايە
 ۱۵۳۰ ۋەك ئاورى بىن ئامان
 ۱۶۲۲ ۋەك ئاورىشم / دەلىنى ئاورىشمە
 ۱۵۳۱ ۋەك ئاورى قوبرەت
 ۸۸۳ ۋەك ئاۋى بە ئاورىدا بىكى
 ۱۱۴۹ ۋەك ئاۋى مەند
 ۱۷۱۰ ۋەك ئاۋنە
 ۱۷۳۲ ۋەك ئايشىن و فائمان بون
 ۱۷۶۳ ۋەك ئەمەس
 ۱۸۰۹ ۋەك ئەجلى موعەللەق
 ۱۸۲۱ ۋەك ئەزىبىھا
 ۱۸۳۴ ۋەك ئەزىبىھاى ھەوت سەر
 ۱۹۱۲ ۋەك ئەسپون
 ۱۸۹۰ ۋەك ئەسپى بىلغاۋ
 ۱۸۹۱ ۋەك ئەسپى زىن كراۋ
 ۱۸۹۲ ۋەك ئەسپى ئال كراۋ
 ۱۹۲۴ ۋەك ئەسپى كراسى كۆن
 ۲۰۱۹ ۋەك ئەستىرە
 ۲۳۶۴ ۋەك ئىسكى سە گروستور
 ۲۰۱۶ ۋەك بىنى قاۋە لى ھاتن
 ۹۳۷ ۋەك بەردى بىن كۆم لى ھاتن
 ۷۴۳ ۋەك خەشە / رەشكە لى ھاتن
 ۱۵۳۲ ۋەك درۋزى ئاور دە مال بەربوۋ لى ھاتن
 ۱۷۴۸ ۋەك رۇژى ھەشەر بون
 ۋەك رىۋىۋى واپە ئەۋ جىنى خورپەي شاۋىيى لى بىن

خوی لن‌نا ۸۸۴

ومک سەددی ئەسکەندەر ۲۰۵۰

ومک عروج / تەژەیی درێژ بوون ۲۰۲۴

ومک لەسەلمی حەجەمان / خراپ هەر لە سەر

رۆژناوا بوونی ۱۳۲۲

ومک کورری سەر وینجە / کورری فوودراو

لن‌هاتن ۷۳۳

ومک کەری نیو جۆگە لە هەرتک لایان

لەوهران ۱۱۴

ومک کەشکی ناوەسور بوون ۱۰۹۸

ومک کەلەکی سەر ئاوێ ۸۸۵

ومک گای تەبەئەل ئاوری لە سەر پەشتی بکەپەرە

جوولەیی ناکا ۱۵۳۳

ومک گای حاکم لە تەری خواردن و لە ئیشکی

نوستن ۲۵۱۴

ومک گورگی لە خشەیی دەچێتە پێش ۸۵۴

ومک گوزمەیک ئاوی سارد پێداکەن ۸۸۶

ومک گۆشتی گرێمەستو ۱۹۵۹

ومک گویزی ئازا بوون / لن‌هاتنەو ۲۲۹

ومک گویزی بە ئەژار ۱۸۳۷

ومک لەپە بوون ۲۰۲۵

ومک ماری بێ نیجازه ولی ۲۴۰۲

(ومک) مریشکی ئاشەمان ۲۵۷

ومک مەست لە ئاوان ۹۷۶

وملّا ۲۲۰۹

وملّا تەواو / تیزیم (مان) خوارد / حەسل /

خۆت(ی)گۆشت ۲۲۱۱

وملّا لە بن گورچووت / لە هەنگلت نا ۲۲۱۲

وملّا نەقلی چاک ۲۲۱۲

وملّامی ۲۲۱۳

وملّامی وەبیلّامی وەملّامی ۲۲۱۰

وہی لە قوون و وہی لە نۆشاوی ۱۲۶۵

هاتەران پاتەران ۱۳۱

هالو ۱۳۲۱

هاویناو ۱۳۲۲

هۆیە و هەر ئەوڕۆیە ۲۲۱۸

هەتا ئاسفل هات فکەر بگاتەو، شیت لە ئاو

پەڕیو ۵۸۹

هەتا ئەمن بیوم بە بانانەو، بەرتیلیان دەدا و

دەپارانەو ۲۱۳۰

هەتا ئەمن بیوم سەرپەری سۆنە، ئەتو لە کوئی

بووی قەرتالە کۆن؟ ۲۱۳۰

هەتا ئیوارێ ۲۶۲۲

هەتا بەخت بوو یار، ئەسپەندەر و هەزار سوار /

ئەگە بەخت نەبوو یار، پیریژنیک و تاقەدار ۱۹۲۴

هەتا تەر بوو ئاوێ دەخواتەو ۸۰۲

هەتا دار بوو ئاوی دەخوارد، ئەگە بێریان پیاوی

دەخوارد ۸۱۰

هەتا دەراوێ نەبێنێو لە ئاوێ مەدە ۱۲۷۳

هەتا رەگی تەڕیم بەستۆو بێ... ۱۹۶۰

هەتا سەرەچەرەکە ئاو نەبێرێو ۸۶۱

هەتا شیتیک نەبێ ئاقلیک بەرێ ناچن ۵۹۰

هەتا کەریک نەبێ ئاقلیک ناوی ۵۹۰

هەتا گەندۆر گەندۆر بوو، خزم لە دەورەم زۆر بوو،

گەندۆر هاتە پێرانی، خزم هاتە قێرانی ۲۰۷۹

هەتا لە دەراوەکەیی دەپەرنەو دەنا /

دوایم... ۱۲۷۶

هەتا نەتتارە / نەتتا دە تەبەق، نەتکوت ئەللاهو

سەدق ۲۱۸۰

هەتەرئ و مەتەرئ، سەری ئاوالم بە قرونی کەرئ،

شتیکم بۆ باوینە پشت چەپەرئ ۱۳۷۱

هەر ئاقلێ لە خەسارێک ۵۹۱

ھەموو دوغايەك بۇ ئامىنىيە ۷۵۹
 ھەموو شتىك بە خويى بە مانا ۷۰
 ھەموو شتىك لە باريكىدا دەپچىرى، زولم لە
 ئەستورايىدا ۱۹۹۰
 ھەموو كەس بىگا دەنگى، ئەتەر بېچۇ بن
 بېزىنگى ۱۷۶۸ ھ
 ھەموو كەس بە مشكى پىدەكەنى مشكىش بە
 ئاشەوانى ۴۵۴
 ھەموو گىيانى درۋىيە ۲۲۴۲
 ھەول ۶۶
 ھەول لە تۇ ئاخۇر لە وى ۷۹
 ھەولنى ئەسپەكەس بېرە دوايە ئاخۇرەكەس
 ھەلبەستە ۱۱۲
 ھەولنى مەمشۇ بە گوواۋى، چاكەس دوايەشم
 نائى ۱۳۸۱
 ھى خەرابى مەراغە، سەرگۈلگىش بۇتە ئاغە
 (ئاغە) ۵۳۶
 ھى نۇشاۋ ۱۲۶۶
 ھى لە ئەلھەدى سەگ رى ۲۱۶۸
 ھېچك گەپشەنە ئىسكان ۲۴۷۱
 ھىزى ئەۋتۇيان نەمان / پىران ۱۸۵۰
 ھىزى پەن نەمان ۱۸۵۰

ى

يا ئەللاى لە سەر ۲۱۹۱
 يا خۇدا ئەنگاۋتە بى ۲۲۵۱
 يا خۇدا ئەۋ ئاۋە بۇ كەس نەپىزى ۹۱۶
 يا خۇلاى / خۇداى غەرز و ئاسمانان! لە كەس
 نەگۈرى خالان ۲۹۰
 يارەببى ئاخ لە ئىل تەبى ۵۷
 يەللا ۲۲۱۲

ھەر ئەرمەندەى بەقا پىيكە ئەگە ئەلنى خۇدا
 ھەبە ۲۳۲۲
 ھەراش ئاۋس ۱۶۵۵
 ھەرتك تۈۋىكى كۆختىكىن ۲۱۱۰
 ھەر جارەى ئاۋازىك لىئان ۱۴۵۱
 ھەر چى / ئەۋى كارى ئەۋرۇ بەدانە سىبەينى،
 تېرەرى كەۋتە / كەۋتە / دىكەۋىتە رەينى ۲۳۱۲ ھ
 ھەر چى بە مەنچەلنىدا بىن دىتە نىۋ ئەسكۈى ۲۰۴۲
 ھەر چى سىمىلى سۈۋر بوۋ / بىن ھەزاغە نىيە ۵۲۴
 ھەر چى لە ئاشى بوۋ ئاشەۋان نىيە ۴۵۲
 ھەر چى لە دىزەدا بىن بە كەۋچەك دەر دى ۲۰۴۲
 ھەر دوۋك پۈۋىتن ۳۳۱
 ھەر دەمەى ھەۋايەك بوۋىن ۴۲۴
 ھەرزىن لە دەست نەپزان ۹۴۲
 ھەر سەپەكن ۲۱۱۰
 ھەر سىننى لە گەل سىننى خۇى كۆكە / دىيارە
 ھاۋالى گولان خەزۋە ۱۴۶۰
 ھەر كەس ئانىكى خوارەبى ئاقلى لە تېكى ھەبە ۵۹۲
 ھەر كەسە لە ئاشىك لىن كىرن ۴۳۷
 ھەر مەنى ئەلنى: كورد ئاقلى ھەۋلەنى بە گونم، ئاقلى
 دوايەى بۇ مەن ۵۹۲
 ھەر يەكەى ئاۋازىك / ھەۋايەك لىئان ۱۴۵۲
 ھەلاخنىن ۱۰۹
 ھەلماۋ ۱۴۲۳
 ھەلىداۋە يەك و دوۋ. لە خۇى داۋە غەرز و
 بوۋ ۵۲۹
 ھەلىماۋ ۱۴۲۳
 ھەمەزە بە ھەباسى چى؟ تېر بە تەۋرىلسى چى؟ ۱۵۲
 ھەموو خۇرپەمەك ئاۋ نىيە، ھەموو چەندراۋىك جاۋ
 نىيە ۸۶۲
 ھەموو دىنيا شىر / تىر بىن بىستىك لە مەن دوۋر
 بىن ۱۵۸۷

یەک بیللو، سەت سێلاو ۱۳۲۰	یاللا و نیوێک ۲۲۱۵
(یەک) دەلن: وەرە خەنیت کەم، (نەو دی)	یاللا و یاعەلی ۲۲۱۶
دەلن: ئەوڕۆ نا، سبەیی / سبەحەینن ۵۲۳۱۳	یا ناچیتە ناشی یا ئەگە چوو ناشەوانی
یەکیان ناسنە، یەکیان پۆلایە ۲۲۱	دەکووژن ۲۵۵
یەکی دەبن کلکی دەکوتم / ددانی پێیدا	یەک ئاغا یە و یەک کوێخا، یەک فەعلە یە و یەک
بەر دەدەمەو ۱۶۳۱	بەننا ۵۳۷

چاوساغی بابہ تیی

باوہر - پھند - جنیو - ناب - داوودہرمان - دوعا - زمان خہ تہ تینہ - فہر -
کایہ و گورانی - لیک دانہ ووی خہون - مہ تہل - مہ سہل

٥ باوہر	٥ باوہر
ناہگ ۴۳	ناوال منال ۱۴۸۲ ہ تا ۱۴۸۲ ہ b
ناخر ۶۷	ناور ۱۴۹۰ ہ تا ۱۴۹۹ ہ
ناخر زمان ۹۰ ہ تا ۹۳	نارمالک ۱۰۶۳
ناخر خیر ۸۱	ناورگل ۱۰۷۰
نارہ زو ۱۸۸	ناوہدانی ۱۶۷۰ ہ تا ۱۶۷۲ ہ
نارہ قوخر ۲۰۹ ہ تا ۲۰۹ ہ	ناوہ زو ۱۶۸۰ ہ تا ۱۶۸۲ ہ
نارہ قہ ۱۹۳	ناوہ لہ ۱۶۸۸
ناسمان ۲۶۴ ہ تا ۲۶۹ ہ	ناوی حیات ۱۱۲۹
ناسن ۳۱۴	ناوی دانور ۱۱۳۳
ناش ۳۵۸	نارینہ ۱۶۹۴ ہ تا ۱۷۰۲ ہ
ناشقہ و ماشقہ ۳۹۱	نایشی ۱۷۲۹
ناشہ وان ۲۴۴	ناپتہ لکوریسی ۱۷۳۸ ہ تا ۱۷۳۰ ہ
ناشی ناو ۳۶۱	نہجندہ ۱۷۷۶ ہ تا ۱۸۰۲ ہ
نال ۶۶۶ ہ تا ۶۶۹ ہ	نہجہل ۱۸۰۲
نالآ ۶۸۳	نہڈیہا ۱۸۲۷ ہ تا ۱۸۲۸ ہ
نالوز ۷۱۱	نہسپ ۱۸۵۲ ہ تا ۱۸۵۸ ہ
ناموزا ۷۳۷	نہسپون ۱۹۰۹ ہ تا ۱۹۱۰ ہ
ناو بہ خو لاکردن ۸۹۲	نہسپہ ندر ۱۹۱۹ ہ تا ۱۹۲۰ ہ
ناو خوارندہ ۹۹۷ ہ تا ۱۰۰۲ ہ	نہسپنی چنگ گول ۱۹۳۸
ناو دان ۱۰۲۳	نہستور ۱۹۸۱
ناو رزان ۹۱۵	نہستیرہ راخوشین ۲۰۲۶
ناو ۷۶۵ ہ تا ۷۷۹ ہ	نہستیرہ ۳۰۱۰ ہ تا ۳۰۱۲ ہ
ناوال ۱۳۵۳ ہ تا ۱۳۵۳ ہ	نہسکہ ندر ۲۰۴۸ ہ تا ۲۰۴۹ ہ

♦ زمانڅهټينه

نلش ۲۶۲

نمر ۲۲۶۵

● فر

نلقه ۸۶۹۲

نمتر ۱۷۶۶

☞ كايه و ګوراني

نابور چون ۲۲

نلرد ۱۳۷

نلشي به باي ۲۶۹

نار ۷۸۵ هـ تا ۷۸۶

ناروال ۱۳۵۳ هـ تا ۱۳۵۵

نلور ۱۵۰۳

⌘ ليكندهوهى خهون

نار ۷۸۴

نلور ۱۵۰۲

نمسي ۱۸۵۹

نميشكسفل ۲۵۵۲

نيمان ۲۵۷۵ هـ تا ۲۵۷۶

§ مهټل

نلدم ۱۳۲ هـ تا ۱۳۳

نلقه ۶۹۲ هـ تا ۶۹۳

نمسي ۱۹۲۶

نل برونه ۶۷۲

نلقه تيز ۷۰۲

نلور ۷۲۸ هـ تا ۷۳۰

نلور كرين ۱۰۲۸

نار ۷۸۰ هـ تا ۷۸۲

نلوالهوانه ۱۳۷۵

نلور ۱۶۱۰ هـ تا ۱۶۱۲

نلورخانه ۸۱۰۷۵

نمژن ميشان ۱۸۳۹

نمسيه ندر ۱۹۲۱

نم جو ننگاوتن ۲۲۲۵

نمراوى ۱۲۳۶

نمرياو ۱۳۳۸

☒ دوعا

نلخ له دل ۵۷

نلخر ۸۲

نلزا ۲۱۸

نلسوار ۲۵۵

نلقل ۵۷۰

نلقل ۶۲۵

نللا ۶۸۴

نلوروان ۹۱۶

نلور تي بهر برون ۱۵۳۵ هـ تا ۱۵۳۷

نلور لن بارين ۱۵۷۲

نلور ۱۵۰۰ هـ تا ۱۵۰۱

نمسياره ۱۹۰۷ c

نممانهت ۲۲۲۲ a

نمسيك ۲۲۲۲

نمنگاوت برون ۲۲۵۱

نم ۲۲۶۶ هـ تا ۲۲۶۷

ئاستىق و بەرد ۲۰۰۶	ئاسودە ۲۳۷
ئاستىزە ۲۰۱۳ ھەتا ۲۰۱۴	ئاش ۲۶۶ ھەتا ۲۹۷
ئەگەر ۲۰۶۷ ھەتا ۲۰۷۰	ئاشىق ۴۸۸ ھەتا ۴۸۹
ئەللا ۲۱۷۹ a	ئاشىۋان ۴۲۵ ھەتا ۴۵۵
ئەو ۲۲۶۲ ھەتا ۲۲۶۴ c	ئاشىپ ۴۷۳ ھەتا ۴۷۴
ئەيزائىل ۲۴۱۷	ئاغا ۵۰۸ ھەتا ۵۲۴
ئەستىر / يەستىر ۲۴۲۷ و ۲۴۲۷ a	ئاقتارە ۵۵۵ ھەتا ۵۵۶
ئەيسان / چىسان ۲۶۱۱ ھەتا ۲۶۱۴	ئاغەرىن ۵۶۸
بە ئىشكى ۲۵۶۴ b	ئاقل سووك ۶۲۲
كارى ئاو ۸۷۹ a	ئاقل ۵۷۷ ھەتا ۵۹۳
	ئاگا ۶۳۹ ھەتا ۶۴۰
	ئاقل ۶۷۰
	ئاقتون ۶۸۹
	ئاقتوز ۷۱۲
	ئاڭكۆك / ئالەتقى ۷۳۶
	ئاڭلىك ۶۶۲
	ئاموزا ۷۳۸ ھەتا ۷۳۹
	ئامور ۷۵۳ ھەتا ۷۵۵
	ئامىن ۷۵۹
	ئانىشك ۷۶۱ ھەتا ۷۶۲
	ئاو خوارىنەۋە ۱۰۰۳ ھەتا ۱۰۰۶
	ئاورژان ۹۱۷ ھەتا ۹۲۰
	ئاو كىشان ۱۰۵۴
	ئاو و ئاور ۹۳۹
	ئاو ۸۱۷ ھەتا ۸۶۲
	ئاۋا ۱۴۲۶ ھەتا ۱۴۲۷
	ئاۋال ۱۳۵۶ ھەتا ۱۳۶۹
	ئاۋجا ۱۴۸۵
	ئاۋر تىزبەر بون ۱۵۳۳
	ئاۋر خوشكەر ۱۵۶۳ ھەتا ۱۵۶۴
	ئاۋر ۱۵۱۰ ھەتا ۱۵۲۲
	ئاۋرى جەرگ / جگەر ۱۵۸۴
ئابىرو بىردىن ۶ ھەتا ۱۰	
ئابىرو چوون ۲۵	
ئابىرو بىرە ۱۶	
ئاتەش بازى ۴۱	
ئاخ ۵۴ ھەتا ۵۴	
ئاخر ۶۸ ۷۳	
ئاخوپ ۱۱۱ ھەتا ۱۱۴	
ئاغار ۱۳۰	
ئاممى ۱۴۶ ھەتا ۱۴۷	
ئاممىزاد ۱۳۹ ھەتا ۱۴۰	
ئارد ۱۵۲ ھەتا ۱۵۳	
ئارداۋى ۱۶۰ ھەتا ۱۶۳	
ئاردى بەھارو ۱۸۴	
ئارەق / ئارەقە ۱۹۴	
ئازا ۲۲۰ ھەتا ۲۲۱	
ئازار ۲۴۱	
ئازابى ۲۲۳ ھەتا ۲۲۴	
ئاسك ۲۵۸	
ئاسن ۳۲۲ ھەتا ۳۲۷	

✽ مەسىل

ٺو ۲۲۶۸ ههتا ۲۲۷۲	ٺاوري سوور ۱۵۸۷
ٺوپڙو ۲۲۱۲ ههتا ۲۲۱۳ c	ٺاوس ۱۶۴۴
ٺوه ۲۲۲۱ ههتا ۲۲۲۲	ٺاوماڻڪ ۱۰۶۴
ٺوهنڊه ۲۲۴۱ ههتا ۲۲۴۱ a	ٺاوهان ۱۶۵۷ ههتا ۱۶۶۱
ٺوهي ۲۲۵۲ ههتا ۲۲۷۷	ٺاوهاني ۱۶۷۳ ههتا ۱۶۷۷
ٺهي ۲۲۷۹ ههتا ۲۲۸۱	ٺاوهه ۱۶۸۹
ٺي ۲۲۹۳ ههتا ۲۲۹۶	ٺاوي زمزم ۱۱۱۸
ٺيستا b ۲۲۲۰ ههتا ۲۲۲۰	ٺاوي معند ۱۱۵۰ ههتا ۱۱۵۲
ٺيستر / يستر ۲۲۲۸ ههتا ۲۲۳۲	ٺاويڙه ۱۱۵۳
ٺينڪ ۲۲۵۰ ههتا ۲۲۵۶	ٺاوينه ۱۷۰۴ ههتا ۱۷۰۶
ٺيسيوهت ۲۲۷۶	ٺاه ۱۷۱۶
ٺيش ۲۲۸۰	ٺيله ۱۷۵۲
ٺيشيا ۲۳۸۶ ههتا ۲۴۸۸	ٺهتس ۱۷۶۲
ٺيشڪ ڪرن ۲۵۲۵	ٺهتر ۱۷۶۷ ههتا ۱۷۶۸ a
ٺيشڪ ۲۵۰۵ ههتا ۲۵۱۱	ٺهجل ۱۸۰۵ ههتا ۱۸۰۸
ٺيمام ۲۵۷۰	ٺهجهه ۱۸۱۳
ٺيمان ۲۵۷۷ ههتا ۲۵۸۳	ٺهن ۱۸۲۳
ٺينسان / حيسان ۲۶۱۲ ههتا ۲۶۱۳ g	ٺهڙبها ۱۸۲۹ ههتا ۱۸۳۰
ٺيواره ۲۶۲۲ ههتا ۲۶۲۵	ٺهڙنو ۱۸۴۰
ٺاراش ۳۷۷	ٺهسپ ۱۸۶۰ ههتا ۱۸۸۲
ٺيناهم d ۱۳۳ ههتا ۱۳۳ f	ٺهسپهنڊر ۱۹۲۴
ٺه ٺاشڪرا ۳۹۸ ههتا ۳۹۹	ٺهستو ۱۹۴۷ ههتا ۱۹۴۹
ٺه ٺاوانان ۱۱۶۶ ههتا ۱۱۶۸	ٺهستوور ۱۹۸۲
ٺه ٺاخنيڻ ۱۰۶	ٺهستورايي ۱۹۹۰
ٺوشاو ۱۲۶۲	ٺهستيزه ۲۰۱۵
ٺيڙاو ۱۳۲۹ ههتا ۱۳۳۰	ٺهسڪوئي ۲۰۲۸ ههتا ۲۰۴۳
ٺههونيمان هيٺان ۲۶۰۶	ٺهشڪهوت ۲۰۵۳
ٺورار ۱۳۵۱	ٺهگر ۲۰۷۱ ههتا ۲۱۱۷
ٺاولاش ۲۸۵	ٺهلا ۲۱۸۰
ٺوشتاو ۱۳۷۸	ٺهنگوتڪ ۲۲۶۱
ٺهستار ۱۳۹۹	ٺههوشيرهوان ۲۳۲۹

سه‌رچاوه‌کان

سه‌رچاوه سه‌ره‌کی‌یه‌کان

- ۱ - به‌حری، شه‌مه‌د: فه‌ره‌ه‌نگی زاراوه‌ی موکریان، پیتی «ئ»، چاپ نه‌کراوه.
- ۲ - زه‌بیجی، عه‌بدول‌ره‌حمان: قامووسی زبانی کوردی، ناوه‌ندی ب‌لاوکردنه‌وه‌ی فه‌ره‌ه‌نگ و شه‌ده‌بی کوردی «ئینتشاراتی سه‌لاحه‌ددینی نه‌ییووبی» ورم‌ن ۱۳۶۷ی هه‌تاوی.
- ۳ - سه‌ید و سین ره‌سوونی: سالی ۱۳۱۱ی هه‌تاوی له‌ئاوایی قوزلوجه‌ی مه‌نگرپایه‌تی مه‌هاباد په‌وله‌د بووه. مامه‌ و سیننه‌ به‌یت و به‌ندان باش ده‌زانی، به‌لام هونه‌ری شه‌سلێ به‌ریزیان له‌مه‌سه‌ل و نوکته و نه‌قل و هه‌کایه‌تان‌دابه. مه‌جلیس‌خوژی مامه‌ی ده‌گه‌رانه‌وه‌ نایه. هه‌ر قسه‌یه‌ک له‌زاران بیته‌ ده‌ر گوزوگومبه‌ت مه‌سه‌لیکی بۆ دینینه‌وه. میژووی چل په‌نجا سالی رابردووی شه‌و نیوه‌ی وه‌ک ئاوێ له‌به‌ره. موسته‌نه‌د بوونی قسه‌کانی وایان له‌کردم شه‌گه‌ هه‌ر نه‌بن هه‌فتیک‌ناحه‌فتیکی به‌خزمه‌تی بگه‌م و پیت به‌ پیتی مه‌سه‌ل و زاراوه ... موکریانی ده‌گه‌ل پێدابجه‌وه و وه‌ک خیز و خوێنی بابته‌ی نوێ و نه‌بیستراو و نه‌نوسراو له‌هه‌لوه‌رینه‌م. ده‌و دواییانه‌دا که‌ خه‌ریکی ویکه‌هینه‌نه‌وه‌ی بابته‌که‌ن بووم و ده‌گه‌ل‌ده‌رنگ به‌ خزمه‌تی ده‌گه‌یشتم، لیک‌دالیک‌دا خه‌به‌ری بۆ ده‌ناردم: «شه‌وه ته‌لیسه‌که‌ی پێ بووه بۆیه‌ نایه!» نه‌خوینده‌واره و هه‌ر له‌ قوزلوجه‌ی خه‌ریکی مه‌ریداری و وه‌رزیری‌یه.

- ۴ - شاملو، احمد: کتاب کوچه، انتشارات مازیار، چاپ سوم، ج اول، تهران ۱۳۷۸.
- ۵ - فهتاحتی قازی، قادر: امثال و حکم کُردی، انتشارات دانشگاه تبریز، ج اول، تبریز ۱۳۶۴.
- ۶ - هه‌ژار: هه‌نبانه بۆرینه (فرهنگ کُردی - فارسی)، ئینتشاراتی سروش، تهران ۱۳۶۹.

سه‌چاوه‌ی شاهیده‌کان

- ۱ - ئۆسکارمان: تحفه مظفریه، پینشه‌کی و ساخکردنه‌وه و هینانه سه‌ر رینوسی کوردی هین، ئینتشاراتی سه‌ییدیان، مه‌هاباد (_____).
- ۲ - ئه‌میری، فه‌تاح: میرزا (به‌شی دووه‌می هاواره‌به‌ره)، ناوه‌ندی بۆلوک‌کردنه‌وه‌ی فره‌نگ و ئه‌ده‌بی کوردی ئینتشاراتی سه‌لاح‌ددینی ئه‌ییووبی، ورم‌ن ۱۳۷۲ی هه‌تاوی.
- ۳ - ئه‌میری، فه‌تاح: هاواره‌به‌ره، ناوه‌ندی بۆلوک‌کردنه‌وه‌ی فره‌نگ و ئه‌ده‌بی کوردی ئینتشاراتی سه‌لاح‌ددینی ئه‌ییووبی، ورم‌ن ۱۳۶۹ی هه‌تاوی.
- ۴ - ئه‌ییوبیان سه‌رکه‌زی، عوبه‌یدوللا: هه‌ته‌له‌ی کوردی، (_____)، _____ (_____). ۱۹۸۲.
- ۵ - ئیلخانی‌زاده، سواره: خه‌وه‌به‌ردینه (سه‌رجه‌می شیمه‌ره‌کانی)، ناوه‌ندی بۆلوک‌کردنه‌وه‌ی فره‌نگ و ئه‌ده‌بی کوردی ئینتشاراتی سه‌لاح‌ددینی ئه‌ییووبی، ورم‌ن ۱۳۷۲ی هه‌تاوی.
- ۶ - ئیمامی، کامیل: دیوان، کۆکراوه‌ی ئه‌نیسی، (_____)، ۱۳۶۵.
- ۷ - بدلیسی، شه‌رپه‌فخان: شه‌رپه‌فنامه، وه‌رگیزدراوی هه‌ژار، چاپی دووه‌م، تاران ۱۹۸۱.
- ۸ - به‌حری، ئه‌حمه‌د: گه‌نجی سه‌ر به‌مۆر، ده‌زگای چاپ و په‌خش‌ی سه‌رده‌م، سلیمانی ۲۰۰۰.
- ۹ - پایانیانی، سه‌لاح: کانی مرادان، ناوه‌ندی بۆلوک‌کردنه‌وه‌ی فره‌نگ و ئه‌ده‌بی کوردی ئینتشاراتی سه‌لاح‌ددینی ئه‌ییووبی، ورم‌ن ۱۳۸۱.

- ۱۰ - تالەبانی، شیخ رەزا: دیوان، کۆکراوه و چاپکراوی عەلی تالەبانی، بەغا، ۱۹۴۶.
- ۱۱ - حاجی سائە تەورە: وەلەدی گوندی کینگەنی مەهابادە. دەوربەری سەدودە سائیکی عومر بوو. زۆربەیی بەتد و بەیت و ھەواکانی دەزانی، ئەوانیشی لە: ۱ - مەندەدی لاجانی ۲ - ئەحمەدە کویری کا رەسووی (خەلکی یەلتەمری بوو) ۳ - مستەفای عەیز قۆیلەری 'گەردەبەردان' ۴ - عەولای کۆلی خەدر شەمەن (خەلکی یەلتەمر) ۵ - عەولای گۆجی شارویرانی ۶ - ئەحمەد کەپۆ سووری 'کانی یە رەش' ۷ - ھەمەقازی 'خەلیفان' ۸ - وسووی سەمایی 'بەرەجۆپە' ۹ - ئەللای قیتکی 'بیکۆس' ۱۰ - عەولای ئەحمەد قاسمی (خەلکی 'داربەسەر' بوو) ۱۱ - نادەرە کویری 'خەلیفان' ۱۲ - ئەحمەدی مەلای 'مۆتان' ۱۳ - مام رەحمانی 'ناختەتەری' ۱۴ - عەلی ھەیرانی 'کاسەگەران' و سامە کویری 'خەلیفان' فیزبوو، سالی ۱۳۷۵ی ھەتای ھەمری خودای کردوو و لە مەھاباد نێژراو.
- ۱۲ - ھەسەن زادە، عەبدوللای: گۆلچینی ھە لە خەرمانی ھەنبانە بۆرینی ھەزار، وەشانی A P E C ، ستۆکھۆلم ۱۹۹۵.
- ۱۳ - ھەمەدی ناغای: ناوی ھەمیە و شۆرەتی ئارمانە و بە ھەمەدی ناغای مەنشوو، ھەک بۆخۆی دەلی سالی گرانی (۳۶ - ۱۳۳۵ی کۆچی مانگی) پیاو بوو، دەنگیکی ھەجایی ھەیی و سەیدەوانەکی بەننوبانگە. زۆربەیی ئەو شتانەیی دەیانزانن لە 'کەریم خال' خاس'یان فیزبوو، ھیندیک شتییشی لە ھەمە چەکالەیی بیستوو، ئەگە ھەمری خودای کردوو زیاتر لە سەد و پینچ سائیکی ھەمر بوو.
- ۱۴ - دەبباغی، مەلا غەفور: دیاری مەھاباد، بلۆکراووی سەبیدییان، مەھاباد.
- ۱۵ - شەریعەتی، عەلی: دایە، باو، کێ خراو، وەرگێڕانی ھەزار، بلۆکراووی سروش، تاران ۱۳۵۹.
- ۱۶ - فەتاحی قازی، قادر: سە منظومە کۆدی (خەج و سیامەند، مەم و زین، ئەحمەدی شەنگ)، چاپ نەکراو.
- ۱۷ - فەتاحی قازی، قادر: منظومە کۆدی بەرام و گەندام، دانئشکە ادبیات و علوم انسانی تبریز، تبریز ۱۳۲۷.
- ۱۸ - فەتاحی قازی، قادر: منظومە کۆدی سەعید و میرسەیف الدین بیگ، انتشارات دانئشکە ادبیات و علوم انسانی تبریز، تبریز ۲۵۳۵ شاھنشاهی.
- ۱۹ - فەتاحی قازی، قادر: منظومە کۆدی لاس و خۆال، انتشارات دانئشگاہ تبریز، تبریز ۱۳۷۹.

- ۲۰ - قاله شین: سالی ۱۲۰۸ی ههتاوی له گوندی 'غەلیفان'ی مههاباد له دایک بووه. بێجگه له بهیتهکان ورده قامانیش باش دهلێ. کاکادر زۆر مه شرب خوشه و به قهولی خۆی وهک حازر یاسینی ههجه مان وایه. بهیتهکانی له ئهمه دی کاره سووی غهلیفانی، کهریم مل خواری قالوی و رهسوونه لای غهلیفانی هه لگرتوتهوه. نه خوینده واره و له مههاباد خهریکی دارتاشییه.
- ۲۱ - قزنجی، ههسن: پێکه نینی هه دا، بلاقراوه ی رهرو، مههاباد ۱۳۷۷.
- ۲۲ - کۆیی، حاجی قادر: دیوان، لیکۆلینه وه و لیکدانه وه ی سهردار هه میدمیران و کهریم مستهفا شاره زه، له چاپکراوه کانی ئهمینداریتی گشتیی روشنبیری و لاوانی ناوچه ی کوردستان، ۱۹۸۶.
- ۲۳ - مهدهنی، حوسین: کوردستان و ستراتژی دهوله تان، بهرگی دووهه م، ۱۳۸۰ی ههتاوی.
- ۲۴ - نالی: دیوان، به ههولی ماموستا موده رسی و هاوکاری محهمه دی مه لاکه ریم و فاتح عه بدولکه ریم، ناوه ندی بلاق کردنه وه ی فره نگ و ئه ده بی کوردی 'نیتشاراتی سه لاهه دینی ئه ییووبی' چاپی سنهه م، ورمی ۱۳۶۸ی ههتاوی.
- ۲۵ - نه سین، عزیز: گهله پیاو، وه رگیز دراوی عه بدوللا هه سن زاده، چاپی دووهه م، به غدا.
- ۲۶ - وسین شه شه: سالی ۱۲۹۰ی ههتاوی له ئاواپی شه ره فکه ند له دایک بووه. سالی ۱۳۱۵ له ترسی سه ربازی په پیوه ی لێزه وار ده بن. هه یج عیبادی خودای ئه وه نده په ربه ند نه بووه. بۆ ناسینی مرخی شاعیری مام وسین به روانه لاپه ره ی ۹۵ی «کانی مرادان» و ره به ریه کیان نین ده گه ل «به هاری کوردستان»ی ماموستا هه یمن. زۆره ی بهیته کان له لای 'خدره ره قه' (شایه ری بابه کری سه لیم ئاغای هه نشوینی کوردستانی ئێراق) فیز بووه. کاوسین دوو ناسناوی دیکه شی بوون: وسین شایه ر و وسین که نیله. ده یگوت: «له 'شاریکه ند'ی هه زی له که چه جوویه کی ده کرد. ئاغای ئه و دێیه ی سه رته ی بوو، جوو لیک خه ر بوونه وه و پولیکیان دا به سه رته ی. سه رته ی کوته ی: وسین! جوو پولیک زۆریان داومن، به ینکی خۆ ون که، دوایه وه ره وه. به لێ، قه ده ریکی ده روا و دېته وه. ئاغا که چکی هه بوو گه وه رتانج بوو، که چه جوویه ش که نیله بوو. به ندیکی کوته ی: یاره بی سه رته ی خوش بی / هه ر پیت بیلێ 'گه وه رتانج' / که نیله بۆ جوو نابێ / زۆر چاکه بۆ کوچه کرمانج. جا ئه له ده مه یه وه ئه و نێوه ی به سه ردا پرا».

وسين كەنبلە بۇ فرانىش ھەر ئاۋالە زەبر بوۋە. مامە وسينەم دەيگوت: «مەحمۇدە گۈلەي دۆلپەمۇيە سەلت بوۋ، دەسورپاۋە، بە رۇن و شتى وا دەيگوت. جاريكى لە نامىدى وسين شەشە قامى دەكوتن، حالەم كوتيان رەھىمىش قامان دەلن و فرەھويژە. وسين روۋى تىگىرد و كوتى: ھەتيويكى زۇر قەشكەي / گەوت بەر بوۋون ۋەك رەشكەي / لە قسان تۇش قامان دەلنى / قاتلى بە رۇنى مەشكەي!»

ھەمورى ئەو شتەنە واپان كا وسين لاي خەلک بە گىشتى و ئاغاكان بەتايىبەتى خۇشەويست كىرەبوۋ كە: (ھەر مامم بۇي گىرامەۋە) «ئاغاكانى نامىدى (گوندېكى مەھاباد) كوتيان: وسين ئەو سالى لە كىمان بە، دوو دەست گەۋاپاتۇل و چەكەت لە ئى خۇمان و سەد تەغار گەنەت (ئەو ۋەختى بە چەند ملكان ئەۋەندەيان گەنە نەدەبوۋ!) بەرات بىن، ھەر ئەگەر چوۋىنە سەفەرىك شتىكى دەگەلمان بە و بلىن ئەۋە بەيت بېژى ئاغاىە! وسين كەنبلە كوتى: بە خۇداي ئەگە ھەموو ملكى ئەو نىۋەم بە نىۋ بگەن ئىستە گىر نابم! ئەمەن تازە فېزە سوۋرەنەم و روۋى خۇم دە كۈۋەكەي ناكەم!» ئەو كەلە شاىەرە دەۋرۋەرى ۷۷ سالىكى عومر كىرد.

۲۷ - ۋەستا برايمى كۈنەخاننى: سالى ۱۲۷۶ى ھەتاۋى لە گوندى «حاجىبابادى سەر بە بۇكانى لە دايك بوۋە. زۆربەي بەيت و ھەۋاكان لە وسين شەشە و عەۋلا مامەش و عەۋلا گاۋان فېزەبوۋە. زۆربەي عومرى خۇي لە «خان» بوۋە. سالى ۱۳۶۵ى ھەتاۋى ھەر لەو شارە كۈچى دۋايى كىردۋە.

۲۸ - ھەزار: بۇ كوردستان، چاپى جەۋھىزى، چاپى سىنەم، تاران ۱۳۵۸.

۲۹ - ھەزار: چىشتى مېنىور، (———)، چاپى يەكەم، پاریس ۱۹۹۷.

۳۰ - ھىمەن: پاشەرۋى، بىلاۋكراۋەي سەيىدىيان، مەھاباد ۱۳۶۲ى ھەتاۋى.

۳۱ - ھىمەن: تارىك و روۋن، بىلاۋكراۋەي سەيىدىيان، مەھاباد.

A Dictionary of oral

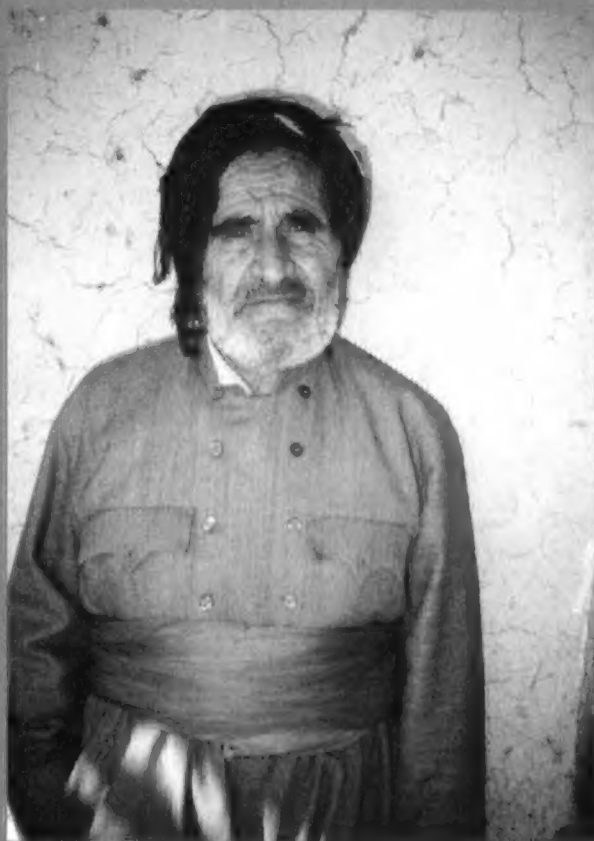
Mukri Kurdish

Selah

second edition

payanyani

2006

سه يد حوسين ره سوولتي

A Dictionary of oral Mukri Kurdish

له‌گه‌ن ئه‌وه‌شدا کوردیواری شیوه‌ ژبانه‌کی زۆرتر زاردکی بووه‌ و نووسین نه‌یتوانیوه‌ چي به‌ گوتن لێژ بکا . فهره‌نگ‌نووسان بایه‌خه‌کی ته‌واویان به‌ لێدوان و راگه‌یانده‌ی زاردکی نه‌داوه‌. ته‌نانه‌ت له‌ یواری که‌له‌پووری شووسینه‌شدا هه‌ڵه‌تا فهره‌نگه‌کی تێروته‌سه‌لی ژمانی نووسراو داننه‌ندراوه‌. فهره‌نگی زاردکی موکریان ئه‌ن‌کوشانه‌کی به‌ترخه‌ یۆ گرتنی که‌لێن‌و‌کولێنه‌کانی ژانسته‌مان سه‌بارده‌ت به‌ که‌له‌پووری زاردکی کوردی.

کاک سه‌لاح پایانه‌یانی له‌و فهره‌نگه‌دا ژبانی وشه‌ی کوردی له‌ سونه‌تی زاردکی‌دا تۆمار کړیوه‌. شه‌و فهره‌نگه‌. ده‌وله‌مه‌ندیی ژمانی زاردکی له‌ ده‌ریزی مه‌یه‌ستیدا راوه‌گه‌یینه‌ی و له‌ هه‌مان کاتدا که‌موکووری فهره‌نگه‌ کوردیکان وه‌به‌رچاو ده‌خا.

کاک سه‌لاح لێهاته‌وویی و چارزانی خۆی . هه‌م له‌ ژمانی کوردی و هه‌م له‌ هونه‌ری فهره‌نگ‌نووسینه‌دا . له‌ لایه‌رمکانی ئهم کتێبه‌ ده‌ریزیوه‌.
دوکتور ئه‌میر حه‌سه‌ن‌چوور

Selah Payanyani

Vol. 1

Designer : Ali Samimi